

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ & ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

<<ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ & ΙΣΤΟΡΙΑ>>

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΠΑΡΤΣΑΚΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΜ : 1116ΜΟ28

ΤΙΤΛΟΣ

***<<ΕΝΟΠΛΟΣ ΔΩΣΙΛΟΓΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑΓΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΒΟΥΛΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΩΝ ΔΙΚΩΝ ΤΟΥ
ΕΙΔΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΩΣΙΛΟΓΩΝ.>>***

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

- 1) ΠΡΟΚΟΠΗΣ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ, Ομότιμος Καθηγητής, Πάντειο Πανεπιστήμιο**
- 2) ΕΙΡΗΝΗ ΛΑΓΑΝΗ, Καθηγήτρια, Πάντειο Πανεπιστήμιο**
- 3) ΜΑΡΙΑ ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, Δ/ντρια Ερευνών ΚΕΙΝΕ, Ακαδημία Αθηνών**

Αθήνα – Δεκέμβριος 2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	6
Κεφ. 1: Ο ΔΩΣΙΛΟΓΙΣΜΟΣ	
1.1. Δυσκολίες πρόσληψης του φαινομένου του δωσιλογισμού.	16
1.2. Οι Κυβερνήσεις των ‘συνεργατών’ σε ευρωπαϊκό επίπεδο.	18
1.3. Η ελληνική περίπτωση.	20
1.4. Ο ένοπλος δωσιλογισμός.	27
Κεφ. 2: ΤΑ ΤΑΓΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	
2.1. Δωσιλογισμός και Ράλλης.	31
2.2. Βρετανοί και Τάγματα Ασφαλείας.	37
2.3. Οι αξιωματικοί των Ταγμάτων.	43
2.4. Τάγματα Ασφαλείας και “Εθνικές” οργανώσεις.	53
Κεφ. 3: Η ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΑ Τ.Α. ΣΤΟΝ ΝΟΤΙΟΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟ ΧΩΡΟ	
3.1. ΕΣ- ΕΟΒ	56
3.2. Η ιταλική Κατοχή στην Πελοπόννησο προοίμιο συνεργασίας.	66
3.3. Δήμαρχοι και κοινοτάρχες.	69
3.4. Υπαξιωματικοί εναντίον αξιωματικών.	72
3.5. Ιταλοπατρινοί και “Ιταλορουφιάνοι.”	76
3.6. Από “Ιταλορουφιάνοι” Ταγματασφαλίτες.	81
3.7. Τα κίνητρα ένταξης στα Τ.Α. των απλών Ταγματασφαλιτών.	85
3.8. Ληστές και Ζωοκλέφτες.	89
3.9. Οι υπερβασίες του ΕΑΜ	91

Κεφ. 4: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΕΛΙΤ ΣΤΗ ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΩΝ Τ.Α. ΣΤΟΝ ΝΟΤΙΟΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟ ΧΩΡΟ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	96
4.1. Το Τάγμα Εθελοντών “Λεωνίδας.”	102
4.2. Από τον ΕΣ στα Τάγματα - Η περίπτωση της Μεσσηνίας.	104
4.3. Λάκωνες εναντίον Μεσσήνιων.	110
4.4. Ο ιδεολογικός λόγος των Ταγμάτων.	115
Κεφ. 5: Η ΣΥΜΠΡΑΞΗ ΤΩΝ Τ.Α. ΜΕ ΤΗ ΒΕΡΜΑΧΤ ΣΤΑ ΜΑΖΙΚΑ ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ	
5.1. Η τακτική των αντιποίνων.	120
5.2. Τα αντίποινα στη Μεσσηνία.	124
Κεφ. 6: Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ Τ.Α. ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΕΙΔΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΚΑΛΑΜΩΝ	135
6.1. Καταδότες.	143
6.2. Οι καταδότες της Καλαμάτας.	146
6.3. Η λίστα της συνεργασίας.	156
6.4. Το Τάγμα Ασφαλείας Καλαμών- Μελιγαλά.	161
6.5. Η δράση των Ταγμάτων στην περιοχή της Πυλίας.	174
6.6. Το Τάγμα Γυθείου και η δράση του στη μεσσηνιακή Μάνη	187
6.7. Οι Σελιτσάνοι.	198
Κεφ. 7: Ο ΑΦΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑ	201
7.1. Ο βίαιος αφοπλισμός: Πύργος - Καλαμάτα - Μελιγαλάς - Γαργαλιάνοι.	210
7.2. Η “βελούδινη” παράδοση.	227

Κεφ. 8: Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΔΩΣΙΛΟΓΙΣΜΟΥ

8.1. Τα λαϊκά δικαστήρια.	236
8.2. Η διαχείριση του ζητήματος της τιμωρίας των δωσιλόγων από τις αστικές δυνάμεις.	240

Κεφ. 9: ΤΑ ΕΙΔΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ ΔΩΣΙΛΟΓΩΝ

9.1. Το νομικό πλαίσιο της δίωξης των δωσιλόγων.	246
9.2. Το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Ναυπλίου.	254
9.3. “Λευκή Τρομοκρατία” και Ειδικά Δικαστήρια.	259
9.4. Τα απαλλακτικά βουλεύματα του ΕΔΔ Καλαμών.	274
9.5. Οι αναιρέσεις των καταθέσεων.	281
9.6. Η απαλλαγή των επώνυμων ταγματασφαλιτών.	287
9.7. Η αποδόμηση από το Δικαστήριο των καταθέσεων των μηνυτών και των μαρτύρων κατηγορίας.	292
9.8. Η τεχνική της αθώωσης.	302
9.9. Η μετατροπή της κατηγορίας της συνεργασίας σε ποινικό αδίκημα.	307
9.10. Η επιλεκτική καταδίκη της συνεργασίας με τους Ιταλούς.	311

Κεφ.10 : ΔΙΚΕΣ ΔΩΣΙΛΟΓΩΝ ΣΤΟ ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟ

10.1. Όταν ο εμφύλιος εισβάλει στις δικαστικές αίθουσες.	327
10.2. Η αποκατάσταση.	335
10.3. Η αναγνώριση από το μετεμφυλιακό κράτος.	347

ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Βιβλιογραφία - Παράρτημα	359

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το ζήτημα της συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις στη χώρα μας κατά τη διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου, έχει βρεθεί τις τελευταίες δεκαετίες στο επίκεντρο της ιστορικής έρευνας, ίσως για πρώτη φορά τόσο έντονα από τότε που εκδηλώθηκε αρχικά το ερευνητικό ενδιαφέρον για την περίοδο της Κατοχής, μετά από ένα μεγάλο διάστημα σιωπής. Μία σειρά μελετών, άρθρων, ιστορικών συνεδρίων, εκδόσεων βιβλίων, αλλά και η ίδια η πανεπιστημιακή έρευνα δείχνουν ότι έχει ανατραπεί ό,τι παλαιότερα ίσχυε. Ένα μερίδιο αυτής της παραγωγής κατέχει η αναθεωρητική ιστοριογραφία, καρπός των πολιτικών αλλαγών που συντελέστηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και το διακηρυγμένο "τέλος της ιστορίας," όταν για πρώτη φορά τότε επιχειρήθηκε να αναθεωρηθεί συνολικά για τις ευρωπαϊκές χώρες, η ιστορία της Αντίστασης κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής και των εμφύλιων συγκρούσεων που συνδέονταν με αυτήν την περίοδο. Η αναθέρμανση του ιστορικού ενδιαφέροντος δεν μπορεί παρά να συντελέστηκε και εξ αφορμής αυτής της τάσης στην ιστοριογραφική έρευνα, καθώς επιβάλλονταν να δοθούν απαντήσεις στη διαφορετική θεώρηση της ιστοριογραφίας της περιόδου που η νέα τάση εκόμιζε και στους θιασώτες της. Οι τελευταίοι, με εξαίρεση τον εγχώριο αναθεωρητισμό, πρωτοτυπούσαν και ως προς τα χαρακτηριστικά τους, καθώς δεν επρόκειτο για μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας, κάτι που ερμηνεύει πιθανώς και τους παράγοντες που επηρέασαν την προσέγγισή τους στο θέμα, οι οποίοι ήταν περισσότερο πολιτικοί και ιδεολογικοί, παρά επιστημολογικοί.¹

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι η επιλογή της συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις στις χώρες που βρέθηκαν να είναι υπό κατοχή από τις δυνάμεις του Άξονα, δεν περιποιούσε τιμή σε καμία κοινωνία. Υπάγονταν δε, σε εκείνες τις περιπτώσεις που μετά την απελευθέρωση οι εξουσίες επέλεξαν τη λύση της εκκωφαντικής σιωπής γύρω από το ζήτημα, είτε για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας είτε προς όφελος της ενότητας στη νέα πορεία των χωρών αυτών στον μεταπολεμικό κόσμο, οδηγώντας με αυτόν τον τρόπο και τις κοινωνίες στη συλλογική απώθηση του σκοτεινού αυτού παρελθόντος. Σε περιπτώσεις,

¹ Στην Ελλάδα πρωταγωνιστούν μεν μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας αλλά όχι αποκλειστικά ιστορικοί, χωρίς και πάλι να διασφαλίζεται η εγκυρότητα των μεθοδολογικών εργαλείων της προσέγγισης του φαινομένου. (Χρ. Χατζηϊωσήφ, Διαμάχες για το παρελθόν. Η δεκαετία του '40 ανάμεσα στη δημόσια ιστορία και την ιστοριογραφία στο συλλογικό, *Η μακρά σκιά της δεκαετίας του '40. Πόλεμος- Κατοχή- Αντίσταση- Εμφύλιος*, εκδ. αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015, σελ. 369-370, 384-393)

μάλιστα, όπως η ελληνική, που σε αντίθεση με άλλες χώρες δεν επιτεύχθηκε ούτε καν η προσδοκώμενη κάθαρση για τα εγκλήματα του δωσιλογισμού, αλλά απεναντίας ο δωσιλογισμός σιωπηρά επιβραβεύτηκε στη νέα κατάσταση που επικράτησε μεταπολεμικά με την εμβάπτισή του στην “κολυμβήθρα” της εθnikοφροσύνης, η απόκρυψη του παρελθόντος έλαβε έντονα πολιτικά χαρακτηριστικά.

Η αναμέτρηση μιας κοινωνίας με το παρελθόν της, ήταν μια διαδικασία που διαρκώς αναβάλλονταν, όταν είχε να κάνει, ιδιαίτερα, με φαινόμενα σαν κι αυτά της ένοπλης συνεργασίας, που άφησαν ανεξίτηλο το στίγμα τους πάνω της και τη δίχασαν, καθώς ένα μέρος της συνεργάστηκε απροκάλυπτα με τις δυνάμεις Κατοχής, για να καταστείλει την αντιστασιακή δράση ενός άλλου, που ήταν και το πολυπληθέστερο. Συνήθως, είναι τα χρόνια που μεσολαβούν μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος και η ασφάλεια που παρέχει η χρονική απόσταση από τα γεγονότα, που μας επιτρέπει την έξοδο από τη σιωπή και την ευχερή ενασχόληση με τέτοιου είδους θέματα.

Στην περίπτωση μας, όμως, μεγάλο ρόλο έπαιξε η εμφάνιση του ρεύματος του εγχώριου αναθεωρητισμού στην ιστοριογραφία της περιόδου, ειδικά στο ζήτημα της ένοπλης συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις, που έμμεσα έδωσε μία επιπλέον ώθηση στην έρευνα, υποχρεώνοντας σε αντίλογο, καθώς έφερνε για πρώτη φορά στο προσκήνιο απόψεις, όπως, για παράδειγμα, αυτές που ανάγουν τη συμμετοχή στις κατεχοχήν ένοπλες δωσιλογικές ομάδες των Ταγμάτων Ασφαλείας, σε επιλογές που καθορίζονταν περισσότερο από κριτήρια ανθρωπολογικά παρά πολιτικά, δικαιολογώντας, αν όχι δικαιώνοντας, έτσι, επιλογές που η ιστοριογραφία μέχρι τότε απέρριπτε.² Και το σπουδαιότερο, νομιμοποίησε απόψεις που, κατά τη γνώμη μας, συνέβαλαν στην αποκάλυψη ενός ρεύματος στη νεοελληνική κοινωνία, όπως έχει, άλλωστε, αποτυπωθεί και εκλογικά στη χώρα μας στις αναμετρήσεις της παρούσας δεκαετίας, που κάθε άλλο παρά φάνηκε να αποστρέφεται αυτό το παρελθόν.

Η εργασία αυτή φιλοδοξεί να προσεγγίσει το φαινόμενο του ένοπλου δωσιλογισμού, παρακολουθώντας τη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας κατά τη διάρκεια της κατοχικής

² Η εμφάνιση του ρεύματος του αναθεωρητισμού στην Ελλάδα ξεκίνησε σχετικά ανορθόδοξα για ιστοριογραφική έρευνα, με την έκδοση του μυθιστορήματος “Ορθοκωστά,” του συγγραφέα Θ. Βαλτινού, το 1994, το οποίο και εκλήφηκε ως ιστορικό ντοκουμέντο από τους οπαδούς του συγκεκριμένου ρεύματος. (Η νέα δεξιά ιστοριογραφία. Οι Ταγματασφαλίτες δικαιώνονται. Πρώτο μέρος. (<http://www.iospress.gr/>)

περιόδου σε μία περιοχή, που συνδέθηκε άμεσα με αυτήν, εκείνη της Μεσσηνίας. Ως εκ τούτου, στο επίκεντρο της έρευνας βρίσκεται μία από τις πολλές μορφές που έλαβε το φαινόμενο της συνεργασίας με τους κατακτητές, που ήταν, άλλωστε, και η σκληρότερη, και μάλιστα, ενταγμένου σε έναν συγκεκριμένο χώρο, που δοκιμάστηκε, ίσως, επίσης σκληρότερα από κάθε άλλον νομό της Πελοποννήσου από τη βία των κατοχικών δυνάμεων και των Ταγμάτων Ασφαλείας. Η επιλογή μας αυτή υπακούει στο ενδιαφέρον που προκαλεί η στοίχιση με την πλευρά των κατακτητών, κατά την περίοδο της Κατοχής, μιας μερίδας της ελληνικής κοινωνίας, τέτοιας σε έκταση, που να μην καθιστά το φαινόμενο του δωσιλογισμού καθόλου περιθωριακό. Μάλιστα, η στράτευση αυτού του τμήματος της ελληνικής κοινωνίας σε έναν χώρο, σαν κι αυτόν της ένοπλης συνεργασίας, που από τη φύση του γεννά την ένοπλη αντιπαράθεση με τις δυνάμεις εκείνες που τον αντιμάχονται, κάνει την έρευνα πιο ενδιαφέρουσα. Κι αυτό γιατί θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για έναν μικρό εμφύλιο πόλεμο που συντελέστηκε μέσα από αυτή τη σύγκρουση στην Κατοχή, παράλληλα με τον απελευθερωτικό αγώνα που διενεργούσε η Αντίσταση εναντίον των κατοχικών δυνάμεων, που έλαβε, μάλιστα, εξίσου σκληρές διαστάσεις με αυτόν - κατά πολλούς σκληρότερες - και που με την πόλωση που παρήγαγε προλείανε το έδαφος για τον μεγάλο εμφύλιο που επακολούθησε.

Το δεύτερο σημείο που λειτούργησε παρωθητικά για την ενασχόλησή μας με τη συγκεκριμένη έρευνα ήταν ο χώρος που επιλέξαμε να εξετάσουμε το φαινόμενο της ένοπλης συνεργασίας. Η Μεσσηνία υπήρξε από τους αντιπροσωπευτικότερους νομούς για να καταδειχθεί η δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας, καθώς εκεί και στον ευρύτερο νοτιοπελοποννησιακό χώρο, άλλωστε, στον οποίο αυτός υπάγεται, τα Τάγματα επανδρώθηκαν με μεγαλύτερη ευκολία, εν πολλοίς εθελοντικά, αποκαλύπτοντας, έτσι, και κάτι περισσότερο: το κατάλληλο υπόστρωμα που υπήρχε εδώ με την προϋπαρξη ερεισμάτων σε μερίδα του τοπικού πληθυσμού, που εξηγούν ενδεχομένως την ευκολία που έβρισκαν αποδοχή οι αντικομμουνιστικές ιδέες και πρακτικές που χρησιμοποιήθηκαν εναντίον του κινήματος της Αντίστασης. Αυτές εμφανώς ενισχύονταν, επιπλέον, και από ισχυρούς πολιτικούς κύκλους της ακροδεξιάς στην Αθήνα, με τους οποίους η περιοχή ήταν συνδεδεμένη, προσανατολισμένους, ήδη, από νωρίς στην αναχαίτιση της εαμικής δράσης, πράγμα που προσέδωσε πρόωρα στην περιοχή συγκρουσιακά χαρακτηριστικά.

Είναι γνωστό, άλλωστε, ότι συνολικά η Πελοπόννησος, από την ίδρυση του ελληνικού κράτους και έπειτα, υπήρξε στενά συνδεδεμένη με τους πολιτικούς κύκλους της Αθήνας. Σε αυτό συνέβαλε, τόσο η εγγύτητα της περιοχής με την πρωτεύουσα, όσο και η ύπαρξη πολλών πολιτευτών που έλκυαν την καταγωγή τους από εκεί και διατηρούσαν εκεί την εκλογική τους πελατεία, έχοντας υφάνει ένα δίκτυο με τους τοπικούς ψηφοφόρους, που στηρίζονταν στην παροχή διαμεσολαβήσεων, προστασίας και εξυπηρητήσεων (πιστωτικές, διοικητικές, επαγγελματικές διευκολύνσεις, διορισμούς, μεταθέσεις, κλπ.).³ Ταυτισμένη ανέκαθεν με τον 'παλαιοκομματισμό' και την πολιτειακή του έκφραση, τη μοναρχία, ήδη από την περίοδο του Εθνικού Διχασμού, που γεωγραφικά αντανάκλασε την αντίθεση Παλαιάς Ελλάδας - Νέων Χωρών, είχε αναδειχθεί σε άντρο των αντιβενιζελικών και λίκνο της μοναρχίας, τέτοιο που ο γραμματέας του ΚΚΕ, Γ. Σιάντος, στη Β' Πανελλαδική Συνδιάσκεψη του Κόμματος στο τέλος του '42 να την χαρακτηρίζει ως μια από τις πιο καθυστερημένες ιδεολογικά περιοχές της Ελλάδας.⁴

Αναμφισβήτητα, η υπεροχή των φιλομοναρχικών εδώ, *"της μοναδικής οργανωμένης πολιτικής δύναμης, πλην του ΕΑΜ,"* σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα, τους κατέστησε ισχυρό αντιστασιακό πόλο, δυσχέρανε τη σύμπραξη του ΕΑΜ με μη εαμικές οργανώσεις, όπως είχε παρατηρηθεί αλλού στη χώρα, και οδήγησε αναπότρεπα στη σύγκρουση των δύο χώρων, και μάλιστα πρόωρα.⁵ Στην ισχυροποίηση του αντιστασιακού πόλου μεγάλο ρόλο έπαιξε η κατοχική περίοδος και ιδιαίτερα η δράση του ΕΑΜ, το οποίο ευθέως αμφισβήτησε τις σχέσεις κοινωνικής εξουσίας που είχαν διαμορφωθεί ήδη από τον προηγούμενο αιώνα εκεί.⁶ Για τους νοικοκυραίους της Πελοποννήσου το ΕΑΜ αποτελούσε απειλή για τα

³ Γ. Μαργαρίτης, *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*, τ. 1Β, Βιβλιόραμα 2002, σελ. 513-514.

⁴ Χάγκεν Φλάϊσερ, Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης 1941 - 1944, τ. 2, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 99. \\ Η διαπίστωση αυτή αποτυπώνεται και στα εκλογικά ποσοστά του ΚΚΕ στην Πελοπόννησο, τα οποία βρίσκονταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα προπολεμικά. Στις τελευταίες βουλευτικές εκλογές της 26^{ης} Ιανουαρίου 1936, στις οποίες παρατηρήθηκαν οι καλύτερες επιδόσεις του σε σχέση με τις προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις, η εκλογική δύναμη του ΚΚΕ που καταγράφηκε ανά νομό της Πελοποννήσου είχε ως εξής: Αργολιδοκορινθία 0,77%, Αρκαδία 0,48%, Αχαΐα 1,39%, Λακωνία 1,28%, Ηλεία 1,09% και Μεσσηνία 2,56%. Τα ποσοστά αυτά υπολείπονταν αρκετά από το πανελλαδικό ποσοστό που έλαβε το ΚΚΕ στις ίδιες εκλογές και ήταν 5,76%. (Αγγ. Ελεφάντης, Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης. Κ.Κ.Ε. και αστισμός στον μεσοπόλεμο, Ολκός, σελ. 388-389.)

⁵ Χάγκεν Φλάϊσερ, ο.π. σελ. 100.

⁶ Η αγροτική μεταρρύθμιση του Κουμουνδούρου κατά την περίοδο 1870-1871, που είχε στον πυρήνα της την αποκατάσταση των ακτημόνων, είχε δημιουργήσει ένα πλήθος αγροτών με μικρές και μεσαίες ιδιοκτησίες, συνέπεια του πολυτεμαχισμού των εθνικών γαιών. Έτσι, η αγροτική οικονομία εισήχθη σε ένα καθεστώς μικροϊδιοκτησίας, πράγμα που γενικεύτηκε τον επόμενο αιώνα. Αυτό αφενός απέτρεψε από νωρίς τις κοινωνικές εντάσεις στον αγροτικό χώρο, αφετέρου δημιούργησε ένα σύστημα πολιτικής πατρωνίας, καθώς η αδυναμία των μικροϊδιοκτητών γης να αντεπεξέλθουν στις αντιξοότητες της αγοράς και στις διαφόρων ειδών

κεκτημένα τους, τη στιγμή που έβλεπαν ότι εκτός από τον αγώνα για την απελευθέρωση της χώρας συντελούνταν παράλληλα μία *“κοινωνική επανάσταση ευρείας έκτασης με μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού να εργάζεται για την επιτυχία αυτής της επανάστασης,”* όπως διαπίστωνε σε έκθεσή του για την κατάσταση στην Πελοπόννησο λίγο πριν φύγουν οι Γερμανοί, ένας Αμερικανός παρατηρητής του OSS,⁷ έτσι ώστε το ζητούμενο για αυτούς να μην είναι το διώξιμο του κατακτητή περισσότερο, αλλά η επόμενη μέρα μετά την απελευθέρωση.

Όλα τα παραπάνω συνέτειναν, ώστε να ανοίξει από νωρίς ένας κύκλος αίματος, που είχε στο κέντρο του και μια ενδοελληνική σύγκρουση, ο οποίος διευρύνθηκε αρχικά με τα μαζικά αντίποινα που εκτελούσαν οι Γερμανοί με τη σύμπραξη των Ταγμάτων Ασφαλείας⁸ και στη συνέχεια, μετά την αποχώρηση των Γερμανών και τον αφοπλισμό των Ταγμάτων, με τις αντεκδικήσεις του πληθυσμού εναντίον τους - δυσανάλογες των όσων είχαν διαπράξει, κι αυτό χάρη στον ΕΛΑΣ - για να επεκταθεί ακόμα περισσότερο, με την ιδιαίτερη ένταση που γνώρισαν οι συγκρούσεις του Δεκέμβρη στην Αθήνα. Πρόκειται για μια περιοχή στην οποία διαδραματίστηκαν κάποια από τα συγκλονιστικότερα γεγονότα της κατοχικής περιόδου που επηρέασαν κατά πολύ τις εξελίξεις που ακολούθησαν και ερμηνεύουν ως έναν βαθμό και την ένταση με την οποία βίωσε ο νομός τη “λευκή τρομοκρατία” αργότερα. Η σύμπραξη των μελών των Ταγμάτων Ασφαλείας με τις κατοχικές δυνάμεις στα μπλόκα, τις συλλήψεις και τις εκτελέσεις, ακόμα και με δική τους πρωτοβουλία, οι ωμότητες στις οποίες προέβησαν στα μαζικά αντίποινα και η κατάληξη που είχε η επιμονή της ηγεσίας τους να κρατήσουν τον οπλισμό τους κατά τη φάση της απελευθέρωσης, με αποτέλεσμα τις ανθρωποκτόνες συγκρούσεις με τον ΕΛΑΣ, δημιούργησε μη αναστρέψιμες καταστάσεις.

πιέσεις που τους ασκούσαν, τούς ωθούσε στην αναζήτηση “προστατών,” που να παρεμβαίνουν στους κυβερνητικούς μηχανισμούς του κράτους προς όφελός τους. Αυτόν τον ρόλο της διαμεσολάβησης τον είχαν αναλάβει οι τοπικοί πολιτευτές, στους οποίους προσέτρεχε ο αγροτικός πληθυσμός, δημιουργώντας, έτσι, έναν κύκλο εκλογικής πελατείας. Επρόκειτο για μία αναπαραγωγή του ρόλου των προεστών και των κοτζαμπάσηδων κατά την προεπαναστατική περίοδο. (Γ. Μαργαρίτης, Από την αγροτική οικονομία στην αστικοποίηση, στο *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, ΟΕΔΒ, 2012, σελ. 24-25). \\ Εδώ πρέπει να αναζητήσουμε, ιδιαίτερα για τον αγροτικό πληθυσμό, και την εξήγηση της ισχυρής διασύνδεσης της Πελοποννήσου με τους πολιτικούς κύκλους της Αθήνας, που προαναφέραμε, η οποία, σε συνδυασμό με τη μικροϊδιοκτησία γης και τη μικροαστική νοοτροπία που αυτή διαμόρφωνε, καθιστούσε εχθρικό κάθε τι που δυνητικά θα μπορούσε να διαταράξει τις σχέσεις που είχαν δημιουργηθεί εκεί.

⁷Lars Baerentzen, Η απελευθέρωση της Πελοποννήσου, Σεπτέμβριος 1944, στο Γιάννης Ιατρίδης (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα Έθνος σε κρίση*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1984, σελ. 228.

⁸ Η Εθνική Αλληλεγγύη υπολόγιζε ότι μόνο στη Μεσσηνία οι δολοφονίες που καταγράφηκαν κατά την κατοχική περίοδο ήταν 1.641 από ένα σύνολο 6.975 σε όλη την Πελοπόννησο, οι όμηροι 148 και τα καμμένα σπίτια 1.977. (Παράρτημα 1 α.)

Ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον αποκτά, επιπλέον, ο χώρος της Πελοποννήσου σε σχέση με την ανάπτυξη του ένοπλου δωσιλογισμού, λόγω του ότι εδώ διασταυρώθηκαν και τα συμφέροντα πολλαπλών παραγόντων, αναφορικά με το ζήτημα αυτό. Για τους Γερμανούς, η κρισιμότητα της περιοχής, καθώς κάλυπτε όλες τις προϋποθέσεις για μια πιθανή απόβαση των Συμμαχικών δυνάμεων, συνδέθηκε με την πάταξη κάθε αντάρτικης δραστηριότητας από μέρους τους που θα την υποβοηθούσε και με τη σύσταση ένοπλων αντικομμουνιστικών ομάδων, των Ταγμάτων Ασφαλείας, που θα τους υποκαθιστούσαν στο έργο τους. Επιπλέον, λόγω της γειτνίασης της Πελοποννήσου με την Αθήνα, πρόδηλο ήταν και το βρετανικό ενδιαφέρον, ιδιαίτερα από τότε που οι Βρετανοί αντιλαμβάνονται το ΕΑΜ ως απειλή και εξετάζουν λύσεις για τη μεταπολεμική Ελλάδα που απείχαν πολύ από τα συνομολογημένα με την Χάρτα του Ατλαντικού. Ο πόλεμος και η ανάπτυξη των αντιστασιακών οργανώσεων στις κατεχόμενες χώρες αναγκάζουν τους Συμμάχους και τις εξόριστες κυβερνήσεις να απομακρύνονται από τα συμφωνηθέντα και να προσανατολίζονται στη διαμόρφωση των μεταπολεμικών ισορροπιών με άλλα μέσα, ξένα προς τις διακηρυγμένες αρχές.⁹

Οι στοχεύσεις του βρετανικού παράγοντα και κύκλων της εξόριστης κυβέρνησης αναδεικνύουν την Πελοπόννησο σε πεδίο άμεσης προτεραιότητας, που εκδηλώνεται αρχικά με την ενθάρρυνση της δράσης αντιστασιακών οργανώσεων στην περιοχή, ώστε να χρησιμοποιηθούν, όποτε οι συνθήκες το επέτρεπαν, ως δύναμη κρούσης απέναντι στον ΕΛΑΣ για να αποτραπεί κάθε πιθανότητα επικράτησης του ΕΑΜ μεταπολεμικά, για να καταλήξει στην εξέταση από τους ίδιους παράγοντες της λύσης, ακόμα και της αξιοποίησης των ένοπλων αντικομμουνιστικών ομάδων, των Ταγμάτων Ασφαλείας, προς αυτήν την κατεύθυνση, όπως και έγινε, άλλωστε, στα Δεκεμβριανά.

Τα ερωτήματα που θα επιχειρηθούν να απαντηθούν στην πορεία αυτής της εργασίας, αφορούν τους παράγοντες που συνετέλεσαν στη δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας τόσο σε επίπεδο επιλογών της κεντρικής δωσίλογης διοίκησης, όσο και σε τοπικό επίπεδο, στον ευρύτερο νοτιοπελοποννησιακό χώρο, κάτω από τις ιδιαίτερες συνθήκες που ευνόησαν

⁹ Με τη Χάρτα του Ατλαντικού (Αύγουστος 1941), δινόταν το δικαίωμα σε όλους τους λαούς να επιλέξουν μεταπολεμικά τη μορφή της κυβέρνησης που επιθυμούσαν. Επρόκειτο για μία διακήρυξη των Συμμάχων με την οποία εγγυούνταν τις δημοκρατικές αρχές που θα έπρεπε να διέπουν τη διεθνή ζωή. (Μ. Χαραλαμπίδης, Δεκεμβριανά 1944. Η μάχη της Αθήνας, Β' έκδοση, εκδ. αλεξάνδρεια, σελ. 21) Η ευκολία με την οποία οι αρχές αυτές καταστρατηγήθηκαν αργότερα επιβεβαιώνουν πιθανότατα την άποψη ότι η Χάρτα και οι διακηρύξεις της αποτελούσαν και μια υπολογισμένη κίνηση του Τσώρτσιλ να υποδαυλίσει τον ιδεαλισμό του Ρούζβελτ και να κινήσει το ενδιαφέρον του για τον πόλεμο, στοχεύοντας σε μία ταχεία έξοδο των ΕΠΑ σε αυτόν.

εδώ τη σύστασή τους. Πέρα από τη δωσίλογη κυβέρνηση Ράλλη που υλοποίησε το σχέδιο της δημιουργίας των Ταγμάτων Ασφαλείας διακατεχόμενη από ανάλογες ανησυχίες - στην Πελοπόννησο με την πρωτοβουλία τοπικών παραγόντων, της τοπικής ελίτ - δεν μπορεί να παραβλεφθεί και το ενδιαφέρον εκπροσώπων του αστικού πολιτικού κόσμου της Αθήνας, που εκδηλώθηκε από νωρίς με τη σύσταση αντιστασιακών ομάδων στον πελοποννησιακό χώρο. Το ενδιαφέρον αυτό έβαινε, επίσης, αμείωτο, όσο πλησίαζε το τέλος της Κατοχής, επικεντρωμένο στα Τάγματα Ασφαλείας τώρα, καθώς παράγοντες του αστικού χώρου έβλεπαν στη δημιουργία τους τη σύμπληξη μιας δύναμης, της μόνης ικανής να αντιπαρατεθεί με το ΕΑΜ με πιθανότητες επιτυχίας κατά τη φάση της απελευθέρωσης.

Επιλέξαμε, αρχικά, να παρουσιάσουμε το φαινόμενο του ένοπλου δωσιλογισμού παραγωγικά, εντάσσοντάς το, δηλαδή, στο γενικότερο πλαίσιο της συνεργασίας με τους κατακτητές και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Στόχος μας ήταν να αναδείξουμε τις εκεί περιπτώσεις δωσίλογων καθεστώτων τις οποίες κρίναμε ως αντιπροσωπευτικότερες για να περιγράψουν επαρκέστερα το φαινόμενο, όπως παρουσιάστηκε με μοναδικό μέχρι τότε τρόπο στον Β' παγκόσμιο πόλεμο στις κατεχόμενες ευρωπαϊκές χώρες. Παρόλο που κάτι τέτοιο φαίνεται να αποτελεί παρέκκλιση από την ελληνική περίπτωση, εντούτοις εξυπηρετεί την ανάγκη να εμβαθύνουμε περισσότερο σε αυτήν, εντοπίζοντας τον βαθμό συγγένειας της ελληνικής με τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές περιπτώσεις.

Για την ελληνική περίπτωση, κρίναμε επίσης αναγκαίο, η παρουσίαση του δωσιλογισμού να γίνει μέσα από τη διαδρομή του φαινομένου της "συνεργασίας" με τις κατοχικές δυνάμεις, ως κατάληξη μιας πορείας που ξεκίνησε από την πρώτη δωσίλογη κυβέρνηση, για να φτάσει στην ένοπλη μορφή που έλαβε με τα Τάγματα Ασφαλείας, που κατεχοχόν την εξέφρασαν. Η στρατιωτικοποίηση του καθεστώτος της κυβέρνησης Τσολάκογλου, ο ρόλος που επιφύλαξε για τους αξιωματικούς του ελληνικού στρατού με την αγκίστρωσή τους στον κρατικό μηχανισμό και εν τέλει η χειραγωγή τους, αποτέλεσε ισχυρή παρακαταθήκη που ευνόησε την ευχερέστερη προσχώρηση των αξιωματικών στα Τάγματα Ασφαλείας αργότερα. Η εστίαση στην περίπτωση των αξιωματικών έγινε, αφενός για να καταδειχθεί η συμβολή τους στη στελέχωση των Ταγμάτων Ασφαλείας και ο βαθμός αξιοποίησής τους από το δωσίλογο καθεστώς - στο μέτρο που σε διαφορετική περίπτωση το εγχείρημα δεν θα ήταν εύκολα πραγματοποιήσιμο - και αφετέρου για να αποκαλυφθούν και τα κίνητρα ένταξης των αξιωματικών σε αυτά.

Την ίδια ανίχνευση επιχειρήσαμε και στα κίνητρα των απλών ταγματасφαλιτών. Μία σημαντική παράμετρος που φιλοδοξούμε, επιπλέον, να αναδείξουμε σε αυτή την εργασία είναι η επιλογή μιας μερίδας του πληθυσμού να συνεργαστεί σε διάφορα επίπεδα με τις ιταλικές κατοχικές δυνάμεις κατά την περίοδο της ιταλικής Κατοχής στη Μεσσηνία, που λειτούργησε ως εφαλτήριο για ανάλογη συνεργασία και με τις γερμανικές δυνάμεις μετά την αποχώρηση των Ιταλών. Τη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας θα επιχειρήσουμε να την παρουσιάσουμε, μέσα από τα βουλευμάτα και τα πρακτικά των δικών του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων Καλαμών, έτσι, όπως εμφανίζεται ανά περιοχή της μεσσηνιακής χώρας, προβαίνοντας παράλληλα και στις απαραίτητες διασταυρώσεις με τη σχετική βιβλιογραφία, όπου αυτό είναι εφικτό, για να συμπληρωθεί η όποια αποσπασματικότητα των πληροφοριών που καταγράφονται σε αυτά. Για τον λόγο αυτό, εκτός από τη βιβλιογραφία που αφορά συνολικά το φαινόμενο της ένοπλης συνεργασίας, προστρέξαμε, κυρίως, σε μονογραφίες, ερευνητικές για τη συγκεκριμένη περίοδο, που είτε αφορούν γενικά την Πελοπόννησο είτε ιδιαίτερα τη Μεσσηνία.

Σημαντική βοήθεια στην έρευνα προσέφερε το αρχείο του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων Καλαμών που απόκειται στο τοπικό παράρτημα των Γενικών Αρχείων του Κράτους της Μεσσηνίας. Πρόκειται για μέρος των βουλευμάτων που εκδόθηκαν από το Συμβούλιο του εν λόγω Δικαστηρίου κατά τα έτη 1946 και 1947 και βρίσκονται σε φάκελο με αρχειονομική ένδειξη ABE 365, φ. 129, καθώς και για τα πρακτικά των δικών που διεξήχθησαν εκεί από το 1945 μέχρι το 1953, ενσωματωμένα σε δύο τόμους με τις ενδείξεις ABE 305, B. 1900 και 1901. Από το σύνολο αυτού του υλικού αξιοποιήσαμε εκείνα που αναφέρονταν στο ζήτημα του ένοπλου δωσιλογισμού, που στην περίπτωση των βουλευμάτων είναι και τα περισσότερα. Επιπλέον συνδρομή μας παρείχαν τα βουλευμάτα που εκδόθηκαν από το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Ναυπλίου και τα πρακτικά των ελάχιστων δικών που έγιναν εκεί και αφορούσαν τη Μεσσηνία. Και τα δύο βρίσκονται στο παράρτημα των Γενικών Αρχείων του Κράτους του Ναυπλίου, με αρχειονομικές ενδείξεις ABE 216, AEE. 1.16.1., B.1.1. και ABE 216, ΔΙΚ 1.16.1., B.2.2. Οι υποθέσεις που καταγράφονται στα 251 συνολικά βουλευμάτα που επεξεργαστήκαμε, παρόλο που συνιστούν ένα ατελές δείγμα λόγω της ελλειπτικότητας των πληροφοριών σε αρκετά από αυτά, εντούτοις ικανοποιούν το ερευνητικό ενδιαφέρον και προσφέρουν τη δυνατότητα να

προσεγγίσουμε τη δράση του κόσμου της συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις, ιδιαίτερα της ένοπλης, που αποτέλεσε και την αιχμή του δόρατος του δωσιλογισμού.

Το πρωτογενές αυτό υλικό χρησιμοποιήθηκε σε δύο μέρη της εργασίας. Αρχικά, στις ενότητες που αναφέρονται στη συνεργασία με τις ιταλικές αρχές Κατοχής και τη συμμετοχή στα Τάγματα Ασφαλείας αργότερα, με στόχο να καταδείξουμε το φαινόμενο του ένοπλου δωσιλογισμού σε όλες του τις διαστάσεις. Φιλοδοξώντας να εμβαθύνουμε περισσότερο στον κόσμο του δωσιλογισμού, κρίναμε ότι αυτό θα ήταν πιο αποτελεσματικό αν το εξετάζαμε σε επίπεδο μικροϊστορίας, ατομικών, δηλαδή, περιπτώσεων, ικανών, όμως, να δώσουν αξιόπιστες πληροφορίες και να οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα. Κι αυτό γιατί, όπως αυτό το φαινόμενο είχε διαχυθεί στις μικροκοινωνίες των χωριών της μεσσηνιακής υπαίθρου και είχε γίνει μέρος της ζοφερής καθημερινότητας των ανθρώπων, έτσι πιστεύουμε ότι μπορεί να ανιχνευτεί, σημείο προς σημείο, μέσα από τις αποτυπώσεις αυτής της καθημερινότητας που μας προσφέρονται σε αυτό το πρωτογενές υλικό, τις περισσότερες φορές, ομολογουμένως, με φειδωλό τρόπο, αλλά ικανοποιητικό για να δώσουμε ή να συμπληρώσουμε απαντήσεις στα ερωτήματα της έρευνας. Αναζητήσαμε, έτσι, μέσα από προσωπικές περιπτώσεις καταγγελλόμενων στα Ειδικά Δικαστήρια Δωσιλόγων για ένοπλη συνεργασία με τους κατακτητές, τα κίνητρα που καθόρισαν τις επιλογές τους, όσο αυτό ήταν εφικτό να περιγραφεί, τα χαρακτηριστικά της δράσης τους, είτε ως καταδότες στην υπηρεσία Ιταλών και Γερμανών είτε επανδρώνοντας τις ένοπλες αντικομμουνιστικές ομάδες των Ταγμάτων Ασφαλείας, την έκταση και την ένταση που αυτή ελάμβανε ή τις συνθήκες κάτω από τις οποίες τελούνταν, στοιχεία που είναι μεν γνωστά από τη βιβλιογραφία στη συνολική τους διάσταση, αλλά όχι στις επιμέρους.

Ευρύτατη χρήση του αρχείου κάναμε για να καταδείξουμε επιπλέον την ποινική αντιμετώπιση που επιφύλασσε το μεταβαρκιζανό καθεστώς στους κατηγορούμενους για ένοπλο δωσιλογισμό, διά των Ειδικών Δικαστηρίων Δωσιλόγων (στο εξής: ΕΔΔ.) Μέσα από τις δικογραφίες ανιχνεύσαμε τα στοιχεία εκείνα που τεκμηριώνουν γνωστές, άλλωστε, διαπιστώσεις για τον τρόπο με τον οποίο τα Ειδικά Δικαστήρια απάλλασσαν με βουλεύματα τους κατηγορούμενους για ένοπλη συνεργασία με τους Γερμανούς, πριν οι υποθέσεις τους φτάσουν καν στο ακροατήριο, ή τους αθώωναν λόγω αμφιβολιών, όταν αυτές κατέληγαν εκεί. Εκείνο που επιχειρήσαμε να προάγουμε ήταν το σκεπτικό των απαλλακτικών αποφάσεων, καθώς επρόκειτο για μία νομική φόρμουλα που χρησιμοποιούσαν τα

Συμβούλια των Δικαστηρίων, απaráλλαχτη σχεδόν σε όλα τα βουλεύματα και στις αποφάσεις των δικών. Επιμείναμε στην ανάδειξη του κλίματος που ευνόησε τέτοιου είδους αποφάσεις, σαφώς διαμορφωμένο από τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούσαν μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας υπό το καθεστώς της 'λευκής τρομοκρατίας' και του Εμφυλίου που ακολούθησε και είχε, ήδη, αρχίσει να μαίνεται στην Πελοπόννησο, όταν εκδίδονταν τα βουλεύματα και εκδικάζονταν οι υποθέσεις για δωσιλογισμό.

Η ευνοϊκή μεταχείριση των δωσιλόγων και η επιείκεια την οποία τα Δικαστήρια επιδείκνυαν στις αποφάσεις τους, που έφτανε σε σημείο να επιβραβεύει τη συμμετοχή στα Τάγματα Ασφαλείας, συνέβαλαν στην ατιμωρησία των συντελεστών του ένοπλου δωσιλογισμού και στον εξαγνισμό των δωσιλόγων. Κρίναμε σημαντικό να καταδείξουμε τον καταλυτικό ρόλο των Ειδικών Δικαστηρίων στη διαμόρφωση της νέας κατάστασης στη μετά τη Βάρκιζα εποχή με την απαλλαγή των ένοπλων συνεργατών, γιατί με αυτόν τον τρόπο νομιμοποιήθηκε από τη μία, η ενσωμάτωσή τους στο μεταπολεμικό καθεστώς και από την άλλη, ο αποκλεισμός της Αριστεράς από αυτό. Εκτός από τους νέους συσχετισμούς δυνάμεων σε στρατιωτικό και πολιτικό επίπεδο, που κυριάρχησαν στη μεταβαρκιζιανή εποχή, ήταν και ο αντικομμουνισμός, που ως επίσημη κρατική ιδεολογία είχε διαπεράσει το σώμα των δικαστών των Ειδικών Δικαστηρίων, επηρεάζοντας δραστικά τις αποφάσεις τους. Επιβεβαιώθηκε, έτσι, ο ιδεολογικός τους χαρακτήρας και η πολιτική σκοπιμότητα του έργου τους.¹⁰ Αλλά πριν από όλα κρίναμε ότι θα έπρεπε να παρουσιάσουμε το φαινόμενο του δωσιλογισμού μέσα από τις προσλήψεις του.

¹⁰ Δ. Κουσουρής, Δίκες των Δωσιλόγων, 1944-1949. Δικαιοσύνη, Συνέχεια του Κράτους και Εθνική Μνήμη, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2014, σελ. 473-474.

1.1. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΔΩΣΙΛΟΓΙΣΜΟΥ

Το φαινόμενο του δωσιλογισμού, της συνεργασίας, δηλαδή, ατόμων ή ομάδων των κατεχόμενων χωρών με τους κατακτητές κατά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, υπήρξε ένα από τα θέματα 'ταμπού' για την ελληνική ιστοριογραφία, με αποτέλεσμα να έχει τεθεί στο περιθώριο της έρευνας για πολλά χρόνια. Είναι γνωστή η απαγόρευση της ενασχόλησης με το θέμα που είχε επιβληθεί στην Ελλάδα μέχρι τη Μεταπολίτευση γιατί ενέπιπτε στη λογοκριτική νομοθεσία "περί αναμόχλευσης παθών," που ψηφίστηκε μετά το τέλος του Εμφυλίου, με βάση την οποία διώκονταν κάθε ενοχλητική, για τους κρατούντες, απόπειρα να ανασυρθεί από τη μνήμη οτιδήποτε αφορούσε την κατοχική και εμφυλιακή περίοδο. Αυτό αποτελούσε ένα πρώτο εμπόδιο για την έρευνα, όχι όμως και το μοναδικό.

Ο ίδιος ο κόσμος της "συνεργασίας" είχε υποβληθεί σε μία εθελούσια αυτολογοκρισία. Το πολιτικό του επιστέγασμα, οι δωσίλογες κυβερνήσεις της "Ελληνικής Πολιτείας," είχαν καταδικαστεί ως ένοχες εσχάτης προδοσίας από το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων και το μετεμφυλιακό κράτος είχε διαρρήξει κάθε νομιμοποιητική σχέση συνέχειας μαζί τους. Το ίδιο συνέβαινε και με την ένοπλη εκδοχή του δωσιλογισμού, τα Τάγματα Ασφαλείας, που μπορεί η συμμετοχή τους στον Εμφύλιο και η στράτευσή τους με τους νικητές να είχε αποτρέψει τις νομικές ή διοικητικές διώξεις εναντίον τους, αλλά η ηθική τουλάχιστον καταδίκη που επέσυρε η δράση τους στη συνείδηση του κόσμου και τα νωπά ακόμα κατοχικά βιώματα υποχρέωναν το μεταπολεμικό κράτος στην τήρηση αποστάσεων. Βέβαια, οι αποστάσεις αυτές υπήρξαν μόνο φαινομενικές, γιατί στην πραγματικότητα το μεταπολεμικό κράτος ενσωμάτωσε τον δωσιλογισμό και οι δωσίλογοι, κυρίως εκείνοι της ένοπλης συνεργασίας, επανεντάχθηκαν στον κρατικό κορμό, αποσιωπώντας, όμως, διακριτικά το παρελθόν τους.¹¹

Αλλά και όταν έγινε εφικτή η ακώλυτη διερεύνηση του θέματος, η αποκάλυψη των πραγματικών διαστάσεων του φαινομένου μοιραία έφερνε στο φως ένα νέο πρόβλημα. Η έρευνα αποκάλυπτε το στίγμα για έναν λαό που συνεπάγονταν η "συνεργασία" μιας μερίδας του με τους κατακτητές. Έτσι αποδομούνταν το αφήγημα της εθνικής ενότητας στα μεταπολεμικά χρόνια, τη στιγμή που το αντίπαλο δέος του δωσιλογισμού, η Εθνική

¹¹ Τ. Κωστόπουλος, Η αυτολογοκριμένη μνήμη. Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη, Φιλίστωρ, Αθήνα 2005, σελ. 12, 87, 88, 89.

Αντίσταση, συνένωνε και διαμόρφωνε την εθνική ταυτότητα. Επιπλέον, κατά την έρευνα ποικίλοι λόγοι που σχετίζονταν κυρίως με την ιδεολογική τοποθέτηση κάθε ερευνητή ή τη στάση καθενός απέναντι στην έντονα πολωτική μεταπολεμική πραγματικότητα, εμπόδιζαν τη διαυγή προσέγγιση του θέματος. Έτσι, η εμπεριστατωμένη προσέγγιση της ιστορικής πραγματικότητας, της σχετικής με το φαινόμενο του δωσιλογισμού, έπεφτε διαρκώς θύμα των γεγονότων που μεσολάβησαν από τότε, καθώς οι θέσεις πάνω στο ζήτημα διαθλώνταν μέσα από το πρίσμα του Ελληνικού Εμφυλίου και του Ψυχρού πολέμου.¹²

Επίσης, η απαξίωση με την οποία μια μεγάλη μερίδα ερευνητών αντιμετώπιζε το θέμα των δωσιλόγων γεννούσε απλουστευτικές προσεγγίσεις που περισσότερο αποπροσανατόλιζαν, παρά διαφώτιζαν. Για παράδειγμα, η αρκετά διαδεδομένη άποψη ότι οι κατοχικές κυβερνήσεις και το παράγωγό τους, τα Τάγματα Ασφαλείας, ήταν ενεργούμενα των Γερμανών (‘ανδρείκελα’, ‘μαριονέτες’), όχι μόνο δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα, αφού γνωρίζουμε ότι οι Γερμανοί άφηναν περιθώρια εξουσίας στους Έλληνες ‘συνεργάτες’ τους, τουλάχιστον στα λιγότερο σημαντικά θέματα, αλλά τους απάλλασσε και από τις ευθύνες τους, καθώς αφαιρούσε από τους δωσίλογους την αυτόβουλη δράση και τους καθιστούσε εκτελεστικά όργανα μόνο. Η δυσκολία που συναντούμε στην ερμηνεία του φαινομένου του δωσιλογισμού έγκειται ακριβώς σε αυτές τις απλουστεύσεις που ως προϊόντα ιδεολογικής φόρτισης λειτουργούν παραμορφωτικά στην προσέγγιση του φαινομένου.¹³

Ιδιαίτερες δυσκολίες ανακύπτουν όταν τέτοιου είδους απλουστεύσεις επιχειρούν να ερμηνεύσουν ένα φαινόμενο σαν κι αυτό που διακρίνεται τόσο για την πολυπλοκότητά του, αναφορικά με τα κίνητρα δράσης, τις επιδιώξεις, τις αιτίες, τις συνέπειες, όσο και για την πολυμορφία του, τις διάφορες εκφάνσεις με τις οποίες παρουσιάστηκε σε πολλά επίπεδα. Πολλές φορές μάλιστα, αυτές οι απόψεις μοιραία κατέληγαν να συμπέσουν με άλλες που εκκινούσαν από διαφορετική αφετηρία και επιχειρούσαν διαφορετικές στοχεύσεις. Αναφερόμαστε κυρίως στις απόψεις της εθνικόφρονος ιστοριογραφίας που είχαν σαφή πρόθεση να υποβαθμίσουν το ζήτημα της “συνεργασίας”, αποσιωπώντας το. Ο αντίλογος που προβάλλει ο Άδωνις Κύρου, μέσα από το χρονικό της Κατοχής που εξέδωσε το 1982, απέναντι στην παραποίηση της ιστορικής αλήθειας για τα Τάγματα Ασφαλείας, που

¹² Κ. Λούλος, Δωσιλογισμός 1941-1944, περ. Ιστορικά Ελευθεροτυπίας, τ. 80, σελ. 6-8.

¹³ Ο.π.

επιχειρούσε κατά την άποψή του η Αριστερά, εμπεριέχει χαρακτηρισμούς για τους ταγματασφαλίτες όπως *“πιόνια εις το παιχνίδι του κατακτητού”, “έμμισθοι συνεργάτες των Γερμανών”, “πειθήνια όργανα του κατακτητού”* ενώ οι αξιωματικοί χαρακτηρίζονται από *“αφελείς”* έως *“ελληνόφωνα όργανα των ναζί.”*¹⁴ Τέτοιες προσεγγίσεις συσκοτίζουν το ζήτημα, καταδικάζοντας κάποιες κρίσιμες πλευρές του να μένουν αθέατες, όπως για παράδειγμα, αναφορικά με τα Τάγματα Ασφαλείας που είναι και το αντικείμενο αυτής της έρευνας, τα κίνητρα ένταξης σε αυτά, τη διασύνδεσή τους με αθέατους πολιτικούς κύκλους της Αθήνας, την επίδραση που άσκησε το μεσοπολεμικό παρελθόν της χώρας στη διαμόρφωσή τους, ή ακόμα τη στήριξη που, ενδεχομένως, απολάμβαναν από τους Βρετανούς.

1.2. ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ “ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ” ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Το φαινόμενο του δωσιλογισμού υπήρξε γέννημα της ναζιστικής κατοχής και κεντρική πολιτική επιλογή των κατακτητών για την αποκόμιση οφέλους, απαραίτητου για την άσκηση της εξουσίας τους στις κατεχόμενες χώρες. Ως εκ τούτου, η ύπαρξή του προϋπέθετε, αρχικά, την εκδήλωση ενδιαφέροντος από τη μεριά των κατακτητών να βρουν στις κατεχόμενες χώρες άτομα ή ομάδες που να τους υποβοηθήσουν ή να τους υποκαταστατήσουν στο έργο της διοίκησης και ακολούθως, την αποδοχή αυτής της προσφοράς συνεργασίας από την πλευρά των κατακτημένων. Ο δωσιλογισμός δεν υπήρξε μόνον ελληνικό φαινόμενο, αλλά εμφανίστηκε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, τουλάχιστον σε εκείνες που δεν είχε καταλυθεί πλήρως η κρατική τους υπόσταση και ήταν εφικτή μια μορφή συνεργασίας.¹⁵ Μια ματιά σε ανάλογες περιπτώσεις ευρωπαϊκών χωρών που βρέθηκαν υπό την κατοχή των Γερμανών και εμφάνισαν το φαινόμενο της συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις, θα μας οδηγήσει σε πολύτιμα συμπεράσματα για το πού μπορούμε να τοποθετήσουμε την ελληνική περίπτωση, αναφορικά με το επίπεδο συνεργασίας.

¹⁴ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 158

¹⁵ Σε χώρες όπως η Πολωνία και οι περιοχές της Σοβιετικής Ένωσης που είχαν καταληφθεί από τους Γερμανούς, είχε καταλυθεί πλήρως η κρατική υπόστασή τους και η συνεργασία περιορίστηκε σε ζητήματα που αφορούσαν τη διασφάλιση της τάξης, ενώ τους μηχανισμούς του κράτους στελέχωνα οι ίδιοι οι Γερμανοί. (Χ. Φλάϊσερ, Κατοχή και Αντίσταση 1941-1944, στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 43-44.)

Το ενδιαφέρον των Γερμανών για συνεργασία με τις κατεχόμενες χώρες έτυχε αποδοχής αρχικά από τη Γαλλία, καθώς εκεί παραχωρήθηκε πρώτα από τους Γερμανούς το δικαίωμα να εγκατασταθεί μια γαλλική κυβέρνηση στη μη κατεχόμενη ζώνη της χώρας, που να αναλάβει την ηγεσία του κράτους συνεργαζόμενη μαζί τους. Το αίτημα έγινε αποδεκτό από την πλειοψηφία των Γάλλων και οδήγησε στην κυβέρνηση του Βισύ. Με τη συγκατάθεση της γαλλικής Εθνοσυνέλευσης ανατέθηκε στον στρατάρχη Πεταίν και τους συνεργάτες του στην κυβέρνηση να διασώσουν την ενότητα του έθνους και μαζί την κρατική οντότητα της Γαλλίας, όσο αυτό ήταν εφικτό, μέχρι να τελειώσει ο πόλεμος. Έτσι, οι Γερμανοί είχαν την ευκαιρία με τον έλεγχο αυτής της κυβέρνησης να ελέγχουν παράλληλα τις αποικιακές κτήσεις της Γαλλίας στη Βόρεια Αφρική και στην εγγύς Ανατολή, καθώς επίσης και τον στόλο της Γαλλίας, για δυόμισι χρόνια μέχρι να την καταλάβουν ολόκληρη τον Νοέμβριο του 1942.¹⁶

Τελείως διαφορετική ήταν η περίπτωση της Νορβηγίας, όπου το σχήμα της συνεργασίας λειτούργησε με αντίθετη φορά. Ενώ στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες η προσφορά της συνεργασίας προηγούνταν και αποτελούσε πρωτοβουλία των κατακτητών, εδώ προηγήθηκε η ζήτηση από τον αρχηγό του φασιστικού κόμματος της Νορβηγίας, Β. Κουϊσλιγκ, ο οποίος κάλεσε τους Γερμανούς να επιτεθούν κατά της χώρας του και να την καταλάβουν. Επομένως, η συνεργασία δεν ακολούθησε την κατάκτηση ως μία επιλογή των κατακτημένων, έστω ανιδιοτελή, για να διασωθεί ό,τι ήταν δυνατόν από την κατοχή μιας ξένης δύναμης, αλλά προηγήθηκε αυτής με προσυνεννόηση του Κουϊσλιγκ με τον Χίτλερ, ήδη από τον Δεκέμβριο του 1939.

Και οι δύο περιπτώσεις είναι χαρακτηριστικές για τη διερεύνηση του φαινομένου του δωσιλογισμού στην κατεχόμενη Ευρώπη, γιατί εγκαινίασαν την πρακτική της “συνεργασίας” και μάλιστα, την ονομάτισαν με διττό τρόπο για να διευκρινίζεται και η μεταξύ τους λεπτή διαφορά. Ο όρος “δωσιλογισμός” εγκαινιάστηκε από τον Πεταίν όταν αποδέχτηκε την προσφορά των Γερμανών, ενώ ο χαρακτηρισμός “κουϊσλιγκ” στο εξής, χαρακτήρισε αυτούς που με δόλια μέσα μεθόδευσαν την κατάκτηση της χώρας τους από τους Γερμανούς.

¹⁶ Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 43 \\\ Β. Μαθιόπουλος, Το νομικό καθεστώς των κυβερνήσεων της Κατοχής, στο Φλάϊσερ - Σβορώνος (επιμ.), Ελλάδα 1936-1944. Δικτατορία- Κατοχή- Αντίσταση, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, Αθήνα 1989, σελ. 250.

Πάντως ο τελευταίος όρος αποδίδονταν πολύ συχνά χωρίς διάκριση και σε αυτούς που υπάγονταν στην κατηγορία των δωσίλογων “συνεργατών.”¹⁷

1.3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ

Τα στοιχεία που συνθέτουν την ελληνική περίπτωση μας επιτρέπουν να την τοποθετήσουμε ανάμεσα στις δύο προηγούμενες. Αναμφίβολα οι Γερμανοί δεν προσκλήθηκαν από κανέναν για να εισβάλουν στην Ελλάδα και με αυτή την έννοια η πρώτη δωσίλογη κυβέρνηση της Ελλάδας του στρατηγού Τσολάκογλου δεν θα μπορούσε να εντάσσεται στις κυβερνήσεις αυτής της κατηγορίας που ονομάστηκαν κυβερνήσεις ‘κουΐσλιγκ.’ Στην Ελλάδα η συνεργασία με τις κατοχικές δυνάμεις προέκυψε μετά τη συνθηκολόγηση και δεν προηγήθηκε ως αίτημα, όπως στη Νορβηγία. Ως προς αυτό το σημείο, η περίπτωση Τσολάκογλου απομακρύνεται από την περίπτωση του Νορβηγού ομολόγου του και πλησιάζει εκείνη του Πεταίν. Όπως έγινε στη Γαλλία, έτσι και στην Ελλάδα, ένας ανώτερος αξιωματικός του στρατού αναλαμβάνει να σχηματίσει κυβέρνηση και μάλιστα, έχοντας την πλήρη εμπιστοσύνη του Χίτλερ. Οι ομοιότητες, όμως, με τη γαλλική περίπτωση σταματούν εδώ. Ο Τσολάκογλου μπορεί να ήταν στρατηγός, όπως ο Πεταίν, αλλά δεν ήταν καν μέλος της κυβέρνησης, όπως εκείνος, που διατελούσε μέχρι εκείνη τη στιγμή αντιπρόεδρος της νόμιμης γαλλικής κυβέρνησης Ρενώ.

Επιπλέον για τη συνθηκολόγηση, που, όπως θα δείξουμε, είχε άμεση σχέση με τον σχηματισμό της δωσίλογης κυβέρνησης, αφού έγινε και από το ίδιο πρόσωπο, δεν παρεμβλήθηκε καμία επίσημη αρχή, όπως συνέβη στη Γαλλία με τη Γαλλική Εθνοσυνέλευση για τον εκεί σχηματισμό κυβέρνησης. Ούτε η ελληνική κυβέρνηση ούτε καν ο αρχηγός του στρατού ρωτήθηκαν για τη συνθηκολόγηση, αλλά η πρωτοβουλία ανήκε αποκλειστικά στον ίδιο τον Τσολάκογλου. Το ίδιο έγινε και με τον σχηματισμό της κυβέρνησης “συνεργασίας” στην οποία προέβει λίγες μόνο μέρες μετά τη συνθηκολόγηση, την οποία εκ των υστέρων μόνον έσπευδε να νομιμοποιήσει, όταν καλούσε σε συνάντηση στις αρχές Μαΐου τους πολιτικούς αρχηγούς, οι οποίοι και την ενέκριναν ως λύση εθνικής

¹⁷ Οι Άγγλοι έσπευσαν να χαρακτηρίσουν έτσι τον Τσολάκογλου αμέσως μετά τον σχηματισμό της κυβέρνησής του. (Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 43-44.) \\ Εξίσου προβληματικός στη χρήση του από την αρχή κατέστη και ο πρώτος όρος καθώς ο δωσίλογος Τσολάκογλου κατηγορεί τους αξιωματικούς του μεταξικού καθεστώτος ως δωσίλογους επίσης. (Ν. Παπαναστασίου, Δωσίλογοι εναντίον μεταξικών “δωσιλόγων και καταχραστών”. Η θεσμική ασυνέχεια της κυβέρνησης Τσολάκογλου στο Ι. Μιχαηλίδης – Η. Νικολακόπουλος – Χ. Φλάϊσερ (επιμ.) “Εχθρός εντός των Τειχών. Όψεις του Δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2006, σελ. 110-111.)

ανάγκης. Αυτή η ταύτιση στο ίδιο πρόσωπο, τόσο της συνθηκολόγησης, όσο και του σχηματισμού κυβέρνησης, είναι που θα εγείρει υποψίες για τις προθέσεις του Τσολάκογλου και δυσπιστία προς το καθεστώς του.¹⁸

Το σημαντικότερο, όμως, στοιχείο που διαφοροποιεί την ελληνική περίπτωση από τη γαλλική ήταν ότι δεν προηγήθηκε η προσφορά συνεργασίας από τους Γερμανούς στον Τσολάκογλου, όπως έγινε με τον Πεταίν, αλλά η προσφορά του Τσολάκογλου στους Γερμανούς να σχηματίσει αυτός κυβέρνηση που να υπηρετεί τον Χίτλερ “σύμφωνα με τις θελήσεις του,” την οποία οι τελευταίοι αποδέχτηκαν ταχύτατα, ίσως και γιατί ήταν εκ των προτέρων προσανατολισμένοι σε αυτήν τη λύση. Οι βλέψεις τους, άλλωστε, προς το Ανατολικό Μέτωπο επέβαλαν ταχεία ρύθμιση των πραγμάτων στην Ελλάδα και αποδέσμευση των στρατευμάτων τους.¹⁹ Έτσι, στο βραχύβιο διάστημα που παρεμβλήθηκε μεταξύ της συνθηκολόγησης (20-21 Απριλίου 1941) και του σχηματισμού κυβέρνησης (29 Απριλίου 1941), ο Τσολάκογλου με τηλεγράφημά του στον ίδιο τον Χίτλερ δηλώνει ότι “*η Στρατιά της Μακεδονίας και Ηπείρου, που στο όνομα του ελληνικού λαού υπέστη τις μεγαλύτερες θυσίες κατά τη διάρκεια του πολέμου, είναι μέσω της ηγεσίας της διατεθειμένη να προσφέρει τις υπηρεσίες της για να σχηματισθεί μία κυβέρνηση στην Αθήνα. Υποσχόμαστε στην Αυτού Εξοχήτητα τον Φύρερ του γερμανικού λαού να υπηρετήσουμε κατά τον τρόπον που θα υποδείκνυε αυτός.*”²⁰

Με άλλα λόγια, η σχέση μεταξύ συνθηκολόγησης και σχηματισμού κυβέρνησης από τον Τσολάκογλου δεν υπήρξε μόνον χρονική αλλά και αιτιώδης. Δεν προηγήθηκε μόνον χρονικά η συνθηκολόγηση αλλά επιταχύνθηκε από τον Τσολάκογλου για να είναι εκείνος που θα ελάμβανε και την έγκριση από τους Γερμανούς για τον σχηματισμό κυβέρνησης, οι οποίοι την έδωσαν, εκτιμώντας και τη γερμανοφιλία του. Το ίδιο γερμανόφιλοι ήταν και οι στρατηγοί που στήριξαν την επιλογή Τσολάκογλου, τόσο για τη συνθηκολόγηση, όσο και για τον σχηματισμό κυβέρνησης και οι οποίοι αξιοποιήθηκαν άμεσα σε αυτή. Ως προς αυτό το σημείο η περίπτωση του Τσολάκογλου προσεγγίζει εκείνη του Κουϊσλινγκ χωρίς όμως να ταυτίζεται απόλυτα. Το μόνο που τη διασώζει από την ηθελημένη προδοσία ήταν το γεγονός ότι στην Ελλάδα τουλάχιστον προηγήθηκε η αντίσταση του ελληνικού στρατού

¹⁸ Ο.π.,σελ. 108,109.

¹⁹ Γ. Πριόβολος, Εθνικιστική “αντίδραση” και Τάγματα Ασφαλείας [1943-1944], Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2018, σελ. 23.

²⁰ Β. Μαθιόπουλος, ο.π., σελ. 251.

στη γερμανική εισβολή, μέρος του οποίου διοικούσε και ο ίδιος. Η πρόωρη, όμως, συνθηκολόγηση από τους γερμανόφιλους στρατηγούς του μετώπου, που έγινε κατά παράβαση της εντολής του Γενικού Επιτελείου και της πολιτικής ηγεσίας, άφηναν ανοικτό το ενδεχόμενο της μεθόδευσης και ήγειραν ερωτήματα για τις προθέσεις των στρατηγών.²¹

Αλλά και από άλλες ομοειδείς περιπτώσεις κατοχικών κυβερνήσεων διαφοροποιείται η ελληνική περίπτωση.²² Στο Βέλγιο και την Ολλανδία δεν βρέθηκαν συνεργάτες για να σχηματίσουν κυβέρνηση και η διοίκηση των υπουργείων ανατέθηκε σε ανώτατους δημόσιους υπάλληλους. Στη Δανία υπήρξε κυβέρνηση συνασπισμού όλων των κομμάτων πλην του κομμουνιστικού που ανέλαβαν για ένα μεγάλο διάστημα να κυβερνήσουν, αποδεχόμενα την προσφορά των Γερμανών.²³ Η ποικιλία των περιπτώσεων δεν μας παρέχει ένα εργαλείο κοινό για όλες τις κατεχόμενες χώρες, που να ανιχνεύει τα κίνητρα και να καταδεικνύει τους στόχους της συνεργασίας, μιας και το φαινόμενο διακρίνεται για την πολυπλοκότητά του. Πάντως, στην ελληνική περίπτωση, η συνεργασία σαφώς απηχούσε το ενδιαφέρον του κατακτητή για την ύπαρξη μιας ελληνικής διοίκησης που να διαμεσολαβεί στον κατεχόμενο πληθυσμό, διαβιβάζοντας τις εντολές της κατοχικής διοίκησης και συνδράμοντας στην εμπέδωση της εξουσίας της.

Η τακτική αυτή απέδωσε στους Γερμανούς πολλαπλά οφέλη. Με αυτόν τον τρόπο οι Γερμανοί αποστασιοποιούνταν από την απαιτητική άσκηση του διοικητικού ελέγχου, περιορίζοντας τον ρόλο τους μόνο σε παρεμβάσεις και μετακυλίνοντας το δύσκολο έργο της διοίκησης στη ντόπια γραφειοκρατία. Έτσι, γινόταν ευκολότερη και η αποδοχή των εντολών τους από τους υπαλλήλους του κρατικού μηχανισμού, τους επιφορτισμένους με το έργο της διαμεσολάβησης μεταξύ Γερμανών και ελληνικού λαού, που σαφώς προτιμούσαν να εργάζονται στην υπηρεσία μιας ελληνικής κυβέρνησης, παρά να βοηθούν απευθείας στην άσκηση μιας ανεπιθύμητης για τον πληθυσμό εξουσίας από ξένη δύναμη. Ταυτόχρονα, εξουδετερώνονταν και οι οποιεσδήποτε διαθέσεις των συντηρητικών στρωμάτων της

²¹ Τρ. Γεροζήσης, Το Σώμα των αξιωματικών και η θέση του στη σύγχρονη κοινωνία 1821-1975, τ. Β, Δωδώνη, Αθήνα - Γιάννινα 1996, σελ. 545-554

²² Ο Mazower εντάσσει την Ελλάδα στις χώρες που η διοίκησή τους ανατέθηκε στις τοπικές γραφειοκρατίες και στις οποίες σχηματίστηκαν φιλογερμανικές κυβερνήσεις που βασίστηκαν στην υπάρχουσα διοικητική υποδομή υπό τον έλεγχο των γερμανικών αρχών κατοχής. Τέτοιες χώρες ήταν η Ολλανδία, το Βέλγιο, η Σερβία, η Βοημία - Μοραβία. (Μ. Μαζάουερ, Συνεργασία: το ευρωπαϊκό πλαίσιο, στο Ι. Μιχαηλίδης - Η. Νικολακόπουλος - Χ. Φλάτσερ (επιμ.) *Εχθρός εντός των Τειχών. Όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006, σελ. 24.)

²³ Β. Μαθιόπουλος, ο.π. σελ. 250.

ελληνικής κοινωνίας να αντιδράσουν απέναντι στην κατοχική εξουσία, αφού η ύπαρξη μιας ελληνικής κυβέρνησης στη θέση της κατοχικής διοίκησης εγγυούνταν την τάξη και την ασφάλεια, βασικές προϋποθέσεις διατήρησης των κεκτημένων της ιδιοκτησίας και της κοινωνικής ιεραρχίας - όσο βέβαια αυτό ήταν εφικτό στη νέα κατάσταση της Κατοχής - και επιπλέον, αποσόβησης της πιθανότητας μιας ανεπιθύμητης κοινωνικής ανατροπής. Για τους ίδιους λόγους έτυχαν αποδοχής από τα ίδια στρώματα αργότερα και τα ένοπλα σώματα της κυβέρνησης Ράλλη, τα Τάγματα Ασφαλείας, που χωρίς την αιγίδα της ελληνικής κυβέρνησης δύσκολα θα το πετύχαιναν.²⁴

Αν για τις κατοχικές δυνάμεις η ανάπτυξη του δωσιλογισμού ήταν σχεδόν αναγκαιότητα, δεν συνέβαινε το ίδιο με τις κυβερνήσεις που συνεργάστηκαν, πράγμα που επέσυρε εναντίον τους την κατηγορία ότι έδρασαν προδοτικά και έβλαψαν πολλαπλώς τον τόπο, ωφελώντας μόνον τους κατακτητές. Άλλωστε, η ίδια η φύση αυτών των κυβερνήσεων συνεργασίας ήταν εκ προοιμίου έκνομη και στερούνταν νομικού ερείσματος, γιατί δεν αντλούσαν τη νομιμοποίησή τους από τον λαό. Ούτε καν *de facto* κυβερνήσεις μπορούσαν να χαρακτηριστούν, γιατί δεν είχαν προκύψει από μια εγχώρια διαδικασία, κατάλυσης της συντεταγμένης κρατικής εξουσίας, όπως επανάσταση ή πραξικόπημα, αλλά ήταν δημιούργημα μιας ξένης κατέχουσας δύναμης.²⁵ Αυτό ήταν και το σκεπτικό της αιτιολογικής έκθεσης που εισηγήθηκε μετά την απελευθέρωση ο υπουργός δικαιοσύνης της κυβέρνησης Πλαστήρα, Ν. Κολυβάς, για να τεθεί σε ισχύ η Συντακτική Πράξη 6, με την οποία κλήθηκαν να δικαστούν οι κατηγορούμενοι για δωσιλογισμό στα Ειδικά Δικαστήρια Δωσιλόγων. Ούτε ελληνικές κυβερνήσεις υπήρξαν, παρά μόνο κυβερνήσεις των κατακτητών, αφού *‘η ύπαρξις πολιτικής κυβερνήσεως εις περιόδους ξένης Κατοχής είναι de facto ανέφικτος.’*²⁶

Σε μια προσπάθεια εκλογίκευσης της τακτικής της συνεργασίας που ακολούθησαν οι δωσίλογες κυβερνήσεις διατείνονταν ότι με τη μεσολάβησή τους απέτρεψαν το επαπειλούμενο “κοινωνικό χάος”, προάσπισαν την εδαφική ακεραιότητα της χώρας από την Ιταλική και Βουλγαρική επεκτατική απειλή και ελάφρυναν τα κατοχικά δεινά για τον χειμαζόμενο λαό. Έτσι, ο Τσολάκογλου, ο πρώτος κατοχικός πρωθυπουργός που ταχύτατα

²⁴Χ. Φλάϊσερ, Ο Δωσιλογισμός, ο.π. σελ. 47.

²⁵Ν. Ζάϊκος, Διεθνές Δίκαιο και συνεργασία με τον εχθρό. *Η περίπτωση των κυβερνήσεων “ανδρικήλων” κατά το Β Παγκόσμιο Πόλεμο* στο Ι. Μιχαηλίδης - Η. Νικολακόπουλος - Χ. Φλάϊσερ (επιμ.) *Έχθρός εντός των Τειχών. Όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής*, Ελληνικά Γράμματα, 2006, σελ. 134.

²⁶ Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, Τεύχος Πρώτον, αρ. φύλ. 12, 20 Ιανουαρίου 1945, *Αιτιολογική Έκθεση*,

σχημάτισε κυβέρνηση μετά τη συνθηκολόγηση, την οποία ο ίδιος υπέγραψε έχοντας δηλώσει και την ευπείθειά του προς τον Χίτλερ, αντέκρουε τις εναντίον του κατηγορίες, προτάσσοντας λόγους εθνικής ανάγκης, όπως, για παράδειγμα, να μη γίνει η Ελλάδα ιταλικό προτεκτοράτο ή να απελευθερωθούν οι αιχμάλωτοι του πολέμου και να προστατευτεί ο πληθυσμός από τα δεινά.²⁷

Το γεγονός ότι συνδυάστηκαν στο ίδιο πρόσωπο οι δύο αυτές πρωτοβουλίες, η συνθηκολόγηση και ο σχηματισμός κυβέρνησης, κλόνισαν την αξιοπιστία της και έθεσαν σε ανυποληψία το δημιούργημά της, την Ελληνική Πολιτεία, όπως ήταν η επίσημη πλέον ονομασία της χώρας. Η επιλογή του Τσολάκογλου να ταχθεί κατά του μεταξικού καθεστώτος και της κληρονομιάς που είχε αφήσει στον κρατικό μηχανισμό, ως υπεύθυνου για όλα τα δεινά, ήταν μια προσπάθεια να αντισταθμίσει τις εναντίον του αιτιάσεις για προδοσία και να προσδώσει στο σαθρό κατασκευάσμά του τη νομιμοποίηση που στερούνταν. Γι' αυτό και επιδόθηκε σε έναν καταλογισμό ευθυνών κατά των παραγόντων του μεταξικού καθεστώτος που αφορούσαν την άσκοπη και καταστροφική επιλογή της αντίστασης κατά των Γερμανών, με την έκβαση που πήρε ο πόλεμος εναντίον τους, την εκτεταμένη διαφθορά που συνόδευε όλο αυτό το διάστημα την παραμονή τους στην εξουσία, ακόμα και την πείνα που ενέσκηψε στον πληθυσμό τον πρώτο κατοχικό χειμώνα, λόγω έλλειψης πρόνοιας για την εξασφάλιση τροφίμων.²⁸ Στο στόχαστρο, επιπλέον, βρέθηκαν η εξόριστη κυβέρνηση και ο βασιλιάς, για την επιλογή τους να εγκαταλείψουν την Ελλάδα και οι οποίοι, ως εκ τούτου, δεν νομιμοποιούνταν να έχουν λόγο για τα πολιτικά πράγματα που αφορούσαν τη χώρα.²⁹

Η πλήρης ρήξη του Τσολάκογλου με το μεταξικό καθεστώς σηματοδοτήθηκε από μια σειρά εντυπωσιακών ενεργειών, για τις οποίες ο Τσολάκογλου προσδοκούσε ότι θα λειτουργήσουν εξαγνιστικά και θα δικαιολογήσουν στην κοινωνία τη συνεργασία με τους κατακτητές. Σε αυτήν την κατεύθυνση εντάσσονταν η πρόθεση εκκαθάρισης του κρατικού μηχανισμού από τους μεταξικούς υπαλλήλους, η αποκατάσταση των διωχθέντων από τη δικτατορία του Μεταξά, οι συλλήψεις παραγόντων του μεταξικού καθεστώτος και η αποκαθήλωση όλων των συμβόλων του μεταξικού κράτους. Με τη γενικευμένη επίθεση που

²⁷Χ. Φλάϊσερ, Στέμμα και Σβάστικα, τ. 1, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 1995, σελ. 353-354

²⁸Ν. Παπαναστασίου, ο.π., σελ. 108-112.

²⁹Κ. Φραδέλλος, Κατοχικές Κυβερνήσεις και Έθνος, στο Χ. Χατζηιωσήφ - Π. Παπαστράτης (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ 2, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σελ. 161.

επιχειρούσε, προσδοκούσε να ανατρέψει το δυσμενές κλίμα εναντίον του, καθώς διατείνονταν πως μόνο με τον σχηματισμό της κυβέρνησής του θα μπορούσε να γίνει εφικτή η κάθαρση αυτή, και μάλιστα, υπό τη σκέπη των Γερμανών, οι οποίοι και την επικροτούσαν φανερά. Επιπλέον, με την πολεμική εναντίον του μεταξικού καθεστώτος αντλούνταν για το καθεστώς ερείσματα και από τους χώρους των αντιπάλων του Μεταξά, όπως των παλαιοδημοκρατικών, πλαταίνοντας τη βάση νομιμοποίησής του. Εν μέσω ενός διεφθαρμένου συστήματος, η αναζήτηση στηριγμάτων του νέου καθεστώτος επιχειρήθηκε στο πεδίο του στρατεύματος, στο μόνο τμήμα του κρατικού μηχανισμού που είχε μείνει, όπως υποστήριζε ο Τσολάκογλου, σχεδόν αλώβητο από τη διαφθορά.³⁰

Η στελέχωση του νέου καθεστώτος κυρίως με αξιωματικούς ξεκίνησε από τα υψηλότερα κλιμάκια, όπως έγινε με την υπουργοποίηση έξι στρατηγών³¹ στη νέα κυβέρνηση και διαπέρασε όλον τον κρατικό μηχανισμό. Ανώτατοι αξιωματικοί του στρατού αξιοποιήθηκαν στις ηγεσίες των Σωμάτων Ασφαλείας, Αστυνομίας, Χωροφυλακής και Πυροσβεστικής και σε ανώτερα κλιμάκια του κρατικού μηχανισμού, όπως έγινε με τον διορισμό τους ως διοικητές των γεωγραφικών διαμερισμάτων της χώρας (Μακεδονίας, Πελοποννήσου κλπ.). Ενδεικτική του ρόλου που επιφύλασσε ο Τσολάκογλου στο Σώμα των αξιωματικών στη νέα κατάσταση ήταν η στελέχωση ακόμα και των γραφείων του επισιτισμού με αξιωματικούς ή η ανάθεση των διώξεων κατά των μαυραγοριτών στα πλαίσια της καταπολέμησης της μαύρης αγοράς σε δικαστήρια συγκροτημένα ειδικά γι' αυτόν τον σκοπό, στελεχωμένα με αξιωματικούς, που λίγο απείχαν από το να λειτουργούν σαν στρατοδικεία. Εφικτή επίσης έγινε και η μετάταξη αξιωματικών και υπαξιωματικών στα Σώματα Ασφαλείας.³² Η αξιοποίηση των αξιωματικών στον κρατικό μηχανισμό έγινε και με γνώμονα την ενεργή συμμετοχή τους στο αλβανικό

³⁰Ν. Παπαναστασίου, ο.π., σελ. 112-119)

³¹ Την πρώτη κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου πλαισίωσαν έξι στρατηγοί και μόλις τέσσερις πολίτες. Οι στρατηγοί Γ. Μπάκος, Χ. Κατσιμήτρος, Π. Δεμέστιχας, Ν. Μάρκου, Σ. Μουτούσης, Β. Παπαδόπουλος και οι πολίτες Κ. Λογοθετόπουλος, Ν. Λούβαρις, Α. Λιβιεράτος, Πλ. Χατζημιχάλης. Η σύνθεσή της, με την υπουργοποίηση ιδιαίτερα ανώτερων αξιωματικών του ένδοξου αλβανικού μετώπου, αποτυπώνει την εμπιστοσύνη του Τσολάκογλου στους αξιωματικούς ως το μοναδικό κομμάτι του κρατικού μηχανισμού απαλλαγμένο από διαφθορά. (Ν. Παπαναστασίου, ο.π., σελ. 110.)

³² Κ. Λούλος, Διαρθρωτικές τομές και συνέχειες σε βασικούς μηχανισμούς εξουσίας διά μέσου των "εκκαθαρίσεων", 1936-1946 στο Χ. Φλάτσερ (επιμ.), *Η Ελλάδα '36-'49*, Πέμπτη έκδοση, Καστανιώτης, Αθήνα 2003, σελ. 295, 297.

μέτωπο, όπως συνέβη με τους έξι υπουργοποιηθέντες στρατηγούς,³³ προσθέτοντας, έτσι, επιπλέον ερείσματα στην κυβέρνηση, καθότι οι ήρωες του αλβανικού μετώπου έχαιραν ιδιαίτερης εκτίμησης στην κοινωνία.³⁴ Με την τακτική αυτή, της αγκίστρωσης των αξιωματικών στις κρατικές υπηρεσίες, θα απομακρύνονταν και η πιθανότητα να διαφύγουν πολλοί στη Μέση Ανατολή ή στο βουνό για να ενταχθούν στις εκεί νεοσύστατες αντάρτικες ομάδες.

Η δυνατότητα που κατοχύρωσε το νέο καθεστώς να είναι ο μοναδικός κριτής της υπηρεσιακής κατάστασης των υπαλλήλων της διοίκησης έθεσε τον κρατικό μηχανισμό στην απόλυτη υποταγή του. Παράλληλα, ο σφιχτός εναγκαλισμός του καθεστώτος με το στράτευμα, που του έδωσε και τον πρώτο λόγο στις στρατιωτικές κρίσεις, του επέτρεψε να ελέγχει απόλυτα και τη σύνθεσή του. Αυτό έδωσε και το πολιτικό στίγμα της νέας κυβέρνησης και κατέστησε τον στρατό *“προνομιακό πεδίο παρεμβατικότητάς της,”* επιφέροντας την απόλυτη στρατιωτικοποίηση του καθεστώτος.³⁵ Κάτι τέτοιο συμβάδιζε και με την πολιτική των Γερμανών, που έβλεπαν ότι η στελέχωση του κρατικού μηχανισμού με αξιωματικούς, τους καθιστούσε εξαρτημένους και άρα ευπειθείς στη νέα κατάσταση, υπό τη διοίκηση μάλιστα και ενός φανατικά γερμανόφιλου στρατηγού στο Υπουργείο Άμυνας.³⁶ Έτσι, αποδυναμώνονταν το Σώμα των αξιωματικών, που αποτελούσε το πιο επίφοβο κομμάτι για τους κατακτητές για τη στελέχωση αντιστασιακών ομάδων και ταυτόχρονα αποθαρρύνονταν να αντιδράσουν και όλοι εκείνοι οι στρατιώτες που είχαν τεθεί υπό τις διαταγές τους στο μέτωπο και έτρεφαν για τους αξιωματικούς αισθήματα θαυμασμού.³⁷

Στην ενσωμάτωση των αξιωματικών του στρατού στον κρατικό μηχανισμό, ήδη από την πρώτη κατοχική κυβέρνηση, πρέπει να αναζητηθεί, κατά τη γνώμη μας, και η συμμετοχή τους στις ένοπλες μονάδες της τρίτης κατά σειρά κατοχικής κυβέρνησης του Γ. Ράλλη, τα Τάγματα Ασφαλείας. Εξάλλου, η κύρια δεξαμενή άντλησης αξιωματικών που θα στελεχώσουν

³³ Οι στρατηγοί Δεμέστιχας και Μπάκος διετέλεσαν διοικητές του Α' και Β' Σώματος στρατού αντίστοιχα και ο Τσολάκογλου του Γ' Σώματος Δυτικής Μακεδονίας, στον ελληνοϊταλικό πόλεμο, ενώ οι υπόλοιποι υπήρξαν διοικητές μεραρχιών. (Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 24) .

³⁴ Κ. Λούλος, ο.π., σελ. 297 \ N. Παπαναστασίου, ο.π., σελ. 116.

³⁵ Ν. Παπαναστασίου, ο.π., σελ. 116.

³⁶ Πρόκειται για τον στρατηγό Μπάκο που ανήκε στον κύκλο των από παράδοση γερμανόφιλων αξιωματικών του ελληνικού στρατού. Κατά την περίοδο του Εθνικού Διχασμού βρέθηκε στο Γκαίρλιτς της Γερμανίας όπου μεταφέρθηκε ολόκληρο το Δ Σώμα στρατού και παρέμεινε για δύο χρόνια υπό κατάσταση 'ευμενούς αιχμαλωσίας'. Οι περισσότεροι από τους γερμανόφιλους αξιωματικούς αποτάχθηκαν για τη συμμετοχή τους αργότερα στο κίνημα του 1923 αλλά επανήλθαν στο στράτευμα το 1927. (Τρ. Γεροζήσης, τ. Β, ο.π., σελ 554.)

³⁷ Γ. Πριόβολος, ο.π. σελ. 26.

τα Τ\Α επί κυβέρνησης Ράλλη, υπήρξαν οι απότακτοι του κινήματος του '35, οι οποίοι είχαν διωχθεί από τη μεταξική δικτατορία και τώρα αποκαθίσταντο από την κυβέρνηση Τσολάκογλου με τη μαζική επανένταξή τους, ταυτόχρονα με τις εκκαθαρίσεις μεταξικών αξιωματικών.

1.4. Ο ΕΝΟΠΛΟΣ ΔΩΣΙΛΟΓΙΣΜΟΣ

Η πολυμορφία με την οποία εμφανίστηκε το φαινόμενο του δωσιλογισμού, μας επιτρέπει να διακρίνουμε περισσότερες από μία εκφάνσεις του, έτσι όπως παρουσιάστηκαν σε διάφορα επίπεδα, πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, στρατιωτικό, πολιτισμικό. Από τις πιο ακραίες μορφές του φαινομένου, υπήρξε ο ένοπλος δωσιλογισμός. Σε αυτήν την κατηγορία εντάσσονταν τα επανδρωμένα από Έλληνες, με πρωτοβουλία της ελληνικής κυβέρνησης, ένοπλα σώματα, που υπό την καθοδήγηση των Γερμανών έδρασαν για να καταστείλουν τη δράση της Αντίστασης. Τα σώματα αυτά είτε προϋπήρχαν και αναδιοργανώθηκαν από τους Γερμανούς και τις δωσίλογες κυβερνήσεις, όπως η Ειδική Ασφάλεια, το Μηχανοκίνητο Σώμα του Μπουραντά, η Χωροφυλακή και η Αστυνομία, είτε δημιουργήθηκαν στην πορεία, όπως τα Τάγματα Ασφαλείας κατά το 1943-1944.

Ως προς τον βαθμό συνεργασίας με τις γερμανικές αρχές κατοχής, μπορούμε να ξεχωρίσουμε τις περιπτώσεις Σωμάτων που τα χαρακτήριζε η πλήρης ταύτιση, όπως η Ειδική Ασφάλεια, τα Τάγματα Ασφαλείας και το Μηχανοκίνητο τμήμα της Χωροφυλακής και να τα διακρίνουμε από εκείνα που η δράση τους δεν ήταν αυστηρά προσανατολισμένη στη συνεργασία, όπως η Αστυνομία και η Χωροφυλακή. Η διασύνδεση που διατηρούσε με τη Μέση Ανατολή ο αρχηγός της Αστυνομίας της Αθήνας, η υπόθαλψη αντιστασιακών από αξιωματούχους του Σώματος, οι λιποταξίες ενός αρκετά μεγάλου μέρους της Χωροφυλακής που ανάγκασαν τον πρωθυπουργό Ράλλη να την ανασυντάξει, επιβεβαιώνουν αυτή τη μερική και όχι καθολική σύμπραξη της Αστυνομίας και της Χωροφυλακής με τις αρχές Κατοχής.³⁸ Επιπλέον, πολλοί από τους άντρες των σωμάτων αυτών προσχώρησαν στο ΕΑΜ και σε άλλες οργανώσεις.³⁹ Μεγάλο ρόλο σε αυτό έπαιξε και η υπαγωγή όλων αυτών των

³⁸ Χ. Φλάϊσερ, Ο δωσιλογισμός, ο.π., σελ. 47. \\ Χαρακτηριστική είναι η διάσωση 1.200 Εβραίων της Αθήνας με την έκδοση πλαστών ταυτοτήτων από τον αρχηγό της αστυνομίας και μυστικά συνεργαζόμενο με τους Βρετανούς και την εξόριστη κυβέρνηση, Άγγ. Έβερετ. (Χ. Φλάϊσερ, Στέμμα και Σβάστικα, τ. 2, ο.π., σελ. 327.)

³⁹ Ο Ντέιβιντ Κλόουζ αναφέρει ότι μόνο από την Χωροφυλακή περίπου επτακόσιοι "λιποτάκτησαν" στον ΕΔΕΣ και άλλοι χίλιοι εξακόσιοι στον ΕΛΑΣ κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Επιπλέον, επτακόσιοι ογδόντα δύο

σωμάτων, από τον φθινόπωρο του 1943, μετά, δηλαδή, την ιταλική συνθηκολόγηση, στη δικαιοδοσία του Γερμανού ανώτατου διοικητή της Αστυνομίας και των SS, Γιούργκεν Στρόοπ, προς ενίσχυσή τους.⁴⁰

Όλα τα προϋπάρχοντα Σώματα έφεραν από τον Μεσοπόλεμο μια παράδοση δίωξης και καταστολής του κομμουνιστικού στοιχείου. Στις περιπτώσεις της Χωροφυλακής περισσότερο και της Αστυνομίας λιγότερο, εγγράφονταν όλες οι προσπάθειες του αστικού καθεστώτος να εξουδετερώσει την απειλή που ένιωθε ότι υφίσταται από τους κομμουνιστές, με διώξεις, συλλήψεις, φυλακίσεις, εξορίες, διάλυση των οργανώσεών τους με κάθε θεμιτό και αθέμιτο μέσο. Ιδιαίτερη αίγλη στον αντικομμουνιστικό αγώνα απέκτησε η Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας της Χωροφυλακής, που είχε ιδρυθεί από τον Βενιζέλο για την δίωξη των κομμουνιστών στα πλαίσια της εφαρμογής του Ιδιωνύμου και χρησιμοποιήθηκε αναβαθμισμένη για τον ίδιο σκοπό και από τον Μεταξά. Η ενίσχυσή της από τον Ράλλη στα μέσα του 1943 της επέτρεψε τη διασπορά της σχεδόν σε όλες τις μεγάλες πόλεις. Η εξειδίκευση της δράσης της αποκλειστικά εναντίον του κομμουνισμού την απέκοψε από τη Διοίκηση της Χωροφυλακής και της προσέφερε αυτονομημένη δράση.⁴¹

Η επιχειρησιακή δράση της Ειδικής Ασφάλειας, που αφορούσε στην αντιμετώπιση του ΕΑΜ στις πόλεις, καθόρισε και την οργανωτική της διάρθρωση. Στα σχέδιά της περιλαμβάνονταν η εξασφάλιση πληροφοριών για τα μέλη του ΕΑΜ μέσα από ένα εκτεταμένο δίκτυο πληροφοριών, η διείσδυση στις συνοικίες, όπου το ΕΑΜ διατηρούσε τους οργανωτικούς του πυρήνες, οι συλλήψεις μετά από καταδόσεις, η συμμετοχή στα μπλόκα, ακόμα και οι μάχες εναντίον του ΕΑΜ μέσα στην πόλη, για την επιτυχία των οποίων απαιτούνταν ολιγομελείς και ευέλικτες ομάδες δράσης. Επικεφαλής αυτών των μικρών ομάδων τέθηκαν χαμηλόβαθμοι αξιωματικοί της Χωροφυλακής, οι οποίοι αφέθηκαν να δρουν ελεύθερα χωρίς να λογοδοτούν, σε απόλυτη συνεργασία με τους Γερμανούς, τα SS, τη Μυστική Αστυνομία και τη γερμανική Υπηρεσία Ασφαλείας (SD). Αυτή η αυτονομημένη δράση και η προκλητική ασυλία που έχαιραν αποχαλίνωνε τα μέλη της σε σημείο να προβαίνουν αυθαίρετα σε βασανισμούς και θανατώσεις κρατουμένων, να συγκροτούν

εκτελέστηκαν από τις κατοχικές αρχές από ένα σύνολο δεκατεσσάρων χιλιάδων χωροφυλάκων. (Ντ. Κλόουζ, Οι ρίζες του Εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα, εκδ. Φιλίστωρ, 2003, σελ. 116.)

⁴⁰ Κ. Λούλος, Δωσιλογισμός 1941-1944, ο.π., σελ. 12.

⁴¹ Ι. Χανδρινός, Το τιμωρό χέρι του λαού. Η δράση του ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ στην κατεχόμενη πρωτεύουσα 1942-1944, Θεμέλιο, Αθήνα 2012, σελ. 142-145.

εκτελεστικά αποσπάσματα κατά παράβαση κάθε κανονισμού, προκαλώντας έτσι την αντίδραση του ΕΑΜ, που με τη δράση του ένοπλου βραχίονά του στις πόλεις, της ΟΠΛΑ, επιδίδονταν σε έναν ανελέητο πόλεμο με την Ειδική μέχρι το τέλος της Κατοχής.⁴²

Πολύτιμη συνδρομή στο έργο της Ειδικής Ασφάλειας προσέφεραν ένοπλες εθελοντικές ομάδες κυρίως στην Αττική, συγκροτημένες με βάση τοπικά ή συγγενικά δίκτυα με ανεξάρτητη δράση. Αυτά τα αποσπάσματα που συνέδραμαν και τα Ευζωνικά Τάγματα των Αθηνών, δρούσαν σε τοπικό επίπεδο και λειτουργούσαν ως ομάδες ελέγχου συγκεκριμένων περιοχών, όπως του Μεταξουργείου, του Κολωνού, του Ασπρόπυργου και της Χασιάς, του Παγκρατίου, των Ιλισίων κ.α.⁴³ Το πάνθεον του ένοπλου δωσιλογισμού συμπληρώνουν διάφορα εθνικιστικά σχήματα που συγκροτήθηκαν απευθείας από τις γερμανικές αρχές στη Βόρειο Ελλάδα και τη Θεσσαλία, όπως ήταν ο ΕΕΣ (Εθελοντικός Ελληνικός Στρατός) του απότακτου σ'χη Πούλου με εθνικοσοσιαλιστικό στίγμα ή ο ΕΑΣΑΔ (Εθνικός Αγροτικός Σύνδεσμος Αντικομμουνιστικής Δράσης) στη Θεσσαλία.⁴⁴

Σε αρκετές περιπτώσεις οι Γερμανοί σύστησαν οργανώσεις, εκμεταλλευόμενες εθνοτικές ή και άλλες τοπικές αντιθέσεις, όπως οι ένοπλες οργανώσεις τουρκόφωνων Ποντίων υπό τους τοπικούς ηγέτες Μιχάλαγα και Κιτσά Μπαλτζάκ (Εθνικός Ελληνικός Στρατός) στη Μακεδονία και οι αυτονομιστικές αποσχιστικές οργανώσεις μειονοτικών πληθυσμών, τα τρία Εθελοντικά Τάγματα Ασφαλείας 'Βέρνερ' με κύρια πηγή στρατολογίας την οργάνωση των κομιτατζήδων της 'Οχράνα' από ένοπλους Σλαβομακεδόνες, οι παραστρατιωτικοί Τσάμηδες της Ξίλια στη Θεσπρωτία και η βλάχικη Λεγεώνα στη Θεσσαλία.⁴⁵

Τέλος, από τα πλήρως ενταγμένα δωσίλογα σώματα ξεχωριστή περίπτωση αποτελούσαν εκείνα που οι εμπνευστές τους διακρίνονταν από ιδεολογική συμπάθεια προς τον ναζισμό, όπως η οργάνωση ΕΣΠΟ που γρήγορα εξασθένησε μετά από το εντυπωσιακό χτύπημα της ανατίναξης των γραφείων της από την ΠΕΑΝ και τον θάνατο μεταξύ άλλων του αρχηγού της Σπ. Στεροδήμου, χωρίς να προλάβει να επανδρώσει και μάχιμη λεγεώνα για να συνδράμει τη Βέρμαχτ στο Ανατολικό Μέτωπο. Ανάλογη επιθυμία έτρεφε και ένας από τους υπουργούς της δωσίλογης κυβέρνησης Τσολάκογλου, ο στρατηγός Μπάκος, ο οποίος

⁴² Ο.π.

⁴³ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 19-20 \ I. Χανδρινός, ο.π., σελ. 146-147.

⁴⁴ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 20-26.

⁴⁵ Ο.π..

αποπειράθηκε χωρίς επιτυχία να συστήσει την αντικομμουνιστική λεγεώνα 'Κυανόλευκη Μεραρχία.'⁴⁶

⁴⁶ Ντ. Κλόουζ, ο.π., σελ. 110.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο:

ΤΑ ΤΑΓΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

2.1. ΔΩΣΙΛΟΓΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΡΑΛΛΗΣ

Ο ένοπλος δωσιλογισμός με τη μορφή της απόλυτης συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις συνδέθηκε με τη θήτευση στον πρωθυπουργικό θώκο του τρίτου κατά σειρά κατοχικού πρωθυπουργού, του Ι. Ράλλη. Το καινούργιο στοιχείο που εισήγαγε ο Ράλλης στην άσκηση της πολιτικής των δωσιλογικών κυβερνήσεων ήταν ότι κατέστησε τον αντικομμουνισμό κεντρικό άξονα της κυβερνητικής του πολιτικής. Αντίστοιχα δείγματα είχαν παρουσιάσει και οι δύο προηγούμενοι πρωθυπουργοί, ιδιαίτερα ο Λογοθετόπουλος, του οποίου η πολιτική υπήρξε προοίμιο της πολιτικής που θα ακολουθούσε ο Ράλλης, αλλά ο Ράλλης ήταν εκείνος για τον οποίο προείχε η αναχαίτιση του κομμουνιστικού κινδύνου που γινόταν ολοένα και πιο ορατός με τις επιτυχίες του αριστερού αντιστασιακού κινήματος. Αυτόν τον κίνδυνο είχε αρχίσει να επισείει, ήδη από τον Δεκέμβριο του 1942, με αφορμή την παραίτηση του Τσολάκογλου, οπότε και είχε εκφράσει το αίτημα για τη δημιουργία ένοπλων αντικομμουνιστικών ομάδων δράσης. Η ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Λογοθετόπουλο πάγωσε προσωρινά το αίτημα, το οποίο επανήλθε στο προσκήνιο, όταν οι Γερμανοί θορυβημένοι από την αριστερή αντιστασιακή δράση αντικαθιστούν τον Λογοθετόπουλο με τον Ράλλη στην πρωθυπουργία στις 6 Απριλίου 1943.⁴⁷

Όταν ο Ράλλης αναλαμβάνει καθήκοντα ως πρωθυπουργός, έχει αρχίσει να διαφαίνεται η πιθανότητα η έκβαση του πολέμου να ευνοεί τους Συμμάχους περισσότερο παρά τους Γερμανούς, κυρίως μετά την ήττα των χιτλερικών στρατευμάτων στο Στάλινγκραντ. Διαβλέπει λοιπόν, ότι σε περίπτωση νίκης των Συμμάχων η αυξανόμενη επιρροή του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ θα έσπρωχνε τα πράγματα σε ανεπιθύμητες καταστάσεις, χωρίς να υπάρχουν τότε περιθώρια αντίδρασης για την ανάσχεση αυτού του ρεύματος. Γι' αυτό θεωρούσε τη συσπείρωση όλων των αντικομμουνιστικών δυνάμεων σε ένα ενιαίο μέτωπο ως την ενδεδειγμένη λύση ανάγκης για να αποτραπεί η επικράτηση του ΕΑΜ πριν από την απόβαση των Συμμάχων, κάτι που ενδόμυχα υπολόγιζε ότι θα αποδέχονταν, έστω σιωπηρά, και οι Βρετανοί.⁴⁸

Τις ίδιες ανησυχίες μοιράζονταν και μια σημαντική μερίδα του αστικού κόσμου, κάποιοι μάλιστα, από πολύ νωρίτερα. Ο αρχηγός του Κόμματος των Συντηρητικών Φιλελεύθερων Στ.

⁴⁷ Κ. Φραδέλλος, ο.π.,σελ. 173, 174

⁴⁸ Ο.π. σελ. 174.

Γονατάς είχε εκφράσει την επιθυμία για τη συγκρότηση ένοπλων στρατιωτικών τμημάτων, ήδη από τον Σεπτέμβριο του 1941, όταν πληροφορήθηκε την πρόθεση του ΚΚΕ να συστήσει αντιστασιακή οργάνωση. Με τα σώματα αυτά που θα τελούσαν υπό την αιγίδα της κυβέρνησης του Τσολάκογλου θα επιχειρούνταν η αποτροπή του ΚΚΕ από ένα τέτοιο εγχείρημα, που στα μάτια του εμπνευστή τους εμφανιζόταν ως 'ανταρσία'⁴⁹

Πράγματι, η ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Ράλλη σε μια περίοδο που ήταν διαφανόμενη η ήττα της Γερμανίας δεν αποσκοπούσε σε τίποτα άλλο παρά στη διατήρηση σε ισχύ της κρατικής μηχανής, ώστε να αποφευχθεί το κενό εξουσίας κατά την απελευθέρωση, το οποίο εύκολα θα εκμεταλλεύονταν το ΕΑΜ. Γι' αυτό και η σύσταση ένοπλων αντικομμουνιστικών ομάδων οργανωμένων από τη κεντρική διοίκηση (Ταγμάτων Ασφαλείας) το καλοκαίρι του '43 θα εξασφάλιζε *"μια γέφυρα, για το πέρασμα της Ελλάδας απ' τη γερμανική κατοχή στην απελευθέρωσή της απ' τους Συμμάχους, χωρίς να μεσολαθήσει κανένα χάος."*⁵⁰ Έτσι μπορεί να ερμηνευτεί και η υποστήριξη προς τα Τάγματα, όσο πλησίαζε η ώρα της απελευθέρωσης, πολλών στελεχών από τα κόμματα και τις ανώτερες τάξεις που είχαν θορυβηθεί από την άνοδο του ΕΑΜ\ΕΛΑΣ, κάτι που επίσης εξηγεί και τη συσπείρωση των Ταγμάτων το καλοκαίρι του 1944 παρά τις απανωτές καταδίκες εναντίον τους.⁵¹

Το ενδιαφέρον για τη σύσταση αντικομμουνιστικών ομάδων στις κατεχόμενες χώρες, είχαν αρχίσει να εκδηλώνουν οι Γερμανοί ήδη από τον Σεπτέμβριο του 1942, από τότε που ο υπουργός προπαγάνδας του Χίτλερ, ο Γκαίμπελς, εισήγαγε το νέο δόγμα της εξωτερικής πολιτικής της Γερμανίας, το οποίο την καθιστούσε προστάτιδα δύναμη της Ευρώπης εναντίον του κομμουνισμού. Η ταύτιση των στόχων Γερμανών και Ράλλη έβρισκε το νόημά της στη διαβεβαίωση του Στρατιωτικού διοικητή Νοτιοανατολικής Ευρώπης, αντιστράτηγου Λέρ, πως τα Τάγματα αποτελούν πολιτικό μέτρο μιας εκστρατείας *"καταπολέμησης του κομμουνισμού, για την οποία η αντικομμουνιστική μερίδα του ελληνικού πληθυσμού πρέπει να χρησιμοποιηθεί πλήρως, για να εκδηλωθεί φανερά και για να εξαναγκαστεί σε μια*

⁴⁹ Η πρόταση βρήκε ευήκοα ώτα από αξιωματικούς που αργότερα θα πρωτοστατήσουν στα Τ\Α, όπως οι συνταγματάρχες Παπαθανασόπουλος και Παπαγεωργίου. Επρόκειτο για *"το σχέδιο συγκρότησης των Ταγμάτων Ασφαλείας ήδη δύο χρόνια πριν αυτό υλοποιηθεί"* (Π. Παπαστράτης, Η ανάπτυξη της Αντίστασης και ο συμμαχικός παράγων, *Τετράδια πολιτικού διαλόγου έρευνας και κριτικής*, τ. 64, σελ. 59.)

⁵⁰ C.M.Woodhouse, Το Μήλο της Έριδος, Η Ελληνική Αντίσταση και η Πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων, Εξάντας, 1976, σελ. 52.

⁵¹ Κ. Λούλος, ο.π., σελ. 13.

απροκάλυπτη εχθρότητα κατά της κομμουνιστικής μερίδας.”⁵² Η πολιτική αυτή των Γερμανών ήταν που τροφοδότησε και την άνοδο του Ράλλη στην εξουσία.

Οι Γερμανοί είδαν στην εκμετάλλευση των αντικομμουνιστικών αισθημάτων μέρους των πληθυσμών των κατεχόμενων χωρών, τον αποτελεσματικότερο έλεγχο επί του συνόλου τους και την κάμψη των εμποδίων που έφερε η Αντίσταση για την επικράτησή τους. Επιπλέον, υπολόγιζαν ότι με την ανάληψη δράσης αυτών των ομάδων που θα υποκαθιστούσαν τις γερμανικές μονάδες στον πόλεμο εναντίον των κομμουνιστών, θα μειώνονταν οι απώλειές τους στα πεδία των μαχών και θα εξοικονομούσαν το ‘πολύτιμο γερμανικό αίμα’. Στην ελληνική περίπτωση υπολόγιζαν ότι με την υπόθαλψη της ενδοελληνικής αντιπαράθεσης μεταξύ αυτών των ομάδων και του ΕΛΑΣ θα διαιωνίζονταν ένας φαύλος κύκλος βίας που θα τροφοδοτούνταν από τη μεριά των ένοπλων δωσιλόγων με την ολοένα και συχνότερη εκτροπή τους σε φονικότερες δράσεις με αποκορύφωμα τα αντίποινα κατά του άμαχου πληθυσμού και από την άλλη, τη μεριά του ΕΛΑΣ, με πράξεις αντεκδίκησης. Έτσι, το μένος του πληθυσμού θα μετατοπίζονταν από τις κατοχικές δυνάμεις στους ένοπλους δωσίλογους, αφήνοντας τους Γερμανούς στο απυρόβλητο.⁵³

Στην ενίσχυση της επιλογής του Ράλλη να αναλάβει την πρωθυπουργία πρωτεύοντα ρόλο έπαιξε η απόφαση των Γερμανών να οπλίσουν τις ομάδες αυτές και συμπληρωματικά η επιδοκιμασία του προπολεμικού πολιτικού προσωπικού για το εγχείρημα αυτό, που αντικατόπτριζε και την ανησυχία του αστικού πολιτικού κόσμου και των ευπορότερων στρωμάτων του πληθυσμού, για τη συνεχώς αυξανόμενη επιρροή του ΕΑΜ.⁵⁴ Στην ίδια κατεύθυνση, της αντικομμουνιστικής πανστρατιάς, εντάσσεται και η επανένταξη από τον Ράλλη των στελεχών του μεταξικού καθεστώτος στον διοικητικό κορμό, ιδιαίτερα των βασιλοφρόνων, αίροντας έτσι την τομή με τον μεταξικό κόσμο, που είχε επιβάλλει ο Τσολάκογλου. Αυτό σε συνδυασμό με τις διασυνδέσεις που διατηρούσε ο Ράλλης με δημοκρατικούς κύκλους, παρόλη τη συντηρητική του κατεύθυνση, διεύρυνε τον κύκλο της αποδοχής του, πράγμα που απηχούσε και την επιθυμία των Γερμανών να γίνει το δωσίλογο καθεστώς αντιπροσωπευτικότερο και να αποκτήσει πιο διευρυμένη βάση,⁵⁵ ιδιαίτερα σε μια

⁵² Χ. Φλάϊσερ, Νέα στοιχεία για τη σχέση γερμανικών αρχών Κατοχής και Τ.Α., Μνήμων, τ. 8, (1980-1982), σελ. 193.

⁵³ Χ. Φλάϊσερ, Ο Δωσιλογισμός, ο.π., σελ. 47.

⁵⁴ Μ. Μαζάουερ, Στην Ελλάδα του Χίτλερ, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1995, σελ. 350, 352.

⁵⁵ Χ. Φλάϊσερ, Στέμμα και Σβάστικα, τ. Α, ο.π., σελ. 360

χώρα που η άσκηση της εξουσίας αποτελούσε πολύ δύσκολη υπόθεση με το πλείστον του πληθυσμού να είναι εχθρικός.⁵⁶

Στα πλαίσια αυτής της πολιτικής ο Ράλλης είχε αιτηθεί από τη γερμανική διοίκηση τη δημιουργία ένοπλων σωμάτων με πρώτη ύλη την πρωθυπουργική ευζωνική φρουρά, το μόνο στρατιωτικό Σώμα που είχε επιτραπεί από τις κατοχικές δυνάμεις να υπάρχει για τιμητικούς λόγους άοπλο, ως φρουρά στον Άγνωστο Στρατιώτη. Η σημασία που απέδιδε ο Ράλλης στη συγκρότηση αυτών των Σωμάτων φαίνεται και από το γεγονός ότι πρόβαλε την ικανοποίηση του αιτήματός του ως εκ των ων ουκ άνευ όρο για την ανάληψη της πρωθυπουργίας, η οποία τελικά πραγματοποιήθηκε. Ακολούθησε η διά νόμου ίδρυση τεσσάρων ευζωνικών Ταγμάτων τον Ιούνιο του 1943, χωρίς όμως αυτά να συγκροτηθούν άμεσα, κάτι που πρόδιδε την αρχική δυσπιστία των Γερμανών να συγκροτήσουν μία ξένη δύναμη που ακόμα δεν ήταν προβλέψιμη για αυτούς. Για αυτό και διαρκώς ανέβαλαν τον εξοπλισμό τους.

Πράγματι, οι Γερμανοί αντιμετώπιζαν το αίτημα του εξοπλισμού των Ταγμάτων με καχυποψία μήπως η συγκρότησή τους αποβεί εις βάρος τους σε περίπτωση μιας συμμαχικής απόβασης, που την ανέμεναν, άλλωστε, στην Πελοπόννησο το καλοκαίρι του 1943. Τα πράγματα, όμως, άλλαξαν μετά την ιταλική συνθηκολόγηση τον Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς, όταν οι Γερμανοί αντιλήφθηκαν ότι η απουσία πλέον των ιταλικών δυνάμεων κατοχής θα δυσχέραινε την άσκηση του ελέγχου στο σύνολο σχεδόν της χώρας. Αυτό σε συνδυασμό με την αυξανόμενη δράση του ΕΛΑΣ ενίσχυε την πεποίθηση ότι με μόνες τις δικές τους δυνάμεις δεν θα είναι εύκολη η άσκηση της εξουσίας. Γι' αυτό και συγκατατέθηκαν στο αίτημα, με αποτέλεσμα να συγκροτηθούν τα πρώτα ένοπλα τμήματα τον φθινόπωρο του 1943, κάτι που είχε δοκιμαστεί από τους Γερμανούς λίγους μήνες νωρίτερα στο Βισύ με την ανασυγκρότηση της γαλλικής Milice.⁵⁷

Ο σχεδιασμός αρχικά περιλάμβανε τη συγκρότηση τεσσάρων Ταγμάτων με βάση το ευζωνικό Τάγμα της Αθήνας.⁵⁸ Η αρχική απροθυμία κατάταξης και η έλλειψη οπλισμού καθυστέρησαν τη συγκρότησή τους με αποτέλεσμα αυτή να γίνει σταδιακά. Μέχρι το

⁵⁶ Κατά ομολογία των Γερμανών το 90% των Ελλήνων δέχοντο εχθρικά εναντίον τους. (Ν. Σβορώνος, Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας, Θεμέλιο, Αθήνα 1976, σελ. 141.)

⁵⁷ Κ. Φραδέλλος, ο.π., σελ. 177.

⁵⁸ "Νόμος υπ' αριθ. 260 "Περί συγκροτήσεως τεσσάρων ευζωνικών ταγμάτων," ΦΕΚ 180, Τεύχος Πρώτον, 18 Ιουνίου 1943.

καλοκαίρι του 1943, μόνο ένα Τάγμα είχε συγκροτηθεί στην Αθήνα, ενώ αντίστοιχες κινήσεις στην επαρχία είχαν αποτύχει. Την κατάσταση μετέβαλε η ιταλική συνθηκολόγηση και η συνακόλουθη απώλεια για τους Γερμανούς μιας υπολογίσιμης δύναμης κατοχής, ιδιαίτερα για την Πελοπόννησο.⁵⁹ Δεν είναι τυχαίο ότι τον φθινόπωρο συγκροτήθηκαν άλλα δύο Τάγματα στην Αθήνα, μετά την ψήφιση του σχετικού νόμου του Ιουνίου που δεν είχε ενεργοποιηθεί, δύναμης 800 αντρών το καθένα, όπως και το πρώτο. Ακολούθησε η διασπορά τους στην επαρχία, στη Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο, το πρώτο εξάμηνο του 1944. Μέχρι το τέλος της Κατοχής έφτασαν να αριθμούν συνολικά εννέα τάγματα με δύναμη 5.725 ανδρών.⁶⁰

Η πρώτη επέκταση, που ξεκίνησε από τη Χαλκίδα ήδη από τον Δεκέμβριο του 1943, συνεχίστηκε και σε άλλες πόλεις, την Πάτρα, την Κόρινθο, τον Πύργο, το Αγρίνιο, και τη Ναύπακτο.⁶¹ Ως οργανωμένοι σχηματισμοί σε τρία συντάγματα τέθηκαν υπό τις διαταγές του υπουργού Εσωτερικών της δωσίλογης κυβέρνησης Ράλλη, Ταβουλάρη, με διοικητές τους συνταγματάρχες, Ντερτιλή και αργότερα τον Πλυτζανόπουλο. Η ένταση της αντάρτικης δράσης στην Πελοπόννησο, για την οποία οι Γερμανοί διαπίστωναν ότι από μόνοι τους δεν θα μπορούσαν να την αναχαιτίσουν, σε συνδυασμό με τη συνθηκολόγηση των Ιταλών (9 Σεπτεμβρίου 1943), ήσαν τελικά τις επιφυλάξεις τους να εξοπλίσουν εκεί αντικομμουνιστικά σώματα πέρα από τα ευζωνικά των Αθηνών.⁶²

Πέντε τέτοια τάγματα με δύναμη 4000 ανδρών, από τα είκοσι δύο πανελλαδικά επί συνόλου 16.625 αξικών, υπαξικών και οπλιτών⁶³, συγκροτήθηκαν εθελοντικά στην Πελοπόννησο, *“με πρωτοβουλία στελεχών του διαλυμένου ελληνικού στρατού και άλλων εθνικοφρόνων τοπικών παραγόντων που ζήτησαν όπλα από τους Γερμανούς για να καταπολεμήσουν το εαμικό κίνημα [...] με έδρες την Τρίπολη, τη Σπάρτη, το Γύθειο, το Μελιγαλά και τους Γαργαλιάνους,”*⁶⁴ Αυτά υπήχθησαν στο νεοϊδρυμένο Β' Αρχηγείο Χωροφυλακής με έδρα την Τρίπολη, τη διοίκηση του οποίου ανέλαβε ο σ'χης Δ.

⁵⁹ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 55-61.

⁶⁰ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 16-17.

⁶¹ Π. Μούτουλας, Πελοπόννησος 1940-1945 Η περιπέτεια της επιβίωσης του διχασμού και της απελευθέρωσης, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2004, σελ. 500-503.\\ Τ. Κωστόπουλος, ο.π.

⁶² Χ. Φ. Μάγερ, Από τη Βιέννη στα Καλάβρυτα, Εστία, Τρίτη έκδοση, Αθήνα 2004, σελ. 501-502.

⁶³ Χ. Φλάϊσερ, Νέα στοιχεία για τη σχέση γερμανικών αρχών Κατοχής και Τ.Α., ο.π. σελ. 200-201.

⁶⁴ Η απαρχή της ίδρυσής τους εντοπίζεται στη Λακωνία, το φθινόπωρο του 1943, και ακολούθως στην Καλαμάτα, τον Πύργο και την Πάτρα. Τα Τάγματα αυτά ενώθηκαν σε μια ενιαία οργανωτική δομή με τα Ευζωνικά Τάγματα, που είχε συστήσει η κυβέρνηση Ράλλη από τον Ιούνιο του 1943. (Τ. Κωστόπουλος, ο.π. σελ. 17-19.)

Παπαδόγκωνας. Οι Γερμανοί δεν είχαν ξεχάσει την προσφορά του ένα χρόνο πριν, για τη συγκρότηση και τον εξοπλισμό ένοπλης δύναμης υπό τις διαταγές τους, που θα δρούσε εναντίον του ΕΛΑΣ. Στην ίδρυσή τους πρωτοστάτησαν οι βασιλόφρονες αξιωματικοί του εθνικιστικού σχηματισμού του Ε.Σ. (Ελληνικού Στρατού), που λίγο πριν είχαν δραστηριοποιηθεί σε αυτόν με βρετανικές υποδείξεις.⁶⁵ Η απουσία σημαντικού ερείσματος του βενιζελικού κόσμου στην Πελοπόννησο, αποτυπώθηκε και στη σύνθεση των αξιωματικών που στελέχωσαν τα εδώ τμήματα των Ταγμάτων Ασφαλείας.

Αν συνυπολογίσουμε και τα ευζωνικά τάγματα που συγκροτήθηκαν απευθείας από την κυβέρνηση Ράλλη και είχαν ως έδρα τους τις πόλεις της Πελοποννήσου (Πάτρα, Κόρινθος, Πύργος), κατανοούμε γιατί η δύναμη των Ταγμάτων στην Πελοπόννησο, *“όπου παραδοσιακά υπήρχε ισχυρή στήριξη της μοναρχίας και άρα και αντικομμουνισμός”*⁶⁶ ήταν σαφώς πιο αυξημένη από οπουδήποτε αλλού, θυμίζοντας μάλιστα *“εκπληκτικά την κοινωνική γεωγραφία των φιλοβασιλικών Επιστράτων του 1916 επί Διχασμού.”*⁶⁷

⁶⁵ Χ. Φλάϊσερ, Στέμμα και Σβάστικα, τ. 2, ο.π., σελ. 103-104.

⁶⁶ Ντ. Κλόουζ, ο.π., σελ. 150.

⁶⁷ Σπ. Μαρκέτος, Η Ελληνική Άκρα Δεξιά τη δεκαετία του 1940 στο Χ. Χατζηιωσήφ - Π. Παπαστράτης (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Δ2, Βιβλιόραμα, 2009, σελ. 296. \\ Μόνο ο επιστρατικός σύνδεσμος Καλαμάτας το 1916 αριθμούσε περί τα 800 μέλη (Γ. Μαυρογορδάτος, Εθνικός Διχασμός και Μαζική Οργάνωση. 1.Οι επίστρατοι του 1916, Εκδ. Αλεξάνδρεια, σελ. 155.)

2.2. ΒΡΕΤΑΝΟΙ ΚΑΙ ΤΑΓΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Για να κατανοηθεί η στάση του βρετανικού παράγοντα απέναντι στα Τ.Α. δεν θα πρέπει να ιδωθεί ξέχωρα από τη συνολική στόχευση της αγγλικής πολιτικής σε σχέση με την Ελλάδα, ως μέρους της διασφάλισης των γεωστρατηγικών συμφερόντων των Βρετανών μεταπολεμικά στην Ανατολική Μεσόγειο. Αυτή η πολιτική υπαγόρευε τη διατήρηση άρρηκτης της συνέχειας της οικονομικής και πολιτικής επιρροής που αυτοί ήδη ασκούσαν παραδοσιακά στον χώρο της Μεσογείου και που ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος είχε προσωρινά ανακόψει βίαια. Στην περίπτωση της Ελλάδας, η αποκατάσταση αυτής της σχέσης περνούσε μέσα από την εγκαθίδρυση μιας φιλικής προς τους Βρετανούς κυβέρνησης αμέσως μετά την απελευθέρωση, που θα εγγυούνταν σε μόνιμη βάση τη διασφάλιση των συμφερόντων τους, με την αρωγή και της εγχώριας αστικής τάξης, η οποία ανέκαθεν ήταν προσδεδεμένη στη βρετανική πολιτική.

Την επιτυχία αυτού του εγχειρήματος οι Βρετανοί την έβλεπαν μέσω της επανόδου του βασιλιά Γεωργίου Β και της εξόριστης κυβέρνησης στην Ελλάδα κατά την απελευθέρωση. Γι' αυτό και ήδη από το 1943, όταν οι εξελίξεις στα μέτωπα του πολέμου το επέτρεπαν, απεργάζονταν σχέδια που προετοιμάζαν την εγκατάσταση μελλοντικά στην απελευθερωμένη Ελλάδα μιας τέτοιας κυβέρνησης με την αρωγή μιας συνεργάσιμης δύναμης εντός της χώρας, που ήταν βέβαιοι ότι αυτή δεν θα ήταν η κύρια δύναμη που αναδεικνύονταν μέσα από την Κατοχή στην Ελλάδα, δηλαδή, το ΕΑΜ.⁶⁸

Η αναζήτηση μιας τέτοιας δύναμης κρίθηκε επιτακτικότερη για τους Βρετανούς από το φθινόπωρο του 1943 και έπειτα. Δύο γεγονότα που έλαβαν χώρα τον Οκτώβριο του 1943, δρομολόγησαν τις εξελίξεις προς αυτήν την κατεύθυνση. Τότε ήταν που αποφασίστηκε πως δεν θα πραγματοποιούνταν η σχεδιαζόμενη συμμαχική επιχείρηση απόβασης στα Βαλκάνια που θα είχε, μεταξύ άλλων, και ως αποτέλεσμα την εγκατάσταση στην Ελλάδα, κατά τη φάση της απελευθέρωσης, της εξόριστης κυβέρνησης και του βασιλιά διά των βρετανικών όπλων, ώστε να ανακοπεί η οποιαδήποτε βλέψη του ΕΑΜ να καταλάβει την εξουσία.⁶⁹ Οι νίκες του Κόκκινου Στρατού στα πεδία των μαχών εναντίον του Άξονα είχαν προσθέσει

⁶⁸ J.L.Hondros, Η Μ. Βρετανία και τα ελληνικά Τάγματα Ασφαλείας, 1943-1944 στο Σβορώνος Ν. – Φλάϊσερ Χ. (επιμ.), *Ελλάδα 1936-1944. Δικτατορία – Κατοχή – Αντίσταση*, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, Αθήνα 1989, σελ. 262.

⁶⁹ Π. Παπαστράτης, Ο Παπανδρέου και το Συνέδριο του Λιβάνου, στο Γ. Ιατρίδης (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, Ένα Έθνος σε Κρίση*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984, σελ. 206.

επιπλέον στην ανησυχία των Βρετανών την πεποίθηση ότι το αντιστασιακό κίνημα στην Ελλάδα, το τόσο πολύτιμο άλλοτε και με ενταγμένο το στρατιωτικό του σκέλος στο Στρατηγείο Μέσης Ανατολής, αποτελούσε απειλή για την ευόδωση της πολιτικής που είχαν σχεδιάσει στη μεταπελευθερωτική Ελλάδα.

Ταυτόχρονα η εκκίνηση των συγκρούσεων μεταξύ ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ τον ίδιο μήνα δεν άφηναν περιθώρια, κατά τους Βρετανούς, διαφορετικής ερμηνείας των προθέσεων του ΕΑΜ. Η τελική κατίσχυση του ΕΛΑΣ εναντίον των δυνάμεων του Ζέρβα και ο περιορισμός τους στην Ήπειρο τον Φεβρουάριο του 1944, ενέτειναν την ανησυχία τους καθώς έβλεπαν να αποδυναμώνεται, αν όχι να αχρηστεύεται, παρά τη στήριξη που παρείχαν, μία σημαντική φίλια στρατιωτική δύναμη που θα μπορούσε να αποτελέσει τον πυρήνα ενός αντικομμουνιστικού μετώπου πριν την απελευθέρωση, σε ρόλο ανάσχεσης της εαμικής επιρροής.⁷⁰ Οι βλέψεις των Βρετανών να εκμεταλλευτούν αντίστοιχες ομάδες που είχαν και το επιπλέον προτέρημα ότι το πεδίο δράσης τους ήταν κοντά στην Αθήνα, έτοιμες να επέμβουν εναντίον του ΕΛΑΣ κατά το κρίσιμο διάστημα της απελευθέρωσης, είχαν όμοια κατάληξη. Τόσο ο ΕΣ στην Πελοπόννησο, όσο και το 5^ο 42 Σύνταγμα του συνταγματάρχη Ψαρρού της ΕΚΚΑ στη Δωρίδα αργότερα, διαλύθηκαν από τον ΕΛΑΣ.

Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι τον ίδιο μήνα εκτυλίχθηκε μια σειρά ενεργειών, αποκαλυπτικών των διαθέσεων του βρετανικού παράγοντα, που είχαν στο επίκεντρό τους τις επαφές του νεοζηλανδού λοχαγού και πράκτορα της SOE στην Ελλάδα Ντον Στοτ με παράγοντες του εθνικιστικού χώρου, αλλά και των Γερμανών ακόμα, με άξονα την κοινή αντιστασιακή δράση. Οι επαφές αυτές ξεκινούσαν από τον αρχηγό της Εθνικής Δράσης, Π. Σιφναίο, εκπρόσωπο μιας συμμαχίας εθνικιστικών οργανώσεων, τον Πανελλήνιο Απελευθερωτικό Σύνδεσμο (ΠΑΣ) και κατέληγαν διά μέσου του κατοχικού δημάρχου Αθηνών Αγγ. Γεωργάτου, μέχρι τον Γερμανό συνταγματάρχη Λόος, αρχηγό της Γκεστάπο. Σε συνάντηση του Στοτ με τον Λόος στο σπίτι του Γεωργάτου, υπό τη φρούρηση μάλιστα, της αστυνομίας του Έβερτ και αντρών της Εθνικής Δράσης εκφράστηκε από γερμανικής πλευράς η αποδοχή από μέρους της μιας μικρής αγγλικής δύναμης κατά το κρίσιμο διάστημα της αποχώρησης των Γερμανών, ικανής να διατηρήσει την τάξη για την αποσόβηση του κομμουνιστικού κινδύνου. (13 Νοεμβρίου 1943.)⁷¹ Το ίδιο πνεύμα απηχούσε και η

⁷⁰ J.L.Hondros, ο.π., σελ.263.

⁷¹ Χ. Φλάϊσερ, Στέμμα και Σβάστικα, τ. 2, ο.π., σελ. 365-367.

συνάντηση λίγες μέρες νωρίτερα του Στοτ με εκπρόσωπους εθνικών οργανώσεων και της δωσίλογης κυβέρνησης. Καρπός της συνάντησης ήταν μια κοινή συμφωνία συνεργασίας, όπου μεταξύ άλλων οι συμβαλλόμενοι αναγόρευαν εαυτούς φύλακες της τάξης της πόλης των Αθηνών, από τη στιγμή που θα αποχωρούσαν τα γερμανικά στρατεύματα, μέχρι την άφιξη των συμμαχικών δυνάμεων, εν όψει της απειλής να καταλάβει το ΕΑΜ την εξουσία.⁷²

Αυτή ακριβώς η πολιτική σύμπληξης ενός αντικομμουνιστικού μετώπου ήταν που έκανε τους Βρετανούς να βλέπουν τα Τ.Α., τα οποία τότε ακριβώς δημιουργούνταν, να εξελίσσονται ως τη μοναδική υπολογίσιμη δύναμη που θα μπορούσε να διασφαλίσει την εγκατάσταση της εξόριστης κυβέρνησης, αποτρέποντας τον ΕΛΑΣ να καταλάβει την εξουσία. Το μόνο που απέμενε ήταν να βρεθεί ο τρόπος ώστε τα απονομιμοποιημένα στην παγκόσμια συνείδηση, ως συνεργάτες των κατοχικών δυνάμεων, Τάγματα Ασφαλείας, να αποκτήσουν τη νομιμότητα που στερούνταν, ώστε να στελεχώσουν μελλοντικά τον ελληνικό στρατό κατά την κρίσιμη στιγμή της απελευθέρωσης, αν μέχρι τότε οι Βρετανοί δεν είχαν καταφέρει να αποδυναμώσουν πολιτικά το ΕΑΜ. Με τη φόρμουλα που επινόησαν οι Βρετανοί και συμφώνησαν και οι Αμερικανοί, κατά τις μεταξύ τους διαβουλεύσεις για την τύχη τέτοιων μονάδων μεταπολεμικά, να παραδίδονται, δηλαδή, στις κυβερνήσεις τους και να κατατάσσονται οι κατάλληλοι στις ένοπλες δυνάμεις ή σε τάγματα εργασίας, βρέθηκε ο τρόπος και προετοιμάστηκε το έδαφος ήδη από τον Ιούλιο του 1944. Γι' αυτό και η βρετανική πολιτική *“άφηνε την πόρτα ανοικτή στα Τ\Α”*, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο

⁷² Στη συνάντηση παρευρίσκονταν οκτώ αξιωματικοί εκπρόσωποι επτά εθνικών οργανώσεων, της Εθνικής Δράσης, της Ρ.Α.Ν., της Ε.Κ.Ο., του Ε.Δ.Ε.Σ., του Ε.Δ.Ε.Μ., της Χ, της Τρίαινας και της Υπηρεσίας Πληροφοριών από την πλευρά της δωσίλογης κυβέρνησης. Στη σύσκεψη που έγινε στις αρχές Νοεμβρίου, την Χ εκπροσωπούσε ο Γρίβας και τον ΕΔΕΣ ο σ\χης Παπαθανασόπουλος, που συνεργάζονταν αποκάλυπτα με γερμανικές υπηρεσίες και αναδείχτηκε σε ηγετικό στέλεχος των Τ.Α. Τη συμφωνία υπέγραψε δια του αντιπροσώπου του, λ\γού Σταθάτου, και ο Βεντήρης της ΡΑΝ. Επιπλέον παρίστατο ο τ\χης Σειραδάκης της Υπηρεσίας Πληροφοριών της δωσίλογης κυβέρνησης. Η σύσκεψη έγινε πιθανότατα στο σπίτι του πεθερού του Σιφναίου. (Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 362.) \\ Ο αρχηγός του ΕΔΕΣ Αθηνών, Διάμεσης, ηγήθηκε αυτού του συνασπισμού των οργανώσεων που υπέγραψαν τη συμφωνία. Αργότερα αποδέχθηκε και ανώτερη θέση σε υπουργείο της κυβέρνησης Ράλλη. (Μ. Σπηλιωτοπούλου - Π. Παπαστράτης, Χρονολόγιο γεγονότων 1940-1944, Από τα έγγραφα του Βρετανικού Υπουργείου των Εξωτερικών Foreign Office 371, τόμος Β, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 2004. σελ. 9, 2087\5-1-1944.)

J.P. Hondros, και δεν τα καταδίκασε επίσημα, ακόμα κι όταν γνωστοποιούνταν οι ωμότητές τους στα μαζικά αντίποινα που προέβαιναν.⁷³

Από την άλλη πλευρά, το ΕΑΜ απαιτούσε την απερίφραστη καταδίκη τους για να συμμετάσχει στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας που είχαν προετοιμάσει οι Βρετανοί στο Συνέδριο του Λιβάνου. Η επιθυμία Βρετανών και Ελληνικής Κυβέρνησης να συμμετάσχει το ΕΑΜ σε αυτήν στόχευε αφενός στην αποδυνάμωση του ΕΑΜ και της κυβέρνησης της ΠΕΕΑ, με την υποεκπροσώπηση που του επεφύλασσαν σε αυτήν και αφετέρου στην αποφυγή μίας ενδεχόμενης σύγκρουσης με τον ΕΛΑΣ κατά την επιστροφή Βρετανών και Κυβέρνησης στην Ελλάδα.⁷⁴ Οι παλινωδίες που χαρακτηρίζουν τη στάση των Βρετανών απέναντι στα Τάγματα από το φθινόπωρο του 1943 και μέχρι λίγο πριν την απελευθέρωση, προδίδουν την επιθυμία τους να ισορροπήσουν μεταξύ αυτών των δύο άκρων. Από τη μία, πασχίζουν να διατηρήσουν ανοικτό το πεδίο για μια μελλοντική ενσωμάτωση των Ταγμάτων Ασφαλείας στο ελληνικό στράτευμα ως αντίπαλο δέος στον ΕΛΑΣ, κατά την κρίσιμη στιγμή της απελευθέρωσης. Αυτό τους υποχρεώνει να μην τα καταδικάζουν ανοικτά παρά να αναλώνονται σε άτονες δηλώσεις για τη δράση τους και να εκτρέπονται, όταν έκριναν ότι το επέβαλαν οι περιστάσεις, όπως κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της διάσκεψης του Λιβάνου, ακόμα και σε μία ιδιότυπη λογοκρισία στο BBC.⁷⁵ Από την άλλη μεριά, όμως, επιθυμώντας να δουν το ΕΑΜ στην Κυβέρνηση, καλούνταν να τα καταδικάζουν χωρίς υπεκφυγές.

Όπως αποδείχτηκε, με την αποφυγή των Βρετανών να καταδικάσουν αυτού του είδους τους εχθρικούς στρατιωτικούς σχηματισμούς σε ολόκληρο το διάστημα μεταξύ Ιανουαρίου - Αυγούστου 1944, αποκαλύπτονταν κάτι βαθύτερο: Η αγωνία των Βρετανών να κρατήσουν την Ελλάδα στη σφαίρα επιρροής τους και να παρεμποδίσουν επιπλέον τη ρωσική κυριαρχία που διέβλεπαν ότι απειλούσε τα συμφέροντά τους στην Ανατολική Μεσόγειο, υπερέβαινε τις οποιοσδήποτε ηθικές αναστολές ορθώνονταν από τη συνεργασία, κατά τη φάση της απελευθέρωσης, με δυνάμεις που λίγο πριν συνεργάζονταν με τον εχθρό. Αλλά και όταν το ΕΑΜ αποφασίζει να μπει στην Κυβέρνηση (15 Αυγούστου 1944), η καχυποψία των Βρετανών, που εξελίσσονταν σε φοβικότητα απέναντί του, δεν τους επέτρεπε ούτε και τότε

⁷³ J. L. Hondros, ο.π., σελ. 263-264.

⁷⁴ Λίγο νωρίτερα (Δεκέμβριος 1943) είχε προταθεί από το ΕΑΜ στα κόμματα να σχηματιστεί εθνική κυβέρνηση στην Ελλάδα, πρόταση που δεν εισακούστηκε. (Π. Παπαστράτης, ο.π., σελ. 207-208, 212.)

⁷⁵ J. L. Hondros, ο.π., σελ. 265.

να τα αποκηρύξουν ξεκάθαρα,⁷⁶ παρόλο που η Ελληνική Κυβέρνηση, διά στόματος Παπανδρέου, το κάνει με τη δήλωση της 6^{ης} Σεπτεμβρίου στο BBC, έστω και ασαφώς, χωρίς να καθορίζει τον τρόπο που ζητούσε από αυτά να επανορθώσουν την τελευταία στιγμή.⁷⁷ Ο ψυχρός υπολογισμός των συμφερόντων της βρετανικής πλευράς, που τους υποχρέωνε να κλίνουν στην πρώτη επιλογή, δημιουργούσε ένα μεγάλο ηθικό οξύμωρο για τους Βρετανούς: Να υποβλέπουν μία σύμμαχο δύναμη, στον κοινό αγώνα κατά των Γερμανών και παράλληλα να αφήνουν ανοικτό το ενδεχόμενο για σύμπραξη με δυνάμεις που συνεργάζονταν με τους Γερμανούς.

Τελικά, τη λύση έδωσε η συμφωνία της Καζέρτας, όπου με την υπαγωγή των δυνάμεων του ΕΛΑΣ στη διάκριση του στρατηγού Σκόμπυ, που εκτός από διοικητής των δυνάμεων απόβασης στην Ελλάδα, είχε οριστεί και διοικητής όλων των στρατιωτικών δυνάμεων, εξέλιπε πλέον κάθε βάσιμη υποψία ανησυχίας για τους Βρετανούς, καθώς το ΕΑΜ, με αυτόν τον τρόπο, αποδυναμώνονταν και στρατιωτικά. Η πολιτική αποδυνάμωση είχε, ήδη, συντελεστεί με το Συνέδριο του Λιβάνου. Ταυτόχρονα λύνονταν και τα προβλήματα που είχαν ανακύψει για τους Βρετανούς και είχαν προκαλέσει μεγάλη σύγχυση για το ποια πολιτική θα έπρεπε να ακολουθηθεί απέναντι στα Τ.Α., μεταξύ των οποίων ήταν η τύχη των Ταγματασφαλιτών που παραδίδονταν και ο οπλισμός τους. Ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο φάνηκε ότι τα γεγονότα τούς είχαν ξεπεράσει, καθώς η ξαφνική αποχώρηση των Γερμανών και η αδυναμία των Βρετανών να διαθέσουν επαρκή δύναμη για να επιτηρήσει τη διαδικασία παράδοσης των ταγματασφαλιτών και του οπλισμού τους, τους έφεραν σε δύσκολη θέση. Με τη συμφωνία, όμως, της 26^{ης} Σεπτεμβρίου έπαυε πλέον και η αμφίσημη στάση των Βρετανών απέναντι στα Τ\Α. Τα Τ.Α. ορίζονταν ευθέως ως όργανα του εχθρού και ως τέτοια θα έπρεπε να αντιμετωπιστούν είτε παραδίδονταν είτε όχι.⁷⁸

Ενώ συνέβαιναν όλα αυτά και η στάση των Βρετανών απέναντι στα Τάγματα Ασφαλείας αποσαφηνίζονταν σταδιακά, κύκλοι του ελληνικού στρατεύματος της Μέσης Ανατολής εξακολουθούσαν να δυσπιστούν απέναντι στον ΕΛΑΣ και να βλέπουν στα Τάγματα τη δύναμη εκείνη που θα απέτρεπε το ΕΑΜ να καταλάβει την εξουσία στη μεταπελευθερωτική

⁷⁶ Με την είσοδο των εαμικών υπουργών στην Κυβέρνηση, οι Βρετανοί καταλόγιζαν, μεταξύ άλλων, στις προθέσεις του ΕΑΜ την απόσπαση πληροφοριών για στρατιωτικά σχέδια κατοχής στην Ελλάδα με στόχο η ΠΕΕΑ να καταλάβει την εξουσία αμέσως μόλις αποχωρήσουν οι Γερμανοί. (Lars Baerentzen, ο.π., σελ. 227-228.)

⁷⁷ J. L. Hondros, ο.π., σελ. 268.

⁷⁸ Ο.π., σελ. 269, 273.

Ελλάδα. Είναι πολύ πιθανό, η επαμφοτερίζουσα στάση των Βρετανών απέναντι στα Τάγματα και το εκτεταμένο χρονικό διάστημα που διήρκεσε, να έπαιξαν, επιπλέον, έναν σημαντικό ρόλο στη διατήρηση αυτής της εμμονής στους κύκλους του στρατεύματος. Όπως είναι επίσης πιθανό, αν όχι βέβαιο, ότι αυτή η στάση είχε ενθαρρύνει τα μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας και είχε ενισχύσει την πεποίθηση ότι οι καταδίκες που διατυπώνονταν εναντίον τους, ιδιαίτερα εκείνη του πρωθυπουργού Παπανδρέου, ήταν εικονικές, παρόλη την κατάπληξη που τους είχαν δημιουργήσει αρχικά. Επιπλέον, οι σχέσεις που διατηρούσαν αξιωματικοί της Μέσης Ανατολής με τα Τάγματα Ασφαλείας ενίσχυαν αυτήν την αισιοδοξία. Η περίπτωση, ιδιαίτερα, του αρχηγού του Γενικού Επιτελείου, αντιστράτηγου Βεντήρη, είναι χαρακτηριστική αυτής της διασύνδεσης που αποκάλυπτε την ύπαρξη σχεδίου, σε συνεργασία με τον στρατιωτικό διοικητή Αττικής, Σπηλιωτόπουλο, για την επάνδρωση μάχιμου σώματος, αποτελούμενου από ταγματασφαλίτες και άντρες της Ειδικής Ασφάλειας, σε μία επικείμενη σύγκρουση με τον ΕΛΑΣ, κατά τη φάση της απελευθέρωσης. Το σχέδιο μπορεί να μην τελεσφόρησε, αλλά δείγματά του έγιναν φανερά κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης του Δεκεμβρη.⁷⁹

Πρέπει ακόμα να επισημάνουμε ότι, σύμφωνα με την άποψη του J. L. Hondros, δεν φαίνεται να συμμετείχαν οι Βρετανοί σε αυτό το σχέδιο, έχοντας διασφαλίσει πια αυτά που επιθυμούσαν με τη συμφωνία της Καζέρτας.⁸⁰ Αξίζει να σημειώσουμε, όμως, ότι τέτοια δείγματα διαπλοκής των διαθέσεων του βρετανικού παράγοντα με τον εν λόγω αντιστράτηγο είχαν παρουσιαστεί και νωρίτερα, τον κρίσιμο μήνα Οκτώβριο, με την υπογραφή του συμφώνου αντιαμικής δράσης που εμπνεύστηκε ο Ντον Στοτ. Παρόλο που δεν αποδεικνύεται ότι οι ενέργειες του Στοτ, που κινδύνευσαν τότε να αποδομήσουν το γόητρο της “συμμάχου” Βρετανίας όταν διέρρευσαν, ήταν απαραίτητα εν γνώσει του SOE ή του Foreign Office, εντούτοις, η στόχευσή τους έμοιαζε καταπληκτικά με αυτήν των κύκλων που προαναφέραμε.

⁷⁹ Ο.π., σελ. 269-273.

⁸⁰ Ο.π., σελ. 272-273

2.3. ΟΙ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΤΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ

Η στάση των δωσιλογικών κυβερνήσεων απέναντι στους αξιωματικούς από την πρώτη μέρα της γερμανικής κατοχής απέβει καθοριστική για την ανάπτυξη και την πορεία του ένοπλου δωσιλογισμού. Οι βάσεις είχαν τεθεί ήδη από την πρώτη κατοχική κυβέρνηση του Τσολάκογλου, του οποίου η στόχευση στο σώμα των αξιωματικών, ως πυλώνα της εξουσίας του, ήταν δεδομένη. Γι' αυτό και η κυβέρνηση Ράλλη αργότερα επένδυσε εξαρχής στους αξιωματικούς για τη σύσταση των Τ.Α. Με τη συσπείρωση των αξιωματικών στις κατά τόπους Στρατιωτικές Διοικήσεις και στα Φρουραρχεία και τη διάθεσή τους σε πλήθος υπηρεσιών σχετικών με τον επισιτισμό (Υπουργείο Εφοδιασμού, Γενικές Αποθήκες, Ερυθρό Σταυρό), η κυβέρνηση Τσολάκογλου είχε φροντίσει να εξασφαλίσει τον διαρκή έλεγχο της κατοχικής διοίκησης πάνω στο σώμα των αξιωματικών. Αυτό το πετύχαινε αφενός με τον παροπλισμό των αξιωματικών, καθιστώντας τους, έτσι, ανενεργούς για οποιαδήποτε αντικατοχική δράση και αφετέρου με το να διατηρεί μέσω μιας σκιώδους ιεραρχικής πειθαρχίας την ευπείθειά τους στα κελεύσματά της.⁸¹

Για το τελευταίο είχε φροντίσει, άλλωστε, το ίδιο το εκπαιδευτικό καθεστώς των σχολών που φοιτούσαν οι αξιωματικοί, που αποθέωνε το σεβασμό στην ιεραρχία, την πειθαρχία, την υποταγή του κατώτερου και την απόλυτη εξουσία του ανώτερου. Αυτά, σε συνδυασμό με την αντίληψη ότι ο αξιωματικός έφερε μία ιδιαίτερη αποστολή στην κοινωνία, σχεδόν τους αυτονομούσε από το υπόλοιπο σύνολο και δομούσε μία ιδιαίτερη νοοτροπία που τους έκανε να αναπαράγουν τα χαρακτηριστικά του στρατεύματος και μέσα στην ίδια την κοινωνία, από την οποία απαιτούσαν αποδοχή της ιεραρχίας και εμπέδωση της καθεστωτικής συνέχειας. Αυτή η ιδιαιτερότητα του σώματος των αξιωματικών είχε και το οικονομικό της αντίκρουσμα. Οι αποδοχές των αξιωματικών ήταν κατά πολύ υψηλότερες από αυτές του μέσου υπαλλήλου και μαζί με τα επιδόματα, τις προσαυξήσεις ανά έτη υπηρεσίας, την περίθαλψη και τη σύνταξη, αποτελούσαν δελεαστικά κίνητρα που έστρεφαν πολλούς νέους στο Σώμα. Ιδιαίτερης μέριμνας έτυχαν οι αξιωματικοί από το μεταξικό καθεστώς όταν, επιπλέον, αυξήθηκε και ο αριθμός τους.⁸²

⁸¹ Κ. Μπρούσαλης, Η Πελοπόννησος στο πρώτο αντάρτικο. Απελευθερωτικός αγώνας και εμφύλια διαμάχη, Επικαιρότητα, Β' έκδοση, Αθήνα 1997, σελ. 128-129.

⁸² Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 410-415.

Η εντυπωσιακή αύξηση των εισακτέων στη Σχολή Ευελπίδων από το 1937 και έπειτα θα παραγάγει μία σειρά νέων αξιωματικών, εκ των οποίων αρκετοί, γαλουχημένοι με τις αρχές του μεταξικού καθεστώτος, θα αγκιστρωθούν στις υπηρεσίες του κατοχικού καθεστώτος και θα χρησιμοποιηθούν όταν οι περιστάσεις το επιτρέψουν ως δύναμη ανάσχεσης του ΕΑΜ. Η επιθυμία των περισσότερων να διατηρήσουν τα κεκτημένα τους και κατά τη διάρκεια της κατοχικής περιόδου, σε συνδυασμό με την εμπέδωση της αποστολής τους ως εγγυητές της τάξης και της ασφάλειας και της εξουδετέρωσης κάθε απειλής για την κοινωνική ιεραρχία, θα τους καταστήσει την πρώτη ύλη για τη δημιουργία συμβατών προς τις πεποιθήσεις τους οργανώσεων. Αρχικά, της μεγαλύτερης αντιστασιακής οργάνωσης της Πελοποννήσου, του Ελληνικού Στρατού, τη δημιουργία του οποίου οι συντηρητικοί αξιωματικοί υποδέχονται με ανακούφιση, και αργότερα, τη διάδοχη κατάσταση αυτών των ένοπλων οργανώσεων που διαλύθηκαν από τον ΕΛΑΣ, τα Ταγμάτων Ασφαλείας.

Ειδικά στον νοτιοπελοποννησιακό χώρο, η δημιουργία εθελοντικών αντικομμουνιστικών μονάδων σχετίζονταν άμεσα, αφενός μεν με τον υψηλό αριθμό αξιωματικών που διατηρούσαν και οι δύο νομοί, αφετέρου με τη φιλομοναρχική και αντικομμουνιστική ιδεολογική τους τοποθέτηση. Η Λακωνία, ειδικότερα, ακολουθούσε μια μακρά φιλοβασιλική παράδοση ήδη από τα χρόνια του Όθωνα. Υπήρξαν από τότε πολλοί Μανιάτες ευεργετημένοι, που παραδοσιακά επάνδρωναν τις τάξεις του στρατού και άλλοι που μέσω των πελατειακών σχέσεων με ενδιάμεσο κρίκο τους συγγενείς Μανιάτες που κατοικούσαν στην Αθήνα και τον Πειραιά, στελέχωναν τον κρατικό μηχανισμό και τις δημόσιες υπηρεσίες σε θέσεις κλειδιά.⁸³

Σε αυτό το πελατειακό πλέγμα μεγάλο ρόλο έπαιζαν οι αξιωματικοί, που έχαιραν κύρους και αναγνώρισης από τις τοπικές κοινωνίες, καθώς στο πρόσωπό τους συνενώνονταν όλες οι αξίες που η μανιάτικη κοινωνία είχε ενσωματώσει μέσα από μια μακρά ιστορική διαδρομή. Προσήλωση στην παράδοση, στην τιμή, στην ανδροπρέπεια, προέκταση της

⁸³Στη Μάνη, όπου οι οικογενειακοί δεσμοί και η διατήρηση των οικογενειακών παραδόσεων αποτελούσαν βασικό κοινωνικό χαρακτηριστικό, η πλειονότητα των κατοίκων ακολουθούσε κατά παράδοση από την εποχή του Όθωνα τον στρατιωτικό κλάδο, ενταγμένη στη βασιλική υπηρεσία. Ένα επιπλέον παράδειγμα επάνδρωσης του κρατικού μηχανισμού με Μανιάτες σε καίριες θέσεις, αποτελεί η στελέχωση του δικαστικού κλάδου με μανιάτες δικαστικούς. (Ι. Καρασιάνης, Η Μάνη στον Πόλεμο: Κατοχή, Αντίσταση και Εμφύλιος, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα 2010, σελ. 47, 80, <http://hdl.handle.net/10442/hedi/29972>)

οποίας είναι και η οπλοφορία, στη λεβεντιά και στο ένδοξο τοπικό παρελθόν,⁸⁴ που όποτε καλούνταν να το επιβεβαιώσουν, η κοινωνία αξίωνε να το πράξουν και με το παραπάνω με τον ηρωισμό τους στα πεδία των μαχών, ως γνήσιοι εκφραστές της φυλετικής ιδιαιτερότητας των Μανιατών, συνδεδεμένης με την απώτερη δωρική τους καταγωγή.

Η εμπιστοσύνη με την οποία ο Όθωνας περιέβαλλε τους Μανιάτες, τους οποίους όπλισε και προσέλαβε ως υπασπιστές του, δημιούργησε μεταξύ αξιωματικών και Στέμματος μια αέναη σχέση ανταπόδοσης της ευεργεσίας στον ευεργέτη, σύμφωνη και με το ήθος των Μανιατών, η οποία σε συνδυασμό με την προσήλωση των αξιωματικών στα ιδανικά του έθνους, που το Στέμμα εγγυούνταν, τους προσέδωσε το συγκεκριμένο πολιτιστικό και πολιτικό χαρακτήρα, που επέτρεψε την ταύτισή τους με τη μοναρχία και τα δεξιά κόμματα που την στήριζαν.⁸⁵ Η σχέση αυτή που επιβεβαιώνονταν κατά καιρούς, με τελευταία την περίοδο του Εθνικού Διχασμού, ήρθε να ενισχυθεί με τον τραγικότερο τρόπο και στην υπό εξέταση περίοδο, όπου οι Λάκωνες εκφραστές του δεξιού πολιτικού κατεστημένου στην Αθήνα, Μπέης (Πέτρος) Μαυρομιχάλης και Αν. Ταβουλάρης, προσεταιρίστηκαν με ευκολία το ήδη διαμορφωμένο δεξιό δίκτυο της Λακωνίας και ανέδειξαν τους αξιωματικούς σε κατασταλτικό του βραχίονα εναντίον του ΕΑΜ, τόσο κατά τη διάρκεια της Κατοχής, όπου το εγχείρημα εξέβαλε στη δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας, όσο και στη μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας περίοδο με τη δράση των αντικομμουνιστικών ομάδων, την οποία και κατηύθυναν.⁸⁶

Οι πελατειακές σχέσεις, με τις οποίες ο τοπικός πληθυσμός ήταν εξοικειωμένος και οι οποίες υπαγόρευαν την προσκόλλησή του σε ισχυρούς πάτρωνες προς αναζήτηση προστασίας, όπως στα προεπαναστατικά χρόνια,⁸⁷ ευνόησαν και τη συμμετοχή ενός μεγάλου μέρους του πληθυσμού του νοτιοπελοποννησιακού χώρου σε αυτό το πλέγμα, προπαντός

⁸⁴ Ι. Καρακατσιάνης, ο.π., σελ. 33.

⁸⁵ Ο.π., σελ. 32-33, 78-80.

⁸⁶⁸⁶ Ο.π. σελ. 80-82.

⁸⁷ Το αίσθημα της αβεβαιότητας που βίωναν οι υπόδουλοι Έλληνες, απόρροια της ελλιπούς παροχής προστασίας από μέρους της οθωμανικής διοίκησης προς τους υπηκόους της σε περιπτώσεις αυθαιρεσιών, σε συνδυασμό με την απουσία ενός συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, τους ώθησε, στην αναζήτηση μιας στοιχειώδους ασφάλειας αρχικά στην ευρύτερη οικογένεια και έπειτα στις οικογένειες πατρώνων ή προστατών που είχαν υψηλότερη κοινωνική θέση και επιρροή. Δύο τέτοια δίκτυα πατρωνίας αναπτύχθηκαν στην Πελοπόννησο, που στην κορυφή τους βρίσκονταν ισχυρές οικογένειες προκρίτων στου Μοριά, όπως εκείνη των Μαυρομιχαλαίων στη Λακωνία. Η οικογενειοκρατία και η πατρωνία δέσποζαν στην πολιτική ζωή του νέου ελληνικού κράτους και αποτελούσαν τον βασικό μοχλό κινητοποίησης των ψηφοφόρων των κομμάτων. (Αγ. Αζέλης, Διαμόρφωση και λειτουργία των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα (1821 – 1936), στο *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, ΟΕΔΒ, 2012, σελ. 59, 82.)

της Μάνης, που αναδείχθηκε σε *“φέουδο του μοναρχικού κατζαμπασισμού.”*⁸⁸ Το πλέγμα εξυπηρετήσεων με διαμεσολαβητές τους τοπικούς πολιτευτές και απόληξη την κεντρική εξουσία έδινε την ευκαιρία σε βασιλόφρονες και στρατιωτικούς που το υπηρετούσαν, έχοντας εδραιώσει την παρουσία τους στον κρατικό μηχανισμό, να συσπειρώνουν γύρω τους έναν τοπικό κύκλο υποστηρικτών. Στην παρούσα συγκυρία, κυρίως ήταν αυτοί που ένιωθαν ότι το ΕΑΜ απειλεί τα κεκτημένα τους, αυτοί που οπωσδήποτε είχαν μια περιουσία και κινδύνευαν να την χάσουν με την επικράτησή του ή να απολέσουν το κέρδος και τις ωφέλειες που καρπώνονταν μέσα σε συνθήκες που ο πόλεμος και η Κατοχή ευνοούσαν. Τέλος, ήταν εκείνοι που αισθάνονταν ότι έτσι θα υπεράσπιζαν και τις υγιείς αξίες με τις οποίες η δεξιά παράταξη είχε γαλουχηθεί, τα ιδανικά του έθνους και το Στέμμα, που θεωρούσαν ότι κινδύνευαν από το ΕΑΜ και το ΚΚΕ. Η διατήρηση ζωντανής ακόμα της παράδοσης του '21 σε συνδυασμό με το φιλομοναρχικό πνεύμα, που καθόριζαν και το αξιακό σύστημα ιδιαίτερα των προυχόντων, ενστάλαξαν την απέχθεια προς καθετί *“κομμουνιστικό”,* εχθρικό προς το Στέμμα, ευνοώντας έτσι και τη συνεργασία με τις κατοχικές δυνάμεις.⁸⁹

Έτσι, τα Τάγματα Ασφαλείας θα επανδρωθούν, κυρίως, με εκείνους που επωφελούνταν από τη σχέση τους με αυτά τα δίκτυα ή ακόμα και από συγγενείς τους, αν λάβουμε υπόψη μας και τους ισχυρούς δεσμούς που οι οικογένειες παραδοσιακά διατηρούσαν και επιπλέον από αυτούς που επέλεξαν να προσχωρήσουν στο μέρος της δυνατότερης πλευράς.⁹⁰ Αυτές οι ενσωματωμένες από την μανιάτικη κοινωνία αξίες και πεποιθήσεις (βεντέτα⁹¹, τιμή) είναι που εξηγούν εν πολλοίς και την ένταση με την οποία εκδηλώθηκε στη Μάνη περισσότερο από κάθε άλλη περιοχή της Πελοποννήσου, χωρίς να υστερεί

⁸⁸ Σπ. Βουγιουκλάκης, *Οι Πρωτοπόροι του Αγώνα. Η Εθνική Αντίσταση στη Λακωνία, Τροχαλία, Οκτώβριος 2000*, σελ. 34.

⁸⁹ Α. Κέδρος, *Η Ελληνική Αντίσταση 1940-1944*, τ. Β, δ' έκδοση, Θεμέλιο, Αθήνα 1983, σελ. 84.

⁹⁰ Ι. Καρακατσιάνης, ο.π., σελ. 82.

⁹¹ Για το έθιμο της αντεκδίκησης στη Μάνη, πέρα από τις αντιλήψεις μεταφυσικής προέλευσης περί δικαίωσης της ψυχής του νεκρού, που το διατηρούσαν ζωντανό, υπήρχαν επιπλέον λόγοι, κοινωνικοί και οικονομικοί, που συνέβαλαν στη διατήρησή του. Κι αυτό γιατί ήταν απόλυτα συνδεδεμένο με τις εμφύλιες συγκρούσεις στην περιοχή, που αφθονούσαν εξαιτίας της στενοχωρίας και του άγονου εδάφους της, της ύπαρξης οργανωμένων γενών που το ενίσχυαν, αλλά και της απουσίας δικαστηρίων, νόμων και ισχυρής κεντρικής κυβέρνησης. Η πρόνοια του ελληνικού κράτους να εγκαταστήσει μετά την Απελευθέρωση Μανιάτες έξω από τη Μάνη, είναι ενδεικτική της έκτασης του φαινομένου της αντεκδίκησης και των παραγόντων που το επέτειναν. Μια τέτοια εγκατάσταση έγινε στο Πεταλίδι της Μεσσηνίας. (Ελ. Αλεξάκης, *Τα γένη και η οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης*, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1980, σελ. 103-104.)

βέβαια, και η Μεσσηνία σε αυτό, η σύγκρουση των δύο κόσμων Δεξιάς και Αριστεράς, με κύριους πρωταγωνιστές τους αξιωματικούς των Ταγμάτων Ασφαλείας.

Αναφορικά με το ιστορικό, τις πεποιθήσεις, τα κίνητρα και τις επιδιώξεις των αξιωματικών που στελέχωσαν τα Τάγματα Ασφαλείας, παρατηρούμε μια πανσπερμία περιπτώσεων που η αναζήτησή τους χρονικά θα πρέπει να αναχθεί στον Μεσοπόλεμο, αν όχι στον Εθνικό Διχασμό, μέχρι να καταλήξουμε στις συνθήκες που δημιούργησε η ίδια η Κατοχή. Έτσι, στη σύνθεσή τους συναντάμε από κινηματίες αξιωματικούς του Μεσοπολέμου, συσπειρωμένους τότε γύρω από το πρόταγμα της αβασίλευτης δημοκρατίας, που αποστρέφονταν κάθε μοναρχική λύση, μέχρι “νομιμόφρονες” μεταξικούς και ακραιφνείς μοναρχικούς αλλά και γερμανόφιλους από παράδοση, βετεράνους αιχμάλωτους του Δ’ Σώματος στρατού στο Γκέρλιτς της Γερμανίας κατά τον Α’ παγκόσμιο πόλεμο. Επιπλέον, άλλους που συμμετείχαν στα Τ.Α. από ευπείθεια προς τα κελεύσματα της εκάστοτε εξουσίας, πολέμιους προς ό,τιδήποτε απειλούσε το κοινωνικό καθεστώς, και άλλους που επιστρατεύτηκαν υποχρεωτικά ή προσχώρησαν, επειδή εκβιάστηκαν ή απειλήθηκαν.⁹²

Είναι εντυπωσιακός ο τρόπος με τον οποίον επιχειρείται στα Τάγματα η σύνθεση των αντιθέτων, αρχικά όχι χωρίς αντιπαλότητα, αλλά έπειτα με επιτυχία. Στα Τάγματα μαζί με τον τέως βασιλόφρονα Ράλλη, συμπορεύονται οι αντιμοναρχικοί στρατιωτικοί Γονατάς και Πάγκαλος με πρόθεση να επανιδρύσουν τα “Δημοκρατικά Τάγματα”⁹³ και να καταλάβουν την εξουσία μετά την αποχώρηση των Γερμανών με διττό στόχο: την παρεμπόδιση της επιστροφής του βασιλιά και την αποσόβηση ενός κομμουνιστικού πραξικοπήματος.⁹⁴ Δύο συνεργάτες του τελευταίου πλαισιώνουν τη δωσίλογη κυβέρνηση Ράλλη, ο Αν. Ταβουλάρης, ως υπουργός Εσωτερικών, και ο Ιωάννης Βουλπιώτης σαν δ/ντής της ελληνικής Telefunken και του εργοστασίου ηλεκτρισμού της Αθήνας.⁹⁵ Δίπλα στον στρατηγό Ντερτιλή, υπουργό άμυνας της δωσίλογης κυβέρνησης, που ηγήθηκε του σχηματισμού των Ταγμάτων Ασφαλείας της Αθήνας, βρισκόταν ο Παπαδόγγονας, φανατικός βασιλόφρονας, ένας

⁹² Χ. Φλάϊσερ, Νέα στοιχεία για τη σχέση γερμανικών αρχών Κατοχής και Τ.Α, ο.π., σελ. 191-192.

⁹³ Τα Δημοκρατικά Τάγματα ήταν σχηματισμοί που είχαν χρησιμοποιηθεί στον Μεσοπόλεμο για τον έλεγχο της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης για λογαριασμό ηγετών της βενιζελικής παράταξης, κυρίως του Θ. Πάγκαλου και του περιβάλλοντός του. (Τ. Σακελλαρόπουλος, *Το Σώμα των Ελλήνων Αξιωματικών στον πόλεμο και στην πολιτική* στο Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, Τόμος Γ1, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σελ. 330)

⁹⁴ Χ. Φλάϊσερ, Στέμμα και Σβάστικα, τ. 2, ο.π., σελ. 26.

⁹⁵ Ο.π., σελ. 30

“Πρώσος αξιωματικός στη νοοτροπία που πιστεύει ότι η Ελλάδα χωρίς βασιλιά δεν μπορεί να ζήσει,” ως διοικητής του Β’ Αρχηγείου Χωροφυλακής Πελοποννήσου, στην Τρίπολη.⁹⁶

Ο πρώτος μετείχε στα Δημοκρατικά Τάγματα της δεκαετίας του ’20, που υπήρξαν και το αρχικό πρότυπο για τα Τάγματα Ασφαλείας της Κατοχής, με πλούσια δράση στα κινήματα, με αποκορύφωμα τη στήριξη, που προσέφερε μαζί με τον Ζέρβα στον δικτάτορα Πάγκαλο το 1926 κατά την απόπειρα ανατροπής του τελευταίου από τον Κονδύλη. Ο Παπαδόγγωνας, υπήρξε πρώην υπασπιστής του Γεωργίου Β’, με διακρίσεις στα πεδία των μαχών, από τους Βαλκανικούς πολέμους και τη Μικρά Ασία μέχρι την Αλβανία, αλλά και το στίγμα της προδοσίας μετά την αποκάλυψη του συμφώνου κοινής δράσης εναντίον του ΕΛΑΣ που συνομολόγησε με τον Ιταλό διοικητή Μεσσηνίας Ντομένικο Ντόρια.⁹⁷ Επιπλέον, στα Τάγματα ανήκε και ο Ν. Κουρκουλάκος, απόστρατος αξιωματικός, αιχμάλωτος του Γκέριντς, από την κατηγορία των ιδεολόγων Εθνικοσοσιαλιστών γερμανόφιλων, που από τη δεκαετία του ’30 τον συναντάμε ως ένα από τα ιδρυτικά μέλη της εθνικοσοσιαλιστικής “Οργάνωσης Εθνικών και Κοινωνικών Κατευθύνσεων” με έδρα την Αθήνα και διασυνδέσεις με συναφείς κύκλους της Θεσσαλονίκης και συγκεκριμένα με το Εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα Μακεδονίας και Θράκης του Γ. Σπυρίδη.⁹⁸

Η επάνδρωση των Τ.Α. από αξιωματικούς ήταν υπόθεση αρχικά του βενιζελικού χώρου. Κρίνοντας από τις διεργασίες που προηγήθηκαν της συγκρότησής τους, βλέπουμε ότι η ανάμειξη του Πάγκαλου και του Γονατά έδωσε και το στίγμα αυτού του χώρου, τουλάχιστον κατά την πρώτη του φάση. Η αίγλη που περιέβαλε και τους δύο, οδήγησε στα Τ.Α. πολλούς αξιωματικούς του βενιζελικού χώρου, οπαδούς της αβασίλευτης δημοκρατίας, κυρίως απότακτους αξιωματικούς του κινήματος του ’35, που άδραξαν την ευκαιρία να επανακάμψουν στο στράτευμα.⁹⁹ Η αντιμετώπιση του κομμουνιστικού κινδύνου που φάνταζε

⁹⁶ Η. Παπαστεριόπουλος, Ο Μωριάς στα όπλα, τ. Α., Εκδόσεις Ερευνα και Κριτική της νεοελληνικής ιστορίας, σελ. 280.

⁹⁷ Χ. Φ. Μάγερ, ο.π., σελ 194.

⁹⁸ Στράτος Δορδανάς, Έλληνες Εναντίον Ελλήνων, Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη 1941-1944, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 67, 68. \\ Υπήρξε και από τους θιασώτες της ‘Κυανόλευκης Μεραρχίας του στρατηγού Μπάκου. (Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 28)

⁹⁹ Τ. Σακελλαρόπουλος, ο.π., σελ. 329-330 \\ Οι αξιωματικοί αυτοί είχαν τεθεί αρχικά εκτός στρατεύματος αλλά αργότερα εντάχθηκαν στους εφέδρους εκ μονίμων. Κάποιοι αξιοποιήθηκαν στον πόλεμο του ’40, όλοι τους όμως απολύθηκαν μετά το τέλος του πολέμου και τη συνθηκολόγηση με τους Γερμανούς και εντάχθηκαν πάλι στην εφεδρεία. Η κυβέρνηση Ράλλη με τον νόμο “Περί αποκαταστάσεως Αξιωματικών και Ανθυπασπιστών εξελθόντων του στρατεύματος διά πολιτικούς λόγους” που ψήφισε τον Σεπτέμβριο του 1943 επανένταξε στο στράτευμα εκτός από τους απότακτους του ’35 και όσους είχαν τεθεί σε αποστρατεία για πολιτικούς λόγους

ολοένα και πιο απτός όσο το ΕΑΜ ενδυναμώνονταν κατά τη διάρκεια της Κατοχής, υπήρξε ένας από τους βασικούς στόχους που κινητοποίησε τους απότακτους και τους ώθησε να τον υπηρετήσουν μέχρι τέλους. Ο άλλος στόχος, η αποτροπή της επανόδου του βασιλιά σε μια μεταπελευθερωτική Ελλάδα και η εναντίωσή τους σε όσους τη μεθόδευαν, ακόμα και στους Βρετανούς, μπορεί αρχικά να χρησιμοποιήθηκε ως δέλεαρ για την ένταξή τους στα Τ\Α, αργότερα όμως εγκαταλείφθηκε. Πολλοί από τους αξιωματικούς αυτούς ήταν παραδοσιακά αγγλόφιλοι και μία ενδεχόμενη σύγκρουση με τους Βρετανούς στην περίπτωση μιας συμμαχικής απόβασης στην Ελλάδα που συνεπάγονταν η αντιμοναρχική προοπτική των Τ.Α., θα απέτρεπε πολλούς από το να συμμετάσχουν σε αυτά.¹⁰⁰

Σταδιακά τα Τάγματα επανδρώθηκαν και με φιλοβασιλικούς αξιωματικούς οι οποίοι και τελικά επικράτησαν.¹⁰¹ Η συμπόρευση μοναρχικών και αντιμοναρχικών μέσα από τα Τάγματα και το κοινό βίωμα της ομόθυμης δράσης εναντίον του ΕΛΑΣ, που γινόταν όλο και πιο έντονο όσο οι μεταξύ τους συγκρούσεις αυξάνονταν, σφυρηλάτησαν, όπως φαίνεται, την ενότητα των δύο χώρων οι οποίοι σταδιακά εξομοιώθηκαν, με αποτέλεσμα η αντιμοναρχική γραμμή να εγκαταλειφθεί πλήρως. Σε αυτό, ίσως, συνέτεινε και η πεποίθηση που αναπτύχθηκε στους αντιμοναρχικούς αξιωματικούς ότι μόνο η συνεργασία με τους Βρετανούς σε περίπτωση συμμαχικής νίκης και απόβασής τους στην Ελλάδα, όταν ο ΕΛΑΣ θα είχε νικηθεί, θα εξασφάλιζε για αυτούς ευμενή στάση απέναντί τους, 'ξεπλένοντας' και το άγος της συνεργασίας.¹⁰² Στην Πελοπόννησο ειδικά, η συνάντηση των φαινομενικά ανομοιογενών, με βάση τις ερμηνείες των όρων του μεσοπολέμου, χώρων, έγινε μέσα από τη συμπαράταξή τους στον Ελληνικό Στρατό, την κύρια αντιστατική δύναμη της Πελοποννήσου πριν τη σύσταση των Ταγμάτων Ασφαλείας. Εκεί θα συναντηθούν φιλομοναρχικοί αξιωματικοί, όπως για παράδειγμα ο τ\χης Στούπας, απότακτος από

και την προηγούμενη δεκαετία. Έτσι, ανακλήθηκαν και συμμετέχοντες σε παλαιότερα κινήματα. Μεταξύ αυτών ήταν ο σ\χης Ντερτιλής, απότακτος από το 1926 και ο αν\χης Πλυτζανόπουλος. Ο πρώτος υπήρξε αρχηγός των Ταγμάτων Ασφαλείας από τη συγκρότησή τους μέχρι τον Μάιο του 1944 και ο δεύτερος διοικητής του 1^{ου} Συντάγματος Ευζώνων Αθηνών. (Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 69-70, 75) \\ Στην τελευταία περίπτωση, των ανακληθέντων από παλαιότερα κινήματα, υπάγεται και ένας από τους πρωταγωνιστές της δράσης των Τ\Α στη Μεσσηνία, ο τ\χης Π. Στούπας, διοικητής του Τάγματος του Μελιγαλά και έπειτα των Γαργαλιάνων, ο οποίος είχε αποταχθεί μετά από το αποτυχημένο φιλομοναρχικό κίνημα των Γαργαλίδων - Λεοναρδόπουλου το 1923. (Ι. Μπουγάς, Ματωμένες μνήμες 1940-1945. Κόκκινη Τρομοκρατία, Κατοχικός Εμφύλιος, Κόκκινη Απελευθέρωση, "Λευκή Τρομοκρατία" στη Νοτιοδυτική Πελοπόννησο. (Γαργαλιάνοι - Καλαμάτα - Μελιγαλάς - Πύλος - Πύργος), Εκδόσεις Πελασγός, Β έκδοση, Αθήνα 2009, σελ. 54-55)

¹⁰⁰ Μ. Μαζάουερ, ο.π., σελ. 352.

¹⁰¹ Ο Ράλλης αναθεώρησε την πολιτική ρήξης του Τσολάκογλου με το μεταξικό καθεστώς και αποκατέστησε πολλά στελέχη του στο στράτευμα. (Χ. Φλάϊσερ, Ο Δοσιλογισμός, ο.π., σελ. 45.)

¹⁰² Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 78.

παλαιότερο κίνημα, και κινηματίες του '35, λίγοι στον αριθμό, όπως ο Π. Κατσαρέας, διοικητής λόχου του Τάγματος Ασφαλείας Γυθείου.¹⁰³

Υπό αυτές τις συνθήκες έγινε εφικτή η πολιτική επικοινωνία μεταξύ του βενιζελικού με τον αντίπαλό του προπολεμικά μοναρχικό χώρο. Αφού εξέλιπε η κύρια πηγή αντιπαλότητας, το πολιτειακό, ως συγκολλητική ουσία απέμενε ο αντικομμουνισμός, στο όνομα του οποίου συναντήθηκαν δύο κόσμοι, των οποίων η σύμπραξη λίγα χρόνια πριν θα φάνταζε ανίερη. Όπως στον μεσοπόλεμο, που στο όνομα του αντικομμουνισμού βασιλόφρονες και αντιβασιλικοί είχαν αρχίσει να εξομαλύνουν τις διαφορές τους για να υπερασπίσουν τον αστικό κόσμο με το κατασταλτικό Ιδιώνυμο του 1929, έτσι και τώρα μπροστά στον κίνδυνο της Αριστεράς συνενώθηκαν για πρώτη φορά οι πρώην βενιζελικοί και αντιβενιζελικοί.¹⁰⁴ Τα οξύμωρα, που δημιουργούσε η ιδεολογική ανομοιογένεια είχαν αρθεί μπροστά στον κοινό κίνδυνο.

Πέρα από τους αξιωματικούς που επέλεξαν εξαρχής συνειδητά να στελεχώσουν τα ευζωνικά τάγματα υπήρχε ένα ποσοστό, δύσκολα προσδιορίσιμο, που υπηρέτησαν εξ ανάγκης, ενδίδοντας στις πιέσεις που τους ασκούσαν. Την απροθυμία κατάταξης στα Τ.Α. είχε εντείνει και η δυσπιστία μέρους του κόσμου των αξιωματικών, αφ' ης στιγμής η κυβέρνηση του Καΐρου, διά στόματος Τσουδερού, με ραδιοφωνικό της διάγγελμα καταδίκασε ως προδότες όσους παρέμεναν σε αυτά πέραν της 31^{ης} Ιανουαρίου 1944. Η κατάσταση αυτή προσέκρουε στην απόφαση της δωσίλογης κυβέρνησης να επανδρώσει δύο Ευζωνικά Τάγματα, επιπλέον εκείνων των Αθηνών, για να σταλούν στην επαρχία.¹⁰⁵ Γι' αυτό και ήδη από τις αρχές Γενάρη του 1944 ο Ράλλης με την ιδιότητά του και ως υπουργός Εθνικής Άμυνας είχε εκδώσει διαταγή να δηλώσουν όλοι οι αξιωματικοί μέχρι τις 25 Ιανουαρίου, αν θα καταταγούν ή όχι στα Τάγματα Ασφαλείας.¹⁰⁶ Επιπλέον μεθόδευσε ακόμα και την επαναφορά στο στράτευμα αποταχθέντων αξιωματικών, με εναντίον τους καταδικαστικές αποφάσεις από τα ποινικά δικαστήρια, καθώς συμπεριέλαβε στον νόμο περί επαναφοράς

¹⁰³ Από τη "δεξαμενή" των κινηματιών του '35, αρκετοί ήταν και εκείνοι που προσχώρησαν στον ΕΛΑΣ και βρέθηκαν αντιμέτωποι στη μεγάλη σύγκρουση της Κατοχής με τους πρώην συνοδοιπόρους τους στο εν λόγω κίνημα. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε για τη Μεσσηνία τον τχη Ηλ. Σφακιανάκη και τον λγό Τ. Αναστασόπουλο από τον ΕΛΑΣ.

¹⁰⁴ Μ. Μαζάουερ, ο.π. σελ. 352

¹⁰⁵ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 362.

¹⁰⁶ Μ. Σπηλιωτοπούλου - Π. Παπαστράτης, ο.π., σελ. 30, αρ. 2179 \16-1-1944.

των διωχθέντων για πολιτικούς λόγους, αξιωματικούς που είχαν αποταχθεί “για μεγάλη έλλειψη ηθικών προσόντων,” νοθεύοντας έτσι κατά πολύ το ήδη σαθρό υπόβαθρο.¹⁰⁷

Για να αντιμετωπιστεί η αρχικά ισχνή προσέλευση των αξιωματικών στα Τάγματα, όταν οι προσκλήσεις εθελοντικής κατάταξης δεν απέδιδαν, τέθηκε σε λειτουργία ένας μηχανισμός πιέσεων, που περιελάμβανε από απειλές για παύση της μισθοδοσίας τους¹⁰⁸ ή της ισχύος του δελτίου τροφίμων αυτών και των οικογενειών τους μέχρι και την αποστράτευση με απώλεια των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων τους¹⁰⁹ ακόμα και τη φυλάκιση. Χαρακτηριστική είναι η δημοσίευση από την κυβέρνηση Ράλλη καταλόγου αξιωματικών που αρνήθηκαν να αναλάβουν υπηρεσία στα Τ.Α. και τέθηκαν σε αποστρατεία τον Μάιο.¹¹⁰ Ακόμα και απολύσεις από την Χωροφυλακή γίνονταν στα πλαίσια της αναδιάρθρωσης που επιχειρούσε η γερμανική διοίκηση στο Σώμα ώστε να εξαναγκαστούν οι απολυμένοι και στερούμενοι των δελτίων τους να καταταγούν στα Τάγματα.¹¹¹

Ως δέλεαρ για την κατάταξη αξιωματικών στα ευζωνικά Τάγματα χρησιμοποιήθηκε και η ταχεία ανέλιξή τους στη στρατιωτική ιεραρχία. Προκειμένου να επιτευχθεί απρόσκοπτα η επάνδρωσή τους παραμερίστηκε το κριτήριο της ικανότητας προς όφελος της ευπείθειας και της πειθαρχίας στο καθεστώς Ράλλη. Επιπλέον, μια σειρά παροχών που περιελάμβαναν επιδόματα, τρόφιμα, ρουχισμό, συνεχείς αυξήσεις μισθών, λειτουργούσαν ως κίνητρα που στις συνθήκες της Κατοχής ήταν δύσκολο να απορριφθούν από κάποιους που διακρίνονταν από ηθικό έλλειμμα ή που δεν έφεραν ιδεολογικές αντιστάσεις.¹¹² Μπροστά στο δίλημμα της διάσωσης της στρατιωτικής τους τιμής, με την αποφυγή της συνεργασίας από τη μία και της διασφάλισης των χρειωδών για τις οικογένειές τους ή της καριέρας τους από την άλλη, οι περισσότεροι επέλεξαν την επιβίωση και την καριέρα τους και κατετάγησαν.¹¹³

¹⁰⁷ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 366-367.

¹⁰⁸ Σε διαταγή της 25^{ης} Ιουλίου 1944 του σ/χη Ν. Κουρκουλάκου, διοικητή του Τάγματος Ασφαλείας Πατρών, καλούνται οι αξιωματικοί να δηλώσουν με υπεύθυνη δήλωση αν επιθυμούν να αναλάβουν υπηρεσία στα Τάγματα, με την υπόμνηση ότι θα ληφθούν μέτρα ακόμα και διακοπής της μισθοδοσίας τους σε όσους δεν το πράξουν. (ΕΛΙΑ, Αρχείο 12^{ου} Συντάγματος ΕΛΑΣ, Κουτί 3, φ. 10, Στρατιωτική Διοίκησης Πατρών, 1^{ον} Γραφείον, Αριθ. Πρωτ. Ε.Π. 107)

¹⁰⁹ Μ. Μαζάουερ, ο.π., σελ. 353.

¹¹⁰ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 370.

¹¹¹ Μ. Μαζάουερ, ο.π., σελ. 353.

¹¹² Κ. Λούλος, ο.π., σελ. 300-301.

¹¹³ Με τη συμμετοχή τους στα Τ/Α οι κάθε είδους απότακτοι μπορούσαν να αποκατασταθούν επαγγελματικά και να εξελιχθούν και βαθμολογικά. (Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 366-367.)

Μερικοί αντιστάθηκαν στις πιέσεις μέχρι που ενέδωσαν. Στη Μεσσηνία, για παράδειγμα, συχνές είναι οι προσκλήσεις μέσω του τύπου που απευθύνει ο στρατιωτικός διοικητής Καλαμάτας, Π. Κάτσαρης, προς όλους τους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς να παρουσιαστούν στη Στρατιωτική Διοίκηση Καλαμάτας, φέροντας μάλιστα και την ταυτότητα αυτών και των μελών της οικογένειάς τους για θεώρηση.¹¹⁴ Τη διάχυτη αγωνία της στρατιωτικής ηγεσίας του Τάγματος να στελεχωθεί αυτό με Μεσσήνιους αξιωματικούς, αποκαλύπτει η παρέμβαση του διοικητή των Ταγμάτων Πελοποννήσου, Δ. Παπαδόγκωνα, στα μέσα Απριλίου του 1944 σε συγκέντρωση των αξιόντων της Στρατιωτικής Διοίκησης Μεσσηνίας στην Καλαμάτα η οποία κατέληξε σε εκβιασμό.

Είχε προηγηθεί η άφιξη του τ\χη Π. Στούπα από την Αθήνα προς ενίσχυση της επάνδρωσης του δημοσυντήρητου Τάγματος Ασφαλείας Καλαμών που είχε συσταθεί λίγο πρωτύτερα, ο οποίος *“έν ώ ανεμένετο να κατέλθη εξ Αθηνών με πολλούς Αξιωματικούς και οπλίτας ολίγους (διότι το Τάγμα θα επλαιοιούτο εκ Μεσσηνίων) κατήλθεν με 80 οπλίτας και ελαχίστους αξ\κούς. [...] Είχον τοποθετηθή εις το Τάγμα συγκροτηθέν εν Αθήναις, [...] πολλοί Αξ\κοί από το Υπουργ. Στρ\κών οίτινες αφού έλαβον ιματισμόν, μισθούς κλπ δεν ηκολούθησαν το Τάγμα αλλά παρέμειναν εις Αθήνας κρυπτόμενοι ή ασχολούμενοι με υπηρεσίας εις Πολιτικά υπουργεία.”*¹¹⁵ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση οκτώ από τους εικοσιτρείς αξιωματικούς της Μεσσηνίας που αρνήθηκαν να στρατευτούν στο Τάγμα της Καλαμάτας μετά από την επίδοση των ατομικών προσκλήσεων κατάταξης, όπως συνηθιζόταν, και φυλακίστηκαν, πλην ενός που πρόλαβε και αυτομόλησε στον ΕΛΑΣ.¹¹⁶

¹¹⁴ εφ. Τα Νέα - Σημαία- Θάρρος, αρ. φυλ. 3\17-2-1944, 14\1-3-1944

¹¹⁵ ΓΕΣ\ΔΙΣ, Φ. 915, Υποφάκελος Β, 1. Π. Καζάκος, *“Περί της ιστορίας του Τάγματος Ασφαλείας Καλαμών (Μελιγαλά) από 1-2-44 ότε συνεκροτήθη μέχρι της 31- 10- 1944 ότε διελύθη”*, 27 Οκτωβρίου 1955,

¹¹⁶ Πρόκειται για τον ανθ\γό πεζικού Γρ. Αλεξανδρόπουλο. Μεταξύ των ευπειθών που κατατάχτηκαν και έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη δράση των Τ\Α στην περιοχή ήταν ο αν\χης Ι. Γεωργανάς, ο τ\χης Καζάκος, που ανέλαβε και υποδιοικητής του Τάγματος και οι επίσης ταγματάρχες Σμυρλής, Αλεξόπουλος και Π. Γεωργανάς. Από αυτούς που δεν κατατάχτηκαν εξ αρχής και φυλακίστηκαν, σε τρεις ανατέθηκε υπηρεσία και ανέλαβαν μετά από πιέσεις. (Ο.π.)

2.4. ΤΑΓΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ “ΕΘΝΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ”

Εκτός από τους αξιωματικούς που επέλεξαν εξ αρχής να στελεχώσουν τα Τ.Α., αρκετοί ήταν εκείνοι που μεταπήδησαν κατά τη διάρκεια της Κατοχής από άλλες οργανώσεις, όπως εκείνες του ΕΣ, του ΕΔΕΣ και της ΕΚΚΑ, ως αποτέλεσμα των ενδοαντιστασιακών συρράξεων. Το ίδιο συνέβη και με άλλες μικρότερες, όσο γινόταν ορατός ο κίνδυνος επικράτησης του ΕΑΜ, όπως με την “Εθνική Δράση” του Σιφναίου, από την οποία κατατάχτηκαν κάποια επιφανή στελέχη της στα Τάγματα ή την “Εθνικοκοινωνική Επανάσταση” του Αντωνακέα.¹¹⁷ Αλλά και για τους αξιωματικούς που δεν είχαν υποστεί πιέσεις από τον ΕΛΑΣ ούτε είχαν εμπλακεί σε συρράξεις μαζί του, ο δρόμος της ένταξης στα Τ.Α. υπήρξε ο φυσιολογικότερος, κυρίως για εκείνους που δεν διαπνέονταν από ιδιαίτερες ιδεολογικές ανησυχίες και ήθελαν είτε να πειθαρχήσουν στις προσκλήσεις για κατάταξη από αίσθημα καθήκοντος είτε να διατηρήσουν το κύρος τους ως αξιωματικοί του στρατού, το οποίο, κατά τη γνώμη τους, θα θίγονταν αν εντάσσονταν στον ΕΛΑΣ.¹¹⁸

Από τις οργανώσεις αυτές, ο ΕΔΕΣ ήταν για τους εμπνευστές των Ταγμάτων Ασφαλείας η οργάνωση που θα μπορούσε να συνεισφέρει περισσότερο στη στελέχωσή τους με αξιωματικούς. Ήδη τον φθινόπωρο του 1943 και πριν αρχίσουν οι συγκρούσεις με τον ΕΛΑΣ, ο ΕΔΕΣ αριθμούσε περί τους 900 αξιωματικούς, από τους οποίους οι περισσότεροι ήταν αντιμοναρχικοί που είχαν τεθεί εκτός στρατεύματος κατά τις εκκαθαρίσεις της δεκαετίας του 1930. Παρά τις αυξομειώσεις που υπέστη αυτός ο αριθμός, ως αποτέλεσμα των αποχωρήσεων αξιωματικών λόγω των ένοπλων συμπλοκών με τον ΕΛΑΣ, αλλά και της ενίσχυσής του από τους Άγγλους, εντούτοις παρέμενε υψηλός. Αλλαγή υπέστη όμως η φυσιογνωμία του ΕΔΕΣ από τη στιγμή που έγινε γνωστή η συμφιλίωση του Ζέρβα με τον βασιλιά με αποτέλεσμα να προσεγγίσουν την οργάνωση και πολλοί μοναρχικοί αξιωματικοί.¹¹⁹

¹¹⁷ Μ. Λυμπεράτος, Οι οργανώσεις της Αντίστασης, στο Χρ. Χατζηιωσήφ και Πρ. Παπαστράτης (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ2, Βιβλιόραμα, ο.π., σελ. 52. \\\ Χ. Φλάισερ, ο.π., σελ. 34.

¹¹⁸ Ι. Χανδρινός, ο.π., σελ. 130.

¹¹⁹ Α. Gerolymatos, Ο ρόλος των αξιωματικών του ελληνικού στρατού στην Αντίσταση, στο Φλάισερ - Σβορώνος (επιμ.), *Ελλάδα 1936-1944. Δικτατορία – Κατοχή – Αντίσταση*, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, Αθήνα 1989, σελ. 294-295.

Αυτό ευνόησε τα σχέδια των Βουλπιώτη και Γονατά που δρούσαν στην κατεύθυνση της διάσπασης του ΕΔΕΣ και της υπαγωγής στα Τάγματα όσο το δυνατόν περισσότερων αξιωματικών του. Η οργάνωση του ΕΔΕΣ των Αθηνών¹²⁰ αποδείχθηκε πιο ευάλωτη σε αυτό το σχέδιο, με αποτέλεσμα από τον φθινόπωρο του 1943 να δρα έξω από τον έλεγχο του Ζέρβα και να κατευθύνεται από τους συνεργάτες της δοσιλογικής κυβέρνησης Ράλλη, τον υπερυπουργό Ταβουλάρη, τον Βουλπιώτη ως αφανή χρηματοδότη και τον Γονατά, προσανατολισμένο σε συνεργασία με τους Γερμανούς για την αποσόβηση του κομμουνιστικού κινδύνου, ακόμα και με σύμπραξη Βρετανών - Γερμανών.¹²¹

Αυτού του είδους η σύνθεση στα ανώτερα κλιμάκια της οργάνωσης επιτρέπει και την ανοικτή συνεργασία αξιωματικών του ΕΔΕΣ με τους Γερμανούς στα Τάγματα Ασφαλείας. Ο εδεσίτης σ'χης Παπαθανασόπουλος θα μεταπηδήσει εκεί, αναλαμβάνοντας τη διοίκηση ενός Τάγματος στην Εύβοια¹²² όπως και πολλά άλλα μέλη του, πράγμα που θορύβησε ακόμα και τους Βρετανούς, που μέσω προκηρύξεων κατήγγελλαν τη συνεργασία των Ταγμάτων με τους Γερμανούς και σύστηναν στον Ζέρβα να τους συνενώσει. Το δέλεαρ των χρυσών λιρών με τις οποίες οι Βρετανοί χρηματοδοτούσαν τον ΕΔΕΣ είχε προσελκύσει στην οργάνωση από λούμπεν τυχοδιωκτικά στοιχεία και διωκόμενους από τον ΕΛΑΣ κοινούς κλέφτες μέχρι πράκτορες των Γερμανών και φοιτητές της προδοτικής φασιστικής οργάνωσης ΕΣΠΟ, με αποτέλεσμα να ευνοείται μια τέτοιου είδους σύμπραξη.¹²³ Είναι εκείνα τα στοιχεία από τα οποία η διαβόητη και παντοδύναμη γερμανική Υπηρεσία Ασφαλείας SD στρατολογεί προσωπικό για τις φυλακές της με ιδιαίτερη επιτυχία, αν κρίνουμε από τον κορεσμό με κρατούμενους των γερμανικών φυλακών και του στρατοπέδου Χαϊδαρίου.¹²⁴

¹²⁰ Η κρίση που σοβούσε στους κόλπους του ΕΔΕΣ της Αθήνας από το καλοκαίρι του 1942, είχε δημιουργήσει δύο αντιμαχόμενες οργανώσεις που μέχρι το τέλος της Κατοχής διεκδικούσαν το ίδιο όνομα. Ο "αγωνιστικός" ΕΔΕΣ με διακηρυγμένο στόχο την αντίσταση στους Γερμανούς και την αποτροπή αντιλαϊκών λύσεων με τη μορφή πραξικοπηματικής επαναφοράς του μονάρχη μετά την απελευθέρωση και ο "προδοτικός", που αποστρέφονταν κάθε πρωτοβουλία για αντάρτικο και καλούσε σε διμέτωπο αγώνα εναντίον μοναρχίας και κομμουνισμού. Η τελευταία οργάνωση εκτράπηκε σε συνεργασία με τις αρχές κατοχής και σε κατάδοση και εξόντωση στελεχών της "αριστερής πτέρυγας" του ΕΔΕΣ, όπως του δημοσιογράφου, Δημήτρη Γιαννακόπουλου και του ομοϊδεάτη του, Μανώλη Λίτινα. (Χ. Φλάϊσερ, Στέμμα και Σβάστικα, τ. 2, ο.π., σελ. 26, 28)

¹²¹ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 40.

¹²² Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 30-31.

¹²³ Μ. Λυμπεράτος, ο.π. σελ. 39, 43.

¹²⁴ Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 31. \\\Από τους δραστήριους καταδότες υπήρξε ο γραμματέας της Επιτροπής Πόλης του ΕΔΕΣ Αθηνών, Μαυρίκης, που κατέδωσε και τα ιδρυτικά μέλη του ΕΔΕΣ, Μαρσούκα και Πετιμεζά. Η προσπάθεια εξόντωσης των στελεχών της αριστερής πτέρυγας του ΕΔΕΣ οδήγησε τους συνταγματάρχες Παπαγεωργίου και Παπαθανασόπουλο σε συνεργασία με την Ειδική Ασφάλεια. (ο.π.)

Την ίδια άλωση υφίσταται και η ΕΚΚΑ με τον ένοπλο βραχίονά της, το 5\42 Σύνταγμα του σ\χη Ψαρρού. Ήδη, αστικοί κύκλοι της Αθήνας, στον πυρήνα των οποίων βρίσκονταν η οργάνωση Εθνική Δράση, είχαν μεθοδεύσει την αλλοίωση της φυσιογνωμίας της οργάνωσης, πράγμα που διευκόλυνε αργότερα τη μεταπήδηση αρκετών αξιωματικών της στα Τάγματα. Προς επίτευξη του κοινού σκοπού, της αντιμετώπισης του ΕΑΜ\ΕΛΑΣ, η Εθνική Δράση είχε αρχικά παραμερίσει προσωρινά τη φιλομοναρχική προπαγάνδα και δεν ελάμβανε θέση για το πολιτειακό ζήτημα, που μονοπωλούσε τα προγράμματα των άλλων οργανώσεων, μολονότι αποτελούνταν στην πλειοψηφία της από βασιλόφρονες, στην προσπάθειά της να καλλιεργήσει σχέσεις με την εξόριστη κυβέρνηση αλλά και με οργανώσεις σαν την ΕΚΚΑ με σοσιαλιστικό πρόγραμμα.¹²⁵

Στα πλαίσια αυτού του σχεδίου και με τη συμβολή του Χρ. Ζαλοκώστα και της οργάνωσης Στρατιωτική Ιεραρχία του Α. Παπάγου, υπάγεται η αποστολή στην Δωρίδα, περιοχή δράσης του Ψαρρού, είκοσι φιλομοναρχικών αξιωματικών υπό τον λ\γό Θ. Δεδούση, με στόχο τον διεμβολισμό του συντάγματός του.¹²⁶ Η επιλογή του συντάγματος αυτού δεν ήταν τυχαία, καθότι η οργάνωση είχε δώσει στέγη σε πολλούς φιλομοναρχικούς αξιωματικούς, καχύποπτους προς το ΕΑΜ και τις επιδιώξεις του, οι οποίοι ανοικτά το αποστρέφονταν.¹²⁷ Κάτι τέτοιο ήταν αναντίστοιχο προς τους διακηρυγμένους μέσα από το καταστατικό στόχους της οργάνωσης της ΕΚΚΑ για μια σοσιαλιστική δημοκρατία μεταπολεμικά, με αποτέλεσμα να την καταστήσουν ευάλωτη σε εσωτερικές έριδες και διαμάχες.¹²⁸ Η δράση του Δεδούση οδήγησε αναπότρεπτα στην ένταξή του στο Τάγμα Ασφαλείας της Πάτρας, μετά και την τελευταία διάλυση του 5\42 από τον ΕΛΑΣ και τον φόνου του σ\χη Ψαρρού. Τον ακολούθησαν σαράντα περίπου αξιωματικοί της ΕΚΚΑ και μερικές δεκάδες οπλίτες, συνολικά εκατό περίπου άντρες.¹²⁹ Κάποιοι από αυτούς, αξιωματικοί κυρίως, διατηρούσαν σχέσεις με άλλους αξιωματικούς που, ήδη, υπηρετούσαν στα Τάγματα Ασαφείας και η ένταξή τους σε αυτά έγινε αβίαστα. Κάποιοι άλλοι, κυρίως οπλίτες,

¹²⁵ Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 34-35.

¹²⁶ Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 42.

¹²⁷ Τ. Σακελλαρόπουλος, ο.π. σελ. 338.

¹²⁸ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 44.

¹²⁹ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 45 \ Μ. Μαζάουερ, ο.π., σελ. 354. \ Α. Κέδρος, ο.π., σελ. 139.

υπήρξαν αρκετά διστακτικοί και μπήκαν αφού υποχρεώθηκαν, έχοντας ήδη συλληφθεί από τους Γερμανούς.¹³⁰

ΚΕΦ. 3: Η ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΑ ΤΑΓΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΟΝ ΝΟΤΙΟΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟ ΧΩΡΟ

3.1. Ε.Σ.\Ε.Ο.Β

Ένα από τα ερωτήματα που θα απασχολήσει την έρευνα αυτή είναι ποιοι παράγοντες και σε ποιο βαθμό ευνόησαν την ανάπτυξη του φαινομένου της ένοπλης συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις, ιδιαίτερα στον νοτιοπελοποννησιακό χώρο. Αναμφισβήτητα η έκταση που έλαβε το φαινόμενο εκεί σχετίζεται με τη διαπίστωση ότι η Πελοπόννησος γενικά και ο χώρος αυτός ειδικότερα, ανήκει στις συντηρητικά προσδιορισμένες περιοχές, με αποτέλεσμα η επιλογή πολλών να πλαισιώσουν τις δωσίλογες δυνάμεις να ερμηνεύεται ως μια σχεδόν νομοτελειακή αντίδραση απέναντι στη δράση του ΕΑΜ που αναδύονταν μέσα από την κατοχή, όχι μόνο ως δύναμη απελευθέρωσης, αλλά και ως μία δύναμη αμφισβήτησης των παραδοσιακών δομών της κοινωνίας.

Ανεξάρτητα, όμως, από την ιστορία αυτού του χώρου και την παράδοση που έφερε, που αποτελούν έναν βασικό παράγοντα και εξηγούν κατά ένα ποσοστό την ένοπλη συνεργασία, σημαντική επίδραση άσκησε και η ιδιαιτερότητα της Πελοποννήσου αναφορικά με την εμφάνιση της δράσης του ΕΛΑΣ. Η αργοπορημένη ανάπτυξη του αντάρτικου στην Πελοπόννησο σε σχέση με άλλες περιοχές της Ελλάδας, όπως στην Ήπειρο, τη Στερεά Ελλάδα και τη Θεσσαλία, επηρέασε αναπόδραστα την εξέλιξη αυτή. Κι αυτό γιατί με το έλλειμμα αυτό του ΕΑΜ, αφέθηκε χώρος για τη δράση αντιεαμικών οργανώσεων, με αποτέλεσμα να χρειαστούν σφοδρές μεταξύ τους συγκρούσεις, μέχρι να υπερισχύσει τελικά ο ΕΛΑΣ.¹³¹ Αυτές οι πρώιμες εμφύλιες συρράξεις πόλωσαν περισσότερο την κατάσταση και η έκβασή τους έπαιξε καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση των όρων της μετάβασης αρκετών αξιωματικών αυτών των δυνάμεων στις κατεχοχίν δωσίλογες μονάδες της Κατοχής, τα Τάγματα Ασφαλείας.

¹³⁰Χ. Φλάϊσερ, Επαφές μεταξύ των γερμανικών αρχών κατοχής και των κυριοτέρων οργανώσεων της ελληνικής αντίστασης. Ελιγμός ή συνεργασία; στο *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, Θεμέλιο, 2006, σελ. 92.

¹³¹Η ολοκληρωτική επικράτηση του ΕΛΑΣ στη Θεσσαλία και τη Στερεά Ελλάδα ή έστω η μερική στην Ήπειρο, στην Πελοπόννησο ήταν ζητούμενο για τον ΕΛΑΣ, τουλάχιστον μέχρι τον φθινόπωρο του 1943. (Π. Βόγλης, *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή 1941-1944*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2017, σελ. 137-138)

Ήδη από το καλοκαίρι του 1943 και συγκεκριμένα από το τρίτο δεκαήμερο του Ιουλίου, είχαν αρχίσει οι εμφύλιες συρράξεις στην Πελοπόννησο μεταξύ του ΕΛΑΣ και ένοπλων ομάδων επανδρωμένων από αξιωματικούς του ελληνικού στρατού. Αυτοί σε συνεργασία με τοπικούς παράγοντες και τη στήριξη Βρετανών και πολιτικών κύκλων της Αθήνας, υπό την προσδοκία της απελευθέρωσης που εσφαλμένα κυριαρχούσε, φιλοδοξούσαν να λειτουργήσουν ως δύναμη ανάσχεσης της δράσης του ΕΛΑΣ στην Πελοπόννησο και εξουδετέρωσης της απειλής που εξέπεμπε για τη διεκδίκηση της εξουσίας μετά την απελευθέρωση. Η οργάνωση “Εθνική Δράσις,” του Π. Σιφναίου, δεν ήταν άσχετη με τις κινήσεις αυτές, καθώς από τα τέλη του 1942 απεργάζεται σχέδια “*εξουσιασμού του Μοριά*” με τη δημιουργία και στήριξη ένοπλων αντιστασιακών ανταρτοομάδων, προσβλέποντας σε μια δυναμική αναμέτρηση με τον ΕΛΑΣ, εν όψει του κινδύνου μιας επικείμενης κατάληψης της εξουσίας από αυτόν.¹³²

Τα υλικά μέσα για ένα τέτοιο εγχείρημα, τα προσέφερε η Οικονομική Επιτροπή, μία ολιγομελής οργάνωση βιομηχάνων που την κινούσε ο βαμβακοβιομήχανος, Α. Μπενάκης, σε συνεργασία με την οργάνωση ‘Δεσμός’ του Σπ. Μαρκεζίνη και φυσικά η ίδια η “Εθνική Δράσις”. Στην τελευταία, εκτός από τον ιθύνοντα νου, Σιφναίο, συμμετείχαν το επίσης ηγετικό στέλεχος, Χρ. Ζαλοκώστας, και οι βιομήχανοι Παπαστράτος, Σμυρναίος, Αργυρόπουλος.¹³³ Με δεδομένη την κυριαρχία του ΕΛΑΣ στη Στερεά Ελλάδα, η οργάνωση έριξε το βάρος στη μοραϊτική ύπαιθρο, την οποία και προσπάθησε να τροφοδοτήσει με εθνικόφρονες αξιωματικούς του ελληνικού στρατού.¹³⁴ Η καθυστέρηση της ανάπτυξης της δράσης του ΕΛΑΣ στην Πελοπόννησο την είχε καταστήσει πεδίο ενδιαφέροντος για πολλές οργανώσεις που αντιμετώπιζαν με καχυποψία την ύπαρξή του.¹³⁵

Είναι χαρακτηριστική η πρόταση του στελέχους του ΕΔΕΣ, Ηρακλή Πετιμεζά, στον Ν. Ζέρβα να αποκτήσει η οργάνωση προγεφύρωμα στην Πελοπόννησο: “*Η γνώμη μου είναι ότι τώρα πια είναι αργά δια να σχηματισθούν εις τα εαμοκρατούμενα μέρη ομάδες άλλοι....είναι [αδύνατη] πλέον η ίδρυσις εκ του μηδενός ομάδων αντιθέτων, επί εχθρικού*

¹³² Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 49-50. \ \ Χ. Φλάϊσερ, Στέμμα και Σβάστικα, τ. 2, ο.π. σελ. 34.

¹³³ Μ. Λυμπεράτος, ο.π. σελ. 53.

¹³⁴ Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 34.

¹³⁵ Η οργάνωση ΡΑΝ του σ'χη Κ. Βεντήρη με τον απεσταλμένο του στην Πελοπόννησο αν'χη Αντωνόπουλο και ο ΕΔΕΣ του Ζέρβα με τον αν'χη Γεωργίου αποτελούν δύο περιπτώσεις που μαρτυρούν το ενδιαφέρον δημιουργίας επιπλέον ένοπλων τμημάτων στην Πελοπόννησο. (Γ. Πριόβολος, ο.π., 184,185)

εδάφους, δηλαδή εαμοκρατούμενου. Η Πελοπόννησος ελπίζω να είναι εξαίρεσις, διότι εκεί δεν ακούγεται πολύ η Ε.Α.Μ. ¹³⁶

Πράγματι η ανάπτυξη της δράσης του ΕΛΑΣ αντιμετώπιζε μεγάλες δυσχέρειες στην Πελοπόννησο σε αντίθεση με την ηπειρωτική ορεινή Ελλάδα, καθώς εδώ εξέλιπαν οι προϋποθέσεις για τη συντήρηση μιας ετοιμοπόλεμης αντάρτικης δύναμης. Παρά τους ορεινούς όγκους της, η Πελοπόννησος διέθετε ένα πολύ πυκνότερο οδικό δίκτυο από τη Θεσσαλία και την Ήπειρο με σιδηροδρομική σύνδεση του μεγαλύτερου μέρους της και επιπλέον μεγαλύτερη πυκνότητα πληθυσμού, που καθιστούσαν ευκολότερο τον έλεγχό της από τις κατοχικές δυνάμεις. Η στρατηγική σημασία που της απέδιδαν και ο επαπειλούμενος κίνδυνος από μία συμμαχική απόβαση είχαν δώσει στον έλεγχό της αυξημένη βαρύτητα.¹³⁷ Η μεταφορά ολόκληρης της 117^{ης} γερμανικής μεραρχίας καταδρομών, δύναμης 6.783 αντρών, τον Μάιο του 1943 στην Πελοπόννησο, ενός χώρου που ανήκε στην ιταλική δικαιοδοσία, πλέον των δύο ιταλικών μεραρχιών των 50.000 αντρών που έδρευαν εκεί, προς ενίσχυση της άμυνας της εκτεταμένης ακτογραμμής της και των αεροδρομίων του Αράξου και της Μεσσήνης, είναι ενδεικτική του ενδιαφέροντος της Βέρμαχτ. ¹³⁸

Είναι χαρακτηριστικό ότι, μέχρι τον Ιούλιο του 1943, που συγκροτήθηκε η πρώτη οργανωμένη δύναμη του ΕΛΑΣ στην Πελοπόννησο, το 12^ο Σύνταγμα με το Αρχηγείο Πελοποννήσου, η αντάρτικη παρουσία στη μοραϊτική ύπαιθρο περιοριζόνταν σε σκόρπιες ολιγομελείς ανταρτοομάδες, που λόγω των δυσχερειών που αντιμετώπιζαν γρήγορα διαλύονταν.¹³⁹ Αλλά και για τη συγκρότηση του 12^{ου} Συντάγματος, που αριθμούσε αρχικά λιγότερους από διακόσιους άντρες, χρειάστηκε η κάθοδος στην Πελοπόννησο από τη Στερεά Ελλάδα 80 περίπου επίλεκτων ανταρτών του Βελουχιώτη, για να μεταφέρουν την εμπειρία του ρουμελιώτικου αντάρτικου και να την εφαρμόσουν για τον συντονισμό της δράσης των

¹³⁶ Επιστολή Ηρ. Πετιμεζά προς Ναπ. Ζέρβα, περιλαμβάνεται στο Β. Κομπιλάκου, Η σύγκρουση ΕΛΑΣ- ΕΟΒ στη νότια Πελοπόννησο μέσα από τις αναμνήσεις του Ναπολέοντα Παπαγιαννόπουλου, στο Γ. Καρακατσιάνης (επιμ.), *Νότια Πελοπόννησος 1935-1950*, Αλφειός \Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, σελ. 215.\\ Η απόπειρα να οργανωθεί στην Πελοπόννησο και ο ΕΔΕΣ με την υποστήριξη της Εθνικής Δράσης και με την αποστολή αξιωματικού, συγγενούς του Ζέρβα, προσέκρουσε στην καχυποψία εκ μέρους του ΕΣ απέναντι σε έναν εκπρόσωπο αντιβασιλικής οργάνωσης, και μάλιστα ξένο, και τελικά απέτυχε. Η αντιστασιακή πρωτοβουλία άγγιξε τα όρια της προδοσίας με την απόπειρα σύμπραξης του αποσταλέντος αξιωματικού, αν\χη Γεωργίου, με τις Ιταλικές δυνάμεις Κατοχής και της μεθόδευσης από μέρους του για εμπλοκή και του βρετανικού παράγοντα, που τελικά δεν τελεσφόρησε. (Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 108-109)

¹³⁷ Α. Κέδρος, ο.π., σελ. 83.

¹³⁸ Χ. Φ. Μάγερ, ο.π. σελ. 117-118.

¹³⁹ Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 98

ανταρτοομάδων.¹⁴⁰ Ανάλογη δυσκολία στη δράση του συναντούσε και το ΕΑΜ, που ήταν υποχρεωμένο να άρει την παραδοσιακή δυσπιστία των Μοραϊτών απέναντι σε κάθε είδους σύνθημα αριστερής προέλευσης που έθετε εν αμφιβόλω τις παραδοσιακές δομές εξουσίας, πρωτίστως της μοναρχίας.¹⁴¹

Αυτόν τον κενό χώρο στην αντάρτικη δράση της υπαίθρου έσπευσαν να καλύψουν στην Πελοπόννησο οι αστικοί κύκλοι της Αθήνας, ενθαρρύνοντας τη δημιουργία αντιστασιακών ανταρτοομάδων ή την προσχώρηση στις ήδη υπάρχουσες οικείων ιδεολογικά αξιωματικών, που να κατευθύνουν τη δράση τους. Το ίδιο και οι τοπικές ελίτ με τη στήριξη μιας πανσπερμίας ολιγομελών αντιστασιακών πολιτικών οργανώσεων, που είχαν συσταθεί οι περισσότερες κατά τόπους και χωρίς μεταξύ τους σύνδεση κατά το 1943 και που παρόλη τη μηδαμινή επιρροή τους στο λαό, προσέφεραν εντούτοις μια ελάχιστη οικονομική και ηθική βάση για να εδραιωθεί το εγχείρημα.¹⁴² Ιδιαίτερα στη Μεσσηνία οικονομικοί κύκλοι της πόλης μεταξύ των οποίων οι βιομήχανοι Καρέλια και Κρασακόπουλοι, οι τελευταίοι μέλη της οργάνωσης ΕΔΕΜ του Αθ. Κανελλόπουλου, ο υπασπιστής του βασιλιά, σ'ηχος Πέππας, ο κατοχικός νομάρχης Περρωτής, διακρίθηκαν στη χρηματοδότηση κάποιων από αυτές τις οργανώσεις, με αποκορύφωμα τη μεγαλύτερη αντιστασιακή οργάνωση της Πελοποννήσου του Εθνικού - Ελληνικού - Στρατού (στο εξής: ΕΣ.).¹⁴³

¹⁴⁰ Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Α, ο.π., σελ. 160, 171. \\\ Μεταξύ των ανταρτών βρίσκονταν μοραϊτες, που ένεκα της δράσης τους στο ξεκίνημα της μοραϊτικής αντίστασης για να αποφύγουν τις διώξεις των Ιταλών κατέφυγαν στη Στερεά Ελλάδα και έγιναν στενοί συνεργάτες του Βελουχιώτη. Έτσι ο Νίκος Διένης (Παπούα) θα γίνει πολιτικός αρχηγός του Αρχηγείου Πελοποννήσου, με δεύτερο τον δάσκαλο Γιάννη Μιχαλόπουλο (Ωρίων) και ο Παντελής Λάσκας (Πελοπίδας) καπετάνιος. Στρατιωτικός αρχηγός ανέλαβε ο σμήναρχος Μίχου, πρωταντάρτης της Αχαΐας. (ο.π. σελ. 160 \\\ Χ. Φλάισερ, ο.π., σελ. 99, \\\ Α. Κέδρος, ο.π., σελ. 86,88)

¹⁴¹ Α. Κέδρος, ο.π., σελ. 83-84.

¹⁴² Στην ιδρυτική σύνθεση των ομάδων αυτών διακρίνονται από μεταξικούς βουλευτές του κόμματος των Ελευθεροφρόνων, όπως ο Γ. Γιαννόπουλος στον Πύργο της Εθνικής Οργάνωσης (Ε.Ο.), ή πρώην αρχηγοί της ΕΟΝ, όπως ο Ζαρκάδας στην Πάτρα του Εθνικού Κομμουνιστικού Ελλήνων Πατριωτών (Ε.Κ.Ε.Π) ή ο Παπαηλιού και ο Ν. Βαρβιτσιώτης της Ε.Ο. Λακωνίας, μέχρι ακραιφνείς βασιλόφρονες αξιωματικοί, όπως οι Θ. Θεοχαρόπουλος, Κ. Καφίρης, Σπ. Μαυροειδής στη Μεσσηνία της οργάνωσης "Εθνική Ένωση Βασιλοφρόνων" (Ε.Ο.Β) και Ζαλαχώρης και Χριστόφίλος του Εθνικού Αντικομμουνιστικού Μετώπου Ελλάδος. (Ε.Α.Μ.Ε) Δεν λείπουν και οι οργανώσεις με δημοκρατικό πρόσημο αρχικά, όπως η Εθνική ή Ιερά Φάλαγξ και η Μεγάλη Ελλάς του στρατηγού Βεντήρη, που συγχωνεύονται αργότερα υπό τον απόστρατο μοίραρχο Γιαλουράκο, και κάποιες που προβάλλουν αρχές κοινωνικής δικαιοσύνης, όπως η Εθνική Δημοκρατική Ένωση Μεσσηνίας (ΕΔΕΜ) του Π. Κανελλόπουλου, αμφότερες στη Μεσσηνία. Στη σύνθεση των στελεχών τους πλειοψηφούν τα αστικά επαγγέλματα, γιατροί, δικηγόροι, έμποροι, φαρμακοποιοί, βιομήχανοι και αξιωματικοί, οι οποίοι παρόλο τον πολιτικό χαρακτήρα των οργανώσεων συστήνουν και ένοπλα τμήματα, όπως εκείνα της "Εθνικής Οργάνωσης" (Ε.Ο) με μετωπική παρουσία σε τρεις κυρίως νομούς, Αχαΐας, Ηλείας και Λακωνίας που συνεργάζονται ή τελικά προσχωρούν στον ΕΣ. (Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Α, ο.π., σελ. 265-266)

¹⁴³ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, ο.π., σελ. 226, 265, 266. \\\ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 419.

Η οργάνωση δημιουργήθηκε το φθινόπωρο του 1941 στους νομούς της νότιας Πελοποννήσου, με επίκεντρο τη Μεσσηνία, περιλαμβάνοντας 240 Μεσσήνιους στην πλειοψηφία αξιωματικούς με την αρχική ονομασία Ο.Κ.Α. (Οργάνωση Κατώτερων Αξιωματικών). Αναμφισβήτητα η παρουσία πολλών αξιωματικών στην περιοχή μετά την κατάρρευση του μετώπου, όχι μόνο Πελοποννήσιων αλλά και αποκομμένων Κρητών, έπαιξε κάποιον ρόλο σε αυτό. Η οργάνωση είχε καταφέρει να προσελκύσει ένα πλήθος αξιωματικών ανεξαρτήτως απόχρωσης, ευθυγραμμισμένων σε μια πατριωτική δράση, πολλοί εκ των οποίων βρήκαν στην έξοδό τους στα βουνά την ευκαιρία να αποφύγουν τις ιταλικές διώξεις αλλά και τις πιέσεις για σύσταση μιας ευπειθούς, προς τις αρχές Κατοχής, κίνησης.

Επιπλέον, το προηγούμενο της συνθηκολόγησης του στρατηγού Τσολάκογλου και της δημιουργίας κατοχικής κυβέρνησης από αξιωματικούς, είχε θέσει το Σώμα των Αξιωματικών σε ανυποληψία, ώστε αρκετοί από αυτούς, κυρίως κατώτεροι, να αναζητούν τρόπους να αποσείσουν την ευθύνη της συνεργασίας με τον κατακτητή και επιπλέον να αναστρέψουν την εικόνα που δημιουργούσε στην κοινωνία η εμπλοκή πολλών αξιωματικών στο δίκτυο του επισιτισμού, στο οποίο η κυβέρνηση τους είχε αγκιστρώσει. Στη Μεσσηνία ιδιαίτερα, η παρουσία του σ/χη Δ. Παπαδόγκωνα, πρώην υπασπιστή του βασιλιά Γεώργιου Β', ως διοικητή της Στρατιωτικής Διοίκησης του νομού από το καλοκαίρι του 1942, συνεπικουρούμενου και από αξιωματικούς των τοπικών γραφείων επισιτισμού, λειτουργούσε ανασταλτικά για οποιαδήποτε κίνηση των αξιωματικών.¹⁴⁴ Με το πρόσχημα των αντιποίνων από τις κατοχικές δυνάμεις, συνιστούσε αναμονή μέχρι την αναχώρηση των Γερμανών και την άφιξη των Συμμάχων,¹⁴⁵ ενισχύοντας, έτσι, και την προσπάθεια των ιταλικών αρχών να αποσοβήσουν κάθε απόπειρα ανάληψης δράσης από τους αξιωματικούς του ελληνικού στρατού.

Η τακτική αυτή ως ένα βαθμό είχε αποδώσει, αν αναλογιστούμε ότι μια μεγάλη μερίδα αξιωματικών ήταν νέοι ηλικιακά και διακρίνονταν για τις φιλομοναρχικές πεποιθήσεις τους, απόρροια της έναρξης της σταδιοδρομίας τους μετά την παλινόρθωση του Γεωργίου και μέσα στη δικτατορία του Μεταξά, τις αρχές της οποίας είχαν ενστερνιστεί.¹⁴⁶ Αν

συνυπολογίσουμε και τη σαφώς αυξημένη, περισσότερο από άλλες χρονιές, εισαγωγή στη

¹⁴⁴ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 230.

¹⁴⁵ Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Β, ο.π., σελ. 8.

¹⁴⁶ Χ. Φλάϊσερ, Στέμμα και Σβάστικα, ο.π., σελ. 97.

Σχολή Ευελπίδων υποψηφίων κατά τα έτη αυτά, με αποκορύφωμα τους 317 αποφοιτήσαντες το 1938 και τους 288 το 1940, κατανοούμε γιατί το ποσοστό των φιλομοναρχικών αξιωματικών ήταν υπολογίσιμο και σε απόλυτους αριθμούς.¹⁴⁷ Στη Μεσσηνία αρκετοί από αυτούς τους αξιωματικούς, ευπειθείς προς τον Παπαδόγκωνα και τη Στρατιωτική Διοίκηση Μεσσηνίας, παρέμεναν αδρανείς. Είναι χαρακτηριστική η αφήγηση του Κ. Παπακωνσταντίνου (Μπελά) για τους αξιωματικούς της περιοχής του, της Μεγαλόπολης, που *“χαζολόγαγαν κάθε μέρα στα καφενεία με κύρια απασχόλησή τους πως θα τα βολέψουν καλύτερα.[...] ζούσαν σε έναν δικό τους κόσμο, μακριά από τον ‘λαουτζικό’, θεωρούσαν τους εαυτούς τους ότι ανήκουν σε ιδιαίτερη Κάστα. Όσο γι’ αυτά που έβλεπαν και άκουγαν για αντίσταση τα θεωρούσαν τρέλλες και βλακείες. Αυτοί πίστευαν ότι τη λευτεριά θα τη φέρουν ο Βασιλιάς και οι εγγλέζοι. Πίστευαν ότι χωρίς αυτούς δεν μπορεί να οργανωθεί στρατός.”*¹⁴⁸

Τα γεγονότα, όμως, που ακολουθούν είναι κατατρεγμένα. Οι αργοί αξιωματικοί δραστηριοποιούνται από τη στιγμή που οι αγγλικές αποστολές διαδέχονται η μία την άλλη και με ρίψεις αρχίζουν να εφοδιάζουν τα νεοπαγή αντάρτικα σώματα του ΕΣ. Η προσπάθεια υπονόμησης του ΕΛΑΣ από τους Άγγλους αρχίζει να φαίνεται από τον τρόπο που χειρίζονταν οι τελευταίοι τον εφοδιασμό των ένοπλων αντάρτικων ομάδων. Ρίψεις στον ΕΛΑΣ γίνονταν όσο οι αγγλικές αποστολές τον χρειάζονταν επιχειρησιακά και για την προσωπική τους ασφάλεια και αυτές περιελάμβαναν μόνον όπλα - όχι πάνω από 800 - με δυσανάλογα πυρομαχικά.¹⁴⁹ Η τακτική αυτή του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής απηχούσε το ενδιαφέρον των Βρετανών να εξοπλίσουν μια άλλη αντάρτικη δύναμη στην Πελοπόννησο ως αντίβαρο στον ΕΛΑΣ, η ενδυνάμωση του οποίου από τον Ιούνιο του 1943, τους είχε θορυβήσει.¹⁵⁰

Την αρχική ευφορία από τη σύμπραξη ΕΛΑΣ- ΕΣ, που υλοποιείται με τη δημιουργία κοινού στρατηγείου επιχειρήσεων, διαδέχεται η δυσπιστία του ΕΛΑΣ απέναντι στους Βρετανούς, που αποκάλυπτα μεροληπτούν στις ρίψεις εφοδίων υπέρ του ΕΣ, ανατρέποντας

¹⁴⁷ Τρ. Γεροζήσης, ο.π., σελ. 506.

¹⁴⁸ Κ. Παπακωνσταντίνου (Μπελάς), Η νεκρή μεραρχία, τ. Α, Γ΄ Έκδοση, Αλφειός, Αθήνα 2002, σελ. 48

¹⁴⁹ Δεκατέσσερεις αποστολές του ΣΜΑ (Συμμαχικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής) φτάνουν στην Πελοπόννησο από τον Απρίλιο έως τον Αύγουστο του 1943. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 415-416.) \\ Το έργο της υπονόμησης από τους Βρετανούς συνεχίζεται περισσότερο κυνικά με ρίψεις όπλων, στη Γορτυνία, χωρίς κινητά ουραία, αρβυλών όλων αριστερών ή όλων δεξιών και πολλών χωρίς σόλες. (Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Α, ο.π., σελ. 231-232.)

¹⁵⁰ Ειδικά στην περιοχή της νότιας Πελοποννήσου ο ΕΛΑΣ πλέον είχε συγκροτήσει αρχηγείο και αριθμούσε δύναμη εκατόν πενήντα αντρών στην περιοχή Τριφυλίας- Ολυμπίας και εβδομήντα στη Λακωνία. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 417, 418.)

τη μεταξύ τους ισορροπία που οι ίδιοι διατείνονταν ότι διατηρούσαν. Την υφέρπουσα αντιπαλότητα μεταξύ των δύο οργανώσεων που είχε ήδη αρχίσει να εκδηλώνεται, καταφέρνουν να συγκρατήσουν μέσα στην οργάνωση διαλλακτικοί αξιωματικοί, μέχρι που οι αντισταμικοί κύκλοι της Αθήνας, προσβλέποντας στη ρήξη, επιχειρούν να την αιμοδοτήσουν με ακραίους εθνικιστές αξιωματικούς και να μεταβάλουν πλήρως τη φυσιογνωμία της.

Έκφραση αυτής της αντισταμικής στόχευσης στην Πελοπόννησο ήταν η ανάληψη πρωτοβουλίας από την ίδια την ΕΚΚΑ, για τη χρηματοδότηση της αποστολής από την Αθήνα, τον Ιούλιο του 1943, σαράντα οκτώ αξιωματικών, εγνωσμένης αντικομμουνιστικής τοποθέτησης, προερχόμενων κυρίως από τον χώρο της Στρατιωτικής Ιεραρχίας, της οργάνωσης ανώτερων αξιωματικών που είχε συστήσει ο στρατηγός Παπάγος, αλλά και άλλων εθνικών οργανώσεων.¹⁵¹ Εντύπωση προκαλεί η συνεργασία μιας οργάνωσης με σοσιαλιστικές αρχές στο καταστατικό της, σαν την ΕΚΚΑ, με την εθνικόφρονα Στρατιωτική Ιεραρχία, κάτι που πιθανότατα θα πρέπει να εξηγηθεί αν ιδωθεί υπό το πρίσμα της διάβρωσης που υφίστατο αυτή από τις εθνικές οργανώσεις ή και την πιθανότητα το εγχείρημα να μην ήταν απαραίτητα εν γνώσει της ηγεσίας της. Παρά τις αρχικές διαδόσεις τους για δημιουργία ανεξάρτητου από τον ΕΣ εθνικιστικού αντάρτικου, λόγω της αδυναμίας στήριξής του ακόμα και από τους Βρετανούς συνδέσμους, των οποίων την καχυποψία ήγειραν με τις άκαιρες ενέργειές τους, θα προσκολληθούν σε μονάδα του ΕΣ και θα λειτουργήσουν αποσταθεροποιητικά στην οργάνωση, πολώνοντας το κλίμα και μεθοδεύοντας τη σύγκρουση με τον ΕΛΑΣ.¹⁵²

Είναι αυτοί οι αξιωματικοί που θα αποκτήσουν σύνδεση με τον τ'χρη Χρ. Καραχάλιο, που είχε κατέλθει κι αυτός λίγο νωρίτερα στην Πελοπόννησο από την Αθήνα, σταλμένος από το "Αντικομμουνιστικό Γραφείο Πληροφοριών" του δοσίλογου υπουργού Άμυνας στρατηγού Μπάκου, ενός Γραφείου κατασκοπείας για το ΕΑΜ, για απευθείας δράση εναντίον του.¹⁵³ Αυτοί θα λειτουργήσουν ως πέμπτη φάλαγγα μέσα στον ΕΣ, συμβάλλοντας με τη τακτική

¹⁵¹ Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 108. \\\ Όπως συνάγεται από μεταπολεμικές καταθέσεις πρωταγωνιστών στις Εθνικές ομάδες και στα Τάγματα Ασφαλείας, ήταν εξ αρχής ευλημμένες οι αποφάσεις δράσης κατά του ΕΛΑΣ και όχι κατά των Γερμανών.(Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Α, ο.π., σελ. 273-274.)

¹⁵² Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 105, 111.

¹⁵³ Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Α, ο.π., σελ. 93. \\\ Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 105.

τους στην εσωτερική κρίση που θα γνωρίσει η οργάνωση.¹⁵⁴ Με τον εισοδισμό που υπέστη η οργάνωση από τους φιλομοναρχικούς αξιωματικούς του ελληνικού στρατού, οι οποίοι και συνδέθηκαν με αντίστοιχες οργανώσεις της Πελοποννήσου,¹⁵⁵ θα μετονομαστεί σε Ε.Ο.Β. (Εθνική Οργάνωση Βασιλοφρόνων) και οι ομάδες τους, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μ. Λυμπεράτος, θα μετατραπούν “μετά από μια εσωτερική εκκαθάριση, σε ακραίες μοναρχικές ομάδες εφόδου με στόχο να ξεκαθαριστεί η Πελοπόννησος από τα κακοποιά και αναρχικά στοιχεία,” δηλαδή τον ΕΛΑΣ.¹⁵⁶

Η αυτονομημένη δράση του Καραχάλιου στην περιοχή της Ηλείας με δύναμη 80- 90 αντρών, σε συνεργασία με ένοπλο τμήμα της εκεί Εθνικής Οργάνωσης (Ε.Ο.), προοιωνίζεται το σχίσμα.¹⁵⁷ Οι προκλήσεις των Εοβιτών διαδέχονται η μία την άλλη και καταλήγουν σε ένοπλες συρράξεις με τα τμήματα του ΕΛΑΣ. Την κατάσταση αυτή τερματίζει προσωρινά η δημοσίευση στα μέσα Αυγούστου του 1943 από το ΕΑΜ Μεσσηνίας, κειμένου συμφωνίας μεταξύ Παπαδόγγωνα και Ιταλών, με στόχο τη διάλυση του ΕΛΑΣ. Με τη συμφωνία αυτή συνομολογούνταν μεταξύ του διοικητή του ιταλικού συντάγματος Μεσσηνίας, Ντομένικο Ντόρια, και του Παπαδόγκωνα, που είχε αναλάβει αυτόβουλα ως εκ της θέσης του σαν στρατιωτικός διοικητής Μεσσηνίας, την ψιλή εποπτεία του ΕΣ, αμοιβαία συνδρομή “*προς εξαφανισμόν των εν Μεσσηνία δρώντων οργανώσεων*,” του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ, με μέσο τη δράση εθνικιστικών αποσπασμάτων του ΕΣ, που ο Παπαδόγκωνας θα οργάνωνε και ο σ'χης Γιαννακόπουλος¹⁵⁸ θα διοικούσε. Οι Ιταλοί θα αναλάμβαναν να εξοπλίσουν αυτά τα τμήματα και να τους παράσχουν οιαδήποτε άλλη συνδρομή. Η συμφωνία δεν τελεσφόρησε, αλλά αποκάλυψε τις προθέσεις του Παπαδόγκωνα για τον ρόλο που επιφύλασσε στον ΕΣ και

¹⁵⁴ Μεταξύ των αξιωματικών αυτών ήταν και ο τ'χης Κοκκώνης, που θα αναλάβει αργότερα τη διοίκηση του Τάγματος Ασφαλείας Πύργου και οι λ'γοί Γ. Θεοχαρόπουλος, Γ. Κρίβας, Λ. Γαλανόπουλος. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 424-425 \\ Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Β, ο.π., σελ. 25, Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 111.)

¹⁵⁵ Με την Εθνική Οργάνωσι (Ε.Ο.) του Γ. Γιαννόπουλου, του κόμματος των Ελευθεροφρόνων του Μεταξά, και του δικηγόρου, Γ. Πολυζωγόπουλου, στην Ηλεία και την αντίστοιχη στη Λακωνία των Βαρβιτσιώτη, Παπαηλιού, και Παπαδόπουλου. (Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Α, ο.π., σελ. 265, 266)

¹⁵⁶ Μ. Λυμπεράτος, “Τα Γερμανικά Αντίποινα. Τα Τάγματα Ασφαλείας και ο ΕΛΑΣ” στο *Νότια Πελοπόννησος 1935-1950*, Γιάννη Καρακατσιάνη (επιμ.), Αλφειός \ Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, 2009, σελ. 79.)

¹⁵⁷ Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Α, ο.π., σελ. 265.

¹⁵⁸ Ο εν λόγω Μεσσήνιος συνταγματάρχης, ως μετριοπαθής βενιζελικός που ήταν, είχε επιλεγεί εξ αρχής ως αρχηγός του ΕΣ για να προσελκύσει και αξιωματικούς του χώρου του. Την επιλογή του είχαν στηρίξει δημοκρατικοί αξιωματικοί, όπως ο εκ των ιδρυτών της ΟΚΑ, λ'γός Νικολόπουλος. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 453-457) \\ Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 104-105.)

προκάλεσε μια κρίση δυσπιστίας προς το πρόσωπό του, που ενισχύθηκε και από ανάλογη προσέγγιση που έκανε με τους Γερμανούς αμέσως μετά, πάλι χωρίς επιτυχία.¹⁵⁹

Τα γεγονότα αυτά προκάλεσαν καταλυτικές εξελίξεις εντός του ΕΣ, καρπός των οποίων ήταν η υπογραφή Συμφώνου κοινής δράσης μεταξύ ΕΛΑΣ και ΕΣ στο χωριό Δυρράχι του Ταυγέτου, στις 28 Αυγούστου 1943. Με αυτό αναγνωρίζονταν ως κοινός αρχηγός ο Γιαννακόπουλος - ο οποίος είχε εμπλακεί στο προηγούμενο σύμφωνο, πιθανότατα εν αγνοία του - πλαισιωμένος από δύο μέλη του ΕΑΜ. Το Σύμφωνο Δυρραχίου, όμως, έχει ελάχιστη διάρκεια, καθώς τη διάρρηξή του μεθοδεύουν και οι Βρετανοί. Αρκετοί είναι οι αξιωματικοί του ΕΣ που αντιδρούν σε αυτό και θα αποχωρήσουν.¹⁶⁰ Ο συνταγματάρχης Γιαννακόπουλος, απομονωμένος από τους εθνικόφρονες της οργάνωσης αποχωρεί και αυτός, παραχωρώντας την αρχηγία στον ίλαρχο Τ. Βρεττάκο, στο πρόσωπο του οποίου, ως αρχηγού πλέον της οργάνωσης, οι Βρετανοί, ανήσυχοι και από την ενδυνάμωση του ΕΛΑΣ, βρίσκουν τώρα εκείνον που θα ηγηθεί σε ενέργειες εναντίον του.¹⁶¹

Πράγματι, ο Βρεττάκος στις 27 Σεπτεμβρίου 1943 σπάζει το σύμφωνο Δυρραχίου και κηρύσσει τον πόλεμο στον ΕΛΑΣ. Μαζί με τον Χρ. Καραχάλιο και συμπράττοντας με τον ληστή Καραλή, συστήνουν ενιαίο συγκρότημα του Ε.Σ., πλαισιωμένοι από όσους παρέμειναν, για να αναπτύξουν αντιστασιακή δράση.¹⁶² Η διατήρηση από τον Βρεττάκο, της ίδιας τακτικής με εκείνην του Παπαδόγκωνα, της αναζήτησης, δηλαδή, συνεργασίας και εξοπλισμού από τους Γερμανούς, προετοιμάζει την τελική σύγκρουση με τον ΕΛΑΣ, που γίνεται στις 28 Οκτωβρίου 1943 στην Παληόχωρα, κοντά στην Καλαμάτα, αφού είχε προηγηθεί χτύπημα του Βρεττάκου, με απώλειες για τον ΕΛΑΣ. Η ομάδα του Βρεττάκου, αρχικής δύναμης

¹⁵⁹ Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 101-104.

¹⁶⁰ Μ. Λυμπεράτος, ο.π. σελ. 54. \\ Απέναντι στους αξιωματικούς του ΕΣ που απορρίπτουν το σύμφωνο Δυρραχίου και αποχωρούν επιπλέον τον δρόμο της συνεργασίας με τους Γερμανούς λίγο αργότερα, βρίσκονται οι αξιωματικοί εκείνοι που το στήριξαν και μετά τη διάρρηξή του ενσωματώθηκαν στον ΕΛΑΣ. Από τις χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις μεταπήδησης στον ΕΛΑΣ ήταν του Κ. Μπασακίδη, αξιωματικού αργότερα του ΔΣΕ, του λλγού Στ. Νικολόπουλου, που πρωτοστάτησε στην υπογραφή του συγκεκριμένου συμφωνίου, του Θαν. Καρδάση, του Γ. Κερκεμέζου και άλλων, συνολικά τουλάχιστον τριάντα αξιωματικών από τη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 468).

¹⁶¹ Είχε αποχωρήσει από το ΕΑΜ με το οποίο αρχικά συνεργαζόταν τον Ιούλιο του 1943 και συμπαρατάχθηκε με τον ΕΣ με δύναμη εκατό εθελοντών από τη Λακωνία, το "Σώμα Εθελοντών Λακωνίας, όπου αναδείχθηκε μαζί με τον Παπαδόγκωνα σε ηγετικό στέλεχος της οργάνωσης. (Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 97 \\ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ.54 \\ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 463.)

¹⁶² Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Β, ο.π. 98-99.

τριακοσίων ανδρών, εξασθενημένη από τις λιποταξίες, με εβδομήντα περίπου άντρες στο τέλος, διαλύεται και ο ίδιος βαριά τραυματισμένος πεθαίνει. Μέχρι το τέλος του μήνα διαλύθηκαν από τον ΕΛΑΣ και όσες ομάδες του Ε.Σ. είχαν νωρίτερα αποσχιστεί, ενώ όσα από τα μέλη τους δεν προσχώρησαν στον ΕΛΑΣ απείχαν από τον αγώνα ή προσχώρησαν αργότερα στα Τάγματα Ασφαλείας. Μεταξύ αυτών που θα πρωτοστατήσουν στη Μεσσηνία εκτός από τον Παπαδόγκωνα, είναι οι Π. Κατσαρέας, Γ. Καμαρινέας, Ν. Θεοφάνους, Αντ. Σμυρλής, Π. Στούπας κ.α.¹⁶³

Συμπερασματικά, την πορεία της οργάνωσης, ιδιαίτερα από τον Μάιο του 1943 και μετά, οπότε και απόκτησε πραγματική υπόσταση, διαπερνά η σοβούσα αντιπαλότητα του εαμικού με τον αντιεαμικό χώρο, μέχρι να εκδηλωθεί σε ανοικτή σύγκρουση, που κατέληξε στη διάλυσή της και στην αναζήτηση από τα μέλη της άλλων σχημάτων για να εκφραστεί πιο δυναμικά. Την εξέλιξη αυτή επηρέασε ένας συνδυασμός παραγόντων, που περιλάμβανε τον επανακαθορισμό της στάσης των Βρετανών απέναντι στον ΕΛΑΣ, αποτέλεσμα της ανησυχίας τους για τη σταδιακή ενδυνάμωσή του στην Πελοπόννησο και του ενδιαφέροντός τους για τη διασφάλιση της παρουσίας στην Πελοπόννησο μιας αντιεαμικής αντάρτικης δύναμης, ως δύναμης αντίπαλου δέους σε αυτόν. Κι όλα αυτά σε συνδυασμό με την πορεία που λαμβάνουν οι επιχειρήσεις στα μέτωπα του πολέμου το 1943 και τη στόχευση της αγγλικής πολιτικής στην Ελλάδα μεταπολεμικά. Επιπλέον, καταλυτική υπήρξε η αλλαγή της φυσιογνωμίας της οργάνωσης του ΕΣ με τη μετατροπή της στην κύρια ένοπλη αντιεαμική δύναμη στην Πελοπόννησο, εγχείρημα που οι αστικοί κύκλοι της Αθήνας και της Πελοποννήσου μεθόδευαν, με στόχο να αναχαιτίσουν το εαμικό ρεύμα.

Σε αυτό το πλέγμα συμπλέκονταν ακόμα προσωπικές διαμάχες και τάσεις εξουσιασμού μέσα στην οργάνωση. Το βασικό πλεονέκτημά της για ένοπλη αντάρτικη οργάνωση, που ήταν η επάνδρωσή της με αξιωματικούς του ελληνικού στρατού δοκιμασμένους στο αλβανικό μέτωπο και άρα έμπειρους και αξιόμαχους, μετατράπηκε ταυτόχρονα σε μειονέκτημα, αν αναλογιστούμε ότι ο χαρακτήρας της, ως αμιγούς στρατιωτικής οργάνωσης, επανδρωμένης μόνο με αξιωματικούς του ελληνικού στρατού, χωρίς την απαραίτητη για την

¹⁶³ Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 105-108 \\ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 54-55 \\ Χαρακτηριστικά αναφέρουμε την περίπτωση του τ'χη Στούπα, ο οποίος δεν ακολούθησε το τμήμα του Βρεττάκου, αλλά κατέφυγε στην Καλαμάτα για να συναντήσει τον Παπαδόγκωνα, με στόχο τη δημιουργία ομάδας που θα συνέχιζε την αντιεαμική δράση με όπλα που θα εφοδιάζονταν από τους Γερμανούς, μέσω ρίψεων. Η αναπόφευκτη σύγκρουση με τον ΕΛΑΣ γίνεται στο χωριό του Στούπα, τη Λεύκη, στις 11 Οκτωβρίου 1943, όπου ο ΕΛΑΣ διαλύει τη μονάδα που ο Στούπας είχε συστήσει, την ΕΟΑ. Ο ίδιος θα καταφέρει να διαφύγει. (Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 84,89).

επιβίωση ενός αντάρτικου στρατού οργανική σύνδεση με τις τοπικές κοινωνίες, την κατέστησε απόλυτα δεκτική σε επεμβάσεις τρίτων.¹⁶⁴

Αν θέλουμε λοιπόν να αναζητήσουμε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ενισχύθηκε η επιλογή αρκετών αξιωματικών του ΕΣ να στελεχώσουν τα Τάγματα Ασαφείας, σχεδόν ταυτόχρονα με την ίδρυσή τους ή ακόμα και νωρίτερα στην περίπτωση της Λακωνίας, θα πρέπει να στραφούμε στο κρίσιμο διάστημα μεταξύ Αυγούστου και Οκτωβρίου 1943, όπου μαίνονται άγριες οι συγκρούσεις μεταξύ ΕΛΑΣ και ΕΣ. Στους κόλπους του τελευταίου εκκολάφθηκαν οι αξιωματικοί που θα αποτελέσουν τη ραχοκοκαλιά του ένοπλου δωσιλογισμού στη Μεσσηνία και στον ευρύτερο νοτιοπελοποννησιακό χώρο. Πέρα από την ιδεολογική τους στάση που ήταν κατάφωρα αντικομμουνιστική, οι σφοδρές συγκρούσεις που έγιναν μεταξύ τμημάτων του ΕΛΑΣ και του ΕΣ, βάθυναν το χάσμα. Επιπλέον γεγονότα, όπως το Σύμφωνο που συνήψε ο Παπαδόγκωνας με τον Ιταλό Ντόρια Ντομένικο, ή επεισόδια, όπως η φιλική συνάντηση του Τ. Βρεττάκου με γερμανικό λόχο στη Βυτίνα,¹⁶⁵ είχαν ήδη καταστήσει τα πράγματα μη αναστρέψιμα.

3.2. Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ ΠΡΟΟΙΜΙΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Το περιβάλλον συνεργασίας με τις ιταλικές κατοχικές δυνάμεις που είχε αρχίσει να διαμορφώνεται στην Πελοπόννησο από τους πρώτους κιόλας μήνες της Κατοχής, επηρέασε με τη σειρά του την επιλογή πολλών 'συνεργατών' των Ιταλών να επανδρώσουν τα Τ.Α. αργότερα. Πολλοί είδαν σε αυτά μία ευκαιρία να συνεχίσουν να καρπώνονται τα οφέλη που αποκόμιζαν από τη μέχρι τότε συνεργασία τους και επιπλέον, με αυτόν τον τρόπο, αποκτούσαν μία ασπίδα προστασίας απέναντι στις ενδεχόμενες αντεκδικήσεις του πληθυσμού ή του ΕΛΑΣ για τη στάση τους. Τα στοιχεία που συνθέτουν αυτό το πλέγμα, έχουν στο κέντρο τους τις διοικητικές αρχές, που από την έναρξη της Κατοχής ενεπλάκησαν εκούσια ή ακούσια σε ένα δίκτυο συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις, ενθαρρύνοντας και ανάλογη δράση μέρους του πληθυσμού, ιδιαίτερα εκείνου που δεν έφερε ιδεολογικές αντιστάσεις ή δεν ταλανίζονταν από ηθικά διλήμματα, ατόμων που διακρίνονταν από ελαστική συνείδηση.

¹⁶⁴ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 408.

¹⁶⁵ Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 104.

Τις απαρχές της σύμπραξης με τις κατοχικές δυνάμεις οφείλουμε να τις αναζητήσουμε στον τρόπο με τον οποίο αυτές προσπαθούσαν να εδραιώσουν κατά τόπους την κυριαρχία τους μέσω 'συνεργατών'. Οι κατοχικές αρχές στην προσπάθειά τους αυτή, αναζήτησαν στηρίγματα σε φορείς που θα διαμεσολαβούσαν μεταξύ του πληθυσμού και της κεντρικής διοίκησης, ώστε να εμπεδώνεται απρόσκοπτα η εξουσία της. Δεν είχαν παρά να στηριχτούν στους προϋπάρχοντες θεσμούς, στο υπάρχον πολιτικό προσωπικό, στους τοπικούς άρχοντες, νομάρχες, δημάρχους, κοινοτάρχες, στα σώματα Ασφαλείας και ιδιαίτερα στους αξιωματικούς του στρατού από τη στιγμή μάλιστα που ένας Έλληνας στρατηγός είχε αναλάβει την πρωθυπουργία της δωσιλογικής κυβέρνησης. Έτσι, ο στρατός θα συνέχιζε να παίζει το θεσμικό ρόλο που είχε και πρωτίτερα, παρόλη την απώλεια του εθνικού του προορισμού, και οι τοπικοί άρχοντες, από τους βασικούς πυλώνες της τοπικής διαμεσολάβησης, ευπειθείς κι αυτοί προς κάθε κατεστημένη αρχή, θα εξακολουθούσαν να μεριμνούν για την εφαρμογή των κελευσμάτων της κεντρικής διοίκησης σε όλη την κατεχόμενη επικράτεια. Το ίδιο και τα σώματα Ασφαλείας, που εκ προοιμίου έφεραν ανάλογη αποστολή.

Από τους πρώτους μήνες της Κατοχής, πέρα από τους πολιτικούς ενός φθαρμένου πολιτικού συστήματος και τους φιλόδοξους ανώτερους αξιωματικούς, που διεκδικούσαν ρόλο στη νέα κατάσταση στελεχώνοντας τις δωσιλογικές κυβερνήσεις, ένα πλήθος τοπικών στελεχών *"αξιοποίησαν τους δεσμούς τους με τις τοπικές κοινωνίες για να διευκολύνουν τις αξονικές διοικήσεις στη λήψη μέτρων που εγγυώνταν την εμπέδωση της κυριαρχίας τους."*¹⁶⁶ Η πλειονότητα των διορισμένων από το κράτος δημάρχων, νομαρχών, κοινοταρχών, συνεργάστηκαν διοικητικά, όχι μόνο επειδή το επέβαλε ο κώδικας των καθηκόντων τους, αλλά και εκουσίως, για να διευκολύνουν το έργο των αρχών κατοχής.¹⁶⁷ Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Πελοπόννησο η ελληνική διοίκηση συνεργαζόταν άψογα με τους Ιταλούς, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια του 1942 και πριν αλλάξει το κλίμα, ένεκα των διαρκώς αυξανόμενων οικονομικών δυσκολιών και της παράλυσης των δημοσίων υπηρεσιών από τον φόβο αντιποίνων του ΕΛΑΣ εναντίον των 'συνεργατών'. Μάλιστα ο Ιταλός στρατιωτικός διοικητής είχε φτάσει σε σημείο να επαινέσει δημόσια Έλληνες δημόσιους υπάλληλους. Όλα αυτά βέβαια μέχρι τον φθινόπωρο του ίδιου έτους, όταν με τις

¹⁶⁶ Στην Πάτρα ο νομάρχης Μπασιλάρης και έπειτα ο διάδοχός του Σπήλιος, στην Αρκαδία ο ομόλογός τους Βουγιουκλάκης, στη Μεσσηνία ο νομάρχης Στάλιος και αργότερα ο Περρωτής, στο Γύθειο ο δήμαρχος Λουμάκος, στη Σπάρτη ο νομάρχης Σκανδαλάκης κ.α. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 46.)

¹⁶⁷ Κ. Λούλος, Ο Δωσιλογισμός, ο.π., σελ. 12)

οργανωμένες επιθέσεις των ανταρτών εναντίον συνεργατών και πληροφοριοδοτών των αξονικών αρχών, πολλοί υπάλληλοι εγκατέλειπαν τις θέσεις τους, αρκετοί από αυτούς προσχωρώντας και στους αντάρτες.¹⁶⁸

Στην πραγματικότητα το κλίμα της άριστης συνεργασίας είχε καλλιεργηθεί και από τους ίδιους τους Ιταλούς, που σαφώς προτιμούσαν να συνεργάζονται περισσότερο με τους κατά τόπους νομάρχες παρά με την κατοχική κυβέρνηση. Επιφύλασσαν, δηλαδή, για εκείνους ρόλο διεκπεραιωτή των οδηγιών των πολιτικών και στρατιωτικών αρχών Κατοχής, φιλοδοξώντας, έτσι, να τους καταστήσουν ρυθμιστές όλων των πτυχών της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής στις ζώνες αρμοδιότητάς τους. Με αυτόν τον τρόπο στόχευαν σε μια αποτελεσματικότερη διοίκηση στη ζώνη κατοχής τους, υπερπηδώντας τα εμπόδια που συνεπάγονταν η σύγχυση αρμοδιοτήτων από τη συγκυριαρχία τους με τους Γερμανούς.¹⁶⁹

Στην ίδια κατεύθυνση κινούνταν και η προσπάθεια προσεταιρισμού από μέρους των Ιταλών της Αστυνομίας και της Χωροφυλακής με βάσιμες προσδοκίες επιτυχίας λόγω του αντικομμουνιστικού παρελθόντος των δύο Σωμάτων. Τα Σώματα αυτά παρείχαν στις κατοχικές αρχές το πλεονέκτημα της αποτελεσματικότερης άσκησης ελέγχου σε όλη την επικράτεια, ως ένα είδος σκιώδους εξουσίας των κατοχικών κυβερνήσεων. Ειδικά η Χωροφυλακή με τους κατά τόπους σταθμούς που διατηρούσε, απάλλασσε τους Ιταλούς από την υποχρέωση να διατηρούν πολυπληθείς δυνάμεις για τον σκοπό αυτό στην ελληνική ύπαιθρο.¹⁷⁰ Ακόμα και οι αγροφύλακες οπλίστηκαν, που μαζί με τη Χωροφυλακή, υπό την επίβλεψη των καραμπινιέρων, θα μεριμνούσαν για τη συγκέντρωση και επίταξη διατροφικών ειδών ή πρώτων υλών απαραίτητων για τη συντήρηση των στρατευμάτων κατοχής.¹⁷¹

Δείγματα επωφελούς για τους Ιταλούς δράσης επέδειξε το Σώμα της Χωροφυλακής, από τότε που εγκαθιδρύθηκε η ιταλική κατοχή στην Πελοπόννησο. Η βούληση της ηγεσίας της Χωροφυλακής ήταν τουλάχιστον σαφής, όταν απαιτήθηκε από τον αρχηγό της η υποβολή

¹⁶⁸ Davide Rodogno, "Η Ιταλική Κατοχή", στο Χ. Χατζηιωσήφ και Π. Παπαστράτης, (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Γ 1, Βιβλιόραμα, σελ. 86-87.

¹⁶⁹ Ο.π., σελ. 82-83.

¹⁷⁰ Γρ. Κριμπάς, *Η Εθνική Αντίσταση στη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς*, β' έκδοση, Καλαμάτα, 2000, σελ. 48.

¹⁷¹ Davide Rodogno, ο.π., σελ. 84-85.

δήλωσης ειλικρινούς συνεργασίας με τις ιταλικές αρχές κατοχής από τους άντρες της.¹⁷² Είτε οι ίδιοι οι Χωροφύλακες είτε οι Ιταλοί με τη συνδρομή τους, διενεργούσαν συλλήψεις ύποπτων κομμουνιστών ή άλλων πολιτών με το αιτιολογικό, κυρίως της απόκρυψης όπλων, έχοντας εφοδιαστεί από πριν με σχετικές λίστες. Με την παράδοση από το Υπουργείο Ασφαλείας στις ιταλικές αρχές, καταστάσεων που είχαν συνταχθεί από το μεταξικό καθεστώς, εγκαινιάζεται ήδη από το καλοκαίρι του 1941 η δίωξη αριστερών πολιτών, επιβεβαιώνοντας έτσι την αρχή της άρρηκτης συνέχειας του κράτους στον τομέα της καταστολής.¹⁷³ Ιδιαίτερα η απόκρυψη όπλων ήταν από τις σοβαρότερες καταγγελίες η οποία μπορούσε να επιφέρει την ποινή του θανάτου.¹⁷⁴

3.3. ΔΗΜΑΡΧΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΑΡΧΕΣ

Τον ίδιο ρόλο, του διεκπεραιωτή των εντολών των κατοχικών αρχών, ενδύθηκαν και οι κατοχικοί δήμαρχοι, ιδιαίτερα εκείνοι που έφεραν τα διαπιστευτήρια μιας ευδόκιμης θητείας επί μεταξικού καθεστώτος στην υπηρεσία ενός συγκεντρωτικού και αντικομμουνιστικού κρατικού μηχανισμού που παρείχε όλα τα εχέγγυα για μια αгаστή συνεργασία με την κατοχική διοίκηση, ιταλική και γερμανική.¹⁷⁵ Έχοντας επιφορτιστεί με την αρμοδιότητα της επίλυσης του επισιτιστικού ζητήματος από το καλοκαίρι του 1941, όταν άρχισε να εμφανίζεται το πρόβλημα, αναδείχθηκαν περισσότερο σε αναλώσιμους συνεργάτες των Αρχών Κατοχής στην υπηρεσία των συμφερόντων τους, παρά σε λειτουργούς προς όφελος των τοπικών κοινωνιών, εναντίον των οποίων και στρέφονταν τις περισσότερες φορές. Στην περίπτωση της Καλαμάτας η εναλλαγή στον δημαρχιακό θώκο επτά κατοχικών δημάρχων, στο διάστημα 1941-1944, είναι ενδεικτική τόσο της προσωρινότητας που οι Αξονικές Αρχές τους επιφύλασσαν, όσο και της κοινωνικής απαξίωσης, που εμπόδιζε αρκετούς από αυτούς να μακροημερεύσουν ως δήμαρχοι, αφού δεν συνέδεσαν τη θητεία τους με κανένα έργο

¹⁷² Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Β, ο.π.,σελ. 269.

¹⁷³ Κ. Μπρούσαλης, ο.π., σελ. 31.

¹⁷⁴ Η εκτέλεση του Δημ. Μυλωνά καταδικασμένου σε θάνατο από το Ιταλικό Στρατοδικείο για παράνομη κατοχή όπλων και πολεμοφοδίων στην Καλαμάτα στις 23 Ιανουαρίου 1942, είναι χαρακτηριστική όχι μόνο της βαρύτητας της καταγγελίας αλλά και της επικινδυνότητας της δράσης των καταδοτών.(εφ. *Σημαία Καλαμών*, 1 Φεβρουαρίου 1942.)

¹⁷⁵ Η περίπτωση του δημάρχου της Καλαμάτας, Χρ. Πάστρα, είναι χαρακτηριστική της ευπείθειας προς το μεταξικό καθεστώς, αφού διετέλεσε διορισμένος δήμαρχος αδιάλειπτα, για τέσσερα και πλέον έτη, από το 1937 μέχρι τα τέλη του 1941 που αντικαταστάθηκε. (Ν. Τόμπρος, Π. Ψωμάς, Στ. Πανταζόπουλος, "Ο δημαρχιακός θώκος και οι κάτοχοί του (1934-1951) Συγκριτική μελέτη σε Καλαμάτα και Πάτρα", στο Γ. Καρακατσιάνης (επιμ.), *Νότια Πελοπόννησος 1935-1950*, Αλφειός \ Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, σελ. 150.)

που θα αναβάθμιζε την καθημερινότητα των συμπολιτών τους ή θα έδειχνε μια στοιχειώδη κοινωνική ευαισθησία.¹⁷⁶

Όψεις της συνεργασίας των τοπικών αρχόντων με τους Ιταλούς, σε περιπτώσεις που εκτείνονταν από εκβιασμούς και πιέσεις για τον προσπορισμό οικονομικού όφελους μέχρι την κατάδοση στους Ιταλούς Ελλήνων και Άγγλων με κατάληξη πολλές φορές τη δολοφονία τους, μας αποκαλύπτουν τα βουλεύματα του ΕΔΔ Καλαμών, στο οποίο παραπέμπονταν μετά την Κατοχή αρκετοί από τους πρωταγωνιστές. Η ολοένα και εντονότερη επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης της κατοχικής περιόδου είχε αρχίσει να διαρρηγνύει την κοινωνική συνοχή και να αναδεικνύει το διατροφικό ζήτημα σε πεδίο εκμετάλλευσης των ανίσχυρων τμημάτων του πληθυσμού από το δίκτυο της τοπικής διαμεσολάβησης. Εκμεταλλευόμενοι τη θέση ισχύος τους, δήμαρχοι και κοινοτάρχες διενεργούσαν εκβιαστικά επιτάξεις τροφίμων δήθεν για τους Ιταλούς, μέρος των οποίων κατακρατούσαν. Η περίπτωση του κοινοτάρχη Μηλέας είναι χαρακτηριστική: *“Ο Σ. Ρ. διορισθείς κατά την διάρκεια της Ιταλικής κατοχής της χώρας Πρόεδρος της Κοινότητος Μηλέας-Λεύκτρου και δη κατά τα έτη 1941-1943 και διατηρών φιλικές σχέσεις μετά του συγκατηγορουμένου του Γ., ιερέως, γνωστού συνεργάτου των Ιταλών [...] άλλοτε ομού μετ’ άλλων άλλοτε μόνος εξήτει από τους κατοίκους του χωριού διάφορα τρόφιμα κατ’ εντολήν δήθεν των Ιταλών εξ ων κατεκράτει εν μέρος προς ίδιον όφελος, το δε έτερον παρέδιδεν εις τους Ιταλούς μεθ’ ων συνειργάζετο [...] κατά τρόπον ανάξιον Έλληνος πολίτου.”*¹⁷⁷

Πολύ συχνά η κατάδοση διωκόμενων Άγγλων γινόταν υπόθεση των ίδιων των αρχών που ενεργούσαν ως εκτελεστικά όργανα της ιταλικής διοίκησης με αρμοδιότητα ακόμα και συλλήψεων. Άλλος τοπικός άρχοντας, πρόεδρος κοινότητας, ο Γ. Ζ., μαζί με τους Γ. Λ. και Π. Ν., αφού πρώτα είχαν εκβιάσει τους κατοίκους του χωριού Αράχωβα Λακωνίας να τους αποκαλύψουν έναν καταδιωκόμενο Άγγλο επιλοχία για να τον παραδώσουν στις ιταλικές αρχές, *“επί τη απειλή ότι θα υφίσταντο αντίποινα εκ μέρους των Ιταλών εάν διέφευγε την σύλληψιν”* τον συνέλαβαν δολίως και τον κράτησαν σε ομηρία μέχρι να φτάσουν οι Ιταλοί στο χωριό. Οι τρεις τους *“παραπλανήσαντες τούτον τον ωδήγησαν εις το σχολείον του χωριού, ένθα και τον εφύλασσον εν αναμονή της αφίξεως των Ιταλών”*, στους οποίους και

¹⁷⁶ Ο.π., σελ. 151-152.

¹⁷⁷ Βούλευμα 478\4-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

τον παρέδωσαν. “[...] ως δε διεδόθη βραδύτερον ο ατυχής Άγγλος επιλοχίας εξετελέσθη εις Τρίπολιν ενώ προσεπάθη να αποδράση [...] τον Σεπτέμβριο του 1942.”¹⁷⁸

Η λεηλασία και οι κλοπές συνόδευσαν τις περισσότερες φορές τις επιχειρήσεις ανεύρεσης διωκόμενων Άγγλων, στις οποίες συχνά ελάμβαναν μέρος επωφελούμενοι και οι ίδιοι οι καταδότες. Κοινοτάρχης χωριού της Μεσσηνίας, από τους πρωταγωνιστές της τοπικής διαμεσολάβησης, “ στενώς συνδεόμενος μετά των Ιταλικών Αρχών Κατοχής συχνάκις εδέχετο τούτους εις την οικίαν του, δεν ηρκείτο δέ μόνον εις τούτο αλλά και πολλάκις διηκούλυνεν αυτούς εις το έργον των της καταπιέσεως του Ελληνικού πληθυσμού του χωρίου Παπαφλέσσα, ούτινος ατυχώς ετύγχανε και Πρόεδρος της Κοινότητας.” Συγκεκριμένα, “ Κατά τον μήνα Φεβρουάριον 1942 κατέδωσεν εις τον εχθρόν (Ιταλούς) τους εν τω χωρίω Παπαφλέσσα και εν τη οικία του μηνυτού Γ. Γ. κρυπτομένους πέντε (5) Άγγλους στρατιώτας και [...] αυτοπροσώπως ωδήγησεν Ιταλικόν απόσπασμα εις την ως άνω οικίαν προς ανακάλυψιν και σύλληψιν των ανωτέρω Άγγλων.[...] Εν συνεχεία ο κατηγορούμενος διέπραξεν εις βάρος του παθόντος μηνυτού πράξεις βίας ήτοι του αφήρρεσεν 40 οκάδες έλαιον και μετρητάς δραχμάς 100.000,” για να μην τον καταδιώξει για την απόκρυψη των Άγγλων. Το κατηγορητήριο εκτός από την κατάδοση Άγγλων στρατιωτών που κρύβονταν από συγχωριανό του, περιελάμβανε και κατηγορίες για κατάδοση δύο άλλων συγχωριανών του για απόκρυψη όπλων, για πράξεις βίας μαζί με τους Ιταλούς και για ιδιοποίηση τροφίμων των συγχωριανών του για λογαριασμό των Ιταλών και του ίδιου.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Βούλευμα 454 \ 29-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας

¹⁷⁹ Βούλευμα 459 \ 12-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

3.4. ΥΠΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ENANTION ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ

Οι αξιωματικοί του στρατού και των σωμάτων Ασφαλείας, των οποίων η μισθοδοσία από τις κατοχικές κυβερνήσεις συνέχιζε να αποδίδεται και να αποτελεί επιπλέον ένα ισχυρό δέσιμο με την κεντρική εξουσία, χρησιμοποιήθηκαν από τις κατοχικές κυβερνήσεις ως υπεύθυνοι γραφείων επισιτισμού, αποθηκών, ελέγχου της διακίνησης των τροφίμων, σε στενή σχέση με τις Νομαρχίες.¹⁸⁰ Ήδη από τις αρχές του 1942, είχαν εγκατασταθεί στις Νομαρχίες επιτροπές επισιτισμού, αποτελούμενες από τον Νομάρχη, τον δ/ντή της Διεύθυνσης Γεωργίας και έναν αγορανόμο, επιφορτισμένες με τον έλεγχο της παραγωγής και διακίνησης των προϊόντων.¹⁸¹ Η παρουσία των αξιωματικών σε έναν τόσο νευραλγικό τομέα, που όσο η κατοχή προχωρούσε και η οικονομία της υπαίθρου καλούνταν να συντηρήσει έναν πολυάριθμο υπερτροφικό στρατό κατοχής, δυσανάλογο προς τις δυνατότητές της, τόσο κρινόταν απαραίτητος από τον πληθυσμό, τους προσέδιδε μια εξουσία, που εκτείνονταν από την επιλεκτική διανομή τροφίμων σε ευνοούμενους τους μέχρι την παροχή πληροφοριών στις Αρχές για ενδεχόμενες συνομωτικές ενέργειες του πληθυσμού.¹⁸²

Δεν είναι λίγοι οι αξιωματικοί αυτοί που ενεπλάκησαν σε υποθέσεις υπεξαίρεσης τροφίμων και σε άλλες καταχρήσεις που συνδέονταν με το δίκτυο διακίνησής τους, εκμεταλλευόμενοι αδίστακτα τις ευκαιρίες που τους παρουσιάζονταν να κερδοσκοπήσουν από τη θέση που τους είχε ανατεθεί. Οι συνθήκες της κατοχής αποδεδειγμένα έδιναν ευκαιρίες πλουτισμού, σε όσους είχαν προσβάσεις στο δίκτυο διαχείρισης της νέας κατάστασης. Ηχηρή περίπτωση στην Πελοπόννησο αποτελεί η κατηγορία που διατυπώθηκε εναντίον του σ/χη Παπαδόγκωνα, στρατιωτικού διοικητή Τριπόλεως, και άλλων δύο αξιωματικών, για παράνομη ιδιοποίηση μεγάλων ποσοτήτων τροφίμων που ανήκαν στη Μεραρχία Κρητών.¹⁸³

Από την άλλη πλευρά, υπήρχαν και αρκετοί αξιωματικοί που επέλεξαν από τον πρώτο χρόνο της Κατοχής να μην αναμένουν τις εξελίξεις, αλλά να αναλάβουν δράση. Οι αντιστασιακές ενέργειες με τις οποίες έβρισκε νόημα ο πατριωτισμός τους ήταν η

¹⁸⁰ Ν. Παπαναστασίου, ο.π., σελ. 116.

¹⁸¹ David Rodogno, ο.π., σελ. 85.

¹⁸² Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 49

¹⁸³ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Α, ο.π. σελ. 280-281, όπου παρατίθεται αυτούσια η πρόταση του εισαγγελέως Ι. Παπαγιάννη, της 5-7-1943, προς το Πενταμελές Εφετείο Ναυπλίου, για παραπομπή σε δίκη και η διαταγή της σύλληψής τους μέχρι να εκδικαστεί η υπόθεση, πράγμα, όμως, που δεν έγινε.

απόκρυψη Άγγλων στρατιωτών, η κατοχή ή η απόκρυψη όπλων, η προπαγάνδα υπέρ των Συμμάχων, η διαφυγή στη Μέση Ανατολή ή η διευκόλυνση άλλων για να διαφύγουν. Γι' αυτό και οι Ιταλοί προέβαιναν από νωρίς σε συλλήψεις αξιωματικών και διατηρούσαν αρκετούς σε καθεστώς ομηρίας για αρκετό διάστημα. Ένα δίκτυο πληροφοριοδοτών που περιελάμβανε εκτός από τους διερμηνείς και επίορκους αξιωματικούς του ελληνικού στρατού, τούς προσέφερε πολύτιμη αρωγή σε αυτό.¹⁸⁴ Αυτός ο δωσιλογικός πυρήνας στους κόλπους των αξιωματικών του ελληνικού στρατού, που στην Καλαμάτα κινούνταν γύρω από τον Παπαδόγκωνα και τη Στρατιωτική Διοίκηση Μεσσηνίας, θα προετοιμάσει με τη δράση του το έδαφος για τη συνεργασία με τους Γερμανούς αργότερα σε περισσότερο διευρυμένη βάση. Πάνω σε αυτόν τον πυρήνα θα στηριχτεί και η επάνδρωση των πρώτων τμημάτων των Τ.Α. της Μεσσηνίας.

Στην Καλαμάτα υπήρχε έμμισθη από τους Ιταλούς ομάδα μόνιμων υπαξιωματικών του ελληνικού στρατού που διενεργούσε κατασκοπεία για λογαριασμό των ιταλικών αρχών, παρέχοντας πληροφορίες για τις κινήσεις συναδέρφων τους και πολιτών στον Ιταλό υπολοχαγό της Αντικατασκοπείας, Μπέλλα. Πρόκειται για την ομάδα του ανθυπασπιστή του ελληνικού στρατού, Στ. Πέτρουλα, στην οποία εντάσσονταν και άλλοι τρεις τουλάχιστον ομοιόβαθμοί του. Όλοι τους υπηρετούσαν στη διοίκηση Χωροφυλακής Καλαμάτας.¹⁸⁵ Η δράση αυτής της ομάδας απασχόλησε αργότερα και το ΕΔΔ Καλαμών, στο οποίο οι καταθέσεις των μαρτύρων σε υποθέσεις που εκδικάζονταν και αφορούσαν κάποια από τα μέλη της, επιβεβαιώνουν τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, που κάνουν λόγο για μια ολιγομελή ομάδα κατώτερων αξιωματικών που στελέχωναν τα γραφεία επισιτισμού και δρούσαν υπό την προστασία του Παπαδόγκωνα.¹⁸⁶

Θύματα αυτής της ομάδας υπήρξαν και οι αξιωματικοί Βεν. Κετσέας, Στ. Δρακουλαράκος και Γ. Αλεβίζος που συνελήφθησαν από τους Ιταλούς στις αρχές Ιουλίου 1942 στην Καλαμάτα και μεταφέρθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης στην Ιταλία και τη Γερμανία, καθώς και άλλοι πολίτες.¹⁸⁷ Ανάμεσα στα μέλη της ομάδας των ανθυπασπιστών ήταν και ο Θ. Δρ., που βρέθηκε κατηγορούμενος σε υπόθεση που εξετάζονταν η συμμετοχή του στην κατάδοση των παραπάνω αξιωματικών, σε μία από τις τελευταίες δίκες που έγιναν στο

¹⁸⁴ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 33-34.

¹⁸⁵ Ο.π., σελ. 34.

¹⁸⁶ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 230-231..

¹⁸⁷ Ο.π.

Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καλαμών. Ο παθών αξιωματικός, Β. Κετσέας, υποστράτηγος το 1951 που εκδικάζεται η υπόθεση, στην κατάθεσή του αναφέρει για τον κατηγορούμενο ότι *“ έδωκε πληροφορίας καί συνελήφθην [...] ήτο πράκτωρ εις τήν Ιταλικήν Αστυνομίαν. Είμεθα βέβαιοι όλοι οι Αξ-κοί ότι πολλοί υπαξιωματικοί μεταξύ των οποίων και ο κατηγορούμενος έδιδαν πληροφορίας περί τών κινήσεων των Αξ-κών [...] Πράγματι είχα διαθέσει κατόπιν παρακλήσεως του τότε Νομάρχου υπαξιωματικούς εις τήν υπηρεσίαν εφοδιασμού ως και τον κατηγορούμενον. Τον Τζοβάνη πού είδα εις Ιταλίαν μου είπεν ότι μας έδιδον πληροφορίας (οι) υπαξιωματικοί.”* Τα ίδια επιβεβαιώνει και ο άλλος συλληφθείς αξιωματικός, Σ. Δ.: *“ είδα τον κατηγορούμενον να συνεργάζεται με τον Πέτρουλα [...] όταν ευρισκόμεν κρατούμενος εις το Στρατόπεδον ένας Ιταλός σκοπός με επλησίασε και μου είπεν ότι διά την συλληψίν μου φταίνε οι υπαξ\κοί πού μάς έλεγαν ότι διώχνετε Έλληνες με τα υποβρύχια. [...] Όλοι οι υπαξ\κοί έδιδον πληροφορίας εις τους Ιταλούς.”*¹⁸⁸

Το δίκτυο των πληροφοριοδοτών συμπληρώνονταν και από αυτούς που υπηρετούσαν στην ιταλική μυστική αστυνομία με τους οποίους η ομάδα των ανθυπασπιστών φαίνεται ότι συνεργάζονταν άψογα, όπως δείχνει η περίπτωση του Ι. Γκ., συγκατηγορούμενου του Θ. Δρ. στην ίδια υπόθεση σε προγενέστερη δίκη το 1948. Τα πρακτικά της εν λόγω δίκης αποκαλύπτουν και μια ακόμη πτυχή της δράσης των συνεργατών. Ο Γκ. φέρεται να ήταν ένας από αυτούς που από τη θέση που κατείχε παρείχε ιδιαίτερες εκδουλεύσεις, με στόχο τον προσπορισμό κέρδους. Οι υπηρεσίες που προσέφερε στους Ιταλούς τον καθιστούσαν ικανό να παρεμβαίνει ακόμα και για την απελευθέρωση κρατουμένων. Έτσι, σύμφωνα με την κατάθεση του Ι. Π. μάρτυρα στην παραπάνω δίκη, ο κατηγορούμενος του πρότεινε να μεσολαβήσει για να γλιτώσει ο αδερφός του από επικείμενη σύλληψη. *“.....την επομένη τόν συνάντησα και μού είπεν διά να μη γίνη η σύλληψις [...] να πάω τριάντα εκατομμύρια τότε δηλαδή τριάντα χρυσές λίρες εις ένα σπίτι [...] Πήγα είκοσι εκατομμύρια (είκοσι χρυσές λίρες) και τις έδωσα σε μια γυναίκα. Μετά από λίγες ημέρας μου εζήτησε έλαιον 6-8 οκάδες.”*¹⁸⁹ Αυτού του είδους οι υπηρεσίες φαίνεται να χαρακτηρίζουν τη δράση ολόκληρης της ομάδας. Σε άλλη δίκη, ο μάρτυρας Μ. Γ., σε μια προσπάθεια να ελαφρύνει τη θέση του Ι. Π., κατηγορούμενου για συνεργασία με τους Γερμανούς, λόγω μιας αίτησης που είχε υποβάλει στον Γερμανό πρόξενο της Καλαμάτας, κατέθετε ότι *“Τον είχαν πιάσει (σημ.: τον*

¹⁸⁸ Δίκη 4-5\27-9-1951, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

¹⁸⁹ Δίκη 97, 98\ 30-10-1948, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

κατηγορούμενο) οι Ιταλοί ως Αγγλόφιλο και του ζητούσαν πενήντα χιλιάδες δραχμές για να τον αφήσουν ο Πέτρουλας και άλλοι που συνδέονταν με τους Ιταλούς.”¹⁹⁰

Η δράση της ομάδας αυτής δεν σταματά με τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας και την αποχώρηση των Ιταλών, αλλά συνεχίζεται και κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής της Μεσσηνίας. Ο μάρτυρας, Α. Μπ., έλεγε για τον Ι. Γκ. στη δίκη και των δυό τους που είδαμε παραπάνω, ότι “εις την κατοχήν τον συνήντησα και εις ερώτησίν μου πού βρίσκεται μού απήντησε ότι ήτο εις Καλάμας διά να κυνηγήση τους αντάρτας.” Άλλος μάρτυρας, ο Α. Δ. από τη Νέδουσα της Αλαγονίας κατέθετε γι’ αυτόν ότι “τον κατηγορούμενον εγνώριζα προπολεμικώς κατά το 1943 ήτο εις τά τάγματα Ασφαλείας δεξί χέρι του Παπαδόγκωνα συντ\ρχου [...] Αργότερα, το 1943 έφυγαν όλοι οι αξ\κοί με φάλαγγα δια την Αθήνα μεταξύ των οποίων και ο κατηγορούμενος.”¹⁹¹ Είναι η στιγμή που η ομάδα αυτή, μαζί με άλλους πενήντα περίπου στο σύνολο αξιωματικούς, μεταβαίνει στην Αθήνα και κατατάσσεται στα εκεί Τάγματα. Πράγματι, μετά την ήττα του ΕΣ στην Παληόχωρα και τον θάνατο του Βρεττάκου οι αξιωματικοί που είχαν εκτεθεί λόγω της δωσίλογης δράσης τους στην Καλαμάτα, έφυγαν για την Αθήνα υπό γερμανική προστασία, για να επανέλθουν αργότερα αρκετοί από αυτούς και να επανδρώσουν το Τ.Α. Καλαμών.¹⁹² Και για τον ανθυπασιιστή Θ. Δρ., που είδαμε προηγούμενα, οι νύξεις των μαρτύρων αποκαλύπτουν ανάλογη δράση στα Τ.Α. “Μετά πήγε στα Τ\Α”, κατέθετε ο μάρτυρας Γ. Μ. και “ήταν απασπασματάρχης στην Πυλία και έκανε διάφορα προς όφελος του εχθρού”, σύμφωνα με την κατάθεση του Π. Κ.¹⁹³

¹⁹⁰ Δίκη 79\ 1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

¹⁹¹ Δίκη 97-98, ο.π.

¹⁹² Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 182\ \ Κάποιοι δεν επέστρεψαν και συνέχισαν τη δράση τους αλλού. Ο Στ. Πέτρουλας συνεργάστηκε με την Γκεστάπο στην Κόρινθο και πρωτοστάτησε στη σύσταση του εκεί Τάγματος Ασφαλείας. Μαζί με άλλους αξιωματικούς υπό τον τ\χη Κοντοστάνο, υπογράφουν Συμφωνητικό με τη γερμανική διοίκηση στο οποίο μεταξύ άλλων συνομολογούνταν ότι “Το Ελληνικόν Σώμα IV εθελοντών δρα αποκλειστικώς προς καταπολέμησιν του Κομμουνισμού και των εν Ελλάδι αναφυσισών οργανώσεων ΕΑΜ, ΕΛΑΣ κ.λ.π.” και “Υπόκεινται, όσον αφορά τας σχέσεις υπακοής, εις τας διατάξεις αι οποίαι ισχύουν διά τον Γερμανικόν Στρατόν.” (Π. Πετρίδης, Στη δίνη του Εμφυλίου Πολέμου. Σπάνια ντοκουμέντα του Ε.Α.Μ. (1944-1947), Β’ έκδοση, Προσκήνιο, Αθήνα 1998, σελ. 207-208) \ \ Ανέλαβε, μάλιστα, και τη διοίκηση του τάγματος μέχρι τον Απρίλιο του 1944, οπότε το τάγμα εντάχθηκε στο 2^ο Σύνταγμα Ασφαλείας Πατρών. Καταδικάστηκε μετά την απελευθέρωση ερήμην από Δικαστήριο Δοσιλόγων και εκτελέστηκε από τη δεξιά συμμορία του Γερακάρη τον Ιούνιο του 1946 στην Καλαμάτα. (Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 519) \ \ Ένας άλλος από την ομάδα των τεσσάρων ανθυπασιιστών, ο Π. Στεφανάκος, που εκτελούσε χρέη βοηθού ταμιά στη Στρατιωτική Διοίκηση Καλαμών μέχρι τον Οκτώβριο του 1943, φεύγει κι αυτός με τους πενήντα για την Αθήνα, όπου κατατάσσεται στα εκεί Τ\Α. (Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 182-183.)

¹⁹³ Δίκη 4,5\ 27-9-1951, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

3.5. ΙΤΑΛΟΠΑΤΡΙΝΟΙ ΚΑΙ “ΙΤΑΛΟΡΟΥΦΙΑΝΟΙ”

Οι Ιταλοί από τους πρώτους μήνες της κυριαρχίας τους προσανατολίστηκαν στην αναζήτηση ερεισμάτων στον τοπικό πληθυσμό, στα οποία βασιζόμενοι θα εξασφάλιζαν απρόσκοπτη μακροήμερευση της εξουσίας τους. Αυτό άλλωστε, υπαγόρευε και η πολιτική του Μουσολίνι που προσανατολίζονταν σε προσάρτηση της Πελοποννήσου και των Επτανήσων στην Ιταλική Επικράτεια, καθιστώντας μόνιμη την παραμονή των Ιταλών. Οι ιταλικής καταγωγής κάτοικοι της Πάτρας (Ιταλοπατρινοί) αποτέλεσαν την πρώτη ύλη και χρησιμοποιήθηκαν όχι μόνο για τις ανάγκες της Αχαΐας αλλά και ολόκληρης της Πελοποννήσου.¹⁹⁴ Με την υποχρεωτική κατάταξη στον ιταλικό στρατό κατοχής των Ιταλών μόνιμων κατοίκων της χώρας, πολλοί από αυτούς αξιοποιήθηκαν σε ρόλο διερμηνέων, πληροφοριοδοτών ή οδηγών, ιδιαίτερα εκείνοι που είχαν δραστηριοποιηθεί σε φασιστικούς πυρήνες της ιταλικής νεολαίας της Πάτρας κατά τη διάρκεια του καθεστώτος Μεταξά.¹⁹⁵ Το πλεονέκτημα της ευχερέστερης επικοινωνίας με τον πληθυσμό τούς καθιστούσε ικανούς να αναπτύσσουν δεσμούς με όλα τα στρώματα, με αποτέλεσμα να διαχέεται η συνεργασία και ο χαφιεδισμός και να εντείνεται η κοινωνική αποσύνθεση.¹⁹⁶ Οι Ιταλοί επαίρονταν για την ικανότητά τους να βρίσκουν συνεργάτες από όλες τις κοινωνικές τάξεις, πράγμα που δεν απέχει πολύ από την αλήθεια.¹⁹⁷

Ιδιαίτερα ευάλωτες αναδείχθηκαν μερίδες του πληθυσμού με σαθρό αξιακό υπόβαθρο, όπου οι μικροδιαφορές και τα προσωπικά κάτω από συνθήκες ένδειας ανάγονταν σε κίνητρο συνεργασίας και καθόριζαν το στίγμα της προδοσίας.¹⁹⁸ Άτομα χωρίς ηθικές αναστολές και όρια, πρώην ποινικοί κατάδικοι και λούμπεν στοιχεία μετέρχονταν όλα τα μέσα για να ικανοποιήσουν τη δίψα για προσωπικό όφελος και πλουτισμό. Απολαμβάνοντας την εμπιστοσύνη των δυνάμεων κατοχής, επέδραμαν μαζί τους, παρείχαν πληροφορίες, παρέδιδαν στις Αρχές διωκόμενους από τους Ιταλούς και επιδίδονταν σε εκβιασμούς, βασανισμούς πολιτών, βιασμούς γυναικών. Οι καταγγελίες στις αρχές Κατοχής εναντίον συμπατριωτών τους ακόμα και συγγενικών προσώπων για απόκρυψη Άγγλων στρατιωτών

¹⁹⁴ “Οι Ιταλοί έχουν ένα πλατύ δίχτυ από ρουφιάνους. Έχουν κουβαλήσει Ιταλούς από την Πάτρα - δεν τους ξεχωρίζεις από τους ντόπιους- αλωνίζουν τον τόπο.” (Η. Παπαστεριόπουλος, ο.π., τ. Δ, σελ. 6)

¹⁹⁵ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 48. \\ Η παρουσία τους μαρτυρείται σε εξορμήσεις των Ιταλών σε χωριά της Λακωνίας, όπως στη Σαϊδόνα, τη δεύτερη μέρα του Πάσχα του 1942. (Μιχάλης Ξυδέας. Έρευνα: Παναγιώτης Καπετανάας, Η Μανιάτικη Αντίσταση, Αδούλωτη Μάνη, Αερόπολη - Μάνη 2006, σελ. 100.)

¹⁹⁶ . Μπρούσαλης, ο.π., σελ. 36.

¹⁹⁷ Π. Μούτουλας, ο.π. σελ. 47.

¹⁹⁸ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Α , σελ. 48-49.

στην αρχή της Κατοχής, οπλισμού, ραδιοφώνων, διατροφικών ειδών που οι Αρχές δέσμευαν ή για ο,τιδήποτε άλλο είχε απαγορευτεί, τους παρείχαν τα διαπιστευτήρια για μια εκτεταμένη συνεργασία μαζί τους. Η συνεργασία αυτή εγγυούνταν πρόσβαση σε διατροφικά αγαθά για εμπορία στη μαύρη αγορά και συμμετοχή στο πλιάτσικο και σε κάθε είδους λεηλασίες που οι Ιταλοί επιχειρούσαν. Δίπλα σε κάθε ιταλική επιδρομή με στόχο το πλιάτσικο, μπορούσε να διακρίνει κανείς ιδιώτες συνεργάτες των Ιταλών και πληροφοριοδότες, Έλληνες διερμηνείς, αλλά και χωροφύλακες, αγροφύλακες, και κοινοτάρχες.¹⁹⁹

Σε υπόθεση που εκδικάστηκε στο ΕΔΔ Καλαμών στις 4 Νοεμβρίου του 1946 και αφορούσε την κατάδοση στους Ιταλούς Ελλήνων στο χωριό Κουτήφαρι στις 18 Οκτωβρίου 1942, ο παθών Δ. Γ. αναφέρει για τον έναν από τους δύο κατηγορούμενους, Δ. Α., απόντα στη δίκη, ότι *“Εκρατείτο στις εδώ φυλακές ως υπόδικος το 1942 για έγκλημα που είχε κάνει. Για να βγει, πρόδωσε στους Ιταλούς με ανώνυμη επιστολή εμένα και πολλούς άλλους συγχωριανούς ότι έχουμε όπλα. Οι Ιταλοί τότε τον έβγαλαν από τη φυλακή και τους οδήγησε στο χωριό μας όπου με ονομαστικές καταστάσεις μας πήραν τα όπλα και μας έδειραν. Εμένα με έφεραν στην ΚΑΛΑΜΑΤΑ και με κράτησαν για μέρες και με έστειλαν στο στρατοδικείο Τριπόλεως όπου καταδικάστηκε [...] Από την ημέρα εκείνη φόρεσε ιταλική στολή και γύριζε μαζί με τους Ιταλούς και μάλιστα έτρωγε στην Αστυνομία μαζί τους.”*²⁰⁰ Οι ίδιοι κατάλογοι διατηρήθηκαν σε ισχύ και χρησίμευσαν στη σύλληψη ομήρων και από τους Γερμανούς αργότερα.

Αλλά και το Σώμα της Χωροφυλακής δεν είχε μείνει αλώβητο από περιπτώσεις ‘συνεργασίας’ που περιελάμβαναν καταδόσεις και συλλήψεις για λογαριασμό των Ιταλών και μάλιστα τέτοιες που να στρέφονται και εναντίον συναδέρφων τους. Οι πληροφορίες που αντλούμε από τα πρακτικά των δικών του ΕΔΔ Καλαμών, επιβεβαιώνουν αυτού του είδους τη δράση μέρους της Χωροφυλακής. Ο Β. Κ., υπενωμοτάρχης που υπηρετούσε στην Ασφάλεια Καλαμάτας και από αυτούς που λιποτάκτησαν από την υπηρεσία τους, κατέθετε σε δίκη στο ΕΔΔ Καλαμών εναντίον του πρώην ενωμοτάρχη, Κ. Σ., που κατηγορούνταν ότι μαζί με άλλους κατετάγη στη μυστική αστυνομία των Ιταλών και κατέδιδαν Έλληνες, όπως και τον ίδιο: *“Μια μέρα συνάντησα τους κατηγορούμενους συναδέρφους μου εδώ στην*

¹⁹⁹ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 53.

²⁰⁰ Δίκη 56 \ 4-11-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

Καλαμάτα που υπηρετούσαν στους Ιταλούς και μου ζητούσαν να τους δώσω 60 οκάδες κούκλα, (σημ.: καλαμπόκι) αλλιώς θα με πιάσουν. [...] Στις 3\1\1943 παρουσιάστηκα στην υπηρεσία μου και μετά από λίγες μέρες με έπιασαν οι Ιταλοί ως επικίνδυνο προπαγανδιστή με κράτησαν φυλακή για καιρό στα Καλάβρυτα και όταν μετά με απέλυσαν, με είχαν υπό επιτήρηση. [...] Ο Κ. Σ. ανέλαβε υπηρεσία στους Ιταλούς θεληματικώς, επειδή επρόκειτο να μετατεθώ από δώ. Η υπηρεσίες τους προς τους Ιταλούς συνίστατο σε προδοσίες, αλλιώς δεν θα τους κρατούσαν τόσο καιρό στην υπηρεσία τους οι Ιταλοί.”²⁰¹

Οι “Ιταλορουφιάνοι,” όπως αποκαλούνταν οι συνεργάτες των Ιταλών, είχαν εξελιχθεί σε μάστιγα για τον τοπικό πληθυσμό, αφού έχοντας κερδίσει την εμπιστοσύνη των Ιταλών από τις πρώτες μέρες της Κατοχής με την ανακάλυψη και παράδοση στις Αρχές διωκόμενων Άγγλων στρατιωτών, απολάμβαναν πλήρη ασυλία και εκτεταμένες εξουσίες, τέτοιες που να τους καθιστούν ρυθμιστές της οικονομικής ζωής και φόβητρο για τον πληθυσμό με την ανεξέλεγκτη δράση τους.

“ Γενικά οι Ιταλορουφιάνοι ήταν μεγάλη πληγή. Αυτοί ρύθμιζαν την οικονομική ζωή του τόπου, αυτούς τους φοβόταν ο κόσμος περισσότερο από τους κατακτητές. Σε τέτοιους ανθρώπους φυσικά δεν μπορούσε κανείς να χρησιμοποιήσει τρόπους με την πειθώ. Σε αυτούς δεν υπήρχε ίχνος εθνικής υπερηφάνειας. Είχαν θυσιάσει όλες τις εθνικές και ηθικές αξίες στο φιλοτομαρισμό τους και στο ατομικό συμφέρον. Αλλαγή στη συμπεριφορά τους ήταν αδύνατο να γίνει με καλούς τρόπους. Έμενε μονάχα ο εξαναγκασμός και η βία.”²⁰²

Η εξουδετέρωση των καταδοτών και διερμηνέων των Ιταλών ήταν ζήτημα επιβίωσης για τις πρώτες οργανώσεις της Αντίστασης της Μεσσηνίας. Δεν ήταν τυχαίο που τα πρώτα δυναμικά χτυπήματα εναντίον των κατοχικών δυνάμεων στη Μεσσηνία δόθηκαν ακριβώς για να καταστείλουν τη δράση των καταδοτών, από τους οποίους κινδύνευαν να αποκαλυφθούν οι πρώτες μαχητικές ομάδες της περιοχής. Επρόκειτο για ολιγομελείς πυρήνες δράσης που είχαν συσταθεί στην άνω Μεσσηνία, αρκετά νωρίς και πριν από την ίδρυση του ΕΑΜ, υπό την επωνυμία Νέα Φιλική Εταιρεία (στο εξής: ΝΦΕ) από εκτοπισμένους στα νησιά κομμουνιστές που είχαν δραπετεύσει κατά την εισβολή των

²⁰¹ Δίκη 46\25-10-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

²⁰² Ντ. Ροζάκης, Σαραντάχρονη Πορεία. Ταΰγετος - Γράμμος - Τασκένδη 1936-1976, Αθήνα 2008, σελ. 51.

Γερμανών στην Ελλάδα.²⁰³ Η ΝΦΕ, έχοντας καταφέρει να εξοπλιστεί με λείψανα όπλων που άφηναν οι Άγγλοι κατά την αποχώρησή τους από τη Μεσσηνία, είχε δημιουργήσει πυρήνες σε πολλά χωριά της και προσανατολίζονταν σε ένοπλη δράση, στην αρχή τουλάχιστον κατά των καταδοτών και όχι Ιταλών, λόγω του φόβου των αντιποίνων και της έλλειψης κατάλληλης οργάνωσης για αυτόν τον σκοπό.²⁰⁴

Στη Σαϊδόνα της Μεσσηνιακής Μάνης, όπου είχε δημιουργηθεί αντίστοιχος πυρήνας της ΝΦΕ,²⁰⁵ η αντίδραση στις επιτάξεις και η συσσωρευμένη οργή για το πλιάτσικο Ιταλών και καταδοτών, λειτούργησε ως καταλύτης για την εκδήλωση της πρώτης δυναμικής ενέργειας σε όλη την Πελοπόννησο. Αρκετές φορές, ντόπιοι συνεργάτες είχαν οδηγήσει τη Χωροφυλακή στο χωριό για έρευνα υπόπτων αντικαθεστωτικών και τους Ιταλούς για πλιάτσικο. Μεταξύ των συνεργατών των Ιταλών, που είχαν ξεσηκώσει την οργή των κατοίκων ήταν και ο παπά Γαϊτάνης²⁰⁶ από το χωριό Νομιστή, ο οποίος μάλιστα οδήγησε τους Ιταλούς στη Σαϊδόνα μετά από μια αποτυχημένη απόπειρα της παραπάνω ομάδας κατά του συνεργάτη των Ιταλών, Π. Κοζομπόλη ή Δερβένη, από το χωριό Καστάνια.²⁰⁷ Εκεί χτυπήθηκαν από την ομάδα του Ηλία Νοέα, με αποτέλεσμα τη γενικευμένη επιδρομή Ιταλών και συνεργατών στο χωριό, που οδήγησε σε συλλήψεις, πλιάτσικο και πυρπόληση. (28 Μαρτίου – 1 Απριλίου 1942)

²⁰³ Ιθύνων νους της οργάνωσης ήταν ο Θ. Κούτρης, εξόριστος κομμουνιστής που είχε δραπετεύσει μαζί με άλλους λίγο νωρίτερα από τη Φολέγανδρο και άλλα νησιά. Η απόφαση για την ίδρυση της οργάνωσης πάρθηκε στις 15 Ιουνίου 1941. Η οργάνωση απέκτησε γρήγορα πυρήνες στα χωριά της Άνω Μεσσηνίας, Καλλιρόη, Κόκλα, Ζευγολατιό, Μελιγαλά, Νιοχώρι, Σκάλα, Μερόπη, Άγιο Φλώρο, Οιχαλία, χάρη στη συνομωτική δράση των εξορίστων. Ταχύτατα διαδόθηκε και σε γειτονικούς νομούς καταφέροντας επιπλέον να προσελκύσει και αξιωματικούς του ελληνικού στρατού. Ο Ναπολέων Παπαγιαννόπουλος και ο Κώστας Κανελλόπουλος ήταν δύο από αυτούς που μυήθηκαν από νωρίς. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 39, 46.)

²⁰⁴ Ο.π., σελ. 46, 51.

²⁰⁵ Η οργάνωση, με πρωτοβουλία του Ηλία Νοέα, αριθμούσε περί τα τριάντα και πλέον μέλη εφοδιασμένα με όπλα από την υποχώρηση των Άγγλων και προέβη στις πρώτες δυναμικές ενέργειες κατά συνεργατών από τα τέλη, ήδη, του 1941, ενθαρρυσμένη και από την ίδρυση του ΕΑΜ. Οι ενέργειες αυτές χαρακτήριζαν την πρώιμη αντίδραση των οργανώσεων σαν κι αυτή της Σαϊδόνας με χτυπήματα κατά των προδοτών και αποφυγή εμπλοκής σε μάχες με τα στρατεύματα Κατοχής, όπως όριζε και η πολιτική γραμμή του ΚΚΕ. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 267, 268, 270)

²⁰⁶ Υπήρξε από τα πρόσωπα που απασχόλησαν σε αρκετές υποθέσεις το ΕΔΔ Καλαμών για τη συνεργασία του με τους Ιταλούς. Σε μία από τις δίκες ο μάρτυρας Π. Κ. κατέθετε γι' αυτόν ότι "κατέδωσε πάνω από 20-30 ίσως και πενήντα Άγγλους στρατιώτες." (Δίκη 41\15-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.) Το ίδιο έκανε και σε συγχωριανούς του. Προέβαινε σε εκβιασμούς για την απόσπαση τροφίμων και ζώων και καταδόσεις. (Δίκη 53\13-12-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

²⁰⁷ Ο Κοζομπόλης τελικά θα συλληφθεί και θα εκτελεστεί από τον ΕΛΑΣ έναν χρόνο αργότερα στο χωριό Γεράκι της Λακωνίας. (Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Γ, ο.π., σελ. 246-247\ Ντ. Ροζάκης, ο.π., σελ. 51)

“...με κωδωνοκρουσίες και χωνιά καλούσαν τον κόσμο στο Σχολείο: ‘όποιος μένει στο σπίτι του ή προσπαθήσει να φύγει, θα εκτελείται επί τόπου. Τα σπίτια όλα θα μείνουν ανοικτά’. Οι ρουφιάνοι έδιναν κι έπαιρναν. Σπυρέας, Δημόπουλος, Καστριτσέας, Κουτσουλέας, Καψάλης, παπάς(Γαϊτάνης), Ντερβένης. Όλοι αυτοί είχαν την πρώτη θέση πάρει στη λεηλασία των σπιτιών.”²⁰⁸

Και στη Μεσσηνία, το πρώτο αντικατοχικό χτύπημα είχε στο επίκεντρό του συνεργάτες των Ιταλών και συγκεκριμένα έναν Ιταλοπατρινό διερμηνέα που τους είχε οδηγήσει στο χωριό Καλλιρόη για να συλλάβουν τα μέλη της εκεί μαχητικής ομάδας που διέφευγαν. Οι αναίτιοι ξυλοδαρμοί των χωρικών στους οποίους επιδόθηκαν οι Ιταλοί, κινητοποίησαν την ολιγομελή ομάδα της Καλλιρόης που χτύπησε τους Ιταλούς και σκότωσε τον διερμηνέα (5 Αυγούστου 1942). Την ίδια τύχη είχε και μια πασίγνωστη οικογένεια καταδοτών της Καλλιρόης, η οικογένεια Ρούκα η οποία είχε φέρει σε δύσκολη θέση τη δράση της ομάδας, προδίδοντας τις κινήσεις τους.²⁰⁹

Τα στηρίγματα που αντλούσαν οι πρώτοι αντάρτικοι πυρήνες από τις οργανώσεις που είχαν δημιουργηθεί μέσα στον λαό ήταν πολύ σημαντικά για τη δράση τους, αν αναλογιστούμε ότι η πυκνοκατοικημένη και ευκολοδιάβατη Μεσσηνία δεν παρείχε άλλα πλεονεκτήματα για αντάρτικη δράση παρά μόνο τη συνδρομή τους. Η ύπαρξη αυτών των οργανώσεων ήταν ζωτικής σημασίας για το αντάρτικο και η δράση των καταδοτών έθετε σε κίνδυνο την ύπαρξή τους. Γι’ αυτό και το ΕΑΜ επιδόθηκε εξ αρχής σε δυναμικά χτυπήματα εναντίον τους που δημιούργησαν μάλιστα θετική εντύπωση στον κόσμο, προσφέροντάς του την ανάταση που χρειαζόνταν και που η δίχρονη κατάκτηση του είχε στερήσει.²¹⁰

²⁰⁸ Μ. Ξυδέας, ο.π., σελ. 83, 84.

²⁰⁹ Οκτώ μήνες μετά το χτύπημα της Καλλιρόης από την εκεί ομάδα των Θ. Κούτρη-Κ. Κανελλόπουλου και ενώ έχουν μεσολαβήσει σκληρά αντίποινα από τους Ιταλούς για τη δράση των μελών της σε συγγενικά τους πρόσωπα, αποφασίζεται το χτύπημα της οικογένειας Ρούκα που έχει σαν κατάληξη τη δολοφονία της Ιταλίδας γυναίκας και του Έλληνα δάσκαλου άντρα της. Με την αποχώρηση των Ιταλών συλλαμβάνεται από τον ΕΛΑΣ και η δεκαοχτάχρονη κόρη τους, η οποία είχε καταφύγει στην Ιταλική καραμπινιερία του Μετλιγαλά για να γλιτώσει μετά από την επίθεση, και εκτελείται μετά από απόφαση Λαϊκού δικαστηρίου. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 95-97.)

²¹⁰ Ο λλγός Ζαμπόρος από τη Μεσσηνία σε επιστολή του προς το Επιτελείο ‘Μίδας’ στην Αθήνα γράφει πως *“το ξεπάστρεμμα των ρουφιάνων από το ΕΑΜ (12 μέχρι τώρα στη Μεσσηνία) έκανε αρίστην εντύπωση εις τον κόσμο.”* Η εκτίμησή του αφορούσε τους πρώτους μήνες του 1943. (Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 19.)

3.6. ΑΠΟ “ΙΤΑΛΟΡΟΥΦΙΑΝΟΙ” ΤΑΓΜΑΤΑΣΦΑΛΙΤΕΣ

Το ήδη διαμορφωμένο κλίμα της συνεργασίας με τους Ιταλούς ευνόησε, όπως είπαμε, και ανάλογη σύμπραξη με τους Γερμανούς μετά την ιταλική συνθηκολόγηση. Πολλοί καταδότες και κάθε είδους συνεργάτες που είχαν εκτεθεί από τη δράση τους στην υπηρεσία των Ιταλών, ένιωθαν πλέον ευάλωτοι και αναζήτησαν στη συνεργασία με τους Γερμανούς, αφενός την ασφάλεια απέναντι σε ενδεχόμενες πράξεις αντεκδίκησης του ΕΑΜ και αφετέρου τη συνέχιση του καθεστώτος της ασύδοτης δράσης τους. Και πάλι τα βουλεύματα του ΕΔΔ Καλαμών είναι διαφωτιστικά. Η περίπτωση του Σ. Χρ. από τη Σελίνιτσα της Μεσσηνιακής Μάνης και άλλων εννέα συγκατηγορουμένων του από το ίδιο χωριό, φαίνεται να συγκεντρώνει, κατά τη γνώμη μας, όλα τα χαρακτηριστικά της συνεργασίας και να την εισάγει, εμπεδωμένη πλέον, στη νέα κατάσταση της γερμανικής κατοχής. Από όσο μπορούμε να εικάσουμε από τα λιγοστά στοιχεία για τους κατηγορούμενους που παρέχουν τα βουλεύματα, πρόκειται για ομάδα που διέπεται από στενούς οικογενειακούς δεσμούς. Με την επιφύλαξη που επιβάλλεται από την περιορισμένη εξέταση, η ομάδα απαρτίζεται από αδέρφια με τις γυναίκες τους, μανάδες και παιδιά και δρα στον τόπο καταγωγής των μελών της και σε γειτονικά χωριά. Το οικογενειακό δίκτυο φαίνεται να ενισχύει τη δράση της ομάδας η οποία και διατηρείται αλώβητη και συμπαγής μέχρι τη γερμανική κατοχή, όπου εντάσσεται enbloc στα Τ.Α.

Οι συγκεκριμένοι κατηγορούμενοι φέρονται να κατέδωσαν στους Ιταλούς επτά Άγγλους στρατιώτες τον φθινόπωρο του 1941 στην περιοχή της Σελίνιτσας και να ενεπλάκησαν σε εκτεταμένη οικονομική συνεργασία με τις ιταλικές αρχές κατοχής. Συγκεκριμένα *“κατακράτησαν τα τρόφιμα του Ερυθρού Σταυρού και συνέλεξαν μεγάλας ποσότητας ελαίου τας οποίας επώλησαν εις την μαύρην αγοράν,”* με την προστασία, που τους παρείχε ο Ιταλός λοχαγός Φεράρι, με τον οποίο διατηρούσαν άριστες σχέσεις.²¹¹ Ακολούθως, στη γερμανική κατοχή κατηγορήθηκαν ότι διενήργησαν δολιοφθορά σε πλωτό μέσο με την οποία εμπόδισαν τη διαφυγή Άγγλων στρατιωτών, *“ήτοι λαβόντες παρά ομάδων Άγγλων 300.000 διά να μεταφέρουν τούτους διά πλοιαρίου εκ Καρδαμύλης εις Αίγυπτον εγκατέλειψαν*

²¹¹ Βούλευμα 491\ 10-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας

τούτους εντός του πλοιαρίου [...] οίτινες συνελήφθησαν παρά των Γερμανών τινές δε τούτων εφονεύθησαν.”²¹²

Με βάση τις κατηγορίες που διατυπώνονται στη σχετική δικογραφία, βλέπει κανείς πώς η ένταξη στα Τ.Α. αποτελεί την κατάληξη μιας πορείας που διαπερνά όλες τις φάσεις της συνεργασίας. Οικονομική συνεργασία με τις ιταλικές αρχές κατοχής, εμπλοκή στη μαύρη αγορά, αγκαστή σύμπραξη με τους Ιταλούς, που επισφραγίζεται με την κατάδοση στρατιωτών συμμάχου χώρας ή και Ελλήνων πολιτών ή την παρακώλυση της δράσης τους. Η συμμετοχή στα Τ.Α. είναι σχεδόν νομοτελειακή. Έτσι κατά τη γερμανική κατοχή “και δὴ κατ’ Ιούνιον 1944 προέβησαν εἰς πράξεις βίας συμπράξει μετὰ των ὁργάνων των ἀρχῶν κατοχῆς εἰς ἄρτος Ἑλλήνων ἐνεκα τῆς δράσεως των κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἥτοι ἀνήκοντες εἰς τὰ Τάγματα Ασφαλείας ἐξοπλισθέντα κατὰ των Γερμανῶν καὶ μαζί με αὐτοὺς δια τορπιλακάτου περιέπλεον τὰ παράλια τῆς δυτικῆς Μάνης βυθίζοντες καὶ πυρπολοῦντες παντός εἶδους σκάφη καὶ ἐκτύπησαν δια των μυδραλίων των τορπιλακάτων ἀδιακρίτως τον πληθυσμὸν των χωριῶν Καρδαμύλης, Στούπας, Σελινίτσης, Τραχήλας.”²¹³

Η περίπτωση ενός άλλου συνεργάτη των Ιταλών, του Α.Β., από την Πύλο, είναι εξίσου διαφωτιστική για να κατανοηθεί όχι μόνο η μετάβαση από το περιβάλλον της συνεργασίας με τους Ιταλούς σε εκείνο της ένταξης στα Τάγματα Ασφαλείας, αλλά και η συνέχεια της δράσης κατά την περίοδο της “λευκής τρομοκρατίας” και του Εμφυλίου, και μάλιστα, μέσα από τις τάξεις του Εθνικού Στρατού. Εκτός από τις πληροφορίες που αντλήσαμε από τα βουλεύματα του ΕΔΔ Καλαμών, τα πρακτικά δύο δικών στο ίδιο δικαστήριο, στα οποία ο Α. Β. αναφέρεται ως κατηγορούμενος, κατέστησαν, επιπλέον, ευχερέστερη την έρευνά μας, γιατί προσέφεραν στοιχεία για τον εμπλεκόμενο που στα βουλεύματα παραλείπονταν και επιπλέον με τις καταθέσεις των μαρτύρων φωτίστηκαν πτυχές της υπόθεσης που σε άλλη περίπτωση θα παρέμεναν άδηλες.

Στην πρώτη δίκη, που έγινε τον Οκτώβριο του 1948 μετά από συνεχείς αναβολές, λόγω απουσίας του κατηγορούμενου και των συγκατηγορούμένων του,²¹⁴ ο συγκεκριμένος κατηγορούμενος δεν παρίστατο. Η κατηγορία που του αποδίδονταν ήταν ότι τον Ιούνιο του

²¹² Βούλευμα 494 \ 27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

²¹³ Βούλευμα 491, ο.π.

²¹⁴ Αναβληθείσες δίκες: 39\15-11-1947, 2\17-1-1948, 36, 37\21-4-1948, 48\27-5-1948, 67\28-8-1948, 94\1948, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

1941 ενήργησε μαζί με τους Γ. Χ., Δ. Μ., Η. Μ. και Γ. Μ., όλοι τους κάτοικοι Πύλου, ώστε να συλληφθούν από τους Ιταλούς Έλληνες πολίτες μετά από κατάδοση. Μεταξύ των συλληφθέντων, όπως πληροφορούμαστε, ήταν ο αστυνόμος Πύλου, ο υποδιοικητής Χωροφυλακής, ο δασάρχης της περιοχής και επιπλέον 47 Νεοζηλανδοί στρατιώτες επειδή δεν παρέδωσαν τον οπλισμό τους στους Ιταλούς. Όλοι οι κατηγορούμενοι, πλην του απόντος Α. Β., αθωώθηκαν λόγω αμφιβολιών.²¹⁵ Η υπόθεσή του εκδικάστηκε πάλι μετά από έναν χρόνο, τον Οκτώβριο του 1949, όταν ο Α. Β. είχε ήδη συλληφθεί και κρατούνταν στις στρατιωτικές φυλακές, με βάση το υπ. αριθ. 388\1947 βούλευμα που δεν το έχουμε στη διάθεσή μας, καθώς απουσιάζει από το σώμα των βουλευμάτων του ΕΔΔ Καλαμών που τηρούνται στο τοπικό παράρτημα των ΓΑΚ. Για τον κατηγορούμενο Α. Β., όπως πληροφορούμαστε από την κατάθεση του μάρτυρα Π. Π. στη δίκη του, η απουσία του στις προηγούμενες δίκες οφείλονταν πιθανότατα στη στράτευσή του στον Εμφύλιο, γιατί όπως κατέθεσε χαρακτηριστικά ο μάρτυρας για το διάστημα 1947- 1949 *“έλαβε μέρος σε πολλές μάχες.”*²¹⁶

Από καταθέσεις μαρτύρων πληροφορούμαστε ότι κατά τη διάρκεια του ελληνοϊταλικού πολέμου ο Α. Β. *“δεν πολέμησε στον πόλεμο ως μη έχων εμπιστοσύνη [...] ως ιταλόφιλος”* και ότι *“Όταν κηρύχθηκε ο πόλεμος συνελήφθη ο Β. και ο θείος του Χ.”* (σημ.: πρόκειται για τον συγκατηγορούμενό του Γ. Χ.) *“φυλακίστηκε από την ελληνική κυβέρνηση και αποφυλακίστηκε από τους Ιταλούς.”* Ένας μάρτυρας μόνο, ο Χ. Τ., αναφέρει για αυτόν ότι *“Όταν κηρύχθηκε ο πόλεμος συνελήφθη, αλλά μετά απελύθη και μάλιστα πήγε να πολεμήσει ως έφεδρος αξ\κός μέχρι τα Γιάννινα και μάλιστα προήχθη.”* Με το τέλος του ελληνοϊταλικού πολέμου και την έλευση των Ιταλών *“τον πήραν ως διερμηνέα διότι γνώριζε ιταλικά”* και κατά τη διάρκεια της ιταλικής κατοχής της Πύλου φέρεται να προέβει στις καταδόσεις που του καταμαρτυρούσαν.²¹⁷

Ακολούθως, κατά τη γερμανική κατοχή, συνεργάστηκε με τους Γερμανούς και μάλιστα έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη σύσταση του Τάγματος Ασφαλείας της Πύλου, ως υπολοχαγός μιας μονάδας αρχικά λίγων δεκάδων οπλοφόρων, όπως παραδίδεται από τη σχετική

²¹⁵ Δίκη 95,96 \ 1948, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

²¹⁶ Δίκη 76-77 \ 15-12-1949, ΓΑΚ Μεσσηνίας. \ Η ιδιότητα με την οποία δηλώνεται σε μία από τις αναβληθείσες δίκες, το 1948, είναι ανθυπολοχαγός ΚΒΕ Κορίνθου. (Δίκη 94\1948, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

²¹⁷ Δίκη 76-77\ 15-12-1949, ΓΑΚ Μεσσηνίας, ο.π.

βιβλιογραφία,²¹⁸ η οποία επιβεβαιώνεται από ανάλογη μαρτυρία στη δίκη. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Ν. Φ., *“Τα Τάγματα στην Πύλο αυτός τα συγκρότησε. Πρώτα συνεργάζονταν με τους Γερμανούς ανέβαιναν στα χωριά και πλιατσικολογούσαν και [...] τους κομμουνιστάς.”*²¹⁹ Η δράση του ως αρχηγού της μονάδας της Πύλου, αποτυπώνεται, επίσης, έστω και ακροθιγώς, και σε σχετικά βουλεύματα του ΕΔΔ Καλαμών που εκδόθηκαν τα έτη 1946 και 1947, απαλλακτικά για αυτόν και τους συγκατηγορούμενούς του, τα οποία αναφέρονται σε πράξεις βίας κατά κατοίκων και εμπρησμούς στα χωριά της Πυλίας, Κυνηγού και Πετροχώρι το καλοκαίρι του 1944, όπως θα δούμε παρακάτω.²²⁰

Το ίδιο απαλλακτική ήταν για αυτόν και η απόφαση του Ειδικού Δικαστηρίου στη δίκη, καθώς με τις καταθέσεις τους οι περισσότεροι μάρτυρες φρόντισαν να τον αθώσουν. *“Ήταν διερμηνέας και μία φορά μου είπε ότι υπήρχε ένα χαρτί επιβαρυντικό για μένα και το έσχιζε. Δεν νομίζω να πρόδωσε. Αντιθέτως βοήθησε πολλούς. Από το 1945 και μετά πολέμησε εναντίον του συμμοριτισμού και προσέφερε πολλές υπηρεσίες στην πατρίδα,”* κατέθετε ο μάρτυρας Ν. Χ., αναφερόμενος στη δράση του μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας σαν αποσπασματάρχης στην Πυλία, όταν καταδίωκε διωκόμενους εαμίτες, όπως διασταυρώθηκε με σχετική βιβλιογραφική αναφορά.²²¹ Άλλος μάρτυρας, ο Δ. Μ, εξήρε το σωτήριο για τον πληθυσμό έργο του, καταθέτοντας ότι *“Όταν επιτέθηκαν οι αντάρτες στη Λιγούδιστα και σκότωσαν Γερμανούς επενέβη και δεν έγιναν αντίποινα. Σε αυτόν οφείλεται και η μη ανατίναξη του λιμένος της Πύλου.”* Κάποιοι απέδωσαν την εμπλοκή του στην υπόθεση σε πολιτική εμπάθεια του μηνυτή, ώστε *“από ιδεολογική αντίθεση του έκανε μήνυση διότι έκανε στην Πύλο τα Τάγματα. Τότε οι κομμουνιστές διέδιδαν διάφορες φήμες”* όπως ανέφερε ο μάρτυρας Β. Μ. και *“Όλη η κατηγορία ήταν μια κομμουνιστική σκευωρία. Ο Β. προσέφερε πολλές εθνικές υπηρεσίες και μέχρι σήμερα προσφέρει,”* σύμφωνα με τον μάρτυρα Θ. Μ. Ακόμα και η Α. Α., χήρα πλέον γυναίκα του τότε συλληφθέντος υποδιοικητή Χωροφυλακής, Ν.Α., δεν επιβεβαίωσε με την κατάθεσή της τη δράση του εναντίον του

²¹⁸ Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ.145.

²¹⁹ Δίκη 76-77\ 15-12-1949, ΓΑΚ Μεσσηνίας, ο.π.

²²⁰ Βουλεύματα 479 \ 11-11-1947, 1947, 301\ 12-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

²²¹ Ν. Μπάλτα, *“Τότε με τα ‘Χίτικα’ δεν κόταγες να πείς ούτε τ’ όνομά σου”*: Μαρτυρίες για τον Εμφύλιο σε ένα χωριό της Πυλίας,” στο Ηλ. Νικολακόπουλος, Αλ. Ρήγος, Γρ. Ψαλλίδας (επιμ.), *Ο Εμφύλιος Πόλεμος, Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο, Φεβρουάριος 1945- Αύγουστος 1949*, Θεμέλιο, Αθήνα 2002, σελ. 183.

συζύγου της. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η δίκη έγινε την επαύριο της λήξης του Εμφυλίου πολέμου που βρήκε τον κατηγορούμενο στο στρατόπεδο των νικητών.²²²

3.7. ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΤΑ ΤΑΓΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΤΩΝ ΑΠΛΩΝ ΤΑΓΜΑΤΑΣΦΑΛΙΤΩΝ

Για τους απλούς ταγματасφαλίτες, η αναζήτηση των κινήτρων της ένταξής τους στα Τ\Α φαίνεται τελικά να είναι απλούστερη σε σχέση με τους αξιωματικούς και να καθορίζεται περισσότερο από τους υλικούς όρους που διαμόρφωσε η κατοχική περίοδος και λιγότερο από ιδεολογικούς. Θα μπορούσαμε να πούμε με κάποια επιφύλαξη ότι, αν ο αντικομμουνισμός ήταν ο ενοποιητικός παράγοντας στα ανώτερα κλιμάκια των Ταγμάτων, για τους απλούς ταγματасφαλίτες υπήρξε μάλλον αποτέλεσμα της ένταξής τους σε αυτά και όχι προϋπόθεση. Το ποιόν ενός μεγάλου μέρους εκείνων που επάνδρωσαν τα Τάγματα Ασφαλείας, συνθέτει και ένα από τα βασικότερα κίνητρα ένταξής τους σε αυτά, τον τυχοδιωκτισμό και τον ατομικό πλουτισμό. Η συμμετοχή σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις της Βέρμαχτ έδινε ευκαιρίες για ανεξέλεγκτο πλιάτσικο με απόληξη τη μαύρη αγορά, η οποία λειτουργούσε απρόσκοπτα και μετά την ιταλική συνθηκολόγηση και στην οποία και μόνο η συμμετοχή στα Τάγματα των εμπλεκόμενων σε αυτήν, λειτουργούσε προστατευτικά γι' αυτούς, τη στιγμή που και οι ίδιοι οι Γερμανοί την ενίσχυαν.²²³

Η επιδρομή, για παράδειγμα, στο εαμοκρατούμενο χωριό Καρέα στο Οίτυλο της Μάνης 60 Γερμανών και 120 ταγματасφαλιτών από το Γύθειο με διοικητή τον Π. Κατσαρέα στα μέσα Γενάρη 1944 στα πλαίσια της εκκαθαριστικής επιχείρησης "Κόσσυφος," παρά λίγο να στερούσε τον τοπικό πληθυσμό από εκατοντάδες γιδοπρόβατα, χοίρους, πουλερικά, που οι επιδρομείς είχαν αρπάξει και προόριζαν για το Γύθειο, αν δεν εμποδίζονταν από δύναμη του ΕΛΑΣ.²²⁴ Στην περίπτωση του εν λόγω αξιωματικού που θα πρωτοστατήσει με τις μονάδες των Ταγμάτων που διοικούσε στην περιοχή της μεσσηνιακής Μάνης, το πλιάτσικο είχε γίνει αυτοσκοπός, σύμφωνα με μαρτυρία του ίδιου του διοικητή του, τ\χη Π. Δεμέστιχα. Μάλιστα, αναφέρεται ότι οδηγήθηκε και στον φόνο άλλου ταγματасφαλίτη αξιωματικού

²²² Δίκη 76-77, ΓΑΚ Μεσσηνίας. ο.π.

²²³ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 31.

²²⁴ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 538.

επειδή δεν του παρέδιδε μέρος του πλιάτσικου που είχαν αποκομίσει από επιδρομή τον Φεβρουάριο του 1944.²²⁵

Σε εξόρμηση Γερμανών μετά την ενέδρα ελασιτών στη Φράγκα της Μάνης εμφανίζονται για πρώτη φορά μαζί τους οπλισμένοι κάτοικοι του Γυθείου, με διαταγή, να πυρπολήσουν σπίτια και κατοίκους, αφού πρώτα λεηλατήσουν ό,τι βρουν.²²⁶ Ήταν τέτοια η επιθυμία για πλιάτσικο που αποκτούσε διαστάσεις ιεροσυλίας με τις αρπαγές ιερών σκευών από μονές, σε πολλές από τις οποίες ακολουθούσε η πυρπόλησή τους.²²⁷ Είναι χαρακτηριστική για το ποιόν και τα κίνητρα όσων επάνδρωναν τα Τάγματα Ασφαλείας η ομολογία του επικεφαλής του Τάγματος Γυθείου, Ι. Λειβάδη, απέναντι στις εναντίον του αιτιάσεις των κατοίκων του χωριού Λάγια για το πλιάτσικο στην εκκλησία, στην πρώτη κιόλας επιδρομή του στα χωριά της ανατολικής μέσα Μάνης τον Νοέμβριο του 1943, ότι οι άντρες του τον ακολουθούν για λόγους προσωπικού συμφέροντος και μόνο, πράγμα που και ο ίδιος ανέχονταν από χρέος να καταπολεμήσει τους κομμουνιστές.²²⁸

Επιπλέον, η εμπλοκή που είχαν πολλές φορές τα μέλη των Ταγμάτων στους οικονομικούς καταναγκασμούς, τους οποίους είχαν επιβάλει οι κατοχικές αρχές στον πληθυσμό, όπως οι επιτάξεις κάθε είδους, η φορολογία για τις ανάγκες των Ταγμάτων ή η συγκέντρωση της 'δεκάτης', φορολογίας σε είδος επί της παραγωγής, λειτουργούσαν παρωθητικά για τη συμμετοχή τους στα Τάγματα, επειδή έδιναν ευκαιρίες αποκόμισης κερδών. Αλλά και το όφελος από χρηματισμό, που θα μπορούσε να αποκομίσει κανείς με τη μεσολάβησή του για την αποφυγή συλλήψεων ή την απελευθέρωση κρατουμένων, ενίσχυε την επιλογή τους αυτή.²²⁹ Δεν ήταν λίγες οι φορές, επίσης, που την επιλογή της

²²⁵ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 214-217. Οι εκ των υστέρων καταγγελίες του Δεμέστιχα, τον Φεβρουάριο του 1946, χωρίς να στερούνται αλήθειας, σχετίζονται πιθανότατα με τη στάση που εκδηλώθηκε εναντίον του στις 25-26 Σεπτεμβρίου 1944, από τους αξιωματικούς Π. Κατσαρέα και Αλ. Καραδημητρόπουλο, για να του αφαιρεθεί η διοίκηση του Τ.Α. Γυθείου, όπως ανέφερε ο ίδιος στην μηνυσή του τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου. (ο.π., σελ. 224)

²²⁶ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 489- 490.

²²⁷ Σπ. Βουγιουκλάκης, ο.π., σελ. 185, 186. \\\ Στον Μελιγαλά μετά την παράδοση των Ταγματασφαλιτών βρέθηκε εκεί κλεμμένη Βίβλος από το χωριό Κοσμάς του Πάρνωνα. (Σπ. Ξιάρχος, Η Αλήθεια για τον Μελιγαλά (Πρό-κατά και μετά τη μάχη), Καλαμάτα, Μάης του 1982, σελ. 47)

²²⁸ Σπ. Βουγιουκλάκης, ο.π., σελ. 174-175.

²²⁹ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 31.

στράτευσης στα Τάγματα καθόριζε η επίλυση προσωπικών διαφορών ή οι πιέσεις που ασκούσαν από τον ΕΛΑΣ ή ο συνδυασμός όλων των παραπάνω.²³⁰

Στο Γύθειο η πείνα, που είχε ενσκήψει ήδη από το φθινόπωρο του 1941, και το μοιραίο επακόλουθό της, η μαύρη αγορά, δοκίμαζαν την κοινωνική συνοχή. Ιδιαίτερα επλήγησαν, όσοι δεν είχαν κτήματα στις γύρω περιοχές και δεν κατάφερναν να αποκτήσουν τα χρειώδη μετά τη δέσμευση των προϊόντων από τις αρχές κατοχής, ήδη από τις πρώτες μέρες της. Με την επιστροφή πολλών Λακώνων από την Αθήνα και τον Πειραιά, που αναζητούσαν λύσεις επιβίωσης μέσα από συγγενικά δίκτυα, ο πληθυσμός επιβαρύνθηκε και το πρόβλημα εντάθηκε. Επιπλέον η τακτική των Ιταλών να προσεγγίζουν τα πιο ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού αλλά και περιθωριακά στοιχεία προς όφελός τους, λειτουργούσε αποδιορθωτικά για την τοπική κοινωνία. Αυτό το περιβάλλον ήταν που εξέθρεψε τη συνεργασία με τους Γερμανούς στα Τάγματα Ασφαλείας, από άτομα ιδιοτελών συμφερόντων, χαμηλής κοινωνικής υποστάθμης, τα πιο λούμπεν στοιχεία της πόλης, τους ‘θεληματάρηδες’ των Ιταλών. *“Το Γύθειο γλιστρούσε σιγά σιγά σε έναν κατήφορο εθνικής ντροπής.”*²³¹

Το βέβαιο είναι ότι αρκετοί ανήκαν στα εξαθλιωμένα από τις συνθήκες της κατοχής στρώματα της κοινωνίας, που αναζητούσαν στα Τάγματα δυνατότητες επιβίωσης. Η περίπτωση του Α. Κ., εικοσάχρονου υδραυλικού από την Καλαμάτα, απεικονίζει αυτού του είδους τις επιλογές που χαρακτήριζαν τα λούμπεν στοιχεία των πόλεων. Ο κατηγορούμενος προσποιούμενος τον Άγγλο στρατιώτη κυκλοφορούσε στα χωριά της Μεσσηνίας και εξαπατούσε τους πολίτες παίρνοντας απ’ αυτούς τρόφιμα και *“ανακαλυφθείς εγκατέλειψε την τοιαύτην δράσιν του και καταφυγών εις Καλάμας κατετάγη εις τα Τάγματα Ασφαλείας όπου και υπηρέτησε.”*²³² Τέτοιες περιπτώσεις συναντιούνται περισσότερο στις πόλεις που είναι συνηθέστερη η στρατολόγηση στα Ευζωνικά Τάγματα. Αρκετοί από αυτούς στέλνονταν

²³⁰ Ένα μεγάλο μέρος του Τάγματος της Τρίπολης απαρτίστηκε από κατοίκους ορεινών περιοχών της βόρειας Κυνουρίας, που βρήκαν στη στράτευσή τους στα Τάγματα του Παπαδόγκωνα την ευκαιρία να συμμετάσχουν στο πλιάτσικο, να λύσουν προσωπικές διαφορές αλλά και να γλιτώσουν από τις διώξεις του ΕΛΑΣ. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 503.)

²³¹ Σπ. Βουγιουκλάκης, ο.π., σελ. 42-43. Στο κάλεσμα για συγκρότηση ένοπλου τμήματος, που θα μεριμνούσε για την τάξη και την ασφάλεια της πόλης υπό την άμεση ευθύνη του δήμαρχου, σε σύσκεψη που έγινε από τον ιταλόφιλο δήμαρχο Λουμάκο, ανταποκρίθηκε μια *“πρώτη ομάδα από 7-8 οπλισμένους λούμπεν πειναλέους του λιμανιού”*. (στο ίδιο, σελ. 109, 174) \\ Το Τάγμα Ασφαλείας Γυθείου κατέληξε να αριθμεί 1399 άντρες κατά τη στιγμή της παράδοσης και του αφοπλισμού τους, όπως θα δούμε παρακάτω. (βλ. σελ. 232 της παρούσης εργασίας.)

²³² Βούλευμα 324 \ 5-5-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

να επανδρώσουν τα Τάγματα της επαρχίας, όπου η εθελοντική κατάταξη εκεί δεν επαρκούσε. Ανάμεσά τους βρίσκονταν και άνθρωποι του υποκόσμου, υπόδικοι με βεβαρημένο παρελθόν που αναζητούσαν στα Τάγματα ευκαιρίες για πλιάτσικο, κακοποιοί των πόλεων, πράγμα που θα επέδρασε με τραγικό τρόπο και στη δράση τους στα Τ.Α. Οι αδιάκριτες εκτελέσεις, οι βασανισμοί, οι βιασμοί γυναικών, οι δολοφονίες παιδιών και γερόντων ευθέως παραπέμπουν σε άτομα τέτοιας ποιότητας.²³³

Σε αντίθεση με τα αστικά κέντρα, στον αγροτικό χώρο δεν διακρίνονται παντού τα ίδια χαρακτηριστικά στο πρόσωπο αυτών που επάνδρωναν τα Τ.Α. Στη Μεσσηνία, αν εξαιρέσουμε τις περιπτώσεις εκείνες που την επιλογή της στράτευσης στα Τ.Α. καθόρισε η πείνα και αφορούσαν περισσότερο τις ορεινές περιοχές της Άνω Μεσσηνίας, διακρίνουμε και περιπτώσεις που η ένταξη στα Τάγματα είναι υπόθεση περισσότερο, των 'νοικοκυραίων' της αγροτιάς, των μικρών ή μεσαίων κτηματιών ή εκείνων που έχουν τουλάχιστον μια μικρή περιουσία. Οι εισφορές που το ΕΑΜ απαιτούσε για την ανακούφιση από την πείνα των πενέστερων στρωμάτων του πληθυσμού δυσανεχούσε πολλούς κτηματίες που εκλάμβαναν τη δράση του ως απειλή των κεκτημένων τους. Έβρισκαν, έτσι, στη συσπείρωσή τους στα Τάγματα ένα μέσο άμυνας απέναντι στον ΕΛΑΣ και προστασίας της παραγωγής τους που αισθάνονταν ότι απειλείται. Έτσι είχε διαμορφωθεί και η αντιεαμική στάση αρκετών κτηματιών της μεσσηνιακής Μάνης που συσπειρώθηκαν γύρω από τον Γ. Καμαρινέα, εύπορο κτηματία και με καταλυτική παρουσία στη δράση των Τ.Α. στην περιοχή, επανδρώνοντας τις ομάδες δράσης του, στο πρόσωπο του οποίου έβλεπαν την εξουδετέρωση του ΕΑΜ.²³⁴

²³³ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 70-71.

²³⁴ Ι. Καρακατσιάνης, Διατριβή, ο.π., σελ. 181-182.

3.8. ΛΗΣΤΕΣ ΚΑΙ ΖΩΟΚΛΕΦΤΕΣ

Ο χώρος της ληστείας στην ύπαιθρο υπήρξε εξίσου προνομιακός για την ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας με τις κατοχικές αρχές. Η ληστεία αποτελούσε μάλιστα για τον αγροτικό κόσμο της Πελοποννήσου, καθότι η κατοχική εξουσία δεν ήταν ικανή να ελέγξει την ύπαιθρο χώρα σε όλη της την έκταση. Οι ληστοσυμμορίες αυτές που λυμαίνονταν ανενόχλητες την ύπαιθρο, φιλοξενούσαν αρκετές φορές και εκπρόσωπους των Αρχών στη σύνθεσή τους, όπως είχε παρατηρηθεί με χωροφύλακες και αγροφύλακες. Εκμεταλλευόμενοι τη θέση τους και την εμπιστοσύνη με την οποία οι Ιταλοί τους περιέβαλλαν, επιδίδονταν σε επιθέσεις εναντίον αγροτών, τους οποίους και λήστευαν.²³⁵ Οι ιταλικές αρχές, αδυνατώντας να εξοντώσουν τις ληστοσυμμορίες, κατάφερναν να τις προσεταιριστούν και να χρησιμοποιούν τους άντρες τους ως οδηγούς στην ύπαιθρο και καταδότες.²³⁶ Η περίπτωση των ζωοκλεφτών είναι χαρακτηριστική της ανομίας που είχε επιβληθεί στην ύπαιθρο και της προστασίας που έχαιραν από την ιταλική διοίκηση. Η δραστηριότητά τους σπανίως απασχολούσε τη Χωροφυλακή.

Στον Μελιγαλά, όπου είχε την έδρα της η ιταλική караμπινιερία, δρούσαν ανενόχλητες συμμορίες ζωοκλεφτών που είχαν εξαργυρώσει την ασυλία τους με το να γίνουν Ιταλοί υπήκοοι. Μεταξύ αυτών συναντάμε τον ζωοκλέφτη Ζαμπάρα, και τους Καπινιάρη, Κεφάλα και Κ. Σταυρόπουλο. Από τις λίγες φορές που η Χωροφυλακή δραστηριοποιήθηκε εναντίον τους ήταν, όταν ο μοίραρχος Ζερβόπουλος, διοικητής της Χωροφυλακής του Μελιγαλά, κατάφερε να συλλάβει κάποιους, όχι όμως και τον τελευταίο, τον Κ. Σταυρόπουλο, ζωοκλέφτη με οικογενειακή παράδοση και ισχυρή ένοπλη συμμορία, τουλάχιστον ογδόντα αντρών. Για τους Καπινιάρη και Ζαμπάρα το μέλλον ήταν προβλέψιμο. Ο Καπινιάρης, ως καταδότης που ήταν στις ιταλικές αρχές, φονεύεται από συγκρατούμενούς του κατά την απόδρασή τους από τις φυλακές Ζέρβα - Αλεξανδράκη στις 15-9-1943. Ο Ζαμπάρας φυγοδικεί και εντάσσεται στα Τάγματα όταν αυτά συστήνονται. Τον Σταυρόπουλο, όμως, κατάφερε να προσεταιριστεί ο ΕΛΑΣ αφού πρώτα εξόντωσε τον τέταρτο ληστή και άλλους ζωοκλέφτες, όπως ήταν η συμφωνία που είχε συνομολογηθεί μεταξύ τους.²³⁷

²³⁵ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 52,53,56.

²³⁶ Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Δ, ο'π.,σελ.,11.

²³⁷ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 103, 104, 105, 154.

Ο ΕΛΑΣ, κυρίαρχος σε ορεινά τμήματα της Πελοποννήσου, με τους πρωτόγνωρους θεσμούς δικαίου που εισήγαγε και την καταστολή κυρίως της ζωοκλοπής, στάθηκε εμπόδιο σε δραστηριότητες που κινούνταν εντός της παραβατικότητας. Πολλοί δυσारेσστημένοι επάνδρωσαν έτσι τα Τάγματα Ασφαλείας με χαρακτηριστικότερη περίπτωση εκείνο του Μελιγαλά.²³⁸ Η περίπτωση του Φώτη Ζαμπάρα, ταγματасφaλίτη του Μελιγαλά και ηγέτη τοπικής παρακρατικής συμμορίας στη μετά τη Βάρκιζα εποχή, είναι χαρακτηριστική των κινήτρων της προσχώρησης στα Τ.Α. και της ποιότητας των παρακρατικών συμμοριών αργότερα, καθώς συγκεντρώνει στο πρόσωπό του στοιχεία, που συνθέτουν το προφίλ και καθορίζουν την επιλογή και πολλών άλλων: το βεβαρημένο ποινικό παρελθόν, τον τυχοδιωκτισμό, το προσωπικό όφελος, αλλά και το ιστορικό της συνεργασίας με τους Ιταλούς, που προοιωνίζονταν ανάλογη στάση απέναντι στους Γερμανούς μετά την ιταλική συνθηκολόγηση.

Έχοντας ήδη εκτίσει ποινή στις φυλακές της Τίρυνθας, από τις οποίες δραπετεύει τον Ιούνιο του 1941, επωφελούμενος από τη γερμανική εισβολή, επιδίδονταν σε ζωοκλοπές και κλοπές κάθε είδους στην περιοχή του Μελιγαλά, όπου και ξανασυλλαμβάνεται.²³⁹ Κατά την περίοδο της γερμανικής Κατοχής εντάσσεται στα Τάγματα και στην τελευταία μάχη του Μελιγαλά, όταν η πόλη πολιορκούνταν από δυνάμεις ανταρτών εγκατέλειψε τους συντρόφους του, επωφελούμενος από αποστολή που του ανατέθηκε και την οποία δεν πραγματοποίησε και γλύτωσε τη ζωή του χάρη στη διάσωσή του από Άγγλους μετά την κατάληψη της πόλης από τον ΕΛΑΣ, από τους οποίους και έτυχε αμέριστης προστασίας. Στη μεταβαρκιζιανή περίοδο σύστησε ένοπλη συμμορία σε συνεργασία με τον διαβόητο Μαγγανά και τους Ντρουμούση, Βελισσάρη και Μίτζα με στόχευση την κατατρομοκράτηση του πληθυσμού και υπήρξε υπεύθυνος για πολλούς φόνους, κακοποιήσεις και λεηλασίες.²⁴⁰ Αυτό το περιβάλλον εξέθρεψε τη συνεργασία με τους Ιταλούς και προλείανε το έδαφος για το πέρασμα πολλών από τους συνεργάτες των Ιταλών στα Τάγματα σχεδόν αβίαστα.

²³⁸ Κ. Παπακωνσταντίνου-Μπελάς, ο.π., σελ. 82.

²³⁹ Εφ. *Τα Νέα*, Καλαμών, 17-10-1941.

²⁴⁰ Γρ. Κριμπάς, Εμφύλιος, τ. Α, Β Έκδοση, 2012, σελ. 352-353.

3.9. ΟΙ ΥΠΕΡΒΑΣΙΕΣ ΤΟΥ ΕΑΜ

Μια άλλη κατηγορία αυτών που επάνδρωσαν τα Τ.Α. αφορούσε εκείνους που είχαν χάσει συγγενικά τους πρόσωπα από τον ΕΛΑΣ και προσέφευγαν στα Τάγματα για λόγους αντεκδίκησης. Ο αν\χης Ι. Γεωργανάς ήταν από αυτούς που την επιλογή της ένταξής του στα Τ\Α καθόρισε ο η δολοφονία του γιού του, Α. Γεωργανά, κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες, την οποία χρέωσε στον ΕΛΑΣ.²⁴¹ Και στις δικογραφίες του ΕΔΔ Καλαμών συναντήσαμε ανάλογες περιπτώσεις. Στην περίπτωση της Ελ. Κ., από το χωριό Κεντρικό της περιοχής του Μελιγαλά, πληροφορούμαστε από σχετική δικογραφία του ΕΔΔ Καλαμών ότι *“οι αντάρται του ΕΛΑΣ εφόνευσαν δύο αδελφούς ένεκα πολιτικών αντιθέσεων ού ένεκα αύτη μένεα πνέουσα κατετάγη εις τα τάγματα ασφαλείας [...]”*²⁴²

Επιπλέον, τη δυσaráσκεια εναντίον του ΕΛΑΣ σε τμήματα του πληθυσμού ενέτειναν και πρακτικές αντεκδίκησης που στόχευαν σε πρώην μέλη του που είχαν αποσκιρτήσει, όπως συνέβη με τον Β. Κ., πρώην επονίτη, κατά δήλωσή του, από το χωριό Χαροκοπιό Πυλίας. Όπως πληροφορούμαστε από σχετικό βούλευμα του ίδιου Δικαστηρίου ο κατηγορούμενος Β.Κ., *“ων πρότερον μέλος της ΕΠΟΝ (τμήματος της πολιτικής οργανώσεως ΕΑΜ) και θελήσας να διαγραφή ταύτης, ανεχώρησεν μετά της οικογενείας του εκ του χωρίου του εκ φόβου αντεκδικήσεως υπό της οργανώσεως ΕΑΜ και κατέφυγεν εις Κορώνη, άνευ οιουδήποτε περιουσιακού στοιχείου λεηλατηθείσης της οικίας αυτού. Διό ανεφέρθη εις τα Τάγματα Ασφαλείας, η μετά δυνάμεως εξ ανδρών τινών των Ταγμάτων προς ασφάλειαν της ζωής των, επέστρεψεν εις χωρίον του και κατόπιν ερεύνης ανεύρε αντικείμενα τινά εκ των κλαπέντων αυτού εις την οικίαν του μάρτυρος κατηγορίας Π. Κουτσουμπού, χρησιμοποιουμένης ως Φρουραρχείου της Οργανώσεως, άτινα και παρέλαβεν μεθ’ εαυτού, χωρίς να συνεργασθή οπουδήποτε μετά των Γερμανών ή των Ταγμάτων Ασφαλείας.”*²⁴³

²⁴¹ Σύμφωνα με την εαμική πλευρά η δολοφονία οφείλονταν σε προβοκάτσια για να τρωθεί το ΕΑΜ αφού *“για τον αδικοσκοτωμό του γιού του Αντώνη, που ανεύθυνες και κακόβουλες πληροφορίες καταλόγιζαν ευθύνες στο ΕΑΜ σε μια εποχή και σε συνθήκες τέτοιες, που μόνο πράκτορες των Γερμανών σε αποστολές για την Αίγυπτο που θα έφευγε είχαν λόγο να κάνουν εγκλήματα που φόρτωναν στις οργανώσεις του ΕΑΜ.”* (Β. Βουρνά, ο.π., σελ. 274-275.) \ Διαφορετική εκτίμηση προβάλλει η δεξιά ιστοριογραφία, βασιζόμενη σε έκθεση του υπ\γού Ταβερναράκη, μέλους συμμαχικής αποστολής του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής, που αναφέρεται σε δολοφονία από τον ΕΛΑΣ. (Ι. Μπουγάς, ο.π, σελ. 58) \ Τόσο ο Ι. Γεωργανάς όσο και ο αδερφός του, τ\χης Παν. Γεωργανάς, θεωρούνταν πολύτιμοι αξιωματικοί για τον ΕΛΑΣ που μελετούσε την περίπτωση να τους εντάξει με τη θέλησή τους. Τελικά συντάχθηκαν και οι δύο με τα Τ.Α. (Γρ. Κριμπάς, Η Εθνική Αντίσταση στη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς, ο.π., σελ. 245.)

²⁴² Βούλευμα 311 \ 14-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

²⁴³ Βούλευμα, 179 \ 31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

Το αρνητικό κλίμα απέναντι στο ΕΑΜ φόρτιζαν και περιπτώσεις, όπως εκείνη στο χωριό Βαλτεσίνικο Αρκαδίας την Πρωτομαγιά του 1944, που δημιούργησε μεγάλο αντίκτυπο, ξεπερνώντας τα όρια του νομού και τροφοδοτώντας τη δυσαρέσκεια απέναντι στον ΕΛΑΣ και τις πρακτικές του. Ήδη από τον Σεπτέμβριο του 1943 διακρίνεται εκεί η παρουσία μιας αντιστασιακής οργάνωσης, πλαισιωμένης κυρίως με άτομα που είχαν αποστασιοποιηθεί από το ΕΑΜ.²⁴⁴ Εκμεταλλευόμενοι τη δυσαρέσκεια μέρους του πληθυσμού για την άδικη κατανομή των εισφορών προς τον ΕΛΑΣ, μέλη της κίνησης αυτής διοργάνωσαν στις 26 Απριλίου αντιστασιακό συλλαλητήριο στο χωριό, με αίτημα την απομάκρυνση από αυτό των ανταρτών και της οργάνωσης του ΕΑΜ. Μάλιστα απειλήθηκε σύρραξη με μία μικρή ομάδα ανταρτών που έτυχε να βρίσκεται εκεί εκείνη την ώρα. Το συλλαλητήριο εκτράπηκε σε απειλές κατά εαμικών στελεχών με αποτέλεσμα μετά από λίγες μέρες να φτάσει στο χωριό ένα τμήμα του ΕΛΑΣ, να συλλάβει τους πρωταίτιους και να τους εκτελέσει επί τόπου. Εκτελέσεις έγιναν και την επόμενη μέρα, άλλων δεκατεσσάρων μετά από επιλογή μέσω ονομαστικής κατάστασης. Οποσδήποτε, αυτές οι υπερβασίες που γίνονταν με την ευθύνη τοπικών στελεχών του ΚΚΕ και δεν απηχούσαν τη συνολική τακτική του ΕΑΜ, αμαύρωναν τη δράση του ΕΛΑΣ και συνέβαλαν περαιτέρω στη διαμόρφωση του αντιστασιακού κλίματος.²⁴⁵

Ιδιαίτερα, οι προσπάθειες του ΕΛΑΣ να ανακόψει το ρεύμα στρατολόγησης στα Τάγματα, όταν το φαινόμενο είχε αρχίσει να παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις στην Πελοπόννησο, ενέτειναν τις πιέσεις όχι μόνο πλέον εναντίον των καταδοτών, των πληροφοριοδοτών και αυτών που στρατολογούσαν άντρες στα Τάγματα, αλλά και κατά των κοντινών συγγενών αυτών που είχαν στρατολογηθεί. Οι πιέσεις με τη μορφή απειλών, κατάσχεσης της κινητής περιουσίας της δικιάς τους ή των συγγενών τους, πυρπόλησης των οικιών τους ή ακόμα και εκτέλεσης των 'πρακτόρων' στρατολόγων και των κάθε είδους

²⁴⁴ Στην ίδρυση της οργάνωσης τον Σεπτέμβριο του 1944 είχε πρωτοστατήσει ο αρχιμανδρίτης Κοκκίνης, καταγόμενος από το ίδιο χωριό, φανατικός αντικομμουνιστής και από τα κύρια στελέχη του ΕΣ που ακολούθησαν τον Τηλέμαχο Βρεττάκο κατά την αποστασία του από το Σύμφωνο Δυρραχίου. Η οργάνωση ιδρύθηκε από τον ίδιο τον Βρεττάκο κατά τη διάρκεια της σύντομης παραμονής του μαζί με το τάγμα του στο Βαλτεσίνικο, στη διάρκεια της πορείας του προς τα Τρόπαια για να συναντηθεί με το τμήμα του τ/χη Καραχάλιου. Η οργάνωση επιδίωξαν σε αντιστασιακή προπαγάνδα που φαίνεται να ενισχύθηκε ιδιαίτερα μετά την άφιξη στην περιοχή, τον Απρίλιο του 1944, του Βρετανού λοχαγού Κέλας, μέλους της αγγλικής αποστολής. (Γρ. Κριμπάς, Βαλτεσίνικο. Τα Παραλειπόμενα τ. Α, Καλαμάτα 2008., σελ. 111-113.)

²⁴⁵ Ο Γρ. Κριμπάς που κατάγεται από το ίδιο χωριό και ήταν παρών σαν δεκάχρονο παιδί στη συγκέντρωση των κατοίκων, από όπου επιλέχτηκαν τα τελευταία θύματα, μέσα από την έρευνα που εκπόνησε αργότερα, κατέληξε στο ότι την ευθύνη για τις εκτελέσεις φέρουν ακέραια οι επικεφαλής του τμήματος του ΕΛΑΣ που είχαν εξουσιοδοτηθεί εν λευκώ να πράξουν, μετά την παράδοση της λίστας από τα στελέχη του τοπικού 2^{ου} γραφείου του ΚΚΕ. (Ο.π., σελ. 114-116.)

συνεργατών και καταδοτών δημιούργησαν ένα κύμα διώξεων σε όλη την Πελοπόννησο, που έστρεψαν ακόμη περισσότερους στα Τάγματα ²⁴⁶ "γιατί μόνο σ' αυτά μπορούσαν να βρουν όπλα για να φυλαχτούν από τις εαμικές πιέσεις και αυθαιρεσίες, ή να εκδικηθούν για κάποια ζημιά ή ταπείνωση που δοκίμασαν οι ίδιοι ή κάποιοι από τους δικούς τους[...]"²⁴⁷

Η παραδοχή ότι στην Πελοπόννησο τα Τάγματα εξασφάλισαν υποστήριξη και συγκρότησαν μια διόλου ευκαταφρόνητη λαϊκή βάση δεν είναι άσχετη με τις πιέσεις που κυρίως εδώ ασκήθηκαν με μεγάλη ένταση.²⁴⁸ Ιδιαίτερη αποστροφή προς τον ΕΛΑΣ και τις μεθόδους του είχε δημιουργήσει ο περιορισμός των υπόπτων "αντιδραστικών" σε στρατόπεδα που λειτουργούσαν γι' αυτόν τον σκοπό από το φθινόπωρο του 1943 μέσα σε αρκετά χωριά της Πελοποννήσου, τουλάχιστον δύο σε κάθε νομό, όπως στο χωριό Λαδάς και στη Γαράντζα (σημ.: Άνω Μέλπεια) της Μεσσηνίας, στην Άμφεια (σημ.: Γαρδίκι), στην Άρνα της Λακωνίας και αλλού.²⁴⁹ Η ύπαρξή τους ενίσχυε τη δωσιλογική προπαγάνδα και έδινε λαβή στην αντικομμουνιστική εκστρατεία, στην οποία επιδίδονταν ο κατοχικός Τύπος της Καλαμάτας.

Ιδιαίτερης προβολής από τον δωσιλογικό Τύπο της πόλης έτυχε η απελευθέρωση εκατόν πενήντα περίπου ομήρων, από ένα σύνολο 400 περίπου απελευθερωθέντων από τα στρατόπεδα του ΕΛΑΣ στην Αγιά, στο Χαλβάτσου (σημ.: σημερινό Κεφαλόβρυσο), στην Ποταμιά και η μεταφορά τους στην Καλαμάτα, στα πλαίσια εκκαθαριστικής επιχείρησης του Τάγματος Καλαμών του τ'χλ Στούπα σε συνεργασία με τους Γερμανούς, τον Απρίλιο του 1944.²⁵⁰ Ο ίδιος Τύπος, όχημα προπαγάνδας της δωσιλογικής ηγεσίας της Μεσσηνίας και της γερμανικής διοίκησης, φιλοξενεί μαρτυρία διασωθέντος ομήρου, "αντιδραστικού," από το στρατόπεδο του χωριού Παληομοίρι της Μεγαλόπολης, που περιγράφει με τα μελανότερα χρώματα τη διαβίωση των έγκλειστων εκεί υπόπτων.²⁵¹

Στην πραγματικότητα η στάση του ΕΑΜ απέναντι στους συνεργάτες ήταν μονόδρομος. Όσο σημαντική ήταν για τους Γερμανούς η δράση τους άλλο τόσο επιτακτική ήταν για τον ΕΛΑΣ η ανάγκη για την αχρήστευσή τους. Είναι γνωστή η σημασία που απέδιδαν οι

²⁴⁶ Κ. Παπακωνσταντίνου (Μπελάς), ο.π., σελ. 86.

²⁴⁷ Θ. Χατζής, Η νικηφόρα Επανάσταση που χάθηκε (1941-1945), τόμος Γ, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 1979, σελ. 97.

²⁴⁸ Χ. Φλάϊσερ, Νέα στοιχεία....., ο.π., σελ. 192.

²⁴⁹ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 501. \ Γρ. Κριμπάς, ο.π., 206.

²⁵⁰ εφ. Τα Νέα - Σημαία - Θάρρος, αρ. φύλ. 50 \ 19-4-1944

²⁵¹ "Κανιβαλισμοί και όργια" (εφ. Τα Νέα- Σημαία -Θάρρος, αρ. φύλ. 148 \ 15-8-1944)

Γερμανοί στην Πελοπόννησο, καθιστώντας την εμπόλεμη ζώνη, λόγω των αυξημένων επιχειρήσεων δολιοφθοράς και επιθέσεων του ΕΛΑΣ, την επιτυχία των οποίων εξασφάλιζε η συνδρομή του τοπικού πληθυσμού.²⁵² Η δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας, στα οποία εντάχθηκαν οι πληροφοριοδότες και καταδότες των Γερμανών, σε συνδυασμό με την πρόσβαση που αυτά απέκτησαν στον τοπικό πληθυσμό, λόγω της στελέχωσής τους με πολλούς ντόπιους αξιωματικούς αλλά και της αξιοποίησης των συγγενικών δικτύων, τους προσέφεραν ένα προνομιακό πεδίο δράσης που έθετε σε δοκιμασία τις σχέσεις του ΕΛΑΣ με τον κοινωνικό χώρο που τον συνέδραμε, απειλώντας έτσι την αποτελεσματικότητα των ενεργειών του. Οι συλλήψεις, ως αποτέλεσμα κατάδοσης, που πολλαπλασιάζονται από τις αρχές του 1944, από τότε που κι ο ΕΛΑΣ εντείνει κατά πολύ τη δράση του, και η ομηρία ενός πλήθους αμάχων, από τους οποίους πολλοί εκτελούνται, καθιστούν αναγκαία την πάταξη του φαινομένου.²⁵³

Η ιδιαιτερότητα του χώρου διαμόρφωσε κατά πολύ και τη στάση του ΕΛΑΣ απέναντι στους συνεργάτες των Γερμανών και επιπλέον καθόρισε και την ένταση των διώξεων. Η αρχική αντίδραση του ΕΛΑΣ απέναντι στο φαινόμενο των καταδοτών είτε με σκληρές ανακοινώσεις που όριζαν ως ποινή τον θάνατο ή τη δήμευση της περιουσίας ακόμα και συγγενικών τους προσώπων ή με συλλήψεις και την αποφυγή οποιασδήποτε πράξης αντιδικίας προσέκρουε στο κοινό αίσθημα, δεν μπορούσε πάντα να διατηρείται σε έναν χώρο που όχι μόνο δεν τον έλεγχε πλήρως ο ΕΛΑΣ, αλλά και που ήταν διαρκώς μεταβαλλόμενος ανάλογα με τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις της Βέρμαχτ. Έτσι, οι όμηροι αναγκαστικά μετακινούνταν με τις μονάδες του ΕΛΑΣ, πολλές φορές και για μεγάλα χρονικά διαστήματα, πράγμα που δυσχέραινε την απόδοση δικαιοσύνης, αφού κάθε περίπτωση έπρεπε υποχρεωτικά να εξετάζεται προσεκτικά για την αποφυγή πλάνης που θα διέσυρε το ΕΑΜ στην κοινή συνείδηση.²⁵⁴

Προς αυτήν την κατεύθυνση αποσκοπούσε και η σύσταση δικαστικών αρχών, ανταρτοδικείων, και από ένα σημείο και μετά και Στρατοδικείων, με τη συμμετοχή ενός σεβαστού ποσοστού αντιπροσώπων των Λαϊκών Δικαστηρίων, καθώς και η θεσμοθέτηση δικαϊκών κανόνων, που θα περιόριζαν τις αυθαιρεσίες και θα αποκάλυπταν στοιχεία

²⁵² “Η Πελοπόννησος πολεμική ζώνη, Ανακοίνωσις” του Γερμανικού Στρατού Κατοχής, μέσω του Νομάρχη Μεσσηνίας, Περρωτή.” (εφ. Τα Νέα - Σημαία - Θάρρος, αρ. φύλ. 74\20-5-1944.)

²⁵³ Μ. Λυμπεράτος, Τα Γερμανικά Αντίποινα. Τα Τάγματα Ασφαλείας και ο ΕΛΑΣ, ο.π. σελ. 69-70.

²⁵⁴ Ο.π., σελ. 73

οργανωμένης διοίκησης. Εντούτοις, η απομόνωση των οργανώσεων του ΕΑΜ της Πελοποννήσου από την υπόλοιπη Ελλάδα και κατ' επέκταση η έλλειψη επαφής με την κεντρική του διοίκηση, όπως επίσης και η αδυναμία παρατεταμένης κράτησης των αιχμαλώτων ή η δυσχέρεια στις μετακινήσεις τους, δεν έφερναν πάντα τα επιθυμητά αποτελέσματα. Δεν ήταν λίγες οι φορές που το βάρος της κρίσης για τους αιχμαλώτους έπεφτε στα απλά μέλη των κομματικών οργανώσεων χωρίς να μπορούν να αποκλειστούν, έτσι, σκληρές αποφάσεις των δικαστηρίων αλλά και περιπτώσεις εκτελέσεων από πρόσωπα που δεν ήταν επιφορτισμένα με τίποτε άλλο παρά με τη φύλαξή τους.²⁵⁵

Τέλος, πολλοί ήταν και εκείνοι που απελευθερώνονταν χωρίς να δικαστούν, εξαιτίας της παρέλευσης ενός μεγάλου χρονικού διαστήματος κράτησης και λόγω των δυσχερειών που συνεπάγονταν για τον ΕΛΑΣ η κράτησή τους, όπως η μετακίνησή τους σε περιπτώσεις εχθρικών επιχειρήσεων ή η απασχόληση αντρών για τη φύλαξή τους, ακόμα και η διατροφή τους. Το αποτέλεσμα ήταν να προδίδουν πάλι στους Γερμανούς τους τοπικούς εαμίτες, όπως συνέβη με τον διαβόητο καταδότη της Καλαμάτας, Αντώνη Καλαμαρά, που υπήρξε έγκλειστος σε ένα από τα στρατόπεδα που διατηρούσε ο ΕΛΑΣ στο χωριό Λαδάς και απελευθερώθηκε. Στο μπλόκο της Καλαμάτας της 5^{ης} Φεβρουαρίου στην αγορά της πόλης υπέδειξε κάποιον προσκείμενο στο ΕΑΜ, επειδή τον είχε δει στο στρατόπεδο να μιλάει με τον στρατοπεδάρχη.²⁵⁶ Ένας άλλος πρωταγωνιστής των συλλήψεων στο ίδιο μπλόκο, ο *‘γκεσταπίτης Γκουντούρης,’*²⁵⁷ είχε προηγουμένα εγκλειστεί σε στρατόπεδο του ΕΛΑΣ και αφέθηκε επίσης ελεύθερος.²⁵⁸ Το ίδιο και ο καταδότης Ε. Βέκος, που η υπόθεσή του απασχόλησε το ΕΔΔ Καλαμών, όπως θα δούμε παρακάτω.

²⁵⁵ Ο.π., σελ. 74, 77, 81.

²⁵⁶ Γρ. Κριμπάς, Η Εθνική Αντίσταση στη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς, ο.π., σελ. 206.

²⁵⁷ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 192.

²⁵⁸ Την πληροφορία την αντλήσαμε από τα πρακτικά της δίκης που έγινε στο ΕΔΔ Ναυπλίου και αφορούσε την υπόθεση του πατέρα του, ο οποίος είχε καταγγεληθεί επίσης για συνεργασία με τους Γερμανούς και συμμετοχή στο ίδιο μπλόκο, αλλά αθωώθηκε. Χαρακτηριστικά, αναφέρθηκε από μάρτυρα ότι *“τον έπιασαν και οι αντάρτες αλλά σε λίγο τον άφησαν [...] κατόπιν έγινε επίσημο όργανο της Γκεστάπο.”* (Δίκη 3 \16 -5-1945, ΓΑΚ Ναυπλίου)

Κεφ. 4: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΕΛΙΤ ΣΤΗ ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ ΣΤΟΝ ΝΟΤΙΟΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟ ΧΩΡΟ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ.

Η διερεύνηση του φαινομένου της ανάπτυξης του ένοπλου δωσιλογισμού στη Μεσσηνία θα ήταν ελλιπής και αποσπασματική, αν παράλληλα δεν εξετάζονταν και η περίπτωση της Λακωνίας που τυπικά μόνο δεν υπάγεται στο ερευνητικό πεδίο αυτής της εργασίας. Κι αυτό γιατί οι δύο όμοροι νομοί της νότιας Πελοποννήσου αποτελούν μια κοινή γεωγραφική ενότητα με “γέφυρα” την περιοχή της μεσσηνιακής Μάνης. Τα Τάγματα Ασφαλείας που συγκροτήθηκαν εδώ υπήχθησαν στην ίδια οργανωτική αρχή, το Β’ Αρχηγείο Χωροφυλακής Πελοποννήσου, με έδρα την Τρίπολη και με τον ίδιο διοικητή καθ’ όλη τη διάρκεια της δράσης τους, τον σ/χη Παπαδόγκωνα. Ως εκ τούτου, ανέπτυσαν κοινή επιχειρησιακή δράση που, αν εξαιρέσουμε τις επιχειρήσεις τοπικής εμβέλειας που δεν προϋπέθεταν πολλές δυνάμεις για την επιτυχία τους, στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στις οποίες τα Τ.Α. πλαισίωναν τις δυνάμεις της Βέρμαχτ, η σύμπραξη των Ταγμάτων Καλαμών και Σπάρτης ήταν δεδομένη. Στην περίπτωση δε της μεσσηνιακής Μάνης, η δράση των Τ.Α. ήταν αποκλειστικά υπόθεση του Ταγματος Γυθείου, που αποτελούσε παρακολούθημα, αρχικά τουλάχιστον και μέχρι να αυτονομηθεί σε ξεχωριστό Τάγμα, του αντίστοιχου Ταγματος της Σπάρτης.

Επιπλέον, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, και οι δύο νομοί διατηρούσαν ισχυρές διασυνδέσεις με πολιτικούς κύκλους της Αθήνας οι οποίοι επιδρούσαν καταλυτικά στο πολιτικό γίνεσθαι των τοπικών κοινωνιών και καθόριζαν την πολιτική συμπεριφορά των ψηφοφόρων τους. Η συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας και στους δύο νομούς είναι αποτέλεσμα της επενέργειας τέτοιων κύκλων που η απόληξή τους βρίσκονταν στην πρωτεύουσα. Ως προς τις τοπικές ελίτ που πρωτοστάτησαν στη δημιουργία των Τ\Α, η Λακωνία είναι από τις περιοχές που περισσότερο από κάθε άλλη περιοχή της Πελοποννήσου εμφανίζει μια πρόωρη συσπείρωση που εκβάλλει στην ταχεία δημιουργία ένοπλων αντικομμουνιστικών ομάδων, δίνοντας παράλληλα τον τόνο και στη γειτονική Μεσσηνία.

Είναι γεγονός ότι η συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας στην Πελοπόννησο βασίστηκε στην προϋπαρξη αντικομμουνιστικών ομάδων,²⁵⁹ που όπως και στη Μεσσηνία έτσι και στη Λακωνία αρχικά εκφράστηκαν με τον Ε.Σ. Οι προσπάθειες του λλγού Καραγιαννάκου για τη δημιουργία τμημάτων του Ε.Σ. στη Λακωνία μετά από παρότρυνση Μεσσήνιων αξιωματικών, όταν εκεί είχαν ήδη στεφθεί με επιτυχία, είχαν αρχικά ισχνά αποτελέσματα, καθώς το ΕΑΜ είχε αναμφισβήτητα κατισχύσει στη συνείδηση μεγάλης μερίδας του τοπικού πληθυσμού. Ακόμα και κατοπινά στελέχη της οργάνωσης, όπως ο Τ. Βρεττάκος και ο λλγός Τσόμπος, ή ο τλχης Κωστόπουλος, αμφιταλαντεύονταν και δεν κινήθηκαν. Αποφασιστικής σημασίας ήταν η συνάντηση, που προκάλεσε ο Καραγιαννάκος και ο συνεργάτης του λλγός Σακελλαριάδης στη Σπάρτη με εκπροσώπους του αστικού χώρου και αξιωματικούς, εν όψει της ανάθεσης της πολιτικής καθοδήγησης της οργάνωσης και της οικονομικής της ενίσχυσης, αλλά και η αλλαγή της στάσης του τλχη Κ. Κωστόπουλου, που τελικά ήρε τις επιφυλάξεις του και προσχώρησε στον ΕΣ, μυνώντας και τον διστακτικό τλχη Π. Δεμέστιχα.²⁶⁰

Κυρίως είναι η 'Εθνική Οργάνωσις' Σπάρτης που προετοιμάζει το έδαφος για τη δημιουργία ένοπλων αντικομμουνιστικών ομάδων στη Λακωνία. Η οργάνωση αυτή υπήρξε καρπός μιας αντικομμουνιστικής επιτροπής της οποίας ηγούνταν ισχυροί τοπάρχες του Μυστρά, όπως ο κτηματίας και πρόεδρος της κοινότητας Δ. Δημητρακάκης. Η προπαγανδιστική δράση αυτού του αντιεαμικού κύκλου, εναντίον του κοινωνικοαπελευθερωτικού προτάγματος που πρέσβευε το ΕΑΜ, κατάφερε να συσπειρώσει, από τον Ιούλιο του 1943 και μετά, αρκετές αντιεαμικές οικογένειες του Μυστρά και της Σπάρτης, που θα εξοπλιστούν σε λίγο με γερμανικά όπλα.²⁶¹ Μάλιστα, αυτοί οι κύκλοι δεν διστάζουν να προσκαλέσουν τους Γερμανούς να πυρπολήσουν στις 23 Δεκεμβρίου 1943 το χωριό Τρύπη, εαμικό πυρήνα στα βόρεια του Ταυγέτου.²⁶²

Από έκθεση της Αντικομμουνιστικής Επιτροπής Σπάρτης πληροφορούμαστε ότι: *"[...] Προς τούτο συνεστήσαμεν (κατά τον Μάιον του 1943) εν Λακωνία την Εθνικήν Οργάνωσιν (Ε.Ο.), ήτις ημέρα τη ημέρα κατέκτα έδαφος και έφερε δυσκολίας και προσκόμματα εις το έργον*

²⁵⁹ Στην Αχαΐα με τους "εθελοντές χωροφύλακες," στην Ηλεία με τις 'Εθνικές Ομάδες Αντιστάσεως' (Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 28.)

²⁶⁰ Μεταξύ των συσχεφθέντων ήταν ο Β. Ζερβέας, ο Σπ. Παπαηλιού ο Μ. Παπαδόπουλος' και ο Ν. Ι. Βαρβιτσιώτης ή Νικητάκης. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 419-421.)

²⁶¹ Ο.π. σελ. 473, 474, 480.

²⁶² Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '20 μαρτυρείται η ύπαρξη κομμουνιστικού πυρήνα στην Τρύπη με αξιόλογη διεκδικητική δράση και στην επόμενη δεκαετία, τέτοια που να δικαιολογεί τον χαρακτηρισμό που της δόθηκε ως 'Μικρή Μόσχα'. (Ο.π. σελ. 167-168.)

του ΕΑΜ. Έναν μόνον ήτο το μειονέκτημά μας, ότι είμεθα άοπλοι [...] Κατ' Ιούλιον του 1943 ο ίλαρχος Τηλέμαχος Βρεττάκος, μέλος της ΕΑΜ απεσκίρτησε ταύτης και εδημοσίευσε λίβελλον κατ' αυτής, εδημιούργησε δε μίαν ομάδα, ήτις ετέθη υπό την προστασίαν μας ως διώκτης του Κομμουνισμού [...] Οι Μυστριώται από του Ιουλίου είχαν προσχωρήσει εις την Εθνικήν Οργάνωσιν [...] αφού επείσθημεν ότι τα Γερμανικά στρατεύματα θα μας δώσουν όπλα, μετέβημεν παρά τω Βρεττάκω και τους Μυστριώτας και εδώσαμεν το σύνθημα της εξεγέρσεως, σύσσωμος ο λαός της Σπάρτης μετά την ανάμειξίν μας, προσήλθε και επήνδρωσε τα παραχωρηθέντα όπλα, δημιουργηθέντος του Τάγματος 'ο Λεωνίδας' υπό την ηγεσίαν του Λεωνίδα Βρεττάκου, όπερ και απετέλεσε την αρχήν της δημιουργίας των απανταχού Ταγμάτων Ασφαλαίας.”²⁶³

Αυτές οι επαρχιακές ελίτ της Λακωνίας που πάσχιζαν να προασπίσουν τα ταξικά τους συμφέροντά, αισθανόμενες ότι απειλούνταν από το ΕΑΜ, συγκατατέθηκαν στις αρχές Νοεμβρίου 1943 στη συγκρότηση της πρώτης ισχυρής παραστρατιωτικής ομάδας, εξοπλισμένης από τους Γερμανούς, το Τάγμα εθελοντών Λακωνίας “Λεωνίδας,” με επικεφαλής τον Λεωνίδα Βρεττάκο, αδελφό του Τηλέμαχου Βρεττάκου, που είχε σκοτωθεί από τον ΕΛΑΣ λίγο νωρίτερα.²⁶⁴ Είναι από τις περιπτώσεις που την ένταξη στα Τ.Α. χαρακτήριζε το κίνητρο της εκδίκησης για πρόσωπα που είχαν χαθεί μετά από συρράξεις με τον ΕΛΑΣ, όπως συνέβη με τους αξιωματικούς του ΕΣ στην Πελοπόννησο μετά τη διάλυση των τμημάτων του Τηλ. Βρεττάκου, Χρ. Καραχάλιου και Π. Στούπα από τον ΕΛΑΣ, τον φθινόπωρο του 1943. Η εσπευσμένη συγκρότηση του Τάγματος Εθελοντών ‘Λεωνίδας,’ του πρώτου εθελοντικού Τάγματος που κάνει την εμφάνισή του στην Πελοπόννησο, το οποίο θα στεγάσει και πολλούς από τους αξιωματικούς του ΕΣ, έχει άμεση σχέση με την εξέλιξη αυτή. Πέρα από την αντικομμουνιστική στάση του Βρεττάκου, το μίσος και η εκδίκηση για τον θάνατο συγγενικού προσώπου λειτούργησαν καταλυτικά στην περίπτωση αυτή για την επίσπευση της συγκρότησης του Τάγματος.

Η σύνθεση του οργανωτικού πυρήνα που πλαισιώνει τον Βρεττάκο είναι αποκαλυπτική των κοινωνικών χαρακτηριστικών της συσπείρωσης: έντεκα δικηγόροι, έξι γιατροί, ένας εργολάβος δημοσίων έργων και ο δήμαρχος της πόλης Γρ. Πετράκος. Μεταξύ των δικηγόρων βρίσκεται ο Βενιζέλος Ζερβέας, από τις προσωπικότητες του παλαιού πολιτικού

²⁶³ Περιλαμβάνεται στο “Κ. Μπούσαλης, Η Πελοπόννησος στο πρώτο αντάρτικο”, ο.π., σ. 309-310.

²⁶⁴ Σπ. Μαρκέτος, ο.π., σελ. 303\\ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 32.

κόσμου, που θα χριστεί και υπαρχηγός του Τάγματος, και ο Μ. Παπαδόπουλος, που θα αναλάβει το γραφείο πληροφοριών και μάλιστα θα καθοδηγήσει αργότερα και μία οργάνωση νεολαίας φιλοναζιστικού χαρακτήρα (ΕΝΕ). Και οι δύο τους είχαν πρωτοστατήσει στις ζυμώσεις για τη δημιουργία τμήματος του ΕΣ στη Λακωνία το προηγούμενο καλοκαίρι με πρωτοβουλία του λλγού Καραγιαννάκου.²⁶⁵

Στο γειτονικό Γύθειο, ο δήμαρχος και δικηγόρος Ν. Λουμάκος, *“όστις ήτο εθνικόφρων και θερμός υποστηρικτής του Τάγματος”*²⁶⁶ πρωτοστάτησε στην εκεί σύστασή του μετά από πρόταση του Γερμανού διοικητή Χόλερ και έγινε βασικό του στέλεχος μαζί με τον τραπεζικό υπάλληλο Ι. Λειβάδη. Ο πρώτος είχε ήδη δώσει δείγματα γραφής της δοσίλογης πολιτείας του όταν επέδειξε στις δυνάμεις κατοχής, τόσο στις ιταλικές αρχικά όσο και στις γερμανικές αργότερα, τη διάθεσή του για αгаστή συνεργασία, συνεπικουρούμενος και από τον κατοχικό νομάρχη Λακωνίας, Σκανδαλάκη. Οι Ιταλοί ανταμείβοντας τις προθέσεις του, τον ανέδειξαν σε ισχυρό τοπικό άρχοντα και οι Γερμανοί, ικανοποιώντας τα φιλομοναρχικά του αισθήματα, κήρυξαν την πόλη του Γυθείου σε καθεστώς βασιλείας.²⁶⁷

Η περίπτωση των Μολάων είναι χαρακτηριστική της στοίχισης ενός μεγάλου μέρους της τοπικής κοινωνίας απέναντι στο ΕΑΜ. Υπήρξε κωμόπολη με ανθηρή οικονομία, που στηρίζονταν στα εισοδήματα των κτηματιών του εύφορου κάμπου, των εισοδηματιών ακινήτων που νοικιάζονταν σε μαθητές γειτονικών χωριών που παρακολουθούσαν τις γυμνασιακές τάξεις ή σε δημόσιους υπάλληλους, μιας και οι Μολάοι είχαν σχεδόν όλες τις δημόσιες υπηρεσίες σαν έδρα επαρχίας. Επιπλέον, ανέπτυξε αξιόλογη εμπορική κίνηση που συνεπάγονταν η παρουσία και διαμονή όλων αυτών, μαζί και των Γερμανών που είχαν τοποθετήσει ήδη από πολύ νωρίς ισχυρή φρουρά στην περιοχή, λόγω της βάσης εξόρμησης των αεροπλάνων τους που εγκατέστησαν εκεί για τη μάχη της Κρήτης και ανεφοδιάζονταν με προϊόντα από την τοπική αγορά. Αναμφίβολα, ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού των Μολάων με προεξάρχοντες τους προύχοντες επέλεξε να σταθεί απέναντι στο ΕΑΜ εχθρικά, πράγμα που συνέβαλε στην ευχερέστερη σύσταση του εκεί Τάγματος.²⁶⁸

²⁶⁵ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 420, 481.

²⁶⁶ ΓΕΣ\ΔΙΣ, Φ. 915\Α\5δ-8, Κ. Κωστόπουλος, *“Επί της δράσεως του Τάγματος Ασφαλείας Γυθείου.”*

²⁶⁷ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 46, 141, 474, 491. \\ Μάλιστα οι οπλίτες του νεοορυσταθέντος Τάγματος έφεραν στα πηλίκιά τους διακριτικά του στέμματος. (Στο ίδιο, σελ. 475.)

²⁶⁸ Ο.π., σελ. 494.

Και εδώ πρόσωπα με επιρροή ανέλαβαν να φέρουν εις πέρας το εγχείρημα. Όπως και προηγούμενα, “ευηπόληπτα” επαγγέλματα διακρίνονται στη σύνθεση των μελών της επιτροπής, που συστήνεται για τον σκοπό αυτό. Πρωτοστατούν γιατροί, έμποροι, αξιωματικοί, δικηγόροι, ο πρόεδρος της κοινότητας, Φερδιανάκης, και ένας πρώην βουλευτής, ο Θ. Λύρας,²⁶⁹ που έχει συστήσει “Επιτροπή Άμυνας” της πόλης εναντίον του ΕΛΑΣ, από τους πιο ανένδοτους, ακόμα κι όταν με τη μεσολάβηση γνωστών παραγόντων της περιοχής, που ζητούσαν να αποτραπεί ο εμφύλιος με τον ΕΛΑΣ, αρνούνταν πεισματικά.²⁷⁰ Η ταχύτατη, μάλιστα, επάνδρωση του Τάγματος με διακόσιους πενήντα περίπου άντρες ήδη από τον Νοέμβριο του ‘43, εξοπλισμένους με ιταλικό οπλισμό που τους παραδόθηκε από τους Γερμανούς υπό την εποπτεία του Λύρα και της “Επιτροπής” του και η απόρριψη των απανωτών προτάσεων των τοπικών στελεχών του ΕΑΜ να αυτοδιαλυθεί και διατηρώντας τον οπλισμό του να πολεμήσει κατά των Γερμανών προς όφελος της ενότητας, καταθορύβησε τον ΕΛΑΣ, που αποφάσισε την εκπόρθηση της πόλης και τη διάλυση του εκεί Τάγματος από πολύ νωρίς. (27 Δεκεμβρίου 1943.)²⁷¹

Παντού οι τοπικές ελίτ, υποστηρικτές των κατεστημένων συμφερόντων, καταφέρνουν με την επίκληση του εαμικού κινδύνου να αμαυρώσουν την εθνικοαπελευθερωτική του δράση και να συσπειρώσουν ένα διόλου ευκαταφρόνητο μέρος των τοπικών κοινωνιών, στην προσπάθειά τους να προασπίσουν έτσι τα ταξικά τους συμφέροντα, που δοκιμάζονταν από την πολιτική του ΕΑΜ.²⁷² Με δεδομένη την κυριαρχία του ΕΑΜ στην ύπαιθρο ρίχνουν το βάρος στον προσεταιρισμό των πληθυσμών των πόλεων, προπαγανδίζοντας την ωφέλεια που θα προκύψει από την ειρηνική συνύπαρξη με τους Γερμανούς, των οποίων η παρουσία είναι παροδική και η ισχύς τους αδιαφιλόνικητη. Κατ’ αυτούς, αυτή είναι που

²⁶⁹ Ο.π., σελ. 495-496.

²⁷⁰ Σπ. Βουγιουκλάκης, ο.π., σελ. 168, 170-171.

²⁷¹ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 494, 496, 497 \\\ Σπ. Βουγιουκλάκης, ο.π., σελ. 170 \\\ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 200-204.

²⁷² Στην Πάτρα τα ευπορότερα τμήματα του πληθυσμού ασμένως υποδέχτηκαν την εγκατάσταση του 2^{ου} Τάγματος ευζώνων από την Αθήνα (20 Ιανουαρίου 1944) που υπό τη διοίκηση του σ/χη Ν. Κουρκουλάκου και με την αρωγή τοπικών παραγόντων κατάφερε να διευρύνει την αρχικά ισχνή βάση του, ώστε τον Φεβρουάριο να θεωρείται σύνταγμα. Η πολιτική του ΕΑΜ να συγκεντρώνει μέσω των λαϊκών του επιτροπών εισφορές από τους έχοντες για την ανακούφιση των απορότερων κατοίκων, που δοκιμάζονταν από την πείνα, είχε δυσареστήσει τους εύπορους κατοίκους που βρήκαν στα Τάγματα την εγγυημένη ασφάλεια διατήρησης των κεκτημένων τους. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 502.) \\\ Αλλού, στη γειτονική Αρκαδία και σε χωριά που ελλείπουν τα αστικά επαγγέλματα, όπως στο Βαλτέτσι, είναι οι ευκατάστατοι κτηνοτρόφοι της περιοχής, δυσареστημένοι με την εργατική πολιτική του ΕΑΜ, που πρωτοστατούν στη δημιουργία της εκεί ισχυρής βάσης ταγματασφαλιτών, που επανδρώνεται με διακόσιους περίπου κατοίκους του χωριού, εξοπλισμένους από τους Γερμανούς. (Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 34 \\\ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 554.)

διασφαλίζει τον βιοπορισμό των κατοίκων και εγγυάται την προσωπική ασφάλεια από τον κίνδυνο των αντιποίνων έναντι του άμαχου πληθυσμού, που προκαλεί ο ΕΛΑΣ με τη δράση του, που, εάν κατισχύσει, θα επιφέρει την ανατροπή του κοινωνικού καθεστώτος με την εξίσωση όλων.²⁷³

Όπως αναφέρει και ο Σπ. Μαρκέτος, οι τοπικοί προύχοντες εκτιμούσαν *“ότι χρειάζονταν τη βοήθεια ενός φασιστικού μηχανισμού για να διατηρήσουν την εξουσία τους απέναντι στα αιτήματα της δημοκρατίας και της κοινωνικής μεταρρύθμισης που πρόβαλε το ΕΑΜ.”*²⁷⁴ Το ίδιο και οι αστοί του κέντρου, γι’ αυτό και εξ αρχής αρχίζουν να αναπτύσσονται σχέσεις μεταξύ των Ταγμάτων και των αντιστασιακών ‘εθνικών’ οργανώσεων της Αθήνας, που στόχευαν στην αντιμετώπιση του εσωτερικού εχθρού, αρχικά με τη μορφή της διακριτικής συνεργασίας κι έπειτα με την πλήρη ταύτιση. Οι χρηματοδότες της κίνησης στήριξης των αντιστασιακών οργανώσεων, όπως ο Αντώνιος Μπενάκης και ο Χρήστος Ζαλοκώστας *“...εκλαμβάνουν τη δράση τους σαν αγώνα επιβίωσης του αστικού καθεστώτος απέναντι στις δυνάμεις της κοινωνικής ανατροπής.”*²⁷⁵ Η σημασία που δόθηκε στην Πελοπόννησο για την ευόδωση των σχεδίων τους, λόγω του κατάλληλου ιδεολογικού υποστρώματος που υπήρχε αλλά και της στρατηγικής της θέσης κοντά στην Αθήνα, εν όψει μιας τελικής αναμέτρησης με τον ΕΛΑΣ κατά την αποχώρηση των Γερμανών, επιβεβαιώνουν την άποψη του Γ. Μαργαρίτη ότι τα Τάγματα *“...συσπείρωσαν στην Πελοπόννησο, περισσότερο από οπουδήποτε άλλου, τις αντιστασιακές κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις, σε σύνδεση με τα ισχυρά ερείσματα της περιοχής στον κρατικό μηχανισμό και στις πολιτικές ομάδες της Αθήνας.”*²⁷⁶

²⁷³ Π. Μούτουλας, ο.π.,σελ. 472.

²⁷⁴ Σπ. Μαρκέτος, ο.π. σελ. 296

²⁷⁵ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 51

²⁷⁶ Γ. Μαργαρίτης, ο.π. σελ. 515\\ Επί συνόλου 13.880 ταγματасφαλιτών στην ύπαιθρο, οι 7.600 ήταν στην Πελοπόννησο, σύμφωνα με Δελτίο Πληροφοριών του ΓΣ του ΕΛΑΣ της 1^{ης} Οκτωβρίου 1944. (Μ. Λυμπεράτος, Στα Πρόθυρα του Εμφυλίου Πολέμου, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2006, σελ. 291)

4.1. ΤΟ ΤΑΓΜΑ ΕΘΕΛΟΝΤΩΝ 'ΛΕΩΝΙΔΑΣ'

Καρπός των παραπάνω ζυμώσεων στη Λακωνία, υπήρξε το Τάγμα Εθελοντών "Λεωνίδας," του Λεωνίδα Βρεττάκου, το οποίο έπαιξε καταλυτικό ρόλο και στα πράγματα της Μεσσηνίας. Η σπουδή του Λεωνίδα Βρεττάκου να συστήσει το Τάγμα αποτυπώνεται στην προετοιμασία του, που είχε αρχίσει πριν ακόμα ο Χίτλερ δώσει τη συγκατάθεσή του για τον σχηματισμό των Ταγμάτων Ασφαλείας στις 9 Νοεμβρίου και ο στρατηγός Λέρ την επίσημη έγκρισή του. Την επίσπευση της συγκρότησης του Τάγματος, όπως έχει προαναφερθεί, επηρέασε η κατάληξη που είχε η αποστασία του αδερφού του, Τηλέμαχου Βρεττάκου, και η διάλυση του τμήματός του από τον ΕΛΑΣ, που αφαιρούσε από την αντιστασιακή παράταξη την τελευταία ευκαιρία να αντιπαρατεθεί με τις εαμικές δυνάμεις. Έτσι, την επόμενη μέρα κιόλας της μάχης στην Παληόχωρα ο Βρεττάκος μαζί με άλλους εθνικιστές και αξιωματικούς σε σύσκεψη στο σπίτι του συζητούν και αποφασίζουν την ίδρυση του Τάγματος.²⁷⁷

Η διασύνδεση του Βρεττάκου με κύκλους Λακωνών της Αθήνας που είχαν συστήσει *"πολιτικήν επιτροπήν ήτις προσέφερεν ανεκτιμήτους πληροφορίας υπηρεσιών και καθοδηγήσεων [...] και της αποστολής δεκάδων γενναίων αξιωματικών, προς πλαισίωσιν των στελεχών του Τάγματος"* ενίσχυσε το Τάγμα καθ' όλη τη διάρκεια της πορείας του.²⁷⁸ Λίγο μετά τη συγκρότησή του, η δύναμή του αυξήθηκε με 81 εθελοντές από την Αθήνα²⁷⁹ και μέχρι το τέλος Νοεμβρίου είχε οργανωθεί σε πέντε λόχους συνολικής δύναμης 780 ανδρών. Τη διοίκηση του Τάγματος ανέλαβε ο τ'χης Παναγιώτης Δεμέστιχας και των λόχων, ο λοχαγός Ιωάννης Τσόμπος, ο ανθ'λγός Αλέκος Καραδημητρόπουλος και ο ανθ'λγός Πάνος Κατσαρέας. Ο Δημητρακάκης ανέλαβε υποδιοικητής του λόχου του Μυστρά.²⁸⁰ Το Τάγμα ιδρύθηκε επίσημα στις 22-12-1943 υπό τη σκέπη της γερμανικής διοίκησης, με γερμανικά

²⁷⁷ Η προσπάθεια του ΕΑΜ να εμποδίσει τη σύμπληξη του Τάγματος, φαίνεται από τις δυναμικές ενέργειες στις οποίες προβαίνει, όπως με την επίθεση που δέχτηκαν με χειροβομβίδα οι συσχεπτόμενοι στην πρώτη αυτή σύσκεψη, με αποτέλεσμα τον θάνατο ενός από τους παρευρισκόμενους. (Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 199.)

²⁷⁸ Τα μέλη της επιτροπής που αναφέρονται είναι ο Ν. Γ. Βαρβιτσιώτης, βουλευτής του κόμματος του Ελληνικού Συναγερμού το 1955, κατά τον χρόνο σύνταξης της έκθεσης, και της ΕΡΕ στις επόμενες δύο εκλογικές αναμετρήσεις του 1956 και 1958 και τα αδέρφια του Βρεττάκου, Παναγιώτης και Ελευθέριος. Ο τελευταίος, σύμφωνα με την έκθεση, ήταν *"επικεφαλής της μαχητικής κατασκοπείας του Τάγματος εν Αθήναις. Ούτος παρηκολούθη πάσαν κίνησιν του ΚΚΕ εν Αθήναις και των καμουφλαρισμένων συνδέσμων τούτου με την Πελοπόννησον και μας κρατούσε ενήμερους εν μέσω μυρίων κινδύνων εκ μέρους της Σατανικής οργανώσεως του ΚΚΕ σημειώσας αξιολόγους επιτυχίας."* (ΓΕΣ, ΔΙΣ\915\Α\11, Λ. Βρεττάκος, "Περί της ιστορίας των Ταγμάτων Ασφαλείας Σπάρτης από 1-ΙΧ-1943 ότε συνεκροτήθησαν μέχρι 3-Χ-1944 ότε διελύθησαν, 1-10\1\1955)

²⁷⁹ Χ. Φ. Μάγερ, Από τη Βιέννη στα Καλάβρυτα, Εστία, Αθήνα 2003, σελ.504.

²⁸⁰ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 484.

όπλα και έξοδα, με τον όρο να κάνει μόνο επιχειρήσεις για την καταπολέμηση του κομμουνισμού και οι εθελοντές οπλίτες και αξιωματικοί του να υπακούουν στις διαταγές του Γερμανικού στρατού, σε μονάδα του οποίου θα προσκολλούνταν. Στη σχετική διαταγή που εξέδωσε ο διοικητής της εν λόγω γερμανικής μονάδας διαβάζουμε χαρακτηριστικά, μεταξύ άλλων :

“Ως υπεύθυνον και στρατιωτικόν αρχηγόν του τάγματος διωρίσαμεν τον Λεωνίδα Βρεττάκον [...] 3)Επιχειρήσεις. Το Τάγμα των Εθελοντών κατά τον σκοπόν και την διαταγήν κάμνει μόνον επιχειρήσεις προς καταπολέμησιν του κομμουνισμού εις τον Νομόν Λακωνίας προ πάντων να καταπολεμήσει τους κομμουνιστάς αντάρτας. [...] 4) Υποταγή. Το Τάγμα εθελοντών ‘Λεωνίδας’ δια της υπογραφής του αρχηγού Λεωνίδα Βρεττάκου υποχρεούται εις υπακοήν εις τας διαταγάς του Γερμανικού Στρατού παρά τη μονάδι 40028. Όλοι οι Έλληνες Εθελονταί υποχρεούνται δια της υπογραφής των και αυτοί εις την απαραίτητον υπακοήν...”²⁸¹

Στο Γύθειο παρά την αρχικά ισχνή προσφορά κατοίκων για την επάνδρωση Τάγματος, αυτό σταδιακά αυξήθηκε με κατατάξεις και το Γύθειο έφτασε να “ αποτελεί την άνοιξη του 1944 βασικό αντικομμουνιστικό εφαλτήριο,”²⁸² με δύναμη εννιακοσίων οπλιτών και τριάντα αξιωματικών.²⁸³ Από τη στιγμή που το Τάγμα θα ενταχθεί στο Β’ Αρχηγείο Χωροφυλακής Πελοποννήσου, παύει να έχει τα χαρακτηριστικά του ιδιωτικού στρατού και αποκτά κοινά οργανωτικά χαρακτηριστικά με τα άλλα Τάγματα. Αποτέλεσμα της παραπάνω αλλαγής ήταν και ο παραγκωνισμός της πολιτικής διοίκησης του Τάγματος, άρα και του Βρεττάκου που την ασκούσε, προς όφελος πλέον της στρατιωτικής. Ο Βρεττάκος θα εγκαταλείψει το δημιούργημά του τον Μάρτιο του 1944, καταγγέλλοντας αρχομανία και σκευωρίες και θα καταφύγει στην Αθήνα.²⁸⁴

²⁸¹ “Διαταγή διά την ίδρυσιν του Τάγματος “ο Λεωνίδας” του Ελληνικού Στρατού”. Περιλαμβάνεται στο, Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Β, ο.π., σελ. 203-205.

²⁸² Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 475.

²⁸³ Τη διοίκηση του Τάγματος άσκησαν διαδοχικά οι ταγματάρχες, Κυρ. Παπαλεκάκος, Κ. Κωστόπουλος και Δ. Παπαδόπουλος, ενώ καθήκοντα φρούραρχου της πόλης, επιφορτισμένου με τις συλλήψεις κομμουνιστών, εκτελούσε ο πρώην αστυφύλακας Μιχαλαλιάκος. Εδώ υπηρέτησαν οι Κατσαρέας και Τσόμπος ως διοικητές λόχων. (ΔΙΣ\ 915\Α\ 5 δ, Έκθεση Κωστόπουλου, ο.π.)

²⁸⁴ ΔΙΣ\ 915\Α\11, Λ. Βρεττάκος, “Έκθεσις περί της Ιστορίας των Ταγμάτων Ασφαλείας Σπάρτης από 1-10-43 ότε συνεκροτήθησαν μέχρι 3-10-1944 ότε διελύθησαν, 1-10. 1. 1955”.

4.2. ΑΠΟ ΤΟΝ Ε.Σ. ΣΤΑ ΤΑΓΜΑΤΑ - Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Αν η σύσταση των Τ.Α. στον νοτιοπελοποννησιακό χώρο έγινε ταχύτατα και με τη συνδρομή αρκετών εθελοντών, αυτό αφορά πρωτίστως τη Λακωνία και δευτερευόντως τη Μεσσηνία. Ένα ενδιαφέρον ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί από την παρούσα έρευνα είναι ποιοι ήταν οι λόγοι που δυσχέραναν τη σύσταση του Τάγματος Ασφαλείας στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα, ώστε να χρειαστεί να μεταβεί στην Αθήνα η ηγεσία του και μετά από ζυμώσεις των εκεί αντιστασιακών κύκλων να δημιουργηθεί με καθυστέρηση τριών και πλέον μηνών σε σχέση με το αντίστοιχο σχήμα της Λακωνίας. Και επίσης ποια σημασία είχε και ποια σκοπιμότητα εξυπηρετούσε η εισβολή στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα του Λακωνικού Τάγματος "Λεωνίδας" πριν συγκροτηθεί το Τ.Α. Καλαμών;

Στη Μεσσηνία, η παρακαταθήκη της συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις, είχε διαμορφωθεί από τον διοικητή της Στρατιωτικής Διοίκησης Μεσσηνίας, Δ. Παπαδόγκωνα, και από τις ομάδες των επίορκων αξιωματικών που τον πλαισίωναν στα γραφεία επισιτισμού. Από το καλοκαίρι του 1943, όταν με το σύμφωνο Δυρραχίου διαψεύστηκαν οι προσδοκίες που έτρεφε ο Παπαδόγκωνας για την αναχαίτιση του εαμικού κινδύνου μέσω του ΕΣ, αιτήθηκε ο ίδιος από τους Γερμανούς την απόκτηση χιλίων τουλάχιστον όπλων για τη συγκρότηση και τον εξοπλισμό ένοπλων εθελοντικών αντικομμουνιστικών μονάδων, οι οποίες θα δρούσαν εναντίον του ΕΛΑΣ, συνεργαζόμενες ανοικτά με τις κατοχικές δυνάμεις. Το εγχείρημα τη συγκεκριμένη στιγμή δεν τελεσφόρησε, όχι με δική του υπαιτιότητα. Η πρόθεση προσέκρουσε στη δυσπιστία του στρατιωτικού διοικητή Πελοποννήσου, Λε Σουΐρ, για την αποτελεσματικότητα που θα είχε αυτό και επιπλέον στην ανησυχία του για την τύχη των όπλων.²⁸⁵

Η αποχώρηση των Ιταλών μετά τη συνθηκολόγησή τους, αποτελεί τομή για την ανάπτυξη του ένοπλου δωσιλογισμού στη Μεσσηνία. Το έλλειμμα στον έλεγχο της περιοχής που προέκυψε από την απουσία μιας πολυάριθμης κατοχικής δύναμης, ώθησε τους Γερμανούς στην επανεξέταση του αιτήματος για εξοπλισμό μονάδων Ελλήνων εθελοντών, προς πλήρωση του κενού. Όταν λοιπόν οι Γερμανοί ανέλαβαν πλέον πλήρη καθήκοντα μετά την αποχώρηση των Ιταλών, οι δωσιλογικοί κύκλοι της πόλης, ενθαρρυμένοι και από την αποστασία του Βρεττάκου από το Σύμφωνο Δυρραχίου, που φαίνεται να αναζωπύρωσε τις

²⁸⁵ Χ. Φλάϊσερ, Στέμμα και Σβάστικα, τ. 2, σελ. 101-104.

ελπίδες του Παπαδόγκωνα, εγκαινιάζουν τη συνεργασία μαζί τους με τον σχηματισμό ένοπλου τμήματος και αρχίζουν να επιδίδονται σε πράξεις κατατρομοκράτησης του πληθυσμού.

Το τμήμα αυτό αποτελεί την πρώιμη μορφή των Ταγμάτων Ασφαλείας της Μεσσηνίας, κατευθύνεται από τον Παπαδόγκωνα και τον νεοδιορισμένο από τις αρχές Κατοχής νομάρχη Μεσσηνίας, γιατρό Δημήτρη Περρωτή²⁸⁶ και εξοπλίζεται με ιταλικά όπλα υπό την επίβλεψη του μοίραρχου Κατή, διοικητή Χωροφυλακής του νομού. Μεταξύ των μελών του συναντάμε αξιωματικούς του ΕΣ που είχαν καταφύγει στην Καλαμάτα μετά την υπογραφή του Συμφώνου Δυρραχίου με τον ΕΛΑΣ, επειδή είχαν διαφωνήσει, και άλλους που κατέφυγαν επίσης εκεί μετά την αποστασία του Βρεττάκου στις 30 Σεπτεμβρίου και δεν τον ακολούθησαν. Όλοι τους συσπειρώθηκαν γύρω από τη Στρατιωτική Διοίκηση Μεσσηνίας, όπως είχαν κάνει και άλλοι αξιωματικοί της Καλαμάτας, όσοι επηρεάζονταν από τον Παπαδόγκωνα, συνολικά εκατό, και την είχαν καταστήσει ήδη άντρο συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις.²⁸⁷

Την αποχώρηση των Ιταλών από τη Μεσσηνία σπεύδει παράλληλα να εκμεταλλευτεί και το ΕΑΜ, το οποίο θορυβημένο από τη σύσταση και τη δράση των ένοπλων ομάδων του Περρωτή και του Παπαδόγκωνα αλλά και από την αποστασία του Βρεττάκου στρέφεται με δυναμικές ενέργειες εναντίον των εμπνευστών τους. Ήδη, μία από αυτές είχε εκδηλωθεί πριν ακόμα γίνουν οι Γερμανοί απόλυτοι κύριοι της κατάστασης. Επρόκειτο για τη δολοφονία του μοίραρχου και διοικητή Χωροφυλακής Μεσσηνίας, Γιαλουράκου, στις 12 Σεπτεμβρίου 1943, λόγω της αντιαμικής στάσης που είχε επιδείξει με τη συνδρομή του στην επάνδρωση ομάδων που θα δρούσαν εναντίον του ΕΛΑΣ, εξοπλισμένες με οπλισμό που προμηθεύτηκε από την Αθήνα.²⁸⁸ Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσονταν και οι δολοφονίες των δύο επόμενων διοικητών Χωροφυλακής. Ο μοίραρχος Σ. Κατής θα δολοφονηθεί στις 13-10-1943 και ο αντικαταστάτης του, Ζερβόπουλος, επίσης μοίραρχος, μία μέρα μετά την άφιξή του από την Αθήνα για να αντικαταστήσει τον προκάτοχό του, στις 15 Οκτωβρίου.

²⁸⁶ Υποψήφιος του Φασιστικού κόμματος στη Μεσσηνία στις δημοτικές εκλογές του 1929. (Ηλ. Μπιτσάνης, Χρονολόγιο. Κατοχή Αντίσταση Απελευθέρωση, περιλαμβάνεται ως παράρτημα στο Αργ. Βεργόπουλος, Το νήμα της στάθμης, εκδ. Red' n' Noir, σελ. 251.)

²⁸⁷ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 180-181. \ Το τμήμα αυτό πλαισίωνε και μία ολιγομελής ομάδα έμπιστων οπλοφόρων του Περρωτή. (Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 144-145.)

²⁸⁸ Ηλ. Καραλής, Ιστορία των δραματικών γεγονότων της Πελοποννήσου 1943-1949, Πρώτος τόμος, Αθήνα 1958, σελ. 249-250.

Οι ενέργειες αυτές του ΕΛΑΣ που έφτασαν να απειλήσουν και τη ζωή του Παπαδόγκωνα με την παρ' ολίγον δολοφονία του μετά από ενέδρα ένοπλου αποσπάσματος εναντίον του,²⁸⁹ επιβεβαιώνουν το ήδη εχθρικό κλίμα που επικρατούσε για τους συνεργάτες των Γερμανών στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα. Απόπειρες δολοφονίας που δεν τελεσφόρησαν, σημειώθηκαν το ίδιο διάστημα και εναντίον δύο άλλων στελεχών του ΕΣ, του ανθ'γου Ν. Θεοφάνους και του τ'χη Αντ. Σμυρλή, που αργότερα πρωτοστάτησαν στο Τ.Α. Καλαμών.²⁹⁰ Οι απανωτές αυτές ενέργειες απηχούν την πρόθεση του ΕΑΜ να καταστείλει τη δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας εν τη γεννέσει τους, πριν το φαινόμενο αποκτήσει διαστάσεις, και προκαλούν άμεσα την αντίδραση της γερμανικής διοίκησης:

*“Ο Γερμανός Στρατιωτικός Διοικητής Πελοποννήσου εξ αιτίας των διενεργηθεισών κατά της τελευταίας ημέρας ενόπλων επιθέσεων και δολοφονιών εξεχουσών προσωπικοτήτων [...] Κηρύσσω Προς τήρησιν της τάξεως και ασφαλείας εν τη πόλει των Καλαμών κατάστασιν πολιορκίας.”*²⁹¹

Η κήρυξη της πόλης σε κατάσταση πολιορκίας ένεκα των εκτρόπων, δεν πτοεί τον ΕΛΑΣ. Την ίδια μέρα της δημοσίευσης της ανακοίνωσης του στρατιωτικού διοικητή Πελοποννήσου Λε Σουΐρ σημειώθηκε και η απόπειρα εναντίον του μοίραρχου Ζερβόπουλου. Η ενέργεια αυτή, όπως και οι προηγούμενες, αιφνιδιάζουν τους Γερμανούς, οι οποίοι αρχικά παρακολουθούν χωρίς να επεμβαίνουν, ακόμα κι όταν στη συνοικία Ράχη της Καλαμάτας μαίνεται πραγματικός πόλεμος μεταξύ ανταρτοομάδας του ΕΛΑΣ και του Ζερβόπουλου με τη συνοδεία του.²⁹² Τα αντίποινα δεν άργησαν να έρθουν. Στη συνοικία Ράχη στη δυτική πλευρά της πόλης, εκεί που σκοτώθηκε ο μοίραρχος Ζερβόπουλος, επιχειρείται και το πρώτο μεγάλο μπλόκο της Καλαμάτας, όπου συλλαμβάνεται ένας αδιευκρίνιστος αριθμός πολιτών.²⁹³

²⁸⁹ Η ενέδρα στήθηκε από τον Γ. Κερκεμέζο, ριψοκίνδυνο μαχητή του ΕΛΑΣ, πρώην αξιωματικό του ΕΣ. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 163-164.)

²⁹⁰ Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Β, ο.π., σελ. 194

²⁹¹ εφ. *Σημαία* Καλαμών, 15 Οκτωβρίου 1943.

²⁹² Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 159-161. \\ Εκτός από τον Ζερβόπουλο στη μάχη φονεύθηκαν και οι τρεις συνοδοί του, μεταξύ των οποίων και συγγενικό πρόσωπο του Περρωτή, ο ανιψιός του, Γιάννης Περρωτής, αντάρτης του ΕΣ. (Ηλ. Παπαστεριόπουλος, ο.π., 194. \\ Ν. Ι. Ζερβής, Καλαμάτα, Κατοχή - Αντίσταση - Απελευθέρωση, τ. Ε, Καλαμάτα 2007, ο.π., σελ. 399.)

²⁹³ Συνελήφθησαν περί τα 2.000 άτομα και κρατήθηκαν ως όμηροι οι 1.000 περίπου. Αυτοί οδηγήθηκαν στην Αθήνα - με πορεία ως την Κόρινθο - και εγκλείστηκαν στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου. Από εκεί ένας αριθμός 185, περίπου, κρατουμένων μεταφέρθηκε σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, οι περισσότεροι στο Νταχάου και κάποιοι λιγότεροι σε άλλα, όπως στο Λούμπλιν της Αυστρίας και στο Άουσβιτς της Πολωνίας. Από αυτούς επέστρεψαν μόνον οι 59, όταν απελευθερώθηκαν από τα Συμμαχικά στρατεύματα. Άλλοι 54 Μεσσήνιοι έχουν καταγραφεί σε αυτούς που οδηγήθηκαν σε στρατόπεδα μετά από συλλήψεις Γερμανών, Τ'Α, και Ιταλών σε άλλες

Προηγούμενα οι Γερμανοί είχαν άρει την κατάσταση πολιορκίας ακριβώς για να έχουν την ευχέρεια να συλλάβουν πολύ περισσότερους ομήρους.

Διαβάζουμε λοιπόν σε δημοσίευμα του δωσιλογικού τύπου της πόλης: *“Λόγω των γεγονότων των τελευταίων ημερών, δηλαδή δολοφονιών και αποπείρων εναντίον εξεχουσών προσωπικοτήτων της πόλεως και άλλων ατόμων ο Γερμανός στρατηγός διέταξεν την εκκένωσιν της συνοικίας ‘Ράχης’ και την σύλληψιν όλων των ανδρών ηλικίας από 15-60 ετών καθώς επίσης και εκατόν ομήρων.”*²⁹⁴

Παρόλο που ο δωσιλογικός πυρήνας της πόλης εγκαινίασε την τρομοκρατική του δράση και τη συνεργασία του με τους Γερμανούς με το μεγάλο μπλόκο στη συνοικία Ράχη στις 22-10-1943, κάτι που συνέβη και στη Σπάρτη την επόμενη μέρα, οι εξελίξεις της ένοπλης αντιπαράθεσης ΕΣ-ΕΛΑΣ, μετά την ήττα του Τηλέμαχου Βρεττάκου και των τμημάτων του Έθελοντικού Ελληνικού Στρατού (ΕΕΣ) που είχαν παραμείνει μαζί του στην Παληόχωρα στο τέλος του μήνα, δρομολογήθηκαν στη Μεσσηνία με διαφορετικό τρόπο. Σε αυτό συνέτεινε και η αντίδραση του λαού της πόλης της Καλαμάτας απέναντι στην τρομοκρατική δράση των δωσιλογικών ομάδων, που έφτασε να εκδηλωθεί ακόμα και με μάχες, ιδιαίτερα στις λαϊκές συνοικίες, πράγμα που κατέδειξε την ισχυρή επιρροή που διέθετε το ΕΑΜ.²⁹⁵ Αυτή η απουσία λαϊκού ερείσματος για τους δωσιλογικούς κύκλους της Καλαμάτας και η ανάγκη να καμφθεί η δράση του ΕΑΜ, ήταν που είχε στρέψει τον νεοδιορισμένο από τους Γερμανούς νομάρχη της πόλης, Ι. Περρωτή, και τον σ'χη Παπαδόγκωνα σε αναζήτηση λύσης στον ίδιο τον Τηλέμαχο Βρεττάκο, αρχηγό του ΕΣ (ΕΕΣ πλέον), προτείνοντάς του ακόμα και την είσοδο των τμημάτων του στην πόλη για να αντιμετωπίσει ένοπλα την εαμική δράση.²⁹⁶ Και οι Γερμανοί προσέβλεπαν σε κάτι τέτοιο, κρίνοντας από τη συνάντηση που επιδίωξαν να έχουν ο Περρωτής και ο Γερμανός φρούραρχος της πόλης με τον Βρεττάκο στην Παληόχωρα, λίγο πριν την εκεί μάχη, έχοντας μάλιστα λάβει την πρωτοβουλία να εξοπλίσουν άρτια το τμήμα του.²⁹⁷

ημερομηνίες. (Ν. Καράμπελας, Μεσσηνιακό Βιογραφικό Λεξικό. Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, εκδ. Νέστωρ, Καλαμάτα 1962, σελ. 467-470.) \\ Ηλ. Μπιτσάνης, Χρονολόγιο, ο.π., σελ. 251-252.)

²⁹⁴ εφ. *Σημαία* Καλαμών, 24 Οκτωβρίου 1943.

²⁹⁵ Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Β, ο.π., σελ. 222.

²⁹⁶ Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 144- 145.

²⁹⁷ Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Α, ο.π., σελ. 332.

Η διάλυση του ΕΣ μετά την αποτυχία του Βρεττάκου στη μάχη της Παληόχωρας οδήγησε στην απώλεια της ένοπλης στήριξης που επιζητούσαν οι δωσιλογικοί κύκλοι της Μεσσηνίας. Κάποιοι από τους διασωθέντες αντάρτες του Βρεττάκου καταφεύγουν στην Καλαμάτα και συσπειρώνονται κι αυτοί γύρω από τον Περρωτή, ενισχύοντας τον πρώιμο θύλακα των Τ.Α. Η αφήγηση του Ν. Πολίτη, αντάρτη του Βρεττάκου στον ΕΣ και μετέπειτα ταγματасφαλίτη είναι κατατοπιστική:

“όπως σου είπα, γλίτωσα από τη μάχη της Παληόχωρας με τον ανιψιό μου Μπακέα και τον Καλόγηρο (σημ.: τον αρχιμανδρίτη Κοκκίνη που συναντήσαμε προηγούμενα να συστήνει αντιστασιακή οργάνωση στο Βαλτεσίνικο) και ήρθα στην Καλαμάτα με βάρκα. Όταν χωρίσαμε στην Παραλία με τον καλόγηρο, πήγα στην Καλαμάτα και έσμειξα με τον Παπαδόγκωνα και τους Περρωταίους. Είχανε έδρα στο σχολείο των Ταξιαρχών. (σημ.: το μετέπειτα Γυμνάσιο Θηλέων της πόλης.)”²⁹⁸

Τα νέα δεδομένα, όμως, υποχρέωσαν σε αποχώρηση για την Αθήνα τον Περρωτή και τον Παπαδόγκωνα μαζί με έναν πυρήνα περίπου πενήντα αξιωματικών της Καλαμάτας μαζί και εκείνους που είχαν διασωθεί από τη μάχη της Παληόχωρας.²⁹⁹ Ανάμεσά τους ήταν και οι ανθυπασπιστές του ‘επισιτιστικού’ της ‘ομάδας Πέτρουλα,’ που συνεργάζονταν προηγούμενα με τους Ιταλούς, αλλά και άλλοι, προερχόμενοι κυρίως από τον ΕΣ. Την αποχώρησή τους υποδέχτηκε με ανακούφιση ο λαός της Καλαμάτας εξαιτίας, επιπλέον, της προκλητικής στάσης που είχε επιδείξει ένας θύλακάς τους που, έχοντας ως έδρα το Γυμνάσιο στους Ταξιάρχες, διαχειριζόταν τα τρόφιμα του Ερυθρού Σταυρού με σκανδαλώδη τρόπο, προκαλώντας την αγανάκτηση των πολιτών.³⁰⁰ Αυτοί θα παίξουν καθοριστικό ρόλο στις

²⁹⁸ Περιλαμβάνεται στο Γρ. Κριμπάς, Πέρδικας, Ε έκδοση, Αθήνα 1997, σελ. 127.

²⁹⁹ Η αναχώρησή τους για την Αθήνα έγινε βάσει συμφωνίας με το ΕΑΜ μετά από μεσολαβητικές πρωτοβουλίες του μητροπολίτη Μεσσηνίας και των προέδρων όλων των φορέων της πόλης οι οποίοι είχαν θορυβηθεί από την όλη κατάσταση που αναπτύσσονταν. Η συμφωνία προέβλεπε τον αφοπλισμό των ομάδων που είχαν εξοπλιστεί με ευθύνη του Παπαδόγκωνα και του Περρωτή με γερμανικά όπλα, την επιστροφή των όπλων στους Γερμανούς και την αποχώρηση του Παπαδόγκωνα από την πόλη ως υπεύθυνου της όλης κατάστασης. Όλοι οι υπόλοιποι αποχώρησαν οικειοθελώς γιατί δεν ένιωθαν πλέον σίγουροι για την ασφάλειά τους. (Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 182.)

³⁰⁰ Γρ. Κριμπάς, Πέρδικας, ο.π., σελ. 128. \\ Σε άρθρο της εφημερίδας “Ελεύθερη Μεσσηνία” με τον τίτλο “Βίος και Πολιτεία Ταγματάρχων” πληροφορούμαστε ότι στο σκάνδαλο πρωτοστατούσαν τα ανίψια του κατοχικού νομάρχη: “Οι Περρωτήδες με τις πλάτες του Νομάρχη είχαν ρημάξει τις αποθήκες της Καλαμάτας με τις διαρρήξεις που κάνανε. Ο Πάτροκλος Περρωτής ανιψιός του Νομάρχη επικεφαλής λωποδυτικής σπείρας είχε διαρρήξει τις αποθήκες του ερυθρού σταυρού και είχε καταληστέψει πολλά σπίτια συναγωνιστών. Υπάρχει η υπ’ αριθ. 18)44 παραγγελία του Εισαγγελέα Καλαμάτας στον ανακριτή να ενεργήσει ανακρίσεις εναντίον του Κ. Περρωτή, Πάτροκλου Περρωτή, Γ. Μαλικούρη και άλλων δύο ταγματάρχων για τη διάρρηξη των αποθηκών του Ερυθρού Σταυρού. Προφυλακιστήκανε έπειτα από το υπ’ αριθ. 62 της 29 Μάρτη 1944 ένταλμα φυλάκισης του

εξελίξεις που θα ακολουθήσουν τη σύσταση του Τ.Α. Καλαμών και Μελιγαλά.³⁰¹ Τα μέλη αυτών των ομάδων θα αποτελέσουν την πρώτη ύλη για την επάνδρωση του Τάγματος Ασφαλείας Καλαμών, όταν θα συσταθεί τον Φεβρουάριο του 1944 μετά την επιστροφή του Περρωτή και της συνοδείας του από την Αθήνα και θα πρωτοστατήσουν στα μπλόκα, στις συλλήψεις και στις εκτελέσεις που θα καταστήσουν μαρτυρική τη μεσσηνιακή πρωτεύουσα.

Βρισκόμαστε στο κρίσιμο σημείο της μετάβασης από τον ΕΣ στα Τάγματα Ασφαλείας,, όπου ο δωσιλογικός πυρήνας της Καλαμάτας μαζί με τους αδιάλλακτους αξιωματικούς του ΕΣ μεταβαίνουν στην Αθήνα, με συνοδεία γερμανικών δυνάμεων,³⁰² οι πρώτοι για επαφές με την κυβέρνηση Ράλλη με σκοπό τη συγκρότηση των Ταγμάτων και οι δεύτεροι για να εκπαιδευτούν και να επιστρέψουν, για να επανδρώσουν τα πρώτα τμήματά τους:

“Ο Παπαδόγκωνας, ο Δ. Περρωτής, ο Τάκης Περρωτής, (δικηγόρος) ο Πάτροκλος και ο Νίκος (ανίψια του Νομάρχη), εγώ και πολλοί άλλοι φορέσαμε πολιτικά και φύγαμε λίγοι-λίγοι με φορτηγά, για να μη δίνουμε στόχο [...] Οι Περρωταίοι, ο Παπαδόγκωνας και ο αδερφός του Βρεττάκου, Λεωνίδας, φύγανε χώρια. Εμείς οι άλλοι καταλήξαμε στην ανακτορική φρουρά και γίναμε τσολιάδες. Μετά ένα μήνα ενταχθήκαμε στο τάγμα του Πλυτζανόπουλου, στη συνέχεια μας στείλανε στην Ειδική Ασφάλεια Αθηνών και γίναμε χωροφύλακες. Στο τέλος μας οδηγήσανε στην Τρίπολη να πλαισιώσουμε τα Τάγματα που είχε φτιάξει ο Παπαδόγκωνας και που είχε φτάσει εκεί πριν από μας”³⁰³

Αυτή η από τα πάνω ίδρυση του Τάγματος της Καλαμάτας είναι που διαφοροποιεί τη Μεσσηνιακή πρωτεύουσα από την αντίστοιχη της Λακωνίας στο ζήτημα της σύστασης των Ταγμάτων και καθυστερεί την εμφάνιση του Τάγματος, σε αντίθεση με το Τάγμα της Λακωνίας, που δημιουργήθηκε ταχύτατα. Στην Αθήνα θα ληφθεί η απόφαση για τη ίδρυση Τάγματος Ασφαλείας μέσα από ζυμώσεις αντιεαμικών κύκλων με τη δωσιλογική κυβέρνηση στις οποίες πρωτοστάτησαν εκτός του Περρωτή και του Παπαδόγκωνα, οι Ζερβέας,

ανακριτή κ' απολυθήκανε με εγγύηση για να συγκαλυφθεί το σκάνταλο.” (εφ. Ελεύθερη Μεσσηνία, 27 Σεπτέμβρη 1944.)

³⁰¹ Μεταξύ αυτών βρίσκονται οι αξιωματικοί, ανθ'γός Θεοφάνους, λ'γός Καραδημητρόπουλος, υπ'λγός Δαμήλος, υπ'λγός Κατσαρέας, λ'γός Κοζομπόλης, επίλαρχος Χριστόφίλος, λ'γός Τσοκάντας, ανθ'γός Ηλιόπουλος, ανθ'στής Φατούρος κ.α. (Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Β, ο.π., σελ. 196)

³⁰² Ο.π., σελ.194,196.

³⁰³ Αφήγηση του Ν. Πολίτη. Περιλαμβάνεται στο Γρ. Κριμπάς, Πέρδικας, ο.π., σελ. 128,129.

Κουρκουλάκος και ο τ'λχης Στούπας.³⁰⁴ Συγκεκριμένα, η απόφαση πάρθηκε μετά από αίτημα του νομάρχη Μεσσηνίας Δ. Περρωτή, που έχοντας *“...την εξουσιοδότησιν διά την τοιαύτην του απόφασιν του λαού της Μεσσηνίας και του μείζονος μέρους των Αξικών...”* ζήτησε *“από την τότε κυβέρνησιν των Αθηνών την λήψιν μέτρων αντιπερισπασμού, μέτρων δυναμικών ενόπλου αντιδράσεως [...]”* απέναντι στον ΕΛΑΣ.³⁰⁵

4.3. ΛΑΚΩΝΕΣ ENANTION ΜΕΣΣΗΝΙΩΝ

Στο διάστημα που μεσολάβησε από την αποχώρηση του δωσιλογικού πυρήνα της Καλαμάτας για την Αθήνα, μέχρι την επιστροφή του στις αρχές Φεβρουαρίου της επόμενης χρονιάς, η δράση του ΕΛΑΣ στην νοτιοπελοποννησιακή ύπαιθρο και της ΟΠΛΑ, του αντίστοιχου ένοπλου τμήματός του εναντίον των καταδοτών στις πόλεις, έβαινε αμείωτη. Η συναίνεση που απέκτησε από την κυβέρνηση Ράλλη η πρόταση του Περρωτή στην Αθήνα, οδήγησε στη δημιουργία ένοπλου, αρχικά *“δημοσυντήρητου,”* Τάγματος Ασφαλείας, το οποίο έπρεπε να εγκατασταθεί τάχιστα στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα. Η αντίδραση που είχε εκδηλώσει ο λαός της Καλαμάτας τον προηγούμενο φθινόπωρο ήταν ακόμα νωπή και εξέπεμπε φόβους για ανάλογη στάση και τώρα. Έπρεπε, λοιπόν, να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για τη υποδοχή του Τάγματος, με την εκκαθάριση της πόλης από οτιδήποτε θα μπορούσε να φέρει εμπόδια στην εγκατάστασή του εκεί. Την προλείανση του εδάφους και την εμπέδωση της τάξης με τρομοκρατικά μέσα εναντίον του πληθυσμού της μεσσηνιακής πρωτεύουσας, ανέλαβε το μόνο Τάγμα που είχε μέχρι τότε συσταθεί στον όμορο νομό της Λακωνίας, το Τάγμα Εθελοντών ‘Λεωνίδας’ του Λ. Βρεττάκου.

Η ευκαιρία για την παρθενική επιχείρηση του Τάγματος στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα δόθηκε στις 25-1-1944, όταν το Τάγμα του Βρεττάκου εισήλθε στην πόλη *“...με*

³⁰⁴ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Β, ο.π., σελ. 223 \ \ Ο Στούπας δεν ήταν στην ομάδα των αξιωματικών που κατέφυγαν εξ αρχής στην Αθήνα. Μετά την αποστασία Βρεττάκου είχε αναπτύξει, έναν πυρήνα αντίστασης του ΕΣ απέναντι στον ΕΛΑΣ, την ΕΟΑ (Εθνική Ομάδα Αναρτών), στην περιοχή των Γαργαλιάνων, με επίκεντρο το χωριό Λεύκη που ήταν και η γενέτειρά του. Ο πυρήνας αυτός διαλύθηκε από τον ΕΛΑΣ μετά από μάχη που δόθηκε εκεί στις 11 Οκτωβρίου 1943. Η διάσωση του Στούπα υπήρξε εντυπωσιακή αλλά και σκανδαλώδης. Μετά από μακρά παραμονή για διάστημα δύο και πλέον μηνών σε κρησφύγετο κοντά στο χωριό του, εστάλησαν από την Αθήνα γερμανικές δυνάμεις, με πρωτοβουλία του Παπαδόγκωνα για να τον απεγκλωβίσουν. Στην Αθήνα βρέθηκε και ο συντοπίτης του, Στ. Δημητρακόπουλος, αφού κατάφερε να διαφύγει και αυτός αμέσως μετά τη μάχη, ο οποίος υπήρξε από τους πρωταγωνιστές της τρομοκρατικής δράσης του Τ\Α Μελιγαλά, όπως θα δούμε παρακάτω. (Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 88-89, 119-121)

³⁰⁵ ΓΕΣ\ΔΙΣ, Π. Καζάκος, *Έκθεση περί ιστορίας Τάγματος Ασφαλείας Καλαμάτας (Μελιγαλά), 27 Οκτωβρίου 1955*, ο.π.

αντικειμενικών σκοπών την απελευθέρωσιν [...] η οποία εστέναζε υπό την αφόρητον τρομοκρατία του ΕΛΑΣ,” κατά τα γραφόμενα του ιδρυτή του.³⁰⁶ Η εισβολή έγινε στα πλαίσια της εκκαθαριστικής επιχείρησης ‘Κόσσυφος’ που είχε διάρκεια από τις 13 έως τις 31 Ιανουαρίου 1944 και την οποία διενεργούσαν μονάδες του 737 συντάγματος της 117^{ης} μεραρχίας καταδρομών της Βέρμαχτ. Η επιχείρηση περιέλαβε τα χωριά της Αλαγονίας, περιοχής του ΒΔ Ταυγέτου στα σύνορα Μεσσηνίας - Λακωνίας με έντονη δράση των ανταρτοομάδων του ΕΛΑΣ³⁰⁷ και κατέληξε στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα. Εκεί εισήλθαν και οι δυνάμεις του Βρεττάκου, ακολουθώντας για ασφάλεια τη διαδρομή από τη Σπάρτη μέσω Μεσσηνιακής Μάνης, αποφεύγοντας τον εαμοκρατούμενο όγκο του Ταυγέτου. Το Τάγμα απαρτιζόνταν κυρίως από τμήματα του λόχου του Μυστρά και της Σπάρτης με διοικητή τον Π. Δεμέστιχα.³⁰⁸

Πρέπει να σημειώσουμε ότι από τις αρχές του 1944 και έπειτα, η δράση των Τ.Α. στην Πελοπόννησο, σε μια περιοχή που λόγω της θέσης της ήταν εκτεθειμένη σε εισβολή των Συμμάχων και άρα κρίσιμη για τους Γερμανούς, λαμβάνει διαστάσεις σκληρής αναμέτρησης με τον ΕΛΑΣ. Κι αυτό γιατί τα Τάγματα Ασφαλείας, συνοδεύοντας στη νότια Πελοπόννησο τη συγκεκριμένη μεραρχία καταδρομών, παίρνουν μέρος σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις, που διενεργούνται σε ορεινά τμήματα της μοραϊτικής υπαίθρου με στόχο να πλήξουν τον ΕΛΑΣ στον χώρο του. Ταυτόχρονα με το κύμα τρομοκρατίας κατά των αμάχων που τις συνοδεύει επιδιώκουν να ακυρώσουν την οποιαδήποτε συνδρομή παρέχουν σε αυτόν οι πληθυσμοί, διαλύοντας τις οργανώσεις του ΕΑΜ που αποτελούσαν και το οξυγόνο του στρατού των ανταρτών του ΕΛΑΣ.

Όπως αναγράφεται στην έκθεση πεπραγμένων του 1^{ου} Τάγματος του “Ελεύθερου Ελληνικού Στρατού,” όπως ονομάστηκε, και υπογράφεται από τον διοικητή του, τ'χρη Δεμέστιχα, αποστολή του Τάγματος κατά την εκκαθαριστική επιχείρηση ήταν η “Καταδίωξις των Κομμουνιστών ανταρτών του ΕΑΜ ΕΛΑΣ. Εξόντωσις τούτων οπουδήποτε ήθελον ευρεθεί και η διάλυσις της Κομμουνιστικής οργανώσεως ΕΑΜ, καθ’ άπασαν την περιοχήν του

³⁰⁶ ΓΕΣ\ΔΙΣ\915\Α\11, Λ. Βρεττάκος, *Περί της Ιστορίας των Ταγμάτων Ασφαλείας Σπάρτης από Ι-ΧΙ-43* ότε συνεκροτήθησαν μέχρι 3-Χ-44 ότε διελύθησαν, 1-10\1\1955.

³⁰⁷ Πρόκειται για τα χωριά Αλαγονία(Σίτσοβα), Αρτεμισία (Τσερνίτσα), Καρβέλι, Λαδά, Νέδουσα(Μεγάλη Αναστάσοβα) και Πηγές (Μικρή Αναστάσοβα).(Μ. Αθανασόπουλος, Όψεις των Δεκεμβριανών στην Επαρχία: Η “λαοκρατία” στη Μεσσηνία, στο Π. Βόγλης - Ι. Αθανασοπούλου - Τ. Σακελλαρόπουλος - Μ. Χαραλαμπίδης (επιμ.) “Δεκέμβρης 1944. Το Παρελθόν και οι χρήσεις του,” εκδ. αλεξάνδρεια, Αθήνα 2017, σελ. 154.)

³⁰⁸ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 539.\ Ν. Ι. Ζερβής, τ. Ε., ο.π., σελ. 28.

Ταυγέτου.” Το Τάγμα αποτελούσε οργανικό κομμάτι των δυνάμεων της Βέρμαχτ κατά την επιχείρηση, καθότι ο σχηματισμός του έγινε “Εις τρεις φάλαγγας, μικτάς, εκάστης φάλαγγος αποτελουμένης εκ δύο λόχων, ενός Ελληνικού και του 2^{ου} Γερμανικού. Το Γερμανικόν και το Ελληνικόν Επιτελείον εις μίαν εκ των φαλάγγων.” Ακόμα και “Τρόφιμα εχορηγήθησαν, καθ’ ὅλην την διάρκειαν της επιχειρήσεως, υπό των Γερμανών.”³⁰⁹

Φαντάζει ως ειρωνεία η παραίνεση του Βρεττάκου σε προκήρυξή του στους κατοίκους της Μεσσηνίας ότι “Εις περίπτωσιν καθ’ ἣν στρατιώται του Τάγματος του Ελληνικού στρατού περιπέσουν εις οιονδήποτε παράπτωμα να αναφερθῇ τούτο αμέσως εις τον πρώτον Έλληνα Αξιωματικόν προς τιμωρίαν,”³¹⁰ τη στιγμή που το Τάγμα του επιδόθηκε από κοινού με το 1^ο τάγμα του 737 γερμανικού συντάγματος καταδρομών σε μαζικές συλλήψεις υπόπτων στις 27 Ιανουαρίου 1944. “Συνελήφθησαν εν συνόλω, 170 άνδρες και 18 γυναίκες, αίτινες παρεδόθησαν εις τας Γερμανικάς αρχάς,” από τους οποίους “Εξετελέσθησαν α) Κατόπιν εντολής του Αρχηγού Λεωνίδα Βρεττάκου, και ως αντίποινα του φόνου του Καρτερουλιώτη (σημ.: πρόκειται για στρατιώτη του Τάγματος του Βρεττάκου.) και τον τραυματισμόν του ετέρου συναδέλφου του επτά (7) εκ των ανωτέρω συλληφθέντων εν Καλάμαις. Οι υπόλοιποι σύρθηκαν σε ομηρία στο στρατόπεδο της Τρίπολης. Επιπλέον “β) Έτεροι τρεις (3) παρ’ ανδρών του 2^{ου} λόχου, διότι προέβησαν εις ένοπλον αντίστασιν κατά την έρευναν³¹¹ και γ) Εις τα διάφορα άλλα χωριά παρά των λόχων δεκατρείς (13).³¹²

Η απαγόρευση της κυκλοφορίας που επιβλήθηκε έδινε εικόνα κατακτημένης πόλης και ενέτεινε το κλίμα τρομοκρατίας.³¹³ Τον απολογισμό της δράσης του Τάγματος συμπλήρωναν οι λεηλασίες. Στην έκθεση πεπραγμένων αναφέρεται επιπλέον ότι “Παρά τας εγγράφους και

³⁰⁹ Ελεύθερος Ελληνικός Στρατός, Έκθεσις πεπραγμένων, παρατίθεται στο Λευτέρης Καπελλάκος, Αντάρτης στον Ταύγετο - Στο 8^ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ, Αθήνα 1995, σελ. 364-365.

³¹⁰ Εφ. Θάρρος, Καλαμών, 27 Ιανουαρίου 1944.

³¹¹ “Τρεις δε κομμουνισταί πυροβολήσαντες κατά των στρατιωτών μας εξετελέσθησαν αμέσως επί της πλατείας των Καλαμών.” (εφ. Θάρρος, ο.π.) \ Δύο από αυτούς που εκτελέστηκαν και αναφέρονται παραπλανητικά από τον Βρεττάκο στην προκήρυξή του ως ‘κομμουνισταί’ που πυροβόλησαν τους δύο ταγματασφαλίτες, ήταν τα αδέρφια Μελιγκώνη, νεαρής ηλικίας, άσχετα τελείως με το συμβάν, που είχαν βρεθεί έξω την ώρα της απαγόρευσης της κυκλοφορίας, που είχε επιβληθεί στην πόλη. Πρώτα εκτελέστηκε από άντρα του Βρεττάκου το πρώτο παιδί και έπειτα, όταν έφεραν τον αδερφό του και του ζήτησαν να αναγνωρίσει το θύμα, εκτέλεσαν και αυτό, καθώς ήταν σκυμμένο κλαίγοντας, πάνω στο πτώμα του αδερφού του. (Προφορική μαρτυρία του αυτόπτη στο γεγονός Π. Ν., που περιλαμβάνεται στο Γρ. Κριμπάς, Η Εθνική Αντίσταση στη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς, σελ. 188-189.) \ Τη συγκλονιστική σκηνή επιβεβαιώνει και ο επίσης αυτόπτης μάρτυρας Α. Δ. με προφορική του μαρτυρία στο Ι. Ζερβής, τ. Ε, ο.π., σελ. 42-43.)

³¹² Ελεύθερος Ελληνικός Στρατός, Έκθεσις πεπραγμένων, ο.π., σελ. 365.

³¹³ εφ. Σημαία Καλαμών, 29 Ιανουαρίου 1944.

προφορικάς διαταγάς του Τάγματος, έλαβαν χώραν, πλείσται διαρπαγαί, παρά των οπλιτών των λόχων, διαφόρων αντικειμένων, ως επί το πλείστον ειδών τροφίμων. Αι αρπαγαί εγένοντο άνευ ουδεμιάς διακρίσεως, μεταξύ Κομμουνιστών και φιλησύχων πολιτών.”³¹⁴

Με μία δεύτερη προκήρυξή του που δημοσιεύτηκε στον τοπικό Τύπο ο Βρεττάκος σπεύδει να δικαιολογήσει τις συλλήψεις και τις εκτελέσεις: “Το Τάγμα [...] εισερχόμενον την 26^{ην} τρέχοντος μηνός εις την πόλιν των Καλαμών εδέχθη μεμονωμένας δολοφονικάς επιθέσεις εκ μέρους κομμουνιστικών στοιχείων του ΕΑΜ, οίτινες είχαν αποτέλεσμα τον φόνον ενός στρατιώτου και τον τραυματισμόν ετέρου. Κατόπιν τούτου και προς αποκατάστασιν της τάξεως το τάγμα προέβη εις την σύλληψιν πολλών υπόπτων οίτινες τηρούνται υπό κράτησιν.”³¹⁵ Στην πραγματικότητα οι συλλήψεις που ακολούθησαν την εισβολή ήταν προσχεδιασμένες και έγιναν με υποδείξεις καταδοτών, πολλές από αυτές μετά από εισβολές σε σπίτια, πράγμα που κατέδειξε τον σημαντικό ρόλο που άρχισαν να διαδραματίζουν οι καταδότες στις επιχειρήσεις Γερμανών και Ταγμάτων.³¹⁶ Η αφήγηση της Π. Κακαβά, που ήταν παρούσα στη σύλληψη του αδερφού της, είναι αποκαλυπτική:

“Ήταν Σάββατο 27 Γενάρη 1944. Το σπίτι μας βρισκότανε μέσα στον κλοιό. Απαγορεύσανε την κυκλοφορία και κλειστήκαμε μέσα. Μπαίνανε από σπίτι σε σπίτι και σύμφωνα με τις οδηγίες που είχανε, κάνανε συλλήψεις. Ήσανε όλοι τους από τη Σπάρτη και τα γύρω χωριά. Γνωρίσαμε τον Κατσαρεά, τον Δημητρακάκη, το Μινακάκη και άλλους. [...] Κατά τις δέκα μπήκανε στο σπίτι μας πεντέξι ταγματасφαλίτες οπλισμένοι, μας κοίταξαν και φύγανε χωρίς να μας πειράξουν. Όπως φάνηκε, ύστερα, πήγανε για πρόσθετες πληροφορίες. Σε είκοσι λεπτά ξαναγυρίσανε.”³¹⁷

Όπως αποκαλύφθηκε, η σύλληψη στόχευε στον αδερφό της, Γρηγόρη, που κρυβόταν. Η απειλή των ταγματасφαλιτών να συλλάβουν την ίδια στη θέση του, οδήγησε τον άλλο αδερφό της, Χαραλάμπη, να συλληφθεί αντί αυτής και να οδηγηθεί στην Τρίπολη, όπου εγκλείστηκε στο Στρατόπεδο Ομήρων μαζί με άλλους 180 περίπου που συνελήφθησαν στο

³¹⁴ Ελεύθερος Ελληνικός Στρατός, Έκθεσις πεπραγμένων, ο.π.,

³¹⁵ εφ. Θάρρος, Καλαμών 30 Ιανουαρίου 1944

³¹⁶ “Ο κόσμος παρέμεινε στα σπίτια του, ενώ το Τάγμα (σημ: του Βρεττάκου) διενεργούσε συλλήψεις. Τούτο σημαίνει ότι κάποιοι θα τους είχαν παράσχει πληροφορίες για πρόσωπα και πράγματα της περιοχής μας. Οι συλλήψεις διενεργήθηκαν ξαφνικά και χωρίς κανένα λόγο και για τους Καλαματιανούς ήταν κάτι το οποίο δεν περίμεναν. Θυμάμαι, από τότε, ότι οι συλλαμβανόμενοι οδηγούνταν στο Δημαρχείο και εκεί γινόταν η ‘διαλογή’ (Ι. Ζερβής, τ. Ε, ο.π., σελ. 28.)

³¹⁷ Περιλαμβάνεται στο Γρ. Κριμπάς, Η Εθνική Αντίσταση στη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς ο.π., σελ. 188.

ίδιο μπλόκο. Όπως και οι προηγούμενοι συλληφθέντες, του μπλόκου του Οκτωβρίου, δεν απέφυγαν το μαρτύριο της πεζοπορίας. Μεταφέρθηκαν με φορτηγά μέχρι τα όρια του νομού και από εκεί με τα πόδια μέχρι την Τρίπολη.³¹⁸

Ένας από τους στόχους της εισβολής του Τάγματος του Βρεττάκου στην Καλαμάτα ήταν και η επάνδρωσή του με Μεσσηνίους οπλίτες, πράγμα που θα συνέβαλε και στην προπαγάνδισή της αποστολής του εκεί. Το σχέδιο φαίνεται να μην ευοδώθηκε αρχικά, καθώς η αποχώρηση του Τάγματος απέφερε φτωχή συγκομιδή στον Βρεττάκο. Κατά τα λεγόμενά του, *“Είκοσι μόνον γενναία παιδιά παρέλαβον μαζί μου, ίνα αποτελέσουν τον πυρήνα του υπό δημιουργίαν Τάγματος του αειμνήστου Ταγματάρχου Στούπα Παναγιώτη, όστις απελευθερωθείς από την απηνή δίωξιν του ΕΛΑΣ εσχημάτισε μετ’ ολίγον κατά Μάρτιον 1944 το τάγμα Μελιγαλά.”*³¹⁹

Θα χρειαστεί η έλευση στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα του κατοχικού νομάρχη Περρωτή και λίγο αργότερα του Στούπα από την Αθήνα για να συσταθεί το Τάγμα και να ενταχθεί οργανωτικά στη διοίκηση του Β' Αρχηγείου Πελοποννήσου. Το Τάγμα Εθελοντών του Βρεττάκου, όμως, είχε δώσει το στίγμα του τι θα επακολουθούσε. Όπως αναφέρει και ο Κ. Μπρούσαλης, *“Ο ταγματасφαλιτισμός μεταφυτεύεται λοιπόν και στη Μεσσηνία και όπως δείχνουν τα πράγματα, η αδυναμία να βρεθούν κι εκεί αρκετοί εθελοντές ανάγκασε τους Γερμανούς μαζί με τα κατοχικά όργανα και φυσικά το συνταγματάρχη Παπαδόγκωνα να στηριχτούν στη γειτονική Λακωνία, που είχε...προοδέψει καλλίτερα σ' αυτό το ζήτημα, αφού εκεί είχαν βρεθεί δυναμικότεροι εκπρόσωποι της αντεπανάστασης.”*³²⁰

Η εκκαθαριστική επιχείρηση “Κόσσυφος” ήταν από τις πρώτες κοινές επιχειρήσεις Γερμανών και Ταγμάτων και επέτρεψε στους Γερμανούς να εξάγουν πολύτιμα συμπεράσματα για τη σύμπραξη. Η αξιοπιστία των Ταγμάτων δοκιμάστηκε με επιτυχία, όπως και η συμβολή τους στην περάτωση της επιχείρησης. Εκτιμήθηκε ιδιαίτερα η εξοικείωσή τους με τους χώρους δράσης και με το είδος του πολέμου που καλούνταν να διεξάγουν απέναντι σε έναν αντάρτικο στρατό. Περισσότερο, όμως, οι Γερμανοί διαπίστωσαν την ευκολία με την οποία ο ΕΛΑΣ αντιπαρατίθονταν με τα Τ.Α. και τον φανατισμό που και

³¹⁸ Ν. Ι. Ζερβής, τ. Ε, ο.π., σελ.36.

³¹⁹ Έκθεση Λ. Βρεττάκου, ο.π.

³²⁰ Γ. Μπρούσαλης, ο.π., σελ. 313.

στις δύο πλευρές ήταν έντονος. Κάτι τέτοιο επιβεβαίωνε τις προσδοκίες που είχαν για την υπόθαλψη μιας ενδοελληνικής σύγκρουσης με στόχο την αποδυνάμωση του ΕΛΑΣ. Πρέπει να σημειώσουμε ακόμα ότι η έκβαση αυτής της επιχείρησης πιθανότατα ήταν εκείνη που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην απόφαση των Γερμανών να επεκτείνουν τη δραστηριότητα τέτοιων εθελοντικών ομάδων και να συναινέσουν στη δημιουργία του Β' Αρχηγείου Χωροφυλακής Πελοποννήσου με έδρα την Τρίπολη, στο οποίο υπήχθησαν όλες οι δυνάμεις των Ταγμάτων της νότιας Πελοποννήσου που στο μεταξύ σχηματίστηκαν.³²¹

4.4. Ο ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ

Φαίνεται ότι η αναστροφή του αρνητικού κλίματος που υπήρχε στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα για τα Τ.Α. και η παγίωση της επικράτησής τους απασχολούσε την ηγεσία του Τάγματος "Λεωνίδας" ώστε, εκτός από την άσκηση τρομοκρατίας εναντίον του μεσσηνιακού λαού, χρησιμοποιήθηκαν και ιδεολογικά μέσα για να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή συναίνεση στον 'δύσκολο' νομό. Στο σύντομο διάστημα της παραμονής του Τάγματος στην Καλαμάτα, τόσο ο Βρεττάκος ως πολιτικός αρχηγός του, όσο και ο τλχης Κωστόπουλος ως στρατιωτικός, επιδόθηκαν σε μια προσπάθεια νομιμοποίησης της παρουσίας τους και της δράσης των Τ.Α. με δημοσιεύσεις στον Τύπο και ομιλίες που δεν απέχουν από τη συνήθη αντικομμουνιστική ρητορεία που είχε εγκαινιαστεί με τον κυβερνητικό λόγο του πρωθυπουργού Ράλλη.³²²

Ο Βρεττάκος σε προκήρύξή του στον μεσσηνιακό τύπο, στην οποία υπογράφει ως *"Αρχηγός του Αντικομμουνιστικού Αγώνος Λακωνίας,"* ξεκαθαρίζει τους στόχους της επιχείρησης και καλεί τους Μεσσήνιους να μιμηθούν το παράδειγμα των Λακώνων και να συστρατευθούν κατά της *"επαχθούς κομμουνιστικής πανώλους."* Επιπλέον διαβάζουμε στην προκήρυξη ότι: *"Οι κάτοικοι της πόλεως πρέπει να γνωρίζουν ότι ο σκοπός τον οποίον επιδιώκομεν είναι η συντριβή των κομμουνιστών, οι οποίοι αφού εξηπάτησαν τους Έλληνες ότι εργάζονται διά την ελευθερίαν, τώρα έχουν γίνει ληστρικές συμμορίες οι οποίες διά της απειλής του φόνου αρπάζουν τα εισοδήματα των κατοίκων και εκβιάζουν τους άνδρας να πηγαίνουν μαζί των εις τα βουνά. [...] Ήλθομεν ως ελευθερωταί και όχι ως εκβιασταί ή*

³²¹ Χ. Μάγερ, ο.π., σελ. 504.

³²² Ο κυβερνητικός λόγος των δωσίλογων κυβερνήσεων αναλύεται διεξοδικά στο άρθρο του Κ. Φραδέλλου "Κατοχικές κυβερνήσεις και Έθνος", στο Χ. Χατζηιωσήφ - Π.Παπαστράτης (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ1, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σελ. 153-179.

*δολοφόνοι.[...] Αγωνιζόμεθα διά την Πατρίδα, την Θρησκείαν και την Οικογένειαν, τα οποία θέλουν να καταργήσουν οι κομμουνισταί. " Μεσσήνιοι Βοηθήστε μας με έργα εις τον Αγώνα τον οποίον ημείς πρώτοι ανελάβομεν."*³²³

Σύμφωνα με την προκήρυξη, η δράση του ΕΛΑΣ δεν συνιστά αγώνα κατά των κατακτητών, αφού ο ΕΛΑΣ δεν αγωνίζεται για την ελευθερία, αλλά για τα πιο ταπεινά και ιδιοτελή συμφέροντα, όμοια με εκείνα των ληστρικών συμμοριών που επιβουλεύονται τις περιουσίες των πολιτών. Η προκήρυξη κινείται στο ίδιο πνεύμα της ενορχηστρωμένης εκστρατείας του δωσιλογικού κατεστημένου εναντίον της δράσης του ΕΛΑΣ, για το οποίο οι αντάρτες ήταν κάτι σαν 'κατσικοκλέφτες' που "διέπρατταν φόνους, ληστείας και άλλα αδικήματα" στις απομακρυσμένες περιοχές και καταφέρονταν "συχνάκις με σκληρότητα εναντίον πτωχών και ανυπεράσπιστων βιοπαλαιστών."³²⁴ Η ταύτιση του αγώνα του ΕΛΑΣ με τις ληστοσυμμορίες και το πλιάτσικο είναι μέρος της στρατηγικής της αμαύρωσης της δράσης του, που υπαγορεύεται, κυρίως, από την ανάγκη να στραφεί ο πληθυσμός εναντίον του και να χάσει, έτσι, τα αναγκαία για την επικράτησή του ερείσματα. Η διαπίστωση ότι ο ΕΛΑΣ έχει επικρατήσει ιδεολογικά σε μεγάλο κομμάτι της κοινωνίας υπαγόρευε την αποκοπή του από τον ζωτικό του χώρο, τον λαό.

Το έλλειμμα συσπείρωσης που συνάντησαν τα Τ.Α. στη Μεσσηνία δεν ήταν άσχετο με την ιδεολογική επικράτηση του ΕΑΜ σε ένα μεγάλο κομμάτι της κοινωνίας.³²⁵ Οι συνθήκες της Κατοχής είχαν ριζοσπαστικοποιήσει πλατειά στρώματα του πληθυσμού που μέχρι τότε δεν έδειχναν να συντάσσονται με τέτοιες επιλογές. Η διεύρυνση της επιρροής του ΕΑΜ είχε συντελεστεί κυρίως στα μεσαία στρώματα, των οποίων τον επαναπατρισμό φαίνεται να φιλοδοξεί να πετύχει ο Βρεττάκος με αυτήν την προκήρυξη.

Προς αυτήν την κατεύθυνση επιχειρείται από τον συντάκτη της προκήρυξης η χάραξη μιας κάθετης τομής μεταξύ των πολιτών, που να διαχωρίζει εκείνους που υφίστανται τη βία του ΕΛΑΣ και οι οποίοι θα τύχουν προστασίας από την κυβέρνηση και τα όργανά της, τα Τ.Α., από εκείνους που είναι οι φορείς αυτής της βίας και θα διωχθούν. Οι πρώτοι είναι

³²³ εφ. *Θάρρος* Καλαμών, 27 Ιανουαρίου 1944.

³²⁴ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 50.

³²⁵ Η διαπίστωση Βρετανού συνδέσμου που αφορούσε την Πελοπόννησο αναφέρεται σε ένα ποσοστό 40% για το ΕΑΜ, σε άλλο ένα 40% πολιτικά αδέσμευτο αλλά πάντως δημοκρατικών πεποιθήσεων που υποστήριζε την αντίσταση, ενώ μόνο το 20% υπολόγιζε ο ίδιος ως φιλομοναρχικό, από όπου ενδεχομένως θα μπορούσαν τα Τ.Α να αντλήσουν ερείσματα. (Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 79.)

οι νομοταγείς και “φιλήσυχοι” πολίτες που καλούνται να συνδράμουν στο έργο της κυβέρνησης κατά του κομμουνισμού, έστω κι αν είχαν παραπλανηθεί από τον ΕΛΑΣ και πίστεψαν τις υποσχέσεις του, ενώ οι δεύτεροι, οι οπαδοί του ΕΛΑΣ, αυτοί που θα συντριβούν και θα εξοβελιστούν από την κοινωνία ως νοσηρά στοιχεία. Η επίκληση των ισχυρών ενοποιητικών συμβόλων της “Πατρίδας”, της “Θρησκείας” και της “Οικογένειας,” που συγκινούν τη συντηρητική παράταξη, αντλημένα από το ιδεολογικό οπλοστάσιο του αντικομμουνισμού του Μεσοπολέμου, λειτουργεί επιπρόσθετα στη χάραξη αυτού του ρήγματος για να διαχωρίσει αυτούς που τα ασπάζονται από αυτούς που τα επιβουλεύονται.

Στην προκήρυξη του Βρεττάκου που βρίσκεται, όπως προαναφέρθηκε, στην ίδια γραμμή με τα διαγγέλματα του πρωθυπουργού, εμπνευστή των Ταγμάτων Ασφαλείας, Ι. Ράλλη, μέσα από τα οποία επιχειρούνταν η εμπέδωση του αντικομμουνισμού ως κυρίαρχου δόγματος της πολιτικής της δωσίλογης κυβέρνησής του, η ταύτιση με τον κυβερνητικό λόγο του Ράλλη είναι απόλυτη και ως προς το ύφος, που είναι έντονα πατερναλιστικό. Την ίδια τομή επιχειρούσε και ο Ράλλης στα διαγγέλματά του, τον διαχωρισμό, δηλαδή, των πολιτών σε νομοταγείς και πειθαρχούντες από τη μία και στους απείθαρχους που δρουν αντεθνικά, τους προδότες, τους κομμουνιστές και όσους εξυπηρετούσαν την προπαγάνδα τους από την άλλη. Τα Τάγματα ανάγονται σε προστάτες των νομοταγών και πειθαρχούντων πολιτών απέναντι στην κομμουνιστική απειλή που υποβλέπει τις περιουσίες των πολιτών και υποσκάπτει τις υγιείς αξίες του έθνους, ενώ οι πολίτες εμφανίζονται ως παραπλανημένοι από το ΕΑΜ που θα βρουν στα Τάγματα και την κυβέρνηση την εγγύηση για την αναχαίτιση του κομμουνισμού.³²⁶

Πολύ συχνά γίνεται χρήση του σχήματος του εξαπατημένου από τα συνθήματα του ΕΑΜ λαού, με σαφή πρόθεση να καταστεί δυνατή η επανεγκόλπωση των πλανηθέντων πολιτών στον φυσικό τους χώρο, στην πλευρά των νομοταγών, και να δειχθεί επιπλέον η μεγαθυμία της κυβέρνησης και των οργάνων της. Η νέα αξία που προβάλλεται, η διατήρηση της τάξης που τόσο έχει διασαλευθεί στη μοραϊτική ύπαιθρο από τον ΕΛΑΣ, απηχεί την προσπάθεια της δωσίλογης κυβέρνησης να συσπειρώσει υπό τη σκέπη της τους νομοταγείς πολίτες. Σε ομιλία του στον κινηματογράφο Τριανόν που έχουν κληθεί να την παρακολουθήσουν οι αρχές της πόλης ο στρατιωτικός διοικητής του Τάγματος, τ\χης Κωστόπουλος, ξεκαθάριζε

³²⁶ Κ. Φραδέλλος, Κατοχικές Κυβερνήσεις και Έθνος, Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, τ. Γ2, Βιβλιόγραμμα, Αθήνα 2007, ο.π., σελ. 174-176.

ότι “*ημείς ερχόμεθα δια να παγιώσουμε την κλονισμένη τάξη,*” γιατί “*σύμβολά μας είναι η ζωή, η τιμή, η περιουσία των Ελλήνων.*”³²⁷ απηχεί την τακτική της να αποδυναμώσει το ΕΑΜ, αποκόπτοντάς το από τις ευρύτερες κοινωνικές ομάδες που το στήριζαν.

Ο ιδεολογικός πόλεμος εντείνεται και μετά την εγκατάσταση του Τάγματος Ασφαλείας Καλαμών. Είναι τέτοια η κρισιμότητα της κατάστασης για τα Τ.Α. που οι αξιωματικοί τους ενεργούν και ως ιδεολογικοί ταγοί του αντικομμουνισμού. Φροντίζουν, όμως, πρώτα να εξασφαλίσουν τον απόλυτο έλεγχο του Τύπου. Με διαταγή της κατοχικής διοίκησης Μεσσηνίας οι τρεις ημερήσιες εφημερίδες της πόλης της Καλαμάτας τα *Νέα*, η *Σημαία* και το *Θάρρος* ξεκίνησαν να κυκλοφορούν σε κοινή έκδοση από τις 15 Φεβρουαρίου 1944.³²⁸ Η κυκλοφορία τους διήρκεσε μέχρι τις 5-9-1944 που αποχώρησαν από την πόλη τα γερμανικά στρατεύματα.

Η κοινή πλέον έκδοση αποτέλεσε όχημα της γερμανικής προπαγάνδας και βήμα για τη δωσίλογη ηγεσία της πόλης για να στηλιτεύει την εαμική δράση. Η επίγνωση της επιρροής που ασκούσε το ΕΑΜ στον λαό της Μεσσηνίας ενεργοποιούσε τα αντικομμουνιστικά αντανakλαστικά, έτσι όπως είχαν διαμορφωθεί από τον μεσοπόλεμο και είχαν εμπλουτιστεί με τη συνεργασία με τους Γερμανούς. Έτσι, μέσα από τις στήλες της εφημερίδας παρακολουθούμε την προσπάθεια του αντιεαμικού χώρου να αντιπαρατεθεί και ιδεολογικά με το ΕΑΜ ώστε να ανακόψει το ρεύμα προς αυτό, που εκτός από τις επιτυχίες του ΕΛΑΣ γιγαντώνονταν και από την τρομοκρατική δράση Γερμανών και Ταγμάτων εις βάρος του. Η ανάγκη συσπείρωσης του αντιεαμικού χώρου είναι εμφανής μέσα από παρεμβάσεις στον τύπο της Μεσσηνίας, όπως εκείνη του δημοσιογράφου Κ. Χρυσομάλλη, που προβάλλει την ανάγκη σύμπληξης ενός ενιαίου μετώπου μιας “*ενιαίας διαφωτιστικής σταυροφορίας*” με προεξάρχοντες την Εκκλησία, το Σχολείο και τους διανοούμενους μπροστά “*εις στιγμές κρισίμους εις στιγμές κατά τας οποίας τίθεται εν αμέσω κινδύνω αυτή αύτη η υπόστασις του έθνους και της φυλής μας.*”³²⁹

Η προσπάθεια του αστικού κόσμου να αναχαιτίσει τη δράση του ΕΑΜ λαμβάνει εδώ διαστάσεις ιδεολογικής αντιπαράθεσης, καθώς με τα τρομοκρατικά μέσα των αρχών κατοχής, δεν είχε επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Συχνές είναι και οι δια του

³²⁷ εφ. *Θάρρος* Καλαμών, 29 Ιανουαρίου 1944.

³²⁸ εφ. *Σημαία* Καλαμών, 13-2-1944

³²⁹ εφ. *Τα Νέα - Σημαία - Θάρρος*, Καλαμών, 5 Μαΐου 1944.

τύπου εκκλήσεις της ηγεσίας των Τ.Α. προς τους οπαδούς του ΕΑΜ *“οίτινες παραπλανηθέντες υπό της εγκληματικής σπείρας των κομμουνιστών ενόμισαν εν τη αφελεία των ότι συμβάλλουν εις την απελευθέρωσιν της πατρίδος των [...] όπως επανέλθωσιν εις τους κόλπους της κοινωνίας το ταχύτερον.”* Η συγκεκριμένη έκκληση του σ'χη Παπαδόγκωνα συνοδεύεται και από προθεσμία δεκαπενθημέρου εντός της οποίας οφείλουν οι *“μετανοηθέντες”* να επιστρέψουν και να παρουσιαστούν στις αρχές, πριν *“πέση βαρύς ο πέλεκυς της δικαιοσύνης.”*³³⁰

Επιπλέον, εγκαινιάστηκαν και ανοικτές διαλέξεις κατά του κομμουνισμού στα πρότυπα της Αθήνας. Η θεματολογία κοινή, έτσι όπως την ανέπτυξε και ο Παπαδόγκωνας σε ομιλία του στην πρωτεύουσα: η καταστρεπτική φύση του κομμουνισμού και το κάλεσμα του λαού για ενεργή δράση εναντίον του.³³¹ Στην Καλαμάτα οι διαλέξεις διαφώτισης οργανώνονται στον κινηματογράφο Τριανόν με τον επίλαρχο των Τ.Α., Ι. Χριστόφιλο, να αναδεικνύεται σε θεωρητικό του αντικομμουνισμού. Στα πλαίσια της αντικομμουνιστικής προπαγάνδας και όταν τα ιδεολογικά επιχειρήματα εξαντλούνται σειρά παίρνουν η σπίλωση και οι ύβρεις. Στις εμπρηστικές ομιλίες του ο Χριστόφιλος καταφέρεται εναντίον των κομμουνιστών, ως άτομα του υπόκοσμου που έχουν στρατολογηθεί από πράκτορες της Μόσχας και συγκεντρώνουν όλα τα αποκρουστικά χαρακτηριστικά που οφείλουν να κινητοποιήσουν τον φιλήσυχο πολίτη. Από τον *“κλέπτη που τον πιάσατε την νύκτα εις τον οίκον σας[...] και [...] τον αλήτη που σας εζήτησε βοήθεια δια να αγοράση μορφίνην και δεν του εδώσατε[...] μέχρι [...] τον οδοκαθαριστή που ονειρεύεται να γίνη νομάρχης[...], [...]τον φοιτητή που θέλει να πάρη δίπλωμα χωρίς να σπουδάση[...], [...] όλοι αυτοί οργανώνονται διά να πίνουν αίμα ανθρώπινον.....”*³³²

³³⁰ εφ. Τα Νέα- Σημαία- Θάρρος, Καλαμών, 26 Απριλίου 1944.

³³¹ Κ. Φραδέλλος, ο.π., σελ. 179.

³³² εφ. Τα Νέα - Σημαία - Θάρρος, Καλαμών, 30\ 20-3-1944.

ΚΕΦ. 5: Η ΣΥΜΠΡΑΞΗ ΤΩΝ Τ\Α ΜΕ ΤΗ ΒΕΡΜΑΧΤ ΣΤΑ ΜΑΖΙΚΑ ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ

5.1. Η ΤΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΟΙΝΩΝ

Τη ραγδαία άνοδο του αντάρτικου στην Πελοπόννησο από την άνοιξη του 1943, την οποία οι Γερμανοί ερμήνευαν, ως αποτέλεσμα αρχικά των εκτεταμένων επιτάξεων και λεηλασιών, αλλά κυρίως των αψυχολόγητων αντιποίνων - στην Πελοπόννησο όχι σε μεγάλη έκταση - που διενεργούσαν τα ιταλικά στρατεύματα,³³³ κλήθηκαν τώρα μετά τη συνθηκολόγηση των τελευταίων να τη διαχειριστούν, κάνοντας ακριβώς τα ίδια για τα οποία είχαν επικρίνει τους πρώην συμμάχους τους. Δηλαδή, τη χρήση αντιποίνων, με τη διαφορά ότι τώρα θα γίνονταν με συστηματικό και μεθοδικό τρόπο. Και εδώ η συνθηκολόγηση των Ιταλών αποτελεί τομή για την υιοθέτηση από τους Γερμανούς της τακτικής αυτής, από την οποία συναρτώνταν άμεσα δύο παράγοντες: Η ένταση της δράσης του ΕΛΑΣ, στην προσπάθειά του να εκμεταλλευτεί τον κενό χώρο που δημιουργήθηκε από την αιφνίδια αποχώρηση των Ιταλών από την Πελοπόννησο και η ανασφάλεια των Γερμανών να καλύψουν ταχύτατα αυτόν τον χώρο, πριν επικρατήσει ο ΕΛΑΣ υπό τον φόβο και μιας επικείμενης συμμαχικής απόβασης στην Πελοπόννησο. Το αποτέλεσμα ήταν ο αριθμός των θυμάτων των μαζικών αντιποίνων να αυξηθεί κατακόρυφα από τον φθινόπωρο του '43 και έπειτα, μετά την ιταλική συνθηκολόγηση και την έξαρση των επιχειρήσεων του ΕΛΑΣ.

Η υιοθέτηση από τους Γερμανούς των συλλογικών αντιποίνων υπάκουε στην τακτική της κατατρομοκράτησης του πληθυσμού με στόχο την αποκοπή του από το ΕΑΜ, που του παρείχε ζωτικό χώρο. Ήταν κοινός τόπος για τους Γερμανούς ότι η ανάπτυξη του αντάρτικου συνδυάζονταν πρωτίστως με τη συνδρομή του ντόπιου πληθυσμού, των τοπικών κοινωνιών, από όπου ο ΕΛΑΣ στρατολογούσε αντάρτες, αντλούσε χρήσιμο πληροφοριακό υλικό για τον εχθρό και εξασφάλιζε την επιμελητεία του, δηλαδή, όλα αυτά που συνθέτουν την επιτυχία ενός αντάρτικου στρατού.³³⁴ Αυτή η σύμπραξη καθιστούσε τον άμαχο πληθυσμό συνυπεύθυνο και άρα εχθρικό, εκ προοιμίου ένοχο, και αποδέκτη τυφλών αντιποίνων. Το βολικό αυτό σχήμα της συλλογικής συνενοχής εξυπηρετούσε και την άρση των οποιονδήποτε τυχόν αναστολών έφεραν οι Γερμανοί για να εκπληρώσουν μια τέτοια

³³³ Χ. Φλάϊσερ, Κατοχή και Αντίσταση 1941-1944, στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ, Εκδοτική Αθηνών, ο.π, σελ. 28.

³³⁴ Π. Βόγλης, ο.π., σελ. 139-140.

αποστολή.³³⁵ Ταυτόχρονα ο υποβιβασμός των Ελλήνων στη φυλετική κλίμακα και η εξομοίωσή τους με τους υποδεέστερους Σλαβικούς λαούς των Βαλκανίων στη συνείδηση του κάθε Γερμανού, παρά την αρχική παραχώρηση του Χίτλερ στους Έλληνες, της αναγνώρισης δηλαδή, μιας ένδοξης φυλετικής συνέχειας από τους αρχαίους Έλληνες, προσέφερε ένα δεύτερο ιδεολογικό σχήμα απενοχοποίησης.³³⁶

Αυτή η στερεοτυπική αντίληψη της κατωτερότητας των Ελλήνων, που στον πυρήνα της έκρυβε την απαξίωση των ανθρώπινων ζώων των υποδεέστερων στη φυλετική κλίμακα λαών, ευνόησε και την παγίωση της αρχής της ασύμμετρης απάντησης. Εφαρμόστηκαν και για την ελληνική περίπτωση οι οδηγίες που είχαν δοθεί από τον στρατάρχη Βάϊκς για την ΝΑ Ευρώπη μετά την κατάληψη της Γιουγκοσλαβίας και την επίθεση στη Σοβιετική Ένωση για αδιάκριτες συλλήψεις ομήρων και εκτελέσεις.³³⁷ Σύμφωνα με αυτήν, ο αριθμός των αμάχων που εκτελούνταν, πολλές φορές και προληπτικά, ήταν πάντα πολλαπλάσιος από τα θύματα που οι Γερμανοί τυχόν είχαν από τη δράση των ανταρτών και υπόκειντο σε συγκεκριμένες αναλογίες, που ήταν εξ αρχής καθορισμένες με διαταγές ανώτατων κλιμακίων της στρατιωτικής ιεραρχίας της Βέρμαχτ, ακόμα και του ίδιου του Χίτλερ.³³⁸ Οι αναλογίες αυτές ποίκιλαν ανάλογα με το θάνατο ή τον τραυματισμό Γερμανού στρατιώτη ή Έλληνα καταδότη ή τη θέση του στην ιεραρχία.³³⁹

Στα αντίποινα δεν υπήρχε διάκριση αθώων και ενόχων και σύμφωνα με τη λογική της Βέρμαχτ όλοι οι πολίτες έπρεπε να θεωρούνται δυνάμει εχθροί. Η διαπίστωση ότι ο ντόπιος πληθυσμός ευθυνόταν για την ανάπτυξη του ΕΛΑΣ, με την πολύτιμη αρωγή που προσέφερε ιδιαίτερα στον τομέα των εφεδρειών, του μάχιμου δυναμικού και που χωρίς αυτήν η ανάπτυξη του αντάρτικου στην Πελοπόννησο θα ήταν ακόμα σε εμβρυακή μορφή,

³³⁵ Χ. Φλάϊσερ, ο.π., σελ. 50.

³³⁶ Ν. Παπαναστασίου - Χ. Φλάϊσερ, Το οργανωμένο χάος, στο Χρ. Χατζηϊωσήφ - Πρ. Παπαστράτης (επιμ), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ 1, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σελ. 130-134.

³³⁷ Ο.π., σελ. 129.

³³⁸ Μ. Μαζάουερ, ο.π., σελ. 183, 204. \\ Η διαταγή του στρατάρχη Keitel της 16 Σεπτεμβρίου 1941 όριζε ότι για κάθε νεκρό Γερμανό στρατιώτη θα εκτελούνταν 50-100 άμαχοι. (Μ. Λυμπεράτος, Τα γερμανικά αντίποινα, τα Τάγματα Ασφαλείας και ο ΕΛΑΣ, ο.π., σελ. 64.)

³³⁹ Η 117^η μεραρχία που έδρασε στην Πελοπόννησο, όταν δρούσε στη Γιουγκοσλαβία, είχε εντολές να εκτελεί αμάχους με αναλογία 1\50, ενώ στην Ελλάδα περιορίστηκε στο 1\10 για τον θάνατο ενός Γερμανού στρατιώτη. Η αναλογία για τον θάνατο αξιωματικών και μάλιστα ανώτερων ή ανώτατων ήταν συντριπτικά πολλαπλάσια, αν κρίνουμε από τα αντίποινα για την εκτέλεση του στρατηγού Κρεχ, και ενίοτε καθορίζονταν και από τις διαθέσεις της στιγμής. Μόνο για την περιοχή της Πελοποννήσου η στατιστική των αντιποίνων έδειχνε να έχουν εκτελεστεί δια τουφεκισμού ή απαγχονισμού "τουλάχιστον 2.319 Έλληνες όμηροι σε αντίποινα για 300 νεκρούς, 70 αγνοούμενους και 40 τραυματίες Γερμανούς" (Χ. Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 665-667).

αποτέλεσε και διαπίστωση των ίδιων των Γερμανών, όταν σε μυστική έκθεση της 'Γερμανικής Υπηρεσίας Πληροφοριών και Αντικατασκοπείας' αναφέρεται ειδικά για τη νότια Πελοπόννησο ότι παρά τα αυστηρά αντίποινα αυξήθηκαν οι επιθέσεις των ανταρτών, οι οποίοι στηρίζουν τη δύναμή τους στις συνεχείς εφεδρείες που τους παρέχει ο εγχώριος πληθυσμός με τα ομώνυμα εφεδρικά Συντάγματα που έχει, ειδικά το 8^ο Σύνταγμα Λακωνίας και το 9^ο Μεσσηνίας του ΕΛΑΣ.³⁴⁰

Οι μαζικές συλλήψεις που εγκαινιάζονται στη νότια Πελοπόννησο με τα μπλόκα στις πρωτεύουσες των δύο νομών, Μεσσηνίας και Λακωνίας, στις 22 και 23 Οκτωβρίου 1943 αντίστοιχα, παρέχουν στους Γερμανούς ένα διπλό πλεονέκτημα. Τη διατήρηση ενός υψηλού αριθμού κρατουμένων στις φυλακές της Τρίπολης, σαν έμμεση απειλή για την αποτροπή επαπειλούμενων εχθρικών ενεργειών από μέρους του ΕΛΑΣ, με αποδέκτες τόσο τον ίδιο όσο και τον φίλιο πληθυσμό που τον στηρίζει και τη δυνατότητα άμεσης εκτέλεσης ομήρων ως μία δυναμική απάντηση κατατρομοκράτησης του πληθυσμού, όταν οι ενέργειες αυτές πραγματοποιηθούν, ή ακόμα και πριν γίνουν, προληπτικά. Τη συστηματική χρήση των αντιποίνων ως μέσο εκφοβισμού του πληθυσμού συμπλήρωναν οι πυρπολήσεις χωριών και οικισμών.³⁴¹

Η συμβολή των Ταγμάτων Ασφαλείας στα αντίποινα των Γερμανών, ήταν καθοριστική. Η συνεργασία τους με τους Γερμανούς δεν περιορίζονταν μόνο στη διεξαγωγή των επιχειρήσεων, που συνήθως κατέληγαν σε πυρπολήσεις σπιτιών και εκτελέσεις χωρικών, αλλά διευρύνονταν με τη συνδρομή τους στην επιλογή των προς εκτέλεση ομήρων και των χωριών που θα πυρπολούνταν, ταυτιζόμενοι πλήρως με τον στρατό κατοχής και επιδεικνύοντας μάλιστα και εξαιρετική αγριότητα, που πολλές φορές ξεπερνούσε και εκείνη των Γερμανών. Επιπλέον, η κάλυψη που παρείχαν στις επιχειρήσεις των Γερμανών και η καθοδήγησή τους στους ορεινούς όγκους της μοραΐτικης υπαίθρου επιβεβαιώνουν την άποψη ότι χωρίς τη σύμπραξή τους οι Γερμανοί ελάχιστα θα κατάφερναν.³⁴²

Οι όμηροι μεταφέρονταν σε στρατόπεδα της Τρίπολης, που διοικούνταν από τη γερμανική μεραρχία καταδρομών και αφού καταγράφονταν, επιλέγονταν για εκτέλεση από Έλληνες

³⁴⁰ Μάλιστα η έκθεση αναγνωρίζει τον ΕΛΑΣ ως αντάρτικα σώματα και όχι ως "συμμορίτες" ή "ληστές" (Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Γ, ο.π., σελ. 302-303)

³⁴¹ Σχεδόν 2.000 είναι τα πυρπολημένα σπίτια της Μεσσηνίας, αποτέλεσμα των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων Γερμανών και Ταγμάτων. Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Δ, ο.π., σελ. 174.)

³⁴² Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 504.

καταδότες, χωρίς καν να διεξάγονται κανονικές δίκες. Ο Παπαδόγκωνας, που είχε στην ίδια πόλη το αρχηγείο των Ταγμάτων της Πελοποννήσου, έχοντας κερδίσει την απόλυτη εμπιστοσύνη του γερμανού διοικητή των γερμανικών στρατευμάτων νοτίου Ελλάδας, Χ. Φέλμυ, έπαιξε ουσιαστικό ρόλο στην επιλογή των μελλοθανάτων ομήρων και οι μονάδες του συμμετείχαν στις εκτελέσεις Ελλήνων, ακόμη κι όταν υπήρχαν μόνο γερμανικές απώλειες κατά τις επιθέσεις του ΕΛΑΣ. Σε αυτόν ανατέθηκε η επιλογή των 141 ομήρων από τους 200, που αρχικά είχαν οριστεί για να εκτελεστούν ως αντίποινα για την επίθεση ανταρτών σε φάλαγγα φορτηγών στο δρόμο Τρίπολης - Σπάρτης στις 11 Μαρτίου 1944, κατά την οποία σκοτώθηκαν 18 Γερμανοί, όπως και των χωριών των πιθανών πρωταίτιων, που θα πυρπολούνταν. Η εκτέλεση των 141 έγινε από μονάδες των Ταγμάτων που τελούσαν υπό τη διοίκηση των Γερμανών.³⁴³

Η επιβεβαίωση του μακάβριου υπολογισμού των αναλογιών βάσει των οποίων ορίζονταν τα αντίποινα ήλθε από πολύ νωρίς. Είναι γνωστή η εγρήγορση που επιδείκνυε ο ΕΛΑΣ για να αποτρέψει πιθανή κατάβαση στις πόλεις της Πελοποννήσου ταγματасφαλιτών από την Αθήνα. Ήδη από τον Οκτώβριο του 1943 είχε εγκαταστήσει φυλάκια σε οδικές αρτηρίες που οδηγούν στη νότια Πελοπόννησο διενεργώντας ελέγχους σε αυτοκίνητα. Σε περιπτώσεις οργανωμένης αποστολής ταγματасφαλιτών στήνονταν ακόμα και ενέδρες εξόντωσης. Μια τέτοια ενέδρα στήθηκε στο δρόμο Τρίπολης - Σπάρτης από όπου θα περνούσαν γερμανικά φορτηγά που μετέφεραν - εσφαλμένα κατά την εκτίμηση των ανταρτών - ταγματасφαλίτες από την Τρίπολη. Με αφορμή την επίθεση τμήματος του 8^{ου} Συντάγματος του ΕΛΑΣ στα γερμανικά φορτηγά, εκτελέστηκαν στην ίδια θέση, στο Μονοδέντρι, την επόμενη μέρα της επίθεσης, 26 Νοεμβρίου, 118 κομμουνιστές κρατούμενοι των φυλακών της Τρίπολης, όλοι τους οργανωμένοι στο ΕΑΜ και την ΕΠΟΝ, ως αντίποινα για δέκα σκοτωμένους Γερμανούς στρατιώτες και ισάριθμους τραυματίες. Είχαν συλληφθεί μέσω ονομαστικών καταλόγων στη Σπάρτη στις 23 Οκτωβρίου και παρέμεναν μαζί με άλλους έγκλειστοι στις φυλακές της Τρίπολης. Επελέγησαν να εκτελεστούν, αφού πρώτα δεν δέχτηκαν να κάνουν δήλωση υποταγής στον Λ. Βρεττάκο, όπως ο τελευταίος είχε απαιτήσει.³⁴⁴

³⁴³ Χ.Φ.Μάγερ, ο.π. σελ. 507-509\\ Από τους ομήρους αυτούς, 45 εκτελέστηκαν στην Κόρινθο, 52 στην Τρίπολη και 44 στη Σπάρτη.(Εφ. *Νέα - Σημαία - Θάρρος*, 7-4-1944.\\ Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Δ., ο.π., σελ. 103.)

³⁴⁴ Μεταξύ των εκτελεσθέντων ήταν οι τέσσερις γιοί της οικογένειας του Δ. Τζιβανόπουλου, για τους οποίους ο πατέρας τους μάταια αιτήθηκε την αποφυλάκισή τους από τη γερμανική διοίκηση της Σπάρτης τρεις μέρες νωρίτερα, αλλά και άλλα δεκαπέντε αδέρφια άλλων οικογενειών, που κάποια από αυτά εκτελέστηκαν μαζί με

5.2. ΤΑ ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ ΣΤΗ ΜΕΣΣΗΝΙΑ

Η Μεσσηνία από πολύ νωρίς μπήκε στον χορό των αντιποίνων με την εκτέλεση στις 13 Σεπτεμβρίου 1943 δέκα κρατουμένων των Ιταλών από τις φυλακές Αλεξανδράκη, που παραδόθηκαν στους Γερμανούς, ως αντίποινα για την εκτέλεση την προηγούμενη μέρα από μαχητική ομάδα του ΕΛΑΣ του απόστρατου μοίραρχου Γιαλουράκου.³⁴⁵ Στην πραγματικότητα η πρώτη εφαρμογή της αρχής της συλλογικής ευθύνης στη Μεσσηνία είχε προηγηθεί δύο μέρες νωρίτερα. Ήταν τότε που πυρπολήθηκε σχεδόν στο σύνολό του, το χωριό Αετός Τριφυλλίας, από γερμανικές δυνάμεις που εισήλθαν σε αυτό, αφού πρώτα το είχαν κανονιοβολήσει από το γειτονικό Κοπανάκι στις 11 Σεπτεμβρίου 1943.³⁴⁶ Οι Γερμανοί είχαν φροντίσει με αυτόν τον τρόπο να δώσουν από νωρίς, σχεδόν ταυτόχρονα με την έναρξη της γερμανικής Κατοχής στον νομό μετά τη συνθηκολόγηση των Ιταλών, τα νέα δείγματα γραφής της αντιμετώπισης της δράσης του ΕΛΑΣ.

Εκτελέσεις εξακολουθούν να γίνονται καθ' όλο τον μήνα Οκτώβριο στον Μελιγαλά και την πόλη της Καλαμάτας, καθώς μαίνεται η πάλη για την επικράτηση στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα μεταξύ πυρήνων του ΕΛΑΣ που βρίσκονται μέσα στην πόλη της Καλαμάτας και των δωσιλογικών ομάδων πέριξ του Περρωτή και του Παπαδόγκωνα.³⁴⁷ Ακολουθεί η εκτέλεση δεκαοκτώ κρατουμένων των φυλακών της Τρίπολης στις 6 Νοεμβρίου 1943, που

τους πατεράδες τους. Τη σχετική αίτηση του πατέρα Τζιβανόπουλου είχε απορρίψει ο Λ. Βρεττάκος, επικαλούμενος την κομμουνιστική δράση των τεσσάρων παιδιών. Αίσθηση προκάλεσε και η παρουσία ανάμεσα στους εκτελεσμένους σημανόντων προσωπικοτήτων της Λακωνικής πρωτεύουσας, που ήταν και οι περισσότεροι, γιατροί, δικηγόροι, δημοσιογράφοι, καθηγητές, σύσσωμη η πνευματική ελίτ του τόπου, ώστε πιθανότατα να μιλάμε για συνειδητή εκκαθάρισή της. Ανάμεσά τους ήταν ο γιατρός και μέλος της Νομαρχιακής Επιτροπής Λακωνίας του ΕΑΜ Χρίστος Καρβούνης, που είχε συλληφθεί για δεύτερη φορά μετά από υπόδειξη κάποιου καταδότη από τον Μιστρά, μέλους της αντικομμουνιστικής συσπείρωσης του Δημητρακάκη, ο δικηγόρος και φιλελεύθερος πολιτικός Γιατράκος, πρόεδρος του Δικηγορικού συλλόγου Σπάρτης, οι επίσης δικηγόροι Φικιώρης και Αλεμαγγίδης, ο τελευταίος μάλιστα με τα τρία παιδιά του και πολλοί άλλοι. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 479, 485-486 \\\ Κ. Μπρούσαλης, ο.π., σελ. 283-286)

³⁴⁵ Οι πρώτοι Μεσσήνιοι που έπεσαν από εκτελεστικό απόσπασμα ήταν τέσσερις κρατούμενοι των Ιταλών στις φυλακές της Λάρισας, όταν εκτελέστηκαν μεταξύ των 108 στο Κούρνοβο στις 6-7-1943. (Ν. Καράμπελας, ο.π., σελ. 447.)

³⁴⁶ Η αφορμή που δόθηκε ήταν η επίθεση και ο αφοπλισμός γερμανικής διμοιρίας από τον ΕΛΑΣ και πιθανότατα η εξόντωση μιας άλλης στο χωριό Παστρά την προηγούμενη μέρα. (Γ. Μπρούσαλης, ο.π., σελ. 274.) \\\ Το χωριό Αετός είχε μεγάλη συμμετοχή στην Αντίσταση με τον ΕΛΑΣ, ήδη από την πρώιμη φάση της ΝΦΕ. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 342.)

³⁴⁷ Εκτελούνται συνολικά δέκα άτομα, τέσσερα στον Μελιγαλά στις 10-10 και οι υπόλοιποι σε διάφορα σημεία της πόλης της Καλαμάτας στις 21, 24 και 25 -10-1943. (Ν. Καράμπελας, ο.π., σελ. 447-448.) \\\ Αλλού αναφέρονται δέκα, μόνον στον Μελιγαλά. (Ηλ. Μπιτσάνης, Χρονολόγιο, ο.π., σελ. 251.)

είχαν συλληφθεί δύο μέρες νωρίτερα σε μπλόκο στο χωριό Διαβολίτσι.³⁴⁸ Η εκτέλεση επιβεβαίωσε τους χειρότερους φόβους για την εφαρμογή της αρχής της ασύμμετρης απάντησης, αφού οι Γερμανοί έδειξαν ότι προέβαιναν σε εκτελέσεις όχι μόνο όταν είχαν νεκρούς αλλά και τραυματίες και μάλιστα σε αναλογία 1\10, όπως αποδείχθηκε και με την επόμενη εκτέλεση δέκα ομήρων που έγινε στο Αεροδρόμιο της Καλαμάτας στις 24 του ίδιου μήνα, σε αντίποινα για τον τραυματισμό ενός Γερμανού στρατιώτη.³⁴⁹

Τα αντίποινα δεν απέτρεψαν τη δράση του ΕΛΑΣ, που μέχρι το τέλος της χρονιάς συνεχίζει να επιδίδεται σε επιθέσεις εναντίον γερμανικών στόχων αλλά και σε θύλακες των Τ.Α. στη Λακωνία κυρίως, για να περιοριστούμε στη Νότια Πελοπόννησο, που αντίθετα με τη Μεσσηνία έχουν εδραιωθεί στον όμορο νομό. Η εκπόρθηση της βάσης των Ταγμάτων Ασφαλείας των Μολάων και ο αφοπλισμός των ταγματасαφαιτών στο χωριό Σκλαβοχώρι εγκαινιάζουν για τον ΕΛΑΣ την επιτυχημένη στρατηγική της εξουδετέρωσης των ταγματасαφαιτικών βάσεων πριν ακόμα ενισχυθούν με αποστολές από την Αθήνα.³⁵⁰

Από το τέλος της χρονιάς και έπειτα οι Γερμανοί θα φροντίσουν να πολιτικοποιήσουν το ζήτημα των αντιποίνων, συλλαμβάνοντας μόνο κομμουνιστές ως υπεύθυνους αντιστασιακών ενεργειών, για να άρουν και τη δυσαρέσκεια που προκαλούσε ο αλόγιστος τρόπος με τον οποίο διενεργούσαν τα αντίποινα, επί δικαίων και αδίκων, και να στρέψουν τον πληθυσμό κατά της Αντίστασης. Έτσι, οι Γερμανοί, εκμεταλλευόμενοι υφέρπουσες αντιπαλότητες, ενισχύουν αφενός την αντικομμουνιστική μερίδα του πληθυσμού και αφετέρου, με την τακτική τους, συμβάλλουν στο να απενοχοποιηθεί στα μάτια του πληθυσμού η προδοσία, αφού πλέον οι καταδόσεις δεν θα στρέφονται κατά του συνόλου του πληθυσμού, αλλά μόνο κατά των κομμουνιστών.³⁵¹ Η τακτική αυτή θα εφαρμοστεί απαρέγκλιτα τους επόμενους μήνες και θα προπαγανδίζεται με κάθε ευκαιρία. Σε λόγο του προς τον λαό της Καλαμάτας, ο Παπαδόγκωνας διαβεβαίωνε τον πληθυσμό ότι ενώ μέχρι τότε *“Αι Γερμανικαί αρχαί μη γνωρίζουσai πρόσωπα και πράγματα εφήρμοζαν αντίποινα επί αθώων πολιτών [...]* Έχω

³⁴⁸ Η εκτέλεση έγινε για τον τραυματισμό δύο Γερμανών στρατιωτών που φρουρούσαν τη σιδηροδρομική γέφυρα στο Ίσαρι της Μεγαλόπολης στις 23 Οκτωβρίου 1943, μετά από επίθεση που δέχτηκαν από τον ΕΛΑΣ, όταν επιχείρησε να την ανατινάξει. (Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 59.)

³⁴⁹ εφ. *Σημαία*, Καλαμών, 26 Νοεμβρίου 1943.

³⁵⁰ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 497-498.

³⁵¹ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 65.

επίσημον διαβεβαίωσιν ότι τοιαύτα αντίποινα εις το εξής θα εφαρμόζονται επί των κεφαλών των.”³⁵² (σημ.: των κομμουνιστών)

Ιδιαίτερο ρόλο στη νέα τακτική των Γερμανών θα παίξουν οι καταδότες, στους οποίους οι προπολεμικοί φάκελοι της Ειδικής Ασφάλειας από το μεταξικό καθεστώς θα παράσχουν εξαιρετική συνδρομή. Ο ρόλος τους στην επιχείρηση του Τάγματος του Βρεττάκου στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα, που είδαμε προηγούμενα, υπήρξε καταλυτικός. Οι όμηροι από την επιχείρηση παρέμειναν έγκλειστοι στο Στρατόπεδο Ομήρων της Τρίπολης ως τις 24 Φεβρουαρίου, οπότε και εκτελέστηκαν, ως κομμουνιστές, όπως αναγράφεται στην κοινοποίηση της εκτέλεσης από τη γερμανική διοίκηση.³⁵³ Η εκτέλεση έγινε στην Παλαιοχούνη Μεγαλόπολης, στη θέση Βίγλες, ως αντίποινα για την ενέδρα του ΕΛΑΣ την προηγούμενη μέρα στο ίδιο σημείο.³⁵⁴ Επιπλέον, την ίδια μέρα της ενέδρας εκτελέστηκαν άλλοι πενήντα όμηροι έξω από την Τρίπολη, ως αντίποινα επιπλέον και για την εκτέλεση ενός Έλληνα καταδότη. Και εδώ η αναφορά της γερμανικής διοίκησης σε κομμουνιστές στην κοινοποίηση που εξέδωσε είναι αποκαλυπτική της γραμμής που ακολουθείται στα αντίποινα.³⁵⁵

Η συντριπτική πλειοψηφία των ομήρων που εκτελέστηκαν στην Παλαιοχούνη ήταν Μεσσήνιοι, μεταξύ των οποίων και αρκετοί από το πρώτο κύμα συλλήψεων του Οκτωβρίου στην πόλη της Καλαμάτας. Κάποιοι λιγότεροι κατάγονταν από τη Μεγαλόπολη και την Τρίπολη.³⁵⁶ Εντύπωση προκαλεί η παρουσία ανάμεσα στους εκτελεσθέντες, τουλάχιστον εννέα ομήρων, που κατάγονταν από τους Δολούς της Μεσσηνιακής Μάνης, οι οποίοι δεν

³⁵² εφ. Τα Νέα - Σημαία - Θάρρος, αρ. φύλ. 55\ 25-4-1944.

³⁵³ “Διά την άνανδρον επίθεσιν εναντίον ενός Γερμανικού φορτηγού αυτοκινήτων εις την οδόν της Μεγαλοπόλεως εις Τρίπολιν ως εξιλαστικόν μέτρον, εξετελέσθησαν επί τόπου του εγκλήματος 200 κομμουνισταί την 24-2-1944.” (Η Κοινοποίηση των εκτελέσεων στην Παλιόχουνη, στο Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 216)

³⁵⁴ Ο Χ. Φ. Μάγερ κάνει λόγο για δύο επιθέσεις, μία στις 20 Φεβρουαρίου και μία στις 23, κατά τις οποίες σκοτώθηκαν συνολικά 24 Γερμανοί και απήχθησαν 5. Δύο από τους συμμετέχοντες ελασίτες στην επιχείρηση μιλούν για μία ενέδρα στις 23 Φεβρουαρίου στη θέση Βίγλες της Μεγαλόπολης, στην οποία σκοτώθηκαν 27-28 Γερμανοί και γλίτωσε μόνον ένας. Την ενέδρα πραγματοποίησε το ανεξάρτητο απόσπασμα του Γ. Κερκεμέζου, το επιφορτισμένο και με την ασφάλεια της διοίκησης της 9^{ης} ταξιαρχίας του ΕΛΑΣ. Επιπλέον οι εκτελεσμένοι που αναφέρονται στις καταθέσεις μαρτύρων στη δίκη της Νυρεμβέργης είναι 205. Στο ηρώο που έχει ανεγερθεί αναγράφονται 212. (Χ. Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 536 \ \ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 213-215.)

³⁵⁵ “Ὡς εξιλαστικόν μέτρον διά κατά τον τελευταίον καιρόν γενομένης αιφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον Ἑλλήνων υπηρετούντων εις Γερμανικὰς υπηρεσίας και ιδιαιτέρως διά την δολοφονίαν του διερμηνέως Κώστα Λέκα την γενομένην την 9-2-1944 εξετελέσθησαν την 23-2-1944 50 κομμουνισταί.” (Ν. Ι. Ζερβής, τ. Ε, ο.π., σελ. 40.)

³⁵⁶ Εκτελέστηκαν 155 Μεσσήνιοι από τους οποίους οι 111 κατάγονταν από την πόλη της Καλαμάτας. (Ν. Καράμπελας, ο.π., σελ. 454-458.) \ \ Ο Χ. Φ. Μάγερ ανεβάζει τον αριθμό των Καλαματιανών σε 130 περίπου. Επιπλέον αναφέρει ότι τις εκτελέσεις τις έκαναν μέλη του τάγματος της Μεγαλόπολης. (Χ. Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 536)

είχαν συλληφθεί σε κανένα από τα δύο μπλόκα αλλά αιχμαλωτίστηκαν κατά τη διέλευση του Τάγματος του Βρεττάκου από την περιοχή στις 25 ή 26 Ιανουαρίου 1944, λίγο πριν την είσοδό του στην Καλαμάτα, όπου και μεταφέρθηκαν τελικά. Η σύλληψή τους συνδέεται πιθανότατα με τον θάνατο στη μάχη της Παληόχωρας, ενός αντάρτη του ΕΣ από το χωριό, συγγενούς του Γ. Καμαρινέα, ισχυρού τοπικού παράγοντα των Τ.Α. στην περιοχή, που κατάγονταν επίσης από το ίδιο χωριό. Με δεδομένη τη συνδρομή που παρείχε ο Γ. Καμαρινέας με τους άντρες του στο Τάγμα του Βρεττάκου για την απρόσκοπτη πορεία του προς την Καλαμάτα μέσα από την περιοχή του χωριός την παρενόχληση του ΕΛΑΣ, φαίνεται ότι η σύλληψη των ομήρων αυτών ανάγεται σε δική του πρωτοβουλία.³⁵⁷

Η δράση των καταδοτών της Καλαμάτας έγινε περισσότερο αισθητή στο μεγάλο μπλόκο στην αγορά της πόλης στις 5 Φεβρουαρίου 1944, που οδήγησε στη σύλληψη ενός μεγάλου αριθμού ομήρων - περί τους 1500 - και στον εγκλεισμό, μετά από επιλογή, ενός ανεξακρίβωτου αριθμού από αυτούς στο στρατόπεδο του 9^{ου} Συντάγματος της Καλαμάτας, οι οποίοι και εκτελέστηκαν λίγες μέρες αργότερα, στις 11 Φεβρουαρίου 1944.³⁵⁸ Οι εκτελέσεις έγιναν σε αντίποινα για τον θάνατο Γερμανών στρατιωτών σε δύο διαδοχικές ενέδρες που επιχείρησε ο ΕΛΑΣ σε φάλαγγες γερμανικών αυτοκινήτων στα χωριά Άγιος Φλώρος και Καζάρμα, το απόγευμα του Σαββάτου 5 Φεβρουαρίου και νωρίς το πρωί της 8^{ης} Φεβρουαρίου αντίστοιχα.³⁵⁹ Κανένας από τους ομήρους αυτούς δεν είχε ανάμειξη στις ενέδρες, αφού είχαν ήδη εγκλειστεί στο στρατόπεδο του "Σύνταγματος" της Καλαμάτας μετά το μπλόκο στην αγορά της πόλης, που είχε γίνει το πρωί της ίδιας μέρας του πρώτου χτυπήματος. Το σύνολο των εκτελεσμένων που πλησιάζει, αν δεν ξεπερνά τους 500,

³⁵⁷ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 187-188.\\ Ν. Καραμπέλας, ο.π. \\ Ι. Καρακατσιάνης, Η Μάνη στον Πόλεμο: Κατοχή, Αντίσταση και Εμφύλιος, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Σχολή Φιλοσοφική, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, 2010, Παράρτημα, ο.π., σελ. 145. (<http://hdl.handle.net/10442/hedi/29972>)

³⁵⁸ Ο Ν. Καραμπέλας στο Μεσσηνιακό Βιογραφικό Λεξικό καταγράφει 180 εκτελεσμένους στο στρατόπεδο του 9^{ου} Συντάγματος στην Καλαμάτα και 4 επιπλέον στο γειτονικό, προς τον Άγιο Φλώρο, χωριό Σκάλα. (Ν. Καραμπέλας, Μεσσηνιακό Βιογραφικό Λεξικό, εκδ. Νέστωρ, Καλαμάτα 1962, σελ. 449-454.) \\ ο Γρ. Κριμπάς ανεβάζει τον αριθμό στους 218. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 275.) \\ Ο Χ. Φ. Μάγερ, βασιζόμενος σε αρχεία της Βέρμαχτ, κάνει λόγο για 149 εκτελεσμένους, αριθμό που αποδέχονται και οι Μούτουλας και Ζερβής. Πολλοί μάρτυρες στις καταθέσεις τους ανεβάζουν τον αριθμό στους 300. (Χ. Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 533, 538 \\ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 541 \\ Ηλ. Ζερβής, τ. Ε, ο.π., σελ. 92.)

³⁵⁹ Των τμημάτων του ΕΛΑΣ στον Άγιο Φλώρο ηγούνταν ο Ναπολέων Παπαγιαννόπουλος και στην Καζάρμα ο Κώστας Μπασακίδης. Τις εκτελέσεις συνόδευσε, κατά πάγια τακτική της Βέρμαχτ η πυρπόληση χωριών, που τώρα ήταν ο Άγιος Φλώρος, τα Χριστοφιλαίικα, η Σκάλα, το Γκρουστέσι και τα Βουδουραίικα. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 540, 541. \\ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 205.)

αναδεικνύει τον Φεβρουάριο ως έναν από τους φονικότερους μήνες της Κατοχής για την Πελοπόννησο, με ιδιαίτερο κόστος για τη Μεσσηνία.³⁶⁰

Η δράση του ΕΛΑΣ κατευθυνόταν επιπλέον και εναντίον των Ταγμάτων Ασφαλείας, που ήδη είχαν δημιουργηθεί, με αποκορύφωμα την επίθεση κατά της βάσης του Μελιγαλά στις 7 Απριλίου 1944, όπου έδρευε και ισχυρή γερμανική φρουρά. Παρόλο που η επίθεση ήταν αποτυχημένη, είχε προβληματίσει την ηγεσία των Ταγμάτων Ασφαλείας, με αποτέλεσμα τη συνέχιση της λήψης μέτρων σκληρών αντιποίνων με πρωτοβουλία και των Ταγμάτων τώρα. Σε ανακοίνωση του Παπαδόγκωνα στον Τύπο διαβάζουμε ότι *“εις περίπτωσιν κατά την οποίαν η κομμουνιστική οργάνωσις διατάσσει τον εμπρησμόν οικιών ή διαρπαγήν περιουσιών των κατατασσομένων εις τα Τάγματα Ασφαλείας τα υπ’ με Τάγματα θα διατάσσωσι αντίποινα άνευ άλλης διαταγής μου.”* Παρακάτω ορίζεται, κατά τα πρότυπα της Βέρμαχτ, και η ακριβής αναλογία για κάθε δολοφονία μέλους των Τ.Α. ή ακόμα και συγγενών τους. Έτσι, *“Εν περιπτώσει καθ’ ην η κομμουνιστική οργάνωσις προβαίνει εις δολοφονίας Αξιωματικών ή Υπαξιωματικών των υπ’ εμέ Ταγμάτων ή των συγγενών αυτών δι’ έκαστον δολοφονούμενον θα εκτελούνται δέκα εκ των κρατουμένων κομμουνιστών κατά προτίμησιν των μόλις αναμεμιγμένων και επικινδύνων.”* Φυσικά *“οι συλλαμβανόμενοι επ’ αυτοφώρω διαπράττοντες τάς ανωτέρω εγκληματικές πράξεις θα τυφεκίζονται επί τόπου άνευ διαδικασίας.”*³⁶¹

Συνεπής προς τις εξαγγελίες του ο Παπαδόγκωνας δεν αργεί να τις εφαρμόσει, και μάλιστα χωρίς να αφορούν τον θάνατο ταγματασφαλιτών, εγκαινιάζοντας, έτσι, τη νέα αρχή των αντιποίνων από τον Μάιο και μετά, όταν πλέον τα Τ.Α. αναλαμβάνουν απευθείας εκτελέσεις, παρόλο που δεν έχουν απαραίτητα θύματα ανάμεσά τους. Η αφορμή δόθηκε με τη δολοφονία του στρατηγού Κρέχ και τριών συνοδών του μετά από ενέδρα του ΕΛΑΣ στο δρόμο Μολάων – Σπάρτης (27 Απριλίου 1944). Η ανακοίνωση των σκληρών αντιποίνων όριζε:

“Ως αντίποινα θα εκτελεστούν:

³⁶⁰ Εκτός από τους 155 Μεσσήνιους που βρίσκονταν, όπως είδαμε, ανάμεσα στους 205 εκτελεσμένους στην Παλαιόχουνη Μεγαλόπολη, άλλοι 32 ήταν ανάμεσα στους 50 που εκτελέστηκαν στην Τρίπολη, την προηγούμενη μέρα. Ακόμη 4 είχαν εκτελεστεί νωρίτερα, στις 17-2, στο χωριό Μικρομάνη. Επίσης όλοι οι εκτελεσθέντες από το μπλόκο της 5^{ης} Φεβρουαρίου ήταν Μεσσήνιοι, στη συντριπτική τους πλειοψηφία Καλαματιανοί, με κάποιους λιγότερους από τα γύρω χωριά της Καλαμάτας που είχαν επισκεφτεί την πόλη, λόγω της αγοράς του Σαββάτου. (Ν. Καραμπέλας, ο.π., σελ. 449-458. \\ Χ. Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 533, 536)

³⁶¹ εφ. Τα Νέα - Σημαία - Θάρρος, 28 Απριλίου 1944. (Βλ. Παράρτημα 1. β.)

1.) Ο τυφεκισμός 200 κομμουνιστών την 1/5) 44.

2.) Ο τυφεκισμός όλων των ανδρών, τους οποίους θα συναντήσουν τα γερμανικά στρατεύματα επί της οδού Μολάων προς την Σπάρτην έξωθι των χωρίων των.

Υπό την εντύπωσιν του κακουργήματος τούτου Έλληνες εθελονταί εφόνευσαν αυτοβούλως 100 άλλους κομμουνιστάς.”³⁶²

Η διαταγή της “αυτόβουλης” εκτέλεσης εκατό ομήρων από τους εξημμένους - όπως τους παρουσιάζει η ανακοίνωση για το “κακούργημα” που διέπραξε ο ΕΛΑΣ- “Έλληνες εθελοντές,” δόθηκε από τον ίδιο τον Παπαδόγκωνα. Ο αριθμός αυτός ήρθε να προστεθεί σε εκείνον των εκτελέσεων, που οι Γερμανοί έκαναν σε όσους άμαχους συναντούσαν στο δρόμο μεταξύ Μολάων και Σπάρτης ως εξιλασμό για τη δολοφονία.³⁶³ Σαράντα από αυτούς εκτελέστηκαν στην Τρίπολη, μεταξύ των οποίων και είκοσι Μεσσήνιοι.³⁶⁴ Είκοσι επτά ακόμη, εκτελέστηκαν από το Τάγμα Καλαμών υπό τον λοχαγό Ηλ. Κοζομπόλη, το βράδυ της Πρωτομαγιάς στον Νέδοντα ποταμό στην Καλαμάτα, ανάμεσά τους και τρεις γυναίκες, όλοι τους μέλη του ΕΑΜ.³⁶⁵

Οι εκτελέσεις από τα Τάγματα θα συνεχιστούν μέχρι το τέλος του καλοκαιριού και την αποχώρηση των Γερμανών, χωρίς να κάμπτουν το μαχητικό φρόνημα του ΕΛΑΣ, που απαντά με δυναμικές ενέργειες ακόμα και μέσα στην πόλη της Καλαμάτας, όπως συνέβη με τη ρίψη χειροβομβίδας εναντίον ενός λόχου του Τάγματος Ασφαλείας Καλαμών στον περίβολο χώρο του ναού των Ταξιαρχών με αποτέλεσμα τον τραυματισμό οκτώ αντρών του, ως απάντηση στις εκτελέσεις της Πρωτομαγιάς (4-5-1944),³⁶⁶ ή τη δολοφονική απόπειρα κατά του απόστρατου τ\χη των Τ\Α, Π. Γεωργανά, στις 15 Ιουνίου.

³⁶² εφ. Νέα - Σημαία - Θάρρος, 10 Μαΐου 1944.

³⁶³ Χ. Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 512. \ Επειδή το αίμα δεν ήταν αρκετό διατάχθηκε και η εκτέλεση διακοσίων κομμουνιστών που ήταν κρατούμενοι στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου στην Αθήνα την Πρωτομαγιά του '44, μεταξύ των οποίων ήταν και δύο Μεσσήνιοι. Συνολικά οι εκτελέσεις για τη δολοφονία του στρατηγού ήταν 335. (Μ. Μαζάουερ. ο.π., σελ. 204 \ Χ. Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 666).

³⁶⁴ Ν. Καράμπελας, ο.π., σελ. 459.

³⁶⁵ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, ο.π., τ. ΣΤ, σελ.289. \ Τρεις όμηροι κατάφεραν να διαφύγουν, ένας εκ των οποίων παρέμεινε αθέατος και παρακολούθησε τη σκύλευση των πτωμάτων που ακολούθησε. Ο ίδιος κάνει λόγο για τριάντα πέντε ομήρους μαζί με αυτόν, που πήραν οι ταγματасφαλίτες από το στρατόπεδο του Συντάγματος που κρατούνταν και όχι για είκοσι επτά, αυξάνοντας τον αριθμό των εκτελεσμένων. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 240-242. \ Ν. Ι. Ζερβής, ο.π., τ. Ε, σελ. 193-196.)

³⁶⁶ “Χειροβομβίς εναντίον ανδρών του Τάγματος Ασφαλείας και παιδων. Η αγανάκτησις του φιλήσυχου κόσμου.” (εφ. Τα Νέα - Σημαία - Θάρρος, αρ. φύλ. 63\7-5-1944.)

Ως αντίποινα για την τελευταία ενέργεια, εκτελέστηκαν την επόμενη μέρα από το 'απόθεμα' ομήρων, υπό τις διαταγές και την επιμονή του τ/χη Σμυρλή, διοικητή του Τάγματος Καλαμών εκείνη την περίοδο, άλλοι είκοσι επτά όμηροι στον Νέδοντα ποταμό επίσης,³⁶⁷ όπως αναφέρει ο ίδιος σε εμπιστευτική αναφορά του στη Γερμανική Μυστική Αστυνομία.³⁶⁸ Πρέπει να σημειώσουμε ότι οι εκτελέσεις από τα Τάγματα σπανίως περιορίζονταν στις αναλογίες των αντιποίνων που είχαν ορίσει οι ίδιοι οι Γερμανοί για το θάνατο κάθε Γερμανού στρατιώτη ή ταγματасφалίτη και συχνά τις ξεπερνούσαν. Η εκτέλεση των είκοσι επτά κρατουμένων στον Νέδοντα ποταμό έγινε ενώ ο ταγματάρχης Γεωργανάς ήταν ακόμα εν ζωή, καθώς αρχικά είχε τραυματιστεί και υπέκυψε στα τραύματά του δύο μέρες αργότερα. Άρα, για τον τραυματισμό και μόνον ενός, εκτελέστηκαν πολλαπλάσιοι. Αν συνυπολογίσουμε την εκτέλεση δεκαπέντε κρατουμένων των Τ.Α. στον Μελιγαλά, την ίδια μέρα της απόπειρας κατά του Γεωργανά, που το πιθανότερο είναι να έγινε με αυτήν την αφορμή, το μέγεθος της ασύμμετρης απάντησης διογκώνεται εφιαλτικά και επιβεβαιώνει την άποψη ότι τα Τ.Α. δεν κινούνταν ούτε εντός των ορίων των αντιποίνων που είχαν ορίσει οι ίδιοι οι Γερμανοί.

Είναι εμφανές από τα παραπάνω ότι ο αριθμός των εκτελέσεων στη Μεσσηνία καταγράφει μία ιλιγγιώδη αύξηση από τον Φεβρουάριο και μετά, από τότε, δηλαδή, που δημιουργήθηκε το Τάγμα Ασφαλείας Καλαμών. Αναμφισβήτητα αυτό απορρέει από την παγίωση της αρχής της ασύμμετρης απάντησης από τους Γερμανούς απέναντι σε ενέργειες του ΕΛΑΣ, με στόχο την ανακοπή της δράσης του, αλλά επιπλέον καταδεικνύει και τη σημαντική συμβολή των Τ.Α. στην εφαρμογή της τακτικής των αντιποίνων. Στις επιχειρήσεις αυτές, όπως φάνηκε, τα Τ.Α. είτε πρωτοστατούσαν στα μπλόκα με στοχευμένες συλλήψεις είτε διενεργούσαν οι ίδιοι εκτελέσεις, με αποτέλεσμα, ο αριθμός των 74 εκτελεσμένων Μεσσηνίων που είχε καταγραφεί από την έναρξη της γερμανικής Κατοχής στη Μεσσηνία (9 Σεπτεμβρίου 1943) και για διάστημα τεσσεράμισι περίπου μηνών μέχρι την έλευση στην Καλαμάτα του Τάγματος Εθελοντών 'Λεωνίδας' του Τ. Βρεττάκου, να απέχει πολύ από τον

³⁶⁷ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 244-245 \ N. Ι. Ζερβής, ο.π., σελ. 220-225.

³⁶⁸ εφ. *Λαϊκή Νίκη*, 29 Σεπτεμβρίου 1944. (βλ. Παράρτημα 1.γ.)

αριθμό των εκτελέσεων που ακολούθησαν από τότε μέχρι το τέλος της Κατοχής και καθιστούν τη Μεσσηνία μαρτυρικό νομό.³⁶⁹

Επιπλέον, από την αποδελτίωση που επιχειρήσαμε στους καταλόγους των εκτελεσμένων ομήρων της Καλαμάτας, φαίνεται να επιβεβαιώνεται για άλλη μια φορά, πέρα από τις κοινοποιήσεις της γερμανικής διοίκησης για εκτελέσεις κομμουνιστών, η αλλαγή τακτικής των Γερμανών σε σχέση με τα τυφλά αντίποινα και η στόχευσή τους σε συλλήψεις κομμουνιστών και μόνο. Και εδώ η συμβολή των Τ.Α. και των καταδοτών που τα χρησιμοποιούν ως “ομπρέλα” προστασίας, είναι καθοριστική, γιατί είναι αυτοί που επιχειρούν την επιλογή. Και στα δύο μπλόκα που έγιναν στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα το 1944, έτος δράσης των Τ.Α., οι πολυπληθείς συλλήψεις έγιναν με υποδείξεις είτε κατά τη διάρκεια των μπλόκων, όπως συνέβη με αυτές του Ιανουαρίου που διενήργησε το Τάγμα του Βρεττάκου στη συνοικία Ράχη, στη δυτική πλευρά της πόλης, είτε μετά από γενικευμένες συλλήψεις, όπως εκείνες του Φεβρουαρίου στην αγορά της πόλης και την επιλογή που ακολούθησε στο στρατόπεδο του ‘Συντάγματος’, με αποτέλεσμα τον εγκλεισμό τους εκεί μέχρι την εκτέλεσή τους. Οι συλλήψεις αφορούσαν μόνο τον αντρικό πληθυσμό και φαίνεται ότι οι όμηροι επιλέγονταν είτε για τη φιλοεαμική δράση τους, είτε ως ύποπτοι για τη στάση τους απέναντι στο ΕΑΜ ή ακόμα επειδή μετείχαν στον ΕΛΑΣ συγγενικά τους πρόσωπα, αλλά και για προσωπικούς λόγους, όπως θα δούμε παρακάτω.³⁷⁰

Επιλέξαμε να ασχοληθούμε με τις συλλήψεις των ομήρων από το μπλόκο της 5^{ης} Φεβρουαρίου στην αγορά της πόλης της Καλαμάτας, επειδή επρόκειτο για τις πλέον

³⁶⁹ Οι καταγεγραμμένοι εκτελεσθέντες Μεσσήνιοι κατά τη διάρκεια της Κατοχής υπολογίζονται σε 851 και μαζί με αυτούς που δεν καταγράφηκαν ή δεν αναγνωρίστηκαν ξεπερνούν τους χίλιους. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 275.) \ \ Άλλες καταγραφές, όπως του Ν. Καραμπέλα στο Μεσσηνιακό Βιογραφικό Λεξικό μετά την αποδελτίωση που επιχειρήσαμε, τους κατεβάζουν στους 807 μαζί με αυτούς που εξοντώθηκαν στα ναζιστικά στρατόπεδα. (Ν. Καραμπέλας, ο.π., σελ. 446-470.) Η σημαντικότερη απόκλιση παρατηρείται στους εκτελεσμένους στο στρατόπεδο του “Συντάγματος,” λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών κάτω από τις οποίες εκτελέστηκαν και τάφηκαν. Τάφηκαν ομαδικά και εν κρυπτώ, και επιπλέον αποκαλύφθηκαν έναν χρόνο αργότερα.

³⁷⁰ Για μία όσο το δυνατόν αντιπροσωπευτική εικόνα των συλληφθέντων και εκτελεσθέντων Μεσσήνιων ομήρων, αναφέρουμε ότι ανάμεσά τους ήταν και οι Ν. Σούμπλης, Προϊστάμενος των Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχίας Μεσσηνίας και εμβληματική μορφή της Αντίστασης, το ηγετικό στέλεχος του εργατικού ΕΑΜ Καλαμάτας, Γ. Φραγγέας, ο εικοσιτετράχρονος εφοριακός και εαμικό στέλεχος Ηλ. Αθανασακόπουλος, ο εξηντατετράχρονος Ηλ. Φερέτος, επειδή ο γιός του υπηρετούσε στον ΕΛΑΣ ως αξιωματικός και ο δικηγόρος Π. Ρούσης, δημοτικός σύμβουλος Καλαμάτας. Ο πρώτος εκτελέστηκε ανάμεσα στους 50 στην Τρίπολη στις 23-2-1944, ενώ οι άλλοι, όλοι τους μέλη του ΕΑΜ, την επόμενη μέρα στην Παλαιόχουνη. (Μεσσηνιακό Βιογραφικό Λεξικό, ο.π., σελ. 16, 373, 417 \ \ Ν. Ι. Ζερβής, τ. Ε, ο.π., σελ. 34.) Από τους πρώτους κομμουνιστές που εκτελέστηκαν στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα πριν γενικευτούν τα αντίποινα ήταν ο εικοσιπεντάχρονος δικηγόρος Ρ. Σαλαβράκος και ο συνδικαλιστής ραπτεργάτης Αντ. Σούμπασης στις 21-10-1943. (Κ. Καραμπέλας, Μεσσηνιακό Βιογραφικό Λεξικό, ο.π., σελ. 448.)

στοχευμένες, κατά τις οποίες οι όμηροι υπέστησαν δύο επιλογές από τους οπλοφόρους καταδότες της συνοδείας του νομάρχη Περρωτή: ³⁷¹ μία στον χώρο της Δημοτικής Λαχαναγοράς, όπου είχαν μεταφερθεί από όλα τα σημεία της πόλης που είχαν συλληφθεί και από όπου απελευθερώθηκαν κάποιοι λίγοι την πρώτη μέρα, και μία την επόμενη μέρα στο στρατόπεδο του 9^{ου} Συντάγματος που είχαν οδηγηθεί οι υπόλοιποι. Από αυτούς τους τελευταίους, 200-250 περίπου, επιλέχτηκαν και οι 148 που εκτελέστηκαν σε λίγες μέρες, ενώ οι υπόλοιποι απελευθερώθηκαν.³⁷² Έχοντας στη διάθεσή μας ως δεδομένα μόνον τα ηλικιακά χαρακτηριστικά και τα επαγγέλματα που ασκούσαν οι όμηροι που εκτελέστηκαν, χωρίς να γνωρίζουμε στοιχεία για την πολιτική στάση τους κατά την περίοδο της Κατοχής, φαίνεται να επιβεβαιώνεται, η τακτική των στοχευμένων συλλήψεων και εκτελέσεων.

Δεν θα ήταν παρακινδυνευμένο να επισημάνουμε ότι τουλάχιστον τα επαγγελματικά χαρακτηριστικά των εκτελεσθέντων ομήρων που είχαμε στη διάθεσή μας, προσιδιάζουν σε εκείνα που αποδίδονταν στην κοινωνική βάση του ΚΚΕ από το μεσοπόλεμο, ³⁷³ προσαρμοσμένα όμως, σε ένα αστικό κέντρο, όπως η Καλαμάτα. Για παράδειγμα, οι μισοί περίπου ασκούσαν επαγγέλματα των μικροαστικών στρωμάτων του πληθυσμού που στις συνθήκες της Κατοχής είχαν προλεταριοποιηθεί και ήταν πολύ φυσικό να δραστηριοποιούνται με τη μοναδική υπολογίσιμη αντιστασιακή δύναμη στον πυρήνα της οποίας βρίσκονταν το ΚΚΕ: υπάλληλοι, λογιστές, σερβιτόροι, αυτοκινητιστές, έμποροι, κομμωτές και κουρείς, κρεοπώλες, οπωροπώλες, ράφτες, μικροπωλητές, μαθητές και σπουδαστές, συνθέτουν σχεδόν το ήμισυ της κοινωνικής βάσης. Οι υπόλοιποι κατά ένα μεγάλο ποσοστό ήταν εργάτες και τεχνίτες και λιγότεροι αγρότες και κτηματίες, κάτι που

³⁷¹ Ο νομάρχης Περρωτής είχε επανέλθει στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα στις 30 Ιανουαρίου από την Αθήνα όπου βρισκόταν για ένα διάστημα τριών και πλέον μηνών και είχε αναλάβει πάλι καθήκοντα, υπό την προστασία του Τάγματος του Βρεττάκου που δεν είχε αποχωρήσει ακόμα από την πόλη. Η παρουσία του επιταχύνει επί τα χείρω τις εξελίξεις. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι σχεδόν αμέσως μετά την άφιξή του γίνεται το μπλόκο στην αγορά της πόλης. (εφ. *Τα Νέα Καλαμών*, 31 Ιανουαρίου 1944.) \\ Ο ρόλος του στην επιλογή των ομήρων ήταν καθοριστικός. Πλαισιώθηκε αμέσως από μία ομάδα νεαρών ένοπλων καταδοτών που συνεργάζονταν με τη Γερμανική Μυστική Αστυνομία και στο συγκεκριμένο μπλόκο διέπρεψαν στις συλλήψεις συνομηλίκων και συμμαθητών τους. (Ν.Ι. Ζερβής, τ. Ε, ο.π., σελ. 53-54.)

³⁷² Ν. Ι. Ζερβής, ο.π., 59-60.)

³⁷³ Για τον Αγγ. Ελεφάντη το ΚΚΕ στον μεσοπόλεμο από πλευράς κοινωνικής σύνθεσης *“είναι ένα κόμμα λαϊκό. Έχει αποσπάσει από την επιρροή των αστικών στρωμάτων ένα μικρό μέρος του λαού που ανήκει στη μικροαστική τάξη, την αγροτιά και την εργατική τάξη.”* (Αγγ. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης. ΚΚΕ και αστισμός στο μεσοπόλεμο*, Ολκός, Αθήνα, σελ. 309.)

δικαιολογείται για μια πόλη, όπου τα επαγγέλματα που ασκούνται είναι στην πλειοψηφία τους αστικά.³⁷⁴

Ως προς τα ηλικιακά χαρακτηριστικά πλειοψηφούν συντριπτικά οι νέοι. Σε σύνολο 169 ομήρων για τους οποίους είχαμε στη διάθεσή μας σχετικά στοιχεία, εκτελέστηκαν ογδόντα τέσσερις όμηροι ηλικίας μεταξύ είκοσι και τριάντα ετών και επιπλέον, δεκατέσσερα παιδιά ηλικίας από δεκατεσσάρων μέχρι δεκαεννέα, μαθητές και εργάτες. Και στην επόμενη ηλικιακή ομάδα από τριάντα μέχρι σαράντα ετών, η εκπροσώπηση είναι μεγάλη, καθώς εκτελέστηκαν πενήντα ένας όμηροι. Τα ίδια περίπου συμπεράσματα αντλούμε και για τους εκτελεσμένους ομήρους από το μπλόκο του Ιανουαρίου. Και εκεί οι περισσότεροι ανήκουν σε πολιτικά δραστήριες ηλικιακές ομάδες με τα ίδια επαγγελματικά χαρακτηριστικά και είναι όλοι άρρενες, άρα ικανοί δυνητικά να φέρουν όπλο και να δραστηριοποιηθούν με την Αντίσταση.³⁷⁵

Η μόνη διαφορά παρατηρείται στις εκτελέσεις της Πρωτομαγιάς στην Καλαμάτα και τον Μελιγαλά και σε εκείνες που έγιναν σε αντίποινα για τη δολοφονία του αξιωματικού των Τ.Α., Π. Γεωργανά, στις ίδιες πόλεις. Η διαφορά δεν εστιάζεται, όμως, στα κοινωνικά και πολιτικά χαρακτηριστικά των εκτελεσμένων ομήρων, που είναι πλέον αδιαμφησβήτητα μετά την ανακοίνωση του Παπαδόγκωνα και την αναφορά του Σμυρλή που είδαμε παραπάνω, αλλά στο φύλο, καθώς στους καταλόγους των εκτελεσμένων ομήρων στη Μεσσηνία συμπεριλαμβάνονται για πρώτη φορά και γυναίκες. Πρέπει να υπενθυμίσουμε και μία επιπλέον διαφορά αναφορικά με αυτές τις εκτελέσεις: Τα ίδια τα Τάγματα διενήργησαν, εκτός από την επιλογή, και την πραγματοποίησή τους, με την έγκριση, βέβαια, των Γερμανών. Για τις γυναίκες η αρχή έγινε με την εκτέλεση τριών την Πρωτομαγιά στον Νέδοντα ποταμό και άλλων τριών στις 16 Ιουνίου στον ίδιο χώρο.³⁷⁶ Όσο για τον Μελιγαλά, η εκτέλεση της δεκαοκτάχρονης Επονίτισας αγρότισσας, Ασπασίας Ξιάρχου, ανάμεσα στους δέκα της Πρωτομαγιάς, δεν αφήνει καμία αμφιβολία για τη στόχευση των εκτελέσεων, και μάλιστα, χωρίς διάκριση φύλου και ηλικίας.³⁷⁷

³⁷⁴ Τα στοιχεία αντλήθηκαν από το Μεσσηνιακό Βιογραφικό Λεξικό, ο.π., σελ. 449-454.

³⁷⁵ Ο.π.

³⁷⁶ Ο.π., σελ. 458-465

³⁷⁷ Ο.π., σελ. 297.

ΚΕΦ. 6: Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ Τ.Α. ΜΕΣΑ ΑΠΌ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΕΙΔΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΩΣΙΛΟΓΩΝ ΚΑΛΑΜΩΝ ΚΑΙ ΝΑΥΠΛΙΟΥ

Η αναζήτηση υλικού στην έρευνά μας, που να αφορά την ένοπλη συνεργασία με τους κατακτητές στην περιοχή της Μεσσηνίας, γνωρίζαμε εξ αρχής ότι θα αντιμετώπιζε πολλές δυσκολίες. Πηγές που να αποκαλύπτουν την κατοχική δράση των Τ.Α. ήταν δύσκολο να βρεθούν, αν αναλογιστούμε τη σιωπή που επιβλήθηκε γύρω από αυτό το ζήτημα μεταπολεμικά ως αποτέλεσμα της αθόρυβης ενσωμάτωσης του κόσμου της ένοπλης κυρίως συνεργασίας στο μεταπολεμικό κράτος.³⁷⁸ Εξάλλου, τα χαρακτηριστικά με τα οποία εκδηλώθηκε η σύγκρουση μεταξύ των Τ.Α. και του ΕΑΜ στην περιοχή, τα οποία υπήρξαν πρωτόγνωρα σε ένταση και τραγικά ως προς την έκβασή τους, μετέτρεψαν το ζήτημα σε θέμα “ταμπού” και το καταδίκασαν σε μία επιπλέον σιωπή. Το έλλειμμα αυτό ήρθε να καλύψει μερικώς η βιβλιογραφική παραγωγή, αρκετά πλούσια τις τελευταίες δεκαετίες, που απαντά σε μέρος των ερωτημάτων που τίθενται σε αυτήν την εργασία για τη διερεύνηση του ζητήματος.

Πέρα από την αξιοποίηση της βιβλιογραφίας, κρίναμε ότι το ζήτημα της ένοπλης συνεργασίας θα φωτιστεί περισσότερο, αν ιδωθεί και μέσα από την μικροκλίμακα της ιστορίας. Στόχος μας ήταν να αναδείξουμε τον κόσμο του ένοπλου δωσιλογισμού στο επίπεδο της μικρής κοινωνίας, του χωριού, της οικογένειας, των ατόμων, γιατί θεωρήσαμε ότι με αυτόν τον τρόπο, μέσα δηλαδή από εξατομικευμένες περιπτώσεις, ικανές όμως να δώσουν ασφαλή συμπεράσματα, θα επιβεβαιώσουμε ή θα συμπληρώσουμε τις απαντήσεις που η βιβλιογραφία έχει δώσει σε ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν. Δηλαδή, τί είδους άνθρωποι κατατάχτηκαν στα Τ.Α. της Μεσσηνίας, ποια έκταση έλαβε το φαινόμενο της ένταξής τους σε αυτά, κατά πόσο το τοπικιστικό πνεύμα και τα συγγενικά δίκτυα επηρέασαν αυτήν την επιλογή, τι χαρακτηριστικά έλαβε η δράση τους και σε ποιο βαθμό ώστε να ακολουθείται κατά την απελευθέρωση από ένα γενικευμένο αίσθημα αντεκδίκησης από τον τοπικό πληθυσμό που εκδηλώθηκε με μοναδικό αλλά και τραγικό τρόπο στη Μεσσηνία;

Από την πλευρά του Τ.Α. Καλαμών - Μελιγαλά, δεν έχει διασωθεί καμία πηγή που να αναφέρεται στη σύμπραξή του με τους κατακτητές. Γνωρίζουμε, άλλωστε, ότι στις 13

³⁷⁸ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 87-88.\\ Για τον ίδιο λόγο σπανίζουν και οι προφορικές μαρτυρίες από την πλευρά αυτή.

Σεπτεμβρίου 1944, λίγο πριν αρχίσει η επίθεση του ΕΛΑΣ στον Μελιγαλά, με εντολή του διοικητή του Τάγματος, Δ. Παπαδόπουλου, καταστράφηκε το αρχείο του, κάτι που δεν πρόλαβε να γίνει στη γειτονική Σπάρτη για παράδειγμα, χωρίς να μπορούμε, έτσι, να γνωρίζουμε το πως καταγράφονταν από το ίδιο το Τάγμα η δράση του στη Μεσσηνία.³⁷⁹ Χάθηκαν έτσι υπηρεσιακά έγγραφα που θα μπορούσαν να απαντήσουν με ευχερέστερο τρόπο σε αρκετά ερωτήματα της έρευνας. Οι εκ των υστέρων εκθέσεις αξιωματικών των Ταγμάτων προς το Γενικό Επιτελείο Στρατού με αφορμή αίτημα του ΓΕΣ για τη συγγραφή *“Ιστορίας Εθνικής Αντιστάσεως διά την χρονικήν περίοδον 1941-1944 με θέμα την συγκρότησιν Ταγμάτων Ασφαλείας”*³⁸⁰ αποτυπώνουν μεν μερικώς την επιχειρησιακή δράση τους στην περιοχή, δεν βοηθούν όμως στην ολιστική θέαση του φαινομένου της ένοπλης συνεργασίας στην οποία επιδόθηκαν τα εκεί τμήματα των Ταγμάτων, καθώς η σκοπιά από την οποία έχουν συνταχθεί οι εκθέσεις είναι έντονα υποκειμενική.³⁸¹

Από τις πλέον αξιόπιστες πηγές στην έρευνά μας, θεωρήσαμε ότι αποτελεί το αρχειακό υλικό του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων Καλαμών, όπου εξετάστηκαν οι υποθέσεις που αφορούσαν στην ένοπλη συνεργασία με τους κατακτητές, μετά από μηνύσεις που υποβλήθηκαν εναντίον όσων ενέχονταν σε αδικήματα που διαπράχθηκαν στο διάστημα της οκτάμηνης και πλέον δράσης των Ταγμάτων Ασφαλείας στην περιοχή της Μεσσηνίας. Οι καταθέσεις στις οποίες στηρίχτηκαν οι μηνύσεις αυτές, οι οποίες δόθηκαν στην Πολιτοφυλακή του ΕΛΑΣ, στο σύντομο διάστημα της εαμοκρατίας στη Μεσσηνία και παραδόθηκαν στη νέα Αρχή, αποτελούν μέρος του προανακριτικού υλικού, το οποίο, όμως, απουσιάζει από τις δικογραφίες. Δεν υπήρχε, έτσι, η δυνατότητα να κάνουμε χρήση ενός πρωτογενούς υλικού, που θεωρούμε ότι θα αποκάλυπτε με περισσότερη διαύγεια τον κόσμο του δωσιλογισμού στον νοτιοπελοποννησιακό νομό. Γι’ αυτό και αρκεστήκαμε στα βουλεύματα του ΕΔΔ Καλαμών των ετών 1946- 1947, από τα οποία εκτιμήσαμε ότι θα αντλήσουμε στοιχεία ικανά να μας οδηγήσουν στην εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για τη δράση των ένοπλων συνεργατών με τους κατακτητές, κυρίως με τους Γερμανούς στα Τ.Α. Κι αυτό γιατί στα βουλεύματα περιγράφονται όλες οι υποθέσεις, για τις οποίες

³⁷⁹ Κ. Μπρούσαλης, ο.π., σελ. 461-462.

³⁸⁰ ΓΕΣ- ΔΙΣ φ. 915\Α\12\8

³⁸¹ Παρόλο που στο αίτημα του ΓΕΣ ανταποκρίθηκαν περισσότερο οι αξιωματικοί των Ταγμάτων Ασφαλείας της Πελοποννήσου - μόνον για τα Τάγματα της Λακωνίας υποβλήθηκαν εννέα εκθέσεις από τις δεκαεπτά συνολικά - η αναμενόμενη πληθώρα πληροφοριών δεν λειτούργησε υπέρ της ιστορικής έρευνας, καθώς η δράση των Τ.Α. απεικονίζεται στις εκθέσεις απόλυτα αντεστραμμένη, με τους Γερμανούς σε ρόλο αρωγών των Ταγμάτων στην αντιπαράθεσή τους με το ΕΑΜ. (Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 113-115.)

διενεργήθηκε προανάκριση, έστω και ακροθιγώς, και όχι μόνο αυτές που το Συμβούλιο έκρινε ότι πρέπει να παραπεμφθούν στο ακροατήριο, οι οποίες ήταν λίγες σε σχέση με το σύνολο.

Από το αρχειακό υλικό των βουλευμάτων που εκδόθηκαν από τις αρμόδιες Δικαστικές Αρχές του ΕΔΔ Καλαμών, έχουμε στη διάθεσή μας ένα μόνο μέρος. Συγκεκριμένα, μόνο 118 βουλεύματα, από ένα σύνολο 497, είχαμε την ευχέρεια να επεξεργαστούμε, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει να καταστεί η έρευνα ατελής.³⁸² Επιπλέον, οι περιγραφές των συμβάντων από τις δικαστικές αρχές σε αρκετά από αυτά είναι φειδωλές, πράγμα που δυσχέρανε την εις βάθος έρευνα. Συμπληρωματικά, αναζητήσαμε τα βουλεύματα που εκδόθηκαν από το ΕΔΔ Ναυπλίου και αφορούσαν αδικήματα που συντελέστηκαν στη Μεσσηνία,³⁸³ τα οποία είναι μεν κατά τι περισσότερα από πλευράς υποθέσεων, παρουσιάζουν, όμως, μεγαλύτερη ελλειπτικότητα ως προς τις πληροφορίες που παρέχουν.

Τις αδυναμίες αυτές ήρθε να καλύψει πάλι το αρχειακό υλικό του Ειδικού Διακαστηρίου Καλαμών. Επιπλέον στοιχεία που να ικανοποιούν την έρευνά μας αναζητήσαμε στα πρακτικά των δικών που αφορούσαν υποθέσεις ένοπλης συνεργασίας, σε όσες, δηλαδή, από αυτές κατέληξαν να εκδικαστούν ενώπιον ακροατηρίου, πραγματικά λίγες σε σχέση με το σύνολο των βουλευμάτων που εκδόθηκαν από το ίδιο Δικαστήριο. Τα πρακτικά αυτά λειτούργησαν συμπληρωματικά σε κάποιες υποθέσεις, ενίοτε όμως, καθοριστικά για την περάτωση αυτής της εργασίας. Κι αυτό γιατί οι καταθέσεις των μαρτύρων, που στα βουλεύματα, είτε απουσιάζουν είτε καταπιάνονται ακροθιγώς με τα γεγονότα, στα πρακτικά των δικών αντισταθμίζουν την απώλεια παρέχοντας πολύτιμη βοήθεια στην έρευνα. Φωτίζουν ιδιαίτερες πτυχές της υπόθεσης και αποκαλύπτουν τα κίνητρα των δραστών αλλά και τις διαθέσεις των μαρτύρων απέναντι στους κατηγορούμενους.

³⁸² Παράρτημα 2α, σελ. 372. \\ Από το σώμα των βουλευμάτων ελλείπουν τα πρώτα 166 βουλεύματα των ετών 1945 και 1946 και επιπλέον άλλα 216 βουλεύματα του έτους 1947. Δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι για την τύχη αυτών των εγγράφων, παρά μόνο εικασίες μπορούμε να κάνουμε. Είναι βέβαιο ότι κατά την επίθεση του Μαγγανά στην πόλη της Καλαμάτας στις 20 Ιανουαρίου 1946, και κατά τη διήμερή κατάληψή της, καταστράφηκαν δικογραφίες από το Πρωτοδικείο, όπου φυλάσσονταν, χωρίς να μπορούμε να μιλήσουμε με βεβαιότητα, αν μεταξύ τους ήταν και οι επίμαχες. Πολύ αργότερα, κατά τους σεισμούς του 1986, το κτήριο ήταν από αυτά που υπέστησαν ζημιές. Ενδεχομένως να χάθηκαν ή να καταστράφηκαν. Δεν αποκλείεται να υπέστησαν και λαθροχειρία από θιγόμενα πρόσωπα.

³⁸³ Το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Ναυπλίου ήταν ένα από τα πρώτα που λειτούργησαν, από τον Απρίλιο του 1945, εξυπηρετώντας και υποθέσεις όμορων νομών, όπως της Μεσσηνίας. Μέχρι να ξεκινήσει τη λειτουργία του το Ειδικό Δικαστήριο Καλαμών, εξέδωσε 133 βουλεύματα που αφορούσαν υποθέσεις της Μεσσηνίας και διεξήγαγε ελάχιστες δίκες. (Παράρτημα 2β, σελ. 399.)

Από τα 118 βουλεύματα του ΕΔΔ Καλαμών που αφορούσαν 692 κατηγορούμενους, τα τριάντα τέσσερα εκδόθηκαν το 1946 και τα ογδόντα ένα το 1947. Με βάση το υλικό που αποδελτιώσαμε διακρίναμε σε αυτά δύο βασικές κατηγορίες κατηγορουμένων: τους συνεργάτες των Γερμανών και τους συνεργάτες των Ιταλών, αν και σε μερικές περιπτώσεις, η συνεργασία φέρεται να συντελέστηκε και με τους δύο κατακτητές. Τα βουλεύματα της πρώτης κατηγορίας κατηγορουμένων είναι τα περισσότερα, ενώ της δεύτερης τα λιγότερα. Ακόμα πιο λίγα είναι εκείνα στα οποία οι κατηγορούμενοι καταγγέλλονται για συνεργασία και με τους δύο κατακτητές, περισσότερο για οικονομική. Σε δύο βουλεύματα που αφορούσαν 7 κατηγορούμενους, δεν καταφέραμε να προσδιορίσουμε αν η συνεργασία αναφέρεται στη γερμανική ή την ιταλική κατοχή στη Μεσσηνία, λόγω της ελλειπτικότητας των πληροφοριών,³⁸⁴ ενώ ένα άλλο, εκπλήσσει ακόμα και το Συμβούλιο με την παρουσία του στις δικογραφίες, καθώς αφορούσε 31 κατηγορούμενους, αξιωματικούς του ΕΛΑΣ.³⁸⁵

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΙ	ΒΟΥΛΕΥΜΑΤΑ	ΕΝΟΠΛΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ
Συνεργασία με Γερμανούς	486	91	475	11
Συνεργασία με Ιταλούς	45	19	30	15
Συνεργασία και με τους δύο κατακτητές	123	5	14	109
Αόριστα / απροσδιόριστα στοιχεία	7	2	—	—
Στελέχη ΕΑΜ	31	1	—	—
Σύνολο	692	118	519	135

Πίνακας 1: Εκδοθέντα βουλεύματα ΕΔΔ Καλαμών. (Πηγή: ΓΑΚ Μεσσηνίας, ΑΒΕ 365, Φ. 129)

Στην πρώτη κατηγορία συνεργατών, εκείνων δηλαδή, που συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς, που είναι και η πολυπληθέστερη και σε αριθμό βουλευμάτων και σε κατηγορούμενους, περιλαμβάνονται όσοι ανήκαν στον σκληρό πυρήνα του ένοπλου δωσιλογισμού, καταδότες που συνεργάζονταν με την Γκεστάπο, μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας, που είναι και οι περισσότεροι, ή απλοί συνεργάτες των Γερμανών, διερμηνείς,

³⁸⁴ Βούλευμα 167 \ 31-12-1946, 466\30-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

³⁸⁵ Βούλευμα 484 \18-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

ακόμα και λάτρες της ναζιστικής ιδεολογίας, προπαγανδιστές της νίκης του Άξονα και οι κατηγορούμενοι για οικονομικό δωσιλογισμό που είναι και οι λιγότεροι.³⁸⁶ Στη δεύτερη κατηγορία, από τους 45 καταγγελλόμενους για συνεργασία με τις ιταλικές Αρχές Κατοχής, οι 30, των οποίων η δράση περιγράφεται σε δεκέξι βουλεύματα, κατηγορούνταν για κατάδοση στον εχθρό Ελλήνων και ξένων υπηκόων, κυρίως διωκόμενων Άγγλων στρατιωτών, για κλοπές και ληλασίες ή για ανάληψη υπηρεσίας στην Ιταλική αστυνομία, ενώ οι υπόλοιποι εμπλέκονταν σε υποθέσεις οικονομικής συνεργασίας. Δεκατέσσερις επιπλέον κατηγορούμενοι καταγγέλλονταν σε δύο βουλεύματα, για καταδόσεις και επί γερμανικής Κατοχής.³⁸⁷

Η δράση του ένοπλου δωσιλογισμού στη Μεσσηνία που αφορά τη συνεργασία με τους Γερμανούς, περιγράφεται σε 89 βουλεύματα του Ειδικού Διακρητίου Καλαμών. Σε αυτά οι κατηγορούμενοι καταγγέλλονται για καταδόσεις στους Γερμανούς Ελλήνων υπηκόων, κλοπές, ληλασίες, εμπρησμούς οικιών, κακοποιήσεις πολιτών και φόνους, ενώ σε κάποια από αυτά και στην άσκηση προπαγάνδας για λογαριασμό του εχθρού. Ένα, μάλιστα, που αφορά δέκα κατηγορούμενους, συγκεντρώνει όλες σχεδόν τις κατηγορίες, τόσο της ένοπλης, όσο και της οικονομικής συνεργασίας και με τους δύο κατακτητές.³⁸⁸ Στα μισά σχεδόν βουλεύματα συναντούμε περισσότερους του ενός κατηγορούμενους ανά βούλευμα. Στα 27 από αυτά, οι 372 κατηγορούμενοι που αναφέρονται, απαρτίζουν ομάδες κατηγορουμένων των δέκα, κατά μέσο όρο ατόμων, ενώ σε 4 βουλεύματα είναι πολλαπλάσιοι.³⁸⁹ Συνολικά, με βάση τα βουλεύματα που είχαμε στη διάθεσή μας μόνο, καταγγέλλθηκαν για ένοπλη συνεργασία με τους Γερμανούς 485 κατηγορούμενοι, αριθμός δυσανάλογα μεγάλος σε σχέση με τον αριθμό

³⁸⁶Πρόκειται για έντεκα κατηγορούμενους που η δράση τους περιγράφεται σε τέσσερα βουλεύματα και αφορά την τροφοδοσία του γερμανικού στρατού με τρόφιμα και ορυκτά μέταλλα και γενικά την άσκηση εμπορίου με τις γερμανικές Αρχές Κατοχής. (Βουλεύματα 173\31-12-1946, 187\31-12-1946, 323\14-6-1947, 458\29-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.) \\ Τρία επιπλέον βουλεύματα αναφέρονται σε οικονομική συνεργασία και με τους δύο κατακτητές και εμπλέκουν εκατόν εννέα κατηγορούμενους. Εδώ συναντούμε και την πολυπληθέστερη ομάδα κατηγορουμένων σε ένα βούλευμα, συνολικά εκατόν έξι, από τους οποίους τελικά μόνον οι επτά παραπέμφθηκαν να δικαστούν στο Ειδικό Δικαστήριο, με την κατηγορία ότι είχαν αναλάβει διάφορα έργα στρατιωτικής φύσης για λογαριασμό των Αρχών Κατοχής, Ιταλικών και Γερμανικών, όπως την κατασκευή αεροδρομίου και μεγάλης έκτασης οχυρωματικών έργων στην Πύλο και την Καλαμάτα. Επρόκειτο κυρίως, για μηχανικούς και εργολάβους δημοσίων έργων. (Βουλεύματα 453 \ 20-10-1947, 483 \18-11-1947, 490 \27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

³⁸⁷ Βουλεύματα 488 \ 22-11-1947, 491\ 27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

³⁸⁸ Βούλευμα 491\ 27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

³⁸⁹ Πρόκειται για πολυπληθείς ομάδες κατηγορουμένων των είκοσι επτά, σαράντα τεσσάρων, σαράντα οκτώ και πενήντα τεσσάρων ατόμων στα βουλεύματα 441, 443, 494 και 497 αντίστοιχα. (βλ. Παράρτημα 2α.)

των βουλευμάτων στα οποία καταγράφονται από το Συμβούλιο του ΕΔΔ Καλαμών οι καταγγελλόμενες πράξεις τους.

Αυτό οφείλονταν σε λόγους που σχετίζονταν με τον χώρο δράσης τους, την εντοπιότητά τους και τις μεταξύ τους σχέσεις συγγένειας. Όπως συνέβαινε και σε άλλες περιοχές, παρατηρούνταν μαζικές καταγγελίες, ιδιαίτερα όταν οι καταγγελλόμενοι προέρχονταν από την ύπαιθρο, κατοικούσαν στο ίδιο ή σε γειτονικά χωριά και διέπονταν μάλιστα από σχέσεις συγγένειας.³⁹⁰ Οι επιχειρήσεις που διενεργούσαν κατά ομάδες, πολλές μάλιστα και σε μαζική κλίμακα, όπως στο χωριό Κορυφάσιο Πυλίας στο τέλος Αυγούστου του 1944, ή στο χωριό Λογγά στην περιοχή του Πεταλιδίου τον ίδιο μήνα, ελάμβαναν χώρα, ως επί το πλείστον, είτε στο ίδιο το χωριό τους ή σε γειτονικά χωριά. Αυτό τους καθιστούσε εύκολα αναγνωρίσιμους, ώστε να καταγγέλλονται αργότερα μαζικά στην Πολιτοφυλακή.

Στην περιοχή της ανατολικής Πυλίας, για παράδειγμα, από όπου προέρχονται συνολικά 69 κατηγορούμενοι, οι καταγγελίες που καταγράφονται σε πέντε βουλεύματα αφορούν μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας που κατάγονται από το χωριό Βελίκα και μάλιστα με την ίδια σύνθεση σε όλα.³⁹¹ Στη δυτική Πυλία με 111 κατηγορούμενους συνολικά, παρατηρήσαμε ότι σε πέντε βουλεύματα επίσης, συμπεριλαμβανομένου και εκείνου που αφορά 44 κατηγορούμενους, οι καταγγελλόμενοι, στην πλειοψηφία τους, κατάγονται από το χωριό Κορυφάσιο.³⁹² Στην περιοχή της μεσσηνιακής Μάνης, από όπου κατάγονται 155 κατηγορούμενοι, παρατηρούνται μαζικές καταγγελίες κατά κατηγορουμένων από τα χωριά Μηλέα, Νομισί και Πολιάνα σε τουλάχιστον έξι βουλεύματα, μεταξύ των οποίων και σε εκείνο που αναφέρεται σε πολυπληθή ομάδα 48 κατηγορουμένων.³⁹³ Ανάμεσά τους καταγγέλλονται και 31 κάτοικοι από τη γειτονική Σελίνιτσα για πράξεις βίας εναντίον συγχωριανών τους.³⁹⁴ Μαζικές καταγγελίες για τη δράση κατηγορουμένων κατά κατοίκων του ίδιου του χωριού τους παρατηρήσαμε ακόμα για κατηγορούμενους που κατάγονταν από τα

³⁹⁰ Ε. Χαϊδιά, Δωσίλογοι: Από την Κατοχή στην Απελευθέρωση στο Μ. Μαζάουερ (επιμ.), *Μετά τον Πόλεμο*, ο.π. σελ. 59, όπου συνάγεται το ίδιο συμπέρασμα για το ΕΔΔ Θεσσαλονίκης, για την εκδίκαση υποθέσεων που αφορούσαν κυρίως την Κεντρική και Δυτική Μακεδονία.

³⁹¹ Βουλεύματα 174\ 31-12-1946, 304\ 12-6-1947, 307\ 14-6-1947, 442\ 12-10-1947, 475\ 6-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

³⁹² Βουλεύματα 181\ 31-12-1946, 438\ 12-10-1947, 443\ 12-10-1947, 471\ 6-11-1947, 485\ 18-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

³⁹³ Βουλεύματα 321\ 14-6-1947, 440\ 12-10-1947, 450\ 18-10-1947, 451\ 18-10-1947, 460\ 29-10 - 1947, 477\ 7-11-1947, 478\ 11-11-1947, 493\ 27-11-1947, 494\ 27-11-1947.

³⁹⁴ Βουλεύματα 491\ 27-11-1947, 494\ 27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

χωριά Σέλιτσα,³⁹⁵ Καλό Νερό Κυπαρισσίας,³⁹⁶ Σπερχογεία³⁹⁷ και από την κωμόπολη των Γαργαλιάνων,³⁹⁸ ενώ αρκετοί είναι οι κατηγορούμενοι που κατάγονται από γειτονικά χωριά και καταγγέλλονται επίσης μαζικά για τη δράση τους, κυρίως στα χωριά της ανατολικής Πυλίας, Πανυπέρι, Κακόρεμα, Καρποφόρα, Πεταλίδι και Λογγά.³⁹⁹

Αντίθετα, για τα βουλεύματα του ΕΔΔ Ναυπλίου δεν ισχύει το ίδιο. Στα 133 βουλεύματα που εκδόθηκαν από το εν λόγω Ειδικό Δικαστήριο και αφορούσαν τη Μεσσηνία, περιλαμβάνονται 155 κατηγορούμενοι. Δεν αφορούν, δηλαδή, ομάδες αλλά ως επί το πλείστον, μεμονωμένες περιπτώσεις καταγγελλόμενων, πράγμα που σημαίνει ότι αυτό το χαρακτηριστικό φαίνεται να είχαν οι πρώτες καταγγελίες που αφορούσαν τη Μεσσηνία.

Τόπος καταγωγής κατηγορουμένων	Αριθμός κατηγορουμένων	Αριθμός βουλευμάτων
Επαρχία Καλαμών	66	57
Επαρχία Μεσσήνης	77	64
Επαρχία Πυλίας	11	11
Επαρχία Τριφυλίας	1	1
Σύνολα	155	133

Πίνακας 2: Εκδοθέντα βουλεύματα του ΕΔΔ Ναυπλίου που αφορούν υποθέσεις της Μεσσηνίας (Πηγή: ΓΑΚ Ναυπλίου, ΑΒΕ 216, ΑΕΕ. 1.16.1., Β.1.1.)

Ως προς τον τόπο καταγωγής των κατηγορουμένων, οι 111 κατηγορούμενοι κατάγονταν από χωριά και κωμοπόλεις της μεσσηνιακής υπαίθρου και ένας σημαντικός αριθμός 43 κατηγορουμένων, από την πόλη της Καλαμάτας. Ιδιαίτερη συγκέντρωση καταγγελλόμενων παρουσιάζουν τα χωριά και οι κωμοπόλεις της άνω Μεσσήνης, Διαβολίτσι, Μελιγαλάς, Ζευγολατιό, Μαγούλα, Μερόπη, Ανθούσα, Κατσαρού, Νεοχώρι και Τσουκαλέϊκα.⁴⁰⁰ Από τους 155 συνολικά κατηγορούμενους, οι 77 κατάγονται από αυτές τις περιοχές της μεσσηνιακής υπαίθρου. Αν προστεθούν σε αυτούς και οι 58 κατηγορούμενοι που κατάγονται από την πόλη της Καλαμάτας και τα γύρω χωριά, Θουρία, Σπερχογεία, Λέϊκα και Γιαννιτσάνικα,

³⁹⁵ Βούλευμα 446\ 18-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

³⁹⁶ Βούλευμα 183\31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

³⁹⁷ Βούλευμα 178\ 31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας

³⁹⁸ Βουλεύματα 195,196\ 31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

³⁹⁹ Βουλεύματα 441\ 12-10-1947, 468\31-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁴⁰⁰ Βλ. χάρτη άνω Μεσσήνης, σελ. 164

φαίνεται ότι οι πρώτες υποθέσεις που εισήχθησαν αρχικά προς εξέταση στο Ειδικό Δικαστήριο του Ναυπλίου αφορούσαν αποκλειστικά τη δράση του Τ.Α. Καλαμών-Μελιγαλά, αφού ο τόπος καταγωγής των κατηγορουμένων, η πόλη της Καλαμάτας και τα χωριά του μεσσηνιακού κάμπου που εκτείνεται βόρεια της Μεσσήνης, είναι και ο χώρος δράσης του τοπικού Τάγματος, όπως συχνά συνηθίζονταν. Λιγότερη αντιπροσώπευση στα βουλεύματα του ΕΔΔ Ναυπλίου έχουν οι περιοχές της Πυλίας και της μεσσηνιακής Μάνης - η οποία εντάσσεται στην επαρχία Καλαμών - με μόλις 17 κατηγορούμενους.⁴⁰¹ Οι υποθέσεις αυτές εξετάστηκαν στην πλειοψηφία τους από το ΕΔΔ Καλαμών.

Οι περισσότερες πληροφορίες για τη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας δίνονται από τα βουλεύματα του Ειδικού Δικαστηρίου Καλαμών, γι' αυτό και εστιάσαμε σε αυτά σχεδόν αποκλειστικά σε αυτήν την ενότητα της εργασίας. Σε αυτά, λοιπόν, τα 89 βουλεύματα, οι κατηγορούμενοι στη συντριπτική τους πλειοψηφία έχουν ως τόπο καταγωγής και δράσης τη μεσσηνιακή ύπαιθρο, όπως προέκυψε από την αποδελτίωση που επιχειρήσαμε. Σε όσες υποθέσεις αποτυπώνεται η δράση των Τ.Α., τα γεγονότα είναι πανομοιότυπα. Αφορούν επιθέσεις μονάδων τους σε χωριά της Μεσσηνίας που στρέφονται, κυρίως, κατά πολιτών για τη σχέση τους με το ΕΑΜ, ή συγγενών τους. Στα βουλεύματα δεν αναφέρονται συγκρούσεις με τον ΕΛΑΣ, παρά μόνον επιδρομές σε χωριά και πράξεις βίας εναντίον αμάχων.⁴⁰² Η βία με τη μορφή συλλήψεων και κακοποιήσεων συνοδεύει κάθε επιδρομή και στρέφεται αδιάκριτα και σε γυναίκες. Περιπτώσεις βιασμών δεν καταγράφονται ευκρινώς σε αυτά, χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν γίνονταν, αν αναλογιστούμε τη δυσκολία των θυμάτων να τους καταγγείλουν ή πιθανότατα και την απροθυμία του ίδιου του Δικαστηρίου να τους καταγράψει, προτιμώντας, ίσως, να τους συμπεριλαμβάνει γενικότερα στις κακοποιήσεις.

Σχεδόν πάντα στις επιδρομές καταγράφονται πυρπολήσεις οικιών, αφού προηγουμένως έχουν λεηλατηθεί. Σε δεκαοκτώ βουλεύματα που εκδόθηκαν από το ΕΔΔ Καλαμών, έχουμε αναφορές για λεηλασίες και εμπρησμούς σπιτιών και σε έξι επιπλέον για κλοπές, συνήθως τροφίμων, ενδυμάτων και σκευών. Σε αυτά εμπλέκονται συνολικά ογδόντα πέντε κατηγορούμενοι. Το πλιάτσικο αποτελούσε δέλεαρ για τη συμμετοχή στα Τάγματα, ένα

⁴⁰¹ Βλ. Παράρτημα 2β.

⁴⁰² Η μοναδική συμπλοκή μεταξύ Τ.Α. και ΕΛΑΣ που αναφέρεται στα βουλεύματα γίνεται στο χωριό Φαρακλάδα της Κυπαρισσίας στις 23 Αυγούστου 1944. (Βούλευμα 200 \31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.) \\ Σε άλλο βούλευμα έμμεσα πληροφορούμαστε για συναφθείσα μάχη του Τάγματος της Πύλου με τον ΕΛΑΣ, αποτέλεσμα της οποίας ήταν η καταγγελλόμενη πράξη αργότερα, της πυρπόλησης οικιών στο χωριό Κυνηγού στις 5 Αυγούστου 1944. (Βούλευμα 191 \31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

επιπλέον “εισόδημα,” και οι πυρπολήσεις με εμπρηστικές σκόνες - κατά την προσφιλή συνήθεια των Γερμανών - μέρος της τακτικής της καμμένης γης και της καταστροφής της υλικής υπόστασης των θυμάτων. Πολλές συλλήψεις οδηγούσαν σε παρατεταμένη κράτηση, με τους αιχμαλώτους να γίνονται έρμαια στις διαθέσεις των φρουρών. Άλλοι παραδίδονταν στους Γερμανούς με πιθανότερη έκβαση την εκτέλεσή τους, είτε άμεσα, είτε μετά από κράτηση στις φυλακές της Τρίπολης.

Φυσικά, εκτελέσεις διενεργούσαν, όπως προαναφέρθηκε, και τα ίδια τα Τάγματα. Σε τουλάχιστον είκοσι βουλεύματα που αφορούσαν εκατόν πενήντα τέσσερις κατηγορούμενους, διακρίναμε περιπτώσεις φόνων, συνήθως εν ψυχρώ εκτελέσεων, που στρέφονταν και κατά γυναικών σε κάποια από αυτά. Εκτός από τις απευθείας εκτελέσεις που διενεργούσαν τα μέλη των Τ.Α., συχνότερες είναι και εκείνες που έκαναν οι Γερμανοί μετά από καταδόσεις και συλλήψεις που διενεργούσαν τα Τάγματα. Τουλάχιστον εικοσιοκτώ βουλεύματα αναφέρονται σε τέτοιες περιπτώσεις συλλήψεων πολιτών, στις οποίες εμπλέκονται συνολικά περί τους εκατόν πενήντα κατηγορούμενους. Σε δέκα περιπτώσεις από αυτές, οι συλλήψεις κατέληξαν σε εκτέλεση.

Ανάλογο φαινόμενο παρατηρήσαμε ότι συνέβαινε και επί ιταλικής κατοχής στη Μεσσηνία, όχι με τα Τάγματα Ασφαλείας που δεν είχαν ακόμα δημιουργηθεί, αλλά με καταδότες, διερμηνείς των Ιταλών και άτομα που είχαν προσληφθεί στην Ιταλική Αστυνομία ή είχαν γίνει Ιταλοί υπήκοοι. Από τα δεκαεννέα βουλεύματα που αφορούν τη συνεργασία με τους Ιταλούς τα δώδεκα από αυτά αναφέρονται σε καταδόσεις και συλλήψεις Ελλήνων και ξένων υπηκόων, κυρίως διωκόμενων Άγγλων στρατιωτών, κλοπές και λεηλασίες, με τη διαφορά ότι εδώ σπανίζουν οι εκτελέσεις, οι οποίες συνήθως γίνονται στην Τρίπολη όπου έχουν μεταφερθεί οι κρατούμενοι.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι ένας αρκετά μεγάλος αριθμός βουλευμάτων, είκοσι τριών για την ακρίβεια, που εμπλέκουν εκατόν πενήντα τέσσερις κατηγορούμενους, αναφέρεται γενικά σε πράξεις βίας κατά πολιτών, χωρίς να διευκρινίζεται περαιτέρω αν πρόκειται για κακοποιήσεις ή βασανισμούς που υφίστανται τα θύματα ή για εγκλεισμό σε κρατητήρια ή για κάποια άλλη μορφή βίας. Επιπλέον, οι περιπτώσεις κάποιων κατηγορουμένων δεν μπορούν να ενταχθούν αυστηρά στην κατηγοριοποίηση των αδικημάτων που επιχειρήσαμε γιατί η δράση τους συνδυάζει περισσότερα του ενός από τα αδικήματα αυτά.

6.1. ΚΑΤΑΔΟΤΕΣ

Ιδιαίτερη έκταση στα βουλεύματα καταλαμβάνουν οι περιπτώσεις κατάδοσης πολιτών στους Γερμανούς ή στα Τ.Α., μια τακτική, άλλωστε, που μας είναι γνώριμη ήδη από την περίοδο της ιταλικής Κατοχής της Μεσσηνίας. Το φαινόμενο των καταδοτών γνώρισε ιδιαίτερη έξαρση με τη δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας, τα οποία λειτούργησαν ως ασπίδα προστασίας για αυτούς, παρέχοντάς τους την κάλυψη που είχαν απωλέσει με την αποχώρηση των Ιταλών. Η ανάγκη των Γερμανών για σύμπραξη με τα Τάγματα Ασφαλείας στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις και στα αντίποινα, αναβάθμισαν και τον ρόλο τους.

Η αξιοποίηση της προϋπάρχουσας δράσης των καταδοτών κατά την περίοδο της ιταλικής κατοχής, έκανε εφικτή την κατάρτιση καταλόγων ομήρων, βάσει των οποίων γίνονταν οι συλλήψεις. Μια τέτοια λίστα, για παράδειγμα, με 200 ονόματα κατοίκων της Πυλίας και Τριφυλίας, είχε βρεθεί πάνω σε Γερμανό αξιωματικό και έπεσε στα χέρια των ανταρτών του ΕΛΑΣ, στη δεύτερη ενέδρα που επιχείρησαν εναντίον εφοδιοπομπής των Γερμανών στον Άγιο Φλώρο Μεσσηνίας στις 19 Φεβρουαρίου 1944.⁴⁰³ Με τη συνδρομή των καταδοτών αυξήθηκε η αποτελεσματικότητα της δράσης των Τ.Α. και τα αντίποινα πολλαπλασιάστηκαν. Μάλιστα, οι Γερμανοί, αναγνωρίζοντας τη σημασία τους για τη διενέργεια αυτών των επιχειρήσεων, όρισαν ως αναλογία για τον θάνατο ενός καταδότη την εκτέλεση πέντε ομήρων.⁴⁰⁴ Η εντοπιότητα των μελών τους, που τους έκανε να γνωρίζουν καλύτερα από κάθε άλλον πρόσωπα και πράγματα, μέλη του ΕΑΜ, συγγενείς τους και συμπαθούντες, ήταν για τους Γερμανούς το αδιαφιλονίκητο προσόν τους, που τους καθιστούσε αποτελεσματικούς στην περάτωση τέτοιων επιχειρήσεων.⁴⁰⁵

Μια πρόγευση της δράσης των καταδοτών είχε λάβει η Καλαμάτα λίγους μήνες πριν, στις 22 Οκτωβρίου του 1943, όταν Γερμανοί στρατιώτες με υποδείξεις Ελλήνων κουκουλοφόρων είχαν συλλάβει, όπως προαναφέρθηκε, εκατοντάδες κατοίκους - περίπου πεντακόσιους - στη συνοικία Ράχη, στη δυτική πλευρά της πόλης.⁴⁰⁶ Από τους συλληφθέντες πολλοί μεταφέρθηκαν στις φυλακές της Τρίπολης, άλλοι κατέληξαν στο στρατόπεδο

⁴⁰³ Γρ. Κριμπάς, ο.π.,σελ. 200, 210.

⁴⁰⁴ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 70.\\ Οι εκτελέσεις πενήντα ομήρων στην Τρίπολη στις 23 – 2- 1944 έγιναν ως αντίποινα και για τη δολοφονία ενός Έλληνα καταδότη. (βλ. υποσ. 355 της παρούσης εργασίας.)

⁴⁰⁵ Τ. Κωστόπουλος, ο.π. σελ. 45,46,48\\ "[...] τα Τάγματα Ασφαλείας επέδραμαν μαζί με Γερμανούς στα χωριά, όπου συγκέντρωναν τον πληθυσμό στην κεντρική πλατεία του χωριού, και μέσω κουκουλοφόρων εκτελούσαν υποδεικνυόμενους επιτόπου - μεταξύ των οποίων ηλικιωμένους και γυναικόπαιδα." (Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ.70)

⁴⁰⁶ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 504. \\ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 66.

Χαϊδαρίου και άλλοι - περίπου διακόσιοι - σε στρατόπεδα της Γερμανίας.⁴⁰⁷ Ανάλογο πογκρόμ κατά εαμιτών έγινε την ίδια μέρα και στη Σπάρτη και απέφερε στους Γερμανούς τριακόσιους, κατά άλλους πεντακόσιους συλληφθέντες. Και εκεί η δράση των κουκουλοφόρων καταδοτών ήταν καταλυτική. Πρωτοστάτησαν μεταξύ άλλων μέλη του αντικομμουνιστικού πυρήνα του Δημητρακάκη από τον Μυστρά. Ο Βρεττάκος, σαφώς αναμειγμένος, απαίτησε από τους συλληφθέντες δηλώσεις υποταγής στο πρόσωπό του για να απελευθερωθούν, πράγμα που εν μέρει κατάφερε από κάποιους, τους οποίους και όπλισε στο Τάγμα του. Οι υπόλοιποι εγκλείστηκαν στις φυλακές της Τρίπολης,⁴⁰⁸ και 118 από αυτούς εκτελέστηκαν, όπως είδαμε, στο Μονοδέντρι.

Με αυτό το κύμα συλλήψεων στις δύο πρωτεύουσες της νότιας Πελοποννήσου εγκαινιάστηκε από πολύ νωρίς η τακτική της ομηρίας και η διατήρηση ενός υψηλού αριθμού αιχμαλώτων, στις φυλακές της Τρίπολης, του Γυθείου και της Σπάρτης, από τον οποίο Γερμανοί και Τάγματα αλίευαν τα υποψήφια θύματα των ομαδικών εκτελέσεων προς εξιλασμό για τα θύματα που είχαν από τις δυναμικές ενέργειες του ΕΛΑΣ.⁴⁰⁹ Σε αυτό συνέτεινε κατά πολύ η συντονισμένη δράση των καταδοτών, ενταγμένη στο δίκτυο συνεργασίας με τους Γερμανούς, που είχε ήδη διαμορφωθεί από τους δωσιλογικούς κύκλους των δύο πόλεων αμέσως μετά την ιταλική συνθηκολόγηση και πριν ακόμα σχηματιστούν τα Τάγματα Ασφαλείας στην περιοχή. Τα νήματα κινούσε στην Καλαμάτα ο σλχης Παπαδόγκωνας μαζί με τον διορισμένο με την έλευση των Γερμανών νομάρχη Περρωτή και στη Σπάρτη ο Λ. Βρεττάκος. Αυτοί θα διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο τους επόμενους μήνες στην κλιμάκωση των συλλήψεων και των αντιποίνων, αρχικά στη Λακωνία όπου η σύσταση του εθελοντικού τάγματος του Λ. Βρεττάκου προηγήθηκε και έπειτα στη Μεσσηνία από τον Φεβρουάριο του 1944, όταν συστάθηκε και το εκεί Τ.Α.

⁴⁰⁷ Από τους τελευταίους επέστρεψαν ελάχιστοι τον Σεπτέμβριο του 1945. (Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 120)

⁴⁰⁸ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 479, 480. \\ Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Γ, ο.π., σελ. 255, 256.

⁴⁰⁹ Κ. Βουγιουκλάκης, ο.π., σελ. 179.

6.2. ΟΙ ΚΑΤΑΔΟΤΕΣ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

Η σκιαγράφιση του προφίλ των καταδοτών αποτέλεσε ένα δύσκολο εγχείρημα, λόγω της έλλειψης επαρκών βιβλιογραφικών αναφορών και αρχειακού υλικού, όπως αυτού των πρακτικών των δικών και των βουλευμάτων του ΕΔΔ Καλαμών και Ναυπλίου που χρησιμοποιήσαμε σε άλλες περιπτώσεις. Κι αυτό γιατί ελάχιστες από τις υποθέσεις που αφορούσαν τους καταδότες της Καλαμάτας έφτασαν στις αίθουσες του ΕΔΔ. Όταν εκδικάζονται οι υποθέσεις των δωσιλόγων στο Ειδικό Δικαστήριο, οι περισσότεροι από τον σκληρό πυρήνα των καταδοτών δεν βρίσκονται στη ζωή. Οι Γερμανοί, κατά την πάγια τακτική τους, εκτελούν αρκετούς από αυτούς λίγο πριν αποχωρήσουν ή και νωρίτερα. Άλλοι έχουν εκτελεστεί από τον ΕΛΑΣ μετά από δίκες στο Λαϊκό Δικαστήριο που συστήθηκε μετά την απελευθέρωση της πόλης της Καλαμάτας, ενώ άλλοι έχουν πέσει θύματα αντεκδίκησης από συγγενείς των θυμάτων τους ή από το οργισμένο πλήθος. Επιπλέον, δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ούτε υπηρεσιακά έγγραφα στην έρευνα, γιατί η δράση τους δεν καταγράφονταν επίσημα. Μόνο οι προφορικές μαρτυρίες μπορούν να αξιοποιηθούν και να φωτίσουν κάποιες πτυχές της δράσης και των κινήτρων τους.

Για τη δράση ενός από τους γνωστότερους καταδότες της Καλαμάτας του Ε. Β., αντλήσαμε πληροφορίες από τα πρακτικά μιας από τις λίγες δίκες που έγιναν στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καλαμών και αφορούσαν την ένοπλη συνεργασία με τους Γερμανούς. Σε αυτήν εκδικάστηκε η συμμετοχή του σε συλλήψεις και σε πράξεις βίας εναντίον πολιτών ένεκα της δράσης τους στο ΕΑΜ. Η αφήγηση των μαρτύρων αποκαλύπτει την πορεία του κατηγορούμενου από τον ΕΣ στα Τάγματα Ασφαλείας, εν πολλοίς κοινή και με άλλων συνεργατών, μέσω του δωσιλογικού κύκλου της πόλης της Καλαμάτας, γύρω από τον νομάρχη Περρωτή και τον Παπαδόγκωνα. Όπως αναφέρει ο μάρτυρας υπεράσπισης Β. Σ., η δράση του Ε.Β. είχε ξεκινήσει από τον ΕΕΣ (σημ.: Εθελοντικός Ελληνικός Στρατός), του σχηματισμού που είχε συστήσει ο Τηλέμαχος Βρεττάκος μετά την αποστασία του από το σύμφωνο Δυρραχίου, στον οποίο *“κατετάγη εις τάς πρώτας ομάδας του το 1943 την άνοιξη, τον Αύγουστον ήλθεν εις ρήξιν με τον ΕΛΑΣ και ήλθε στις Καλάμας. Κατόπιν τον έπιασε μιά ομάδα του ΕΛΑΣ και τον πήγανε στο βουνό και μετά ένα μήνα ήλθε πάλιν κάτω διότι τον αφήκαν ελεύθερον κατόπιν έφυγε διά τας αθήνας και όταν επέστρεψε τον συνέλαβε ο Μ. τον 8θριον (σημ.: Οκτώβριο) 1944.”* Πρέπει να σημειώσουμε ότι ο Μ. ήταν από εκείνους που ο κατηγορούμενος είχε συλλάβει και κακοποιήσει και είχαν καταθέσει

μήνυση εναντίον του. Τα ίδια περίπου καταθέτουν και οι άλλοι μάρτυρες υπεράσπισης, ότι δηλαδή *“υπηρέτησε τρεις μήνες στον ΕΕΣ και όταν ήλθε συνελήφθη από τόν ΕΛΑΣ και όταν κατέβη κάτω (σημ.: στην Καλαμάτα) πήγε στον Περρωτή,”* αλλά *“ουδέποτε υπηρέτησε στα τάγματα ο κατηγορούμενος”* και επιπλέον ότι δεν σχετίζεται με τις συλλήψεις και κακοποιήσεις πολιτών που του αποδίδουν.⁴¹⁰

Με βάση την κατάθεση, όμως, του μάρτυρα κατηγορίας Β. Κ., αποκαλύπτεται ότι ο Β. ανήκε στον κύκλο των έμπιστων του νομάρχη Περρωτή, καθότι *“είχε σχέση με την οικογένειαν Περρωτή διότι είναι και ο πατέρας του ιατρός και ήτο στην ασφάλειαν του Περρωτή.”*⁴¹¹ Η θέση του στην ομάδα των έμπιστων προσώπων του Περρωτή και η πρότερη συμμετοχή του στον ΕΕΣ του Βρεττάκου, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πιθανότατα συμμετείχε και στις συλλήψεις που έκαναν οι Γερμανοί με υποδείξεις Ελλήνων προσωποδοφόρων καταδοτών στο πρώτο μεγάλο μπλόκο που επιχειρήθηκε στην Καλαμάτα στη συνοικία Ράχη, στις 22 Οκτωβρίου 1943.⁴¹² Ενταγμένος στον δωσιλογικό κύκλο της πόλης, μετά την ήττα του Τηλέμαχου Βρεττάκου στην Παληόχωρα και την τελική διάλυση του ΕΕΣ, αποχωρεί από την Καλαμάτα για την Αθήνα μαζί με τους άλλους στο τέλος Οκτωβρίου 1943. Οι περισσότεροι από αυτούς, όπως και ο κατηγορούμενος, επανήλθαν, όπως είδαμε, στην Καλαμάτα τον Φεβρουάριο του 1944 μαζί με τον Περρωτή για να επανδρώσουν το νεοσύστατο Τάγμα Ασφαλείας της μεσσηνιακής πρωτεύουσας.

Κατανοούμε ότι οι καταθέσεις των μαρτύρων υπεράσπισης ακολουθούν μια κοινή υπερασπιστική γραμμή η οποία υπαγόρευε την αποσύνδεση της δράσης του κατηγορούμενου από κάθε τι που θα μπορούσε να τη συσχετίσει με εκείνη των Ταγμάτων και με τις συλλήψεις και κακοποιήσεις πολιτών που του καταλόγιζαν. Γι’ αυτό και αποσιωπάται από μέρους τους η οποιαδήποτε δράση του κατά το κρίσιμο διάστημα από την ίδρυση των Τ.Α. της Καλαμάτας, τον Φεβρουάριο του 1944, μέχρι την απελευθέρωση της πόλης τον Σεπτέμβριο και τη σύλληψή του από τον (Χ.)Μ. τον Οκτώβριο. Το κενό αυτό της αφήγησης έρχονται να καλύψουν οι καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας, οι οποίες

⁴¹⁰ Δίκη 68\16-11-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁴¹¹ Ο Περρωτής διατηρούσε ομάδα έμπιστων οπλοφόρων μεταξύ των οποίων, εκτός από τον κατηγορούμενο ήταν και ο Β. Μαγγανάς. (Ν.Ι.Ζερβής, Τόμος Ε, ο.π., σελ. 562.)

⁴¹² Στο μπλόκο αυτό πρωτοστάτησαν άτομα του Εθελοντικού Ελληνικού Στρατού του Τηλέμαχου Βρεττάκου. (Ι. Καρακατσιάνης, Διδακτορική Διατριβή, ο.π., σελ. 180.)

επιβεβαιώνουν ότι ο Β. έδρασε ως όργανο της δωσίλογης ομάδας του Περρωτή με συμμετοχή στα Τ.Α. και σε όλα αυτά που του αποδίδονταν.

Συγκεκριμένα, ο δεκαεννιάχρονος φοιτητής και μάρτυρας κατηγορίας Α.Ο., κατέθετε ότι *“ο κατηγορούμενος ανήκε στα τάγματα και πολλές φορές που είχα πάει στην Νομαρχία για ταυτότητα τον είδα να είναι εκεί και να κτυπά αγωνιστές, ερχόμενος κάποτε από την Μάνην τον είδα να καταδιώκει με άλλους τον (Κ.) Μπ. αλλά εφόρει πολιτικά είχε πιστόλι, ο (Β.)Κ. μου έλεγε ότι κτυπούσε όποιον συνελάμβαναν τα Τάγματα στο άντρο του Περρωτή και έπιασαν τον (Β.)Κ. τη υποδείξει του κατηγορουμένου.”* Ένας από τους μηνυτές του κατηγορούμενου, ο Χ. Μ., κατέθετε επιπλέον ότι *“όταν το τάγμα Βρεττάκου πέρασε από εδώ ⁴¹³ ηναγκάστην να πάω στο βουνό επειδή ανήκα στην οργάνωσιν ΕΠΟΝ, όταν όμως επέστρεψα κατά τον Φλριον με πιάσανε και με πήγαν στο Τάγμα Περρωτή εκεί ήτο και ο κατηγορούμενος και μέ κτύπησε με βούρδουλα και άλλοι με κτυπήσανε και μετά 15 ημέρας με απέλυσαν, διατί με κτύπησαν δεν γνωρίζω. Ο κατηγορούμενος δεν φορούσε στολήν και με εκτύπησε ως μού έλεγεν επειδή ήμουν στο ΙΙ Γραφείον οργανώσεως.” ⁴¹⁴*

Η παρουσία του Β. μαρτυρείται και σε μπλόκο που έγινε με αφορμή την κηδεία ενός ταγματασφαλίτη, όπου όργανα των Τ.Α., μεταξύ αυτών και οι Καμαρινέας και Τζουμάνης, είχαν επιδοθεί σε ένα κύμα αναίτιων συλλήψεων. Εκεί, ο Κ. Μπαξεβανάκης, οπωροπώλης από την Καλαμάτα και μάρτυρας κατηγορίας στη δίκη, δεν απέφυγε τη σύλληψη από τον Γ. Καμαρινέα, αλλά γλίτωσε την τελευταία στιγμή από την παρ' ολίγον εν ψυχρώ δολοφονία του, από τον ανθ\γό των Τ\Α, Τζουμάνη,⁴¹⁵ ώστε να επιβεβαιώσει αργότερα τα γενόμενα με τη μαρτυρία του στη συγκεκριμένη δίκη εναντίον του Β. που συμμετείχε κι αυτός στις συλλήψεις:

“στις 26 Φεβρουαρίου συνελήφθην από τα Τάγματα διά να με παραδώσουν στους Γερμανούς, αλλά ήτο κάποια κηδεία και επωφεληθείς τους έφυγα και μού ρίξανε καμιά δεκαριά πιστολιές και έμαθα ότι ήτο στην ομάδα και ο κατηγορούμενος διότι και μετά

⁴¹³ Πρόκειται για την εισβολή στην Καλαμάτα του Τάγματος Εθελοντών ‘Λεωνίδας’ του Λ. Βρεττάκου με τη συνοδεία Γερμανών στις 27 Ιανουαρίου 1944.

⁴¹⁴ Δίκη 68, ο.π.

⁴¹⁵ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 220.

*πάροδοι 10 λεπτών πήγε σπίτι μου και είπε στη γυναίκα μου [...] μέ είχαν συλλάβει επειδή ήμουν εαμίτης.”*⁴¹⁶

Η δυναμική παρουσία των καταδοτών της Καλαμάτας έγινε αισθητή στο μεγάλο μπλόκο στην αγορά της πόλης, στις 5 Φεβρουαρίου 1944, όπου πρωταγωνίστησαν στις συλλήψεις και προλείαναν το έδαφος για τη σύσταση του εκεί Τάγματος στα μέσα του ίδιου μήνα. Εκεί αποκαλύφθηκαν και τα πρόσωπα. Πρωτοστάτησαν κυρίως νεαροί συνεργάτες των Γερμανών, έμπιστοι του νομάρχη Περρωτή, που υποδείκνυαν πολίτες αδιάκριτα στους Γερμανούς, πολλοί από αυτούς κινούμενοι από εμπάθεια και για προσωπικούς λόγους.⁴¹⁷ Κρίνοντας από τις πληροφορίες που δίνουν οι μάρτυρες τόσο της προηγούμενης όσο και της επόμενης υπόθεσης, οι καταδότες ακολουθούσαν τις μονάδες των Τ.Α. σε επιχειρήσεις εντός της πόλης υπό την προστασία των Ταγμάτων, χωρίς να εντάσσονται απαραίτητα οργανικά σε αυτά, φέροντας πολιτική περιβολή με στόχευση την κατάδοση.

Η περίπτωση ενός άλλου καταδότη, του Αντ. Καλαμαρά, που είχε εξελιχθεί σε φόβητρο για τους Καλαματιανούς με αξιοζήλευτη συνεργασία με τον Γερμανό λοχία των SS Ζοζέφ, πρόσωπο με επιρροή στις αποφάσεις της γερμανικής διοίκησης της Μεσσηνίας, είναι χαρακτηριστική της διάβρωσης, που είχαν υποστεί, ήδη από τη μεταξική προπαγάνδα, τμήματα του πληθυσμού με προδιάθεση στον ολοκληρωτισμό και πίστη στη νίκη του Άξονα.⁴¹⁸ Η παρουσία του Καλαμαρά ήταν έντονη στο μπλόκο της 5^{ης} Φεβρουαρίου στη

⁴¹⁶ Ο κατηγορούμενος αθωώθηκε λόγω αμφιβολιών. (Δίκη 68, 13-11-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.) \\ Η παρουσία του Β. καταγράφεται στην πρώτη, μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας, δημόσια εμφάνιση της δεξιάς παράταξης στη Μεσσηνία και συγκεκριμένα, σε αντιδιαδήλωση βασιλοφρόνων που εκτράπηκε τελικά σε ένοπλη επίθεση ενός μέλους τους εναντίον του εαμικού πλήθους που είχε συρρεύσει στην παραλία της Καλαμάτας για να υποδεχθεί το ελληνικό αντιτορπιλικό ‘Σφενδόνη’ το οποίο είχε καταπλεύσει συνοδεία αγγλικού πολεμικού στις 28 Φεβρουαρίου 1945. Ο εαμικός Τύπος την επόμενη μέρα, λοιδορώντας την παρουσία των βασιλοφρόνων στη συγκέντρωση, σε άρθρο του με τίτλο ‘Μαυρη Βίβλος,’ κατονομάζει δεκαπέντε πρόσωπα που παρίστανται στη συγκέντρωση των βασιλοφρόνων, τους πρωταίτιους για τη δολοφονία ‘των 480 παλικαριών της Καλαμάτας’ στα μαζικά αντίποινα. Μεταξύ αυτών, αναγνωρίζουμε τον ανιψιό του Κατοχικού Νομάρχη, Ν. Περρωτή ή Φασαρία, και τον Αντ. Πετροπουλέα με έντονη δράση στα Τ/Α στην περιοχή της μεσσηνιακής Μάνης, όπως συνάγεται από τα βουλεύματα του ΕΔΔ Καλαμών που θα δούμε παρακάτω. (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 1 Μάρτη 1945.)

⁴¹⁷ “Οι φανατικοί αυτοί νεαροί [...] έδειχναν αυξημένο ζήλο γιατί εκείνες τις ημέρες επρόκειτο να ιδρυθεί και στην Καλαμάτα ‘Τάγμα Εθελοντών’ του οποίου θα αποτελούσαν τα βασικά στελέχη.” (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 194-195.) \\ “Οι συνεργάτες των Γερμανών ήταν νεαρά άτομα, τα οποία έθελγε το πιστόλι που τους είχε δώσει ο Κατακτητής και η *dolce vita* στα καμπαρέ της Καλαμάτας.” (Ν.Ι. Ζερβής, τ. Ε, ο.π., σελ. 53.)

⁴¹⁸ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 192, 195. \\ Ιδιαίτερη ροπή έδειχναν εκείνοι που σχετίζονταν άμεσα με τη γερμανική κουλτούρα και γίνονταν εύκολα λάτρεις και της ναζιστικής ιδεολογίας, όπως συνάγουμε από τη μαρτυρία του νεαρού τότε επονίτη, Στ. Κ.: “Διερμηνέας ήταν ο Κ. Κεφάλας που είχε παντρευτεί Γερμανίδα. Ο γιός του, Νάσος, που δούλευε στην ηλεκτρική εταιρεία, ήτανε γκεσταπίτης. Φάγαμε πολύ ξύλο από το γιό του Κεφάλα και τον Μ.Ζ. Σκακατεμένους μας οδηγήσανε στο Σύνταγμα. Εκεί μας ρέψανε στο ξύλο. [...] Μας δείρανε και οι Γερμανοί, αλλά το χειρότερο ξύλο το φάγαμε από τους ρουφιάνους.” (ο.π., σελ. 224.)

μεσσηνιακή πρωτεύουσα, όπως αποκαλύπτει η μαρτυρία της Πότας Κακαβά: *“Ο Κουντούρης (σημ.: θα τον συναντήσουμε στην επόμενη δίκη) ήτανε καταδότης αλλά δεν ήτανε σαν τον Καλαμαρά ο οποίος Καλαμαράς τον βλέπω εκείνην την ώρα που κάνανε τις συλλήψεις. Και βλέπω τον Καλαμαρά με μία καπαρντίνα και μια ρεμπούπλικα [...] τέλος πάντων και τον βλέπω και είχε το πιστόλι εδώ και έκανε ‘ράους, ράους’ και Γερμανοί από πίσω και οι προδότες.”*⁴¹⁹ Μαρτυρίες κάνουν λόγο για προτίμηση και των δύο σε συλλήψεις συνομιλήκων τους και συμμαθητών τους για προηγούμενες διαφορές που είχαν από τα μαθητικά χρόνια.⁴²⁰

Σε άλλη δίκη που εκδικάστηκε στο ΕΔΔ Ναυπλίου και αφορούσε τον κατηγορούμενο Κ. Κ., κάτοικο Καλαμών, που είχε καταγγελλθεί για συνεργασία με τους Γερμανούς, σε μια προσπάθεια ακόμα και των μαρτύρων κατηγορίας να ελαφρύνουν τη θέση του, έμμεσα πληροφορούμαστε από τις καταθέσεις τους στα πρακτικά της δίκης του, ότι ο νεαρός γιός του ήταν εκείνος που *“έγινε επίσημο όργανο της Γκεσταπό παρά τας παρακλήσεις κ’ πιέσεις του πατέρα του να μην αναμιχθή σ’ αυτήν τη δουλειά.”* Άλλος μάρτυρας κατηγορίας, ο Χ. Θ., κατέθεσε για τον γιο του κατηγορούμενου ότι *“την 5^η Φεβρουαρίου 1944 οι Γερμανοί μαζί με τους Έλληνες Γκεσταπίτες έκαναν μπλόκο κ’ συνέλαβον διαφόρους πολίτας μεταξύ των οποίων και τον αδελφόν μου ο οποίος και εξετελέσθη [...] ο υιός του κατηγορουμένου υπέδειξε και εκρατήθη ο αδελφός μου.”* Την ίδια δράση επιβεβαίωσε και τρίτος μάρτυρας, ο Σ. Κ., ο οποίος κατέθεσε ότι στο ίδιο μπλόκο *“ο υιός του κατηγορουμένου συνέλαβε το παιδί μου με την Γκεσταπό και εξετελέσθη”* και ότι τελικά *“ο υιός του κατηγορουμένου εξετελέσθη παρά των Γερμανών.”*⁴²¹

Μεταξύ των ανθρώπων του Περρωτή που έδρασαν στο ίδιο μπλόκο ήταν και ο Β. Μαγγανάς από το χωριό Κρεμμύδια Πυλίας. Αποκαλυπτική για τη δράση του στα Τ.Α. είναι η μαρτυρία του γεωπόνου Αθ. Λ., μάρτυρα κατηγορίας εναντίον του σε δίκη που έγινε τον

⁴¹⁹ Προφορική μαρτυρία στον γράφοντα, 27-4-2018.\\ Την ίδια εικόνα περιγράφει και άλλος αυτόπτης στο μπλόκο: *“Θυμάμαι τον Α. Κ. (σημ.: Αντ. Καλαμαρά) που κρατούσε, συνεχώς το πιστόλι στο χέρι και γυρνούσε πάνω - κάτω, μπροστά μας, σαν εξαγριωμένο θηρίο. Κάπου - κάπου σταματούσε, έδειχνε κάποιον με το πιστόλι και του ‘λεγε: “Εσύ έξω” (Γρ. Κριμπάς, Εμφύλιος, τ. Α, ο.π., σελ. 419.)*

⁴²⁰ Ν. Ι. Ζερβής, τ. Ε, ο’ π’, σελ. 53-54 \\ Γρ. Κριμπάς, Η Εθνική Αντίσταση στη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς, ο.π., σελ. 193-194. \\ Σύμφωνα με μαρτυρία Καλαματιανού, αυτός είχε υποδείξει τον Ν. Σούμπλη και τον αδερφό του στους Γερμανούς. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 301.)

⁴²¹ Δίκη 3\16-5-1945, ΓΑΚ Ναυπλίου.\\ Πρόκειται πιθανότατα για τον “γκεσταπίτη” (Γ)Κουντούρη, που, όπως μαρτυρείται από τη σχετική βιβλιογραφία αλλά και από καταθέσεις μαρτύρων σε άλλες δίκες έδρασε μαζί με τον Καλαμαρά και τον Τζουμάνη στο μπλόκο που προαναφέραμε. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 191-192.)

Νοέμβριο του 1945 στο ΕΔΔ Καλαμών, απόντος του κατηγορουμένου.⁴²² Σύμφωνα με αυτήν, *“όταν έγινε το μπλόκο των Γερμανών και συνέλαβον περί τους 800 ήσαν μαζί με τους Γερμανούς ο κατηγορούμενος Μαγγανάς και ο Καλαμαράς οι οποίοι τραγουδούσαν και συγχρόνως έκαναν κυκλωτική κίνηση και συνέλαβον τους ανωτέρω περίξ της αγοράς, τους οποίους οδήγησαν εις τό Σύνταγμα και εκράτησαν περί τους 200 τους οποίους και εξετέλεσαν εις τά σφαγεία και Σύνταγμα οι Γερμανοί. [...] Τα Τάγματα δεν είχαν γίνει τότε, μια ομάδα ήταν από τους Μαγγανά, Τζουμάνη, Καλαμαρά και Κουντούρη εκ των οποίων οι τρεις τελευταίοι εφονεύθησαν. Ο κατηγορούμενος φορούσε και ρούχα στρατιωτικά.”*⁴²³

Στην κατάθεσή του ο Λ. αναφέρεται και στην επιρροή που ασκούσε ο Μαγγανάς στους Γερμανούς, μιας και είχε τη δυνατότητα, άλλοτε να μεσολαβεί και να απελευθερώνει ομήρους κατά το δοκούν και άλλοτε να προβαίνει σε εκτελέσεις ο ίδιος: *“κάποιος Ρ. από την Πυλίαν μου είπε ότι εξετελέσθη ο αδερφός του από τον Μαγγανά.”* Την ίδια δικαιοδοσία είχαν και οι άλλοι καταδότες, όπως φαίνεται από την περίπτωση του Σ. Π. που ήταν *“Μεταξύ των συλληφθέντων και εκτελεσθέντων.”* Όπως κατέθετε στην ίδια δίκη η χήρα γυναίκα του, *“υπαίτιος του φόνου του συζύγου μου είναι οι Τζουμάνης και Καλαμαράς [...] όταν έγινε το μπλόκο στα 1944 καί πιάσανε πολλούς έγινε επιλογή στο Σύνταγμα καί με τους απολυθέντας ήτο και ο συζυγός μου και όταν έφευγε τον εκράτησαν οι Τζουμάνης και Καλαμαράς.”*⁴²⁴ Στην επιλογή που γινόταν, καθοριστικότερη για την τύχη των αιχμαλώτων απέβαινε η παρουσία του νομάρχη Περρωτή. Με δική του απόφαση υποδεικνύονταν ποιοι θα απελευθερώνονταν και ποιοι θα εγκλείονταν στο στρατόπεδο του Συντάγματος.⁴²⁵

“Μας οδηγούσαν έναν - έναν ενώπιον του Περρωτή και των επιτελών του. Μας κοίταζαν καλά - καλά άλλαζαν ματιές ή κάποιες λέξεις και η απόφαση έβγαινε αμέσως. Αν ο Περρωτής έλεγε Νίξ' οι Γερμανοί σε κρατούσανε. Αν έλεγε 'Ράους' (φύγε) σ' άφηναν κι

⁴²² Ο Αθ. Λαφαζάνος ήταν ένα από τα θύματα της επίθεσης της χιτοσυμμορίας του Φ. Ζαμπάρα στο καφενείο του Κατσαρού στην Καλαμάτα, το απόγευμα της Παρασκευής, 18-1- 1946, που αποτέλεσε και το προμήνυμα του πραξικοπήματος Μαγγανά που θα ακολουθούσε δύο μέρες αργότερα. (Γρ. Κριμπάς, Εμφύλιος, τ. Α, ο.π., 241.) \\ Η κατάθεση του Λαφαζάνου στο Ειδικό Δικαστήριο δίνεται δύο μήνες πριν δολοφονηθεί.

⁴²³ Δίκες 80-81\ 23-11-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁴²⁴ Δίκες 80-81, ο.π.

⁴²⁵ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Δ ,σελ. 178, τ. Β, σελ. 228.\\ Από τους αρχικά διακόσιους πενήντα συλληφθέντες παρέμειναν έγκλειστοι στο στρατόπεδο οι εκατόν πενήντα περίπου, ενώ οι υπόλοιποι απελευθερώθηκαν. (Ν. Ζερβής, ο.π., σελ. 59-60.)

*έφευγες.[...] Ανάμεσα στους ανθρώπους του Περρωτή γνώρισα τον μετέπειτα διαβόητο Μαγγανά.”*⁴²⁶

Επιπλέον, ο ίδιος πληροφορητής επιβεβαιώνει την κατάθεση του Λαφαζάνου αναφορικά με την επιρροή που ασκούσε ο Μαγγανάς στους Γερμανούς, ώστε να απελευθερώνει κρατούμενους, μεταξύ των οποίων και τον ίδιο.⁴²⁷ Οι συλλήψεις στο μπλόκο αυτό έγιναν υπό την εποπτεία του διοικητή του Τάγματος Ασφαλείας Καλαμών για το διάστημα από 1^η Φεβρουαρίου μέχρι 15 Μαρτίου 1944⁴²⁸, τλχη Αλεξόπουλου, μετά από διαταγή του Γερμανού διοικητή της Μεσσηνίας, Έγκχολμ και του Περρωτή, που μόλις είχε αφιχθεί από την Αθήνα και είχε αναλάβει καθήκοντα. Οι συλληφθέντες άμαχοι εκτελέστηκαν τη νύχτα της 11^{ης} Φεβρουαρίου μέσα στο στρατόπεδο, υπό τον ήχο των αναμμένων μηχανών των φορτηγών που θα τους μετέφεραν μετά κρυφά στη δυτική παραλία της Καλαμάτας για να ταφούν ομαδικά στον χώρο των Δημοτικών Σφαγείων.⁴²⁹ Ο θόρυβος των φορτηγών δεν κατάφερνε, βέβαια, να καλύψει τους πυροβολισμούς:

*“ Όλη τη νύχτα η κλαγγή των όπλων δεν τους άφησε να ησυχάσουνε [...] να πηγαίνουν και νάρχονται τα καμιόνια.”*⁴³⁰

Οι θύτες διέδωσαν, μάλιστα, ότι οι κρατούμενοι είχαν μεταφερθεί ως εργάτες στη Γερμανία. Αρκετοί Καλαματιανοί είχαν μείνει με την ελπίδα ότι οι δικοί τους άνθρωποι ήταν ζωντανοί, έστω και σε κάποιο στρατόπεδο της Γερμανίας. Την ελπίδα τους συντηρούσε και το ότι δεν είχε γίνει εφικτή η ανακάλυψη του μέρους που είχαν θαφτεί τα πτώματα για ένα μεγάλο διάστημα. Η παρατεταμένη αγωνία έλαβε τέλος τον επόμενο χρόνο και

⁴²⁶ Μαρτυρία του Μήτσου Γεωργόπουλου, περιλαμβάνεται στο Γρ. Κριμπάς, “Η Εθνική Αντίσταση στη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς”, σελ. 192.

⁴²⁷ “Πρίν ακόμα ξεστομίσει, ο Νομάρχης των Γερμανών τη μοιραία λέξη, πρόλαβα και φώναξα: ‘Κύρ Βαγγέλη-κυρ Βαγγέλη δεν με ξέρεις εμένα; [...] Ο Μαγγανάς ήρθε κοντά μου και είπε στον Περρωτή: ‘ Γιατρέ αυτό το παιδί είναι δικό μου’ (Γρ. Κριμπάς, ο.π.,) \ \ Δίκες 80-81\ 23-11-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας, ο.π.

⁴²⁸ Π. Καζάκος, ο.π. \ \ Η εφημερίδα *Ελευθερία* υπολόγιζε σε 320 τους ομήρους που συνέλαβε και παρέδωσε στους Γερμανούς. (εφ. *Ελευθερία*, 13-9-1945.)

⁴²⁹ Χ. Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 534-535. \ \ Αμφιγνωμία υπάρχει ως προς τον αριθμό των εκτελεσθέντων. Υπήρξαν καταθέσεις μαρτύρων ότι εκείνη τη μέρα σκοτώθηκαν 300. Στην παραλία της Καλαμάτας σε ομαδικό τάφο ανασύρθηκαν την επόμενη χρονιά περίπου 160 πτώματα. (ο.π., σελ. 533.) \ \ Ο Παπαστεριόπουλος αναφέρει 327 πατριώτες που τους έθαψαν στη Δυτική παραλία. (Ο.π., σελ. 32)

⁴³⁰ Προφορική μαρτυρία Πότας Κακαβά σε συνέντευξή της στον γράφοντα, στις 28-4-2018 στην Καλαμάτα.

συγκεκριμένα στις 27 Μαΐου 1945, όταν τα πτώματα ανακαλύφθηκαν τυχαία στα παλαιά Σφαγεία της πόλης.⁴³¹

Η έκταση του φαινομένου των καταδόσεων στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα δεν περιορίζονταν μόνο σε όσες υπάγονταν σε μια σχεδιασμένη κεντρική εντολή αλλά εκδηλώνονταν και με μεμονωμένες περιπτώσεις κατάδοσης και μάλιστα σε χρόνο που απουσίαζε από την Καλαμάτα ο δωσιλογικός πυρήνας της πόλης του Περρωτή, αλλά φαίνεται ότι διατηρούνταν αλώβητος ο μηχανισμός. Όπως πληροφορούμαστε από βούλευμα του ΕΔΔ Καλαμών ο φοιτητής Β. Τζ. *“...εν Καλάμαις την 17^{ην} Δεκεμβρίου 1943 κατέδωσεν εις τον εχθρόν τον Έλληνα υπήκοον Γ. Χ. και Π. Α. και κατόπιν της καταδόσεώς του ταύτης ο εξ αυτών Γ. Χ. συλληφθείς ενταύθα και επί της οδού Αριστομένους πλησίον του Δημαρχείου υπό των Γερμανών εξετελέσθη υπό τούτων εις Τρίπολιν την 23^{ην} Φεβρουαρίου 1944.”*⁴³² Δυστυχώς η υπόθεση δεν έφτασε στο ακροατήριο για να δούμε τα κίνητρα του νεαρού φοιτητή, ο οποίος απαλλάχθηκε, αλλά είναι ενδεικτική του κόσμου της “συνεργασίας” που είχε αρχίσει να αναπτύσσεται στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα.⁴³³

Ακριβώς την ίδια περίπτωση διακρίναμε και σε άλλο βούλευμα το οποίο αφορούσε τρεις κατηγορούμενους, εκ των οποίων, όταν εξετάζεται η υπόθεσή τους από το Συμβούλιο του ΕΔΔ Καλαμών ζει μόνον ο ένας, ο Ι. Ν. από το χωριό Λέϊκα, ο οποίος *“εν Καλάμαις την 15^{ην} Δεκεμβρίου 1943 [...] ηγούμενος τάγματος Ασφαλείας συνέλαβε τον Χ. Π. τον οποίον παρέδωσεν ακολούθως εις τους Γερμανούς οίτινες τον εξετέλεσαν εν τη Τριπόλει την 17^{ην} Ιανουαρίου 1944.”*⁴³⁴ Ο Ι. Φλ., ένας από τους δύο θανόντες συγκατηγορούμενους του Ι.Ν., των οποίων η κατηγορία κρίθηκε απεσβεσμένη, ήταν κι αυτός ένας από τους γνωστούς καταδότες της Καλαμάτας, που έδρασε στο μπλόκο του Ιανουαρίου του 1944 στην πόλη. Στο ενεργητικό του σε αυτό το μπλόκο εγγράφεται η κατάδοση δεκαεννέα Καλαματιανών

⁴³¹ εφ. *Λαϊκή Νίκη*, 28 Μαΐου 1945.

⁴³² Βούλευμα 480\11-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.\\ Πρόκειται για τον μεσίτη Γ. Χριστόπουλο, που εκτελέστηκε μαζί με άλλους τριάντα έναν Μεσσήνιους ανάμεσα στους πενήντα στην Τρίπολη στις 23-2-1944. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 275. \\ Ν. Καράμπελας, ο.π., σελ. 454)

⁴³³ Ο ίδιος φοιτητής είχε απασχολήσει προηγούμενα και το Ειδικό Διακαστήριο Δωσιλόγων Ναυπλίου, το οποίο τον είχε απαλλάξει με βούλευμα για άλλη υπόθεση και είχε παυθεί και το ένταλμα φυλάκισής του που είχε εκδοθεί το 1944. (Βούλευμα 10 \ 18-4-1945, ΓΑΚ Αργολίδας)

⁴³⁴ Βούλευμα 168 \ 31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

που αργότερα εκτελέστηκαν στην Παλαιόχουνη. Οι μαρτυρίες τον φέρουν να υποδεικνύει τους ομήρους μέσα από το φρουραρχείο Καλαμών, με γερμανική στρατιωτική περιβολή.⁴³⁵

Είναι χαρακτηριστική η τύχη που περίμενε τους καταδότες κατά την αποχώρηση των Γερμανών. Ο Καλαμαράς εκτελείται σε άγνωστο τόπο και χρόνο, πιθανότατα από τους Γερμανούς. Οι κατηγορίες που του αποδίδονταν στο ΕΔΔ Καλαμών πληροφορούμαστε ότι θεωρήθηκαν απεσβεσμένες το 1946, επειδή είχε αποβιώσει.⁴³⁶ Ανάμεσα σε αυτούς που εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς ήταν και ο “γκεσταπίτης” (Γ)Κουντούρης που έδρασε επίσης στο μεγάλο μπλόκο του Φεβρουαρίου στην Καλαμάτα, όπως έμμεσα πληροφορηθήκαμε από τις καταθέσεις των μαρτύρων σε δίκη που αφορούσε τον πατέρα του και επιβεβαιώθηκε από σχετική βιβλιογραφική αναφορά.⁴³⁷ Την ίδια τύχη είχε και η διαβόητη συνεργάτρια Σίνα Φραγγέα που είχε ξεκινήσει τη δράση της κατά την ιταλική κατοχή ως διερμηνέας των Ιταλών και ακολούθως των Γερμανών. Μάλιστα, ήταν ανάμεσα στους Ιταλούς που οδηγήθηκαν από τον παπα Γαϊτάνη, συνεργάτη των Ιταλών, στη Σαϊδόνα και χτυπήθηκαν από την ομάδα του Νοέα στην πρώτη μάχη κατά των Ιταλών που δόθηκε στην Πελοπόννησο τον Μάρτιο του 1942, όπου και συνελήφθη από τους Σαϊδονίτες αντάρτες.⁴³⁸

⁴³⁵ Ν. Ι. Ζερβής, ο.π., σελ. 39. \ Ο Ι. Φλ. υπήρξε γόνος παλιάς πολιτικής οικογένειας της Καλαμάτας, που συντάχθηκε, όπως και άλλοι καταδότες, με τα ναζιστικά στρατεύματα, εμφορούμενος από ανάλογες ιδέες, χωρίς να περιμένει, βέβαια, το τέλος που του επιφύλασσαν. Για λόγους που δεν καταφέραμε να εντοπίσουμε η εκτέλεσή του από τους Γερμανούς έγινε πολύ πριν αυτοί αποχωρήσουν από τη Μεσσηνία. Συγκεκριμένα, με βάση μαρτυρία κρατούμενης ομήρου στις φυλακές της Τρίπολης, ήταν ένας από τους 50 ομήρους που εκτέλεσαν οι Γερμανοί στην Τρίπολη στις 23 -2 - 1944. Η πληροφορία επιβεβαιώθηκε από την καταγραφή του ονόματός του μεταξύ των εκτελεσμένων στην Τρίπολη, στην κοινοποίηση που εξέδωσε η γερμανική διοίκηση. Λίγο πριν την εκτέλεσή του, ομολόγησε και την κατάδοση των δεκαεννέα. (Ο. π., σελ. 40-41.)

⁴³⁶ Βούλευμα 170\ 31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁴³⁷ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 195. \ Σύμφωνα με μαρτυρία Έλληνα που εκτελούσε χρέη διερμηνέα των Γερμανών ο Κουντούρης εκτελέστηκε πιθανότατα από τους Γερμανούς κατά τη διάρκεια της Κατοχής πριν αυτοί αποχωρήσουν από την Καλαμάτα. (Ν.Ι.Ζερβής, ο.π., σελ. 54.)

⁴³⁸ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 271. \ Η Σίνα Φραγγέα εξελίχθηκε σε συνεργάτρια των Γερμανών και συνειδητοποιημένη γκεσταπίτισσα. Όπως αναφέρει και η Μ. Μποντίλα, “Η δράση της απεικονίστηκε και στη λογοτεχνία στο διήγημα του Σ. Πατατζή “Ίχ, Σούμπλις.” Εκεί ο συγγραφέας την παρουσιάζει να εκτελείται στην Αθήνα στο αποχαιρετιστήριο δείπνο που παρέθεσαν οι Γερμανοί στους συνεργάτες τους πριν αποχωρήσουν. (Μαρία Μποντίλα, Ιστορικός και Λογοτεχνικός Λόγος. Η Αναπαράσταση του Δωσιλογισμού στη Μεταπολεμική Λογοτεχνία, στο Μιχαηλίδης, Νικολακόπουλος, Φλάισερ (επιμ.), “Εχθρός Εντός Των Τειχών. Όψεις του Δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής,” γ έκδοση, Ελληνικά Γράμματα, σ.. 263-265.) \ Οι πληροφορίες που αντλήσαμε από άλλη πηγή κάνουν την περίπτωση της πιο αινιγματική. Συγκεκριμένα, η Φραγγέα φέρεται να συνελήφθη στην Πάτρα καθ’ οδόν προς την Αθήνα με τον φίλο της Γερμανό φρούραρχο της Καλαμάτας, (πιθανότατα τον Έγκχολμ) κατά το τέλος Μαΐου 1944, με την κατηγορία ότι διενεργούσε κατασκοπεία υπέρ των Άγγλων. Ακολούθως οδηγήθηκε στις φυλακές του στρατοπέδου Χαϊδαρίου, όπου και εκτελέστηκε μαζί με άλλους στις 8 Σεπτεμβρίου 1944. (Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 161-162)

Πέρα από τους καταδότες που κινούνταν από ιδεολογικά κίνητρα και συναποτελούσαν με την ένοπλη ομάδα προστασίας που διατηρούσε ο νομάρχης Περρωτής, έναν στενό κύκλο γύρω του, υπήρχε, όπως φαίνεται, και ένας πιο διευρυμένος κύκλος, στο κέντρο του οποίου συναντούμε πάλι τον κατοχικό νομάρχη. Αυτός ο κύκλος αποτελείται από τους καθημερινούς ανθρώπους της πόλης που δρούσαν στο επίπεδο της γειτονιάς, αποκομίζοντας οφέλη από τις πληροφορίες ή από άλλες εκδουλεύσεις που παρείχαν στις Αρχές κατοχής. Όπως αποδεικνύεται από τον υψηλό αριθμό των περιπτώσεων κατάδοσης πολιτών στους Γερμανούς ή στα Τ.Α., που διαπιστώσαμε μέσα από τα βουλεύματα και τα πρακτικά των δικών του ΕΔΔ Μεσσηνίας, το φαινόμενο της κατάδοσης δεν ήταν καθόλου περιθωριακό, αλλά συνδεδεμένο με την κατοχική καθημερινότητα και τη ζοφερή πραγματικότητα που αυτή παρήγαγε.

Η περίπτωση της κατηγορούμενης στο Ειδικό Δικαστήριο, Ελ. (σύζ) Θ. Π., είναι χαρακτηριστική αυτής της διαπλοκής που έφτανε μέχρι τον κατοχικό νομάρχη. Η εν λόγω κατηγορούμενη φέρεται να κατέδωσε στους Γερμανούς για την Δ., ότι ήταν οργανωμένη στο ΕΑΜ και επίσης για τον γιό της Φ. ότι ήταν αντάρτης στον ΕΛΑΣ.⁴³⁹ Ο μοναδικός μάρτυρας που παρίστατο στη δίκη, ο σαρανταπεντάχρονος βυρσοδέψης Στ. Κ., διαβεβαίωνε ότι η κατηγορία ήταν αληθής, γιατί ο ίδιος ήταν παρών στο Γραφείο της Γερμανικής Αστυνομίας που κρατούνταν η Δ., όταν η κατηγορούμενη ανέφερε τα παραπάνω, καθώς εργαζόταν και ο ίδιος στη Γερμανική Μυστική Αστυνομία. Μάλιστα, ο μάρτυρας έλεγε ότι *“η κατηγορουμένη ήρχετο τακτικά στην αστυνομία διότι εγνωρίσθη με τους Γερμανούς και ήτο υπό την προστασίαν των, ο δε αστυνόμος παρεκάλεσε τον Περρωτήν και της έδιδε διατακτικήν και έπαιρνε τσιγάρα και περνούσε καλά! Η κατηγορουμένη έμενε με ενοίκιον εις το σπίτι της Δ. ής έμαθε και εγνώριζε εάν είχεν υιόν εις τους αντάρτας η μηνύτρια.”* Τέλος πρόσθετε *“ η γνώμη μου είναι ότι η κατηγορουμένη κατέθετε τα ανωτέρω διότι αν απολύετο η Δ. από τους Γερμανούς θα την κατέδιδε στους αντάρτες και θα ετιμωρείτο.”*⁴⁴⁰

Η συγκεκριμένη κατηγορούμενη, που ανταμείβεται από τον Περρωτή με αυτού του είδους τις παροχές για τις υπηρεσίες της στη Γερμανική Αστυνομία, δεν είναι η μοναδική. Σε ένα καταγγελτικό άρθρο της μετά την απελευθέρωση, η εφημερίδα του ΕΑΜ, *“Ελεύθερη*

⁴³⁹ Πρόκειται για τη μητέρα του μετέπειτα γνωστού εκδότη Χρ. Φυτράκη, οργανωμένου τότε στην ΕΠΟΝ που είχε διαφύγει στο Βουνό. (Ι. Ν. Ζερβής, τ. Ε, ο.π., σελ. 224.)

⁴⁴⁰ Η κατηγορούμενη καταδικάστηκε σε εξαετή κάθειρξη. (Δίκη 21, 22 \ 12-10-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

Μεσσηνία,” κατέκρινε με δριμύτητα την τακτική του κατοχικού νομάρχη και των συνεργατών του να χρησιμοποιούν εκβιαστικά τις διατακτικές λαδιού και τσιγάρων, είδη που σπάνιζαν στη γερμανική κατοχή, εξαγοράζοντας με αυτόν τον τρόπο από πληροφορίες μέχρι παντός είδους υπηρεσίες, “διαφθείροντας απροστάτευτα κορίτσια.” Φαίνεται πως η στόχευση του νομάρχη, με βάση το δημοσίευμα, αφορούσε τα πιο αδύναμα μέλη της κοινωνίας ή και τα ηθικά επιλήψιμα, συντελώντας με αυτόν τον τρόπο στον εκμαυλισμό των συνειδήσεων. Μάλιστα, τονίζεται από την εφημερίδα η συστηματική λεηλασία από τον Περρωτή και τους συνεργάτες του, μέσω των αντρών των Τ.Α., οικογενειακών περιουσιών, ώστε να συγκεντρωθεί αυτός ο πλούτος και να χρησιμοποιηθεί για τον παραπάνω σκοπό.⁴⁴¹

Τα προσωπικά, οι εμπάθειες και τα μίσση έπαιζαν ρόλο στην επιλογή των καταδοτών να δράσουν κατά προσώπων που γνώριζαν και έμεναν, μάλιστα, μαζί και στην ίδια γειτονιά, με αποτέλεσμα προσωπικές έριδες να αποκτούν πολιτική χροιά. Η αφήγηση, εκ νέου, της Πότας Κακαβά που τη συναντήσαμε προηγούμενα στο μεγάλο μπλόκο που έγινε στην Καλαμάτα από το Τάγμα του Βρεττάκου στις 27 Ιανουαρίου 1944, αποκαλύπτει τον λόγο για τον οποίο οι ταγματασφαλίτες που εισέβαλαν τότε στο σπίτι της οικογένειας και αρχικά έφυγαν άπραγοι, επέστρεψαν αργότερα και συνέλαβαν τελικά τον άλλον αδερφό της από αυτόν που έψαχναν, ο οποίος και εκτελέστηκε στην Παλαιόχουνη.

*“Στη γειτονιά ήρθανε οι ταγματασφαλίτες Κατσαρέοι, Καμαρινέοι, και αξιωματικοί επίσημοι του κράτους είχανε φέρει τα Τάγματα από τη Σπάρτη 27 Γενάρη 1944, τ’ αγίου Γρηγορίου γιορτάσαμε τον Γρηγόρη όλη η γειτονιά και τα παιδιά με τραγούδια και κιθάρες [...] κλείσανε τη δυτική πόλη και αρχίσανε τις συλλήψεις, πιάσανε 1800 τους οποίους παρέδωσαν στους Γερμανούς. [...] Και εκεί που ήρθανε στο σπίτι μετά κάποιος επικεφαλής ήτανε δεν πείραξε κανέναν, περάσανε, αλλά έλα που μια ρουφιάνα πάνω από το σπίτι μου είπε Αργιδάκης, Τσιμόγιαννης, Μπάκας και Κακαβάς...”*⁴⁴²

Η περιπέτεια της οικογένειας Κακαβά είναι από εκείνες που αναδεικνύονται από την μικροκλίμακα της ιστορίας, και αποκαλύπτουν μέσα στην καθημερινότητα του κατοχικού ζόφου μία τραγική πτυχή της, τη λεπτή γραμμή που χώριζε σε τέτοιους καιρούς τη

⁴⁴¹ “ Στο σπίτι του βρεθήκανε ντουζίνες τραπεζομάντηλα και πετσέτες από προίκες κοριτσιών που είχαν λεηλατήσει οι Αλήτες του στα χωριά, τσιγάρα, λάδια.” (“Βίος και Πολιτεία Ταγματαλητών, Περρωτής, Γαλόπουλος κ Σία,” εφ. Ελεύθερη Μεσσηνία, 27 Σεπτέμβρη 1944.)

⁴⁴² Προφορική συνέντευξη στον γράφοντα στην Καλαμάτα στις 28 Απριλίου 2018.

διάσωση από τη σύλληψη, την ελευθερία από την ομηρία και τελικά τη ζωή από τον θάνατο.

6.3. Η ΛΙΣΤΑ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Αποκαλυπτική για το εύρος της συνεργασίας με τους Γερμανούς στη Μεσσηνιακή πρωτεύουσα είναι η ονομαστική κατάσταση που βρέθηκε στο αρχείο του Γερμανού πρόξενου της πόλης και η οποία περιλάμβανε πενήντα τέσσερα ονόματα συνεργατών, εφοδιασμένων κατά την περίοδο της γερμανικής κατοχής με ειδικά συστατικά έγγραφα *“...προς πάσαν διευκόλυνσίν των υπό των οργάνων του εχθρού.”* Στη λίστα περιλαμβάνονται από οικοκυρές, γεωργούς και κτηματίες μέχρι έμπορους και μηχανικούς καθώς και έναν βιομήχανο. Μεταξύ αυτών, ένας δάσκαλος μουσικής από τη Θουρία και ένας δημοδιδάσκαλος από το χωριό Κατσαρού, κατηγορούμενος και σε άλλη υπόθεση για την ένθερμη υποστήριξή του στους Γερμανούς και την προπαγάνδα που ασκούσε υπέρ αυτών, όπως αναγράφεται συμπληρωματικά στο βούλευμα. Η κατηγορία που αποδίδονταν στους εγγεγραμμένους στη λίστα ήταν ότι *“κατά τον χρόνον της εν Ελλάδι ξενικής κατοχής συνήψαν φιλικήν σχέσιν και πραγματικήν συνεργασίαν μετά των εν Καλάμαις Γερμανικών αρχών Κατοχής και ως τοιοῦτοι ενεγράφησαν εις ειδικήν κατάστασιν των φίλων του εχθρού, την οποίαν ονομαστικήν κατάστασιν εἶχεν εν τῷ ἀρχείῳ του ὁ ἐνταῦθα Γερμανὸς Πρόξενος, ἀνευρεθεῖσαν καὶ παραληφθεῖσαν ὑπὸ των Κρατικῶν Ὀργάνων.”*⁴⁴³

Η κατηγορία αφορούσε τους 52 από τους 54 κατηγορούμενους, καθώς δύο είχαν στο μεταξύ πεθάνει.⁴⁴⁴ Παρόλη την απαλλαγή όλων τους από το Συμβούλιο του ΕΔΔ Καλαμών, εντούτοις κάποιοι λίγοι, τέσσερις τον αριθμό, παραπέμφθηκαν με άλλη κατηγορία σε δίκη στο Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων Καλαμών. Ο ένας από αυτούς, μάλιστα, ο Κ. Φ. από το χωριό Μερόπη Οιχαλίας, δεν παρουσιάστηκε στη δίκη, εντούτοις δικάστηκε ερήμην και αθώωθηκε για την κατηγορία της συνεργασίας με τους Γερμανούς.⁴⁴⁵ Οι καταθέσεις των μαρτύρων μέσα από τα πρακτικά των δικών αποκαλύπτουν τα κίνητρα της συνεργασίας

⁴⁴³ Βούλευμα 497\27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁴⁴⁴ Ο ένας εξ αυτών, ο Λ. Κ., αγρότης από το χωριό Λάμπαινα, απεβίωσε στις 16-9-1944 στον Μελιγαλά πιθανότατα μετά την εκεί μάχη, με βάση τη διασταύρωση που επιχειρήσαμε στα ονόματα της σχετικής στήλης του μνημείου της Πηγάδας του Μελιγαλά. (Ο.π.)

⁴⁴⁵ Δίκη 10\26-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

και μας βοηθούν να αντλήσουμε στοιχεία ικανά να γνωρίσουμε τη φυσιογνωμία των συνεργατών. Βλέπουμε, λοιπόν, τη σχέση τους με τις γερμανικές αρχές κατοχής να εκτείνεται από την αποστολή τυπικών επιστολών και τηλεγραφημάτων στο γερμανικό Προξενείο της πόλης της Καλαμάτας μέχρι την οικονομική και στρατιωτική συνεργασία.

Δείγματα αυτών των τηλεγραφημάτων μας δίνουν τα πρακτικά της δίκης του Δ. Λ. από το χωριό Πολιανή, ο οποίος έστειλε στον Γερμανό πρόξενο, ένα συγχαρητήριο και ένα ευχτήριο τηλεγράφημα, γράφοντας ότι *“Δια συντελεσθείσας λαμπράς νίκας στρατευμάτων άξονος συγχαίρομεν υμάς εγκαρδίως”* και *“Επί τω ανατείλαντι νέω έτει 1943 εύχομαι συνεχισθείσαι περίλαμπροι νίκαι γερμανικών ενόπλων δυνάμεων και συμμάχων των.”* Οι απαντήσεις που έλαβε και στα δύο τηλεγραφήματα από το Γερμανικό προξενείο φαίνεται ότι επιβεβαίωσαν τη συνεργασία και συνετέλεσαν στην καταδίκη του σε εξάμηνη φυλάκιση.⁴⁴⁶

Για τον κατηγορούμενο Ι. Χ., από το Διαβολίτσι, του οποίου το όνομα συμπεριλαμβάνονταν επίσης στον κατάλογο, οι κατηγορίες ήταν πιο σοβαρές. Πληροφορούμαστε ότι ανέπτυξε οικονομικές σχέσεις με τους Γερμανούς ως ευνοούμενός τους και πλούτισε από τη συνεργασία μαζί τους. Μάλιστα, είχε στενή συνεργασία με τους Χιώτες εμπόρους αδερφούς Κ. οι οποίοι από κοινού με τον Χ. υπεξαίρεσαν μια τεράστια ποσότητα σταφίδας για λογαριασμό των Γερμανών από τις αποθήκες του Αυτόνομου Σταφιδικού Οργανισμού.⁴⁴⁷ Επιπλέον ήταν ένας από τους ελάχιστους στους οποίους οι Γερμανοί επέτρεπαν να εμπορεύεται προϊόντα, που σε όλους τους άλλους ήταν απαγορευμένα. *“Συνεργαζόταν πάντοτε με τους Γερμανούς και αποκόμιζε πολλά κέρδη,”* κατέθετε γι’ αυτόν ο μάρτυρας Ηλ. Λ., υπάλληλος του ΑΣΟ. Στην περίπτωση του, φαίνεται ότι τα κίνητρα της οικονομικής συνεργασίας ήταν τόσο ισχυρά που έλαβαν και σαφή ιδεολογικά χαρακτηριστικά,

⁴⁴⁶ Δίκη 66\1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας..

⁴⁴⁷ Η εμπλοκή του κατηγορούμενου στο κύκλωμα της συνεργασίας με τους εν λόγω αδερφούς, του παρείχε αυξημένες ευκαιρίες κέρδους, καθότι οι Χιώτες συνεργάτες του εμπλέκονταν σε υποθέσεις διενέργειας μαύρης αγοράς σε μεγάλη έκταση. Σε βούλευμα του ΕΔΔ, ενδεικτικό της έκτασης του φαινομένου, που αφορούσε τον έναν από τους δύο αδερφούς, πληροφορούμαστε ότι ο κατηγορούμενος Ι. Κ. *“διατηρών ενταύθα Εμπορικών γραφείων διεξήγεν ενταύθα εμπόριον μεγάλης εκτάσεως σύκων και σταφίδος τα οποία μετέφερεν εις Αθήνας και αλλαχού βάσει διατακτικών των Γερμανικών Αρχών κατοχής και παρέδιδε επό πληρωμή βεβαίως εις τάς αρχάς ταύτας διά τας ανάγκας του Γερμανικού στρατού.[...] Εκ των τοιούτων ανόμων εργασιών του ο κατηγορούμενος εκέρδισε πολλά και συγχρόνως ουσιωδώς ωφέλησε την πολεμικήν προσπάθειαν του εχθρού εφ’ όσον εφοδίαζε αυτόν διά πολυτίμων υλών χρησίμων εις τον αγώνα αυτού.”* (Βούλευμα 323 \30-4-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

καθορίζοντας και τη στράτευσή του αργότερα με την εθνικόφρονα παράταξη. Όπως πληροφορούμαστε από τις καταθέσεις των μαρτύρων *“Μετά το 1943 υπηρετούσε εις εθνικάς ομάδας [...] και έδειξε μεγάλη δράση. Στο κίνημα των Αθηνών ετραυματίσθη από τους κομμουνιστάς.”* Επιπλέον, *“Από το 1945 υπηρετεί στις Εθνικές δυνάμεις ως υπολοχαγός και είναι εθνικιστής.”* Ίσως αυτή η εξέλιξη να ήταν που ελήφθη σοβαρά υπόψη από τους δικαστές και αθωώθηκε λόγω αμφιβολιών.⁴⁴⁸

Πρέπει να σημειώσουμε, παρόλο που δεν εμπίπτει στο ερευνητικό πεδίο αυτής της εργασίας, ότι περιπτώσεις σαν κι αυτές που υπάγονται στην κατηγορία του οικονομικού δωσιλογισμού, ενισχύουν την άποψη ότι, μολονότι φαινομενικά οι συντελεστές τους εκκινούν από διαφορετικές αφετηρίες σε σχέση με τον ένοπλο δωσιλογισμό, φαίνεται να εκβάλλουν μετά την απελευθέρωση στον ίδιο χώρο, στη δεξαμενή της εθνικόφρονος παράταξης, καθώς μόνον έτσι, με τη στράτευση, δηλαδή, των οικονομικών δωσιλόγων με αυτές τις δυνάμεις μετά την απελευθέρωση, θα μπορούσε να παραγραφεί το κατοχικό παρελθόν τους. Σε διαφορετική περίπτωση, με την επικράτηση του ΕΛΑΣ και των θεσμών δικαίου που είχε αρχίσει ήδη να εισάγει το ΕΑΜ στην κοινωνία κατά τη διάρκεια της Κατοχής, τουλάχιστον στην ύπαιθρο, ήταν κάτι παραπάνω από βέβαιο ότι η δράση τους δεν θα έμενε στο απυρόβλητο. Γι’ αυτό και δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί ο οικονομικός δωσιλογισμός, ως μία σημαντική παράμετρος ερμηνείας του φαινομένου της συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις που στήριξε, αλλά και στηρίχτηκε από τον στρατιωτικό δωσιλογισμό.

Μια άλλη περίπτωση τώρα, του εικοσιτριάχρονου κτηματία, Α. Π., που κατάγονταν από το ίδιο χωριό με τον προηγούμενο κατηγορούμενο, εντάσσεται σε εκείνες που φαίνεται να τις χαρακτηρίζει ιδεολογική συγγένεια με τους Γερμανούς, αφοσίωση και πίστη στις δυνάμεις του Άξονα, που φτάνει μέχρι και την επιθυμία για στρατιωτική συνεργασία, χωρίς να συνδυάζεται απαραίτητα με οικονομικό όφελος. Ο Α.Π. είχε αποστείλει δύο αιτήσεις, μία στο γερμανικό φρουραχείο και μία στον Γερμανό πρόξενο *“δι’ ήν εζήτει νά καταταγή εις τόν Γερμανικόν Στρατόν και πολεμήση κατά των Συμμάχων, έτι δέ καί ν’ αποκτήση τήν γερμανικήν υπηκοότητα, διεδήλου δέ καί τόν θαυμασμόν καί τήν αγάπην του προς τον κατακτητήν, διευκολύνων ούτω το έργον αυτού.”*⁴⁴⁹

⁴⁴⁸ Δίκη 65 \30-8-1949, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁴⁴⁹ Ο κατηγορούμενος καταδικάστηκε σε φυλάκιση ενός έτους. (Δίκη 43 \21-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας)

Το αίτημα να γίνει κάποιος Γερμανός υπήκοος δεν ήταν καινοφανές. Συναντήσαμε και άλλες περιπτώσεις στην έρευνα που δεν υπάγονταν στη λίστα της συνεργασίας με το Γερμανικό προξενείο, όπως του Γ. Π. από το χωριό Σελά, ο οποίος τον Αύγουστο του 1942 απηύθυνε ανάλογη αίτηση στον Γερμανό πρόξενο για να λάβει τη γερμανική υπηκοότητα και να απωλέσει την ελληνική.⁴⁵⁰ Η συνεργασία με τους Ιταλούς είχε επιδείξει από προηγούμενα, αρκετά τέτοια παραδείγματα που ενίσχυαν την τάση και στη νέα κατάσταση της γερμανικής Κατοχής. Ο καιροσκοπισμός και η ικανοποίηση του προσωπικού όφελους κατέστελλαν τις ήδη μειωμένες ηθικές αντιστάσεις, οι οποίες υποχωρούσαν πλήρως μπροστά στις ανάγκες που δημιουργούσε η κατοχική πραγματικότητα, όπως στην περίπτωση του Ν. Κ. από τη Μεθώνη, ο οποίος συνήπτε φιλικές σχέσεις με Ιταλούς και Γερμανούς για να του δίνουν τρόφιμα. Εμνήστευσε, μάλιστα, και την αδερφή του με Ιταλό λοχία για αυτόν τον σκοπό.⁴⁵¹

Αλλού, ήταν η τάση για πλουτισμό και το κοινωνικό γόητρο που καθόρισαν την επιλογή της συνεργασίας, όπως στην περίπτωση των τριών αδερφών Π., Ι. και Η. Μπ. από το χωριό Γιάννιτσα. Ο μάρτυρας κατηγορίας, κτηματίας Θ. Μ. από το ίδιο χωριό, σαν πρόεδρος της κοινότητας, ήταν επιφορτισμένος να συγκεντρώσει μια ποσότητα λαδιού από το χωριό του και να την παραδώσει στους Γερμανούς. Τα τρία αδέρφια κατηγορούμενοι δεν δέχτηκαν να εισφέρουν το μερίδιο που τους αναλογούσε, με βάση τους φορολογικούς καταλόγους που είχε φτιάξει ο πρόεδρος, προφασιζόμενοι ειδική άδεια που είχαν από τους Γερμανούς, λέγοντας κιόλας ότι ήταν Γερμανοί υπήκοοι και μάλιστα, επαίρονταν γι' αυτό. "Όλοι μας στο χωριό μπροστά τους δεν μιλούσαμε ελεύθερα γιατί θα μας καταγγέλανε," κατέθετε ο πρόεδρος και επιπλέον έλεγε ότι είχε ακούσει τον έναν από τους δύο να λέει ότι οι Γερμανοί θα τον διορίσουν νομάρχη στην Κρήτη. Και σε αυτήν την περίπτωση αποκαλύπτεται ότι η συνεργασία είχε ξεκινήσει ήδη από την ιταλική κατοχή. "Όταν έρχονταν οι Ιταλοί στο χωριό τους φιλοξενούσαν οι κατηγορούμενοι," πρόσθετε ο ίδιος μάρτυρας.⁴⁵²

Είναι εμφανές ότι στις περισσότερες των περιπτώσεων αυτού του τύπου κυριαρχεί ο τυχοδιωκτισμός, ο οποίος χαρακτηρίζει άτομα που κυριαρχούνται από βλέψεις ωφελιμιστικές

⁴⁵⁰ Δίκη 70 \16-11-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁴⁵¹ Δίκη 9 \31-5-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁴⁵² Δίκη 7,8 \ 31-5-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

και βρίσκουν στην κατοχή μια ευκαιρία να αποκτήσουν αξιώματα που άλλοτε δεν θα ελάμβαναν. Ένας άλλος επίδοξος κοινοτάρχης, ο Δ. Μ. από το χωριό Αρτεμισία που δικάζεται χωρίς να παρίσταται και αθώνεται, είχε αποστείλει κι αυτός επιστολή στο Γερμανικό προξενείο στις 2-1-1943, στην οποία αποκαλούσε τον Χίτλερ μεγάλο πατριώτη και αξίωνε να διοριστεί εκείνος πρόεδρος της κοινότητας Αρτεμισίας προς όφελος του Άξονα.⁴⁵³

Όπως και σε άλλες περιπτώσεις που είδαμε, η προσδοκία απολαβής αξιωμάτων στον σκοτεινό κόσμο της κατοχής χαρακτηρίζει προσωπικότητες συμπλεγματικές, που βρίσκονταν πριν στο περιθώριο των τοπικών κοινωνιών και βρήκαν στη συνεργασία με τις κατοχικές δυνάμεις μια ευκαιρία να εκδικηθούν ή να αλλάξουν την τύχη τους. Η Κατοχή έδινε ευκαιρίες σε περιθωριακούς τύπους ακόμα και σε κοινούς εγκληματίες, ανθρώπους με χαμηλό ή ανύπαρκτο αξιακό υπόβαθρο, να υψωθούν σε βάρος του συγχωριανού τους ή ακόμα και του συγγενούς τους. Ταυτόχρονα, τέτοιες περιπτώσεις, μπορεί να μην οδήγησαν απαραίτητα στη στράτευση των συνεργατών των Γερμανών στις ένοπλες αντικομμουνιστικές ομάδες των Τ.Α., αλλά διαμόρφωσαν το κλίμα αποδοχής τους καθώς στην ύπαρξή τους οι πρωταγωνιστές αυτού του είδους της συνεργασίας αναζητούσαν ένα πλαίσιο προστασίας από τον ΕΛΑΣ για τις αυθαιρεσίες στις οποίες προέβαιναν.

⁴⁵³ Δίκη 64\30-7-1948, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

6.4. ΤΟ ΤΑΓΜΑ ΚΑΛΑΜΩΝ- ΜΕΛΙΓΑΛΑ

Το Τάγμα Ασφαλείας Καλαμών ακολούθησε, όπως είδαμε, με καθυστέρηση σε σχέση με τη Λακωνία, τη συγκρότησή του, αφού πρώτα χρειάστηκε η μετάβαση στην Αθήνα του κατοχικού νομάρχη για να αρθούν οι επιφυλάξεις της δωσίλογης κυβέρνησης. Η τελευταία ενέκρινε τελικά την ίδρυσή του, αλλά ως “δημοσυντήρητου”, υπαγόμενου, δηλαδή, στον δήμο της πόλης, ο οποίος ανέλαβε με εράνους που διενεργούνταν και τη συνδρομή εύπορων κατοίκων, τον εξοπλισμό και την τροφοδοσία του.⁴⁵⁴ Αρχικά το Τάγμα τελούσε υπό την επιστασία του νομάρχη Περρωτή και αριθμούσε όχι περισσότερους από διακόσιους οπλίτες και ελάχιστους αξιωματικούς. Γι’ αυτό και ενισχύθηκε με την αποστολή εκατό χωροφυλάκων του συντάγματος Μακρυγιάννη από την Αθήνα υπό τον τ/χη Ι. Φραγκουδάκη, με την αιτιολογία της άμυνας της πόλης απέναντι στην κομμουνιστική απειλή.⁴⁵⁵

Τη διοίκηση του Τάγματος είχε αναλάβει για ενάμιση μήνα για το διάστημα από την 1^η Φεβρουαρίου, που συγκροτήθηκε μέχρι τις 16 Μαρτίου 1944, ο τ/χης Δ. Αλεξόπουλος, έμπιστος του Περρωτή. Οι αυθαιρεσίες και οι βιαιότητες που συνόδευαν την έλευση του Τάγματος είχαν λάβει μεγάλες διαστάσεις, που φάνταζε τελείως υποκριτική η διά του Τύπου έκκλησή του, με την οποία παρότρυνε τους πολίτες να αναφέρουν κάθε έκτροπο που διαπράττεται από άντρα των νεοσύστατων μονάδων του⁴⁵⁶ ή του στρατιωτικού διοικητή της πόλης, σ/χη Π. Κάτσαρη, προς τους πολίτες της να καταγγέλλουν στις αρμόδιες αρχές τα *“διάφορα έκτροπα εις μικράν ευτυχώς κλίμακα γενόμενα παρ’ ανευθύνων και παρά τας κατευθύνσεις και τας εντολάς των αρμοδίων.”*⁴⁵⁷

Ήταν τέτοια η τρομοκρατία που είχε ασκηθεί στην πόλη της Καλαμάτας με το μεγάλο μπλόκο και τις συλλήψεις της 5^{ης} Φεβρουαρίου, που με αφορμή την κηδεία Γερμανών στρατιωτών μετά τη μάχη που ακολούθησε τη δεύτερη ενέδρα του ΕΛΑΣ εναντίον φάλαγγας αυτοκινήτων στον Άγιο Φλώρο, στις 19 Φεβρουαρίου 1944, οι κάτοικοι της Καλαμάτας

⁴⁵⁴ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 190.

⁴⁵⁵ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 473. \\\Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 311.

⁴⁵⁶ *“Εν επιγνώσει της υψηλής αποστολής του τάγματός μου διά την εξασφάλισιν και περιφρούρησιν της τάξεως και ασφαλείας πάντων των κατοίκων, παρακαλώ άπαντας όπως με υποβοηθήσωσι εις τό επίπονον έργον μου[...] αναφέροντες αμέσως και προσωπικώς πάν σημειούμενον έκτροπον εκ μερους οπλιτών του Τάγματος διά την εις το Στρατοδικειόν παραπομπήν και αυστηροτάτην τιμωρίαν των.”* (εφ. Τα Νέα - Σημαία - Θάρρος, αρ. φυλ. 11\26-2-1944)

⁴⁵⁷ εφ. Τα Νέα - Σημαία - Θάρρος, αρ. φύλ. 13\29-2-1944

συμμετείχαν σε αυτήν αυθόρμητα και σύσσωμοι,⁴⁵⁸ θέλοντας με αυτόν τον τρόπο να πραΐνουν τους Γερμανούς και πιθανότατα να πετύχουν αίσια έκβαση για τους αιχμαλώτους από το μπλόκο της 5^{ης} Φεβρουαρίου που είχαν εγκλειστεί στο στρατόπεδο του 'Συντάγματος'. Δεν είχαν πληροφορηθεί ακόμη, ότι οι όμηροι είχαν εκτελεστεί.⁴⁵⁹

Με την άφιξη από την Αθήνα του τ\χη Στούπα, προστίθενται στη δύναμη του Τάγματος ογδόντα επιπλέον οπλίτες και μερικοί αξιωματικοί από τα Τάγματα της Αθήνας, προς ενδυνάμωση του ισχνού αριθμού της αρχικής του δύναμης. Ανάμεσα στους αξιωματικούς και οπλίτες που κατήλθαν από την Αθήνα βρίσκονταν και εκείνοι που υπό την κατακραυγή του μεσσηνιακού λαού για τη σκανδαλώδη παρουσία τους στις υπηρεσίες Επισιτισμού του Ερυθρού Σταυρού είχαν φύγει από την Καλαμάτα μετά την ήττα του Τ. Βρεττάκου στην Παληόχωρα μαζί με τους Περρωτή και Παπαδόγκωνα και επέστρεφαν τώρα για να επανδρώσουν το νεοϊδρυθέν Τάγμα. Ταυτόχρονα, η έδρα του Τάγματος μεταφέρεται στον Μελιγαλά, όπου τα δύο τμήματα, το δημοσυντήρητο Τάγμα των Καλαμών και το εξ Αθηνών, συγχωνεύθηκαν υπό τη διοίκηση του Στούπα, ως 3^ο Τάγμα Εθελοντών Χωροφυλακής Καλαμών - Μελιγαλά.⁴⁶⁰ Περί τα τέλη Μαρτίου, οπότε και συστήνεται στην Τρίπολη το Β' Αρχηγείο Χωροφυλακής Πελοποποννήσου με διοικητή τον Δ. Παπαδόγκωνα, το Τάγμα εντάσσεται επίσημα σε αυτό και ο Στούπας τίθεται υπό τις διαταγές του Παπαδόγκωνα, κάτι, άλλωστε, που του ήταν γνώριμο από τη θητεία του στο Σύνταγμα Κρητών που διοικούσε ο τελευταίος στο αλβανικό μέτωπο.

Η επιλογή της μετατόπισης της έδρας του Τάγματος στον Μελιγαλά σχετίζεται, πρωτίστως, με την αμυντική οχύρωση με την οποία είχαν φροντίσει οι Ιταλοί να ενισχύσουν την κωμόπολη που την είχαν επιλέξει ως βάση καραμπινιερίας τους, τέτοια που να αποτελεί απόρρητο φρούριο.⁴⁶¹ Μετά την αποχώρηση των Ιταλών είχε εγκατασταθεί εκεί μια μονάδα της Βέρμαχτ, που προσέδωσε και την απαραίτητη ασφάλεια στο νεοσυσταθέν Τάγμα. Η γεωγραφική θέση της κωμόπολης των 3.000 κατοίκων, χτισμένη στον λόφο του προφήτη Ηλία, και η σύνδεσή της με αμαξιτό δρόμο και με το σιδηροδρομικό δίκτυο, της

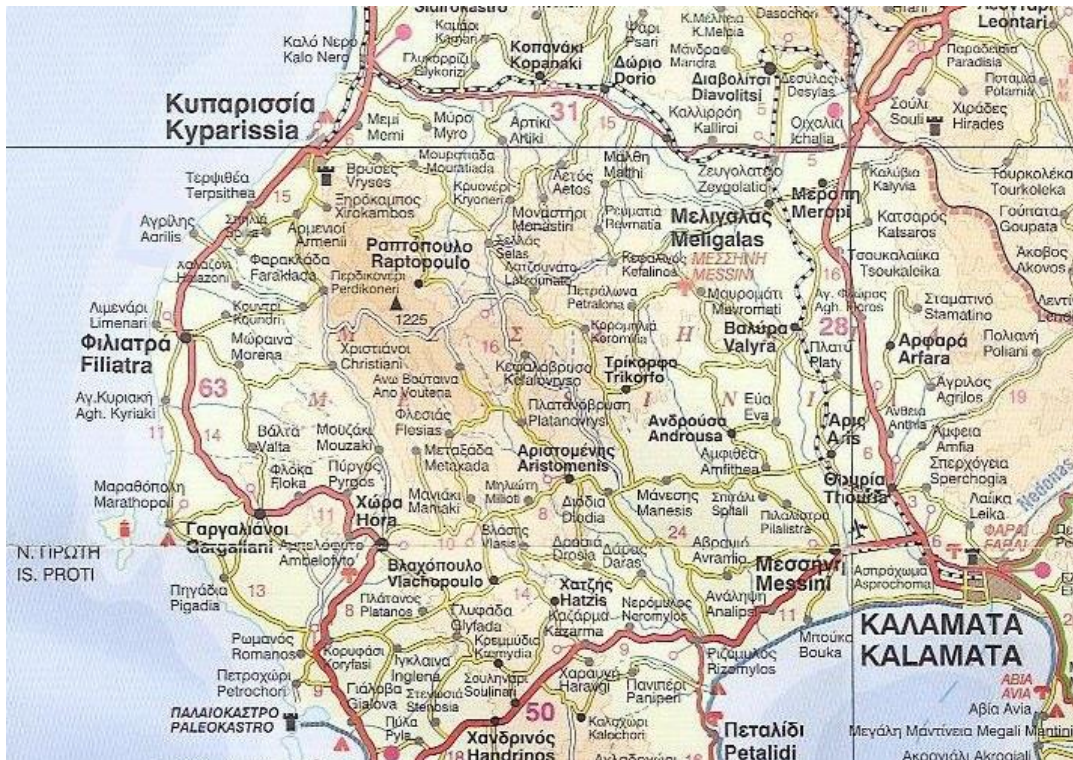
⁴⁵⁸ εφ. *Τα Νέα – Σημαία - Θάρρος*, αρ. φυλ. 7\22 Μαρτίου 1944

⁴⁵⁹ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 211

⁴⁶⁰ ΔΙΣ\915\Β\1, Π. Καζάκος, "Εκθεσεις περί ιστορίας Τάγματος Ασφαλείας Καλαμών," (27-10-1955)

⁴⁶¹ "Ο Μελιγαλάς ήταν κλεισμένος με μάντρα γύρω-γύρω και κατά διαστήματα είχε ημικυκλικά ταμπούρια μέσα στα οποία είχαν εγκατασταθεί φωλιές πολυβόλων." (Σπ. Ξιάρχος, ο.π., σελ. 13) \\ "οργανώθη η πόλις περιμετρικώς εις όλην την παρυφήν διά χαρακωμάτων και ενιαχού συρματοπλέγματος, διά τάφρων πλήρεις φραγκοσυκιών. (ΔΙΣ\ 915\Β\1, Π. Καζάκος, ο.π.)

προσέδιδε ένα επιπλέον στρατηγικό πλεονέκτημα. Μικρές φρουρές του Τάγματος είχαν εγκατασταθεί και στα χωριά Κοπανάκι και Διαβολίτσι.⁴⁶²

Εικόνα 1: Χάρτης άνω Μεσσηνίας.

Επιπλέον, κρίθηκε σωστό ότι με τη μεταφορά της έδρας του Τάγματος εκεί θα απέβαινε αποτελεσματικότερη και η δράση του εναντίον του ΕΛΑΣ. Η αποτελεσματικότητα του Τάγματος θα ήταν περισσότερο σίγουρη έχοντας την έδρα του σε μια οχυρή κωμόπολη της μεσσηνιακής ενδοχώρας με ταχύτερη επέμβαση στους χώρους της μεσσηνιακής υπαίθρου που δρούσε ο ΕΛΑΣ, παρά στην Καλαμάτα που ο έλεγχός της διασφαλιζονταν, έτσι κι αλλιώς, από τους Γερμανούς. Ενδεχομένως, αξιολογήθηκε και η προϋπαρξη ενός φίλιου περιβάλλοντος για τα Τάγματα Ασφαλείας, αποτέλεσμα των σχέσεων μέρους του τοπικού πληθυσμού με τις αρχές Κατοχής.⁴⁶³ Η παρουσία της Ιταλικής βάσης και η προσφιλή τακτική των Ιταλών να ενθαρρύνουν τη συνεργασία με τον τοπικό πληθυσμό είχε ευνοήσει μαζί και με άλλους παράγοντες τη δημιουργία ενός δικτύου συνεργασίας μαζί τους στον Μελιγαλά, ισχυρότερου από το αντίστοιχο της Καλαμάτας. Η ύπαρξη αυτού

⁴⁶² Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 156.

⁴⁶³ Είναι χαρακτηριστική η αναφορά του αντάρτη του ΕΛΑΣ, Αντ. Πέτρουλα, στην ψυχρότητα των κατοίκων της πόλης απέναντι στους άντρες του ΕΛΑΣ κατά τη μάχη που έγινε εκεί μετά την αποχώρηση των Γερμανών, που καθιστούσε την εικόνα τελείως αντίθετη με εκείνη της Καλαμάτας. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 327.)

δικτύου αποτέλεσε την παρακαταθήκη συνεργασίας και με τους Γερμανούς μετά την αποχώρηση των Ιταλών.⁴⁶⁴

Η επάνδρωση του Τάγματος με οπλίτες αντιμετώπιζε αρχικά δυσκολίες, όπως συνάγεται από την προβολή των αποδοχών των Τ.Α. από τον τοπικό τύπο, χαρακτηριστική της προσπάθειας της διοίκησης να προσελκύσει έναν ικανό αριθμό ανδρών. Ιδιαίτερα προβάλλεται η παροχή του πρόσθετου επιδόματος σε συγγενείς ανδρών που υπηρετούν σε μέρος μακριά από τον τόπο κατοικίας του και η εξίσωσή του με το αντίστοιχο επίδομα των αστυνομικών και των χωροφυλάκων.⁴⁶⁵ Παρόλα αυτά η πραγματικότητα δεν είχε επιβεβαιώσει τους αισιόδοξους υπολογισμούς του Παπαδόγκωνα ότι *“...μία πόλις ως αι Καλάμαι με πληθυσμό 40 περίπου χιλιάδες θα έπρεπε νε είχε δώσει τουλάχιστον 5 χιλ. άνδρας. Αλλά αν το ποσοστόν τούτο είναι μέγα θα έδη τουλάχιστον να είχε δώση χιλίους.”*⁴⁶⁶

Η προσπάθεια, ιδιαίτερα, να αναπτυχθεί το Τάγμα και στην Καλαμάτα από τον Μελιγαλά που ήταν, προσέκρουε στην αρνητική στάση του πληθυσμού και οδήγησε στη στρατολόγηση μέσω προπαγάνδας και εκβιασμών μέρους των κατοίκων της Κάτω Μεσσηνίας, όπου το κλίμα ήταν προσφορότερο για την ενεργοποίηση δεξιών πολιτικών κύκλων.⁴⁶⁷ Πρωτεύοντα ρόλο εδώ έπαιξαν και οι προσωπικές σχέσεις με τους τοπικούς πληθυσμούς. Ένα μεγάλο μερίδιο της λαϊκής βάσης που απέκτησαν τα Τάγματα της Πελοποννήσου γενικότερα το οφείλουν σε αυτές. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Δ. Παπαδόγκωνα, καταγόμενου από το χωριό Πεταλίδι της Μεσσηνίας, που οι συγγενικές σχέσεις της οικογένειάς του και η επιρροή που ασκούσε έστρεψαν πολλούς από την ευρύτερη περιοχή του Πεταλιδίου στα Τάγματα.⁴⁶⁸

Αυτήν την απροθυμία των νέων της Καλαμάτας στηλίτευε ο Παπαδόγκωνας σε ομιλία του προς τους εκπροσώπους της πόλης στον κινηματογράφο Τριανόν, όταν τους καλούσε να μην

⁴⁶⁴ Περιστατικά κατάδοσης καταγράφονται στην περιοχή από τις πρώτες μέρες της γερμανικής Κατοχής στη Μεσσηνία, όπως αυτό που αφορούσε τον Αθ. Δ. και την Τ.Δ.Θ., οι οποίοι φέρονταν ότι *“Έν Μελιγαλά κατά Μάϊον 1941 κατέδωσαν εις τον εχθρόν ξένους υπηκόους, ήτοι έξι- (6) Άγγλους στρατιώτας κρυπτομένους [...] κατόπιν της καταδόσεως δε οι Γερμανοί τους συνέλαβον και εξετέλεσαν εκ τούτων εις Μελιγαλά έναν.”* (Βούλευμα 463\ 30-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

⁴⁶⁵ εφ. *Τα Νέα – Σημαία - Θάρρος*, αρ. φύλ. 34\29-3-1944.

⁴⁶⁶ εφ. *Τα Νέα – Σημαία - Θάρρος*, αρ. φύλ. 56\26-4-1944.

⁴⁶⁷ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Δ, ο.π., σελ. 43.

⁴⁶⁸ Stanley Ascenbrenner, Ο Εμφύλιος από την οπτική ενός μεσσηνιακού χωριού, στο L. Baerentzen, Γ. Ιατρίδης, Ole Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον Εμφύλιο 1945-1949*, Ολκός, Αθήνα 1992, σελ. 125.

“...επαναπαύονται εις τας ανέσεις των και να αφήνουν την περιφρούρησιν των περιουσιών των και της τιμής μας εις τα χωριατόπαιδα τα οποία τόσον ενθουσιωδώς έσπευσαν να καταταγούν εις τα τάγματα και να προσφέρουν το αίμα των εις τον αγώνα εναντίον της κομμουνιστικής οργανώσεως..”⁴⁶⁹ Δεν παραλείπει βέβαια να αναφερθεί στον “εκ του κομμουνισμού κίνδυνον ο οποίος επαπειλεί την χώραν μας και ιδιαιτέρως τους δύο νομούς της Νοτίου Πελοποννήσου, Μεσσηνίας και Λακωνίας,” και να καλέσει σε πανστρατιά δράσης “τους διανοομένους και τους ηγουμένους των οργανώσεων της πόλεως όπως [...] παρωθήσουν τους νέους [...] να σπεύσουν να καταταγούν εις το εν τη πόλει μας εδρεύον Τάγμα Ασφαλείας.”⁴⁷⁰ Στην ίδια κατεύθυνση κινούνταν και ο εκβιασμός που υπέστησαν οι αξιωματικοί της Καλαμάτας μέχρι να ενδώσουν και να καταταγούν στα Τάγματα, αφού μερικοί είχαν υποστεί ακόμα και εγκλεισμό.

Παρά τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η επάνδρωση του Τάγματος με αξιωματικούς και οπλίτες, φαίνεται να οργανώνεται σταδιακά, καθώς “καθ’ όλον τον μήνα Απρίλιον εσυνεχίσθη η πλαισίωσις του Τάγματος δι’ εθελουσίας κατατάξεως ως και επιστρατεύσεως.” Από τον Μάιο του 1944 το Τάγμα λαμβάνει την τελική του σύνθεση με δύναμη πέντε λόχων εκ των οποίων οι τρεις εδρεύουν στον Μελιγαλά, με διοικητές τους Μ. Γεωργιόπουλο, Βρ. Μυλωνά και Γ. Παπαγεωργίου, ένας στην Καλαμάτα με διοικητή αρχικά τον Ηλ. Κοζομπόλη και διαδοχικά τους τ\χη Α. Σμυρλή και ανθ\γό Ν. Θεοφάνους και ένας στο Διαβολίτσι με διοικητή τον επιλοχία Π. Μπένο. Παράλληλα αναπτύχθηκαν και τρεις διμοιρίες, μία στο Κοπανάκι, μία στη Βελίκα και μία στο Πεταλίδι. Διμοιρίτες ορίστηκαν οι Παπαμαρκάκης στο Διαβολίτσι και τα αδέρφια Τζουμάνη σε Βελίκα και Πεταλίδι. Υποδιοικητής του Τάγματος ορίστηκε ο τ\χης Κ. Κωστόπουλος και φρούραρχος Καλαμών ο αν\χης Γεωργανάς.⁴⁷¹

Την εγκατάσταση του Τάγματος στον Μελιγαλά ακολούθησαν πυρπολήσεις οικιών και λεηλασίες των περιουσιών μέρους των κατοίκων με έμφαση στα είδη διατροφής, όπως μαρτυρείται από επιστολή κατοίκων της πόλης στον Άξελ Πέρσον, εκπρόσωπο του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού στην Πελοπόννησο, με την οποία οκτώ πολίτες αιτούνται τη χορήγηση τροφίμων.⁴⁷² Συχνές ήταν οι συλλήψεις συγγενών ανταρτών μετά από επιχειρήσεις που

⁴⁶⁹ εφ. Τα Νέα - Σημαία - Θάρρος, Καλαμών, αρ. φύλ. 57 \29-4-1944.

⁴⁷⁰ Ο.π.

⁴⁷¹ ΔΙΣ \915 \Β \1, Π. Καζάκος, ο.π.

⁴⁷² “...μετά την εγκατάστασιν του Τάγματος Ασφαλείας του Στούπα και των Γερμανών εις τον Μελιγαλά, όπου κατοικούσαμε, ηναγκάσθημεν μαζί με ωρισμένα μέλη των οικογενειών μας, όσα δεν κατόρθωσαν να

διενεργούσε το Τάγμα μαζί με Γερμανούς στα γύρω χωριά και ο εγκλεισμός τους για μεγάλο χρονικό διάστημα στο Μπεζεστένι (σημ.: υπαίθρια αγοράτης πόλης). Εκεί διέμεναν κάτω από άθλιες συνθήκες, ακόμα και γυναίκες με τα παιδιά τους, γέροντες, πατεράδες και μητέρες ανταρτών, υφιστάμενοι την καθημερινή βία, τις ανακρίσεις, την πείνα, τις αγγαρείες οι νεότεροι, με συνηθέστερες εκείνες που γίνονταν για την περιμετρική οχύρωση της πόλης, και τέλος τις εκτελέσεις.⁴⁷³

Από τους πρώτους που έσπευσαν να καταταγούν στα Τ.Α. ήταν οι πρωταγωνιστές της συνεργασίας με τους Ιταλούς, οι οποίοι είδαν στη σύσταση του Τάγματος Ασφαλείας Μελιγαλά ένα μέσο προστασίας απέναντι στην κατακραυγή που είχαν προκαλέσει οι πράξεις τους στον πληθυσμό. Ανάμεσα στις υποθέσεις του Ειδικού Δικαστηρίου που αφορούσαν τη συνεργασία με τους Ιταλούς πρωταγωνιστούν πρόσωπα που διακρίθηκαν για τη δράση τους στο εκεί Τάγμα κατά το διάστημα της εξάμηνης παρουσίας των Τ\Α στην περιοχή.

Μεταξύ αυτών ξεχωρίσαμε την περίπτωση του Π. Χρ., ο οποίος συνεργαζόταν με τις ιταλικές αρχές Κατοχής, όπως πληροφορούμαστε από σχετικό βούλευμα του ΕΔΔ Καλαμών. Κατηγορούνταν μαζί με τον Σπ. Μπ. επειδή *“εν Δεσύλλα την νύκτα της 9ης προς την 10ην Φεβρουαρίου 1943 προέβησαν εις πράξεις βίας συμπράξει των οργάνων των αρχών κατοχής ήτοι Ιταλών στρατιωτών εις θάρος Ελλήνων κατοίκων του χωρίου Δεσύλλα μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνεται και ο μηνυτής Χρ. Ι. Αλ. και οι Ευ. Κ. και Ν. Μπ. και Γ. Οι. ένεκα της δράσεώς των κατά του εχθρού οι δε συλληφθέντες ούτοι φυλακισθέντες επί μακρόν κατεδικάσθησαν υπό του Ιταλικού Στρατοδικείου Τριπόλεως και ο εκ τούτων Γ. Οι. εξετελέσθη υπό των Ιταλών εις Τρίπολη.”*⁴⁷⁴

Με αυτό το ιστορικό συνεργασίας στο ενεργητικό του, ο Π. Χρ., με βάση το κατηγορητήριο που διατυπώνεται εναντίον του σε άλλο βούλευμα, κατά την περίοδο της

συλλάβουν οι Γερμανοί και Ταγματασφαλίτες, να εγκαταλείψωμεν τας οικίας μας και να γυρίζωμεν σήμερον από τότε- 22 Μαρτίου- τήδε, κακείσε, επαφιέμενοι εις τα φιλανθρωπικά αισθήματα του ελληνικού πληθυσμού της υπαίθρου [...] Διατρέχουμε τον κίνδυνον του εκ της πείνας και της εξαντλήσεως θανάτου [...] σας παρακαλούμεν επιπροσθέτως τα τρόφιμα να τα προωθήτε όχι στο Μελιγαλά αλλά εις την Μερόπην, ή εις την Οιχαλίαν της επαρχίας Μεσσηνίας, ή κάπου αλλού όπου εσείς νομίζετε της αυτής επαρχίας.” (Κ. Παπακόγκος, Αρχείο Πέρσον Κατοχικά Ντοκουμέντα του Δ.Ε.Σ. Πελοποννήσου, Εκδόσεις Παπαζήση, 1977, ο.π., σελ. 133)

⁴⁷³ Ο αριθμός των κρατουμένων στο Μπεζεστένι και στις αποθήκες του κτηρίου του Μονοπωλείου που χρησιμοποιούνταν επίσης για αυτόν τον σκοπό, διατηρούνταν πάντα υψηλός, με αποκορύφωμα τους τετρακόσιους αιχμάλωτους που βρήκε ο ΕΛΑΣ κατά την είσοδό του στην πόλη μετά το τέλος της μάχης που δόθηκε εκεί στις 15 Σεπτεμβρίου 1944. (Σπ. Ξιάρχος, ο.π., σελ. 75, όπου αναφέρονται πολλοί από τους κρατούμενους ονομαστικά.)

⁴⁷⁴ Βούλευμα 472 \ 6-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

γερμανικής Κατοχής, “*ανέλαβεν υπηρεσία παρά τω εχθρώ*” στο Τ\Α Μελιγαλά και έγινε “*συνειδητόν όργανον του εχθρού προς διάδοσιν της προπαγάνδας του εξαίρων το έργον του κατακτητού και προκαλών την ηττοπάθειαν παρά τω Ελληνικώ λαώ και την περιφρόνησιν του Εθνικού και συμμαχικού αγώνος.*” Επίσης καταγγέλθηκε για πλήθος πράξεων βίας κατά πολιτών που περιελάμβαναν δύο φόνους στο χωριό Καρνάσιο, των Κ. Δ. στις 28 Αυγούστου 1944 και Φ. Τζ. στο πρώτο δεκαήμερο Σεπτεμβρίου, καταδόσεις στους Γερμανούς και εμπρησμούς οικιών.⁴⁷⁵

Κάποιοι επέλεγαν την ενεργό σύμπραξη με τους Ιταλούς μέσω του διορισμού τους απευθείας στις ιταλικές αρχές κατοχής, όπως έγινε με τον Κ.Δ.Αλ., κάτοικο του χωριού Τσουκαλεΐκα, για τον οποίο η δικογραφία βάσει των καταθέσεων βεβαίωνε ότι “*...ούτος ανέλαβεν υπηρεσία παρά τη Ιταλική καραμπιναρία Μελιγαλά και από της καταπτώστου ταύτης θέσεως του κατέδοσεν εις τον εχθρόν ένεκεν της δράσεώς του παρά του εχθρού*” συγχωριανό του, που είχε εκφραστεί υπέρ των Άγγλων, ο οποίος και συνελήφθη. Η υπόθαλψη Άγγλου καταδιωκόμενου οδήγησε και άλλον συγχωριανό του στα ιταλικά κρατητήρια, τον οποίο ο κατηγορούμενος “*και μόνον επί τη υποσχέσει δώρων τον αφήκε,*” ενώ η απόκρυψη όπλων, συνήθης αιτιολογία των συλλήψεων, άλλους δύο.⁴⁷⁶

Τις ίδιες κατηγορίες για πράξεις βίας κατά πολιτών και λεηλασίες οικιών μοιράζονταν και οι συνεπώνυμοί του Ι. Αλ., Αλκ. Δ. Αλ. και Χρ. Δ. Αλ. από το ίδιο χωριό, με εμφανή συγγένεια. Για τους δύο πρώτους το βούλευμα ήταν απαλλακτικό, επειδή οι μάρτυρες κατηγορίας δεν επιβεβαίωσαν τις πρότερες καταθέσεις τους που τους ενοχοποιούσαν, ενώ ο τρίτος είχε στο μεταξύ πεθάνει, όταν εξετάζονταν η υπόθεσή του από το Συμβούλιο του ΕΔΔ Καλαμών και είχε παυθεί η δίωξή του.⁴⁷⁷ Ο μόνος που παραπέμφθηκε σε δίκη ήταν ο Κ. Δ.Αλ. Η υπόθεσή του εκδικάστηκε στις 14-2-1948, με τον ίδιο να μην παρίσταται και οδήγησε στην αθώωσή του λόγω αμφιβολιών, παρά την αντίθετη πρόταση του Ειδικού Επιτρόπου του Δικαστηρίου που είχε προτείνει την ενοχή του.⁴⁷⁸

Το Τάγμα του Μελιγαλά εξελίχθηκε σε ένα από τα φονικότερα και προκάλεσε ένα γενικευμένο αίσθημα αντεκδίκησης, που έμελλε να εκδηλωθεί με ακραίο τρόπο κατά την

⁴⁷⁵ Βούλευμα 487 \22-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁴⁷⁶ Βούλευμα 482 \22-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁴⁷⁷ Ο.π.

⁴⁷⁸ Δίκη 17 \ 14-2-1948, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

κατάληψη της πόλης από τον ΕΛΑΣ τον Σεπτέμβριο του 1944. Θα αναφερθούμε σε μία από τις ειδικότερες δολοφονίες με πρωταγωνιστές πρόσωπα γνωστά από τη συνεργασία τους με τους Ιταλούς προηγούμενα, που ως μέλη του Τάγματος Ασφαλείας Μελιγαλά μετά συνέπραξαν με τους Γερμανούς στη σύλληψη και την εκτέλεση δέκα πολιτών, μεταξύ των οποίων και της δεκαοχτάχρονης Ασπασίας Ξιάρχου, στις 2 Μαΐου 1944, όπως αποτυπώθηκε σε σχετικό βούλευμα του ΕΔΔ Καλαμών. Σύμφωνα με το κατηγορητήριο, ως δράστες κατονομάζονταν εννέα άντρες του Τάγματος Μελιγαλά, οι οποίοι *“εκ συστάσεως ενεργήσαντες επέδραμον κατά τον μήνα Απρίλιον 1944 κατά του χωρίου Ανθούσα και συνέλαβον την Ασπασίαν Γ. Ξιάρχου, διότι ο αδελφός αυτής⁴⁷⁹ υπηρέτει εις τας εναντίον του εχθρού δρώσας ανταρτικές ομάδας και οδήγησεν ταύτην εις Μελιγαλά.”* Οι ίδιοι, όπως πληροφορούμαστε παρακάτω, αποτέλεσαν και το εκτελεστικό απόσπασμα που διενήργησε την εκτέλεση. Συγκεκριμένα, *“Μετά τινάς δε ημέρας και δή κατά τας αρχάς του μηνός Μαΐου 1944 οι αυτοί ως άνω κατηγορούμενοι ομού μετ’ άλλων μη επιζώντων, καί υπό την ηγεσίαν τού εξ αυτών αξιωματικού Στ. Δ. και δύο Γερμανών, αποτελούντες το εκτελεστικόν απόσπασμα του εχθρού εφόνευσαν έξωθι της ως άνω κωμοπόλεως την ρηθείσαν Ασπασίαν Γ. Ξιάρχου και τους πρότερον συλληφθέντας και κρατούμενους εν Μελιγαλά συνεπεία της δράσεώς των κατά του εχθρού Αθαν. Δημητρακόπουλον, Γεώργιον Παυλέαν, Γεώργιον Κουτρομπήν, Γεώργ. Ι. Μιχαλόπουλον, Χρ. Καμαρινόπουλον, Κων. Αρβανίτην, και άλλων ανδρών αγνώστων τη ανακρίσει πλήξαντες αυτούς [...] εξ ών πληγμάτων ως μόνης ενεργού αιτίας επήλθεν ο θάνατος.”*⁴⁸⁰

Η εκτέλεση των δέκα στον Μελιγαλά, την οποία η διοίκηση των Ταγμάτων φρόντισε να κοινοποιήσει στον μεσσηνιακό λαό μέσω και της από αέρος ρίψης προκηρύξεων,⁴⁸¹ εντάσσεται, όπως είδαμε και προηγούμενα με τις εκτελέσεις της Πρωτομαγιάς στην Καλαμάτα, στα αντίποινα για τη δολοφονία του στρατηγού Κρεχ, επιβεβαιώνοντας για άλλη μια φορά τη νέα τακτική που υιοθετούν τα Τ.Α. από τότε και μετά, να διενεργούν, δηλαδή, από μόνα τους εκτελέσεις και μάλιστα ως αντίποινα για ενέργειες του ΕΛΑΣ που δεν έχουν απαραίτητα προκαλέσει θύματα ανάμεσά τους. Από την εκτέλεση κατάφερε να γλιτώσει δραπετεύοντας την τελευταία στιγμή ένας κρατούμενος, ο Βασίλης Χάντζος, στη θέση του

⁴⁷⁹ Πρόκειται για τον Σπ. Ξιάρχο αντάρτη του ΕΛΑΣ, δημοσιογράφο αργότερα στην εφημερίδα “Νέα” της Καλαμάτας και συγγραφέα του βιβλίου, “Η αλήθεια για τον Μελιγαλά (Προ-κατά και μετά τη μάχη.),” που έχει χρησιμοποιηθεί και ως πηγή στην εργασία μας. (Ν. Καράμπελας, ο.π., σελ. 297.)

⁴⁸⁰ Βούλευμα 467 \ 30-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁴⁸¹ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 236.

οποίου την επόμενη μέρα εκτελέστηκαν άλλοι δύο. Επιβεβαίωσε, όμως, με τη μαρτυρία του στον Προανακριτή Δωσιλόγων τους θύτες.

Με βάση την κατάθεσή του, στην εκτέλεση πρωτοστάτησε, όπως είδαμε, ως επικεφαλής του αποσπάσματος μαζί με δύο Γερμανούς αξιωματικούς, ο αξιωματικός των Ταγμάτων, Στ. Δ., συντοπίτης του Στούπα και μέλος της ομάδας της ΕΟΑ που είχε συστήσει ο Στούπας μετά την αποστασία του Τηλ. Βρεττάκου, από τους πιο αδιάλλακτους ταγματασφαλίτες αργότερα στη μάχη του Μελιγαλά, κατά ομολογία του παρόντα εκεί Ελασίτη, Σπύρου Ξιάρχου, μάρτυρα επίσης στην υπόθεση.⁴⁸² Μεταξύ των εκτελεστών βρίσκονταν αυτοί που αποτελούσαν τον πυρήνα των Ταγμάτων του Μελιγαλά, πρόσωπα που είχαν διακριθεί για τη συνεργασία τους και με τους Ιταλούς προηγούμενα, επιβεβαιώνοντας, έτσι, την άρρηκτη συνέχεια.

Εκτός από τον Στ. Δ., στο βούλευμα κατονομάζονταν οι Αλκ. Αλ. και Χρ. Αλ., που τους συναντήσαμε και στην προηγούμενη υπόθεση συνεργασίας με τους Ιταλούς και επιπλέον ο Φ. Ζ., ο ζωοκλέφτης με το ποινικό παρελθόν, που έδρασε και ως αρχηγός παρακρατικής συμμορίας κατά την περίοδο της 'λευκής τρομοκρατίας,' μέχρι την εκτέλεσή του σε ενέδρα που στήθηκε από διωκόμενους αριστερούς τον Σεπτέμβριο του 1946.⁴⁸³ Πρέπει να σημειώσουμε ότι, όταν εξετάζεται η υπόθεση, τόσο αυτός όσο και οι συγκατηγορούμενοί του, Χρ. Αλ. και Γ. Π. δεν βρίσκονται στη ζωή και έχει παυθεί η δίωξή τους. Επιπλέον κατηγορούνταν και οι Σπ. Γ., διερμηνέας των Γερμανών, που τους ακολούθησε κατά την αποχώρησή τους, ο Ν. Αλ., ο Σ. Π., και ο Δ. Ηλ., χωροφύλακας όταν εξετάζεται η υπόθεση.⁴⁸⁴ Στο ενεργητικό του Τάγματος του Μελιγαλά εγγράφεται επιπλέον και η εκτέλεση άλλων δέκα - κατά άλλους δεκαπέντε - ομήρων, κρατουμένων στο Μπεζεστένι, στις 15 Ιουνίου του 1944 στο νεκροταφείο της πόλης.⁴⁸⁵ Η εκτέλεση πιθανότατα έγινε σε αντίποινα για την

⁴⁸² Από τον Σπ. Ξιάρχο περιγράφεται ως "ένας μέχρι μυελού οστέων γερμανόφιλος αξιωματικός." Ο εν λόγω αξιωματικός των Ταγμάτων κατέθεσε αργότερα ως μάρτυρας κατηγορίας με το ψευδώνυμο Στ. Σταυροπαναγιωτόπουλος σε δίκη στο Κακουργοδικείο Κυπαρισσίας με κατηγορούμενο τον διασωθέντα τότε από την εκτέλεση, Βασ. Χάτζο, που μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας διώκονταν. Ο Βασ. Χάτζος μετά από αναβολή της δίκης του παραπέμφθηκε στο έκτακτο Στρατοδικείο Καλαμάτας τον Ιούλιο του 1949 με το Δ.Ξ.Θ. Ψήφισμα περί δημοσίας ασφαλείας, καταδικάστηκε πέντε φορές σε θάνατο και εκτελέστηκε. (Σπ. Ξιάρχος, Η Αλήθεια για τον Μελιγαλά, Καλαμάτα 1982, σελ. 64, 73-74)

⁴⁸³ Γρ. Κριμπάς, Εμφύλιος, τ. Α, Καλαμάτα 2012, σελ. 356-358.

⁴⁸⁴ Παρά την πρόταση του Αντεπιτρόπου να παραπεμφθούν οι κατηγορούμενοι σε δίκη πλην του χωροφύλακα, το Συμβούλιο τους απάλλαξε όλους. (Βούλευμα 467, ο.π.)

⁴⁸⁵ Σπ. Ξιάρχος, ο.π., σελ. 44-46.

απόπειρα δολοφονίας του ανλή Π. Γεωργανά που σημειώθηκε την ίδια μέρα στην Καλαμάτα.

Τη δράση του Τάγματος συμπληρώνει η συμμετοχή του με δυνάμεις της Βέρμαχτ στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του καλοκαιριού του '44 στον Πάρνωνα και τον Ταΰγετο, *'' δια την εξόντωσιν του συγκροτήματος του ΕΛΑΣ εις την περιοχήν ταύτην ,''*⁴⁸⁶ ώστε να εξασφαλιστεί απρόσκοπτη υποχώρηση των Γερμανών.⁴⁸⁷ Η επιχείρηση είναι γιγαντιαία και αποδεικνύεται φονικότερη από τις πρότερες. Τουλάχιστον διακόσια πενήντα άτομα, στην πλειοψηφία τους γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένοι, εκτελέστηκαν σε αυτές τις επιχειρήσεις, σύμφωνα με υπολογισμούς Βρετανών συνδέσμων, και πολλά χωριά πυρπολήθηκαν.⁴⁸⁸ Τα αποτελέσματα της επιχείρησης στον άμαχο πληθυσμό, επιβεβαιώνουν ότι η ταύτιση των ταγματασφαλιτών με τη βία του στρατού κατοχής ήταν απόλυτη. Στην επιχείρηση συμμετέχει όλη η δύναμη των Ταγμάτων Ασφαλείας του Β' Αρχηγείου Χωροφυλακής Πελοποννήσου υπό την καθοδήγηση του Παπαδόγκωνα.⁴⁸⁹ Τα Τάγματα πλέον είναι πολυαριθμότερα, με αρκετά μεγάλη διασπορά των βάσεων τους και εμπειρία.

Στην επιχείρηση πρωτοστάτησαν και οι τέσσερις από τους πέντε λόχους του Τάγματος Ασφαλείας Μελιγαλά με διοικητή τον τ'λχη Στούπα, που επέδραμαν για σαράντα περίπου μέρες μαζί με δύο λόχους Γερμανών, όπως επιβεβαιώνεται και από τον υποδιοικητή του Τάγματος, σε έκθεσή του προς το ΓΕΣ για τη δράση του: *''Κατά τον μήνα Ιούνιον και Ιούλιον 1944 και επί 40ήμερον το Τάγμα (μείον λόχος) υπό την διοίκησιν του Τ'λχου Στούπα Π. ενήργησεν εκκαθαριστικάς επιχειρήσεις εις Ταΰγετον εν συνδυασμῶ και με επιχειρούσας Γερμανικὰς δυνάμεις διά την εξόντωσιν του συγκροτήματος του ΕΛΑΣ εις την περιοχήν ταύτην. η) 4 Λόχοι Τάγματος Ασφαλείας και δύο Τάγματα Γερμανικού Στρατού.''*⁴⁹⁰

Από το Τάγμα Ασφαλείας Μελιγαλά δημιουργήθηκε και το αντίστοιχο στους Γαργαλιάνους. Εκεί, μετά τη συνθηκολόγηση των Ιταλών και την αποχώρηση της τοπικής

⁴⁸⁶ ΔΙΣ\ 915\Β\1, Π. Καζάκος, *Έκθεσις περί ιστορίας Τάγματος Ασφαλείας Καλαμάτας (Μελιγαλά)* 27 Οκτ. 1955.

⁴⁸⁷ Σπ. Βουγιουκλάκης, ο.π., σελ.180-181.

⁴⁸⁸ Μ. Σπηλιωτοπούλου - Π. Παπαστράτης, *Χρονολόγιο Γεγονότων 1940-1944*, Τόμος Β, 1944, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2004, 3646\14-7-1944, GameBook. Απόρρ., Ιουλ. 1944. F. O. 371\43691\R13659.

⁴⁸⁹ Συνολική δύναμη 13.000 αντρών μαζί με τμήματα της γερμανικής μεραρχίας.(Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Β, ο.π., σελ. 226.) \\ Η απόλυτη ταύτιση με τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής στις πράξεις επιβεβαιώνονταν και από τα λόγια. Είναι γνωστό το συγχαρητήριο τηλεγράφημα που απέστειλε ο Δ. Παπαδόγκωνας προς τον Χίτλερ για τη διάσωσή του από την απόπειρα δολοφονίας εναντίον του, το οποίο αναδημοσίευσε από την εφημερίδα Καθημερινή ο Χ. Φλάϊσερ στο περιοδικό Μνήμων, όπου κλείνει, μάλιστα, με την ευχή *''Κύριε, διαφύλασσε τον Φύρερ.''* (Χ. Φλάϊσερ, Νέα στοιχεία....., Μνήμων, ο.π. \\ εφ. Καθημερινή, αρ. φύλ. 9917, 27 Ιουλίου 1944)

⁴⁹⁰ ΔΙΣ \ 915 \Β\ 1, Π. Καζάκος, ο.π.

φρουράς τους, έφυγε και η μονάδα της Χωροφυλακής με αποτέλεσμα το ΕΑΜ να έχει γίνει απόλυτος κύριος της κατάστασης.⁴⁹¹ Από τότε που ιδρύθηκε το Τάγμα Ασφαλείας Καλαμών και ιδιαίτερα μετά τη μεταφορά της έδρας του στον Μελιγαλά, η πόλη δέχονταν συχνά επιδρομές των Ταγμάτων Ασφαλείας με συλλήψεις, πλιάτσικο, δολοφονίες και τρομοκρατία. Όσο πλησίαζε η ώρα της αποχώρησης των Γερμανών, κρίνονταν απαραίτητη η εξασφάλιση από τις δυνάμεις των Ταγμάτων των οχυρών πόλεων του νομού, εν όψει πιθανότατα της αντιμετώπισης του ΕΛΑΣ και της αναμονής της έλευσης των Συμμάχων, από τους οποίους τα Τάγματα έτρεφαν προσδοκίες αποδοχής.

Υλοποιώντας την απόφαση που είχε ληφθεί από τον Παπαδόγκωνα και τους Γερμανούς για τη δημιουργία βάσης των Τ\Α στους Γαργαλιάνους,⁴⁹² ο τ\χης Στούπας αναχωρεί από

⁴⁹¹ Μια σειρά επιθέσεων του ΕΛΑΣ σε γερμανικές φάλαγγες μαρτυρούν την πρωτοβουλία των κινήσεων που είχε αναπτύξει σε αυτήν την περιοχή της Τριφυλίας. Η ενέδρα στα Πισπίσια κοντά στο χωριό Κορυφάσιο της Πύλου, στις 5 Φεβρουαρίου 1944, αλλά κυρίως η μάχη της Χώρας στις 19 Ιουλίου 1944, μετά από την ενέδρα του ΕΛΑΣ σε γερμανική φάλαγγα αυτοκινήτων που μετέφερε και άντρες των Τ\Α, καταφέρνουν αποφασιστικά πλήγματα και ανεβάζουν το γόητρό του. Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη επιτυχία του ΕΛΑΣ στη Μεσσηνία και κορυφαία στιγμή της Αντίστασης, καθώς οι Γερμανοί στη μάχη που ακολούθησε είχαν πάνω από εκατό θύματα μαζί με οκτώ περίπου Έλληνες που συνταξίδευαν, μέλη των Τ\Α, κατά δήλωση του διοικητή των Τ\Α Πύλου, Α. Βασιλόπουλου. Ο ίδιος κατεβάζει τον αριθμό των θυμάτων σε 80, μεταξύ των οποίων και οι 8 ταγματасφαλίτες. (εφ. *Θάρρος*, 15 Ιουλίου 1945.) \\ Τις ίδιες περίπου απώλειες αποδέχεται και η γερμανική πλευρά, που κάνει λόγο για 78 νεκρούς και 6 αγνοούμενους. (Χ. Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 577.) \\ Στην ενέδρα καταστράφηκαν όλα τα οχήματα των Γερμανών και επιπλέον έπεσε στα χέρια του ΕΛΑΣ πολύτιμος οπλισμός. Και στις δύο επιχειρήσεις πρωτοστάτησε ο τ\χης του ΕΛΑΣ, Ηλ. Σφακιανάκης που έχασε μάλιστα, τη ζωή του στην τελευταία μάχη. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 248-257.)

⁴⁹² Η απόφαση επισπεύστηκε μετά από την επίθεση του ΕΛΑΣ εναντίον της γερμανικής φάλαγγας στη Χώρα Τριφυλίας και πάρθηκε στην Τρίπολη όπου είχε σταθμεύσει, πριν την αναχώρησή του για τον Μελιγαλά, το Τ\Α Μελιγαλά του Στούπα, μετά την εκκαθαριστική επιχείρηση του Ιουλίου στον Ταΰγετο και τον Πάρνωνα. Η φιλική προς τα Τ\Α βιβλιογραφία αποδίδει την απόφαση των Γερμανών να μην προβούν σε αντίποινα για την εξολόθρευση της γερμανικής φάλαγγας στη Χώρα, σε προσωπική παρέμβαση του Παπαδόγκωνα και του Στούπα στους Γερμανούς, με αντάλλαγμα να συσταθεί το εκεί Τ\Α. (Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 181-182, 185) \\ Πρέπει να σημειώσουμε ότι σε ανάλογες περιπτώσεις χτυπημάτων του ΕΛΑΣ που είχαν προηγηθεί, ο Παπαδόγκωνας δεν διακρίνονταν για τη μεσολαβητική του πρωτοβουλία προς διάσωση ομήρων από εκτελέσεις. Αυτό που συνέβαινε ήταν ακριβώς το αντίθετο. Σε όλες τις εκτελέσεις, επέλεγε ποιοι θα εκτελεστούν και όχι αν θα εκτελεστούν, κάτι το οποίο ήταν δεδομένο, και αναδεικνύονταν, έτσι, στους συμπατριώτες του, ως "κριτής ζωής και θανάτου." (Χ. Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 509.) \\ Το ίδιο συνέβη και με επόμενες εκτελέσεις, όπως αυτή που έγινε στην Τρίπολη στις 3-8-1944, σε αντίποινα που διέταξε ο ίδιος για την ανατίναξη του σιδηροδρομικού συρμού στο Ρούτσι της Μεγαλόπολης, στον οποίο επέβαιναν οι ταγματасφαλίτες του Στούπα που κατευθύνονταν από την Τρίπολη στον Μελιγαλά. Ως αντίποινα για τα θύματα που είχαν εκεί, εκτελέστηκαν με εντολή του σαράντα κρατούμενοι. Ανάμεσά τους ήταν και ένας Μεσσήνιος, δεκαεννιάχρονος Επονίτης, ο Ανδρέας Καπερνάρος. (Κ. Μπρούσαλης, ο.π., σελ. 421- 422, 424-426 \\ Ν. Καράμπελας, ο.π., σελ. 461) \\ Την αποτροπή των αντιποίνων με παρέμβασή του στους Γερμανούς διεκδικεί εκ των υστέρων και ο διοικητής των Τ\Α Της Πύλου, Α. Βασιλόπουλος, σε επιστολή του στην εφημερίδα *Θάρρος*, ως απάντηση στις κατηγορίες του ΕΑΜ εναντίον του για την τρομοκρατία που είχε εξαπολύσει στην Πυλία μετά τη Βάρκιζα. (εφ. *Θάρρος* Καλαμών, 15 Ιουλίου 1945.) \\ Οι επιπλέον εξηγήσεις που δίνονται αποδίδουν τη μη εφαρμογή αντιποίνων, στην επιφυλακή που υποχρεώθηκαν να τεθούν τα γερμανικά στρατεύματα, λόγω της απόπειρας δολοφονίας κατά του Χίτλερ που σημειώθηκε την επόμενη μέρα της επίθεσης κατά της γερμανικής φάλαγγας στη Χώρα. Από τη στιγμή που δεν εκδόθηκε διαταγή αντιποίνων από την 117^η Μεραρχία Κυνηγών που είχε στην ευθύνη της την περιοχή, ούτε από το 68^ο Σώμα Στρατού στο οποίο αυτή υπάγονταν, θεωρούνταν

τον Μελιγαλά με εξήντα περίπου άντρες και συνοδεία Γερμανών για να συστήσει το εκεί Τάγμα στις 15 Αυγούστου 1944,⁴⁹³ αφήνοντας τη διοίκηση προσωρινά στον τ'λχη Π. Καζάκο και από τις αρχές Σεπτεμβρίου στον τ'λχη Δ. Παπαδόπουλο. Η ενίσχυση του Τάγματος με επιπλέον οπλίτες έγινε με στρατολόγηση που διενεργήθηκε τουλάχιστον κατά ένα μεγάλο μέρος, κάτω από ασκούμενες πιέσεις. Παρά τις πιέσεις για κατάταξη, η αποφυγή στράτευσης αποτέλεσε επιλογή πολλών. Στρατολογήθηκαν και παιδιά ηλικίας δεκαέξι - δεκαεπτά ετών και σύστησαν και ιδιαίτερο λόχο, τον "Λόχο Αγυμνάστων." Η διατροφή, η ένδυση και η υπόδηση φαίνεται να αποτέλεσε ισχυρό δέλεαρ, κυρίως για αυτούς που κατατάχτηκαν εθελοντικά. Η επιμελητεία του Τάγματος έγινε με αναγκαστικές εισφορές των κατοίκων, διαρπαγές ζώων και λεηλασίες κυρίως περιουσιών εαμιτών.⁴⁹⁴

Στην εθελοντική κατάταξη μεγάλο ρόλο έπαιξε και η προσωπική επιρροή του Στούπα, η εντοπιότητά του αλλά και πιθανότατα τα γεγονότα που είχαν προηγηθεί, με τη μάχη στο χωριό Λεύκη (Μουζούστα) για τη διάλυση της οργάνωσης του Στούπα μετά την αποστασία Βρετάκου από το σύμφωνο Δυρραχίου. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλοι σχεδόν οι άντρες του χωριού, γενέτειρας του Στούπα, κατατάχτηκαν στα Τ.Α.⁴⁹⁵ Παρατηρήθηκαν και μεταπηδήσεις από το ΕΑΜ στα Τάγματα Ασφαλείας, που πιθανότατα εξηγούνται από την επιλογή πολλών να ταχθούν με τους κατά περίπτωση ισχυρούς και από την ρευστότητα της κατάστασης.⁴⁹⁶ Με την άφιξη του Τάγματος του Στούπα από τον Μελιγαλά ξεκίνησαν και οι πράξεις βίας εναντίον εαμιτών με συλλήψεις, λεηλασίες και δολοφονίες μέσα σε ένα γενικευμένο κλίμα τρομοκρατίας.⁴⁹⁷ Στο κλίμα αυτό υπάγονταν και ο εγκλεισμός των οπαδών του ΕΑΜ στο

δύσκολο να πραγματοποιηθεί με μόνη την εντολή του Στρατιωτικού διοικητή Μεσσηνίας και φρούραρχου Καλαμάτας. Εκτός αυτού, το 699 Κλιμάκιο Εφοδιασμού, η γερμανική μονάδα που έπεσε στην ενέδρα του ΕΛΑΣ στη Χώρα, δεν ανήκε στην εν λόγω μεραρχία, καθώς είχε αποσταλεί για τον ανεφοδιασμό των γερμανικών μονάδων της Μεσσηνίας από την Αθήνα. Πάντως, σποραδικές δολοφονικές ενέργειες των Γερμανών που περιελάμβαναν και πυρπολήσεις σπιτιών έγιναν τις δύο επόμενες μέρες στη Χώρα και στην περιοχή της Κυπαρισσίας στις 24 Ιουλίου. (Ν. Ι. Ζερβής, τ. Ε', ο.π., σελ. 265, 268, 277-278.)

⁴⁹³ Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 185.

⁴⁹⁴ Ο.π., σελ. 186, 187, 189 \ \ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 360.

⁴⁹⁵ Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 366.

⁴⁹⁶ Ο Ντ. Τσαγκάρης ή Κουφοδημήτρης ανήκει σε αυτές τις περιπτώσεις, που πριν από την άφιξη του Στούπα στους Γαργαλιάνους και τη σύσταση του εκεί Τάγματος, ανήκε στο ΕΑΜ και έπειτα "ντύθηκε" ταγματασφαλίτης. Εξελίχθηκε σε έναν από τους απηνείς διώκτες του και κατά τη μεταβαρκιζιανή περίοδο. (ο.π., σελ. 325.)

⁴⁹⁷ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 364.

Γυμνάσιο της πόλης, που λίγο πριν τη μάχη που θα δοθεί με τον ΕΛΑΣ κατά τη φάση της απαελευθέρωσης θα γενικευτεί και θα συμπεριλάβει και γονείς ανταρτών.⁴⁹⁸

Τα ελάχιστα βουλεύματα του ΕΔΔ Καλαμών που αναφέρονται σε υποθέσεις που εμπλέκουν άντρες των Ταγμάτων Ασφαλείας στους Γαργαλιάνους, περιγράφουν συμβάντα που τελέστηκαν μετά τα μέσα Αυγούστου. Ο χρόνος τέλεσής τους δηλαδή συμπίπτει χρονικά με το διάστημα από την έλευση του Στούπα και των αντρών του και μετά, που έγινε στις 15 Αυγούστου. Τα περιστατικά που καταγράφονται σε αυτά τα βουλεύματα αφορούν κυρίως λεηλασίες κατά οικιών από τους άντρες των Τ\Α, σε μια περίπτωση μαζί με Γερμανούς στις 25 Αυγούστου και αναφέρονται συνολικά σε δεκατρείς κατηγορούμενους που κατάγονται από τους Γαργαλιάνους και το χωριό Μουζάκι.⁴⁹⁹

⁴⁹⁸ Ο.π., σελ. 360 \ \ Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 317.

⁴⁹⁹ Βουλεύματα, 195, 196, 197 \ 31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

6.5. Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΠΥΛΙΑΣ

Αρκετά εκτεταμένη φαίνεται να υπήρξε η δράση των Τ\Α στην περιοχή της Πυλίας με βάση τις πληροφορίες που αντλήσαμε από τις δικογραφίες του ΕΔΔ που αφορούν πράξεις βίας των Ταγμάτων Ασφαλείας, οι οποίες συντελέστηκαν σε συγκεκριμένα χωριά της περιοχής. Σημαντικό απέβει για την έρευνά μας στην περιοχή αυτή, το ότι είχαμε στη διάθεσή μας τα περισσότερα από τα βουλεύματα του ΕΔΔ Καλαμών που αφορούσαν πράξεις βίας των Τ.Α. εναντίον του πληθυσμού, από οποιαδήποτε άλλη περιοχή της Μεσσηνίας, συνολικά τριάντα οκτώ.

Αναφορικά με το πεδίο δράσης των Ταγμάτων, διακρίναμε ότι τα χωριά που το συνθέτουν ομαδοποιούνται σε δύο κυρίως περιοχές, μία που εκτείνεται δυτικά της επαρχίας Πυλίας και περιλαμβάνει χωριά πέριξ της Πύλου και μια στα ανατολικά προς τον Μεσσηνιακό κόλπο, στην ευρύτερη περιοχή του Πεταλιδίου. Διασταυρώνοντας τα στοιχεία των κατηγορουμένων για τις υποθέσεις που αφορούσαν τα χωριά αυτά, καταλήξαμε στο ότι αντίστοιχα ομαδοποιούνται και οι δράστες. Δηλαδή, κατανέμονται σε δύο κυρίως ομάδες δράσης, που δρα η καθεμία στις δικές της περιοχές. Μια μεγαλύτερη ομάδα των Τ.Α., μερικώς ή εν συνόλω, δρα σχεδόν αποκλειστικά στην περιοχή γύρω από την Πύλο, είτε βορειότερα στα χωριά Κορυφάσιο, Πετροχώρι και Κουκουνάρα, είτε νότια και νοτιοανατολικά, στα χωριά Χανδρινού, Κυνηγού, Μεσοχώρι, Ρίπαινα και Καινούργιο χωριό Πυλίας. Η δράση της άλλης ομάδας εμφανίζεται κυρίως στα ανατολικά της Πυλίας, στα χωριά Βελίκα, Νερόμυλο, Ριζόμυλο, Κακόρευμα, Πανιπέρι Πεταλίδι και Λογγά. Από την πρώτη περιοχή έχουμε και τα περισσότερα βουλεύματα, συνολικά είκοσι επτά,⁵⁰⁰ ενώ από τη δεύτερη έντεκα.⁵⁰¹ Δύο βουλεύματα περιγράφουν τη δράση μέρους της πρώτης ομάδας και σε άλλη περιοχή, συγκεκριμένα στον Μελιγαλά.⁵⁰²

Η περιοχή της δυτικής Πυλίας ανήκε, όπως φαίνεται, στον επιχειρησιακό χάρτη δράσης της τοπικής μονάδας των Ταγμάτων με έδρα την Πύλο. Οι περισσότεροι κατηγορούμενοι που εμπλέκονται σε πράξεις βίας κατά κατοίκων των χωριών της περιοχής καταγγέλλονται για τη συμμετοχή τους στο εκεί Τάγμα Ασφαλείας. Το Τάγμα της Πύλου με διοικητή τον

⁵⁰⁰ Βουλεύματα 176, 177, 180, 181, 184, 185, 186, 188, 189, 191, 192, 301, 306, 309, 310, 314, 316, 317, 438, 443, 457, 461, 479, 485, 495, 496 \ ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵⁰¹ Βουλεύματα 174, 303, 304, 307, 315, 319, 441, 442, 455, 468, 475 \ ΓΑΚ Μεσσηνίας,.

⁵⁰² Βουλεύματα 471, 485 \ ΓΑΚ Μεσσηνίας,

υπ'λό Α. Βασιλόπουλο, αρχικά είχε ισχυρή δύναμη και σχεδόν αυτονομημένη δράση, μέχρι που συνδέθηκε οργανικά με το Τάγμα των Γαργαλιάνων, όταν αυτό δημιουργήθηκε. Τότε αύξησε τη δύναμή του με κατατάξεις και απέκτησε νέο διοικητή, τον Βρασίδα Μυλωνά, έναν από τους αξιωματικούς του Τάγματος Μελιγαλά, που συνόδευσαν τον τ'χη Στούπα στους Γαργαλιάνους, όταν ανατέθηκε στον τελευταίο η ίδρυση του εκεί Τάγματος. Σε άλλον αξιωματικό, τον λ'λό Γ. Παπαδόπουλο, ανατέθηκε η διοίκηση της μονάδας της Κυπαρισσίας.⁵⁰³

Στην ανατολική πλευρά της Πυλίας, έδρασαν κυρίως μικρές μονάδες των Τ.Α., προσαρτημένες στις αντίστοιχες γερμανικές με έδρα το Πεταλίδι, τη Βελίκα και τον Ριζόμυλο.⁵⁰⁴ Επρόκειτο κυρίως για διμοιρίες, που αντλούσαν την υποστήριξή τους από την κοντινή Μεσσήνη και την Καλαμάτα, όπως εκείνη του Πεταλιδίου, τη διοίκηση της οποίας είχε ασκήσει ως διμοιρίτης και ο Β. Μαγγανάς.⁵⁰⁵

Η επιλογή των χωριών εναντίον των οποίων διενεργούνται οι επιχειρήσεις των Τ\Α φαίνεται να ακολουθεί συγκεκριμένα κριτήρια. Οι επιχειρήσεις συνήθως γίνονται εντός μιας συγκεκριμένης ακτίνας δράσης με κέντρο της, μια βάση μονάδας ή διμοιρίας του τοπικού Τάγματος ή των Γερμανών, από την οποία τα χωριά απέχουν ελάχιστα. Έτσι, στην ανατολική Πυλία, μια ομάδα με έδρα τη Βελίκα φαίνεται να επιχειρεί σχεδόν αποκλειστικά στα χωριά Νερόμυλος, Ριζόμυλος, Καρποφόρα, Καινούργιο Χωριό Βουφράδος και Πανυπέρι. Τα χωριά αυτά αποτελούν, σχεδόν όλα, μία γεωγραφική ενότητα και απέχουν ελάχιστα από την έδρα της τοπικής μονάδας των Τ.Α. και των Γερμανών.⁵⁰⁶ Το ίδιο συμβαίνει και με την ομάδα του Πεταλιδίου που δρά στα χωριά Κακόρευμα και Λογγά.⁵⁰⁷ Σε κάποιες περιπτώσεις οι δύο ομάδες συμπράττουν, όπως στην επιδρομή στο χωριό Λογγά στις 28 Αυγούστου 1944.⁵⁰⁸

⁵⁰³ Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 145,188.

⁵⁰⁴ Stanley Aschenbrenner, Ο Εμφύλιος από την οπτική ενός μεσσηνιακού χωριού, στο L. Baerentzen, Γ. Ιατρίδης, Ole Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον Εμφύλιο 1945-1949*, Ολκός, Αθήνα 1992, σελ. 127

⁵⁰⁵ Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ.189. \\ Η μαρτυρία του γεωπόνου Λαφαζάνου στη δίκη του Μαγγανά στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καλαμών επιβεβαιώνει επίσης τη δράση του και στη συγκεκριμένη περιοχή: *“Αργότερον είχαν πάη επικεφαλής ομάδος και εις το Πεταλίδι και προέβη εις συλλήψεις κατοίκων των πέριξ χωρίων και έβαλον φωτιά σε σπίτια και λεηλασίες.”* (Δίκη 80-81\ 23-11-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

⁵⁰⁶ Βουλεύματα 174\ 31-12-1946, 303\28-4-1947, 304\28-4-1947, 307\30-5-1947, 442\12-10-1947, 475\6-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας

⁵⁰⁷ Βουλεύματα 319\13-6-1947, 455\29-10-1947, 468\31-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας

⁵⁰⁸ Βούλευμα 441\12-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας

Στη δυτική Πυλία, μια συμπαγής ομάδα δρα νότια της Πύλου, στα χωριά Κυνηγού, Μεσοχώρι, Καινούργιο χωριό Πυλίας και Ρίπαινα,⁵⁰⁹ ενώ μια άλλη βορειότερα, στα χωριά Κορυφάσιο, Πετροχώρι και Κουκκουνάρα.⁵¹⁰ Τα μέλη της πρώτης ομάδας κατάγονται ως επί το πλείστον από την Πύλο και από το χωριό Κυνηγού. Ανάμεσά τους και ο αποσπασματάρχης και ιδρυτής των Τ.Α. Πύλου, Α. Βασιλόπουλος, που διακρίθηκε και για τη συνεργασία του με τους Ιταλούς νωρίτερα.⁵¹¹ Τα μέλη της άλλης ομάδας κατάγονται στη συντριπτική τους πλειοψηφία από το χωριό Κορυφάσιο. Πιο οργανωμένη από τις δύο φαίνεται να είναι, με βάση τις πληροφορίες των συγκεκριμένων βουλευμάτων, η δράση της

Εικόνα 2: Χάρτης Πυλίας

⁵⁰⁹ Βουλευμάτα 176\31-12-1946, 177\31-12-1946, 184\16-12-1946, 185\31-12-1946, 186\31-12-1946, 188\31-12-1946, 189\31-12-1946, 191\31-12-1946, 192\31-12-1946, 301\12-6-1947, 309\14-6-1947, 310\14-6-1947, 496\27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵¹⁰ Βουλευμάτα 180\31-12-1946, 181\31-12-1946, 306\14-6-1947, 314\14-6-1947, 317\14-6-1947, 438\12-10-1947, 443\12-10-1947, 461\30-10-1947, 479\11-11-1947, 485\18-11-1947, 495\27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵¹¹ Βουλευμάτα 186\31-12-1946, 301\12-6-1947, 479\11-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας, Δίκη, 76-77\15-12-1949, ΓΑΚ Μεσσηνίας.\ \ βλ. σελ. 82-85 της παρούσης εργασίας.

δεύτερης, καθώς στις υποθέσεις της που απασχόλησαν το Συμβούλιο του ΕΔΔ Καλαμών, οι κατηγορούμενοι καταγγέλλονται σχεδόν σε όλες μαζικά, πράγμα που αποτελεί ένδειξη, κατά τη γνώμη μας, ότι ανάλογα χαρακτηριστικά μαζικότητας, είχαν και οι επιδρομές των Τ\Α στα συγκεκριμένα χωριά.

Ένα άλλο κριτήριο επιλογής του χώρου δράσης των Ταγμάτων ήταν η θέση των χωριών, εναντίον των οποίων στόχευαν με τις σχεδιαζόμενες επιχειρήσεις. Τα χωριά, όπως φαίνεται, ήταν κυρίως πεδινά και απείχαν ελάχιστα από τα κυριότερα κέντρα του νομού, όπου είχαν τις βάσεις τους οι Γερμανοί και οι προσκολλούμενες σε αυτούς μονάδες των Ταγμάτων. Σπάνια τα Τάγματα διενεργούσαν επιδρομές σε ορεινές περιοχές και όταν αυτό συνέβαινε, γινόταν σε συνεργασία με τις γερμανικές δυνάμεις στα πλαίσια εκκαθαριστικών επιχειρήσεων. Όλα τα χωριά που προαναφέραμε λόγω της θέσης τους ήταν αρκετά ευάλωτα στις επιδρομές των Ταγμάτων και πολύ δύσκολο για τον ΕΛΑΣ να τα διασφαλίσει. Βρίσκονταν τα περισσότερα πάνω σε οδικές αρτηρίες, κάποια από αυτά κοντά στην ακτογραμμή, κανένα δεν ήταν απομονωμένο από ορεινούς όγκους και η πρόσβαση στην Καλαμάτα ή στη Μεσσήνη και την Πύλο, όπου έδρευαν γερμανικές μονάδες, ήταν ανεμπόδιστη.

Για τον ΕΛΑΣ, αντίθετα, η περιοχή της Πυλίας, λόγω της θέσης της στο νοτιοανατολικό άκρο της Πελοποννήσου, δεν παρείχε πλεονεκτήματα δράσης, όπως δυνατότητα ταχείας διαφυγής, απόκρυψης σε ορεινούς όγκους ή τουλάχιστον απεγκλωβισμού των δυνάμεών του δια θαλάσσης με τη συνδρομή ναυτικής δύναμης, κάτι που ο ΕΛΑΣ δεν διέθετε επαρκώς. Πέντε Γερμανικά φρουραρχεία, του Πεταλιδίου, της Βελίκας, της Πύλου, της Μεθώνης, και της Μεσσήνης στην διαδρομή προς Καλαμάτα, ασκούσαν τον έλεγχο της περιοχής, καθιστώντας τις επιχειρήσεις του δυσκολότερες έως ανύπαρκτες.⁵¹²

Επιπλέον, μεγάλες δυσχέρειες προκαλούσε και η απουσία κοινωνικής γείωσης για το ΕΑΜ, ιδιαίτερα σε περιοχές που ασκούσε έντονη επιρροή ο Παπαδόγκωνας, όπως στην ευρύτερη περιοχή του Πεταλιδίου ή σε χωριά που είχαν την έδρα τους οι τοπικές μονάδες των Ταγμάτων και που λόγω της όσμωσης των κατοίκων τους με αυτά, ένα σημαντικό μέρος τους διέκειντο εχθρικά προς το ΕΑΜ. Η στοίχιση με το μέρος του δυνατότερου δεν ήταν ασυνήθιστη επιλογή των κατοίκων των χωριών κάτι που μπορούσε να συμβεί και από

⁵¹² Η. Παπαστεριόπουλος, ο.π., τ. Ε, σελ. 240.

την άλλη πλευρά, εκείνη του ΕΑΜ.⁵¹³ Εκεί είναι που παρατηρούνται και ισχυροί θύλακες των Ταγμάτων, όπως στο χωριό Βελίκα, από όπου κατάγεται μια συμπαγής ομάδα υπηρετούντων στα Τ.Α., τουλάχιστον δέκα, τα ονόματα των οποίων επανέρχονται σε περισσότερες από μία υποθέσεις.⁵¹⁴ Πρέπει να σημειώσουμε ότι τη σύνθεση της ίδιας ομάδας συμπλήρωναν επιπλέον και άλλοι εννέα στρατιώτες των Ταγμάτων Ασφαλείας, οι οποίοι καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν από το Λαϊκό Δικαστήριο της Καλαμάτας, στην πρώτη κιόλας συνεδρίασή του μετά την απελευθέρωση της Καλαμάτας, πριν προλάβουν να κριθούν οι υποθέσεις τους από το ΕΔΔ Καλαμών.⁵¹⁵

Τέλος, κρίνοντας από τη συχνότητα της δράσης των παραπάνω ομάδων των Τ\Α εναντίον συγκεκριμένων χωριών ή από την ένταση των διενεργούμενων επιχειρήσεων και την έκταση των βιαιοπραγιών, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η στόχευση της δράσης τους κατευθύνονταν εναντίον συγκεκριμένων χωριών, με αποτέλεσμα κάποια να γίνονται αποδέκτες πράξεων βίας και κατατρομοκράτησης του πληθυσμού τους περισσότερο από άλλα. Για παράδειγμα, για το χωριό Κυνηγού Πυλίας καταγγέλλθηκαν πράξεις βίας σε τουλάχιστον έξι υποθέσεις που αφορούσαν εννέα κατηγορούμενους του Τάγματος Ασφαλείας Πύλου.⁵¹⁶ Άλλες τόσες υποθέσεις αφορούσαν πράξεις βίας κατά κατοίκων του χωριού Κορυφάσιο, στις οποίες εμπλέκονταν δέκα κατηγορούμενοι.⁵¹⁷ Οι επτά από αυτούς βρίσκονταν ανάμεσα και στην πολυπληθέστερη ομάδα των σαράντα τεσσάρων ατόμων, που καταγγέλλθηκε για τη δράση της στο παραπάνω χωριό.⁵¹⁸

Στο χωριό Κυνηγού επίσης, καθ' όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού, ομάδες του Τάγματος της Πύλου επιδίδονται σε λεηλασίες, αρπαγές τροφίμων και ζώων, εμπρησμούς και στρέφονται εναντίον των περιουσιών εαμιτών, κάποιες φορές και με τις κατοχικές δυνάμεις μαζί. Μεταξύ αυτών που αναφέρονται στα βουλεύματα ήταν ο Θ. Ρ., κάτοικος Κυνηγού με άντρες του Τάγματος, που κατάγονται επίσης από το ίδιο χωριό, εναντίον του οποίου

⁵¹³ Ν. Μπάλας, "Τότε με τα 'Χίτικα' δεν κόταγες να πείς ούτε τ' όνομά σου": Μαρτυρίες για τον Εμφύλιο σε ένα χωριό της Πυλίας," στο Ηλ. Νικολακόπουλος, Αλ. Ρήγος, Γρ. Ψαλλίδας (επιμ.), *Ο Εμφύλιος Πόλεμος, Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο, Φεβρουάριος 1945- Αύγουστος 1949*, Θεμέλιο, Αθήνα 2002, ο.π., σελ. 180.

⁵¹⁴ Βουλεύματα 174\31-12-1946, 304\31-12-1946, 307\14-6-1947, 441\12-12-1947, 442\12-10-1947, 475\31-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵¹⁵ εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 15 Σεπτέμβρη 1944.

⁵¹⁶ Βουλεύματα 186\1946, 189\1946, 191\1946, 301\1947, 309\1947, 310\1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵¹⁷ Βουλεύματα 180\1946, 181\1946, 314\1947, 438\1946, 443\1947, 461\1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵¹⁸ Βούλευμα 443\ 12-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας

επιχειρούν σε τακτά διαστήματα του καλοκαιριού.⁵¹⁹ Για να λάβουμε μία εικόνα της δράσης του Τάγματος, κοινή σχεδόν σε όλες τις υποθέσεις που περιγράφουν περιστατικά της δράσης τους στη μεσσηνιακή ύπαιθρο, διαβάζουμε σε άλλο βούλευμα για τον ίδιο κατηγορούμενο ότι *“καταταγείς εις το Τάγμα Ασφαλείας Πύλου [...] προέβη εις πράξεις βίας Ελλήνων υπηκόων συμπράξει των οργάνων των Αρχών Κατοχής ήτοι α) επι κεφαλής ομάδας ανδρών των Ταγμάτων Ασφαλείας και ενός Γερμανού μετέβη εις το χωρίον Κυνηγού την 5^{ην} Αυγούστου 1944 και έθεσεν πυρ εις διαφοράς οικίας του χωρίου μεταξύ των οποίων ήταν και η οικία του Ι. Κ. και [...] β) την 29^{ην} Ιουλίου 1944 μετέβη εις χωρίον Κυνηγού μετ’ άλλων ανδρών ανηκόντων εις τα Τάγματα Ασφαλείας και ενέπρησεν την οικίαν του Γ. Κ.”*⁵²⁰

Στην περιοχή της Πύλου, εκτός από το Κορυφάσσιο, τα χωριά που είχαν δείξει έντονα φιλοεαμική στάση, όπως το χωριό Χανδρινού ή το Μεσοχώρι με παράδοση στο αγροτικό κίνημα από τις μεγάλες κινητοποιήσεις για το “Σταφιδικό Σύνεδριο των Γαργαλιάνων” του 1935 και της μεγάλης εξέγερσης των σταφιδοπαραγωγών, υπέστησαν επιδρομές, με χρήση εκτεταμένης βίας, λεηλασιών και εμπρησμών. Στην ανατολική Πυλία το χωριό Λογγά, η επονομαζόμενη και “μικρή Μόσχα,” το αντίρροπο δέος του Πεταλιδίου, της γενέτειρας του Παπαδόγκωνα, υπήρξε από τα στοχοποιημένα χωριά. Στο τέλος Αυγούστου υπέστη την επιδρομή πολυπληθούς ομάδας των Τ.Α., από τους οποίους καταγγέλλθηκαν τουλάχιστον είκοσι επτά άτομα, επειδή μεταξύ άλλων συνέπραξαν στη σύλληψη και την εκτέλεση τριών κατοίκων του χωριού, των Ι.Χ., Γ.Σ., Τ.Κ, εξαιτίας της δράσης τους στο ΕΑΜ.⁵²¹ Σε δημοσίευμα του εαμικού τύπου με το οποίο διασταυρώσαμε τα στοιχεία του βουλευμάτος, αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι οι επιδρομείς ανήκαν στη βάση του Πεταλιδίου και επιδόθηκαν επιπλέον σε συλλήψεις και εμπρησμούς, που επανέλαβαν και στα χωριά Χαροκοπιό, Πανυπέρι και Αχλαδοχώρι.⁵²²

Επιλέξαμε να ασχοληθούμε περισσότερο με υποθέσεις που εμφανίζουν ως καταγγελλόμενους για τις παραπάνω πράξεις περισσότερους του ενός ανά υπόθεση, για να καταδείξουμε πέρα από τη μαζικότητα του φαινομένου της ένοπλης συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις σε συγκεκριμένα χωριά και τα χαρακτηριστικά της επιχειρησιακής δράσης των Ταγμάτων κατά τις επιδρομές τους στα χωριά της Πυλίας. Κρίνοντας από το

⁵¹⁹ Βουλευμάτα 301\12-6-1947, 189\31-12-1946, 186\31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵²⁰ Βούλευμα 191\31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵²¹ Βούλευμα 441\12-12-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵²² εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 17 Σεπτέμβρη 1944.

πλήθος των μηνυόμενων σε κάθε υπόθεση που εξετάσαμε, με την επιφύλαξη που οφείλουμε να έχουμε αναφορικά με τη βεβαιότητα των μηνυτών στα καταγγελλόμενα πρόσωπα, συμπεραίνουμε ότι σε αρκετές περιπτώσεις διακρίνουμε πολυμελείς ομάδες δράσης των οκτώ ή δέκα ατόμων περίπου, που επιχειρούν περισσότερες από μία φορές σε χωριά που βρίσκονται εντός συγκεκριμένης ακτίνας. Επιπλέον, με βάση τη συνεπωνυμία αρκετών και τον κοινό τόπο καταγωγής, καταφανείς αναδεικνύονται οι μεταξύ τους δεσμοί, που προσέδωσαν στην ένοπλη συνεργασία με τους Γερμανούς κάποια από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, το τοπικιστικό πνεύμα και τα συγγενικά δίκτυα.

Ιδιαίτερη συνεισφορά στην έρευνα προσέφεραν δύο πολυπληθείς ομάδες κατηγορούμενων, σε ξεχωριστές υποθέσεις, μία που αφορούσε τη δράση σαράντα τεσσάρων ατόμων κατά το πρώτο δεκαήμερο του Αυγούστου 1944, εις βάρος κατοίκων του χωριού Κορυφάσιο, στην περιοχή της Πύλου⁵²³ και μία των είκοσι επτά κατηγορούμενων για πράξεις βίας τον ίδιο μήνα στο χωριό Λογγά, στην περιοχή του Πεταλιδίου.⁵²⁴ Μέσα σε αυτές τις δύο ομάδες αποκαλύπτεται και η ύπαρξη ολιγομελών πυρήνων δράσης, που πρωταγωνιστούν σε περισσότερες από μία υποθέσεις.⁵²⁵ Άλλες ομάδες με κριτήριο τον τόπο καταγωγής εμφανίζονται για την περιοχή του Πεταλιδίου στο Κακόρευμα, χωριό πολύ κοντά στο Πεταλίδι,⁵²⁶ στο Πανυπέρι⁵²⁷ πλησίον του χωριού Βελίκα και κάποιες σχετικά ολιγάριθμες στην Καρποφόρα και τη Λογγά.⁵²⁸

Το Κορυφάσιο είναι από τα χωριά που βρέθηκαν στο στόχαστρο της δράσης των Τ.Α. και υπέστησαν εκτεταμένες πράξεις βίας, λεηλασιών, εμπρησμών και κλοπών, από τους άντρες του τοπικού Τάγματος της Πύλου μέχρι την τελευταία μέρα της αποχώρησης των Γερμανικών στρατευμάτων. Η γειτνίαση με την Πύλο, όπου έδρευε το εκεί Τάγμα Ασφαλείας και η εύκολη πρόσβαση σε αυτό το καθιστούσαν εύκολη λεία σε επιδρομές. Ακόμα και κατά την αποχώρηση των Γερμανών στις αρχές Σεπτεμβρίου το χωριό δέχτηκε την επιδρομή των Ταγματасφαλιτών της Πύλου με επικεφαλής τον τοπικό φρούραρχο, που κατέληξε σε

⁵²³ Βούλευμα 443\12-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵²⁴ Βούλευμα 441\12-12-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵²⁵ Για την περιοχή της Πύλου τα βουλεύματα: 438\12-10-1947, 495\ 27-11-1947, 479\ 11-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας. Για την ευρύτερη περιοχή του Πεταλιδίου τα βουλεύματα: 307\14-6-1947, 319\14-6-1947, 468\31-10-1947, 475\ 6-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας..

⁵²⁶Βουλεύματα 441\12-12-1947, 468\31-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵²⁷Ο.π.

⁵²⁸Βούλευμα 441\12-12-1947.

εκτεταμένους εμπρησμούς οικιών και πλιάτσικο, με τους περισσότερους κατοίκους να έχουν βρει καταφύγιο στο βουνό τρομοκρατημένοι από τις συχνές επιδρομές.⁵²⁹

Τα στοιχεία που συγκεντρώσαμε από τα έξι βουλεύματα που σχετίζονται με αυτό χωριό,⁵³⁰ επιβεβαιώνουν την άποψη ότι υπήρξε ένα πλήρως διχασμένο χωριό που έγινε θέατρο συγκρούσεων με τα Τάγματα, και μάλιστα πυρπολήθηκε το μισό.⁵³¹ Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι από το ίδιο το χωριό κατάγονταν ο Ηλίας Σφακιανάκης, αξιωματικός του ΕΛΑΣ, απότακτος του κινήματος του '35 και διοικητής του τάγματος που επιχείρησε την ενέδρα μεταξύ Χώρας και Γαργαλιάνων στην οποία έχασε και τη ζωή του, αλλά και ο Βρασίδης Μυλωνάς, αξιωματικός των Τ.Α. Μελιγαλά και διοικητής του Τάγματος της Πύλου όταν αυτό δημιουργήθηκε επίσημα από τον Στούπα.⁵³² Στην επιδρομή του Αυγούστου που προαναφέραμε, ανάμεσα στους σαράντα τέσσερις κατηγορούμενους που καταγγέλλθηκαν για πράξεις βίας, οι τριανταοκτώ ήταν από το Κορυφάσιο και με στενούς δεσμούς συγγένειας μεταξύ τους, αν κρίνουμε από τα κοινά επώνυμα και πατρώνυμα, τα οποία αφθονούν. Το πλήθος των κατηγορουμένων και η ύπαρξη ακόμα και γυναικών και ενός ιερέα ανάμεσά τους μας οδηγεί σε χρήσιμα συμπεράσματα τόσο για την επικουρική δράση, που μέρος των τοπικών κοινωνιών προσέφερε στα Τ.Α., όσο και για τη διάχυση του φαινομένου της συνεργασίας, που ξέφευγε από το επίπεδο του στενού θύλακα και άγγιζε ευρύτερα στρώματα, που συνδέονταν, μάλιστα, οριζόντια με συγγενικούς δεσμούς.⁵³³

Μια πτυχή της δράσης αυτής της ομάδας παρατηρούμε στα βουλεύματα 438 και 495 που αφορούσαν πέντε συνολικά κατηγορούμενους από την πολυπληθή ομάδα του Κορυφασίου, τους Κ. Γ. και Δ. Λ., κατηγορούμενους και στα δύο βουλεύματα και τους Γ. Αδ., Χ. Αδ. και Ηλ. Κ. στο ένα από αυτά. Οι κατηγορούμενοι φέρονται ως δράστες αξιόποινων πράξεων που τελέστηκαν κατά κατοίκων της περιοχής, ιδιαίτερα του χωριού από το οποίο κατάγονταν και οι ίδιοι, στο οποίο, μάλιστα, πυρπόλησαν τα σπίτια σαράντα συνολικά συγχωριανών τους στις 30 Αυγούστου 1944. Επιπλέον, στην ίδια επιδρομή, σύμφωνα με το κατηγορητήριο, *“εκ προμελέτης απεφάσισαν και εσκεμμένως εξετέλεσαν ανθρωποκτονία κατά του Γ. Δ. Φ. πλήξαντες αυτόν εξ εγγυτάτης αποστάσεως εις διάφορα*

⁵²⁹ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Β, ο.π., σελ. 239-240.

⁵³⁰ Βουλεύματα 180, 181\1946, 314, 438, 443, 485\1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵³¹ Νάση Μπαλτα, ο.π., σελ. 183

⁵³² Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 175.

⁵³³ Βούλευμα 443\10-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας. Από τους σαράντα τέσσερις κατηγορούμενους, οι δεκαεννέα μοιράζονται πέντε κοινά επώνυμα.

του σώματός του μέρη εξ ών πληγμάτων ως μόνης ενεργού αιτίας επήλθε ο θάνατος αυτού.” Εκτός από τη δολοφονία του Φ., αποπειράθηκαν χωρίς επιτυχία να σκοτώσουν και άλλον κάτοικο του χωριού, πράγμα που δεν κατάφεραν και αρκέστηκαν στην πυρπόληση του σπιτιού του.⁵³⁴

Το θύμα, του οποίου *“Η σύλληψις και η εκτέλεσις [...] εγένετο ένεκεν της δράσεώς του κατά του εχθρού ανήκοντος εις ομάδα Εθνικής Αντιστάσεως,”* αναφέρεται ως μαθητής στη δικογραφία. Ο Δ. Λ., που φέρεται να μετέχει στο έγκλημα, δεν πρέπει να ήταν κατά πολύ μεγαλύτερός του, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι όταν εκδίδεται το βούλευμα, τον Νοέμβριο του 1947 υπηρετεί τη στρατιωτική του θητεία. Σε μια προσπάθειά του το Συμβούλιο που εξέτασε την υπόθεση να παράσχει ελαφρυντικά στην πράξη των κατηγορουμένων, κάτι που γινόταν συστηματικά, όπως θα δείξουμε στην έρευνά μας παρακάτω, ερμηνεύει τη συμμετοχή τους στα Τ.Α. με την αιτιολογία ότι οι κατηγορούμενοι, *“διωκόμενοι υπό της οργανώσεως ΕΑΜ του χωρίου των συνεπεία των αντιθέτων πολιτικών φρονημάτων αυτών[...] κατέφυγον [...] εις το εν Μελιγαλά Τάγμα Ασφαλείας.”*⁵³⁵

Από τις ελάχιστες υποθέσεις που πήραν τον δρόμο του ακροατηρίου του ΕΔΔ Καλαμών και αφορούσαν τη δράση των Τ.Α. της Πυλίας, ήταν η εν ψυχρώ δολοφονία ενός έγκλειστου εαμίτη και ο τραυματισμός ενός άλλου στα κρατητήρια της Πύλου. Ο εγκλεισμός των κρατουμένων των Τ.Α. τους καθιστούσε εύκολους στόχους και έρμαια στις διαθέσεις της στιγμής, όπως αποδεικνύεται από την υπόθεση αυτή. Εμπλεκόμενοι ήταν ο Δ. Μ., απών στη δίκη, που φέρεται να τέλεσε το έγκλημα, και ο Κ. Γ, πρωταγωνιστής και στην προηγούμενη υπόθεση.

Ο μάρτυρας Γ. Σ., κατέθετε στη δίκη ότι: *“Εγώ είχα ταχθεί σκοπός έξω από το κρατητήριο, στο οποίον εκρατούντο πολλοί συλληφθέντες ως επικίνδυνοι κομμουνισταί όταν ήρθαν στο χωριό άνδρες των Ταγμάτων Ασφαλείας με Γερμανούς μεταξύ των οποίων και ο κατηγορούμενος όστις επροχώρησε κατ’ ευθείαν προς το παράθυρον του κρατητηρίου και αμέσως επυροβόλησε μέσα δυό φορές και εσκοτώσε τον Χ. Αλ. και ετραυμάτισε τον Φ. Τ. [...] ο κατηγορούμενος ήτο εκτός εαυτού και δεν είχε συναισθήσιν της πράξεώς του διότι μόλις προ ολίγου είχε μάθει ότι το παιδί του εσκοτώθη μέσα στην αμαξοστοιχία την οποίαν είχαν*

⁵³⁴ Βούλευμα 495 \ 27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵³⁵ Βουλεύματα 438 \ 12-10-1947, 495 \ 27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

ανατινάξει οι κομμουνισταί αντάρτες.⁵³⁶ Όταν του πήρα το όπλο έτρεμε και εφώναζε κλαίων: 'το παιδί μου, το παιδί μου.' Είχα παρατηρήσει και προ ετών ότι ο κατηγορούμενος ήτο πολύ νευρικός και όχι καλά διανοητικώς."

Την ίδια εικόνα επιβεβαιώνουν και οι άλλοι μάρτυρες, υπερτονίζοντας το κίνητρο της εκδίκησης. "Ο κατηγορούμενος προέβη στην πράξη του αυτή, διότι εκείνη την στιγμή είχε μάθει πως είχε σκοτωθεί το παιδί του μέσα στην αμαξοστοιχία," κατέθετε ο Σ. Κ. και "Έκανε σαν τρελλός," έλεγε άλλος μάρτυρας, προσθέτοντας ότι "Τον κατηγορούμενον και το παιδί του τους είχαν πιάσει πολύ οι κομμουνισταί να γίνουν και αυτοί κομμουνισταί και επειδή δεν ήθελαν ηναγκάστησαν να καταφύγουν εις τα Τάγματα Ασφαλείας και γι' αυτό οι κομμουνισταί τους κατέστρεψαν την περιουσία τους." Επιπλέον, όλοι οι μάρτυρες δεν παραλείπουν να αναφέρουν ότι οι κρατούμενοι ήταν επικίνδυνοι κομμουνιστές και δεν είχαν καμία δράση εναντίον των κατακτητών.⁵³⁷

Η αποδυνάμωση της βαρύτητας της πράξης του κατηγορούμενου από τους μάρτυρες υπεράσπισης, που τυγχάνουν και συγχωριανοί του, είναι εμφανής. Εξάλλου, απουσιάζουν οι μάρτυρες κατηγορίας, των οποίων οι καταθέσεις διαβάζονται από το Δικαστήριο, το οποίο τελικά αθώνει τον παρόντα κατηγορούμενο. Στην αθωωτική απόφαση του δικαστηρίου για τον κατηγορούμενο Κ.Γ., ενδιαφέρον έχει να δούμε την περίπτωση του πλημμελειοδίκη Σόλωνα Ράγκα που μειοψήφησε με το σκεπτικό ότι "το πρόσωπον τούτο (σημ: ο νεκρός) ήτο εκ των ιθυνόντων της οργάνωσεως Ε.Α.Μ της περιφερείας διδούσης τας κατευθύνσεις τας κατευθύνσεις εις τον στρατόν του ΕΛΑΣ διά διακηρύξεων του συμμαχικού Στρατηγείου της μέσης Ανατολής είχε αναγνωρισθή κατά την εποχήν εκείνην ως τμήμα του συμμαχικού στρατού" και ότι συνελήφθη και κρατούνταν από τα Τάγματα Ασφαλείας ένεκα της δράσης του κατά του εχθρού, ενώ ο κατηγορούμενος άνηκε στα Τ.Α. όπως και ο γιος του που ανατινάχθηκε. Είναι από τις σπάνιες περιπτώσεις που μόνιμος δικαστής δεν συντάσσεται με την πλειοψηφία και αποτελεί τουλάχιστον πρωτοτυπία η διαφοροποίησή του, σε αντίθεση ακόμα και προς τα λαϊκά μέλη της δίκης.⁵³⁸

⁵³⁶ Πρόκειται πιθανότατα για την ανατίναξη της αμαξοστοιχίας στο Ρούτσι Αρκαδίας, κοντά στη Μεγαλόπολη, στις 24-7-1944, στην οποία οι ταγματασφαλίτες είχαν πολλούς νεκρούς και τραυματίες. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 404. \\ Επιπλέον βλ. υποσ. 492 της παρούσης εργασίας.)

⁵³⁷ Δίκη 55\4\11\1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵³⁸ Ο.π.

Οι δύο κατηγορούμενοι που απαλλάχτηκαν, μαζί με άλλους επτά άντρες των Τ\Α, όλοι τους μέλη της πολυπληθούς ομάδας του Κορυφασίου, ενέχονταν και στη δολοφονία του Γ. Κοτρώτση στον Μελιγαλά τον Ιούλιο του 1944.⁵³⁹ Οι συλλήψεις που διενεργούσαν τα μέλη του τοπικού τμήματος των Τ.Α. στην Πύλο κατέληγαν στον εγκλεισμό των κρατουμένων στα εκεί κρατητήρια και μετά από ένα διάστημα, στον Μελιγαλά. Εκεί κρατούνταν μαζί με πολλούς άλλους στο Μπεζεστένι και κάποιοι από αυτούς εκτελούνταν μετά από επιλογή. Αυτό συνέβη και με τον Γ. Κοτρώτση που κατάγονταν από το ίδιο χωριό με τους θύτες του, ο οποίος συνελήφθη μαζί με άλλους και μεταφέρθηκε στον Μελιγαλά. Όπως επιβεβαιώνεται από σχετική βιβλιογραφική αναφορά, που περιλαμβάνει τη μαρτυρία άλλου έγκλειστου συντοπίτη του, αδερφού μέλους του ΕΑΜ που δοκίμασε τον εγκλεισμό και στα κρατητήρια της Πύλου και σε εκείνα στον Μελιγαλά, την ίδια μέρα εκτελέστηκαν και άλλοι έξι ή οκτώ κρατούμενοι, από ένα σύνολο σαράντα περίπου που προορίζονταν για εκτέλεση.⁵⁴⁰

Άλλοι κρατούμενοι δεν προλάβαιναν ούτε καν να φτάσουν στον Μελιγαλά στη διαδρομή από την Πύλο, όπως συνέβη με τον δεκαπεντάχρονο Αντ. Τσ., που έπεσε θύμα αυτής της μετακίνησης, αποκαλύπτοντας ότι η άσκηση της τρομοκρατικής δράσης του Τάγματος εξαντλούνταν ακόμα και σε παιδιά. Όπως πληροφορούμαστε από σχετικό βούλευμα που αναφέρεται στη δράση επτά κατηγορουμένων του Τάγματος της Πύλου, καταγόμενων από την Πύλο και τα γύρω χωριά, σε επιδρομή μαζί με Γερμανούς, *“την 29^η Ιουνίου 1944 εις το χωρίον Ρύπαινα συνέλαβον τους Έλληνες Γ. Αντ. Τσ. ετών 15 και Β. Αντ. Τσ. ετών 12 και τους ωδήγησαν εις τα κρατητήρια Πύλου όπου τους ενέκλησαν, απέλυσαν δε τον εξ αυτών Β.Αντ.Τσ. Τον δε έτερον [...] παρέδωσαν εις φάλαγγα Ταγμάτων Ασφαλείας συνοδευομένην υπό Γερμανικής φάλαγγος διά να μεταφέρη τούτον εις Μελιγαλά πλήν όμως εφονεύθη καθ’ οδόν εις γενομένην συμπλοκήν μεταξύ Γερμανών και ανταρτών.”* Με βάση την κατάθεση κρατούμενης αυτόπτης μάρτυρος, η δολοφονία του έγινε στην προσπάθειά του να διαφύγει, εκμεταλλευόμενος επίθεση τμήματος του ΕΛΑΣ εναντίον της φάλαγγας.⁵⁴¹

Στις περισσότερες των περιπτώσεων, αυτοί που κατονομάζονται ως δράστες στις καταθέσεις των μηνυτών και των μαρτύρων που δόθηκαν στην Πολιτοφυλακή, κατάγονται

⁵³⁹ Βούλευμα 471\6-11-1947,, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵⁴⁰ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 337-338.

⁵⁴¹ Οι κατηγορούμενοι απαλλάχτηκαν τόσο για την πράξη της σύλληψης και παράδοσης στον εχθρό του δεκαπεντάχρονου, όσο και για πράξεις κλοπών, συλλήψεων και εκτεταμένου πλιάτσικου στο χωριό Κυνηγού (496\27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

από το ίδιο χωριό με συχνή δράση εναντίον συγχωριανών τους. Φαίνεται ότι η εντοπιότητα των αντρών των Ταγμάτων έπαιζε έναν σημαντικό ρόλο στην επιλογή του πεδίου δράσης τους, γι' αυτό και πολλές επιχειρήσεις τους αποκτούν απολύτως τοπικά χαρακτηριστικά. Στον Νερόμυλο Πυλίας, εντοπίσαμε τη δράση της συμπαγούς ομάδας των Ταγμάτων από το γειτονικό χωριό Βελίκα, όπου τα μέλη της φέρονται να προέβησαν σε πράξεις εμπρησμών και λεηλασίας κατά σπιτιών του χωριού στις 14 Ιουνίου 1944. Οι επτά από τους οκτώ κατηγορούμενους μοιράζονται την ίδια εντοπιότητα. Κατάγονται από τη Βελίκα και ο ένας από την κοντινή Καρποφόρα.⁵⁴² Αυτό δεν τους εμπόδισε να δράσουν και εναντίον του ίδιου του χωριού τους και των συγχωριανών τους. Συγκεκριμένα τον Μάρτιο του 1944 πέντε μέλη της παραπάνω ομάδας των Ταγμάτων, οι Π. Μπ., Γ. Γ., Γ. Ν. Ζ., Χ. Ν. Ζ. και Ν. Α. μαζί με άλλους τρεις από το ίδιο χωριό, τους Στ. Κ., Κ. Ζ. και Ν. Γ., φέρονταν να καταδίωξαν τον συγχωριανό τους Γ. Κ. και την οικογένειά του και να λεηλάτησαν την οικία του στη Βελίκα. Επίσης συνέλαβαν και κατέδωσαν στους Γερμανούς τους συγχωριανούς τους Α. Μ., Χ. Κ. και Α. Σ., με κατάληξη την εκτέλεσή τους από τους Γερμανούς στην Καλαμάτα.⁵⁴³

Σε αρκετές περιπτώσεις το ότι κατάγονται από το ίδιο χωριό και πολλοί φέρουν και το ίδιο επώνυμο, προδίδει ότι είναι μέλη της ίδιας οικογένειας ή άλλων οικογενειών που συγγενεύουν πατρογραφικά μεταξύ τους, ανήκουν, δηλαδή, στο ίδιο γένος. Η ένταξη στα Τάγματα ατόμων καταγόμενων από το ίδιο σόϊ, μπορεί να εκληφθεί και ως εκδήλωση κοινής δράσης που ενισχύει τη συνοχή του γένους.⁵⁴⁴ Στην περιοχή του Πεταλιδίου για παράδειγμα, μεταξύ των δέκα κατηγορούμενων για πράξεις βίας στο χωριό Κακόρεμμα της Πυλίας, οι μισοί κατάγονταν από το ίδιο χωριό, οι Ι. Μπ., Χ. Μπ., Ι. Π. Μπ., Γ. Ρ., Σ. Ρ. και τέσσερις από το γειτονικό Πανιπέρι, οι Φ. Π., Π. Μ. Π., Δ. Π. Π., Π. Π. Π., με εμφανείς συγγενικές σχέσεις, κρίνοντας από τη συνεπωνυμία τους. Καταγγέλθηκαν " *επί τω ότι κατ' Ιούλιον 1944 εν Κακορέμματι 1.προέβησαν εις πράξεις βίας συμπράξει μετά των αρχών*

⁵⁴² Η περαιτέρω διερεύνηση της υπόθεσης στο πρώτο βούλευμα οδήγησε στην απαλλαγή των κατηγορουμένων με δεύτερο βούλευμα. (Βουλεύματα 304 \12-6-1947, 475 \6-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

⁵⁴³ Και σε αυτήν την περίπτωση ισχύει ό,τι και προηγούμενα. Οι κατηγορούμενοι, μετά την αρχική απόφαση για συμπληρωματική εξέταση της υπόθεσής τους, απαλλάχτηκαν με επόμενο βούλευμα. (Βουλεύματα 307 \14-6-1947, 475 \6-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

⁵⁴⁴ Η πατρογραφική συγγένεια ορίζει τη συμμετοχή στο ίδιο γένος με βάση την καταγωγή από τον πατέρα. Τα γένη είναι εγκατεστημένα είτε σε μία περιορισμένη γεωγραφική περιοχή ή είναι διασκορπισμένα σε μία ευρύτερη και η διατήρησή τους απαιτεί τη συνοχή τους, που επιτελείται με διάφορους τρόπους, όπως η εκδήλωση κοινής δράσης, οικονομικής και πολιτικής ή η συμμετοχή σε τελετουργικούς θεσμούς. (Ελ. Αλεξάκης. Τα γένη και η οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1980, σελ. 34-35.)

*Κατοχής εις βάρος Ελλήνων ένεκα της δράσεώς των κατά του εχθρού ήτοι των (ακολουθούν οκτώ ονόματα).. εξ ών οι τρεις τελευταίοι εξετελέσθησαν 2. Έβαλον πυρ εις οικήματα των Κ. Μ. [...] καθ' όν χρόνον ούτος κατεδιώκετο υπό του κατακτητού [...] και άλλων κατοίκων Κακορέματος.”*⁵⁴⁵

Από την άλλη πλευρά, οι δεσμοί γέννησης ή εξ αίματος καταγωγής δεν στέκονται φυσικά εμπόδιο στην εκδήλωση πράξεων βίας ακόμα και εναντίον ατόμων που επίσης έχουν την ίδια πατρογενετική συγγένεια μαζί τους, ανήκουν δηλαδή στο ίδιο σόϊ. Όλες οι μορφές συγγένειας, κυρίως όμως οι δεσμοί γέννησης και καταγωγής, ενδεχομένως μπορούσαν να συνενώσουν σε ένα ενιαίο σχήμα αλλά και να διαιρέσουν άτομα και οικογένειες.⁵⁴⁶

Όπως και στις άλλες περιοχές της νότιας Πελοποννήσου, έτσι και εδώ παρατηρείται έξαρση της δράσης των μονάδων των Ταγμάτων το καλοκαίρι του 1944, με κορύφωση τον μήνα Αύγουστο, ειδικά προς το τέλος του, λίγο πριν την αποχώρηση των Γερμανών. Η αποχώρηση των Γερμανών συμπαρασύρει και τις ομάδες αυτές οι οποίες για να μην μείνουν εκτεθειμένες συμπύσσονται στην Καλαμάτα, προσδοκώντας την άφιξη της ελληνικής κυβέρνησης με την αποστολή δυνάμεων. Εκεί θα δώσουν οι περισσότεροι τη μάχη εναντίον του ΕΛΑΣ στο Κάστρο, πάνω από την παλιά πόλη.⁵⁴⁷ Μαζί τους συρρέει από την ύπαιθρο χώρα και ένα πλήθος πολιτών εχθρικών προς τον ΕΛΑΣ, φοβούμενοι κι αυτοί, όπως πίστευαν, τις αντεκδικήσεις από την επικράτησή του και αναζητώντας τη σωτηρία από τις διαθέσεις του ΕΛΑΣ στο Τάγμα της Καλαμάτας.⁵⁴⁸

⁵⁴⁵ Βούλευμα 468\31-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵⁴⁶ Stanley Aschenbrenner, ο.π., σελ. 116-117

⁵⁴⁷ Ο.π., σελ. 128. \ Διοικητής της δύναμης των Τ\Α που είχαν οχυρωθεί στο Κάστρο της πόλης της Καλαμάτας, ήταν ο Π. Μπουρίκας, τον οποίο συναντήσαμε σε πολλά βουλεύματα του ΕΔΔ Καλαμών να δρα με την ομάδα των Ταγμάτων της Βελίκας. Την πληροφορία αντλήσαμε από δημοσίευμα του τοπικού τύπου που αναφέρεται στη δίκη των κατηγορουμένων εαμιτών για τις εκτελέσεις των καταδικασθέντων από το Λαϊκό δικαστήριο της Καλαμάτας, που ακολούθησαν μετά τη μάχη, Στη δίκη ο εν λόγω αξιωματικός, ανθυπολοχαγός του ελληνικού στρατού πλέον το 1949, όταν διεξάγεται η δίκη, παρίσταται ως μάρτυρας κατηγορίας. (εφ. Μεσσηνιακός Κήρυξ, 28 Νοεμβρίου 1949 \ Βουλεύματα, 174, 304, 475, 307, 441, ΓΑΚ Μεσσηνίας)

⁵⁴⁸ Κ. Καραλής, ο.π., σελ. 273.

6.6. ΤΟ ΤΑΓΜΑ ΓΥΘΕΙΟΥ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΤΗ ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΗ ΜΑΝΗ

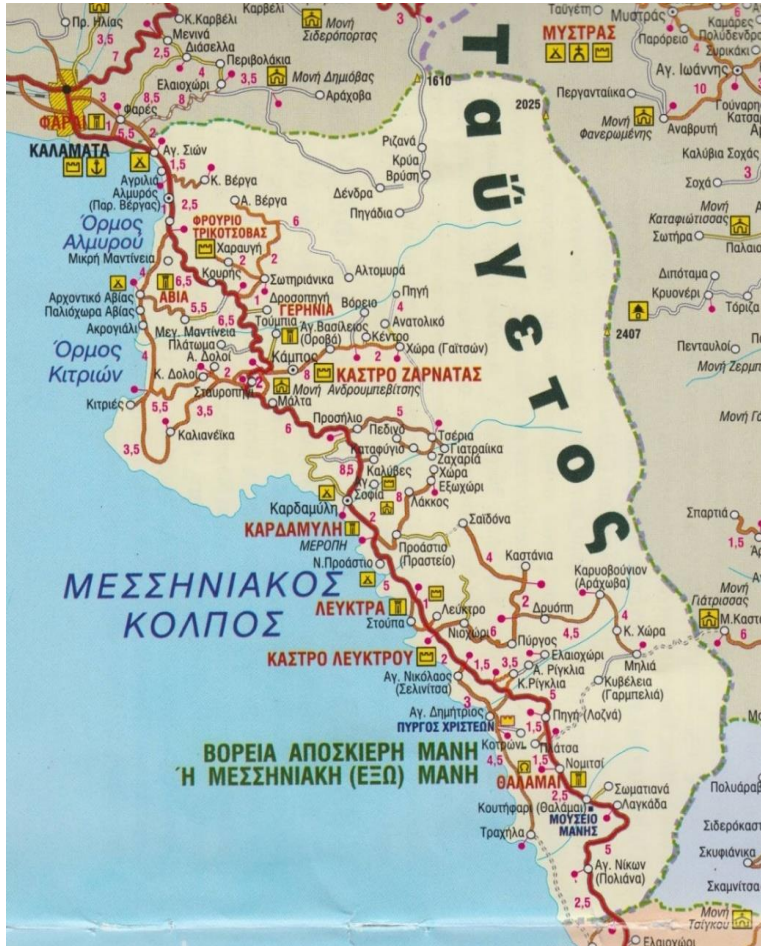
Τουλάχιστον δεκαεπτά από τα διασωθέντα βουλευμάτα του ΕΔΔ Καλαμών απεικονίζουν τη δράση των Τ.Α. στην περιοχή της Μεσσηνιακής Μάνης⁵⁴⁹ κατά το διάστημα της γερμανικής κατοχής.⁵⁵⁰ Ο χρόνος δράσης τους εκτείνεται από τον Ιανουάριο του 1944 μέχρι τις αρχές Σεπτεμβρίου του ίδιου χρόνου με επίκεντρο τα χωριά Σελίνιτσα, Πλάτσα, Θαλάμες, Λαγκάδα, Μηλέα, Πολιάνα, Σέλιτσα, Καλλιανείικα και Δολοί. Τα έξι πρώτα χωριά γειτνιάζουν μεταξύ τους και αποτελούν μια ενότητα νότια της Καρδαμύλης, που εκτείνεται από το παραλιακό χωριό Σελίνιτσα (σημ.: σημερινός Άγιος Νικόλαος) μέχρι το χωριό Πολιάνα (σημ.: σημερινός Άγιος Νίκων). Βρίσκονται πάνω στο οδικό δίκτυο και σε μικρή απόσταση από τη θάλασσα, εκτός από το απομακρυσμένο ορεινό χωριό Μηλέα. Αυτά είναι τα χωριά που υφίστανται και τις περισσότερες επιθέσεις των Τ.Α., συνολικά δεκαεπτά, με βάση, τουλάχιστον, τις καταγραφές των βουλευμάτων που έχουμε στη διάθεσή μας. Τα επόμενα τρία χωριά βρίσκονται βόρεια της Καρδαμύλης, σε κοντινή απόσταση από την Καλαμάτα. Η Σέλιτσα (σημ.: σημερινή Βέργα) είναι το πιο κοντινό χωριό στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα ενώ τα άλλα δύο εκτείνονται νοτιότερα στον κάμπο Αβίας.

Δύο από τους συντελεστές του ένοπλου δωσιλογισμού στον νοτιοπελοποννησιακό χώρο, που θα παίξουν καταλυτικό ρόλο και στη σύσταση παρακρατικών ομάδων κατά τη φάση της “λευκής τρομοκρατίας” αργότερα, ορίζουν με τη δράση τους τις δύο παραπάνω περιοχές της μεσσηνιακής Μάνης. Ο Π. Κατσαρέας, αξιωματικός του στρατού, απότακτος του κινήματος του '35, από το χωριό Πολιάνα της μεσσηνιακής Μάνης και ο δεξιός κτηματίας από τους Δολούς, Χαρ. Καμαρινέας. Ο πρώτος έχει αναδειχθεί σε ένα από τα βασικότερα στελέχη των Τ\Α, στη συνδρομή των οποίων επενδύουν οι Γερμανοί για την επιτυχία της εκστρατείας τους εναντίον του ΕΛΑΣ σε Λακωνία και Μεσσηνία τον Ιούνιο του 1944. Πρωταγωνιστεί, είτε

⁵⁴⁹ Ως Μάνη ορίζεται η χερσόνησος του Ταΰγету. Εκτείνεται σε μια περιοχή με όρια προς βορρά το χωριό Σέλιτσα (σημ.: Βέργα) κοντά στην Καλαμάτα, ανατολικά το Γύθειο και νότια το ακρωτήριο Ταίναρο. Ο Ταΰγετος διαιρεί τη Μάνη σε δύο τμήματα: το δυτικό που εκτείνεται από τη Σέλιτσα ως το Ταίναρο και ονομάζεται Αποσκιερά ή Αποσκιαδερά Μάνη και το ανατολικό από το Γύθειο ως το Πόρτο Κάγιο, που ονομάζεται Προσηλιακή ή Ανατολική ή Κάτω Μάνη. Το πρώτο τμήμα, χωρίζεται σε δύο μικρότερες περιοχές, την Έξω Μάνη από τη Σέλιτσα ως το Οίτυλο και τη Μέσα Μάνη, από την Αρεόπολη ως το Ταίναρο. Η Έξω Μάνη είναι αυτή που αποκαλούμε και Μεσσηνιακή. (Ελ. Αλεξάκης, ο.π., σελ. 9.)

⁵⁵⁰ Βουλευμάτα 305, 308, 312, 321, 440, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 460, 462, 466, 477, 493, 494 \ ΓΑΚ Μεσσηνίας. Άλλα έξι αναφέρονται στην ιταλική Κατοχή, πριν συσταθούν τα Τ\Α. Επειδή θεωρούμε σημαντική την επένεργεια αυτής της περιόδου στην ανάπτυξη του ένοπλου δωσιλογισμού τα παραθέτουμε. Πρόκειται για τα βουλευμάτα 465, 478, 481, 486, 488 και 489 \ ΓΑΚ Μεσσηνίας.

ο ίδιος είτε οι άντρες του λόχου του, στις περισσότερες από τις υποθέσεις που αφορούν την περιοχή της μεσσηνιακής Μάνης, νότια της Καρδαμύλης.

Εικόνα 3: Χάρτης μεσσηνιακής Μάνης.

Ο δεύτερος, ευκατάστατος κτηματίας, αντλούσε τα ερείσματα του από κτηματίες της περιοχής, που έβλεπαν στο πρόσωπό του το αντίπαλο δέος στο ΕΑΜ για την καταδυνάστευση που αισθάνονταν ότι υφίσταντο από αυτό.⁵⁵¹ Πρόκειται για τις περιπτώσεις εκείνες τοπικών πολέμαρχων, με αυτόνομη δράση, πλαισιωμένες από συμμορίες μπράβων που οι ίδιοι όπλιζαν, επιστρατευμένων ανάμεσα στους εργάτες των κτημάτων τους. Και οι δύο είχαν συνταχθεί με τον ΕΣ εναντίον του ΕΛΑΣ προηγούμενα. Ο Καμαρινέας, μάλιστα, είχε αιχμαλωτιστεί από τον ΕΛΑΣ μετά την ήττα του ΕΣ και είχε απελευθερωθεί με τον όρο να μην προβεί σε αντιαστική δράση. Κατά τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις Γερμανών και

⁵⁵¹ Ι. Καρακασιάνης, ο.π., σελ. 181-182.

Ταγμάτων στον Ταΰγετο τον Ιανουάριο του 1944 εντάχθηκε στα Τάγματα Ασφαλείας και έκτοτε τα ακολουθούσε σε όλες τις επιχειρήσεις τους και στην ύπαιθρο.⁵⁵² Ο επικουρικός ρόλος του Καμαρινέα στη συγκεκριμένη συγκυρία ήταν καταλυτικός, γιατί με την ομάδα του παρείχε την απαραίτητη συνδρομή στο Τάγμα του Βρεττάκου να περάσει από τη Σπάρτη στην Καλαμάτα, αποφεύγοντας τον ορεινό εαμοκρατούμενο όγκο του Ταΰγετου.⁵⁵³ Η σύμπραξη και των δύο στις συλλήψεις του Ιανουαρίου 1944 στην Καλαμάτα, με το Τάγμα Εθελοντών του Βρεττάκου στο οποίο μετέχουν, σηματοδοτεί την απαρχή της μεθοδικής δράσης της αντιστατικής πλευράς και δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για τη δράση του τοπικού Τάγματος Ασφαλείας που θα δημιουργηθεί.

Οι περισσότερες υποθέσεις που περιλαμβάνονται στα βουλεύματα αυτά αναφέρονται σε γεγονότα που διαδραματίστηκαν κατά τον μήνα Μάιο και κατά τα τέλη Αυγούστου με αρχές Σεπτεμβρίου 1944.⁵⁵⁴ Πρόκειται για συλλήψεις και καταδόσεις στους Γερμανούς από μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας, λεηλασίες, εμπρησμούς και φόνους μετά από επιδρομές σε χωριά. Άλλοι από τους φόνους γίνονται απευθείας από τα μέλη των Ταγμάτων και άλλοι από τους Γερμανούς μετά από καταδόσεις ή συλλήψεις που έχουν διενεργήσει τα Τάγματα. Και πάλι, με βάση τα βουλεύματα που έχουμε στη διάθεσή μας, οι μονάδες των εδώ Ταγμάτων αναδεικνύονται στις φονικότερες. Πράξεις φόνων αναφέρονται στα έντεκα από τα δεκαεπτά βουλεύματα με θύματα κατοίκους των παραπάνω χωριών. Σε κανένα από τα βουλεύματα δεν φαίνεται να προέρχονται τα θύματα από μάχες με τον ΕΛΑΣ, πράγμα που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για άμαχους συγγενείς ανταρτών ή μελών του ΕΑΜ. Μεταξύ των θυμάτων καταγράφονται και γυναίκες, γεγονός που ενισχύει την παραπάνω άποψη.

Οι εξήντα επτά κατηγορούμενοι που περιλαμβάνονται στα βουλεύματα αυτά, κατάγονται και εδώ από τα ίδια ή από γειτονικά χωριά στα οποία δρουν ως μέλη των Ταγμάτων. Πράγματι, μεταξύ των κατηγορούμενων που καταφέραμε να προσδιορίσουμε τον τόπο καταγωγής τους, οι περισσότεροι κατάγονται από τα χωριά Σελινίτσα, Νομιτσί, Πολιάνα και

⁵⁵² Γ. Λέφας, Χιλιάδες τέσσερις σταυροί στο μαρτυρικό Μωριά, Αλφειός, σελ. 331.

⁵⁵³ Γ. Καρακατσιάνης, Η Μάνη στον πόλεμο. Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Παν/μιο Αθηνών, Αθήνα 2010, σελ. 181.\\ "Για λόγους ασφαλείας, έφθασαν στην Καλαμάτα, μέσω Μεσσηνιακής Μάνης, αποφεύγοντας τον παραδοσιακό δρόμο μέσω Λαγκάδας και Αλαγονίας." (Ι. Ζερβής, τ. Ε, ο.π., σελ. 28.)

⁵⁵⁴ Από πέντε συμβάντα καταγράφονται τον Μάιο και τον Σεπτέμβριο και τέσσερα τον Αύγουστο. (βλ. Παράρτημα 2.α.)

Σελίτσα. Αρκετοί κατηγορούμενοι ενέχονται σε περισσότερες από μία υποθέσεις, πράγμα που αποκαλύπτει κατά τη γνώμη μας συντονισμένη και σχεδιασμένη δράση και συνειδητή ένταξη στις μονάδες των Ταγμάτων.⁵⁵⁵ Οι επιδρομές γίνονται και εναντίον των ίδιων χωριών από τα οποία κατάγονται τα μέλη του Τάγματος. Εναντίον συγχωριανών τους διενεργούνται και οι πράξεις βίας. Ως προς αυτό η μεσσηνιακή Μάνη δεν ξέφυγε από τον κανόνα που ακολουθούν και οι άλλες περιοχές της Μεσσηνίας. Έτσι, βλέπουμε ταγματасφαλίτες που κατάγονται από τη Σελίνιτσα να προβαίνουν σε πράξεις βίας κατά συγχωριανών τους⁵⁵⁶ ή άλλους από την Πολιάνα να πράττουν το ίδιο σε επιδρομή κατά του χωριού τους τον Αύγουστο του 1944 με λεηλασίες και εκτελέσεις.⁵⁵⁷

Ιδιαίτερη συγκέντρωση περιστατικών βίας που καταγράφονται στα βουλεύματα, εντοπίσαμε αρχικά κατά τον μήνα Μάϊο του 1944. Η διασταύρωση που επιχειρήσαμε να κάνουμε με τη σχετική βιβλιογραφία, μας αποκάλυψε ότι οι παραπάνω περιοχές εντάσσονταν στον επιχειρησιακό χάρτη του Τάγματος Ασφαλείας Γυθείου. Κατά τη συγκεκριμένη περίοδο, τη διοίκηση του Τάγματος ασκούσε ο τ'χης Κ. Κωστόπουλος, ο οποίος αναπλήρωνε τον τ'χη Παπαλεκάκο λόγω ασθένειας. Ο Κωστόπουλος παρέμεινε στο Τάγμα για δύο μήνες μέχρι το τέλος Μαΐου, οπότε και παρέδωσε τη διοίκηση στον Δ. Παπαδόπουλο και μετέβη πρώτα στη Σπάρτη και έπειτα στην Αθήνα. Εκεί ανέλαβε τη διοίκηση ενός ευζωνικού Τάγματος. Τελευταίος διοικητής του Τάγματος υπήρξε ο τ'χης Π. Δεμέστιχας.⁵⁵⁸

Το Τάγμα Γυθείου ήταν διαρθρωμένο σε πέντε λόχους και ένα έφιππο απόσπασμα, συνολικής δύναμης τριάντα αξιωματικών και εννιάκοσίων περίπου οπλιτών. Τρεις λόχοι έδρευαν στο Γύθειο με διοικητές τους μόνιμους ανθυπολοχαγούς Μανωλάκο, Αλ. Καραδημητρόπουλο και τον έφεδρο λ'λόγ Ι. Λειβάδη, ένας στη Λεβέτσοβα (σημ.: σημερινές Κροκεές) με διοικητή τον Π. Κατσαρέα και ο τελευταίος στη Σκάλα Λακωνίας με διοικητή τον λ'λόγ Τσόμπο. Το έφιππο απόσπασμα είχε ανατεθεί στον ιδιώτη Γ. Ροζάκη ή Καραμπίνη.

⁵⁵⁵ Μεταξύ αυτών, ο Π. Γρ. από το χωριό Νομιτσι, εμπλέκεται σε πέντε υποθέσεις πράξεων βίας που συντελέστηκαν στα χωριά Πλάτσα, Νομιτσι, Μηλέα, Θαλάμες, Σελίνιτσα, Πολιανή και Καλιανέικα Αβίας. (Βουλεύματα 321, 440, 460, 493, 494, ΓΑΚ Μεσσηνίας.) \\ Τρεις κατηγορούμενοι, οι Π. Δρ., Αντ. Π. από την Πολιανή και Γ. Σκ. από το χωριό Νομιτσι σε τέσσερα βουλεύματα ο καθένας (321, 440, 460, 494, 477, 440, 493, 494, 321, 450, 460, 494 \ ΓΑΚ Μεσσηνίας.) \\ Τέσσερεις κατηγορούμενοι, οι Λ.Π., Π.Κ., Σπ. Μ. και Ν. Δρ., όλοι τους από την Πολιανή, εμπλέκονται σε τρία βουλεύματα ο καθένας (321, 449, 477, 493, 494, ΓΑΚ Μεσσηνίας)

⁵⁵⁶ Βούλευμα 494 \ 27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵⁵⁷ Βούλευμα 493 \ 27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵⁵⁸ ΔΙΣ \ 915\Α\5δ Έκθεσις Κωστόπουλου, "Επί της δράσεως του Τάγματος Ασφαλείας Γυθείου." \\ ΔΙΣ \ 915\Α\9, Ν. Καραμπέλας, "Περίληπτική Ιστορική Έκθεσις περί συγκροτήσεως του Τάγματος Ασφαλείας Γυθείου," (27-12-1954)

Επιπλέον το Τάγμα διατηρούσε Φρουραρχείο στο Γύθειο, επιφορτισμένο με τις συλλήψεις εαμιτών, με φρούραρχο αρχικά τον τέως οπλίτη της Αστυνομίας Πόλεων Μιχαλαλιάκο και μετά τον ίδιο τον Κωστόπουλο και τον μοίραρχο Χωροφυλακής Γ. Μουρκόγιαννη. Ο δικηγόρος Ν. Καράμπελας είχε αναλάβει το Γραφείο Διαφώτισης. Τη συνδρομή των τοπικών αρχών στο Τάγμα εξασφάλιζε ο επίσης δικηγόρος και κατοχικός δήμαρχος Ν. Λουμάκος.⁵⁵⁹

Η ανάληψη της διοίκησης του Τάγματος από τον Κωστόπουλο μετέβαλε την αμυντική στάση που κρατούσε μέχρι τότε απέναντι στον ΕΛΑΣ, σύμφωνα με τα λεγόμενα του ίδιου: *“Έδωσα αμέσως κατευθυντήριο γραμμήν: Καθώρισα ως αποστολήν του Τάγματος να δώση την ασφάλειαν εις την περιοχήν δια επιθετικών ενεργειών και εκκαθαριστικών επιχειρήσεων εις την θάλασσαν και εις την ξηράν.”* Με βάση τον σχεδιασμό της επιχείρησης ο λόχος του Κατσαρέα, δύναμης εκατό περίπου αντρών, επιφορτίστηκε με την εκκαθάριση από τους αντάρτες του ΕΛΑΣ, της περιοχής του ανατολικού Ταυγέτου. Ο Κατσαρέας, υπερβαίνοντας την εντολή, βρέθηκε στα χωριά του δυτικού Ταυγέτου, με πρώτο τη Μηλέα. Το ορεινό κεφαλοχώρι αποτελούσε ισχυρό προπύργιο του ΕΛΑΣ λόγω της στήριξης που απολάμβανε από τον τοπικό πληθυσμό και της στρατηγικής του θέσης, απαραίτητης για την επιτυχία της αντάρτικης δράσης. Εκεί ο Κατσαρέας άφησε μια δύναμη σαράντα περίπου αντρών του 3^{ου} λόχου, υπό τον ανθ'στή Κοντάκο, στις 4 Μαΐου 1944, ενώ ο ίδιος με το υπόλοιπο της δύναμής του κατέλαβε το χωριό Πλάτσα.⁵⁶⁰

Στο σύντομο διάστημα της παραμονής της στη Μηλέα, η μονάδα των Τ\Α επιδόθηκε σε επιθέσεις εναντίον αμάχων, βασανισμούς, ληστείες και εκτελέσεις, όπως παραδίδεται από τη σχετική βιβλιογραφία.⁵⁶¹ Τα στοιχεία που αντλήσαμε από σχετικό βούλευμα του ΕΔΔ Καλαμών επιβεβαιώνουν τα παραπάνω. Με βάση τις καταθέσεις μαρτύρων, *“κατά τον εν τη μηνύσει χρόνον (σημ.: 9-5-1944) στρατιώται του Τάγματος Ασφαλείας επέδραμον εις Μηλέαν. Κατά την επιδρομήν επυροβολήθησαν υπό των επιδραμόντων ο μηνυτής και τινές άλλοι χωρικοί, τινές δε συνελήφθησαν υπό των Γερμανών και εξετελέσθησαν υπ' αυτών...”*⁵⁶² Η συσσωρευμένη οργή των κατοίκων επέφερε την άμεση επέμβαση του ΕΛΑΣ. Την επόμενη

⁵⁵⁹ Ο.π.

⁵⁶⁰ Έκθεσις Κωστόπουλου, ο.π.

⁵⁶¹ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 243.

⁵⁶² Για τις πράξεις αυτές κατηγορούνταν από τον μηνυτή Αρ. Κ., οι Π. Γρ., Π..Δρ., Π. Στ., και Α.Π., κάτοικοι Οιτύλου, Πολιανής και Νομιστή, χωρίς, όμως, να έχει επιβεβαιωθεί από τους μάρτυρες η παρουσία τους κατά τη φάση της προανάκρισης που διενεργήθηκε, με αποτέλεσμα την απαλλαγή τους. (Βούλευμα 440\ 12-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

μέρα, το 2^ο τάγμα του 8^{ου} Συντάγματος υπό τον λ\γό, Γ. Αρετάκη (Σφακιανό), από την Άρνα όπου βρισκόταν, εξαπέλυσε αιφνιδιαστική επίθεση και εξουδετέρωσε τη δύναμη των Τ\Α.⁵⁶³

Κατά το ίδιο διάστημα στην Πλάτσα, όπου είχε εγκατασταθεί ο Π. Κατσαρέας με το υπόλοιπο της δύναμής του, διαπιστώνεται ανάλογη δράση των Ταγμάτων με συλλήψεις και εκτελέσεις. Μια πολυπληθής ομάδα στην οποία μετείχε και ο ίδιος, κατηγορήθηκε για συλλήψεις και πράξεις βίας κατά του τοπικού πληθυσμού στις 7 Μαΐου 1944 και επιπλέον για ανθρωποκτονία κατά των Π. Γ. και Π. Π. την επόμενη μέρα. Μεταξύ των δραστών που αναφέρονται από τους μάρτυρες κατηγορίας, είναι πρόσωπα που πρωταγωνιστούν και σε άλλες υποθέσεις, καταγόμενοι οι περισσότεροι από τα γειτονικά χωριά Νομιτσί και Πολιανή. Η συχνότητα με την οποία εμφανίζονται στα βουλεύματα, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πιθανότατα αποτελούσαν τη ραχοκοκαλιά του λόχου του Κατσαρέα.⁵⁶⁴ Στο ίδιο χωριό και πιθανότατα κατά το ίδιο διάστημα, κάτι που δεν προσδιορίζεται επαρκώς στο βούλευμα, οι Ιω. Λ. και Ευ. Λ. από το χωριό Νομιτσί φέρονται να *“κατέδοσαν εις τον εχθρόν Έλληνας υπηκόους και ενήργησαν διά την ανακάλυψιν και σύλληψιν των, ήτοι των Π. Γ., Φίλ. Φλ., Κυρ. Κ., Ιω. Μπ. και Π. Τρ όστις εξετελέσθη παρά των Γερμανών πράξει πραχθείση εν τη περιφερεία Πλάτσης κατά το έτος 1944”*⁵⁶⁵

Εξίσου καταπιεστική για τον πληθυσμό ήταν η δράση του Τάγματος και στην παραθαλάσσια Σελίνιτσα. Η σημασία που απέδιδαν τα Τάγματα και οι Γερμανοί στη διατήρηση του ελέγχου της προέρχονταν από τα οφέλη που παρείχε το χωριό λόγω της θέσης του. Η συνεχής επαφή με την Καλαμάτα μέσω της θαλάσσιας οδού εξασφάλιζε ανεμπόδιστη αποστολή ενισχύσεων ή δυνατότητα απεγκλωβισμού μετά από εχθρική πίεση. Επιπλέον αποτελούσε σταθμό διαμετακόμισης της λείας που αποκόμιζαν τα Τάγματα από τα χωριά της Μεσσηνιακής Μάνης μετά από επιδρομές και τα οποία προωθούσαν προς πώληση στη μαύρη αγορά της Καλαμάτας. Γι’ αυτό και είχε εγκατασταθεί εκεί δύναμη εκατόν πενήντα περίπου αντρών από το Τάγμα του Γυθείου, επιβάλλοντας σκληρά μέτρα κατά του πληθυσμού, προβαίνοντας σε καταδόσεις και εκτελέσεις, κλοπές και εμπρησμούς οικιών.

⁵⁶³ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Γ, ο.π., σελ. 312.

⁵⁶⁴ Οι μάρτυρες αναφέρουν ως δράστες τους Γ. Σκ., Λ. Π., Σπ. Μ., Π.Κ., Β.Μ., Θ.Λ., Δ.Λ., Ν.Σ., Π. Δρ. και Π. Γρ. Οι δύο τελευταίοι φέρονταν ως δράστες και στην υπόθεση της Μηλέας, που είδαμε προηγούμενα. (Βούλευμα 321\ 14-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

⁵⁶⁵ Βούλευμα 462 \ 30-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

Σε δίκη που διεξήχθη στο ΕΔΔ Καλαμών με κατηγορούμενο τον Β. Σ. και αφορούσε καταδόσεις Ελλήνων στους Γερμανούς και λεηλασίες οικιών στην περιφέρεια Μάνης, αποκαλύπτεται και αυτή η πτυχή της δράσης των Ταγμάτων που είχε στο επίκεντρο της το πλιάτσικο. Μέσα από τις καταθέσεις των μαρτύρων πολλές φορές αποκομίζουμε έμμεσες πληροφορίες για τη δράση προσώπων που δεν εμπλέκονται απευθείας στις συγκεκριμένες υποθέσεις, όπως εδώ του Π. Κατσαρέα. Ο κατηγορούμενος Β. Σ. μετέφερε με βενζινόπλοιο Γερμανούς και Ταγματασφαλίτες από την Καλαμάτα στη Μάνη και αντίστροφα, εξασφαλίζοντάς τους απρόσκοπτη και ταχεία μετακίνηση. Επιπλέον, μέσω του σκάφους του διενεργούνταν μεγάλης έκτασης πλιάτσικο, του οποίου την εποπτεία είχε ο Π. Κατσαρέας.

Ο μάρτυρας κατηγορίας Π. Π. κατέθετε για τον κατηγορούμενο ότι *“Επήγαινε στην Μάνη με το βενζινόπλοιο και έφερνε διάφορα, έφερε μια μέρα σε ένα καροτσάκι ένα πρόβατο, γουρούνι, τα έσφαζε και τα πούλαγε τον ήκουσα που έλεγε όλα δικά μας είναι.”* Η μάρτυρας Ε. Π. συμπλήρωνε με την κατάθεσή της ότι *“Εις την Μάνην τα πράγματα τα έπαιρναν διότι ως έλεγαν ήσαν ελεύθερα, επειδή ήσαν διωκόμενοι.”* Άλλος μάρτυρας, ο Π. Α., κατέθετε ότι ο κατηγορούμενος *“με τον Κατσαρέα είχε πάει πολλές φορές”* ενώ ο μάρτυρας υπεράσπισης, Σπ. Α., που συμμετείχε κιόλας κατά ομολογία του στις επιχειρήσεις αυτές, ισχυρίζονταν ότι *“Τον Αύγουστον 1944 επιτάχθη στο καΐκι ως μηχανικός για τον Κατσαρέα και επήγαμε δύο ταξίδια στη Μεθώνη και κατόπιν επήγαμεν στο Γύθειον τρία ή τέσσαρα δρομολόγια εγώ ήμουν επικεφαλής, εφέρνημε ζώα, άρβυλα και άλλα είδη που προήρχοντο από λάφυρα σε μάχες που κάναμε με τους αντάρτες η επιμελητεία του λόχου μας τα έδινε και τα μεταφέραμε στους άνδρες.”*⁵⁶⁶

Τη συνέχεια της υπόθεσης τη μαθαίνουμε από πηγές του ίδιου του Τάγματος Ασφαλείας, του οποίου τη διοίκηση είχε απασχολήσει η απροκάλυπτη δράση του Κατσαρέα για προσπορισμό προσωπικού όφελους, γι’ αυτό και είχε απομακρυνθεί για ένα διάστημα από αυτό. Τα όσα του καταμαρτυρούνται προέρχονται από τον διοικητή του Τάγματος, τ’λη Π. Δεμέστιχα, ο οποίος αναφέρει ότι ο εν λόγω αξιωματικός, παρά την απομάκρυνσή του από το Τάγμα για πειθαρχικούς λόγους *“κατόρθωσε να επανέλθη τον Αύγουστον του 1944 εις το Τάγμα Γυθείου ως διοικητής λόχου εις το Οίτυλον επί διοικήσεώς μου. Δυστυχώς συνέχισε το πλιάτσικο εις έλαιον και θόας, άτινα μετέφερε διά βενζίνας εις Καλάμας και*

⁵⁶⁶ Δίκη 73 \16-11-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

*επώλει προς ίδιον αυτού όφελος. Μακράν της διοικήσεώς μου ωργίαζε εις λεηλασίας, πυρπολήσεις οικιών κλπ.”*⁵⁶⁷

Στη Σελίνιτσα, επίσης, συναντάμε την πολυπληθέστερη ομάδα κατηγορουμένων που εμφανίζεται σε βούλευμα και αφορά την περιοχή της Μεσσηνιακής Μάνης. Περιλαμβάνεται σε ένα βούλευμα που έχει συνενώσει έξι δικογραφίες της προανάκρισης και εμπλέκει σαράντα εννέα κατηγορούμενους για φόνους, εμπρησμούς, κλοπές και καταδόσεις. Οι δεκαεννέα από αυτούς, μεταξύ των οποίων και ο ισχυρός άντρας των Ταγμάτων Ασφαλείας της Μεσσηνιακής Μάνης που είδαμε προηγούμενα, Π. Κ., φέρονται να προέβησαν τον Μάιο του 1944 και άλλοτε σε συλλήψεις και καταδόσεις και να διέπραξαν τουλάχιστον δέκα ανθρωποκτονίες κατοίκων του χωριού μεταξύ των οποίων και δύο γυναικών. Επιπλέον, τους καταλογίζονταν κλοπές και εμπρησμοί οικιών των κατοίκων του ίδιου χωριού.⁵⁶⁸ Σε άλλο βούλευμα, πράξεις βίας με εμπρησμούς και ληστείες στις 12 Μαΐου 1944 εις βάρος κατοίκων του ίδιου χωριού, καταλογίζονται και σε τρεις άντρες των Τ.Α. καταγόμενων από την Πιάλα Λεύκτου.⁵⁶⁹

Η τρομοκρατική δράση του Τάγματος Ασφαλείας στη Σελίνιτσα επέφερε και εδώ την επέμβαση του ΕΛΑΣ. Την επόμενη μέρα της μάχης της Μηλέας, το τάγμα του Αρετάκη επιτέθηκε εναντίον των ταγματασφαλιτών στη Σελίνιτσα. Η μάχη ήταν αποτυχημένη για τον ΕΛΑΣ, ο οποίος εκτός του ότι έχασε το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού αποχώρησε εσπευσμένα, εκτιμώντας εσφαλμένα την άφιξη δύο πλεούμενων ως εχθρική δύναμη Γερμανών που έσπευδαν προς βοήθεια των Τ.Α. Κατάφερε όμως να απελευθερώσει 125 όμηρους που κρατούσε η εκεί δύναμη των Τ.Α.⁵⁷⁰ Ούτε οι ταγματασφαλίτες επιχείρησαν να αντεπιτεθούν. Επέλεξαν τη διαφυγή μέσω θαλάσσης με προορισμό την Καλαμάτα, με

⁵⁶⁷ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 216. \\ Η τακτική της αποκόμισης λείας από τις επιχειρήσεις που διενεργούσαν τα Τάγματα συνόδευε πάντα τις εξορμήσεις τους στα χωριά και τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις και αποτελούσε, όπως έχουμε δει, ένα από τα βασικά κίνητρα κατάταξης σε αυτά. Εκτενής αναφορά στο πλιάτσικο ως χαρακτηριστικό της δράσης ενός άλλου Τάγματος Ασφαλείας, αυτό της Χαλκίδας στην Εύβοια, γίνεται στο “Γ. Δουατζής, Οι Ταγματασφαλίτες, εκδ. Τολίδη, σελ. 68-74,” όπου παρατίθενται ανάλογες αναφορές αξιωματικών των Τ\Α στην Κεντρική Διοίκηση κατά της δράσης άλλων αξιωματικών που εφήρμοζαν συστηματικά αυτήν την τακτική.

⁵⁶⁸ Βούλευμα 494 \ 27-11-19479, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵⁶⁹ Βούλευμα 305 \ 20-5-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵⁷⁰ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Γ', ο.π., σελ.312, και τ. ΣΤ', ο.π., σελ. 341-342. \\ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 243.

πλοιάρια που είχαν αποσταλεί για αυτόν τον σκοπό. Μετά, μέσω Ταϋγέτου, ο λόχος τους έφτασε στη Σπάρτη και ακολούθως στην έδρα του, στη Λεβέτσοβα.⁵⁷¹

Τους μήνες Ιούνιο και Αύγουστο δεν καταγράφεται δράση των Τ.Α. στην περιοχή της μεσσηνιακής Μάνης μέσα από τα βουλεύματα. Είναι πολύ πιθανό αυτό να οφείλεται στη μετατόπιση του πεδίου δράσης τους στον Πάρνωννα και στον Ταϋγετο με τις ευρείας κλίμακας εκκαθαριστικές επιχειρήσεις που διενεργούν εκεί μαζί με τους Γερμανούς, με στόχο την εκκαθάριση των περιοχών από τον ΕΛΑΣ, εν όψει της επικείμενης αποχώρησης των τελευταίων από την Πελοπόννησο. Στις αρχές Αυγούστου αγγίζουν τους 1800 αυτοί που επέδραμαν στη Μάνη με επικεφαλής τον υπασπιστή του Παπαδόγκωνα, Π. Ταβουλάρη, και τους αξιωματικούς του Τάγματος Γυθείου, Καραδημητρόπουλο, Κατσαρέα, Τσόμπο και Ζαρουχλιώτη, των οποίων οι ωμότητες προκάλεσαν ένα μεγάλο κύμα φυγής, κυρίως γυναικοπαίδων, προς το βόρειο Ταϋγετο, αλλά και αντρών για να αποφύγουν τη βίαιη επιστράτευση των Ταγμάτων.⁵⁷² Στις καθημερινές εικόνες της επιχείρησης περιλαμβάνονταν και η σύσταση έκτακτων στρατοδικείων κυρίως από το Τάγμα Γυθείου, στα οποία καταδικάζονταν πολίτες σε θάνατο για τη δράση τους στο ΕΑΜ. Δεν έλειπαν και οι θανατώσεις πολιτών χωρίς απαραίτητα να είναι στο ΕΑΜ, από προσωπικά μίσση.⁵⁷³

Αυτά είχαν ως αποτέλεσμα τα τμήματα του ΕΛΑΣ να έχουν μετακινηθεί βορειότερα και να έχουν αφήσει ακάλυπτες τις περιοχές που προηγούμενα διασφαλιζονταν με την παρουσία του, οι οποίες πλέον έχουν μπει στο στόχαστρο των Τ.Α. Έτσι από τα μέσα Αυγούστου οι μονάδες των Ταγμάτων επιδίδονται και πάλι, όπως και προηγούμενα, σε λεηλασίες, εμπρησμούς σπιτιών και δολοφονίες στις περιοχές αυτές.⁵⁷⁴ Κρίνοντας από τον αριθμό των βουλευμάτων που περιγράφουν υποθέσεις που αφορούν το χρονικό διάστημα από τα μέσα Αυγούστου μέχρι και το πρώτο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου, αντιλαμβανόμαστε γιατί η δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας γνωρίζει πάλι ιδιαίτερη έξαρση

⁵⁷¹ Ντ. Ροζάκης, Σαραντάχρονη Πορεία Ταϋγετος - Γράμμος - Τασκένδη 1936-1976, Αθήνα 2008, σελ. 112-113 \\ ΔΙΣ\ 915\Α\5δ, Έκθεσις Κωστόπουλου, ο.π.

⁵⁷² Σπ. Βουγιουκλάκης, ο.π., σελ. 182.

⁵⁷³ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Β., ο.π., σελ. 261-263.

⁵⁷⁴ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 211.

στο τέλος του καλοκαιριού, εκτός από τα χωριά της μέσα Μάνης, και σε εκείνα της μεσσηνιακής Μάνης.⁵⁷⁵

Στην Πλάτσα φαίνεται να δρα και πάλι η ίδια πολυμελής ομάδα του Κατσαρέα, όπως και προηγούμενα στη Μηλέα, τον Μάϊο. Τα μέλη της καταγγέλλονται τώρα για τον φόνο του Στ. Γ. στο χωριό Νομιστή, το πρώτο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου, που διέπραξαν μάλιστα με φρικώδη τρόπο, όπως επιβεβαιώνει και η σχετική βιβλιογραφία. Οι ίδιοι ενέχονταν και στη δολοφονία της Ελπ. Ι. Κοτέα και του Ν. Κισκήρα, το τελευταίο δεκαήμερο του Αυγούστου στο χωριό Βαχός Γυθείου.⁵⁷⁶ Από τις πιο αιματηρές επιθέσεις των Τ\Α στην περιοχή του Λεύκτρου ήταν εκείνες που σημειώθηκαν στα χωριά Λαγκάδα και Πολιάνα το στα τέλη Αυγούστου και στις αρχές Σεπτεμβρίου. Στις βιαιοπραγίες που ακολούθησαν εμπλέκεται ένας μεγάλος αριθμός κατηγορουμένων που οι υποθέσεις τους διαχέονται σε περισσότερα από ένα βουλεύματα. Εκεί συναντούμε και κατηγορούμενους που ενέχονταν και στην τελευταία υπόθεση στον Βαχό, όλοι τους κάτοικοι Μηλέας, Νομιστή και Πολιάνας, οι οποίοι κατηγορούνταν επιπλέον για τις δολοφονίες στη Λαγκάδα Λεύκτρου, των Ι. Μερκουρέα και Ι. Λιοκαρέα και ακόμα *“ επί φόνους εκ συστάσεως εν Πολιάνα εις βάρος των Σταυρούλας και Μαριάνθης Δραγωνέα”* και άλλων εννέα.⁵⁷⁷

Πράξεις βίας, δολοφονίες, κλοπές και εμπρησμοί σπιτιών καταγράφονται στην Πλάτσα με την εμπλοκή και άλλων τριών κατηγορουμένων, των Δ. Ρ., Θ. Λ. και Ιω. Μ,⁵⁷⁸ όπως και στη Μηλέα για άλλον κατηγορούμενο, τον Γ. Κ., που του αποδίδονταν η κατηγορία *“ του φόνου δύο προσώπων αγνώστων τη ανακρίσει επωνύμων και εμπρησμού μίας οικίας αγνώστου ιδιοκτήμονος, πράξεσι λαβουσών χώραν της πρώτης κατά το έτος 1944 εις Μηλέα και αλλαχού και της δευτέρας της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1944.”*⁵⁷⁹ Άλλες πράξεις βίας με εμπρησμούς οικιών, στις οποίες ενέχονται επτά κατηγορούμενοι, σημειώνονται και στο γειτονικό χωριό Θαλάμες το τελευταίο δεκαήμερο του Αυγούστου.⁵⁸⁰ Πρόκειται, όπως φαίνεται, για ένα από τα φονικότατα διαστήματα της δράσης των Τ.Α. και μάλιστα, προκαλεί εντύπωση η

⁵⁷⁵ Σε γεγονότα που έλαβαν χώρα στο εξεταζόμενο χρονικό διάστημα αναφέρονται εννέα βουλεύματα των αρχείων της Μεσσηνίας, τα υπ. αρ. 449, 460, 477, 493, 321, 448, 450, 451, 477\ ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵⁷⁶ Βούλευμα 321\ 14-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας. \ \ Σπ. Βουγιουκλάκης, ο.π., σελ. 191.

⁵⁷⁷ Βούλευμα 477\ 7-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵⁷⁸ Βουλεύματα 450\ 18-10-1947, 451\ 18-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵⁷⁹ Βούλευμα 448\ 18-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας

⁵⁸⁰ Βούλευμα 460\ 29-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

παρουσία γυναικών και παιδιών ανάμεσα στα θύματα, όπως επιβεβαιώνεται και από σχετική σχετική βιβλιογραφική αναφορά.⁵⁸¹

Πληρέστατη εικόνα της δράσης του Τάγματος Γυθείου μας παρέχει έκθεση του ίδιου του Π. Κατσαρέα που αναφέρεται στα πεπραγμένα του λόχου του στο τριήμερο από 15 έως 18 Αυγούστου 1944: *“Ο λόχος κινηθείς την 15^{ην} ώραν της 15^{ης} \8\44 από Σκαμνακίου αφίκετο μετά 2 ώρες εις Πάνιτσαν άνευ ουδενός επεισοδίου. Την 19^{ην} ώραν εξετέλεσε τους καταδικασθέντας υπό του εκτάκτου στρατοδικείου του Τάγματος. [...] Είς Πάνιτσαν ενεπρήσθησαν πέντε οικίαι σημαινόντων κομμουνιστών και εις Μονήν Τσίγκου όλαι αι εκεί οικίαι. Ποίμνια ο λόχος έχει περισυλλέξει περί τα 500 αιγοπρόβατα και περί τους 50 βόας.”*⁵⁸² Στην ίδια έκθεση καταγράφεται και η δράση άλλων τμημάτων που εκτρέπονταν σε αδιάκριτες δολοφονίες. *“Κατά την διέλευσιν τμημάτων Σπάρτης Τσώμπου από Μηλιά-Λαγάδα-Άγιος Ηλίας εφονεύθησαν και πρόσωπα αγνών εθνικιστικών φρονημάτων. Επίσης ο λόχος Αρεοπόλεως (μεμονωμένοι στρατιώτες) [...] εξετέλεσαν θανατώσαντες πολλά πρόσωπα από Χοτάσιας μέχρι Οιτύλου από προσωπικά μίση κατά το πλείστον.”*⁵⁸³

⁵⁸¹ Κ. Βουγιουκλάκης, ο.π.

⁵⁸² Έκθεσις *“Επιχειρήσεις του Λόχου Κατσαρέα από 15-18.8.1944,”* περιλαμβάνεται στο Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Β, ο. π., σελ. 263.

⁵⁸³ Ο.π.

6.7. ΟΙ ΣΕΛΙΤΣΑΝΟΙ

Από τα χωριά της Μεσσηνιακής Μάνης που εμφανίζουν μια πρώιμη συνεργασία των κατοίκων του με τους Γερμανούς ήταν το χωριό Σέλιτσα (σημ: σημερινή Βέργα), σε κοντινή απόσταση από την Καλαμάτα. Ήδη από τον Μάρτιο του 1943 κάτοικοι του χωριού σε συνεργασία με τους Γερμανούς επιχειρούσαν προς αναζήτηση ανταρτών και των τροφοδοτών τους.

*“ Πολλοί Σελιτσάνοι είχανε γίνει φανατικοί συνεργάτες των Γερμανών αρχικά και αργότερα ταγματасφαλίτες. Στις 23 Μαρτίου 1943 πολλοί Γερμανοί με πολιτικά και κάμποσοι Σελιτσάνοι μεταμφιεσμένοι με γυναικεία ρούχα και μάσκες ήρθαν ξαφνικά στα Σωτηριάνικα. Είχανε μάθει ότι περνούσαν από το χωριό αντάρτες για πληροφορίες και τρόφιμα και ότι κάποιοι από μας τους στηρίζανε.”*⁵⁸⁴

Η δυναμική παρουσία κατοίκων του χωριού στις επιχειρήσεις που διενεργούν οι Γερμανοί πριν ακόμα δημιουργηθούν τα Τ.Α., λίγο απέχει από το να το συγκαταλέξουμε στα “οπλισμένα” χωριά, τις τοπικές πολιτοφυλακές, δηλαδή, που οπλίστηκαν με πρωτοβουλία παραγόντων της κοινότητας του κάθε χωριού και που η επάνδρωσή τους στηρίχτηκε στα συγγενικά δίκτυα.⁵⁸⁵ Στην περίπτωση, όμως, της Σέλιτσας πέρα από την παρουσία μιας πολυπληθούς και συμπαγούς ομάδας οι υπόλοιποι συμμετείχαν αφού ενέδιδαν στις πιέσεις που τους ασκούσαν επειδή δεν συνεργάζονταν, όπως φαίνεται και από την υπόθεση που ακολουθεί.

Σύμφωνα με το κατηγορητήριο, δεκατρείς κάτοικοι του χωριού από τον Ιανουάριο του 1944 με την ίδρυση των Τ.Α. “ ανέλαβον υπηρεσίαν παρά τοις αρχαίς κατοχής και [...] ταυτοχρόνως κατέδωσαν εις τον εχθρόν Έλληνας υπηκόους και ενήργησαν διά την σύλληψιν των [...] εξωπλίσθησαν παρά των Γερμανών διά Γερμανικών όπλων [...] και ενήργησαν προπαγάδαν υπέρ αυτού πιέζοντες τους κατοίκους του χωριού Σέλιτσα λέγοντες αυτούς “ή θα πάρετε όπλα από τους Γερμανούς ή θα σας αποστείλωμεν εις την Τρίπολιν” και ούτω διά του πιεστικού τρόπου κατώρθωσαν να παρασύρουν αρκετούς [...] ταυτοχρόνως εξήρουν το έργον του κατακτητού λέγοντες ‘οι Γερμανοί είναι αήττητοι.’”⁵⁸⁶

⁵⁸⁴ Μαρτυρία του Βαγγέλη Κουκέα, περιλαμβάνεται στο Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 113.

⁵⁸⁵ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 32.

⁵⁸⁶ Βούλευμα 446\12-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

Την προπαγάνδα ακολούθησαν οι καταδόσεις, καθώς “έκάλεσαν εις χωρίον Σέλιτσα κατ’ επανάληψιν τους Γερμανούς και κατέδωσαν εις αυτούς τους Γ. Ζ, Ε. Ζ., Κ. Κ., Δ. Χ., Μ. Χ, Δ. Γ., Κ. Χ., οίτινες συλληφθέντες υπό των κατηγορουμένων παρεδόθησαν ακολούθως εις τους Γερμανούς οίτινες εξετέλεσαν εν Καλάμαις τον Δ. Γ.⁵⁸⁷, ταυτοχρόνως ενήργησαν διά την σύλληψιν και κατάδοσιν εις τους Γερμανούς του κρυπτομένου Γ. Σκ. οίτινες και εξετέλεσαν τούτον και τέλος ότι ενήργησαν διά την σύλληψιν των Ε. Κ., Δ. Κ. και Γ. Β.” Επιπλέον, φέρονται να προέβησαν και σε άλλες συλλήψεις και στην εκτέλεση έξι Ελλήνων, αγνώστων στοιχείων. Το βαρύτατο κατηγορητήριο συμπληρώνουν οι κλοπές διαφόρων αντικειμένων και τροφίμων “ίνα τα έχουν παρανόμως ως ιδιοκτησίαν των, τα δε αντικείμενα της κλοπής είναι ιδιαίτερος μεγάλης αξίας.”⁵⁸⁸

Σε άλλο βούλευμα που αναφέρεται στη σύλληψη και εκτέλεση του Π. Σερεμέτη στις 15 Ιουνίου στην Καλαμάτα, οι κατηγορίες που διατυπώνονται, αποδίδονται στους Γ. Ζ.⁵⁸⁹ και Π. Χ., κατοίκους της Σέλιτσας, οι οποίοι συνέπραξαν στη συγκεκριμένη εκτέλεση με τον επίσης κατηγορούμενο και ισχυρό άντρα των Τ\Α με δράση στον κάμπο Αβίας, Γ. Κ.⁵⁹⁰ Ο Π. Σερεμέτης ήταν ένας από τους είκοσι επτά που εκτελέστηκαν στον ποταμό Νέδοντα της Καλαμάτας εκείνη τη μέρα. Η παρουσία μελών της ομάδας των Σελιτσάνων διακρίνεται και σε ένα άλλο βούλευμα που δυστυχώς δεν παρέχει καμία πληροφορία για τον λόγο για τον οποίο κατηγορούνταν, παρά μόνον ότι διατάζεται η σύλληψη των πέντε μελών της που εκ παραδρομής είχαν αφεθεί προηγούμενα ελεύθεροι από το Δικαστήριο.⁵⁹¹ Τέλος, στη μοναδική υπόθεση που έφτασε στο ακροατήριο του ΕΔΔ Καλαμών, σε δίκη που έγινε τον Μάιο του 1950 και αφορούσε ένα μέλος της παραπάνω ομάδας των Σελιτσάνων, τον Γ.Δ.Χ., η κατηγορία που του αποδίδονταν ήταν η εκτέλεση. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα πρακτικά της δίκης, μαζί με τον συγκατηγορούμενό του, απόντα κατά τη δίκη, Ευ. Π., από το χωριό

⁵⁸⁷ Ο Δ. Γυφτέας, αγρότης από την Σέλιτσα, ήταν ανάμεσα στους είκοσι επτά εκτελεσμένους στον Νέδοντα ποταμό της Καλαμάτας σε αντίποινα για τη δολοφονία του αξιωματικού των Τ\Α, Π. Γεωργανά. (Ν. Καράμπελας, ο.π., σελ. 459-460.)

⁵⁸⁸ Ο.π.

⁵⁸⁹ Η περίπτωση του Σελιτσάνου ταγματасφαλίτη και ζωοκλέφτη Γ. Ζούζουλα, συνεργάτη του Καμαρινέα, μαρτυρείται και από τους παθόντες κατοίκους στα Σωτηριάνικα στην επίθεση που δέχτηκαν τον Μάρτιο του 1943, αλλά και από τους κατοίκους της Καλαμάτας κατά την πρώτη ημέρα μετά την αποχώρηση των Γερμανών, όταν δολοφόνησε εν ψυχρώ νεαρό παιδί με πρόσχημα την παραβίαση της απαγόρευσης της κυκλοφορίας που είχαν επιβάλει ο Περρωτής και ο Θεοφάνους στην “απελευθερωμένη” πόλη. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 114, 281.) \\ Σε δημοσίευμα του εαμικού Τύπου μετά την απελευθέρωση της Καλαμάτας και την επικράτηση του ΕΛΑΣ, ο Ζούζουλας αναφέρεται ως ο κύριος εκτελεστής των μονάδων των Ταγμάτων Ασφαλείας της πόλης. (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 27 Σεπτέμβρη 1944.)

⁵⁹⁰ Βούλευμα 308 \ 28-4-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁵⁹¹ Βούλευμα 466 \ 30-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

Πηγάδια, “προέβησαν, εις πράξεις βίας [...] εις βάρος Συμμάχου, ήτοι του Άγγλου υπηκόου, Κυπρίου την καταγωγήν Ι.Β. ένεκα της δράσεώς του κατά του εχθρού, εξ ων βιαίων πράξεων επήλθεν ο θάνατος αυτού.”Ο μάρτυρας Α. Κ. είχε καταθέσει ότι “ο παθών οδηγήθηκε από Σελιτσάνους στη Δήμιοβα και εκτελέστηκε.”⁵⁹²

⁵⁹² Δίκη 15\27-5-1950, ΓΑΚ Μεσσηνίας..

ΚΕΦ. 7: Ο ΑΦΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑ

Ο αφοπλισμός των Ταγμάτων της Πελοποννήσου, που πραγματοποιήθηκε μεταξύ Σεπτεμβρίου και Οκτωβρίου 1944, αποδείχθηκε ότι δεν ήταν καθόλου εύκολο εγχείρημα, όχι μόνο επειδή δεν γινόταν πάντα εκουσίως και απαιτούνταν σκληρές μάχες για να επιτευχθεί, αλλά και γιατί συνοδεύονταν τις περισσότερες φορές από αιματηρές αντεκδικήσεις του πληθυσμού, τις οποίες το ΕΑΜ όφειλε να αποτρέπει, αν ήθελε να διασφαλίσει μια ομαλή παράδοση της εξουσίας στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Τις περισσότερες φορές, όμως, ο αφοπλισμός είχε ειρηνική κατάληξη, χάρη στις επίμονες και επίμονες προσπάθειες τοπικών στελεχών του ΕΑΜ, που επιδείκνυαν παροιμιώδη αυτοσυγκράτηση, ακολουθώντας τη γραμμή του ΚΚΕ να μην υπάρξει κανένα έκτροπο κατά τη φάση της μετάβασης, ώστε να ολοκληρωθεί απρόσκοπτα η εγκατάσταση των κυβερνητικών αρχών μετά την απελευθέρωση.⁵⁹³

Παρατηρείται, έτσι, το φαινόμενο στην Πελοπόννησο, την πρώτη γεωγραφική περιφέρεια που εκκενώνεται από τα γερμανικά στρατεύματα, ο αφοπλισμός των Ταγμάτων να μη γίνεται με τους ίδιους όρους παντού. Βλέπουμε, λοιπόν, την παράδοση των ταγματасφαλιτών και του οπλισμού τους, αλλού να επιτυγχάνεται αναίμακτα μετά από διαπραγματεύσεις, όπως έγινε στην Τρίπολη, την Πάτρα, την Κορίνθο, το Ναύπλιο, το Γύθειο, τη Μονεμβασιά, την Πύλο, και να αποφεύγονται οι αντεκδικήσεις του πληθυσμού, ενώ αλλού, στον Πύργο, στην Καλαμάτα, στον Μελιγαλά, στους Γαργαλιάνους, στον Μιστρά, το εγχείρημα να καταλήγει σε άγριες συγκρούσεις και να ακυρώνει την προοπτική μιας ειρηνικής απελευθέρωσης που ήταν, άλλωστε, και στις προθέσεις του ΕΑΜ.⁵⁹⁴

Ένα ενδιαφέρον ερώτημα που καλούμαστε να απαντήσουμε σε αυτήν την εργασία, είναι ποιοι συγκεκριμένοι παράγοντες διαφοροποίησαν τις περιπτώσεις αυτών των πόλεων, ώστε να καταλήξει η Μεσσηνία συγκεκριμένα, που βρίσκεται και στο ερευνητικό πεδίο της, να αποκτήσει το θλιβερό προνόμιο του νομού στον οποίο συντελέστηκαν τρεις μάχες με τον ΕΛΑΣ μετά την αποχώρηση των Γερμανών για να εξαναγκαστούν σε παράδοση τα Τ\Α, με

⁵⁹³ Η ΠΕΕΑ με διάταγμά της καθιστούσε υπεύθυνη τη νεοσυσταθείσα Πολιτοφυλακή του ΕΑΜ ώστε να αποφευχθεί κάθε αντεκδίκηση. Και ο ίδιος ο Σαράφης εγγυούταν την ασφάλεια των ταγματасφαλιτών, αν παραδίδονταν. (Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 91) \\ Τις προσπάθειες αυτές έρχονταν να ενισχύσουν αρκετές φορές οι συνδυασμένες μεσολαβητικές πρωτοβουλίες Βρετανών πρακτόρων, μελών της Διασυμμαχικής αποστολής, ή απεσταλμένων της κυβέρνησης Παπανδρέου και στελεχών του Ερυθρού Σταυρού (Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 69)

⁵⁹⁴ Τόσο το ΚΚΕ όσο και το ΕΑΜ είχαν ευθυγραμμιστεί στη γραμμή της εθνικής συμφιλίωσης ήδη από τα τέλη του 1942, όπως αυτή είχε εκφραστεί με την Πανελλαδική Συνδιάσκεψη του ΚΚΕ. (Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 85.)

μεγάλες απώλειες και από τις δύο πλευρές, κυρίως των ηττημένων. Και επιπλέον, κατά πόσο αυτή η εξέλιξη σημάδεψε νικητές και ηττημένους, ώστε να καθορίσει με τη σειρά της την πορεία των πραγμάτων από εκεί και έπειτα, από την Απελευθέρωση και μετά. Από την άλλη, γιατί δε συνέβη το ίδιο με το Τάγμα Ασφαλείας Γυθείου, για παράδειγμα, για να περιοριστούμε σε ένα Τάγμα που παρακολουθήσαμε τη δράση τμήματός του και στον μεσσηνιακό νομό, η οποία υπήρξε εξίσου φονική απέναντι στον εαμικό πληθυσμό;

Η αναζήτηση της απάντησης γίνεται επιτακτικότερη αν συνυπολογίσουμε ότι η επίδραση που άσκησαν οι ίδιοι παράγοντες χρεώνεται, όχι μόνο στις απώλειες που καταγράφηκαν από τις μάχες αλλά και σε αυτές που οφείλονταν σε αντεκδικήσεις του πληθυσμού εναντίον των ηττημένων ταγματασφαλιτών, εξ αφορμής των μαχών που δόθηκαν. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του Μελιγαλά όπου συντελέστηκαν μεγάλης κλίμακας εκκαθαρίσεις ταγματασφαλιτών μετά τη μάχη που δόθηκε εκεί, από συγγενείς, κυρίως, θυμάτων οι οποίοι στράφηκαν εναντίον τους ως αντεκδίκηση για όσα είχαν διαπράξει κατά τη διάρκεια της Κατοχής, αλλά και για την ευθύνη που έφεραν ακέραια για τα νέα θύματα που είχε ο ΕΛΑΣ κατά τη διάρκεια της μάχης, απόρροια της αδιάλλακτης στάσης τους που είχε οδηγήσει στη σύγκρουση.

Και σε αυτό η Μεσσηνία έχει το θλιβερό προβάδισμα, καθώς, εκτός από τον Μελιγαλά, αντίστοιχα περιστατικά αυτοδικίας σημειώθηκαν στην Καλαμάτα, την Πύλο, τη Μεσσήνη,⁵⁹⁵ τη Λογγά Πυλίας⁵⁹⁶ ή την Οιχαλία.⁵⁹⁷ Το αποτέλεσμα ήταν να βαθύνει ακόμα πιο πολύ το χάσμα μεταξύ των δύο παρατάξεων και να εισφέρει στη διαμόρφωση του εμφυλιοπολεμικού κλίματος μετά την απελευθέρωση, με τον νέο κύκλο αίματος που ανοίχτηκε στην περίοδο της “λευκής τρομοκρατίας” και τους ηττημένους σε θέση ισχύος αυτήν τη φορά. Το κληροδότημα του εμφύλιου διχασμού που πέρασε από την Κατοχή στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια έχει τις ρίζες του και σε αυτήν την εξέλιξη.

Αναμφισβήτητα, ο χώρος και ο χρόνος κατά τον οποίο συντελέστηκε η αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων εξηγούν, αρχικά, αυτήν τη διαφοροποίηση. Οι πόλεις της Μεσσηνίας και ο Πύργος βρίσκονται στο κομμάτι εκείνο της Πελοποννήσου, από όπου

⁵⁹⁵ “Ο λαός του νησιού λυντζάρισε τους αλήτες,” (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 19 Σεπτεμβρίου 1944)

⁵⁹⁶ “Τιμωρία αλητών” (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 30 Σεπτεμβρίου 1944.)

⁵⁹⁷ “Ο λαός τιμωρεί...” (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 5 Οκτώβριου 1944.)

άρχισε πρώτα η αποχώρηση των Γερμανών και είναι οι πρώτες που εκκενώνονται από τις γερμανικές δυνάμεις. Αυτό, από τη μία, επιταχύνει τη δράση του ΕΛΑΣ να απαιτήσει από τα Τ\Α την παράδοση του οπλισμού τους, όπως, άλλωστε, ήταν και η επιταγή του Συμμαχικού Στρατηγείου και της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, ακόμα και να καταλάβει τις πόλεις μετά από μάχη, αν η παράδοση δεν ήταν εφικτή.⁵⁹⁸ Από την άλλη μεριά, η ίδια εξέλιξη προβληματίζει τα Τάγματα, τα οποία δυσπιστούν για τις προθέσεις του ΕΛΑΣ, υπό τον φόβο επιπλέον της αντεκδίκησης, πράγμα που τα ωθεί στην ακραία λύση της σύγκρουσης.⁵⁹⁹ Προς την κατεύθυνση αυτή απέβλεπε και η επιστράτευση που διενεργούσαν την τελευταία στιγμή για να πυκνώσουν τις γραμμές τους.⁶⁰⁰

Ανάλογη αμηχανία καταλαμβάνει και τους Βρετανούς απέναντι στον ΕΛΑΣ, οι οποίοι, λόγω της αδυναμίας τους να διαθέσουν την κατάλληλη στιγμή χερσαίες δυνάμεις που να καλύπτουν τον κενό χώρο που άφηναν οι Γερμανοί φεύγοντας, αδυνατούσαν να διασφαλίσουν τον οπλισμό των Ταγμάτων και ενδεχομένως και την ακεραιότητά τους, κάτι που επιθυμούσαν, καθώς προσέβλεπαν ενδόμυχα και σε μία σύμπραξη στο άμεσο μέλλον. Μένει τώρα να δούμε από που αντλούσαν την αυτοπεποίθησή τους τα Τάγματα Ασφαλείας για την επικράτησή τους έναντι του ΕΛΑΣ, τη στιγμή που τα τμήματα του ΕΛΑΣ στην Πελοπόννησο και πολυπληθέστερα ήταν στη συγκεκριμένη συγκυρία και έφεραν τη νομιμότητα που χαρακτηρίζει έναν στρατό ενταγμένο στο Συμμαχικό Στρατηγείο Μέσης Ανατολής που υλοποιεί τα σχέδια του μεγάλου αντιφασιστικού μετώπου, και μάλιστα τις περισσότερες φορές υπό βρετανική επίβλεψη.⁶⁰¹

⁵⁹⁸ Η χρήση βίας απέναντι στα Τ\Α είχε οριστεί από την κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας να ασκείται στην περίπτωση που τα Τ\Α δεν παρέδιδαν τα όπλα. (Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 92.)

⁵⁹⁹ Επιπλέον το ΕΑΜ, ενώ προσέβλεπε σε αναίμακτη λύση, παράλληλα, δεν μπορούσε να μην λαμβάνει υπόψη του τη διαταγή της κατοχικής κυβέρνησης στα Τάγματα που έλεγε να μην παραδώσουν τα όπλα για να προστατευτούν οι πόλεις από τον κομμουνισμό. Τέτοιες ειδήσεις έρχονταν να προστεθούν στο ήδη βαρύ κλίμα εναντίον τους για όσα είχαν διαπράξει στην Κατοχή αλλά και να επιβεβαιώσουν τους χειρότερους φόβους του ΕΑΜ για την πιθανότητα ενός πραξικοπήματος κατά το διάστημα της Απελευθέρωσης, με τη σύμπραξη Ταγμάτων, απόστρατων αξιωματικών και αντιστασιακών οργανώσεων και με ενδεχόμενη ακόμα και τη βρετανική στήριξη, εκμεταλλευόμενοι το κενό εξουσίας μέχρι να επιστρέψει η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. (Ο.π., σελ. 90, 91, 97)

⁶⁰⁰ *“Μπήκε ο Σεπτέμβρης του 1944 [...] Εμείς (σημ.: ο ΕΛΑΣ) ετοιμαζόμαστε να μπούμε στις πόλεις. Μάθαμε ότι οι Γερμανοί με τους ταγματасφαλίτες σκοπεύουν να κάνουν επιστράτευση και να ενισχύσουν τις φρουρές των ταγματасφαλιτών ο καθένας για λογαριασμό του βέβαια. Οι Γερμανοί για να εξασφαλίσουν ανενόχλητοι υποχώρηση και οι ταγματасφαλίτες για να κρατήσουν τις πόλεις με τις δικές τους δυνάμεις, αφού θα έφευγαν οι Γερμανοί.”* (Κ. Παπακωνσταντίνου (Μπελάς), ο.π., σελ. 99)

⁶⁰¹ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 99.

Η απόφαση να κρατήσουν τον οπλισμό τους, ιδιαίτερα εκείνον που τους άφησαν οι Γερμανοί φεύγοντας,⁶⁰² και να τον στρέψουν εναντίον του ΕΛΑΣ, όπως υπαγόρευε, άλλωστε, και η τακτική που ακολουθούσαν οι Γερμανοί στην κατεύθυνση της υποκίνησης εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα,⁶⁰³ εξυπηρετούσε αρχικά την εξασφάλιση της ομαλής αποχώρησης των Γερμανών, κάτι που είχε μεταξύ Γερμανών και Ταγμάτων συμφωνηθεί. Την αποστολή αυτή τα Τάγματα Ασφαλείας της Πελοποννήσου την έφεραν εις πέρας με μεγάλη επιτυχία.⁶⁰⁴ Ενδεικτική της άψογης συνεργασίας τους μέχρι τέλους, ήταν η συμμετοχή των Ταγμάτων ακόμα και στις καταστροφές των υποδομών και των στρατιωτικών προμηθειών που διενεργούσαν οι γερμανικές δυνάμεις μεταξύ 13 Αυγούστου και 5 Οκτωβρίου, ενόψει της επικείμενης αποχώρησής τους από την Πελοπόννησο,⁶⁰⁵ για να δυσχεράνουν μια ενδεχόμενη συμμαχική απόβαση και πορεία των συμμαχικών δυνάμεων προς την Αθήνα.⁶⁰⁶

Στη Μεσσηνία, την τελευταία μέρα της αποχώρησης των Γερμανών, η καταστροφή που έγινε με τη συμμετοχή ταγματασφαλιτών, των δύο γεφυρών του Πάμισου ποταμού στη Μεσσήνη, που συνέδεαν την πόλη της Καλαμάτας με τους ορυζώνες του κάμπου, διασφαλίζοντας, έτσι, την απρόσκοπτη μετάβαση των κατοίκων καλλιεργητών και τη συγκομιδή της παραγωγής, παραλίγο να καταδίκασε τους Μεσσήνιους σε βέβαιο λιμό των επόμενο χειμώνα, αν δεν τις αποκαθιστούσαν ταχύτατα συνεργεία εθελοντών.⁶⁰⁷ Σωτήρια ήταν και η δράση μικρών παιδιών του λιμανιού της Καλαμάτας, που με την καθοδήγηση

⁶⁰² Σε ερώτηση συνηγόρου υπεράσπισης κατηγορουμένων στη μεγάλη δίκη των αρχιδοσιλόγων, Ράλλη, Τσολάκογλου κλπ., που ξεκίνησε στην Αθήνα την 21^η Φεβρουαρίου 1945, αν οι Γερμανοί παρέδωσαν οπλισμό στον ΕΛΑΣ, ο Θεμ. Τσάτσος, υπουργός της κυβέρνησης Παπανδρέου και μάρτυρας κατηγορίας των δοσιλόγων, κατέθεσε ότι τα μόνα όπλα που παρέδωσαν οι Γερμανοί φεύγοντας ήταν πυροβόλα στα Τάγματα του Παπαδόγγονα στην Τρίπολη και στα Τάγματα της Θεσσαλονίκης. (Ν. Κ. Καρκάνης, Οι δοσιλόγοι της Κατοχής, Δίκες παρωδία, Ντοκουμέντα, Αποκαλύψεις, Μαρτυρίες, δεύτερη έκδοση, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1982, σελ. 68.)

⁶⁰³ Lars Baerentzen, Η απελευθέρωση της Πελοποννήσου Σεπτέμβριος 1944 στο Γ. Ιατρίδης (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940- 1950, Ένα έθνος σε κρίση*, Θεμέλιο Αθήνα 2006, σελ. 229. \\\ Χ.Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 596.

⁶⁰⁴ Οι Γερμανοί είχαν εντυπωσιαστεί από “...τη μαχητικότητα και το πάθος που επέδειξαν τα Τάγματα Ασφαλείας ειδικά στην Πελοπόννησο για να προστατεύσουν τη Βέρμαχτ κατά την αποχώρησή τους από την Ελλάδα,” την οποία προάσπισαν μέχρι και την τελευταία στιγμή. (Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 97)

⁶⁰⁵ Στις καταστροφές συγκαταλέγονταν σιδηροδρομικές γραμμές και εγκαταστάσεις, γέφυρες, όπως εκείνες του Πηνειού, δρόμοι, τα λιμάνια του Κατάκωλου και του Ναυπλίου και το αεροδρόμιο του Άραξου. (Lars Baerentzen, ο.π., σελ. 229) \\\ (Χ. Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 594- 595, Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 582) \\\ Τα Τάγματα επιπλέον συμμετείχαν στην καταστροφή των τριών γεφυρών του Ισθμού και στην κατακρήμνιση πολλών ατμομηχανών και βαγονιών εκεί. (Μαρτυρία του Π. Κανελλόπουλου στη δίκη των δοσιλόγων, στις 21 Φεβρουαρίου 1945 στο Ν. Καρκάνης, ο.π., σελ. 81.)

⁶⁰⁶ Χ.Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 592.

⁶⁰⁷ Μαρτυρία του διοικητικού αντιπροσώπου της ΠΕΕΑ, γιατρού Στάθη Καναβού, περιλαμβάνεται στο Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 277.

στελεχών του ΕΑΜ διέσωσαν από βέβαιη καταστροφή το παγιδευμένο με εκρηκτικά λιμάνι στο μεγαλύτερο μέρος του.⁶⁰⁸

Πράγματι, οι Γερμανοί έφυγαν σχεδόν ανενόχλητοι με την κάλυψη που τους παρείχαν οι ταγματасφαλίτες από τις κατά τόπους βάσεις τους, εφοδιασμένοι πλέον από τους Γερμανούς με όπλα, πολεμοφόδια και τρόφιμα που είχαν εξαιρεθεί από τις καταστροφές, με διαταγή του στρατιωτικού διοικητή νοτίου Ελλάδας, στρατηγού Φέλμου. Μάλιστα, ο Φέλμου με μια συμβολική κίνηση αποχαιρετισμού επιλήφθηκε προσωπικά του εξοπλισμού των μονάδων του Παπαδόγκωνα, όταν διέταξε την αεροπορία να του προμηθεύσουν με ρίψεις πυρομαχικά.⁶⁰⁹ Μεταξύ άλλων, τους παραδόθηκε όλος σχεδόν ο ιταλικός οπλισμός, ελαφρύς και βαρύς, πυροβόλα όπλα, πεδινά και αντιαεροπορικά, όλμοι και άφθονα πυρομαχικά,⁶¹⁰ που ο ΕΛΑΣ δεν είχε καταφέρει να αποσπάσει από τους Ιταλούς, όπως έγινε σε άλλες περιοχές της χώρας με τη συνθηκολόγηση των τελευταίων.⁶¹¹

Με δεδομένη, όμως, την αποχώρηση των Γερμανών και την απώλεια της στήριξης που τους παρείχαν, αλλά και την προσδοκώμενη έλευση των Βρετανών, είναι πολύ δύσκολο να κατανοήσουμε την απόφαση που πάρθηκε, γιατί στην ουσία αντέβαινε στην επιταγή του Συμμαχικού Στρατηγείου και της εξόριστης κυβέρνησης, στις διαταγές της οποίας, άλλωστε, τα Τ\Α είχαν δηλώσει ότι θα θέσουν τις δυνάμεις τους. Είναι βέβαιο ότι η εκτίμηση που είχαν για την υπεροπλία τους, που τελικά απέβει εσφαλμένη, έπαιξε ένα ρόλο σε αυτό, όπως επίσης και ο φόβος των αντεκδικήσεων, όπως είπαμε, για όσα είχαν διαπράξει στον μαρτυρικό νομό με τα μπλόκα, τις συλλήψεις και τις εκτελέσεις.

Το σημαντικότερο, όμως, φαίνεται ότι ήταν η βεβαιότητα που έτρεφαν για τους Βρετανούς ότι θα επενέβαιναν υπέρ τους, βλέποντας τη σύγκρουση μεταξύ Ταγμάτων και

⁶⁰⁸ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 271-273.

⁶⁰⁹ Χ. Φ. Μάγερ, ο.π., σελ. 612.

⁶¹⁰ Η υπεροπλία που απέκτησαν τα Τάγματα ήταν τέτοια που στη συζήτηση που γινόταν με τον Παπαδόγγονα για την παράδοση των Ταγμάτων της Τρίπολης, με τη μεσολάβηση του υπουργού της κυβέρνησης Π. Κανελλόπουλου, «ο Παπαδόγκωνας κόμπαζε ότι θα έκανε στάχτη τους αντάρτες με τα πυροβόλα του.» (Κ. Παπακωνσταντίνου (Μπελάς), Η Νεκρή Μεραρχία, τ. Α, Αλφειός 2002, σελ.118) \\ Επρόκειτο για 24 πυροβόλα διαφόρων διαμετρημάτων με μεγαλύτερο των 155 χιλιοστών, τα οποία παραδόθηκαν τελικά από τον Παπαδόγκωνα στον ΕΛΑΣ, κατά την αναίμακτη παράδοση των δύο χιλιάδων ταγματасφαλιτών της Τρίπολης και χρησιμοποιήθηκαν με επιτυχία στην εκπόρθηση της τελευταίας βάσης των Ταγμάτων στην Πελοπόννησο, εκείνης του Μιστρά. (Ντίνος Ροζάκης, ο.π. σελ. 127, 130.)

⁶¹¹ «Ο Μοριάς είναι η μόνη περιοχή απ' όλη την Ελλάδα που δεν κατόρθωσε (σημ.: ο ΕΛΑΣ) να εκμεταλλευθεί την κατάρρευση της Ιταλίας το Σεπτέμβριο του 1943. Ελάχιστα όπλα πήρε από τους Ιταλούς...» (Κ. Παπακωνσταντίνου (Μπελάς), ο.π., σελ. 83.)

ΕΛΑΣ, αποβιβάζοντας δυνάμεις το ταχύτερο δυνατόν στην Πελοπόννησο. Η προσδοκία αυτή ήταν βάσιμη από τη μεριά τους, από τη στιγμή που και οι ίδιοι οι Βρετανοί συνέβαλαν στη συντήρησή της, με το να μην καταδικάζουν ευθέως τα Τάγματα και να αφήνουν να θεωρούνται φίλια δύναμη, προσβλέποντας στο ενδεχόμενο να τα χρησιμοποιήσουν ως αντίπαλη δύναμη στον ΕΛΑΣ την ώρα της απελευθέρωσης. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν ο ΕΛΑΣ να αναγκαστεί να δώσει μέχρι τέλους σκληρές μάχες στην Πελοπόννησο, για να αφοπλίσει τις δυνάμεις των ταγματασφαλιτών, εξ αφορμής των οποίων ξεσπούσε και η συσσωρευμένη οργή των κατοίκων για τη στάση των Ταγμάτων κατά τη διάρκεια της Κατοχής και τα μαζικά αντίποινα που ο πληθυσμός είχε βιώσει.⁶¹²

Είναι σχεδόν βέβαιο ότι την επιθυμία των Ταγμάτων της Πελοποννήσου να κρατήσουν τα όπλα τους, ευνοούσαν και οι Βρετανοί, όταν συνειδητοποιούν ότι, με την αιφνίδια τροπή που πήρε η κατάσταση στην Πελοπόννησο με την αποχώρηση των Γερμανών από τον Πύργο και την Καλαμάτα στις αρχές του Σεπτέμβρη, η μοναδική τους ελπίδα να διατηρήσουν τον έλεγχο μέχρι την άφιξη της κυβέρνησης Παπανδρέου θα ήταν να μην εμποδίσουν μια επικείμενη σύγκρουση μεταξύ Ταγμάτων και ΕΛΑΣ και στην ανάγκη να την υποδαυλίσουν, με την πεποίθηση ότι τα Τάγματα θα έβγαιναν νικητές, λόγω της υπεροπλίας τους έναντι του ΕΛΑΣ. Κάτι τέτοιο θα έλυνε και το ζήτημα των παραδοθέντων από τους Γερμανούς όπλων στα Τάγματα, για την τύχη των οποίων οι Βρετανοί αγωνιούσαν τόσο πολύ για το αν θα έπεφταν στα χέρια του ΕΛΑΣ, ώστε επιδίωξαν ακόμα και επαφές με Γερμανούς διοικητές μονάδων, που είχαν δείξει την προθυμία τους να παραδοθούν.⁶¹³

Ήδη από το καλοκαίρι, και συγκεκριμένα από τα μέσα Αυγούστου, πράκτορες του SOE μεσολαβούσαν για να επιτευχθεί προσέγγιση του πληρεξούσιου του Ράιχ στην Ελλάδα, Νοϋμπάχερ, και του στρατηγού Λάντς με το Φόρεϊν Όφισ, στην κατεύθυνση της ασφαλούς παράδοσης των γερμανικών μονάδων και του οπλισμού τους. Στη διαπραγμάτευση της παράδοσής τους, την οποία εξέταζαν οι Γερμανοί από τα τέλη Ιουνίου 1944, ανταποκρίθηκε θετικά η βρετανική πλευρά, αν κρίνουμε από σχετική οδηγία του βρετανικού υπουργείου εξωτερικών στον υπουργό για τη Μέση Ανατολή λόρδο Μόυν, με

⁶¹² Σε 1.500 άτομα υπολογίζονται τα θύματα του πληθυσμού στη Νότια Πελοπόννησο από συνεργάτες των Γερμανών κατά τη διάρκεια της Κατοχής, από το σύνολο των 2.319 που πιάστηκαν όμηροι. (Ντ. Κλόουζ, ο.π., σελ. 198) \\ Σε 1.490 υπολογίζονται οι εκτελεσμένοι και οι όμηροι μόνο στη Μεσσηνία. (Μ. Αθανασόπουλος, Όψεις των Δεκεμβριανών στην Επαρχία: Η "λαοκρατία" στη Μεσσηνία, στο *"Δεκέμβρης 1944. Το Παρελθόν και οι χρήσεις του,"* εκδ. αλεξάνδρεια, Αθήνα 2017, σελ. 152.)

⁶¹³ Lars Baerentzen, ο.π., σελ.226,227.

την οποία ενθαρρύνονταν η προσέγγιση των Βρετανών με τους Γερμανούς για να εμποδιστεί κάθε πιθανότητα να πέσει στα χέρια του ΕΛΑΣ γερμανικός οπλισμός κατά την αποχώρησή τους. Οι Γερμανοί με την κωλυσιεργία τους, που ενισχυόταν από τη διαπίστωση ότι οι Βρετανοί δεν είχαν επαρκείς δυνάμεις, ώστε να τους ασκήσουν στοιχειώδη πίεση για να παραδοθούν και επιπλέον, για να αποφύγουν άσκοπη αιματοχυσία, τελικά αποχώρησαν με ασφάλεια.⁶¹⁴ Μπορεί το σχέδιο να μην τελεσφόρησε, αλλά είναι ενδεικτικό των προθέσεων του βρετανικού παράγοντα να προλάβει μια ενδεχόμενη προσπάθεια του ΕΑΜ να καταλάβει την εξουσία, εκμεταλλευόμενο το κενό κατά την επικείμενη αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων.

Αυτή η ανησυχία, όπως αναφέραμε προηγούμενα, είχε αρχίσει να διαφαίνεται από τη διαφοροποίηση της στάσης των Βρετανών απέναντι στα Τάγματα Ασφαλείας, ήδη πριν από τη σύγκληση του Συνεδρίου του Λιβάνου, όταν αφήνονταν ανοικτό το ενδεχόμενο μιας μελλοντικής συνεργασίας μαζί τους, σε σημείο που να εξετάζεται και η μερική άρση της απερίφραστης καταδίκης τους από το BBC μέσω των ραδιοφωνικών καταγγελιών.⁶¹⁵ Είναι γνωστή η σημασία που απέδιδαν οι Βρετανοί και τα αστικά κόμματα στη συμμετοχή του ΕΑΜ στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας που θα προέκυπτε από το Συνέδριο, ως απαραίτητη προϋπόθεση για την απρόσκοπτη αποβίβαση των βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων και της ελληνικής κυβέρνησης στην Ελλάδα, εν όψει της επικείμενης απελευθέρωσης. Η άρνηση του ΕΑΜ να συμμετέχει σε αυτήν, αν δεν εκπληρώνονταν οι όροι που έθετε, ενέτεινε την ανησυχία Βρετανών και αστικών κομμάτων και διαμόρφωνε ανάλογα την περαιτέρω στάση τους. Προοίμιο αυτής της διαφοροποίησης μπορούμε να θεωρήσουμε την ιδέα της ένταξης των Ταγμάτων Ασφαλείας και άλλων συναφών οργανώσεων στον σχεδιαζόμενο ελληνικό στρατό, την οποία Βρετανοί και κυβέρνηση φάνηκαν να μην αποστρέφονται αρχικά.⁶¹⁶

Η δυσπιστία προς το ΕΑΜ και τις προθέσεις του τροφοδότησαν μια σειρά ενεργειών κυβέρνησης και Βρετανών με τις οποίες εκφράστηκε καθαρά η θέση τους απέναντι στα Τ.Α. Εδώ εντάσσεται η διακοπή της ρίψης φυλλαδίων από αέρος, με τα οποία καταγγέλλονταν η

⁶¹⁴ Πρ. Παπαστράτης, *Οι κυβερνήσεις εξορίας: ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο*, στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα. Β Παγκόσμιος Πόλεμος 1940-1945. Κατοχή - Αντίσταση*, τ. Γ1, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σελ. 246. \\ Στο τηλεγράφημα του Φ.Ο. προς τον Μόυν στις 14 Αυγούστου, τονίζεται ιδιαίτερα η ωφέλεια για τους Βρετανούς από την παράδοση των Γερμανών και του οπλισμού τους ταυτόχρονα με την έλευση των στρατευμάτων τους, ώστε να μην υπάρξει κενό εξουσίας που να το εκμεταλλευτεί το ΕΑΜ. (Lars Baerentzen, ο.π., σελ. 227)

⁶¹⁵ Μ. Σπηλιωτοπούλου - Π. Παπαστράτης, ο.π. σελ. 246, αρ. 3062\30-4-1944.

⁶¹⁶ Π. Παπαστράτης, ο.π., σελ. 235, 248.

δράση τους από τους Συμμάχους και την κυβέρνηση, μετά από αίτημα της κυβέρνησης Παπανδρέου και οι οδηγίες που λαμβάνει η Ελληνική Υπηρεσία του BBC από το Φόρειν Όφισ να σταματήσει να καταδικάζει τα Τάγματα στις ραδιοφωνικές του εκπομπές.⁶¹⁷ Και οι δύο ενέργειες απηχούν τις προθέσεις του βρετανικού παράγοντα, όπως εκφράστηκαν από τον αρμόδιο για ζητήματα Μέσης Ανατολής Βρετανό υπουργό, να αντιμετωπίζονται τα Τάγματα Ασφαλείας ως φίλιες δυνάμεις, τουλάχιστον το μεγαλύτερο μέρος τους, εκείνο που έχει εκδηλώσει την υποστήριξή του στους Συμμάχους και το οποίο θα μπορούσε να αποτελέσει και τμήμα του εθνικού στρατού.⁶¹⁸

Η σοβούσα κρίση μεταξύ ΕΑΜ και κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας που έχει επιπλέον μετατοπιστεί και στο πρόσωπο του Παπανδρέου ως πρωθυπουργού, απέναντι στον οποίο το ΕΑΜ δυσπιστούσε, συντηρείται μέχρι το τέλος του καλοκαιριού. Καθ' όλη τη διάρκειά του ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου διαρκώς ανέβαλε να αποκηρύξει τα Τάγματα, παρά τις απανωτές εκκλήσεις του ΕΑΜ και της ΠΕΕΑ, με το αιτιολογικό ότι το έχει ήδη κάνει με το Εθνικό Συμβόλαιο, υποσχόμενος τότε την επιβολή σκληρών κυρώσεων κατά των προδοτών της πατρίδας.⁶¹⁹ Η συμμετοχή του ΕΑΜ στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας στις 2 Σεπτεμβρίου 1944 αποφορτίζει την κρίση, παρόλο που πραγματοποιείται χωρίς ακόμα να έχουν καταδικαστεί από την τελευταία τα Τάγματα Ασφαλείας. Αυτό επισημαίνει και ο πρόεδρος της ΠΕΕΑ, Αλ. Σβώλος, στον Βρετανό πρεσβευτή στην ελληνική κυβέρνηση Λήπερ, ζητώντας του να ασκήσει την επιρροή του, έτσι ώστε η ελληνική κυβέρνηση να ευθυγραμμιστεί με τα συμφωνημένα ως προς αυτό το θέμα.⁶²⁰

Πράγματι η δημόσια αποκήρυξη των Ταγμάτων από τον πρωθυπουργό έρχεται τέσσερις μέρες μετά την είσοδο του ΕΑΜ στην κυβέρνηση, στις 6 Σεπτεμβρίου, με ανακοίνωσή του στο BBC. Σύμφωνα με αυτήν καλούσε τα Τάγματα να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους και να περάσουν στο πλευρό των Συμμάχων, χωρίς όμως να προσδιορίζει τον τρόπο που θα γινόταν αυτό. Προειδοποιούσε μάλιστα, και για την αμείλικτη τιμωρία τους, αν δεν

⁶¹⁷ Μ. Σπηλιωτοπούλου - Π. Παπαστράτης, ο.π., σελ. 351, αρ. 3469\22-6-1944.

⁶¹⁸ Π. Παπαστράτης, ο.π., σελ. 248.

⁶¹⁹ Στις εναντίον του αιτιάσεις που του αποδίδουν ο Πορφυρογένης και ο Σαράφης ότι αποφεύγει να καταδικάσει τα Τ\Α, ο Παπανδρέου ενημερώνει τον Λήπερ ότι *“δεν προέβη σε νέα καταγγελία των Ταγμάτων Ασφαλείας, καθώς θεωρεί ότι θα οφελούσε αποκλειστικά το ΕΑΜ και δεν θα ήταν σύμφωνη με τα αισθήματα της κοινής γνώμης.”* (Μ. Σπηλιωτοπούλου - Πρ. Παπαστράτης, ο.π., σελ. 362, αρ. 3512\29-6-1944 και σελ. 374, αρ. 3558\4-7-1944.)

⁶²⁰ Ο.π., σελ., 509, αρ. 4092\3-9-1944

υπάκουαν στις εντολές της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας.⁶²¹ Ταυτόχρονα το Φόρεϊν Όφισ αίρει την απαγόρευση που είχε επιβάλει στο BBC, ώστε στο εξής να καταγγέλλονται διαρκώς τα Τάγματα, σε περίπτωση που δυσπιστούσαν στην κυβέρνηση.⁶²²

Η πολιτική Βρετανών και κυβέρνησης φαίνεται να ταυτίζεται απόλυτα και να χαρακτηρίζεται τόσο από την καχυποψία τους απέναντι στο ΕΑΜ και τους στόχους του, την οποία δεν αίρουν παρόλη τη συμμετοχή του στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, όσο και από την επαμφοτερίζουσα στάση τους απέναντι στα Τάγματα, που φαινομενικά τα καταδικάζουν, στην πραγματικότητα όμως επιθυμούν τη διατήρησή τους ως εφεδρεία, σαν μοναδική φίλια στρατιωτική δύναμη που θα υποδέχονταν την κυβέρνηση την ώρα της απελευθέρωσης. Η αποχώρηση των Γερμανών στις αρχές Σεπτέμβρη από τη νοτιοδυτική Πελοπόννησο βρήκε ανέτοιμους τους Βρετανούς να ελέγξουν έγκαιρα την κατάσταση, λόγω έλλειψης επαρκούς στρατιωτικής παρουσίας από μέρους τους.

Ταυτόχρονα οι Βρετανοί, παρόλο που βλέπουν τη συγκέντρωση των δυνάμεων του ΕΛΑΣ υπό την προσωπική επίβλεψη του Βελουχιώτη, υπολογίζουν πιθανότατα στις δυνατότητες των Ταγμάτων να αναχαιτίσουν τον ΕΛΑΣ. Ίσως εκτιμούν θετικά για τη Μεσσηνία το προηγούμενο της μεταξύ Ταγμάτων και ΕΛΑΣ μάχης στον Μελιγαλά, τον Απρίλιο του 1944, με την αποτυχημένη επίθεση του ΕΛΑΣ να εκπορθήσει την πόλη. Η λύση που επιλέχθηκε, όπως φαίνεται, από τις οδηγίες που στέλνονται στους αξιωματικούς της SOE, ήταν η μη ανάμειξή τους, αισιοδοξώντας ότι οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ θα φθείρονταν από την επικείμενη σύγκρουση. Ακόμα και σε περίπτωση νίκης του, θα παρέμενε το κέρδος της αποδυνάμωσής του. Η μαρτυρία του υπουργού Ρέντη στη δίκη των δοσιλόγων ήταν αποκαλυπτική: *“Γνωρίζω ότι το Σίτυ (σημ. : το Λονδίνο) ενίσχυε τα Τάγματα Ασφαλείας Πελοποννήσου.”*⁶²³

⁶²¹ Ο.π., σελ., 519, αρ. 4132\6-9-1944.

⁶²² Ο.π., σελ., 519, αρ. 4135\7-9-1944.

⁶²³ Η. Παπαστεριόπουλος, Τ. Α', ο.π., σελ. 237.

7.1. Ο ΒΙΑΙΟΣ ΑΦΟΠΛΙΣΜΟΣ: ΠΥΡΓΟΣ - ΚΑΛΑΜΑΤΑ - ΜΕΛΙΓΑΛΑΣ - ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΙ

Η τακτική της μη επέμβασης των Άγγλων φάνηκε ολοκάθαρα, αρχικά, στις περιπτώσεις του Πύργου και της Καλαμάτας και αργότερα στον Μελιγαλά και τους Γαργαλιάνους, στις πόλεις δηλαδή, που οι συρράξεις δεν αποτράπηκαν και κατέληξαν σε αιματοχυσία. Στις δύο πρώτες πόλεις, που εκκενώθηκαν από τα γερμανικά στρατεύματα στις αρχές του μήνα, στις 4 και 5 Σεπτεμβρίου αντίστοιχα, τα γεγονότα εξελίχθηκαν πανομοιότυπα, γι' αυτό και επιλέξαμε να αναφερθούμε και στην περίπτωση του Πύργου. Οι τοπικοί διοικητές των Ταγμάτων Ασφαλείας, τ'χης Γ. Κοκκώνης στον Πύργο⁶²⁴ και ανθ'λγός Ν. Θεοφάνους στην Καλαμάτα, καλούσαν τους κατοίκους σε πάνδημο εορτασμό της Απελευθέρωσης, τελώντας, μάλιστα, και δοξολογία και έθεταν τις μονάδες τους υπό τις εντολές της νέας πλέον κυβέρνησης και του βασιλιά,⁶²⁵ παραγνωρίζοντας το δωσιλογικό χαρακτήρα της κυβέρνησης συνεργατών της Αθήνας, την οποία και υπηρετούσαν μέχρι τότε, και αντιλαμβανόμενοι με τον δικό τους ιδιαίτερο τρόπο την αρχή της συνέχειας του κράτους.

Παρά τις επανειλημμένες προτάσεις του ΕΛΑΣ, που είχε κυκλώσει τις δύο πόλεις, να παραδοθούν ακολουθώντας την εντολή της κυβέρνησης εθνικής ενότητας, όπως και πρόσφατα είχε ανακοινωθεί με την από ραδιοφώνου αποκήρυξη των Ταγμάτων της 6^{ης} Σεπτεμβρίου από την κυβέρνηση Παπανδρέου, όσο αόριστη κι αν ήταν ως προς τον τρόπο που διατύπωνε την καταδίκη τους και την παράδοσή τους, αυτοί διαρκώς απέρριπταν τις μεσολαβητικές προσπάθειες, κυρίως εαμικών στελεχών, εμμένοντας στο αίτημα να παραμείνει ο ΕΛΑΣ έξω από τις πόλεις μέχρι να φτάσουν οι εκπρόσωποι της κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Από την άλλη, προέβαιναν μόνο στην απελευθέρωση των εαμιτών ομήρων που είχαν συλλάβει μαζί με τους Γερμανούς.⁶²⁶

Στην περίπτωση του Πύργου, η αβελτηρία των Βρετανών ήταν χαρακτηριστική και αποκαλυπτική των προθέσεών τους στη νέα κατάσταση, έτσι, όπως διαμορφώνονταν από την αιφνίδια αποχώρηση των Γερμανών. Η εμμονή του τ'χης Κοκκώνη να μην παραδοθεί

⁶²⁴ Το Τάγμα Ασφαλείας Πύργου είχε δημιουργηθεί από δύναμη εξακοσίων περίπου ευζώνων από την Πάτρα που εγκαταστάθηκαν εκεί στις 20 Μαΐου 1944 και υπάγονταν στη διοίκηση του Α' Αρχηγείου Χωροφυλακής Πελοποννήσου με έδρα την Πάτρα και διοικητή τον σ'χης Ν. Κουρκουλάκο. (Κ. Καραλής, ο.π., σελ. 261.)

⁶²⁵ Ν. Ζερβής, τ. ΣΤ, ο.π., σελ. 38-39 \\ Lars Berentzen, Η απελευθέρωση της Πελοποννήσου στο Γ. Ιατρίδης (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, Θεμέλιο 2006, σελ. 231. \\ Κ. Καραλής, ο.π., σελ. 264)

⁶²⁶ Η απελευθέρωση των ομήρων στην Καλαμάτα έγινε στις 7 Σεπτεμβρίου. Πληροφορίες θέλουν την απελευθέρωσή τους να γίνεται εν όψει της δοξολογίας για την απελευθέρωση της πόλης που θα γινόταν την ίδια μέρα. (Ν. Ι. Ζερβής, τ. ΣΤ, ο.π., σελ. 36.) \\ Σε απελευθέρωση περίπου οκτακόσιων αιχμαλώτων είχε προβεί και ο Κοκκώνης στον Πύργο.

αυτός και το Τάγμα του, παρά την καταδίκη των Ταγμάτων Ασφαλείας από το Κάιρο, η οποία, άλλωστε, είχε γνωστοποιηθεί έγκαιρα, αφού έγινε την επόμενη μέρα της αποχώρησης των Γερμανών από την πόλη, δύσκολα εξηγείται και οδηγεί στην πιθανότητα ο Κοκκώνης να υπάκουσε στις εντολές του Βρετανού Αξιωματικού Συνδέσμου στην περιοχή τ'λχη Antony Andrews. Από αυτόν ο Κοκκώνης ζητούσε επίμονα οδηγίες για το τι να πράξει και εκείνος, βάσει οδηγιών που ελάμβανε, φαίνεται να τον υποχρέωσε να μην παραδοθεί.⁶²⁷

Την άποψη αυτή ενισχύει και η απόρριψη από τον Κοκκώνη της πρότασης για σύμπτυξη του Τάγματός του στην Πάτρα που του έγινε αυτοπρόσωπα από τον ίδιο τον διοικητή του Τάγματος Ασφαλείας Πατρών, Ν. Κουρκουλάκο, όταν ο τελευταίος μετέβει εκεί για τον σκοπό αυτό.⁶²⁸ Πρέπει να σημειώσουμε ότι στην απόφαση αυτή, συνέβαλε και η πίεση που ασκούσαν από αντιστασιακούς παράγοντες της πόλης, που είχαν εκτεθεί με τη δωσίλογη δράση τους και φοβούνταν την επικράτηση του ΕΛΑΣ, όπως θα δούμε να συμβαίνει και στις πόλεις της Μεσσηνίας, με αντίστοιχους τοπικούς παράγοντες. Ταυτόχρονα, δεν θα πρέπει να παραγνωρίσουμε, τόσο την υποτίμηση που έτρεφε ο Κοκκώνης για την επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα των δυνάμεων του ΕΛΑΣ, πράγμα που αποτελούσε άλλωστε, κοινό τόπο και για άλλους αξιωματικούς των Ταγμάτων, ίσως και λόγω γοήτρου, όσο και τη δυσπιστία που έτρεφε απέναντι στην πιθανότητα μιας ενδεχόμενης επίθεσης του ΕΛΑΣ εναντίον του Πύργου.⁶²⁹

Πάντως, πέρα από αυτά, την επιλογή της σύγκρουσης φαίνεται να διαμόρφωσε περισσότερο ο βρετανικός παράγοντας, τη στιγμή που και ο ίδιος ο Κουρκουλάκος, στη διοίκηση του οποίου υπάγονταν το Τ.Α. Πύργου, δεν επιθυμούσε μια τέτοια εξέλιξη. Στην πραγματικότητα οι Βρετανοί υπολόγιζαν σε μια ενδεχόμενη νίκη του Τάγματος του Πύργου εναντίον του ΕΛΑΣ, με την οποία και τα όπλα των Ταγμάτων θα διασφαλιζόνταν και κέρδος χρόνου θα αποκόμιζαν για να διευθετήσουν το ζήτημα της παράδοσης και των άλλων μεγάλων πόλεων, Πάτρας, Καλαμάτας, Τρίπολης με ευχερέστερο τρόπο και με την αρωγή βρετανικών δυνάμεων που αναμένονταν από μέρα σε μέρα στο Κατάκωλο και στον Άραξο.

⁶²⁷ Lars Berentzen, ο.π., σελ. 231-232.

⁶²⁸ Ο.π., σελ. 231.

⁶²⁹ Κ. Καραλής, ο.π., σελ. 264-265.

Σε κάθε περίπτωση ο ΕΛΑΣ θα αποδυναμώνονταν, η εμφύλια διαμάχη θα συντηρούνταν και το χάσμα θα βάθαινε.⁶³⁰

Τα πράγματα, όμως, εξελίχθηκαν διαφορετικά για τους Βρετανούς, καθώς στη σύγκρουση που διήρκεσε δύο ημέρες, επικράτησε ο ΕΛΑΣ και η σφοδρότητά της που είχε διαγνωσθεί από τους Βρετανούς αξιωματικούς της συμμαχικής αποστολής και δεν αποτράπηκε, σύμφωνα με τις εντολές που τους είχαν δοθεί να μην αναμειχθούν στις ελληνικές υποθέσεις,⁶³¹ προκάλεσε πολλές απώλειες, 42 νεκρούς για τον ΕΛΑΣ και 120 για τους ταγματασφαλίτες, μεταξύ των οποίων και ο τ\χος Κοκώνης.⁶³²

Στην Καλαμάτα, που είχε αρχίσει να την κυκλώνει δύναμη του ΕΛΑΣ από τις 7 Σεπτεμβρίου, η μεσολαβητική πρωτοβουλία για ασφαλή παράδοση των ταγματασφαλιτών και του οπλισμού τους και συμμόρφωσή τους, με τη διαταγή της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, αναπτύχθηκε από δύο μέλη της αμερικανικής αποστολής.⁶³³ Η πρόταση που κατέθεσαν για την παράδοση των επτακοσίων περίπου Ταγματασφαλιτών και Χωροφυλάκων, στη διοίκηση της 9^{ης} ταξιαρχίας του ΕΛΑΣ, προσέκρουσε στην αδιαλλαξία του νομάρχη Περρωτή, παρόλο που την υποστήριζε και ο ίδιος ο διοικητής της Χωροφυλακής Φραγκουδάκης.⁶³⁴ Η απόρριψη της πρότασης ενισχύθηκε από τη φημολογία της άμεσης επανόδου της κυβέρνησης στην πρώτη απελευθερωμένη πόλη,⁶³⁵ αλλά και από την εσφαλμένη εκτίμηση της υπεροπλίας των Ταγμάτων. Η χαρακτηριστική απάντηση του διοικητή των Ταγμάτων, επίλαρχου Χριστόφλου, όπως μεταφέρθηκε από τους δύο Αμερικανούς αξιωματικούς της διασυμμαχικής αποστολής, ήταν: *“Δεν πήραμε τα όπλα από*

⁶³⁰ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Α, ο.π., σελ. 234-235.\\ Η εντολή που είχε κοινοποιηθεί στους Βρετανούς Αξιωματικούς Συνδέσμους ήταν κάτι παραπάνω από σαφής: *“Είναι άκρως ανεπιθύμητο, όπλα και πυρομαχικά που ανήκουν στις γερμανικές δυνάμεις να πέσουν στα χέρια των ανταρτών. Πρέπει, λοιπόν, να καταβληθεί κάθε προσπάθεια να εμποδιστούν μεμονωμένες παραδόσεις.”* (Lars Baerentzen, ο.π., σελ. 229-230.)

⁶³¹ Lars Baerentzen, ο.π., σελ. 231-232.\\ Μοναδική προσπάθεια παρέμβασης έγινε από δύο αξιωματικούς της αμερικανικής αποστολής και απέτυχε οικτρά, με κατάληξη, μάλιστα, την άγρια διαπόμπευσή τους στην κεντρική πλατεία του Άργους. (Κ. Παπακωνσταντίνου-Μπελάς, ο.π., σελ. 104-105.)

⁶³² Λυσώδη αντίσταση προέβαλε ιδιαίτερα η Χωροφυλακή, εξοπλισμένη με βαρύ οπλισμό, ακόμα κι όταν όλοι οι ταγματασφαλίτες είχαν παραδοθεί, με αποτέλεσμα να πυρποληθούν μέσα στα κτήρια που είχαν οχυρωθεί. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 583)

⁶³³ Πρόκειται για τον ελληνοαμερικανό J. Fatseas, διοικητή του Σταθμού της Αμερικανικής Αποστολής στην Ελλάδα και τον σημεναγό της Ελληνικής Αεροπορίας, Π. Σακελλαρίου, μέλος επίσης της ίδιας Αποστολής, οι οποίοι ανέλαβαν αυτοβούλως την πρωτοβουλία για την παράδοση των ταγματασφαλιτών, την προηγούμενη μέρα της επίθεσης του ΕΛΑΣ, 8 Σεπτεμβρίου. Η σύσκεψη με την ηγεσία του Τάγματος έγινε στη Νομαρχία και κατέληξε σε αποτυχία, εξαιτίας περισσότερο της αδιάλλακτης στάσης, κυρίως του διοικητή της μονάδας, Θεοφάνους, όπως τονίζεται στις αφηγήσεις τους. (Ι. Ζερβής, Καλαμάτα, Κατοχή - Αντίσταση - Απελευθέρωση, τ. ΣΤ, Καλαμάτα 2007, σελ. 45-73.)

⁶³⁴ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 571-572

⁶³⁵ *“Ο Ελληνικός στόλος έρχεται στην Ελλάδα φέρων την κυβέρνηση.”* (εφ. Θάρρος, 9\9\1944)

τους Γερμανούς για να χτυπήσουμε Γερμανούς, μας τα δώσανε για να χτυπήσουμε τους αντάρτες.” Μάλιστα, διέδωσαν ότι οι δύο αξιωματικοί της αποστολής που είχαν μεσολαβήσει, είχαν σαφή πρόθεση να τους εξαπατήσουν, προσποιούμενοι τους Αμερικανούς και ότι στην πραγματικότητα ήταν αντάρτες.⁶³⁶

Η επίθεση του ΕΛΑΣ ξεκίνησε τα ξημερώματα της 9^{ης} Σεπτεμβρίου και η μάχη που διεξήχθηκε διήρκεσε μια ημέρα, ήταν νικηφόρα για τον ΕΛΑΣ και κατέδειξε μεταξύ άλλων τις επιχειρησιακές δυνατότητές του, που τα Τάγματα είχαν υποτιμήσει. Επιπλέον εξέλαβε διαστάσεις λαϊκού πολέμου, καθώς σε όλη τη διάρκειά της ο λαός της Καλαμάτας ακολουθούσε τους αντάρτες συνεισφέροντας στη μάχη αλλά και προβαίνοντας σε αντεκδικήσεις εναντίον ταγματασφαλιτών, στα πρόσωπα των οποίων αναγνώριζαν τους διώκτες των ανθρώπων τους. Αποκαλύπτονταν, έτσι, και οι διαθέσεις του πληθυσμού απέναντί τους που θα εκδηλώνονταν με τον ίδιο τρόπο και στις επόμενες συγκρούσεις.⁶³⁷ Μάχες δόθηκαν και στις λαϊκές συνοικίες, στη Ράχη, στη Φυτιά, στο Νησάκι, οι οποίες είχαν γνωρίσει τη θηριωδία των αντιποίνων Γερμανών και Ταγμάτων με την ομηρία των κατοίκων και τις εκτελέσεις και το αίσθημα της αντεκδίκησης ήταν υψηλό. Το αποτέλεσμα ήταν οι μαχητές του ΕΛΑΣ σε πολλές περιπτώσεις να μην καταφέρνουν να συγκρατήσουν τον μαινόμενο κόσμο της Καλαμάτας και των γύρω χωριών, που ανέμεναν οπλισμένοι με αγροτικά εργαλεία το τέλος της μάχης, αν δεν συμμετείχαν και οι ίδιοι ενεργά σε αυτήν.⁶³⁸

Το κλίμα περιγράφεται εναργώς στον εαμικό Τύπο της Μεσσηνίας: “Στις 9 του Σεπτέμβρη ο δοξασμένος ΕΛΑΣ έμπαινε ελευθερωτής στην Καλαμάτα. Πίσω του ακολουθεί κατά χιλιάδες ο Λαός. Από τα πιο μακρυσμένα χωριά σ’ ατελείωτες πομπές φτάνουν έξω από την πόλη Νέοι, γέροι, παιδιά, γυναίκες, που έπιαν όλο το φαρμάκι της τετράχρονης σκλαβιάς, οπλισμένοι με τσεκούρια, κλαδευτήρια, δρεπάνια, μαχαίρια και σπαθιά του ’21 δε βλέπουν τη στιγμή να ξεχυθούν μέσα και να πετσοκόψουν τους απαίσιους εφιάλτες.”⁶³⁹ Ο τελικός απολογισμός της μάχης δίνει για τους άντρες των Τ\Α τετρακόσιους περίπου

⁶³⁶ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Δ, ο.π., σελ. 68-69.\\ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 285.

⁶³⁷ Κ. Μπρούσαλης, ο.π., σελ., 453-455.) \\ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 572

⁶³⁸ “ Στη Ράχη οι γυναίκες με μπαλτάδες και με ρόπαλα κατακομμάτιασαν τους προδότες Τσερπέ, Κουδούνη και το λοχία Κατσαρέα, φωνάζοντας ‘έτσι εκδικιέται ο λαός.’”(εφ. Νεανική Φλόγα, όργανο του Συμβουλίου Νομού Μεσσηνίας της ΕΠΟΝ, 14 Σεπτέμβρη 1944) \\ Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Δ, ο.π., σελ. 77-78.\\ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 308-309, όπου παρατίθενται μαρτυρίες των αυτοπτών στις σκηνές πληροφορητών του συγγραφέα, Αρ. Αποστολόπουλου και Αν. Παπαδάτου, οι οποίες επιβεβαιώνουν τη δράση του πλήθους στα λιντσαρίσματα και τη δυσχερή θέση στην οποία βρέθηκαν από το πλήθος οι ελασίτες φρουροί τους.

⁶³⁹εφ. Νεανική Φλόγα, ο.π.

αιχμαλώτους μεταξύ των οποίων και τριάντα επτά αξιωματικούς και εκατόν πενήντα περίπου που διαφεύγουν από την αφύλακτη σιδηροδρομική γραμμή και κατευθύνονται στον Μελιγαλά.

Οι απώλειες τριάντα επτά εαμιτών στη μάχη, μεταξύ των οποίων και του Κερκυραίου διοικητή του 9^{ου} Συντάγματος του ΕΛΑΣ, αλχη Γιάννη Σέρβου,⁶⁴⁰ είχαν αυξήσει την ψυχολογική ένταση και άσκησαν, επιπλέον, μεγάλη επίδραση στον λαό της Καλαμάτας. Για το ΕΑΜ άρχιζαν να επιβεβαιώνονται οι χειρότεροι φόβοι του, ότι το κενό εξουσίας που θα μεσολαβούσε μετά την αποχώρηση των Γερμανών και η διάθεση του λαού για άμεση απόδοση δικαιοσύνης θα εμπόδιζαν την ειρηνική μετάβαση προς την ομαλότητα. Στην κατεύθυνση αυτή, άλλωστε, της ειρηνικής απελευθέρωσης και της ομαλής παράδοσης της εξουσίας, είχε ευθυγραμμιστεί, ήδη, ο μηχανισμός του, υλοποιώντας την εντολή της κυβέρνησης να αποφευχθεί κάθε έκτροπο που θα μπορούσε να δυναμιτίσει την κατάσταση στο κρίσιμο αυτό διάστημα. Το πνεύμα αυτό αποτυπώνονταν και στις οδηγίες που στέλνονταν από στελέχη του Κόμματος για προσεκτική τήρηση των συμφωνηθέντων σχετικά με την τύχη των ταγματασφαλιτών, για να μην δυσφημιστεί ο αγώνας.⁶⁴¹

Ιδιαίτερα ευαίσθητη ήταν η θέση αυτών που εμπλέκονταν άμεσα στην αντιμετώπιση της κατάστασης αυτής, δηλαδή των μαχητών του ΕΛΑΣ και των μελών της Πολιτοφυλακής, καθώς ήταν υποχρεωμένοι, εκτός από τη μάχη που έδιναν, να προσπαθούν να περιστέλλουν κάθε μορφή αντεκδίκησης εναντίον ταγματασφαλιτών. Υπήρχαν, μάλιστα, περιπτώσεις που απειλούνταν και η ίδια η ακεραιότητά τους από την ένταση της στιγμής, όπως συνέβη με τις τελευταίες αντεκδικήσεις που υπέστησαν 25 Ταγματασφαλίτες, που προσπαθούσαν κι αυτοί να διαφύγουν από την πόλη μαζί με μια φάλαγγα άλλων υπό τον Νομάρχη Περρωτή⁶⁴² και οι οποίοι συνελήφθησαν από μαχητές του ΕΛΑΣ. Ο κόσμος τους

⁶⁴⁰ Επρόκειτο για αξιωματικό που είχε λάβει μέρος και είχε διακριθεί σε όλους τους πολέμους από τους Βαλκανικούς και έπειτα μέχρι το Αλβανικό μέτωπο και τη μάχη της Κρήτης. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής δεν συμβιβάστηκε με την αδράνεια των άλλων αξιωματικών και στα 52 του χρόνια εντάχθηκε στον ΕΛΑΣ. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 299.)

⁶⁴¹ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 87-89.

⁶⁴² Η φάλαγγα αυτή καθόλη τη διάρκεια της νύκτας στην πορεία της προς τον Μελιγαλά επιδίδονταν σε δολοφονίες αμάχων πολιτών κυρίως αγροτών που πάσχιζαν να προστατεύσουν τα κτήματά τους ή εκείνων που διανυκτέρευαν στην ύπαιθρο στη διαδρομή τους προς την Καλαμάτα για να γιορτάσουν την επόμενη μέρα την απελευθέρωση της πόλης. (Ηλ. Παπαστεριόπουλος, τ. Δ, ο.π., σελ. 73.) *“Όλη τη νύχτα που πήγαιναν, πυροβολούσαν προς όλες τις κατευθύνσεις, όπως διηγούνται οι αγρότες, που έρχονταν να γιορτάσουν στην Καλαμάτα την απελευθέρωση.”* (Βάγγιω Βουρνά, Όραμα και μνήμες, εκδ. Διογένης, Αθήνα 2001, σελ. 269.)

απέσπασε από τη φύλαξή τους και παρά τις προσπάθειες των ελασιτών να τους προστατεύσουν με κίνδυνο τη ζωή τους, τους φόνευσε.⁶⁴³ Κάποιες φορές, η πειθώ στελεχών του ΕΑΜ και του ΚΚΕ κατάφερε να αποτρέπει αυτοδικίες και να περιστέλλει τα έκτροπα, όπως συνέβη με στέλεχος του ΚΚΕ Μεσσηνίας, που απέσπασε από την οργή του πλήθους έντρομο ταγματасφαλίτη, που του απέδιδαν την ευθύνη για την εκτέλεση συμπατριώτη τους από τους Γερμανούς και τον φυγάδευσε.⁶⁴⁴

Η επόμενη πράξη του δράματος παίχτηκε στον Μελιγαλά. Εκεί βρίσκονταν οχυρωμένοι περίπου οκτακόσιοι ταγματасφαλίτες, στους οποίους προστέθηκαν και δύο ομάδες των 100-120 ατόμων η καθεμία. Αυτοί ήταν, όσοι είχαν καταφέρει να διαφύγουν από την Καλαμάτα μέσω της αφύλακτης σιδηροδρομικής γραμμής, με τον διοικητή τους Ν. Θεοφάνους και τον νομάρχη Περρωτή και εκείνοι που είχαν εισέλθει από τη γειτονική βάση του Κοπανακίου μαζί με τις ακροβολισμένες φρουρές του Ζευγολατιού, του Δωρείου και του Διαβολιτσίου. Επιπλέον, τις φάλαγγες αυτές πλαισίωναν και άμαχοι από την ύπαιθρο που έσπευδαν να προστατευτούν από τον ΕΛΑΣ, γεμίζοντας ασφυκτικά την πόλη. Οι προερχόμενοι από το Κοπανάκι ταγματасφαλίτες, με διοικητή τον επιλοχία Π. Μπένο, παρά την αρχική τους πρόθεση να παραδοθούν και παρόλο που τους δόθηκε η ευκαιρία γι' αυτό με τη μεσολάβηση του Άγγλου αξιωματικού, Lyall Wilkess, που φαίνεται να λειτούργησε πάλι έξω από την εντολή να μην αναμειγνύονται οι Βρετανοί Αξιωματικοί Σύνδεσμοι στις ελληνικές πολιτικές υποθέσεις, στον διοικητή της ένατης ταξιαρχίας, σ/χη Κωστόπουλο, τελικά δεν παραδόθηκαν.⁶⁴⁵

Και εδώ οι πρωτοβουλίες μεσολάβησης, τις οποίες ανέλαβε ο Αρχιμανδρίτης Ιωήλ Γιαννακόπουλος μαζί με τα μέλη της Βρετανικής Συμμαχικής αποστολής, τον τ/χη Wilkess

⁶⁴³ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 309-310. \\ Μεταξύ των ταγματасφαλιτών που έμειναν πίσω και δεν πρόλαβαν να ακολουθήσουν τη φάλαγγα ήταν και ο Β. Μαγγανάς, ελαφρά τραυματισμένος, ο οποίος υπό τον κίνδυνο να συλληφθεί από το πλήθος και να λιντσαριστεί προσέτρεξε σε γνωστό του αντάρτη ελασίτη και κατάφερε να σωθεί διακομιζόμενος στο νοσοκομείο για περίθαλψη. Κατά την έξοδό του αναγνωρίστηκε και πάλι από πολίτες της Καλαμάτας, αλλά υπό την προστασία ελασιτών μεταφέρθηκε στη διοίκηση του 9^{ου} συντάγματος του ΕΛΑΣ και από εκεί στο στρατόπεδο της Καλαμάτας (Σύνταγμα), όπου κρατούνταν κι άλλοι συνεργάτες και ταγματасφαλίτες. (Γρ. Κριμπάς, Εμφύλιος, τ. Α, Καλαμάτα 2012, σελ. 275, 276) \\ Αξίζει να σημειωθεί η αλγεινή εντύπωση που προκάλεσε στον Αρίστο Καμαρινό, καπετάνιο του 2^{ου} τάγματος του 9^{ου} συντάγματος του ΕΛΑΣ και στον Βασίλη Μπράβο, δικηγόρο, υπεύθυνο διαφώτισης και Λαϊκό επίτροπο του ανταρτοδικείου που μόλις πριν είχε δικάσει εις θάνατο αυτόν και άλλους έξι, η αναξιοπρεπής στάση του όταν τους εκλιπαρούσε για τη ζωή του, η οποία τελικά του χαρίστηκε, όπως και των υπολοίπων, με την έλευση της κυβέρνησης Εθνικής ενότητας. (Αρ. Καμαρινός, ο Εμφύλιος πόλεμος στην Πελοπόννησο (1946-1949), έκτη έκδοση, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2015, σελ. 80, 81.)

⁶⁴⁴ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 309.

⁶⁴⁵ Η. Παπαστεριόπουλος, τ. Δ, ο.π., σελ. 69 \\ Σπ. Ξιάρχος, ο.π., σελ. 13, 33.

και τον λ\γό Gibson ή Καμπούρη, προσέκρουσαν στην αδιαλλαξία, της ηγεσίας των ταγματасφαιλιτών, κυρίως αυτών που είχαν έρθει από την Καλαμάτα, του Περρωτή και του Θεοφάνους,⁶⁴⁶ παρόλη τη διαβεβαίωση που τους δίνονταν για ασφαλή μεταφορά τους σε στρατόπεδο μέχρι η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας να αποφασίσει για αυτούς. Αλλά και γυναίκες από τα γύρω χωριά, που οι άντρες ή τα παιδιά τους ήταν μέσα στον Μελιγαλά, ή είχαν έρθει από την Καλαμάτα μαζί με τη φάλαγγα του Περρωτή, είχαν σπεύσει να τους μεταπείσουν χωρίς αποτέλεσμα.⁶⁴⁷

Η διαπραγμάτευση κυριολεκτικά ναρκοθετήθηκε όταν κατά τη διάρκεια των συνομιλιών, την προηγούμενη μέρα της επίθεσης του ΕΛΑΣ και εν αγνοία και των μεσολαβητών, οι ταγματасφαιλίτες παγίδευσαν με νάρκες την πόλη περιμετρικά, έξω από την οχυρή προφύλαξη.⁶⁴⁸ Ήταν μία απόδειξη ότι η ηγεσία των Τ.Α. είχε προαποφασίσει τη σθεναρή άμυνα και λειτουργούσε με γνώμονα το κέρδος χρόνου, ελπίζοντας σε μια ταχεία παρέμβαση των εκπροσώπων της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας ή αγγλικής στρατιωτικής δύναμης.

Η μάχη που άρχισε τα ξημερώματα της 13^{ης} Σεπτεμβρίου υπήρξε κι εδώ σφοδρότατη και με μεγάλες εκατέρωθεν απώλειες, που θα είχαν αποφευχθεί αν το σχέδιο δράσης του ΕΛΑΣ, που προέβλεπε εκπόρθηση με γενική επίθεση, δεν τροποποιούνταν μετά από την αιφνίδια τροπή που πήρε με την ομαδική σφαγή δεκαεοκτώ ελασιτών, που νωρίς την πρώτη μέρα στην αρχή της επίθεσης έπεσαν στο ναρκοπέδιο και εξοντώθηκαν, ακόμα και οι τραυματίες από τα λογχίσματα των ταγματасφαιλιτών.⁶⁴⁹ Έτσι, χρειάστηκε να δοθεί μάχη σημείο προς σημείο, πράγμα που κατέστη χρονοβόρο, αυξάνοντας κατακόρυφα τον αριθμό

⁶⁴⁶ Με την άφιξή τους στον Μελιγαλά, σε σύσκεψη που έγινε από την τοπική ηγεσία, προτάθηκε η μετακίνηση αυτών και όσων θέλουν από τον Μελιγαλά στην Τρίπολη ή στους Γαργαλιάνους. Η πρόταση που έτυχε αποδοχής και από τον διοικητή του Τάγματος του Μελιγαλά, Δ. Παπαδόπουλο, απορρίφθηκε από τον Περρωτή, όπως και ανάλογη πρόταση για παράδοση που υποστηρίχτηκε και πάλι από την πλειοψηφία της πολιτικής ηγεσίας του Τάγματος Μελιγαλά αμέσως μετά την έναρξη της μάχης. Η πιθανότητα της συντεταγμένης παράδοσης του Τάγματος φαίνεται ότι εξετάζονταν και πριν από την άφιξη του Περρωτή, αποκρούστηκε, όμως, σθεναρά αργότερα. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 320.) \\\ Την πολιτική ηγεσία του Τάγματος Μελιγαλά αποτελούσαν ο τέως βουλευτής Π. Μπούτος, ο Αλκ. Παπαδόπουλος, δικηγόρος και πρόεδρος της κοινότητας, οι επίσης δικηγόροι Χρ. Μπένος και Λυκ. Λατζούνης, ο γιατρός Αλκ. Λατζούνης, ο κτηματίας Γ. Θεοφιλόπουλος, ο ιερέας παπά - Πούλος Παπαδόπουλος και ο γυμνασιάρχης Τσίτουρας, από τους πιο αδιάλλακτους του Μελιγαλά που είχε διακριθεί για έντονη φιλοναζιστική προπαγάνδα κατά τη διάρκεια της Κατοχής. (Σπ. Ξιάρχος, ο.π., σελ. 43.)

⁶⁴⁷ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 573-574.

⁶⁴⁸ Ο.π., σελ. 574, 575.

⁶⁴⁹ Ο.π., σελ. 576.

των θυμάτων αλλά και την οργή του κόσμου που είχε κατακλύσει τον Μελιγαλά και παρακολουθούσε τα δρώμενα.⁶⁵⁰

Κατά τη διάρκεια της τριήμερης μάχης, κι όταν η πλάστιγγα της νίκης έγερνε στις δυνάμεις του ΕΛΑΣ⁶⁵¹ και το ηθικό των πολιορκούμενων είχε πέσει αισθητά, ιδιαίτερα μετά την αποτυχία αναζήτησης βοήθειας από το γειτονικό Τάγμα των Γαργαλιάνων,⁶⁵² στις διαβουλεύσεις που γίνονταν από την ηγεσία των Ταγμάτων να απεγκλωβιστούν από τον κλοιό του ΕΛΑΣ, ο διοικητής του Τάγματος, Δ. Παπαδόπουλος, επανέφερε την πρόταση της εξόδου, όπως είχε κάνει και πριν, αμέσως μετά την έναρξη της επίθεσης, και είχε απορριφθεί από τον Περρωτή.⁶⁵³ Τη στιγμή της σύσκεψης της ηγεσίας των Ταγματасφαλιτών επιχειρείται γενική επίθεση των τμημάτων του ΕΛΑΣ με αποτέλεσμα την πτώση του στρατηγικού οχυρού του Άϊ Λιά, από το οποίο τα πυρά είχαν προκαλέσει και τα περισσότερα θύματα στους άνδρες του ΕΛΑΣ.⁶⁵⁴

Ο Καζάκος, υποδιοικητής του Τάγματος, επικεφαλής τμήματος, επιχειρεί έξοδο ενώ οι υπόλοιποι παραδίδονται.⁶⁵⁵ Αρκετοί καταφέρνουν να γλιτώσουν μετά από συγκρούσεις με τμήματα του ΕΛΑΣ έξω από τον Μελιγαλά και κατευθύνονται ανατολικά προς την Αρκαδία και τον Ταΰγετο. Κάποιοι συλλαμβάνονται από τμήματα της Πολιτοφυλακής του ΕΛΑΣ,⁶⁵⁶ ενώ

⁶⁵⁰ *“Χιλιάδες κόσμος από τα γύρω χωριά, οπλισμένος με ξύλα, τσεκούρια, μαχαίρια, δρεπάνια είχε μαζευτεί απ’ έξω από το Μελιγαλά και περίμενε να τελειώσει η μάχη για να μπει μέσα. Ο καθένας έψαχνε να βρει αυτόν που τούκαψε το σπίτι, του σκότωσε μέλος της οικογένειάς του ή του ατίμασε την κόρη ή την αδελφή.”* (Κ. Παπακωνσταντίνου- Μπελάς, ο.π., σελ. 106.)

⁶⁵¹ Στον Μελιγαλά ο ΕΛΑΣ παρέταξε τρία τάγματα του 9^{ου} Συντάγματος Μεσσηνίας, ένα του 8^{ου} Λακωνίας, καθώς και ένα ανεξάρτητο απόσπασμα της άνω Μεσσηνίας, πλαισιωμένα με εφεδρικούς μαχητές, συνολικά 1.200 άντρες. Στη δεύτερη μέρα της μάχης συμμετείχε και μια διμοιρία του 11^{ου} Συντάγματος της Τρίπολης υπό τον Δ. Γιαννακούρα (Πέρδικα). Καπετάνιος της 9^{ης} ταξιαρχίας που οργάνωσε την επίθεση ήταν ο Γ. Μιχαλόπουλος (Ωρίων) με διοικητή τον σ/χη Κωστόπουλο και επιτελάρχη τον λοχαγό Νικολόπουλο. Καπετάνιος του 9^{ου} συντάγματος ήταν ο Ναπολέων Παπαγιαννόπουλος και διοικητής ο τ/χης Ηλίας Κλάπας. Το βάρος της επίθεσης είχε αναλάβει το 2^ο τάγμα, υπό τη διοίκηση του ήλαρχου και απότακτου του ’35, Τάσου Αναστασόπουλου, με διοικητές λόχων τους Μπασακίδη, Κασά και Καρδάση, και με την επικουρική συνδρομή του 1^{ου} τάγματος του Συντάγματος της Λακωνίας υπό τον Κ. Κανελλόπουλο. (Σπ. Ξιάρχος, ο.π., σελ. 16\ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 574-575.)

⁶⁵² Η προσπάθεια αναζήτησης ενισχύσεων από τους Γαργαλιάνους και τον τ/χη Στούπα δεν τελεσφόρησε, αφού ο απεσταλμένος, Φ. Ζαμπάρας, εκμεταλλευόμενος την ευκαιρία απεγκλωβισμού του, επέλεξε να διασωθεί ο ίδιος και η ομάδα του παρά να ειδοποιήσει τον Στούπα. (Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 576-577)

⁶⁵³ Σπ. Ξιάρχος, ο.π., σελ. 26-27, 43)

⁶⁵⁴ *“Μας έφαγε το καμπαναριό, έλεγαν οι πληγωμένοι αντάρτες. Εκεί στο καμπαναριό είχαν ταμπουρωθεί και θέριζαν τους Ελασίτες στην πλαγιά στην προσπάθειά τους να το κρατήσουν.”* (Βάγγιω Βουρνά, ο.π., σελ. 269\ Η Βάγγιω Βουρνά, όπως και άλλες γυναίκες ακολουθούσαν τα τμήματα του ΕΛΑΣ ως τραυματιοφορείς στη μάχη της Καλαμάτας.

⁶⁵⁵ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 579.

⁶⁵⁶ *“Από τμήματα της Εθνικής Πολιτοφυλακής συνελήφθησαν στα Παραδείσια της Αρκαδίας οι εθνοπροδότες Τάκης Περρωτής, (σημ.: δικηγόρος, αδερφός του κατοχικού νομάρχη) Σαββίδης ή Κρήτης με την αλήτισσα*

άλλοι, όπως ο τ'λχης Σμυρλής, σκοτώνονται. Ο Θεοφάνους συλλαμβάνεται κάπου κοντά στη Σπάρτη και μεταφέρεται στη Βυτίνα στην έδρα της 3^{ης} μεραρχίας του ΕΛΑΣ, όπου πιθανότατα εκτελείται εκεί.⁶⁵⁷ Ο διοικητής του Τάγματος, Δ. Παπαδόπουλος, διαφεύγει αρχικά τη σύλληψη και καταφεύγει τελικά στο χωριό του, τη Βρωμόβρυση της άνω Μεσσηνίας, όπου συλλαμβάνεται αργότερα τραυματίας. Όσοι από τους υπόλοιπους του Μελιγαλά γλίτωσαν και οδηγήθηκαν σε δίκη στο Λαϊκό δικαστήριο της Καλαμάτας, που είχε ήδη συσταθεί, καταδικάστηκαν στην εσχάτη των ποινών αλλά απέφυγαν την εκτέλεση που τους επιβλήθηκε, εκμεταλλευόμενοι την άφιξη του εκπροσώπου της κυβέρνησης Π. Κανελλόπουλου.⁶⁵⁸

Με το τέλος της τριήμερης μάχης που δόθηκε και στοίχισε στον ΕΛΑΣ τουλάχιστον 150 νεκρούς και 250 τραυματίες,⁶⁵⁹ ένα πλήθος κόσμου από τα γύρω χωριά που παρακολουθούσε τη μάχη έξω από την πόλη, αναμένοντας την έκβασή της, εισήλθε και επιδόθηκε σε αδιάκριτες καταστροφές, δείγμα συσσωρευμένης οργής, η οποία επέπεσε εναντίον των αιχμαλώτων ταγματασφαλιτών, πράγμα που έφερε σε δυσχερή θέση τους επιφορτισμένους με τη φύλαξή τους αντάρτες του ΕΛΑΣ.⁶⁶⁰ Ήταν τέτοιο το μένος εναντίον τους που ανάγκασε τον υπεύθυνο για τη φύλαξή τους Αρίστο Καμαρινό, καπετάνιο του 2^{ου} τάγματος να περιφρουρήσει με ισχυρές δυνάμεις τον χώρο φύλαξης, και μάλιστα να τον χαρακτηρίσει ναρκοθετημένη ζώνη, αποπροσανατολίζοντας το οργισμένο πλήθος.⁶⁶¹ Το ίδιο δύσκολο ήταν και το έργο των περιπολούντων ανταρτών οι οποίοι μόλις είχαν εγκατασταθεί στην πόλη, επιφορτισμένοι από το Φρουραρχείο του ΕΛΑΣ με το έργο της αποτροπής των εκτρόπων και του πλιάτσικου που μέρος του πλήθους διενεργούσε.⁶⁶²

Έτσι, εκτός από τους νεκρούς ταγματασφαλίτες της μάχης, υπήρξαν και αρκετά θύματα αντεκδίκησης από συγγενείς Ελασιτών που είχαν σκοτωθεί στη μάχη και από κατοίκους χωριών που είχαν υποστεί σφαγές, λεηλασίες και πυρπολήσεις, οι οποίοι εκμεταλλεύονταν

γυναίκα του Καμαρινέα και Νίκος Περρωτής. (σημ.: ανιψιός του νομάρχη.)” (εφ. *Νεανική Φλόγα*, 22 Σεπτέμβρη 1944.) \\ “Στη Καστανιά πιαστήκανε δεκατρείς μεταξύ των οποίων ο Ταγματάρχης Καζάκος διοικητής των Ταγμάτων στον Μελιγαλά και ο ήλαρχος Αποστολόπουλος.” (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 18 Σεπτέμβρη 1944.)

⁶⁵⁷ εφ. *Νεανική Φλόγα*, ο.π.

⁶⁵⁸ εφ. *Λαϊκή Νίκη*, 9 Οχτώβρη 1944. \\ Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 244 \\ Κ. Μπρούσαλης, ο.π., σελ. 467.” \\ Ο κ. Κανελλόπουλος έφθασε στην Καλαμάτα” (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 28 Σεπτέμβρη 1944.)

⁶⁵⁹ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 93 \\ “Απ’ το Μελιγαλά όμως, γέμισε στην Καλαμάτα το νοσοκομείο ‘Αλεξανδράκη’ από τους τραυματίες, που έφερναν κι επιτάχτηκαν και ξενοδοχεία.” (Βάγγιω Βουρνά, ο.π., σελ. 269.)

⁶⁶⁰ Σπ. Ξιάρχος, ο.π., σελ. 33,34,35.

⁶⁶¹ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 334.

⁶⁶² Σπ. Ξιάρχος, ο.π., σελ. 34

την πλημμελή φύλαξη των αιχμαλώτων ταγματасφαλιτών από τους άντρες του ΕΛΑΣ.⁶⁶³ Το κλίμα των ημερών αποτυπώνεται εύγλωττα στον μεσσηνιακό φιλοεαμικό τύπο :“ *Η λυκοφωλιά του Μελιγαλά ο προμαχώνας των αλητών της Πελοποννήσου δεν υπάρχει πια. Ύστερα από σκληρές μάχες 63 ωρών οι σταυραετοί μας ξέπλυναν το άγος. Η φονικώτατη και ιστορική μάχη που σύντριψε πάνω από 1300 Γερμανοπροδότες και μαζί το νομάρχη Πεερρωτή με τη κουστωδία του, που χάρισε τη Λευτεριά στη ματοβαμένη ύπαιθρο της Μεσσηνίας είναι γεμάτη τραγικό μεγαλείο.*”⁶⁶⁴

Ταυτόχρονα ξεκίνησαν και δίκες μέσα στην πόλη από ανταρτοδικείο στο οποίο παραπέμπονταν να δικαστούν για την εγκληματική τους δράση μέλη των Τ\Α που περιλαμβάνονταν σε καταλόγους με τους οποίους εφοδιάζονταν οι υπεύθυνοι των μονάδων του ΕΛΑΣ από τις τοπικές εαμικές οργανώσεις.⁶⁶⁵ Παρά τον αρχικά μικρό αριθμό των αναγραφόμενων σε αυτούς τους καταλόγους, που ήταν και οι επικεφαλής των ταγματасφαλιτών, ο αριθμός αυτός κάτω από αδιαφανείς διαδικασίες διογκώθηκε, με αποτέλεσμα να εκτελεστούν πολλοί.⁶⁶⁶ Αναγκαία κρίθηκε και η επιλογή της ομαδικής ταφής στη γειτονική Πηγάδα καθώς τα πτώματα ελασιτών και ταγματасφαλιτών μετά τη μάχη και τις εκτελέσεις είχαν αυξηθεί κατακόρυφα.⁶⁶⁷

Η τελευταία πράξη του δράματος του Μελιγαλά παίχτηκε το απόγευμα της 17^{ης} Σεπτεμβρίου στην Καλαμάτα, όπου οδηγήθηκαν να δικαστούν τα μέλη της πολιτικής και

⁶⁶³ Από τις χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις λιντσαρίσματος ταγματасφαλιτών που είχαν διαπράξει ειδική εγκλήματα ήταν εκείνη των Σπ. Καραγεώργη και Κ. Μαρούλη. Ο πρώτος είχε κατασφάξει έγκυο γυναίκα μπροστά στα μάτια της μητέρας της, την οποία και σκότωσε μετά, ενώ ο δεύτερος, από τους διαφυγόντες του Τάγματος της Καλαμάτας μετά την εκεί μάχη, πρωτοστάτησε σε ένα αμόκ δολοφονιών αμάχων πολιτών καθ’ οδόν προς τον Μελιγαλά. (Σπ. Ξιάρχος, ο.π., σελ. 34-35.)

⁶⁶⁴ εφ. *Νεανική Φλόγα*, 22 Σεπτέμβρη 1944.

⁶⁶⁵ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 580-581.

⁶⁶⁶ Οι υπολογισμοί των περισσότερων που ήταν παρόντες στον Μελιγαλά συγκλίνουν στον αριθμό των τριακοσίων πενήντα. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 325, 335.)

⁶⁶⁷ “ *Γέμιζαν - εκτός από τους σκοτωμένους στις μάχες αντάρτες και ταγματасφαλίτες – και μ’ άλλα αδερφικά κορμιά την Πηγάδα του Μελιγαλά οι αγανακτισμένοι απ’ τα χωριά του Μεσσηνιακού κάμπου αγρότες ζητώντας εκδίκηση.*” (Βάγγιω Βουρνά, ο.π., σελ. 270.) \ \ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 335 -336 \ \ Ν. Μπάλτα, ο.π., σελ. 183, \ \ Η εκμετάλλευση του συμβάντος από την εθνικόφρονα παράταξη στα μεταπολεμικά χρόνια για πολιτικούς λόγους, απαιτούσε και την παραποίηση του αριθμού των νεκρών, ακόμα και της ιδεολογικής τους τοποθέτησης, αφού τα θύματα που θάφτηκαν εκλαμβάνονταν αποκλειστικά ως εθνικόφρονες, ενώ αναμεσά τους βρίσκονταν και Ελασίτες. Με τους μετριοτέρους υπολογισμούς των απολογητών της τα θύματα αγγίζουν τα χίλια πεντακόσια, τη στιγμή που στην εκταφή που διενεργήθηκε ανασύρθηκαν περίπου εξακόσια πτώματα. Ο αριθμός αυτός μάλλον προσεγγίζει την πραγματικότητα αφού προκύπτει από τους τριακόσιους πενήντα περίπου ταγματасφαλίτες που εκτελέστηκαν, τους εκατόν πενήντα και πλέον εαμίτες που έπεσαν στη μάχη, καθώς και άλλους εκατό με εκατόν είκοσι ταγματасφαλίτες που υπολογίζεται ότι σκοτώθηκαν στη μάχη επίσης. (Κ. Καραλής, ο.π., σελ. 288 \ \ Σπ. Ξιάρχος, ο.π., σελ. 37-38 \ \ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 336.)

στρατιωτικής ηγεσίας του Τάγματος των Καλαμών στις δίκες των συνεργατών, που είχαν αρχίσει να γίνονται στον κινηματογράφο Τριανόν από ανταρτοδικείο, όταν κατά την αφιξή τους το συγκεντρωμένο πλήθος από την Καλαμάτα και τα γύρω χωριά, κατάφερε να διασπάσει την περιφρούρηση της Πολιτοφυλακής του ΕΛΑΣ, και να τους θανατώσει.⁶⁶⁸ Ανάμεσά τους ήταν ο νομάρχης Περρωτής, ο εισαγγελέας Πλημμελειοδικών Καλαμών, Α. Γαλόπουλος, ο διοικητής Χωροφυλακής Μεσσηνίας Ι. Φραγκουδάκης, ο τέως βουλευτής Περ. Μπούτος, ο διοικητής των Τ.Α. της Μεσσηνίας, επίλαρχος Χριστόφίλος, και άλλοι, συνολικά δεκαοκτώ.⁶⁶⁹ Τέτοιες περιπτώσεις αυτοδικίας δεν σπάνιζαν στη Μεσσηνία, καταδεικνύοντας τη συσσωρευμένη οργή των κατοίκων για τα δεινά που είχαν υποστεί.

Ο φιλοεαμικός τύπος της Καλαμάτας αντιπαρέρχεται τις κατηγορίες για τον απολίτιστο τρόπο που επελέγη για να δικάσει ο λαός τους υπαίτιους, λέγοντας:

“...Ο λαός τους δίκασε τους καταδίκασε και τους εκτέλεσε ο ίδιος. Κάποιοι όμως που δεν ένιωσαν ούτε στιγμή το πόνο και την συμφορά των χιλιάδων μαυροφορεμένων μανάδων, παιδιών και αδερφών που συνηγορούν δήθεν για....πολιτισμό, βρήκαν όχι πολιτισμένο τον τρόπο της εκτέλεσης. Ίσως ναι γιατί είναι η πρώτη φορά που ο λαός τιμωρεί ο ίδιος τους δημίους του και δεν ξέρει άλλες μέθοδες παρά εκείνες που του υπέδειξαν οι ίδιοι”,⁶⁷⁰ παίρνοντας, έτσι, εκδίκηση για τους εκτελεσμένους κατά τη διάρκεια της Κατοχής στη Μεσσηνία⁶⁷¹ αλλά και τις εκτελέσεις που γίνονταν δίκην αντιποίνων ακόμα και λίγες βδομάδες πριν την απελευθέρωση.⁶⁷²

Το κλίμα της στιγμής μας μεταφέρει η παρούσα τότε στο λιντσάρισμα Πότα Κακκαβά: *“...αυτούς τους φέρανε από τον Μελιγαλά με τα αυτοκίνητα, τους κατεβάσανε στη γέφυρα εκεί απόξω και τους φέρνανε με τα πόδια γιατί ήταν ο λαός εκατό χιλιάδες κόσμος δεν μπορούσες τίποτα ούτε να πας ούτε να βγεις [...] εγώ σαν παιδί όμως ήμουν μπροστά...και όπως τους πηγαίνανε κανονικά από την Τράπεζα την Εθνική λίγο παραπάνω από κει μέχρι κάτω σπάζει ο κλοιός των γυναικών....φορούσαν όλοι μαύρα όλος ο κόσμος γιατί μας είχαν σκοτώσει και σπάζει ο κλοιός και τους βουτήξανε οι γυναίκες αυτή η Μπ. που λέμε έβγαλε*

⁶⁶⁸ (Ντ. Κλόουζ, ο.π., σελ. 198 \ \ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 347-348. \ \ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 581.

⁶⁶⁹ “Ο λαός της Καλαμάτας μανιασμένος από μίσος κατά των αρχιπροδοτών τους ελύνταρε χθές στην κάτω πλατεία.” (εφ. Ελεύθερη Μεσσηνία, 18 Σεπτεμβρίου 1944.)

⁶⁷⁰ εφ. Νεανική Φλόγα, 22 Σεπτεμβρίου 1944.

⁶⁷¹ βλ. Παράρτημα 1.α.

⁶⁷² Μ. Μαζάουερ, ο.π., σελ. 388-389.

το τσόκαρο και τους λιώσανε και ο ένας ο Γαλόπουλος, εγώ τάχω δει αυτά που τα λέω, εντάξει; σηκώθηκε επάνω μισοτραυματισμένος και λέει, μια σφαίρα... μια σφαίρα και τους ξεκάνανε εκεί ο κόσμος, τους βουτήξανε και γύρω κρεμάσανε πεθαμένο τον Περρωτή... πεθαμένο, έναν άλλονε που ήρθε να με εκτελέσει την ώρα που καίγανε το σπίτι μας,⁶⁷³ ένας μεθύστακας ο Βαρελόπουλος⁶⁷⁴ στο δέντρο στην πλατεία... κι αυτό δεν ήταν σωστό να γίνει αυτό αλλά οι γυναίκες πέσανε απάνω τους [...] αυτός ήτανε διοικητής της Πολιτοφυλακής και πάει να γλιτώσει και του φέρανε την τσεκουριά εδώ...θα τον σκότωναν [...] ήτανε χιλιάδες κόσμος αμέτρητος, εκεί ανέβηκε ο Δημόπουλος (σημ.: γραμματέας της περιφερειακής επιτροπής Μεσσηνίας του ΚΚΕ) στο σταθμό πριν φτάσουμε στο σπίτι ψηλά και είπε [...] από κάτω ήταν η λαοθάλασσα και όλες φοράγανε μαύρα.. ”

Και στη μάχη των Γαργαλιάνων που ακολούθησε στις 21-22 Σεπτεμβρίου, με την αδιαλλαξία του διοικητή του Τάγματος, τ'χη Στούπα, τα γεγονότα διαδραματίστηκαν με ανάλογο τρόπο. Εκεί είχαν κατευθυνθεί ταχύτατα όλες οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ από τον Μελιγαλά με την παρουσία, τώρα, του ίδιου του Βελουχιώτη. Τα γεγονότα που είχαν προηγηθεί με τις μεγάλες απώλειες των ανταρτών του ΕΛΑΣ στη μάχη του Μελιγαλά και τις ανεξέλεγκτες εκτελέσεις που ακολούθησαν, υποχρέωναν πέρα από την αυτοπρόσωπη παρουσία του αρχηγού του ΕΛΑΣ και σε εξάντληση όλων των μέσων για να μεταπειστεί η ηγεσία του Τάγματος να παραδώσει τον οπλισμό και να κρατηθεί υπό τη φρουρήση του ΕΛΑΣ μέχρι την άφιξη της κυβέρνησης από την Ιταλία. Την ίδια σπουδή επιδεικνύουν τώρα και οι Βρετανοί, οι οποίοι, αν κρίνουμε από τις μεσολαβητικές πρωτοβουλίες που αναπτύσσει ο λγός Gibson εδώ, σε αντίθεση με την Καλαμάτα και τον Μελιγαλά, φαίνεται ότι εγκαταλείπουν την τακτική της μη επέμβασης, αφού δεν είχε αποδώσει ό,τι

⁶⁷³ Η πυρπόληση του σπιτιού της οικογένειας Κακκαβά όπως και άλλων, είχε γίνει σε αντίποινα για την εκτέλεση του αν'χη Π. Γεωργανά, με τη δικαιολογία ότι νεαρά άτομα των οικογενειών αυτών είχαν καταφύγει στον ΕΛΑΣ. Στην προκειμένη περίπτωση ήταν ο αδερφός της πληροφορήτριας, Γρ. Κακκαβάς, που είχε διαφύγει στο Βουνό μετά από μια περιπετειώδη πορεία που ξεκίνησε με τη σύλληψη του αδερφού του Χαραλάμης στο μπλόκο του Ιανουαρίου, όπως είδαμε προηγούμενα, και την αυτόβουλη παράδοση και του ίδιου στους ταγματασφαλίτες αμέσως μετά, με σκοπό την απελευθέρωση του αδερφού του. Τελικά κρατήθηκαν και οι δύο. Ο Γρ. Κακκαβάς δεν μεταφέρθηκε στην Τρίπολη, αλλά κατέληξε έγκλειστος στο στρατόπεδο του “Συντάγματος” στην Καλαμάτα. Από εκεί δραπέτευσε με την παρέμβαση Γερμανού αξιωματικού την παραμονή της Πρωτομαγιάς, γλιτώνοντας τον βέβαιο θάνατο, καθώς το όνομά του ήταν στη λίστα με τα ονόματα που είχαν δώσει οι ταγματασφαλίτες στη γερμανική διοίκηση του “Συντάγματος,” βάσει της οποίας έγιναν οι εκτελέσεις την επομένη στον Νέδοντα ποταμό. Από τότε κατέφυγε στον ΕΛΑΣ. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 189, 236-238.) \\ Μεταξύ των σπιτιών που πυρπολήθηκαν ήταν και εκείνο της οικογένειας της χήρας Δημητριάδη (πρώην Φυτράκη), μητέρας του Χρ. Φυτράκη, επειδή είχε καταφύγει στο βουνό, ως στελέχος της ΕΠΟΝ που ήταν. (Ν. Ι. Ζερβής, τ. Ε ο.π., σελ. 224.)

⁶⁷⁴ Πρόκειται για τον Ν. Βαρελόπουλο, ενωμοτάρχη Χωροφυλακής. (Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 210)

προσδοκούσαν, προσβλέποντας πλέον στην παράδοση και στον περιορισμό των Ταγμάτων σε στρατώνες χωρίς, όμως, να αφοπλιστούν από τον ΕΛΑΣ.⁶⁷⁵

Ανάλογη προσμονή για την έλευση της κυβέρνησης έτρεφαν και οι ίδιοι οι ταγματасφαλίτες, χωρίς να παραδίδουν τον οπλισμό τους, από τη στιγμή, ιδιαίτερα, που είχαν αποστείλει στην Ιταλία μία επιτροπή για να παραδώσει μήνυμα στην εξόριστη κυβέρνηση με την οποία αιτούνταν την αποστολή ενός τμήματος του ελληνικού στρατού στη Μεσσηνία για να ενωθούν μαζί του, έχοντας τη διαβεβαίωση του διοικητή του Τάγματος ότι έθετε τις δυνάμεις του υπό τις διαταγές της.⁶⁷⁶ Στις πρωτοβουλίες μεσολάβησης που έγιναν την προηγούμενη μέρα της έναρξης της μάχης, στις 20 Σεπτεμβρίου, στις οποίες ενεπλάκησαν επιπλέον ο λλγός της διασυμμαχικής αποστολής Φατσέας και ο πατήρ Ανυπόμονος (σημ.: αρχιμανδρίτης Γερμανός Δημάκος) που εκπροσωπούσε τον ΕΛΑΣ με παραίνεση του Βελουχιώτη, η πρόθεση των μεσολαβητών προσέκρουσε στην άρνηση του Στούπα που έδειχνε ότι επιδίωκε τη σύγκρουση, και μάλιστα εκεί.⁶⁷⁷

Παρά την αρχική απόφαση των αξιωματικών του Τάγματος να συμπτυχθεί το Τάγμα των Γαργαλιάνων στην Πύλο, και συγκεκριμένα στο Κάστρο της πόλης, όπου ήταν προσφορότερος ο τόπος για αναμέτρηση με τον ΕΛΑΣ, και να αναμένει εκεί την άφιξη της κυβέρνησης, η παρέμβαση της τοπικής ελίτ είχε ματαβάλει τα δεδομένα, μεταπείθοντας τους αξιωματικούς. Επρόκειτο για κάποια από τα μέλη της πολιτικής ηγεσίας του Τάγματος, που είχαν εκτεθεί κατά τη διάρκεια της Κατοχής από τη συνεργασία τους με τους Γερμανούς και όπως και στον Μελιγαλά, υπερθεμάτιζαν για αντίσταση μέχρι τέλους. Ήταν οι χρηματοδότες της οργάνωσής του Στούπα, της ΕΟΑ, ως τμήμα του ΕΣ που ήταν, όπως και του Τάγματος Ασφαλείας των Γαργαλιάνων που δημιουργήθηκε αργότερα.⁶⁷⁸

⁶⁷⁵ Κ. Μπούσαλης, ο.π., σελ. 481-483. \\ Αυτό υπαγόρευαν οι καινούργιες οδηγίες που είχαν αποσταλεί στους Βρετανούς Αξιωματικούς Συνδέσμους από τις 16 Σεπτεμβρίου. (Lars Baerentzen, ο.π., σελ. 234) \\ Αυτές πιθανότατα είχε υπόψη του ο λλγός Gibson στις διαπραγματεύσεις με τον Στούπα τις οποίες και του ανακοίνωσε, χωρίς αυτό τελικά να επηρεάσει την τελική απόφαση που πάρθηκε.

⁶⁷⁶ Η αποστολή ξεκίνησε μετά τη μάχη της Καλαμάτας και πριν από εκείνη του Μελιγαλά, αλλά το μήνυμα παραδόθηκε με καθυστέρηση, αφού τα γεγονότα στους Γαργαλιάνους είχαν ήδη συντελεστεί. (Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 306-307)

⁶⁷⁷ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 360-362.

⁶⁷⁸ Μεταξύ αυτών ήταν ο γιατρός Πυλιώτης και ο εύπορος εργοστασιάρχης Ζόμπολας. (Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 52, 308, 357.) \\ Και οι δύο τους ήταν ανάμεσα σε μία ομάδα δέκα αιχμαλώτων που καθ' οδόν για να δικαστούν από ανταρτοδικείο μετά τη μάχη και τη μεταφορά τους στην Πύλο, εκτελέστηκαν από κάποιον του οποίου η οικογένεια είχε αφανιστεί από ταγματасφαλίτες στο Κορυφάσιο. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 365.)

Από πλευράς ΕΛΑΣ στη μάχη έλαβαν μέρος τμήματα των Συνταγμάτων που είχαν επιχειρήσει και στον Μελιγαλά με την προσωπική εποπτεία του Άρη Βελουχιώτη, απέναντι στους οκτακόσιους περίπου αμυνόμενους.⁶⁷⁹ Η απόκρυψη από την ηγεσία του Τάγματος στους απλούς ταγματасφαλίτες της κατάληξης που είχε η μάχη του Μελιγαλά και της Καλαμάτας, φαίνεται ότι λειτούργησε παρωθητικά στην απόφασή τους να πολεμήσουν, και ενίσχυσε την απόρριψη της συμβιβαστικής λύσης, επηρεάζοντας, έτσι, την εξέλιξη της μάχης, η οποία, τελικά, απέβει φονικότατη για τους αμυνόμενους.⁶⁸⁰ Ένα μεγάλο τμήμα τους με τον Στούπα και τους αξιωματικούς αναζήτησε τη σωτηρία στη διαφυγή μέσω θαλάσσης ή με πεζοπορία για την Πύλο, όπου ενώθηκε με την τοπική φρουρά.

Η διάσταση απόψεων που παρατηρήθηκε εκεί μεταξύ των αξιωματικών των Τ\Α σχετικά με την παράδοση ή την τελική αντίσταση απέναντι στις μονάδες του ΕΛΑΣ αποδυνάμωσε την άμυνα παρά τα πλεονεκτήματα που έφερε η πόλη για αντίσταση, σε σχέση με τους Γαργαλιάνους.⁶⁸¹ Σε αυτό συνέβαλε και το κλίμα πανικού που είχε καταλάβει τους κατοίκους και τα μέλη των Τ.Α. για όσα είχαν πληροφορηθεί ότι συνέβησαν στις προηγούμενες πόλεις.⁶⁸² Το αποτέλεσμα ήταν να αποχωρήσουν οι διαφωνούντες αξιωματικοί και οπλίτες των Τ\Α, διαφεύγοντας από τη θάλασσα με κατεύθυνση την Πάτρα, ενώ ένα μέρος τους ετοιμάζονταν να παραδοθεί στον ΕΛΑΣ. Μεταξύ αυτών που διέφυγαν ήταν ο διοικητής του τοπικού λόχου του Τάγματος, Βρ. Μυλωνάς, ο ιδρυτής των Τ.Α. της Πύλου και υποδιοικητής Α. Βασιλόπουλος, ο Στ. Δημητρακόπουλος, και ο “μετανοημένος” εαμίτης Κουφοδημήτρης.⁶⁸³ Μόνον ο Στούπας και ο υπασπιστής του, ανθ\γος Δερδελάκος, κατάστρωναν σχέδιο άμυνας, οχυρωμένοι στο Κάστρο της πόλης με ένα μέρος των ταγματасφαλιτών που είχαν απομείνει. Μετά από παρότρυνση επιτροπής κατοίκων, που προηγούμενα είχαν μεσολαβήσει για ασφαλή παράδοση όταν οι πρώτες μονάδες του ΕΛΑΣ έφταναν στην πόλη, στις 23

⁶⁷⁹ Τα τμήματα αυτά ήταν το 8^ο Σύνταγμα Λακωνίας, το 9^ο Μεσσηνίας και το 11^ο Αρκαδίας. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 362.)

⁶⁸⁰ Εκτενέστατη περιγραφή της μάχης των Γαργαλιάνων επιχειρείται από τη φιλική προς τα Τ\Α βιβλιογραφία, στο βιβλίο του Ι. Μπουγά, που είναι, άλλωστε, πολύ πιο τεκμηριωμένο σε σχέση με παλαιότερες προσπάθειες ανάλογης ματιάς, όπως του Κ. Καραλή, στο *“Ιστορία των δραματικών γεγονότων της Πελοποννήσου,”* καθώς βασίζεται σε πλήθος προφορικών μαρτυριών. Παραμένει, όμως, ένα έλλειμμα, καθώς ελάχιστες μαρτυρίες σε σχέση με το σύνολο είναι εκείνες που προέρχονται από την εαμική πλευρά. (Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 306-359)

⁶⁸¹ Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 428 – 429.

⁶⁸² Κ. Καραλής, ο.π., σελ. 297.

⁶⁸³ Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 428.

Σεπτεμβρίου, και είχαν λάβει αντίστοιχες διαβεβαιώσεις, κάμφθηκαν και πείστηκαν και αυτοί να παραδοθούν.⁶⁸⁴

Το μάταιο της αντίστασης ωθεί τον Στούπα στην αυτοκτονία και τους υπόλοιπους στην παράδοση στα τμήματα του 8^{ου} και 11^{ου} Συντάγματος του ΕΛΑΣ που εισέρχονται στο Κάστρο την επόμενη μέρα, 24 Σεπτεμβρίου. Ακολουθεί η απελευθέρωση του μεγαλύτερου μέρους των κρατουμένων, και ο εγκλεισμός κάποιων λιγότερων, μετά από επιλογή ενώπιον Επιτροπής του ΕΑΜ, για να δικάσουν ως πρωταίτιοι, ενώ άλλων προληπτικά, για να προστατευθούν από την οργή των κατοίκων της Πύλου και συγγενών θυμάτων. Οι πρώτοι, περίπου τριάντα, εγκλείονται στο Κάστρο της πόλης και οι δεύτεροι, σε κτήριο της κεντρικής πλατείας της Πύλου. Από τη δεύτερη ομάδα, δεκαοκτώ απελευθερώνονται σχεδόν αμέσως, με σαφείς οδηγίες για την ασφάλειά τους.⁶⁸⁵

Για τους υπόλοιπους 21, όμως, παίχτηκε ένα δράμα όμοιο με εκείνο της Καλαμάτας. Στις 27 Σεπτεμβρίου, κατά τη διάρκεια της προγραμματισμένης εκδήλωσης στην κεντρική πλατεία της Πύλου για τον εορτασμό της επετείου των τριών χρόνων από την ίδρυση του ΕΑΜ και της απελευθέρωσης της Μεσσηνίας, υπό τη φόρτιση της κατάστασης, μία ομάδα των συγκεντρωμένων εισέβαλε στο κτήριο που φυλάσσονταν οι εικοσιέννας πλέον εγκλειστοί, χωρίς να καταφέρει η Πολιτοφυλακή του ΕΛΑΣ να τους συγκρατήσει, αφού και τα τμήματα του ΕΛΑΣ με τον Βελουχιώτη που είχαν εισέλθει στην πόλη προηγούμενα είχαν αποχωρήσει,

⁶⁸⁴ *“Πώς ελευθερώθηκαν από τους αλήτες οι Γαργαλιάνοι και η Πύλος”* (εφ. Ελεύθερη Μεσσηνία, 29 Σεπτέμβρη 1944.) \\\ Κ. Καραλής, ο.π., σελ. 298. \\\ Ο Ι. Ζερβής αναφέρεται σε υπογραφή Πρωτοκόλλου παράδοσης της πόλης στον ΕΛΑΣ από τους ιθύνοντες της πόλης, που έγινε σε γειτονικό χωριό. (Ι. Ζερβής, τ. ΣΤ', ό.π., σελ. 368.)

⁶⁸⁵ Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 455. \\\ Κ. Καραλής, ο.π., σελ. 298-299. \\\ Είναι εμφανές ότι δεν επαληθεύτηκαν οι φόβοι του πληθυσμού για τα δεινά που πίστευαν ότι θα τους συνέβαιναν από τους άντρες του ΕΛΑΣ. Αντιθέτως η στάση του ΕΛΑΣ υπήρξε υποδειγματική, καθώς προέβει στην απελευθέρωση, όχι μόνο όλων των αμάχων αντρών, πέρα από τα γυναικόπαιδα, αλλά και διακοσίων περίπου ταγματασφαλιτών των Γαργαλιάνων που είχαν καταφύγει εκεί, σύμφωνα και με τη φιλική προς τα Τ\Α ιστοριογραφία. Μόνο που η εξέλιξη αυτή, της αναίμακτης παράδοσης, δεν συμφωνούσε με την εικόνα που επιθυμούσε να προβάλει για τον ΕΛΑΣ απέναντι στους αιχμαλώτους ταγματασφαλίτες. Έτσι, για να “φωτιστούν” περισσότερο τα γεγονότα, αφού δεν συντελέστηκε ομαδική σφαγή ταγματασφαλιτών από τον ΕΛΑΣ, επιστρατεύτηκαν και μαρτυρίες για *“...πιθανό σχεδιασμό ομαδικής δολοφονίας τους μετά την απελευθέρωσή τους,”* (Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 438, 453-454.) \\\ Επιπλέον, η προστασία που έτυχαν, για παράδειγμα, οι απελευθερωμένοι από τον ΕΛΑΣ, νέοι των Γαργαλιάνων, από τους αντάρτες που τους συνόδευαν έξω από την πόλη της Πύλου με φύλλα πορείας που τους είχαν εφοδιάσει, είναι χαρακτηριστική των προθέσεων του ΕΛΑΣ να τηρηθούν τα υπεσχημένα προς την επιτροπή των κατοίκων της Πύλου και να πειθαρχήσουν στις εντολές που είχαν λάβει. Η σημασία της στάσης τους εκτιμάται περισσότερο αν συνυπολογίσουμε ότι η προστασία που τους παρείχαν γινόταν κάτω από αντίξοες συνθήκες, καθώς οπλισμένοι κάτοικοι της Πύλου και των γύρω χωριών έδειχναν σαφή πρόθεση να λιντσάρουν τους ταγματασφαλίτες που απελευθερώνονταν. Ίδια κατάσταση επικρατούσε και στους Γαργαλιάνους, γι' αυτό και πολλοί ελασίτες τους απέτρεπαν από την επιστροφή τους εκεί το αμέσως επόμενο διάστημα, όπως έκαναν ο, κατά τα άλλα “αιμοσταγής,” Πέρδικας. (ο.π., σελ. 453-454)

ήδη, από τις 25 Σεπτεμβρίου. Το αποτέλεσμα ήταν να φονευθούν οι έγκλειστοι που είχαν απομείνει εκεί, και μάλιστα, να εκπαραθυρωθούν τα πτώματα τριών. Από το λιντσάρισμα, λίγο έλειψε να κινδυνεύσει και ο Διοικητικός επίτροπος του ΕΑΜ, από το μαινόμενο πλήθος, ενώ οι Πολιτοφύλακες προέβησαν και σε χρήση πυρών για να αποτρέψουν την αιματοχυσία, την οποία είχαν επιτείνει και οι πυροβολισμοί έγκλειστου ταγματасφaλίτη προς το πλήθος που απαιτούσε την παράδοσή τους. Το λιντσάρισμα αυτό έδωσε, μάλιστα, αφορμή για σενάρια προμελετημένης εκτέλεσης επειδή έγινε κατά τη διάρκεια ομιλίας του εαμικού στελέχους της Μεσσηνίας, Στ. Διακουμογιαννόπουλου, που, σύμφωνα με τους επικριτές του ΕΑΜ, ήταν αυτός που φανάτισε το πλήθος.⁶⁸⁶

Είναι γεγονός ότι τα φαινόμενα αυτοδικίας που παρατηρήθηκαν, ακολούθησαν τις μάχες που έγιναν για τον αφοπλισμό των Τ.Α., ενώ σε άλλες περιπτώσεις που ο αφοπλισμός των Ταγμάτων εξελίχθηκε απρόσκοπτα, εξέλιπαν παντελώς. Αλλά και στη βία που άσκησε ο ΕΛΑΣ για να πετύχει την παράδοση των ταγματасφaλιτών και του οπλισμού τους, δεν παρεξέκλινε ούτε στο ελάχιστο από την εντολή που του είχε δοθεί από την εξόριστη κυβέρνηση να μην καταφύγει σε αυτήν παρά μόνο σε περίπτωση που οι άντρες των Ταγμάτων δεν παραδίδονταν. Σε κάθε περίπτωση πάντως, εκεί που το έπραξε, ήταν βία συντεταγμένη που αποσκοπούσε στην ομαλή μετάβαση στη νέα κατάσταση με την εγκατάσταση της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα για να δειχθεί η ευθυγράμμιση του ΕΑΜ\ΕΛΑΣ στη γραμμή της ομαλής μετάβασης στη νέα κατάσταση, της ειρηνικής απελευθέρωσης, και στον περιορισμό φαινομένων αυτοδικίας, ιδιαίτερα από ομάδες που δεν ελέγχονταν άμεσα από τον ΕΛΑΣ, όπως ο εφεδρικός ΕΛΑΣ και η ΟΠΛΑ, ήταν η έκδοση διαταγής από τον ίδιο τον Βελουχιώτη με την ιδιότητα του διοικητή της 3^{ης} Μεραρχίας του ΕΛΑΣ Πελοποννήσου με την οποία *“ Η ΟΠΛΑ, αι ομάδες κρούσεως κ.λ.π. από λήψεως της παρούσης εντάσσονται εις τας μονάδας του ενεργού ΕΛΑΣ μη δικαιουμένου να υφίστανται άλλως.”* Επιπλέον με την ίδια

⁶⁸⁶ *“ Οικτρό τέλος προδοτών. Ο λαός της Πυλίας εκδικείται”* (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 2 Οκτωβρίου 1944.) \ \ Ο επαρχιακός επίτροπος του ΕΑΜ Τάσης Κουλαμπάς, εκ των ομιλητών της εκδήλωσης, καλούσε τον λαό σε ενότητα και μεγαλοψυχία απέναντι στους *“ παραπλανημένους εθνοπροδότες,”* ενώ ο Διακουμογιαννόπουλος κάθε άλλο παρά πυροδότησε το κλίμα, αφού διαρκώς υπενθύμιζε στο πλήθος ότι οι υπεύθυνοι θα τιμωρηθούν από τη Δικαιοσύνη, χωρίς να καταφέρει να αποσοβήσει τελικά τις *“ σκληρές Βαστίλης”* που ακολούθησαν. (Ο.π.)

διαταγή, τα παραπάνω σώματα αλλά και όσοι από τον πληθυσμό κατείχαν όπλα, υποχρεώνονταν να τα παραδώσουν, σε διαφορετική περίπτωση θα εκτελούνταν.⁶⁸⁷

Όλα αυτά έφερναν σε δυσχερή θέση τον ΕΛΑΣ, που οι άντρες του πάσχιζαν να ισορροπήσουν μεταξύ της αυτοσυγκράτησης που επέβαλαν οι αυστηρές εντολές της 3^{ης} Μεραρχίας από τη μία και της δικαιολογημένης αγανάκτησης που ένιωθαν, από την άλλη, για την απώλεια τόσων συντρόφων τους στις μάχες που δόθηκαν και που σε διαφορετική περίπτωση θα είχαν αποφευχθεί. Πόσο μάλλον όταν αυτή η περίπτωση ήταν και η ενδεδειγμένη από το Συμμαχικό Στρατηγείο και την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Κι αν υπήρξαν έκτροπα που χρεώθηκαν σε αυτούς εξαιτίας της πλημμελούς φύλαξης των αιχμαλώτων ταγματасφαλιτών, όπως σε εκείνα της Καλαμάτας και του Μελιγαλά, έστω και με εσκεμμένη διάθεση, αυτό δεν ακυρώνει την προσφορά των μελών της ηγεσίας, οι οποίοι *“αντιμέτωποι με τη συναισθηματικά φορτισμένη δημόσια απαίτηση για άμεση εκδίκηση, οι έντονα πιεζόμενοι ιθύνοντες του ΕΑΜ\ΕΛΑΣ σε πόλεις σαν την Καλαμάτα αγωνίστηκαν να επιβάλουν την τάξη και ένα στοιχειώδες κράτος νόμου, μέσα στο κενό εξουσίας που είχε δημιουργήσει η αποχώρηση των Γερμανών.”*⁶⁸⁸

Είναι, επίσης, γεγονός ότι η συγκέντρωση τόσων συμβάντων αυτοδικίας στη Μεσσηνία δεν θα μπορούσε παρά να συσχετιστεί με την οδυνηρή θέση που κατείχε αυτός ο νομός στον απολογισμό της εφαρμογής των μαζικών αντιποίνων, των εκτελέσεων, των πυρπολήσεων οικιών και περιουσιών, των κακοποιήσεων του πληθυσμού, που έγιναν με τη σύμπραξη των Ταγμάτων Ασφαλείας.⁶⁸⁹ Αν θέλουμε, λοιπόν, να αναζητήσουμε κάτω από ποιες συνθήκες εκτυλίχθηκαν οι σκηνές αυτές, πρέπει να στραφούμε στην αδιαλλαξία της ηγεσίας των τοπικών Ταγμάτων και σε αυτούς που από τη μία την ενθάρρυναν και από την άλλη με την εσκεμμένη αδιαφορία που επιδείκνυαν, τουλάχιστον στις περιπτώσεις του Μελιγαλά και της Καλαμάτας, δεν έκαναν τίποτα για να την αποτρέψουν. Δεν ήταν η προσπάθεια του ΕΑΜ να επιβληθεί στη νέα κατάσταση εξολοθρεύοντας τους ταγματасφαλίτες, που συνέβαλε στις εξελίξεις αυτές, αλλά η ολέθρια απόφαση της ηγεσίας

⁶⁸⁷ “ΕΛΑΣ 3^η Μεραρχία, αρ. ΕΠΕ 330, Διαταγή της 15^{ης} Σεπτεμβρίου 1944,” (εφ. *Λαϊκή Νίκη*, 18 Σεπτεμβρίου 1944.)

⁶⁸⁸ Μ. Μαζάουερ, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ*, ο.π., σελ. 389.

⁶⁸⁹ Φαινόμενα αυτοδικίας, και μάλιστα πολύ πιο εκτεταμένα, παρατηρήθηκαν σε χώρες της Ευρώπης που είχαν βιώσει δυσανάλογα τη δράση των κατοχικών δυνάμεων σε σχέση με την Ελλάδα. Τα παραδείγματα της Γαλλίας, με τις εκτελέσεις 10.000 συνεργατών αμέσως μετά την αποχώρηση των Γερμανών και τις δημόσιες διαπομπές γυναικών που κατηγορούνταν ότι είχαν συνάψει σχέσεις με Γερμανούς ή της Ιταλίας με 15.000 εκτελέσεις και του Βελγίου με τα δημόσια λιντσαρίσματα, αποδεικνύουν ότι η αποτροπή τους απέβαινε πραγματικά μία πολύ δύσκολη υπόθεση. (Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 87-88.)

των Τ.Α. να κρατηθούν πάση θυσία οι πόλεις της Πελοποννήσου που είχαν την έδρα τους τα Τάγματα και να συμπτυχθούν εκεί όλες οι περιφερειακές μονάδες για να οργανώσουν την άμυνά τους απέναντί του. Η απόφαση αυτή, βέβαια, δεν μπορεί να γίνει κατανοητή παρά μόνο αν δεχτούμε ότι η ηγεσία τους ελάμβανε παράλληλα με την καταδίκη τους και διαβεβαιώσεις για αυτό από κύκλους της Μέσης Ανατολής.

7.2. Η “ΒΕΛΟΥΔΙΝΗ” ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Διαφορετική εξέλιξη είχαν τα πράγματα στις υπόλοιπες πόλεις της Πελοποννήσου, στις οποίες βρίσκονταν οχυρωμένοι ταγματасφαλίτες, σε εκείνες της Λακωνίας και της Αργολιδοκορινθίας και εκεί που τα Τάγματα είχαν τα ισχυρά διοικητικά κέντρα τους, στην Τρίπολη και την Πάτρα. Τα γεγονότα που μεσολάβησαν από τότε που έληξε το τελεσίγραφο παράδοσης, που είχε επιδώσει ο ΕΛΑΣ στον Παπαδόγκωνα στην Τρίπολη (16 Σεπτεμβρίου) μέχρι την εκκένωση της πόλης και την είσοδο των στρατευμάτων του ΕΛΑΣ (1^η Οκτωβρίου) δρομολόγησαν εδώ τελείως διαφορετικές εξελίξεις από ό τι συνέβη με τις προηγούμενες πόλεις της Πελοποννήσου.⁶⁹⁰

Αρχικά, η παρουσία του Π. Κανελλόπουλου στην Τρίπολη, ως περιφερειακού διοικητή Πελοποννήσου,⁶⁹¹ που του έδωσε την ευκαιρία να εμπλακεί στις διαπραγματεύσεις με τον Παπαδόγγονα, αλλά και του ίδιου του Βελουχιώτη, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο. Η ανακοίνωση της ΙΙΙ Μεραρχίας του ΕΛΑΣ προς τη Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή Πελοποννήσου περιφέρειας Καλαμών που φέρει την υπογραφή του τελευταίου, για την τύχη των αντρών των Τ\Α που θα παραδίδονταν, ήταν εύγλωττη:

“ Εις απάντησιν προφορικού ερωτήματός σας σχετικώς με την στάσιν των τμημάτων μας έναντι παραδοθησομένων τυχόν αξικών και οπλιτών των Ταγμάτων Ασφαλείας κατά τμήματα ή μεμονωμένως δηλώ: 1. Ότι εγγυόμεθα απολύτως την ασφάλειαν της ζωής και της

⁶⁹⁰ Μ. Μαζάουερ, ο.π., σελ. 388.

⁶⁹¹ Ο Π. Κανελλόπουλος είχε αφιχθεί με αγγλική τορπιλλάκατο στην Καλαμάτα από τα Κύθηρα, το απόγευμα της 27^{ης} Σεπτεμβρίου. Κατά το σύντομο διάστημα της παραμονής του στην πόλη δεν παρέλειψε να επαναλάβει, μετά από ερωτήσεις δημοσιογράφων για τη θέση της εθνικής κυβέρνησης απέναντι στα Τ.Α, τη “ρήτη και κατηγορηματική δήλωση πάνω στο ζήτημα αυτό. Όλοι εκείνοι που συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς είτε ένοπλα είτε δίχως όπλα θα λογοδοτήσουν. Ελπίζουμε ότι όσοι κρατούν ακόμη Γερμανικά όπλα θα τα παραδώσουν έγκαιρα και αναίμαχτα.” Σε ερώτηση των δημοσιογράφων τι θα συμβεί εάν αρνηθούν, η απάντηση που δόθηκε ήταν η ακόλουθη: “Μα πρέπει να τα παραδώσουν άνευ αντιρρήσεων. Θα τους αναγκάσουμε να τα παραδώσουν.” (εφ. Ελεύθερη Μεσσηνία, 28 Σεπτέμβρη 1944.)

περιουσίας των. 2. Η ανωτέρω εγγύησις ισχύει εφ' όσον τα Τάγματα Ασφαλείας εκάστης περιοχής θα παραδίδονται μετά του οπλισμού των και των πυρομαχικών των εις τα έναντι αυτών τμήματα του ΕΛΑΣ άνευ μάχης και εντός της τασσομένης υπό των τμημάτων μας προθεσμίας.”⁶⁹²

Επιπλέον καθοριστική απέβει και η αποστολή οδηγίων στους Βρετανούς αξιωματικούς συνδέσμους - κάτι που δεν είχε γίνει νωρίτερα στις προηγούμενες πόλεις - να προσεγγίσουν τα εναπομείναντα Τάγματα και να ασκήσουν μεσολαβητική παρέμβαση στην κατεύθυνση του αφοπλισμού τους και του περιορισμού τους σε στρατώνες υπό βρετανική εποπτεία ή με μέριμνα του ΕΛΑΣ, όπου αυτό ήταν δυνατόν, αφού προηγουμένως λαμβάνονταν διαβεβαιώσεις για τη διαφύλαξη της ακεραιότητά τους.⁶⁹³ Ταυτόχρονα η παρουσία αγγλικών στρατευμάτων στην Πελοπόννησο, έστω και ισχνών και για λόγους άλλους που σχετίζονταν με την προετοιμασία της επιχείρησης Μαννα, οι οποίες παρείχαν την κατάλληλη στιγμή την απαραίτητη εγγύηση για την παράδοση των Ταγμάτων, όπως και οι Βρετανοί Σύνδεσμοι είχαν επανειλημμένως ζητήσει, λειτούργησε συμπληρωματικά προς αυτήν την κατεύθυνση.⁶⁹⁴

Η σπουδαιότητα της Τρίπολης είχε επισημανθεί και από τον ΕΛΑΣ που είχε συγκεντρώσει στις παρυφές της έναν ικανό αριθμό δυνάμεων με σύσσωμο το Επιτελείο της διοίκησης, αποφασισμένο να την εκπορθήσει, αν ο Παπαδόγγονας δεν συνθηκολογούσε και δεν παρέδιδε και τον οπλισμό των Ταγμάτων στον ΕΛΑΣ, ασκώντας μια πίεση τέτοια, που λειτούργουσε και ψυχολογικά στους έγκλειστους ταγματασφαλίτες.⁶⁹⁵ Η υιοθέτηση της νέας τακτικής από τους Βρετανούς που σχετίζεται άμεσα με ό,τι προηγήθηκε στην Καλαμάτα, τον Πύργο, τον Μελιγαλά και τους Γαργαλιάνους, όπου ο ΕΛΑΣ απέδειξε ότι μπορεί να επικρατήσει των Ταγμάτων με ευκολία, δεν εμπόδισαν τον ΕΛΑΣ στην περίπτωση της

⁶⁹² Κ. Παπακόγκος, ο.π., σελ. 385.

⁶⁹³ Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η πρωτοβουλία του Βρετανού αξιωματικού της στρατιωτικής αποστολής Daniel Gibson, που μαζί με τον αμερικανό αξιωματικό John Fatseas, είχαν εξασφαλίσει τηλεφωνική επικοινωνία μεταξύ του Τάγματος της Τρίπολης και του ΕΛΑΣ, η οποία με τη σειρά της λειτούργησε αποτρεπτικά για την επαπειλούμενη σύρραξη. (L. Baerentzen, ο.π., σελ. 235)

⁶⁹⁴ Ο.π. σελ. 234, 235.

⁶⁹⁵ Τον κλοιό της πόλης διενήργησαν υπό την επίβλεψη του Ωρίωνα (Γιάννη Μιχαλόπουλου) τάγματα από το 9° Σύνταγμα Μεσσηνίας, το 11° Αρκαδίας, το 6° Αργολιδοκορινθίας, διάφορα ανεξάρτητα τμήματα και πλήθος εφεδρικών ελασιτών που καλούνταν στα όπλα από τον Άρη Βελουχιώτη και τον μέραρχο Παπασταματιάδη. (Κ. Παπακωνσταντίνου (Μπελάς), Η Νεκρή Μεραρχία, γ' Έκδοση, τ. Α', Αλφειός, Αθήνα, 2002, σελ. 116)

Τρίπολης να απαιτήσει και τελικά να αποσπάσει τον οπλισμό των Ταγμάτων μετά από τις διαπραγματεύσεις που έγιναν με τον Παπαδόγγονα και των πιέσεων που του ασκήθηκαν εξ ανάγκης από τον Κανελλόπουλο, με κατάληξη την ασφαλή παράδοση των Ταγμάτων και τη μεταφορά όσων το επιθυμούσαν στις Σπέτσες. Σε αυτό συνέτεινε και η αποφασιστική στάση του επιτελείου του ΕΛΑΣ και ιδιαίτερα του Βελουχιώτη, που βλέποντας την κωλυσιεργία του Παπαδόγγονα, ανάμεικτη με τον φόβο της εκδίκησης από τον ΕΛΑΣ, αλλά και την παρέλκυση του Κανελλόπουλου, έκανε σαφέστερη τη βούλησή του να επιτεθεί πάραυτα.⁶⁹⁶

Εκείνο, όμως, που πρωτίστως επηρέασε τις διαπραγματεύσεις και έσπρωξε τα πράγματα προς αυτή την κατεύθυνση ήταν η Συμφωνία της Καζέρτας, που όριζε την ένταξη όλων των αντάρτικων ομάδων στη βρετανική διάκριση, η οποία είχε υπογραφεί λίγο πριν και είχε μεταδοθεί από το BBC τη μέρα που άρχιζαν οι μεταξύ τους διαπραγματεύσεις (28 Σεπτεμβρίου). Με βάση αυτήν τη συμφωνία ούτε ο Κανελλόπουλος αρνήθηκε αλλά ούτε και οι Βρετανοί εμπόδισαν την παράδοση των όπλων σε μια δύναμη της εθνικής κυβέρνησης που ήταν παρούσα. Από την άλλη ο ΕΛΑΣ, έχοντας πλέον εξασφαλίσει τον οπλισμό των Ταγμάτων, πειθάρχησε ως όφειλε, στις εντολές κυβέρνησης και Βρετανών προς μεγάλη δυσaráσκεια των ανταρτών και δεν επιχείρησε επίθεση.⁶⁹⁷ Ο φόβος των αντεκδικήσεων από τους αντάρτες, ιδιαίτερα από τον εφεδρικό ΕΛΑΣ, που είχε επανδρωθεί με ντόπιους εθελοντές ύστερα από τη στρατολόγηση που είχε διενεργήσει ο Βελουχιώτης εν όψει της μάχης, επέβαλε πρώτα την εκκένωση της πόλης από τους ταγματασφαλίτες και έπειτα την είσοδο των ανταρτών που έγινε ακριβώς την επόμενη μέρα. (1 Οκτωβρίου) ⁶⁹⁸

Πολλοί ταγματασφαλίτες, μετά τη συνθηκολόγηση του Παπαδόγγονα στην Τρίπολη, αφέθηκαν ελεύθεροι με τη συγκατάθεση του ΕΑΜ μετά από επιλογή:

“Οι μισοί ταγματασφαλίτες δεν έφυγαν για τη Κούλουρη (σημ.: Προφανώς εννοεί τις Σπέτσες.) Έμειναν στη Τρίπολη. Αυτοί που έμειναν ήταν οι επιστρατευμένοι και αυτοί που δεν είχαν κάνει κανένα κακό. Δεν τους πείραξε κανένας. Για ασφάλεια όμως, ιδιαίτερα τη

⁶⁹⁶ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 585.

⁶⁹⁷ L. Baerentzen, ο.π., σελ. 235-236.

⁶⁹⁸ Κ. Παπακωνσταντίνου (Μπελάς), ο.π. σελ. 116, 119, 120, 121.

*νύχτα, τους συγκέντρωσαν στους στρατώνες και από εκεί τις άλλες μέρες, σιγά-σιγά τους έδιωξαν για τα σπίτια τους.*⁶⁹⁹

Αυτό έγινε γιατί υπήρχαν και ταγματасφαλίτες που είχαν επιστρατευθεί παρά τη θέλησή τους, όπως οι αξιωματικοί, που είχαν επιστρατευθεί με την υποχρεωτική στρατολόγηση που είχε επιβάλει ο Ράλλης βάσει του νόμου 739\1937, οι οποίοι σαφώς έπρεπε να διαχωριστούν από τους τυχοδιώκτες, τους αντικομμουνιστές και τα λούμπεν στοιχεία που είχαν επιδείξει εξαιρετική αγριότητα.⁷⁰⁰ Αρκετών από αυτούς η συμμετοχή στις επιχειρήσεις των μονάδων των Ταγμάτων μπορεί βέβαια να περιορίζονταν στη φυσική τους και μόνο παρουσία και να μην εκτρέπονταν σε βασανισμούς, λεηλασίες, δολοφονίες, αυτό, όμως, δεν αποσείει τις ηθικές τουλάχιστον ευθύνες τους, αφού θα μπορούσαν - όχι πάντα εύκολα- να αποχωρήσουν από αυτά και να μην ενθαρρύνουν με τη συμμετοχή τους τη δράση τους.⁷⁰¹ Στην περίπτωση των αξιωματικών, όπως είδαμε, η προστασία των οικογενειών τους από τις διώξεις με τις οποίες απειλούνταν αν δεν ενέδιδαν, ή οι εκβιασμοί των ίδιων με διακοπή της μισθοδοσίας τους ή του δελτίου τροφίμων αυτών και των οικογενειών τους ή ακόμα και με φυλάκιση, κυριάρχησε στην επιλογή τους να στρατευθούν.

Η παράδοση της Τρίπολης αποτέλεσε πρόκριμα και για τις υπόλοιπες εστίες των ταγματасφαλιτών. Ο Παπαδόγγονας πριν αναχωρήσει για τις Σπέτσες κάλεσε τις φρουρές της Λακωνίας να παραδοθούν,⁷⁰² όπως και έγινε με το Τάγμα Ασφαλείας Γυθείου (14 Οκτωβρίου). Το Γύθειο δεν θα μπορούσε να εξαιρεθεί από τη γραμμή της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας στην οποία ο ΕΛΑΣ είχε ευθυγραμμιστεί και υπαγόρευε ασφαλή παράδοση των ταγματасφαλιτών στα όργανά της και αποφυγή εκτρόπων, ούτε και να παρεκκλίνει από τη δοκιμασμένη πολιτική στην Τρίπολη, την Πάτρα,⁷⁰³ το Ναύπλιο,⁷⁰⁴ την Κόρινθο⁷⁰⁵ και αλλού, όπου η εαμική ηγεσία συνέπραττε με τους Βρετανούς, τους

⁶⁹⁹ Ο.π., σελ. 119. \\ Είναι χαρακτηριστική η αναφορά του συγγραφέα, που υπήρξε ένας από τους μετέχοντες στην πολιορκία της Τρίπολης στις γραμμές του ΕΛΑΣ, στην εκ των προτέρων συνεννόηση του ΕΛΑΣ με επιστρατευμένους του Παπαδόγκωνα, να μην προβάλουν καμία αντίσταση και στη βοήθεια που προσέφεραν, ως φρουροί φυλακίων, σε *''πενήντα έως εβδομήντα οπλατζίδες με αρχηγό το Δήμο Ταλαγάνη, οι οποίοι όταν θα άρχιζε η μάχη θα χτυπούσαν από μέσα''* (στο ίδιο, σελ. 117.)

⁷⁰⁰ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 71,72.

⁷⁰¹ Κ. Βουγιουκλάκης, Οι πρωτοπόροι του Αγώνα Η Εθνική Αντίσταση στη Λακωνία, Τροχαλία, Αθήνα 2000, σελ. 177.

⁷⁰² Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 585.

⁷⁰³ L. Berentzen, ο.π., 236-237

⁷⁰⁴ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 586.

⁷⁰⁵ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 585- 586.

εκπροσώπους της κυβέρνησης Παπανδρέου και στελέχη του Ερυθρού Σταυρού για να αποφευχθούν οι συγκρούσεις και η αιματοχυσία.⁷⁰⁶ Μοναδική εξαίρεση στον κανόνα της αναίμακτης παράδοσης αποτέλεσαν οι ταγματασφαλίτες της Σπάρτης για την παράδοση των οποίων χρειάστηκε να δοθεί μάχη στον Μιστρά.⁷⁰⁷

Οι περισσότεροι από το Τάγμα Ασφαλείας Γυθείου, ενός από τα πολυπληθέστερα της Πελοποννήσου, κρίθηκαν ελεύθεροι. Αρκετοί από αυτούς είχαν ενταχθεί στα Τάγματα μετά από εκβιασμούς, όπως έγινε με το Τάγμα της Σπάρτης, του οποίου η δύναμη αυξήθηκε κατακόρυφα στο διάστημα μιας εβδομάδας τον Μάρτιο του 1944, μετά από απειλές που εκτοξεύονταν για εκτέλεση από τους Γερμανούς 500 Σπαρτιατών, αν δεν κατατάσσονταν.⁷⁰⁸ Σύμφωνα με καταγραφή του κυβερνητικού αντιπροσώπου Γυθείου σε επιστολή του στον δικηγόρο και παπανδρεϊκό πολιτευτή της περιοχής Ηλία Λαγάκο, από τους 1399 οπλίτες και αξιωματικούς του Τάγματος απολύθηκαν σε μια πρώτη φάση οι 280, καθώς δεν προέκυψαν επιβαρυντικά στοιχεία εναντίον τους, ενώ 268 κρίθηκαν ένοχοι, που θα έπρεπε να απομακρυνθούν από το Γύθειο.⁷⁰⁹ Από τους εναπομείναντες, των οποίων οι υποθέσεις είχαν εξεταστεί και κρίθηκαν ότι έπρεπε να απολυθούν, ελάχιστοι το επιθυμούσαν, καθώς οι περισσότεροι προτιμούσαν σαφώς τη συνέχιση της παραμονής τους υπό την εποπτεία των

⁷⁰⁶ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 69.

⁷⁰⁷ Ο Μιστράς υπήρξε το τελευταίο οχυρό των ταγματασφαλιτών της Πελοποννήσου. Εδώ είχαν σπεύσει να οχυρωθούν από τις 15 Σεπτεμβρίου οι ταγματασφαλίτες της Σπάρτης, οι οποίοι μετά την παράδοση της Τρίπολης δεν ακολούθησαν την εντολή του Παπαδόγκωνα και στράφηκαν στην απονενομημένη απόφαση της αντίστασης μέχρι τέλους, ελπίζοντας στη σωτηρία τους λόγω της προστασίας που τους παρείχε το φρούριο του Μιστρά και προσδοκώντας την άφιξη του Π. Κανελλόπουλου. Εδώ συναντούμε τα μέλη της 'Αντικομμουνιστικής Επιτροπής' Σπάρτης, Δημητρακάκη, Παπαηλίου, Σαλβάρα, Θεοδωρόπουλο που αποτελούσαν και την πολιτική ηγεσία του Τάγματος και των οποίων η συμβολή στην απόφαση που πάρθηκε ήταν καθοριστική. Στη μάχη που δόθηκε στις 10 Οκτωβρίου, ο ΕΛΑΣ επικράτησε και συνέλαβε έναν μεγάλο αριθμό αιχμαλώτων, από τους οποίους απελευθέρωσε ένα μικρό μέρος και τους υπόλοιπους, περίπου τετρακόσιους, τους ενέκλεισε στις φυλακές της Σπάρτης και ακολούθως κάποιους σε στρατόπεδά του στη Βυτίνα και στο χωριό Γεωργίτσι στον Ταΰγετο. Οι ταγματασφαλίτες του Μιστρά δεν μεταφέρθηκαν στην Αθήνα αλλά παρέμειναν έγκλειστοι στις φυλακές της Σπάρτης, όπου επανήλθαν και οι υπόλοιποι, μέχρι τις 5 Μαρτίου 1945, οπότε και απελευθερώθηκαν. (Π. Μούτσουλας, ο.π., σελ. 588 \\\ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 226-227 \\\ Κ. Καραλής, Ιστορία των δραματικών γεγονότων της Πελοποννήσου, δεύτερος τόμος, ο.π., σελ. 34-35, 47.)

⁷⁰⁸ Η. Παπαστεριόπουλος, ο.π., τ. Β, σελ. 223.

⁷⁰⁹ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ηλία Λαγάκου, *Κυβερνητικός Αντιπρόσωπος Γυθείου προς Ηλία Λαγάκο*. \\\ Ο Βρετανός ταγματάρχης Ουϊλκινς της Διασυμμαχικής αποστολής, βουλευτής των Εργατικών πλέον τον Σεπτέμβριο του 1945, σε επιστολές του, που δημοσιεύτηκαν σε αγγλικό περιοδικό, αναφέρει ότι από τους 1400 ταγματασφαλίτες του Γυθείου μετά από ανακρίσεις εγκλείστηκαν στις φυλακές της Καλαμάτας και της Σπάρτης οι 280 λόγω του βαρύτατου παρελθόντος τους, ενώ οι υπόλοιποι απελευθερώθηκαν από τον ΕΛΑΣ σε συμφωνία με την ελληνική κυβέρνηση. Ο ίδιος επιβεβαιώνει ότι και αυτοί που κρίθηκαν ένοχοι, απελευθερώθηκαν αργότερα επί κυβέρνησης Πλαστήρα από τον νομάρχη Μεσσηνίας, Βραχνό. (Ι.Καρκάνης, ο.π., σελ. 283).

Άγγλων,⁷¹⁰ φοβούμενοι αντεκδικήσεις από τον ΕΛΑΣ ή τον τοπικό πληθυσμό, παρόλες τις διαβεβαιώσεις που τους δίνονταν για το αντίθετο.⁷¹¹ Ίσως βέβαια για κάποιους από αυτούς, περίπου 250-300, ιδιαίτερα εκείνους από την επαρχία Οιτύλου της μέσα Μάνης, οι φόβοι να ήταν βάσιμοι, κατά ομολογία του ίδιου του κυβερνητικού αντιπροσώπου, επειδή ομολογουμένως είχαν επιδείξει αγριότητα συμπεριφορά στις περιοχές τους.⁷¹²

Η ασφαλής μεταφορά τους υπό την προστασία των αγγλικών δυνάμεων και ο περιορισμός τους, μετά την παράδοση του οπλισμού τους, στο νησάκι Κρανάη (σημ.: Μαραθονήσι) απέναντι από το Γύθειο (14 Οκτωβρίου), ανέστειλε προσωρινά τις ανησυχίες των ταγματασφαλιτών. Παρόλα αυτά, η καχυποψία τους που εντάθηκε από τότε που οι δυνάμεις των Άγγλων αποσύρθηκαν και ανέλαβαν τη φύλαξή τους αποκλειστικά οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ, οδήγησε σε απανωτές απόπειρες απόδρασης, αν και ελάχιστες στο σύνολο πέτυχαν. Μεταξύ αυτών που διέφυγαν και αργότερα έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στις εξελίξεις στη μεταβαρκιζιανή περίοδο ήταν οι ταγματασφαλίτες, Παυλάκος και Γούδης, ενώ ένα από τα ηχηρά ονόματα της παρακρατικής δράσης στη Λακωνία στην περίοδο που θα ακολουθήσει τη συμφωνία της Βάρκιζας, ο Π. Γερακάρης, απελευθερώθηκε. Δεν έλειψαν και μεσολαβήσεις βασιζόμενες σε προσωπικές σχέσεις, όπως στην περίπτωση του ταγματασφαλίτη Μπογέα με πλούσια παρακρατική δράση αργότερα στη Λακωνία, που αφέθηκε ελεύθερος και μάλιστα στην πρώτη εκατοντάδα, μετά από παρέμβαση του πατέρα του στον Σωτήρη Πέτρουλα,⁷¹³ έναν από τους κύριους υπεύθυνους ασφαλείας του ΕΛΑΣ στην Κρανάη.⁷¹⁴

Οι υπόλοιπες μονάδες της Πελοποννήσου μεταφέρθηκαν σε στρατόπεδα υπό την εποπτεία πλέον των Βρετανών και της κυβέρνησης Παπανδρέου. Οι ταγματασφαλίτες της Πάτρας και της Ναυπάκτου και όσοι είχαν διασωθεί από τη μάχη του Πύργου μεταφέρθηκαν στον

⁷¹⁰ "...θεωρούν εαυτούς φιλοξενούμενους των Άγγλων, δεν περνούν δε και άσχημα." (ΕΛΙΑ, Αρχείο Λαγάκου, Κυβερνητικός Αντιπρόσωπος Γυθείου προς τον Πρόεδρο της Ελληνικής Κυβερνήσεως, 18 Νοεμβρίου 1944.)

⁷¹¹ Στην επιστολή προς τον Γ. Παπανδρέου βεβαιώνεται από τον αποστολέα ότι " ουδεμίαν δυσχέρειαν συνήντησα εκ μέρους της Διοικήσεως του εν Γυθείω Τάγματος του ΕΛΑΣ." Και αλλού ότι " Η τάξις τηρείται λόγω του ότι οι εαμίτες πειθαρχούν στους κατά τόπους αρχηγούς των." (Ο.π.)

⁷¹² ΕΛΙΑ, Αρχείο Λαγάκου, Κυβερνητικός Αντιπρόσωπος Γυθείου προς Ηλία Λαγάκο.

⁷¹³ Στα πλαίσια της ειρηνικής διευθέτησης της παράδοσης των ταγματασφαλιτών εντάσσονταν η σιωπηρή απελευθερώσή όσων δεν ενέχονταν σε αξιόποινες πράξεις. Τις τρεις πρώτες μέρες της παραμονής των ταγματασφαλιτών του Γυθείου στην Κρανάη απελευθερώθηκαν περίπου τριακόσιοι, εκατό κάθε μέρα. (Ι. Καρακατσιάνης, Διδακτορική Διατριβή, ο.π., σελ. 229 - 231.)

⁷¹⁴ Δήμητρα Σωτήρη Πέτρουλα, "Που 'ναι η μάνα σου...", Κέδρος, 2007, σελ. 47.

Άραξο και κάποιοι από αυτούς στη Νότιο Ιταλία,⁷¹⁵ ενώ εκείνοι του Ναυπλίου, της Κορίνθου και της Τρίπολης μετά από ένα βραχύβιο διάστημα εγκλεισμού στις φυλακές του Ναυπλίου διαπεραιώθηκαν στις Σπέτσες, υπό τη φρούρηση Βρετανών και μιας διμοιρίας του ΕΛΑΣ. Εκεί παρέμειναν μέχρι το τέλος Οκτωβρίου, συνολικά περί τους 1400 άντρες, μεταξύ των οποίων 200 αξιωματικοί, και έπειτα μεταφέρθηκαν σε στρατώνες της Αθήνας, στο Γουδή (31 Οκτωβρίου). Το ίδιο έγινε και με όσους από το Τάγμα Ασφαλείας Γυθείου είχαν απομείνει υπό περιορισμό στην Κρανάη και δεν είχαν απελευθερωθεί, είτε επειδή δεν το επιθυμούσαν είτε επειδή δεν ήταν στις λίστες των απελευθερωθέντων. Απελευθερώθηκαν αφού πρώτα είχαν μεταφερθεί σε στρατόπεδα συγκέντρωσης του ΕΛΑΣ στα χωριά Ζελίνα (σημ: σημερινή Μελιτίνη) και Γεωργίτσι Λακωνίας, χωρίς να υποστούν το παραμικρό, ούτε κατά τη διαμονή τους στην Κρανάη ούτε κατά τη μεταγωγή τους στα στρατόπεδα. Κατευθύνθηκαν κι αυτοί στην Αθήνα και περιορίστηκαν μαζί με τους υπόλοιπους Πελοποννήσιους - των Σπετσών - στη Σχολή Χωροφυλάκων στο Γουδή.⁷¹⁶ Εκεί είχαν, ήδη, αφιχθεί με συνοδεία Άγγλων και οι εξήντα αξιωματικοί του Τάγματος, επειδή είχε κριθεί αναγκαία η μεταφορά τους νωρίτερα. (9 Νοεμβρίου).⁷¹⁷ Στους στρατώνες στο Γουδή είχαν εγκλειστεί, σύμφωνα με διαταγή του στρατιωτικού διοικητή Αττικής υποστράτηγου Π. Σπηλιωτόπουλου, και όσοι από τα Τάγματα της Αθήνας δεν είχαν λιποτακτήσει ταυτόχρονα με την αποχώρηση των Γερμανών από την Αθήνα ή και νωρίτερα.⁷¹⁸

⁷¹⁵ Στον Άραξο είχε εγκατασταθεί, ήδη, μετά από την αποβίβασή της στην Πάτρα μεταξύ 24- 26 Σεπτεμβρίου, βρετανική δύναμη με την κωδική ονομασία Bucketforce, που θα δρούσε επικουρικά της επιχείρησης 'Manna' με στόχο να προετοιμάσει ένα ασφαλές πεδίο απόβασης για τις βρετανικές δυνάμεις. Η παρουσία αυτής της δύναμης ήταν αποφασιστικής σημασίας για την παράδοση των Ταγματασφαλιτών της Πάτρας, η οποία επιτεύχθηκε μετά από διαταγή των Βρετανών, κάμπτοντας έτσι τις αρχικές επιφυλάξεις τους, αφού ο βρετανικός στρατός πλέον ανέλαβε τη φρούρηση αυτών και του οπλισμού τους. Παρόμοια αποστολή είχε προηγηθεί και στα Κύθηρα στις 15 του ίδιου μήνα. (Lars Baerentzen, ο.π., σελ. 235.) \\ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 69, 147. \\ Τελικά, μετά τον Άραξο οι ταγματασφαλίτες μεταφέρθηκαν στην Πάτρα, όπου απελευθερώθηκαν οι περισσότεροι μετά από επιλογή και παρέμειναν έγκλειστοι μόνον οι θεωρούμενοι ως δωσίλογοι, περί τους διακόσιους. Αυτοί κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών μεταφέρθηκαν με βρετανικό πλοίο αρχικά στον Πειραιά και αμέσως μετά στην Ιταλία, με τον διοικητή τους, Κουρκουλάκο, όπου εγκλείστηκαν σε στρατόπεδο συγκέντρωσης. Τελικά απελευθερώθηκαν έναν μήνα μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας (13 Μαρτίου 1945). (Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 227-229. \\ Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 181)

⁷¹⁶ Ι. Καρακατσιάνης, ο.π., σελ. 230 \\ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 227, 419 \\ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 70.

⁷¹⁷ Σε κατάλογο που εσωκλείεται στην επιστολή του κυβερνητικού αντιπροσώπου Γυθείου προς τον Γ. Παπανδρέου, αναγράφονται τα ονόματα των εξήντα αξιωματικών, μεταξύ των οποίων συναντάμε τους ιδρυτές του Τάγματος Σπάρτης, Λουμάκο, Λειβάδη, Μπαλιτσάρη, Καραδημητρόπουλο, και τους διοικητές του Τάγματος, Τσόμπο, Κατσαρέα κ.α. (ΕΛΙΑ, Αρχείο Ηλία Λαγάκου, *Κυβερνητικός Αντιπρόσωπος Γυθείου προς τον Πρόεδρο της Ελληνικής Κυβερνήσεως*,)

⁷¹⁸ Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 418. \\ Σε όλο αυτό το διάστημα παρουσιάστηκαν λιποταξίες και αυτομολήσεις των αντρών των Ταγμάτων, σε περιορισμένο βαθμό. Η συχνότητά τους εξαρτιώταν κυρίως από τη στάση της

Μεγάλο ρόλο στην αναίμακτη παράδοση των Ταγματасφαιλιτών έπαιξε η αυτοσυγκράτηση του ΕΛΑΣ, που εκτός από τις πιέσεις των πολιτών, που κάθε φορά ασκούσαν για απόδοση δικαιοσύνης, έστω και με αυτόν τον πρωτόγονο τρόπο,⁷¹⁹ δοκιμάζονταν και από την άρνηση των Ταγμάτων να παραδώσουν τα όπλα τους, όπως έγινε στον Μελιγαλά, στους Γαργαλιάνους και τη Σπάρτη με τους τετρακόσιους ταγματасφαιλίτες του Τάγματός της, για την παράδοση των οποίων η σύρραξη δεν αποτράπηκε ούτε εκεί ούτε στον Αχλαδόκαμπο λίγο νωρίτερα.⁷²⁰ Μπορεί ο αφοπλισμός και η ασφαλής παράδοσή τους να ήταν μέσα στις προθέσεις της εξόριστης κυβέρνησης και των Βρετανών, πράγμα που το ΕΑΜ σεβάστηκε απόλυτα, δεν ήταν όμως και η διάλυσή τους, αφού με τη διατήρησή τους θα εξασφαλιζόνταν από τους Βρετανούς και την κυβέρνηση μια σημαντική εφεδρεία δυνάμεων για μια κοντινή αναμέτρηση με τον ΕΛΑΣ.⁷²¹

Έτσι μπορεί να κατανοηθεί και η διαφοροποίηση της στάσης των Βρετανών απέναντι στις επαπειλούμενες συρράξεις μεταξύ ΕΛΑΣ και Τ.Α. στην Πελοπόννησο. Την αρχική προσδοκία που έτρεφαν οι Βρετανοί για τις πρώτες συγκρούσεις - που δεν ευοδώθηκε - της φθοράς, δηλαδή, των δυνάμεων του ΕΛΑΣ, ήρθε να αντικαταστήσει η πάση θυσία διάσωση των Ταγμάτων και του οπλισμού τους, ώστε να διατηρηθούν υπό τον έλεγχό τους ως

κυβέρνησης του Καΐρου απέναντί τους με τις καταγγελίες που διατυπώνονταν εναντίον τους και πύκνωσαν το πρώτο δεκάημερο του Σεπτεμβρίου. (ο.π., σελ. 381-394.)

⁷¹⁹ "Σε κάποιες περιπτώσεις οι ίδιοι οι Ελασίτες αναγκάστηκαν να φυγαδεύσουν, για να σώσουν από τα μαινόμενα πλήθη, τους Ταγματасφαιλίτες." (Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 95) \\ Ο ΕΛΑΣ διακινδύνευε και την απήχηση που είχε καταφέρει να αποκτήσει στον λαό καθώς δεν ήταν λίγες οι φορές που οι συγγενείς θυμάτων των ταγματасφαιλιτών καταφέρονταν με ύβρεις εναντίον των αντρών του που πάσχιζαν να προστατεύσουν τους αιχμάλωτους ταγματасφαιλίτες, ιδιαίτερα σε περιοχές, όπως η Σπάρτη, όπου η αντεκδίκηση ήταν κανόνας επιβεβλημένος κατά τα μανιάντικα έθιμα. (Π. Μούτσουλας, ο.π., σελ. 588,589.) \\ "Αραγε, έχουνε δίκιο αυτοί που κακιώνουνε τον πατέρα μου, γιατί τότε, αρχές 1944, μετά τη μάχη του Μυστρά, όταν ο ΕΛΑΣ είχε πιάσει όλους σχεδόν τους ταγματасφαιλίτες της Πελοποννήσου, κοντά 700, και τους είχε κρατούμενους στο νησάκι Κρανάη, δεν άφησε κανέναν να τους κάνει κακό;" Αναρωτιέται η Δήμητρα Πέτρουλα μετά από καιρό για τους απελευθερωθέντες ταγματасφαιλίτες του Γυθείου που σε λιγότερο από δύο χρόνια από τότε (20 Ιανουαρίου 1946) εκτέλεσαν εν ψυχρώ επτά μέλη της οικογένειάς της, τα έξι γυναικόπαιδα. (Δ. Πέτρουλα, ο.π., σελ. 25, 26, 47.)

⁷²⁰ Ο Αχλαδόκαμπος, με το σύνολο σχεδόν των κατοίκων του να τρέφει αντιεαμικά αισθήματα, συγκαταλέγονταν στα "οπλισμένα" χωριά της Πελοποννήσου, που με πρωτοβουλία τοπικών παραγόντων ζήτησαν από τον Παπαδόγκωνα να εξοπλιστούν και να τεθούν υπό τη διοίκηση του Τάγματος Ασφαλείας της Τρίπολης. (Κ. Καραλής, τόμος πρώτος, ο.π., σελ. 303-304. \\ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 32.) \\ Στη μάχη που δόθηκε εκεί στις 18-9-1944 για τον αφοπλισμό και την παράδοσή τους, παρά τις προσπάθειες του διοικητή του 6^{ου} Συντάγματος του ΕΛΑΣ, τ'χη Εμ. Βαζαίου, να παραδώσουν τα όπλα τους και να αποφευχθούν οι εκτενώμενες απώλειες και παρά τις απώλειες που είχαν οι μονάδες του, διέσωσε ο ίδιος 150 από αυτούς, καθυστερώντας την εκτέλεσή τους που είχε αποφασιστεί μετά από δίκη στο ανταρτοδικείο, μέχρι που έγινε η συνθηκολόγηση με τον Παπαδόγκωνα στην Τρίπολη και παραδόθηκαν στην εθνική κυβέρνηση. (Π. Μούτσουλας, ο.π., σελ. 503, 583 - 584.)

⁷²¹ Όπως ομολογεί ο Χρ. Ζαλοκώστας "Συμφωνάμε πως τα Τάγματα είναι συμμαχικώς απαράδεκτα κι αποφασίσαμε να τα αφοπλίσουμε την κατάλληλη στιγμή χωρίς να διαλυθούν, κρατώντας τα συγκεντρωμένα για τελευταία εφεδρεία" (Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 71)

συντεταγμένη δύναμη, και μάλιστα, όπως αποδείχτηκε, ως δύναμη κρούσης στα Δεκεμβριανά. Οι Βρετανοί ήταν όχι μόνο παρόντες σε όλες τις προσπάθειες αφοπλισμού και παράδοσης των Ταγμάτων της Πελοποννήσου από την Τρίπολη και μετά αλλά καθόρισαν και την ίδια τη διαδικασία. Η συμφωνία της Καζέρτας, άλλωστε, τους παρείχε την ευχέρεια να εμπλέκονται σε κάτι τέτοιο. Ο ΕΛΑΣ, πειθαρχώντας στη συμφωνία, ουσιαστικά διέσωζε τις δυνάμεις εκείνες που σε λίγο θα αντιμετώπιζε στη μάχη της Αθήνας, καθώς οι διασωθέντες ταγματασφαλίτες επανενσωματώθηκαν στο κυβερνητικό στρατόπεδο κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών.⁷²²

⁷²² Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 72.

ΚΕΦ. 8:**Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΔΩΣΙΛΟΓΙΣΜΟΥ****8.1. ΤΑ ΛΑΪΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ**

Μία από τις συνέπειες που η ναζιστική κατοχή κληροδότησε στην Ελλάδα, όπως και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ήταν η πλήρης κατάρρευση των θεσμών. Αυτό το έλλειμμα έσπευσαν να αναπληρώσουν οι αναδυόμενες μέσα από την Κατοχή δυνάμεις, προβάλλοντας, όμως, η καθεμιά το δικό της όραμα για πολιτική και κοινωνική ανασυγκρότηση. Ιδιαίτερα στο ζήτημα της πολιτικής δικαιοσύνης, που θα αποδίδονταν για τις πράξεις των δωσιλόγων, οι αποκλίνουσες απόψεις οδήγησαν και σε διαφορετικές μορφές εφαρμογής της, έχοντας ως μόνο κοινό σημείο τον χαρακτήρα της άμεσης και κατεπείγουσας εκτέλεσης, καθότι άμεσες ήταν και οι απαιτήσεις που προβάλλονταν από τους λαούς για την εφαρμογή της.

Έτσι, από τη μια μεριά οι παραδοσιακές αστικές δυνάμεις πρόβαλαν τα αντίστοιχα προς τη φύση τους νομικά πρότυπα, όπως είχαν διαμορφωθεί από τον αστικό νομικό πολιτισμό για έναν αιώνα και πλέον. Τα Ειδικά Δικαστήρια Δωσιλόγων αποτέλεσαν αυτήν ακριβώς τη μορφή πολιτικής δικαιοσύνης, που απηχούσε τις προθέσεις αυτών των δυνάμεων, όπως εκφράστηκαν από την επίσημη κυβέρνηση από την Απελευθέρωση και έπειτα, κατά τα πρότυπα της αστικής δικαιοσύνης. Από την άλλη μεριά, οι νέες δυνάμεις, απότοκο της αντιστασιακής δράσης των λαών και διεκδικητές, όπως, άλλωστε, και οι προηγούμενες, της εξουσίας, παρουσίασαν πρότυπα συνυφασμένα με το αίτημα της συνολικής μεταρρύθμισης των κοινωνικών θεσμών υπό το πρόταγμα της 'Λαϊκής Κυριαρχίας'.⁷²³

Στην Ελλάδα η πίεση της κοινής γνώμης για άμεση απόδοση δικαιοσύνης και η απουσία των αστικών πολιτικών δυνάμεων κατά το κρίσιμο διάστημα της Απελευθέρωσης έφεραν στο προσκήνιο αρχικά τη δεύτερη εκδοχή της πολιτικής δικαιοσύνης, που εκφράστηκε από την αριστερή αντίσταση και το ΕΑΜ\ΕΛΑΣ, με όργανο τα Λαϊκά δικαστήρια. Σε περιοχές, μάλιστα, όπως η Πελοπόννησος, που απελευθερώθηκαν πριν προλάβει να εγκατασταθεί στο ελληνικό έδαφος η εξόριστη κυβέρνηση, η σύσταση αυτών των δικαστηρίων αποτέλεσε αναγκαιότητα,⁷²⁴ καθώς είχε αρχίσει να εφαρμόζεται ήδη μία "άγρια εξωδικαστική

⁷²³ Μ. Μαζάουερ, Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης: Ελλάδα, 1944-1945, στο Μ. Μαζάουερ (επιμ.) *Μετά τον Πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σελ. 33,36,37.

⁷²⁴ "Εις ολόκληρον τον νομόν Λακωνίας λειτουργούν τα υπό της οργανώσεως του ΕΑΜ συγκροτηθέντα Λαϊκά Δικαστήρια." (ΕΛΙΑ, Αρχείο Λαγάκου, Κυβερνητικός Αντιπρόσωπος Γυθείου προς Ηλία Λαγάκο.)

εκκαθάριση μεγάλης κλίμακας,” όπως είδαμε να συμβαίνει σε πόλεις της Δυτικής και Νότιας Πελοποννήσου.⁷²⁵

Στην Καλαμάτα, μετά την κατάληψη της πόλης από τον ΕΛΑΣ στις 10 Σεπτεμβρίου 1944, έγινε η εγκατάσταση των εαμικών αρχών με πρώτο μέλημα τη σύσταση της Προσωρινής Λαϊκής Επιτροπής, ένα είδος λαϊκού συμβουλίου, το οποίο αποτέλεσε και το πρώτο διοικητικό όργανο στην απελευθερωμένη χώρα. Η σοβαρότητα των προβλημάτων που αντιμετώπιζε η πόλη και ο πληθυσμός, καθώς εξέρχονταν από μία μακρά κατοχική περίοδο, με κύριο ζήτημα τον επισιτισμό, αντιμετωπίστηκε από την Επιτροπή με τη σύσταση υποεπιτροπών που θα αναλάμβαναν να υλοποιήσουν το έργο της ανασυγκρότησης σε τομείς όπως η κοινωνική πρόνοια και ο επισιτισμός, τα συσσίτια, η ασφάλεια, η παραγωγή, τα σχολεία κλπ.⁷²⁶ Για το ΕΑΜ η μεταρρύθμιση των κοινωνικών θεσμών ήταν μέγιστης σημασίας, όπως αποδεικνύονταν με την εφαρμογή της “Λαϊκής Κυριαρχίας” στις περιοχές που απελευθέρωνε σταδιακά.⁷²⁷ Σε όλη τη διάρκεια της περιόδου της εαμοκρατίας στην πόλη της Καλαμάτας ήταν εμφανής η προσπάθεια των εαμικών αρχών να οικοδομήσουν νέες δομές και να παρέμβουν διορθωτικά στις προηγούμενες. Εξάλλου, η επιτυχία αυτού του εγχειρήματος στην πρώτη απελευθερωμένη πόλη θα λειτουργούσε καθοριστικά για την επιτυχία ανάλογων προσπαθειών και σε άλλες.⁷²⁸

Ταυτόχρονα συγκροτήθηκε Ανταρτοδικείο και ξεκίνησαν οι δίκες των συνεργατών με τις κατοχικές δυνάμεις.⁷²⁹ Το ΕΑΜ επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αποκάλυψη των προδοτών και των δωσιλόγων και την υπαγωγή τους σε δίκες στα “Λαϊκά Δικαστήρια,” κάτι που υπαγορεύονταν από την πίεση της κοινής γνώμης για την τιμωρία τους. Προβλεπόταν, άλλωστε, στο Εθνικό Συμβόλαιο του Λιβάνου, όπως επαναδιατυπώθηκε και στον Λόγο της

⁷²⁵ Δ. Κουσουρής, *Δίκες των Δωσιλόγων, 1944-1949. Δικαιοσύνη, Συνέχεια του Κράτους και Εθνική Μνήμη*, εκδ. Πόλις, σελ. 110-111.

⁷²⁶ Η Επιτροπή αποτελούνταν από τριάντα δύο μέλη με πρόεδρο τον Εθνοσύμβουλο της ΠΕΕΑ για την επαρχία της Καλαμάτας Γ. Δάλλα, του Αγροτικού Κόμματος. Μεταξύ των μελών της Επιτροπής ήταν και ο μετέπειτα εκδότης Χρ. Φυτράκης, φοιτητής τότε, εκπροσωπώντας την ΕΠΟΝ. Εκπρόσωπος της Εθνικής Αλληλεγγύης ορίστηκε η Βάγγιω Βουρνά, σύζυγος του στελέχους του Αγροτικού Κόμματος Θ. Κορμά που δολοφονήθηκε αργότερα, κατά την περίοδο της “λευκής τρομοκρατίας,” από παρακρατική ομάδα. (Βάγγιω Βουρνά, ο.π., σελ. 263-265.) \\ εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 12 Σεπτέμβρη 1944.)

⁷²⁷ Μ. Μαζάουερ, ο.π., σελ. 36.

⁷²⁸ Μ. Αθανασόπουλος, ο.π., σελ. 156-157.

⁷²⁹ “Συγκροτήθηκε στρατοδικείο ανταρτών που θα δικάσει τους προδότες αύριο το πρωί,” (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 11 Σεπτεμβρίου 1944.)

Απελευθέρωσης από τον πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου.⁷³⁰ Σε μία περίοδο, όπως αυτή της Απελευθέρωσης, που τα πνεύματα ήταν οξυμμένα, η απόδοση δικαιοσύνης μέσα από μία θεσμική μορφή δικαίου θα λειτουργούσε αποτρεπτικά για περιστατικά αυτοδικίας, τα οποία ήταν βέβαιο ότι αφθονούσαν.

Το σημαντικότερο, όμως, ήταν ότι, πέρα από την απαίτηση της κοινής γνώμης για τιμωρία των προδοτών, την οποία τα “Λαϊκά Δικαστήρια” κλήθηκαν να ικανοποιήσουν, αυτά αποτελούσαν και μέρος του πολιτικού προγράμματος της νέας εποχής που το ΕΑΜ ευαγγελίζονταν, με μεγάλη ιδεολογική αξία, καθώς στη συγκρότησή τους απεικονίζονταν και η προσπάθεια δημιουργίας ενός εναλλακτικού κράτους.⁷³¹ Η λειτουργία τους που είχε ήδη ξεκινήσει στα βουνά της ελεύθερης Ελλάδας από τις αρχές του 1943 είχε αποδείξει ότι ο λαός τα είχε περιβάλει με την εμπιστοσύνη του, γεγονός που συνετέλεσε, μαζί με άλλους παράγοντες, στην μακροήμερησή τους, καθώς πολλά εξακολουθούσαν να λειτουργούν και μετά την Απελευθέρωση, παρά την απαγόρευση που είχε επιβάλει η κυβέρνηση Παπανδρέου.⁷³²

Το αίτημα της τιμωρίας των δωσιλόγων αποτελούσε, έτσι, τον *sine qua non* όρο για να ξεκινήσει στη Μεσσηνία, όπως και αλλού, η νέα περίοδος. Το Ανταρτοδικείο ξεκίνησε εδώ την πρώτη του συνεδρίαση στη Λαϊκή Σχολή της Καλαμάτας στις 13 Σεπτεμβρίου 1944, με τον εαμικό τύπο να δίνει το στίγμα των αρχών που θα πλαισίωναν την απονομή δικαιοσύνης.⁷³³ Στη σύνθεση του Λαϊκού Δικαστηρίου με Πρόεδρο τον λλγό Παπαδάκο

⁷³⁰ Η διαβεβαίωση στον Λόγο της Απελευθέρωσης υπήρξε ρητή: “το κράτος Δικαίου δεν μπορεί να θεμελιωθεί διά το μέλλον, εάν δεν έχει συντελεσθή η ηθική κάθαρσις του παρελθόντος [...] Το Εθνικόν Συμβόλαιον του Λιθάνου επαγγέλλεται την επιβολήν σκληρών κυρώσεων κατά των προδοτών της πατρίδος και των εκμεταλλευτών της δυστυχίας του Λαού μας. Με το διάγγελμα της 4^{ης} Σεπτεμβρίου η κυβέρνησις επανέλαβε την υπόσχεσιν ότι η Εθνική Νέμεσις θα είναι αδυσώπητος.” (Γ. Παπανδρέου, Η απελευθέρωσις της Ελλάδος, εκδ. Μπίρης, Αθήνα, 1964, σελ. 200.)

⁷³¹ Μ. Μαζάουερ, ο.π., σελ. 38-39.

⁷³² Η κυβέρνηση, τουλάχιστον μέχρι τα Δεκεμβριανά, είχε ελάχιστη επιρροή στην επαρχία. Στην πόλη της Πάτρας, για παράδειγμα, λειτουργούσαν τα μόνα επίσημα δικαστήρια σε όλη την Πελοπόννησο. Η λειτουργία των “Λαϊκών Δικαστηρίων” συνεχίστηκε και μετά τα Δεκεμβριανά, μέχρι τον Φεβρουάριο του 1945, σε περιοχές της Μακεδονίας και της Θράκης, ή στη Λέσβο και αλλού, για τον επιπλέον λόγο της καθυστέρησης στην εγκατάσταση των κρατικών αρχών. (Ο.π., σελ. 39- 40.)

⁷³³ “Οι δίκες των προδοτών που άρχισαν, είναι η απαραίτητη κάθαρση μιάς περιόδου που θα αποτελέσει μαύρη σελίδα στην ιστορία της δράσης ορισμένων κομμάτων, ομάδων και χωριστών ατόμων. Πνεύμα απονομής δικαιοσύνης διέπει και τους τίμιους δικαστές που αναλάβανε το έργο τούτο και όλο τον λαό, οργανωμένο και μη. Δεν πρόκειται για εκδίκηση [...] Κανείς δεν έχει όρεξη να μιμηθεί τους καννίβαλους, τους εμπρηστές, τους δολοφόνους, τους βιαστές. Κανείς δε θέλει να εξοντωθούν εκείνοι που παρασύρθηκαν είτε από στερήσεις είτε από πολιτικές ή προσωπικές αντιθέσεις στο δρόμο της προδοσίας αν και είναι αδικαιολόγητοι που έμειναν και πολέμησαν μέχρι την τελευταία στιγμή. Κανείς όμως δε θα θελήσει ν’ αποδωθούν στην τίμια Κοινωνία μας, σαν άσπιλα μέλη της εκείνοι που πρόδωσαν, που έκαψαν σπίτια που λήστεψαν, που βίασαν Ελληνίδες, που

(καπετάν Βορρηά), διακρίνονται ο δικηγόρος από τον Μελιγαλά, Β. Μπράβος, ως λαϊκός επίτροπος και ο Όθων Δριβαλιάρης, νομικός, από τα πρώτα στελέχη της Αντίστασης της ομάδας της Καλλιρρόης.⁷³⁴ Η πρώτη δίκη ολοκληρώθηκε την επόμενη μέρα, οπότε εκδόθηκε και η πρώτη απόφαση του Ανταρτοδικείου. Από την αρχική ομάδα των εικοσιοκτώ που εισήχθησαν για να δικαστούν, καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν ως ένοχοι εσχάτης προδοσίας, οι δεκαεννέα.⁷³⁵ Μεταξύ αυτών ήταν ο δήμαρχος της πόλης Θ. Καρατζάς και οι αξιωματικοί και οπλίτες των Τ\Α που είχαν συλληφθεί μετά το τέλος της μάχης και δεν είχαν διαφύγει μαζί με τους άλλους στον Μελιγαλά, όπως ο αν\χης Ι. Γεωργανάς, ο έφεδρος λοχαγός Κ. Καμουτσής και ο σ\χης Δ. Κουτήφαρης. Εκτελέστηκαν ακόμα και δέκα κατηγορούμενοι ταγματασφαλίτες από τη βάση της Βελίκας που βαρύνονταν για σωρεία εμπρησμών και ειδεχθών δολοφονιών, καθώς και άλλοι από το Τάγμα της Καλαμάτας. Ένας καταδικάστηκε σε ισόβια, ο έμπορος Θ. Πετρόπουλος, σε έναν δόθηκε αναβολή και επτά απαλλάχτηκαν.⁷³⁶ Μεταξύ αυτών που απαλλάχτηκαν ήταν τα αδέρφια Ν. και Α. Τζάνες, αξιωματικοί της Χωροφυλακής και οι δύο, οι οποίοι δεν είχαν υπακούσει στην εντολή του διοικητή τους, τ\χη Φραγκουδάκη, να ακολουθήσουν τους ταγματασφαλίτες και τον Περρωτή στον Μελιγαλά και είχαν παραδοθεί στον ΕΛΑΣ.⁷³⁷

Η λειτουργία του Λαϊκού Δικαστηρίου ήταν βραχύβιας διάρκειας. Η τελευταία συνεδρίασή του ξεκίνησε στις 23 Σεπτεμβρίου 1944 στον κινηματογράφο Τριανόν και περατώθηκε στις 25 του ίδιου μήνα, όταν εκδόθηκε η απόφαση για τους τελευταίους δεκαοκτώ κατηγορούμενους. Η απόφαση ήταν καταδικαστική σε θάνατο για τους έντεκα από τους κατηγορούμενους, ισόβια δεσμά για τρεις, δωδεκαετή κάθειρξη για δύο, ενώ ενός η δίκη αναβλήθηκε. Μεταξύ των καταδικασθέντων σε θάνατο ήταν και ο τ\χης Καζάκος, υποδιοικητής του Τ\Α Μελιγαλά, η Χρυσάνθη Χριστοφίλη, αδερφή του Παπαδόγκωνα και ο αδερφός του κατοχικού Νομάρχη, δικηγόρος, Τάκης Περρωτής. Σε ισόβια καταδικάστηκε και ο γιός του κατοχικού δήμαρχου, Γ. Καρατζάς.⁷³⁸

σκοτώσαν. Η Δικαιοσύνη θα λειτουργήσει και θα κάμει ακέραιο το καθήκον της.” (εφ. Ελεύθερη Μεσσηνία, 14 Σεπτέμβρη 1944.)

⁷³⁴ “Άρχισε η δίκη των εθνοπροδοτών” (Ελεύθερη Μεσσηνία, 14 Σεπτέμβρη 1944. \ \ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 356).

⁷³⁵ Στην πραγματικότητα δεκαοκτώ, καθώς ένας διασώθηκε από τύχη. (Ν. Ι. Ζερβής, Κατοχή - Αντίσταση - Απελευθέρωση, Τόμος ΣΤ, Καλαμάτα 2007, σελ. 171-175.)

⁷³⁶ “Χτες αργά βγήκε η απόφαση του στρατοδικείου για τους προδότες.”(Ελεύθερη Μεσσηνία, 15 Σεπτέμβρη 1944.) \ \ (Ν. Ζερβής, ο.π.)

⁷³⁷ Ο.π., σελ. 162.

⁷³⁸ εφ. Ελεύθερη Μεσσηνία, 26 Σεπτέμβρη 1944.

Οι ποινές δεν εκτελέστηκαν, όπως πιθανότατα και εκείνες των έκτακτων συνεδριάσεων που διεξήχθησαν στο ενδιαμέσο διάστημα.⁷³⁹ Με την έλευση του εκπροσώπου της Κυβέρνησης Π. Κανελλόπουλου στις 27 Σεπτεμβρίου στην Καλαμάτα η λειτουργία των ανταρτοδικείων σταμάτησε και οι εκτελέσεις ανεστάλησαν.⁷⁴⁰ Ήδη οι Βρετανοί, κατά το κρίσιμο διάστημα του πρώτου δεκαπενθημέρου του Σεπτεμβρίου, είχαν προειδοποιήσει τον ΕΛΑΣ να μην προβεί σε δίκες και εκτελέσεις αλλά να περιμένει την έλευση της ελληνικής κυβέρνησης. Μέχρι τότε θα έπρεπε να περιορίσει σε στρατόπεδα τους ταγματασφαλίτες ως αιχμάλωτους πολέμου μέχρι να συγκροτηθούν τα κατάλληλα αστικά δικαστήρια.⁷⁴¹ Οι ιδιαίτερες συνθήκες, όμως, που επικράτησαν εδώ σε συνδυασμό με την κυρίαρχη απαίτηση του λαού για απόδοση δικαιοσύνης είχαν ανατρέψει αυτήν την προσδοκία.

8.2. Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΔΩΣΙΛΟΓΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Το ζήτημα της τιμωρίας των δωσιλόγων ήταν από εκείνα που είχαν απασχολήσει από νωρίς τις συμμαχικές κυβερνήσεις κατά τη διάρκεια του πολέμου. Ήδη από τον Ιανουάριο του 1942, στη Διασυμμαχική Συνδιάσκεψη που έγινε στο Λονδίνο για τα εγκλήματα πολέμου σε βάρος των αμάχων, είχε αποφασιστεί η δίωξη των κατοχικών δυνάμεων και των συνεργατών τους.⁷⁴² Στην Ελλάδα το ζήτημα είχε απασχολήσει πριν την απελευθέρωση, τόσο την εξόριστη κυβέρνηση στο Κάιρο όσο και την ΠΕΕΑ. Η τελευταία, με τη Νομοθετική Πράξη υπ' αριθ. 8, κήρυξε εχθρούς της Πατρίδας και ένοχους εσχάτης προδοσίας, που θα

⁷³⁹ Στο διάστημα μεταξύ της πρώτης και της τελευταίας συνεδρίασης του Λαϊκού Δικαστηρίου που ήταν και οι μόνες που έγιναν δημόσια, γίνονταν και έκτακτες, όπως εκείνη στις 17-9-1944, όπου δικάστηκαν και καταδικάστηκαν σε θάνατο είκοσι κατηγορούμενοι και άλλη μία με τριάντα πέντε κατηγορούμενους, που καταδικάστηκαν επίσης στην εσχάτη των ποινών. (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 21 και 23 Σεπτέμβρη 1944.)

⁷⁴⁰ Όπως πληροφορούμαστε από φύλλο της εφημερίδας *“Μεσσηνιακός Κήρυξ,”* τον Νοέμβριο του 1949 διεξήχθη στην Κόρινθο η δίκη των φερόμενων ως εκτελεστών των πρώτων καταδικασθέντων και εκτελεσθέντων του ανταρτοδικείου της Καλαμάτας. Από τους είκοσι κατηγορούμενους, ήταν παρόντες οι επτά, εκ των οποίων ένας κατηγορούμενος καταδικάστηκε σε...351 φορές εις θάνατον και άλλοι τέσσερις σε πρόσκαιρα δεσμά είκοσι ετών. Μεταξύ των μαρτύρων κατηγορίας στη δίκη παρίσταντο καταδικασθέντες από το Λαϊκό Δικαστήριο των οποίων οι ποινές δεν εκτελέστηκαν, λόγω της άφιξης του Π. Κανελλόπουλου, όπως ο Π. Μπουρίκας “...νύν ανθυπολοχαγός και κατά τα γεγονότα του 1944 αξιωματικός των ταγμάτων ασφαλείας επικεφαλής της φρουράς του Κάστρου Καλαμών” και ο διασωθείς από την πρώτη εκτέλεση Δ. Κωνσταντινίδης. (*“Η πολύκροτος δίκη της Κορίνθου διά τας σφαγές των Καλαμών το 1944,”* εφ. *Μεσσηνιακός Κήρυξ*, 28 Νοεμβρίου 1949.)

⁷⁴¹ Μ. Μαζάουερ, ο.π., σελ. 37.

⁷⁴² Πρ. Παπαστράτης, Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση στο Μ. Μαζάουερ (επιμ.), *Μετά τον Πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σελ. 73.

τιμωρούνταν με την ποινή του θανάτου, τους συνεργάτες των κατακτητών και τους υποστηρικτές τους. Το αίτημα υπάκουε και στην κοινή δήλωση “περί ωμοτήτων” των Ρούζβελτ, Τσώρτσιλ και Στάλιν στη Μόσχα την 1^η Νοεμβρίου 1943, η οποία παρείχε τη νομιμοποιητική βάση για τις δικαστικές κυρώσεις που έμελλε να επιβληθούν στους Γερμανούς και τους συνεργάτες τους, από τους λαούς που υπήρξαν θύματα των εγκλημάτων τους, αλλά και τη συγκρότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης με τη λήξη του πολέμου.⁷⁴³

Σε αυτό το πνεύμα είχε κινηθεί αρχικά και η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση με τον Α.Ν. 3231 της 31^{ης} Δεκεμβρίου 1943, με τον οποίο αφαιρούσε την Ελληνική ιθαγένεια από τους κατοχικούς πρωθυπουργούς Τσολάκογλου, Λογοθετόπουλο και Ράλλη και τους υπουργούς τους.⁷⁴⁴ Η αμφίσημη στάση με την οποία εμφανίζονταν να αντιμετωπίζονται τα Τάγματα Ασφαλείας από μία μερίδα του αστικού κόσμου, που απέφευγε να τα καταδικάσει ηχηρά, αν δεν τα ενθάρρυνε, όπως και την κυβέρνηση των δωσιλόγων της Αθήνας που τα δημιούργησε, υποχρέωνε την εξόριστη κυβέρνηση στη διατύπωση της απερίφραστης καταδίκης τους. Με την υπόσχεση της υλοποίησης του καθολικού λαϊκού αιτήματος της τιμωρίας των δωσιλόγων, που συγκινούσε τον λαό και τον συνένωνε, η εξόριστη κυβέρνηση, ως Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας που ήταν πια μετά το συνέδριο του Λιβάνου, φιλοδοξούσε να εξασφαλίσει και την αναγκαία συναίνεση του ελληνικού λαού, ώστε να διευκολυνθεί με αυτόν τον τρόπο η ομαλή επιστροφή της στην απελευθερωμένη Ελλάδα. Έτσι θα γεφυρώνονταν και η απόσταση - όχι μόνον γεωγραφική - που χώριζε μια κυβέρνηση που βρισκόταν καθ’ όλη τη διάρκεια της Κατοχής σε ξένο έδαφος, μια “απούσα εξουσία,” από τον χειμαζόμενο κατά τη διάρκεια της Κατοχής ελληνικό λαό.⁷⁴⁵

Το ζήτημα, όμως, της τιμωρίας των συνεργατών του εχθρού, ιδιαίτερα εκείνο που σχετιζόνταν με τα Τάγματα Ασφαλείας, απέκτησε άλλες διαστάσεις, καθότι επηρεάστηκε από πολιτικές σκοπιμότητες. Έτσι, στο συνέδριο του Λιβάνου, ενώ περιλαμβάνονταν στο Εθνικό Συμβόλαιο ρητή αναφορά για την “επιβολή σκληρών κυρώσεων κατά των προδοτών της πατρίδας και των υπεύθυνων της δυστυχίας του λαού μας,” ο πρωθυπουργός, Γ. Παπανδρέου, αρνούνταν να επανεπιβεβαιώσει δημόσια την αποκήρυξή τους κατά τις

⁷⁴³ Δ. Κουσουρής, ο.π., σελ. 71-76

⁷⁴⁴ ΦΕΚ, τ. Α, Μ35\31-12-1943.

⁷⁴⁵ Π. Παπαστράτης, ο.π., σελ. 74.

διαπραγματεύσεις που γίνονταν με το ΕΑΜ για τη συμμετοχή του στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, καθ' όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού του 1944. Κι αυτό γιατί στους κόλπους της κυβέρνησης, ήδη από τα τέλη Μαΐου του 1944, είχε αρχίσει να κυοφορείται η ιδέα, ακόμα και της χρησιμοποίησης αυτών των τμημάτων στην επάνδρωση του σχεδιαζόμενου ελληνικού στρατού. Με άλλα λόγια, δρομολογούνταν η εγκόλπωσή τους από την κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας ως αντίπαλο δέος στο ΕΑΜ για την κρίσιμη στιγμή της απελευθέρωσης. Ως αποτέλεσμα, το ΕΑΜ δεν αναλάμβανε τα χαρτοφυλάκια των υπουργείων που του αναλογούσαν στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, χωρίς να εκπληρωθεί μεταξύ άλλων και ο παραπάνω όρος της αποκήρυξης.⁷⁴⁶

Με τη συμμετοχή του ΕΑΜ στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας ήρθε και η αποκήρυξη των Τ.Α. με το διάγγελμα της 4^{ης} Σεπτεμβρίου 1944, όπου επαναλήφθηκε η διατύπωση του πρωθυπουργού, Γ. Παπανδρέου, ότι *“η Εθνική Νέμεσις θα είναι αδυσώπητος.”* Παρόλα αυτά η αντίδραση των Ταγμάτων στη φαινομενικά ξεκάθαρη στάση της κυβέρνησης απέναντί τους, δεν ήταν η αναμενόμενη, πράγμα που δημιουργεί υπόνοιες ότι εξακολουθούσε να διατηρείται μία στάση ανοχής που παρέπεμπε σε ατιμωρησία, από τη μεριά κάποιων παραγόντων της κυβέρνησης και Βρετανών αξιωματούχων. Ίσως εδώ βρίσκεται και η εξήγηση της επιμονής του πρωθυπουργού Ράλλη να ψηφίζει μέχρι τέλους νόμους που αφορούσαν τα Τάγματα Ασφαλείας, εμφανιζόμενος ως κρίκος στη συνέχεια του κράτους τη στιγμή που αποχωρούσαν οι Γερμανοί. Με τους νόμους αυτούς αυξάνονταν την τελευταία στιγμή οι κατατάξεις αξιωματικών στα Τάγματα και εγκρίνονταν οι προαγωγές αυτών και όσων επρόκειτο να υπηρετήσουν στο εξής σε μονάδες που θα δημιουργούνταν για τη διασφάλιση της τάξης στην ύπαιθρο, με γνώμονα την αποσόβηση του κομμουνισμού.⁷⁴⁷

Η ίδια διαβεβαίωση, της τιμωρίας των δωσιλόγων, περιλαμβάνεται, όπως είδαμε, και στον Λόγο της Απελευθέρωσης που εκφωνεί ο πρωθυπουργός στις 18 Οκτωβρίου 1944, εκφράζοντας το διάχυτο αίτημα για τιμωρία των *“προδοτών της Πατρίδος και των εκμεταλλευτών της δυστυχίας του Λαού μας,”* αλλά με μια εκτίμηση για τις υποθέσεις δωσιλογισμού στην Ελλάδα ως κατά πολύ λιγότερες από αντίστοιχες στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η τελευταία διατύπωση υποβάθμιζε το ζήτημα της συνεργασίας και δημιουργούσε βάσιμες υπόνοιες ότι η κάθαρση δεν θα είναι τόσο αποτελεσματική όσο αναμενόταν από

⁷⁴⁶ Π. Παπαστράτης,, Οι Κυβερνήσεις Εξορίας: ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο, ο.π. σελ.238,240.

⁷⁴⁷ Π. Παπαστράτης, Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση, ο.π., σελ. 75.

τον λαό.⁷⁴⁸ Την ίδια διαπίστωση, της όχι και τόσο ειλικρινούς πρόθεσης για την τιμωρία των δωσιλόγων, αποκάλυπτε και η καθόλου αθώα τροποποίηση του χαρακτηρισμού αυτών που θα υφίσταντο τις κυρώσεις του νόμου από “*προδότες του λαού*” σε “*συνεργασθέντες μετά του εχθρού*.”⁷⁴⁹

Από την άλλη πλευρά, για το ΕΑΜ το θέμα της έναρξης των δικών για την τιμωρία των δωσιλόγων ήταν κεφαλαιώδους σημασίας, όπως φάνηκε και με την αυτοδιάλυση της ΠΕΕΑ την επόμενη μέρα της δημοσίευσης του πρώτου νομοθετικού πλαισίου για την τιμωρία των δωσιλόγων, της Συντακτικής Πράξης 1. Αυτό φυσικά δε σήμαινε ότι εξέλιπαν οι ανησυχίες του για ενδεχόμενη ατιμωρησία των δωσιλόγων. Τις τελευταίες φρόντιζαν να συντηρούν μια σειρά από περιστατικά που σταδιακά αποκάλυπταν τις διαθέσεις Βρετανών και Κυβέρνησης απέναντί του και οδηγούσαν στην πεποίθηση ότι υπήρχε από μεριάς τους η πρόνοια για τη διατήρηση των ένοπλων δωσιλόγων σε επιφυλακή για να χρησιμοποιηθούν, όποτε οι περιστάσεις το απαιτούσαν. Για παράδειγμα, η ολοένα και μεγαλύτερη συρροή στην Αθήνα ένοπλων ομάδων εθνικιστών, στις οποίες είχαν εισχωρήσει λίγο πριν την απελευθέρωση αρκετά πρώην μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας και η εγκατάστασή τους σε κεντρικά ξενοδοχεία της πόλης, πολύ κοντά στο διοικητικό της κέντρο, τη Βουλή και τα υπουργεία, τελούντες υπό περιορισμό με τον οπλισμό τους, ήταν ενδεικτικό αυτών των προθέσεων.⁷⁵⁰ Πόσο μάλλον όταν οι ίδιες αυτές ομάδες γίνονταν υπαίτιες πρόκλησης αιματηρών επεισοδίων εις βάρος οπαδών του ΕΑΜ και παρόλα αυτά δεν συλλαμβάνονταν, ούτε αφοπλίζονταν.⁷⁵¹

⁷⁴⁸ Π. Παπαστράτης, Η εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών στην Ελλάδα τις παραμονές του εμφυλίου πολέμου, στο Lars Baerentzen, Γιάννης Ο. Ιατρίδης, Ole L. Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον εμφύλιο 1945-1949*, Ολκός, Αθήνα 1992, σελ. 48.

⁷⁴⁹ Π. Παπαστράτης, Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση, ο.π., σελ. 76.

⁷⁵⁰ Πολλοί αξιωματικοί των Ταγμάτων με τις οικογένειές τους είχαν μετακινηθεί στην Αθήνα και διέμεναν σε κεντρικά ξενοδοχεία της πόλης που είχαν επιταχθεί γι’ αυτόν τον σκοπό από πριν την απελευθέρωση. (Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 420.)

⁷⁵¹ Αυτές οι ομάδες ήταν που άνοιξαν πυρ εναντίον μιας διαδήλωσης του ΕΑΜ το απόγευμα της Κυριακής, 15 Οκτωβρίου, στην οδό Πανεπιστημίου, από τα ξενοδοχεία ‘οχυρά’ Εθνικόν, Πάνθεον, Παλλάδιο και Ερμής, πρωτοστατούντος και του διαβόητου για τα εγκλήματά του στρατιωτικού διοικητή του ΕΑΣΑΔ, Τ. Μακεδών, εκκινώντας με αυτόν τον τρόπο τον νέο κύκλο αίματος πριν καλά - καλά κλείσει ο παλαιός της Κατοχής. (Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 422) \\ Οι προκλήσεις των ομάδων αυτών δεν σταμάτησαν μετά τη δολοφονία των διαδηλωτών, αφού οι αρχές δεν προχώρησαν στον αφοπλισμό τους, αλλά συνεχίστηκαν και κατά ανυποψίαστων πολιτών, δυναμιτίζοντας το ήδη εύθραυστο πολιτικό κλίμα. Τα δε ξενοδοχεία παρέμειναν φρούρια αυτών των ομάδων και κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών. Τότε πάλι μετά την κηδεία των θυμάτων της διαδήλωσης της 3^{ης} Δεκεμβρίου άνοιξαν πυρ εναντίον πολιτών που κατέβαιναν από τη Μητρόπολη στην Ομόνοια. (Μ. Χαραλαμπίδης, ο.π., σελ. 80.)

Επιπλέον ανησυχία προκαλούσε και η διαπίστωση ότι υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες λιγότευαν και οι κρατούμενοι ταγματасφαλίτες, αξιωματικοί και οπλίτες του Ευζωνικού Τάγματος Αθηνών που κρατούνταν έγκλειστοι στους στρατώνες στο Γουδή ή στη Σχολή Χωροφυλακής, όσοι, βέβαια, είχαν παραδοθεί με εντολή του στρατιωτικού διοικητή Αθηνών, Σπηλιωτόπουλου, τη νύκτα πριν την αποχώρηση των Γερμανών και δεν είχαν διαφύγει νωρίτερα.⁷⁵² Αλλά και η σύλληψη δωσιλόγων από την Πολιτοφυλακή του ΕΛΑΣ, και η παράδοσή τους στην Αστυνομία ή σε βρετανικές δυνάμεις τους, κατέληγε πάλι στην απελευθέρωσή τους. Τις ανησυχίες αυτές ενέτεινε και το πρωτόγνωρο καθεστώς ασυλίας με το οποίο βίωναν τον εγκλεισμό τους ως κρατούμενοι τα μέλη των Ταγμάτων που στρατωνίζονταν στο Γουδή, μεταξύ των οποίων και εκείνα της Πελοποννήσου, που είχαν αφιχθεί στα τέλη Οκτωβρίου και στις αρχές Νοεμβρίου, χωρίς να αφοπλίζονται εντελώς. Κατά παραδοχή του τ\χη Π. Κυριακού, υποδιοικητή του ευζωνικού συντάγματος των Αθηνών του Πλυτζανόπουλου και συνυπεύθυνου για τα μεγάλα μπλόκα του καλοκαιριού της Αθήνας,⁷⁵³ κάθε άλλο παρά έγκλειστοι αισθάνονταν, αφού με σχετική ευκολία επιδίδονταν σε επιθέσεις εναντίον ελασιτών στους πέριξ του στρατοπέδου δρόμους.⁷⁵⁴

Πάνω σε αυτά έρχονταν να προστεθούν και συμβάντα, όπως η ομαδική απόδραση από τις φυλακές Συγγρού 720 περίπου φυλακισμένων, που κατηγορούνταν για συνεργασία με τους κατακτητές, με τη συνδρομή μελών της οργάνωσης Χ ή η ανασυγκρότηση της Χωροφυλακής με άνδρες των κατοχικών Σωμάτων Ασφαλείας, που ο ΕΛΑΣ είχε ήδη διαλύσει, και είχαν αποδράσει.⁷⁵⁵ Μια σειρά προκλήσεων θερμών επεισοδίων που υπάκουαν στην τακτική της έντασης,⁷⁵⁶ με απώτερο στόχο την εμπλοκή του ΕΛΑΣ σε ένοπλη αντιπαράθεση δεν άφηναν αμφοβολία για το ΕΑΜ ότι η πρόθεση ατιμωρησίας αποτελούσε μέρος ενός καλά οργανωμένου σχεδίου της δεξιάς για την πραξικοπηματική επαναφορά του βασιλιά μετά από βρετανική επέμβαση με δύναμη κρούσης τις ίδιες εκείνες αντικομμουνιστικές δωσιλογικές δυνάμεις της Κατοχής τις οποίες στόχευε η εξαγγελθείσα

⁷⁵² Γ. Πριόβολος, ο.π., σελ. 418.

⁷⁵³ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 76

⁷⁵⁴ Δ. Κουσουρή, ο.π., σελ. 139-140.

⁷⁵⁵ Η περίπτωση των διαλυμένων τμημάτων Χωροφυλακής Πελοποννήσου και Θεσσαλίας που ανασυγκροτούνται και συστήνουν το Σύνταγμα Μετεκπαιδύσεως Χωροφυλακής, με κατά τόπους έδρες σε κεντρικά κτήρια της Αθήνας είναι χαρακτηριστική της προετοιμασίας της σύγκρουσης με τον ΕΛΑΣ. (Μ. Χαραλαμπίδης, ο.π., σελ. 47-48.)

⁷⁵⁶ Για μία καταγραφή αυτών των περιστατικών και την υποκίνησή τους από Βρετανούς βλ. "Ν. Κεπέση, Ο Δεκέμβρης του 1944", δεύτερη έκδοση, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1980, σελ. 86 - 99.

κάθαρση.⁷⁵⁷ Γι' αυτό και η τιμωρία των δωσιλόγων είχε αποτελέσει για το ΕΑΜ τον εκ των
ων ουκ άνευ όρο, ακόμα και για την εκκίνηση της διαδικασίας της αποστράτευσής του.⁷⁵⁸

Αποκαλυπτική ιδιαίτερα, για τον ρόλο των Άγγλων στην παράδοση και φύλαξη των
ταγματасφαιλιτών είναι η αναφορά του αν\χη Ορφανάκου, διοικητή λόχου του 2^{ου} Τάγματος
της Εύβοιας, σε έκθεσή του προς το ΓΕΣ για τη δράση τού εκεί Τάγματος. Την επόμενη
μέρα της παράδοσης των Ταγματасφαιλιτών της Εύβοιας και του οπλισμού τους στον ΕΛΑΣ,
πενήντα αξιωματικοί αποσπώνται από τους Άγγλους και μεταφέρονται υπό την προστασία
τους στη Σχολή Χωροφυλακής Αθηνών στο Γουδή, φρουρούμενοι μέχρι να δικαστούν. Εκεί
συναντούν τους αξιωματικούς της Ειδικής Ασφάλειας και άλλων Ταγμάτων, κυρίως της
Πελοποννήσου, όπου *“Πάντες οι εγκάθικτοι αξ\κοί ούτοι έλαβον μέρος εναντίον των
ανταρτών κατά το κίνημα του Δ\θρίου διά την άμυναν της Σχολής και την φύλαξιν των
πλευρών της Ταξιαρχίας Ρίμινι.”*⁷⁵⁹

Δεν ήταν καθόλου τυχαία η ‘συγκατοίκηση’ των ταγματасφαιλιτών στο Γουδή με την 3^η
Ορεινή Ταξιαρχία του Τσακαλώτου μετά την άφιξή της στην Αθήνα στις 9 Νοεμβρίου 1944,
ούτε η πρόταση για στρατολόγηση μελών των Ταγμάτων προς ενίσχυσή της,⁷⁶⁰ που μπορεί
αρχικά να προσέκρουσε στην αμερικανική αντίδραση, αλλά με την έναρξη των
Δεκεμβριανών υλοποιήθηκε, επιβεβαιώνοντας τους φόβους του ΕΑΜ. Τότε είναι που
*“Τουλάχιστον χίλιοι ταγματасφαιλίτες θα πολεμήσουν έτσι, ως συντεταγμένη μονάδα των
κυβερνητικών στρατευμάτων, και ακόμη περισσότεροι ήταν εκείνοι που έσπευσαν εθελοντικά
να επανδρώσουν τις ίδιες μέρες τα νεοσύστατα Τάγματα Εθνοφυλακής.”*⁷⁶¹

⁷⁵⁷ Μ. Χαραλαμπίδης, ο.π., σελ. 46-47.

⁷⁵⁸ Δ. Κουσουρής, ο.π., σελ. 142.

⁷⁵⁹ Γ. Δουατζής, Οι Ταγματасφαιλίτες, εκδ. Τολίδη, Αθήνα ο.π., σελ. 215, 232-233.

⁷⁶⁰ Ι. Καρκάνης, ο.π., σελ. 138. Την ισχνή δύναμη της Ταξιαρχίας - περίπου 700 άντρες - και τον ελαφρύ οπλισμό που έφερε, επιβεβαιώνει και ο υπουργός Εσωτερικών της δοσιλογικής κυβέρνησης Ράλλη, Μπακογιάννης, στην απολογία του στο Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων, όπως και την αγωνία των Άγγλων να την επανδρώσουν με άντρες των Ταγμάτων, που φυλάσσονταν έγκλειστοι μέχρι τότε. Στο ίδιο, σελ. 138)

⁷⁶¹ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ., 70, 71, 72

ΚΕΦ. 9:

ΤΑ ΕΙΔΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ ΔΩΣΙΛΟΓΩΝ

9.1. ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΔΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΔΩΣΙΛΟΓΩΝ

Με τη Συντακτική Πράξη 1 που είχε σχεδιαστεί από τον υπουργό Δικαιοσύνης της εξόριστης κυβέρνησης, ήδη κατά την παραμονή της στο Σαλέρνο, τέθηκε σε εφαρμογή ο Νόμος *“Περί επιβολής ποινικών κυρώσεων κατά των συνεργασθέντων μετά του εχθρού,”* όπου όριζε τα εγκλήματα της συνεργασίας με τους κατακτητές, ως εγκλήματα εσχάτης προδοσίας. Οι ποινές ήταν αντίστοιχες της ποινικής νομοθεσίας της προπολεμικής περιόδου και κυμαίνονταν από εξάμηνη φυλάκιση για ελαφρά αδικήματα, όπως εκείνο της “εθνικής αναξιοσύνης,”⁷⁶² μέχρι την καταδίκη σε θάνατο για τις βαρύτερες περιπτώσεις.⁷⁶³ Ως κολάσιμες πράξεις, μεταξύ άλλων, ορίζονταν η παρακώλυση του Συμμαχικού Αγώνα, η κατάδοση Ελλήνων και ξένων πολιτών που εργάζονταν υπέρ του Εθνικού ή του Συμμαχικού Αγώνα, η σύμπραξη με τις Αρχές Κατοχής εις βάρος Ελλήνων για τη δράση τους κατά του εχθρού, διάταξη που ευθέως παρέπεμπε στη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας, και η οικονομική συνεργασία με τις αρχές Κατοχής που υποβοήθησε την πολεμική τους προσπάθεια και έγινε με στόχο τον πλουτισμό.⁷⁶⁴

Με το άρθρο 10 της ΣΠ 1 οριζόταν η θέσπιση Ειδικών Δικαστηρίων Δωσιλόγων που θα ιδρύονταν εκτός από την πρωτεύουσα και σε πόλεις της επαρχίας, σε όλα τα Εφετεία της χώρας, για να δικάσουν τα εγκλήματα του δωσιλογισμού που διαπράχθηκαν επί Κατοχής. Την επταμελή σύνθεση των Δικαστηρίων, πλην του προέδρου που ήταν επαγγελματίας δικαστής, συμπλήρωναν δύο αξιωματικοί, ένας μόνιμος και ένας έφεδρος, και ένα τετραμελές σώμα ενόρκων πολιτών, που προσέδιδε στο θεσμό έντονη λαϊκή εκπροσώπηση.⁷⁶⁵ Αν κρίνουμε από τις προθεσμίες της προανάκρισης, που ορίστηκαν και ήταν πολύ κοντινές, κατανοούμε πως η σπουδή να παραπεμφθούν οι υποθέσεις στο ακροατήριο, όσο το δυνατόν γρηγορότερα, μαρτυρούν και την πρόθεση του νομοθέτη να διαφύγουν όσο το

⁷⁶² Το νέο αδίκημα της “εθνικής αναξιοσύνης” εισήχθη κατά το γαλλικό πρότυπο και αφορούσε επιπλέον εγκλήματα που τελέστηκαν εκτός από την Κατοχή και στη μεταξική περίοδο. Όριζε ως βαρύτερη ποινή την ισόβια στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων, όποιου παρόλο που δεν διέπραξε ποινικό αδίκημα, “*συνειργάσθη εντούτοις μετά του εχθρού κατά τρόπον ανάξιον Έλληνος πολίτου θίγοντος την εθνικήν αξιοπρέπειαν και διευκολύνον ούτω το έργο της Κατοχής.*” (Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, Τεύχος Πρώτον, αρ. φύλ. 12, 6 Νοεμβρίου 1944, Συντακτική Πράξις υπ. αριθ. 1, άρθρο 5.)

⁷⁶³ Ο.π., άρθρο 3.

⁷⁶⁴ Ο.π., άρθρο 2.

⁷⁶⁵ Ο.π., άρθρο 10.

δυνατόν λιγότεροι δωσίλογοι, εκμεταλλευόμενοι το κλίμα ρευστότητας που επικρατούσε κατά τις αμέσως μετά την απελευθέρωση μέρες.⁷⁶⁶

Η “κρίση αποστράτευσης” που σοβεί τον Νοέμβρη επηρεάζει και τη λειτουργία των Ειδικών Δικαστηρίων, η οποία επιπρόσθετα καθυστερεί λόγω των γεγονότων του Δεκέμβρη.⁷⁶⁷ Το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων της Αθήνας ξεκινά ουσιαστικά τη λειτουργία του στα τέλη Φεβρουαρίου 1945, αλλά με έναν νέο νόμο τώρα, της κυβέρνησης Πλαστήρα, που συντάχθηκε υπό τη φόρτιση των γεγονότων του Δεκέμβρη, τη Συντακτική Πράξη 6, που τέθηκε σε ισχύ στις 20 Ιανουαρίου 1945, αντικαθιστώντας τη Συντακτική Πράξη 1. Οι συνήθεις κατηγορίες που αποδίδονταν ειδικά στους ένοπλους συνεργάτες και ορίζονταν από την ΣΠ 6 \1945, περιγράφονταν στο άρθρο 1. Μπορούσαν να καταγγεληθούν για αξιόποινες πράξεις συνεργασίας με τον εχθρό “*Όσοι ανέλαβον υπηρεσίαν παρά ταίς Αρχαίς Κατοχής και ενήργησαν κατά τρόπον πειστικόν διά τον Λαόν ή διευκόλυναν το έργον της Κατοχής*” (εδάφ. δ), “*Όσοι εγένοντο συνειδητά όργανα του εχθρού προς διάδοσιν της προπαγάνδας του, εξαίροντος το έργον του κατακτητού ή προκαλούντες την ηττοπάθειαν παρά τω Ελληνικώ Λαώ ή την περιφρόνησιν του Εθνικού ή Συμμαχικού Αγώνος*” (εδάφ. ε) ή “*Όσοι κατέδωσαν εις τον εχθρόν Έλληνας ή ξένους υπηκόους, εργαζομένους χάριν του Εθνικού ή Συμμαχικού αγώνος ή ενήργησαν διά την ανακάλυψιν ή την σύλληψιν των,*” με ιδιαίτερη μνεία στην περίπτωση της καταδίκης του συλληφθέντος ως εξόχως επιβαρυντική για τον κατηγορούμενο (εδάφ. στ’.) Η τελευταία αυτή κατηγορία μαζί με την επόμενη που αφορούσε εκείνους που “*προέβησαν εις πράξεις βίας συμπράξει ή μη μετά των οργάνων των Αρχών Κατοχής εις βάρος Ελλήνων ένεκα της δράσεώς των κατά του εχθρού*” ήταν οι συχνότερες που αποδίδονταν στους κατηγορούμενους για ένοπλο δωσιλογισμό και τις συναντήσαμε στην πλειοψηφία των βουλευμάτων. Ιδιαίτερα επιβαρυντική θεωρούνταν η περίπτωση, ο δράστης να έχει εξοπλιστεί από τις Αρχές Κατοχής (εδάφ. ζ).⁷⁶⁸

Ο νόμος όριζε και ελαφρυντικά, σύμφωνα με το άρθρο 2, τα οποία, όμως, αίρονταν για τις περιπτώσεις των εδαφίων στ και ζ του άρθρου 1, όταν “*...εκ πράξεων προβλεπομένων*

⁷⁶⁶ Δ. Κουσουρήs, ο.π., σελ. 150-151

⁷⁶⁷ Μόνο μία δίκη προλαβαίνει να γίνει στις 4 Δεκεμβρίου από το ΕΔΔ Αθηνών, ενώ αρχίζουν οι μάχες της Αθήνας. Πρόκειται για τη δίκη του πράκτορα των Ες Ες, Ι. Γιαννόπουλου, ο οποίος καταδικάστηκε σε θάνατο για βασανισμούς, εκβιασμούς, καταδόσεις και δολοφονίες στην υπηρεσία του κατοχικού μηχανισμού. Ήταν και ο μοναδικός δωσίλογος που καταδικάστηκε με τη Συντακτική Πράξη 1. (Δ. Κουσουρήs, ο.π., σελ. 158-159.)

⁷⁶⁸ Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, Τεύχος Πρώτον, αρ. φύλ. 12, 20 Ιανουαρίου 1945, Συντακτική Πράξις υπ. αριθ. 6, άρθρο 1.

εις τα άνω εδάφια επήλθε θάνατος Έλληνας ή Συμμάχου...” Επιπλέον προβλέπονταν ποινές για όσους “παρέσχον εις τον εχθρόν συστηματικώς πληροφορίας περί κινήσεων ατόμων ή οργανώσεων, εργαζόμενων διά τον Εθνικόν ή Συμμαχικόν Αγώνα” (εδάφ. η) ή “παρημπόδισαν δι’ οιουδήποτε μέσου Εθνικήν ή Συμμαχικήν πολεμικήν εν γένει ενέργειαν.” (εδάφ. θ) Τέλος, για τους οικονομικούς συνεργάτες προβλέπονταν τα εδάφια ια και ιβ του άρθρου 1, που όριζαν ως αξιόποινες τις πράξεις όσων “εκμεταλλευθέντες την μετά του εχθρού οικονομικήν αυτών συνεργασίαν προυκάλεσαν ζημίας εις τον Ελληνικόν Λαόν ή Έλληνας Πολίτας ή υπεβοήθησαν οπωσδήποτε την πολεμικήν προσπάθειαν του εχθρού ή απεκόμισαν ασυνήθη οικονομικά ωφελήματα” (εδάφ. ια) ή όσων “κατά την διάρκειαν της εχθρικής Κατοχής συνεργασθέντες μετά του εχθρού ωφελήθησαν οπωσδήποτε ή εξημίωσαν τον Συμμαχικόν αγώνα ή Έλληνας πολίτας ή πολίτας Συμμαχικού κράτους.” (εδάφ. ιβ)⁷⁶⁹

Με τη Συντακτική Πράξη 6 επήλθε μία πρώτη σημαντική αλλαγή που επηρεάζει δραστικά τον συσχετισμό στη σύνθεση των Δικαστηρίων προς όφελος των επαγγελματιών δικαστών και εις βάρος της λαϊκής εκπροσώπησης. Η σύνθεση του Δικαστηρίου ορίζονταν πλέον από τρεις Δικαστικούς και τρία μόνον Λαϊκά Μέλη (λαϊκούς δικαστές).⁷⁷⁰ Με βάση την αιτιολογική έκθεση του συντάκτη του νόμου, την αλλαγή αυτή επέβαλε ο χαρακτηρισμός της συνεργασίας με τον εχθρό ως αδικήματος όχι πολιτικού αλλά του κοινού ποινικού δικαίου, πράγμα που αποκάλυπτε και την πρόθεση του νομοθέτη να τιμωρηθούν αυστηρά οι υπαίτιοι.⁷⁷¹ Επιπλέον, η εκδίκαση των υποθέσεων αυτών από τακτικούς δικαστές θα εξασφάλιζε, κατά τον συντάκτη, εγγυήσεις ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και δικαιότερης αντιμετώπισης των κατηγορουμένων.⁷⁷² Παρά τις προθέσεις του νομοθέτη, όμως, η εφαρμογή της νέας Συντακτικής Πράξης δεν επαλήθευσε τις προσδοκίες. Οι πολιτικές εξελίξεις που μεσολάβησαν μεταξύ των δύο νόμων και ιδιαίτερα τα γεγονότα του Δεκέμβρη, επηρέασαν από εκεί και πέρα τη λειτουργία της Δικαιοσύνης σε τέτοιο βαθμό που φάνταζε τουλάχιστον αφελής η προσδοκία της τιμωρίας των δωσιλόγων και ασύμβατη κάτω από τη νέα διαμορφούμενη κατάσταση της μεταβαρκιζιανής εποχής.

⁷⁶⁹ Ο.π.

⁷⁷⁰ Στη Συντακτική Πράξη 1 η λαϊκή εκπροσώπηση στη σύνθεση των μελών του Δικαστηρίου ήταν αδιαμφισβήτητη, καθώς εξασφαλιζόνταν η συμμετοχή πέντε Λαϊκών Μελών, από τα επτά συνολικά, συμπεριλαμβανόμενου και ενός εφέδρου αξιωματικού.

⁷⁷¹ Π. Παπαστράτης, Η εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών στην Ελλάδα τις παραμονές του εμφυλίου πολέμου, ο.π., σελ. 49

⁷⁷² Η αιτιολογική έκθεση έκλεινε με μια διαπίστωση και μια ευχή: “Εις την χώραν μας καλώς ελειτουργήσεν η δικαιοσύνη. Ελπίζομεν, ότι και εις την περίπτωσιν ταύτην θα πράξη το καθήκον της.” (ΦΕΚ, τεύχος πρώτων αριθ. φύλ. 12, 20 Ιανουαρίου 1945, Αιτιολογική Έκθεσις.)

Η αλλαγή που υπέστη η σύνθεση των Ειδικών Δικαστηρίων δεν ήταν, όμως, μόνο ποσοτική αλλά και ποιοτική, καθώς η επιλογή των ενόρκων ορίστηκε να γίνεται αποκλειστικά μέσα από λίστες δημοσίων υπαλλήλων και επαγγελματικών επιμελητηρίων και όχι, όπως προηγούμενα όριζε η Συντακτική Πράξη 1, μέσα από ένα πλήθος ενώσεων και επιμελητηρίων, αγροτικών συνεταιρισμών και εργατικών συνδικάτων, και μάλιστα μέσω καταλόγων που καταρτίζονταν με βάση την πατριωτική διαγωγή κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Έτσι, η μείωση των λαϊκών εκπροσώπων σε συνδυασμό με την ποιοτική τους διαφοροποίηση στη σύνθεση των Δικαστηρίων, αποτέλεσαν ένα πρώτο πλήγμα για τον εαμικό κόσμο, καθώς με αυτόν τον τρόπο αποκλείονταν πλέον τα μέλη της Αντίστασης από τη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης.⁷⁷³

Επιπλέον, ένα άλλο τρωτό σημείο στη σχεδιαζόμενη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης, που άφηνε να διαφανούν και τα πρώτα σημάδια μιας διαφορετικής αντιμετώπισης του ζητήματος της εκκαθάρισης, ήταν στον τρόπο με τον οποίο ο νομοθέτης εκλάμβανε τις αντιστασιακές οργανώσεις στη νέα Πράξη. Αυτές δεν ορίζονταν ρητά, αλλά περιγράφονταν γενικά ως οργανώσεις που εργάζονταν για τον Εθνικό και Συμμαχικό αγώνα, με αποτέλεσμα, με την αοριστία αυτή, να αφήνονται περιθώρια ένταξης σε αυτές και ατόμων ή ομάδων που δεν είχαν επιδείξει ενεργή αντιστασιακή και αντιφασιστική δράση.⁷⁷⁴

Η διατύπωση αυτή καθίστατο προβληματική για το ΕΑΜ, γιατί ενώ φαινομενικά το κάλυπτε και το ενέτασσε στο στρατόπεδο των νικητών στον κοινό με τους Συμμάχους αγώνα, παρέχοντάς του διεθνή αναγνώριση και νομιμοποίηση, θα μπορούσε να το αφήσει εκτεθειμένο, έξω από το πεδίο ορισμού των οργανώσεων που μετείχαν σε αυτόν τον αγώνα στην περίπτωση μιας αιφνίδιας ανατροπής της πολιτικής κατάστασης. Έτσι ακριβώς συνέβη με τα Δεκεμβριανά και τη νέα κατάσταση που διαμορφώθηκε, ιδιαίτερα μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας και τον εξοβελισμό του ΕΑΜ από το νέο καθεστώς. Κι αυτό γιατί στη νέα διάταξη δεν αναφέρονταν πουθενά οι έννοιες του 'εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα' ή της 'αντίστασης' που είχαν νοηματοδοτήσει το ΕΑΜ και τη δράση του και το είχαν καταστήσει την κύρια αντιστασιακή οργάνωση στη συνείδηση του κόσμου. Έτσι, βλέπουμε πώς μία νέα ορολογία σαν κι αυτή που επιλέχτηκε να περιγράψει τις οργανώσεις που έδρασαν κατά των κατακτητών θα μπορούσε δυνητικά να γίνει - όπως και έγινε - το εργαλείο εκείνο με το

⁷⁷³ Δ. Κουσουρή, ο.π., σελ. 236.

⁷⁷⁴ Π. Παπαστράτης, ο.π., σελ. 49.

οποίο θα αμφισβητούνταν από τα Δικαστήρια των Δωσιλόγων η αντιστασιακή δράση του ΕΑΜ, με καθοριστικές επιπτώσεις στην έκβαση των υποθέσεων δωσιλογισμού που τα Δικαστήρια αυτά θα εξέταζαν.⁷⁷⁵

Με αυτό το δεδομένο, δεν προκαλεί έκπληξη η ύπαρξη μεταξύ των βουλευμάτων που εκδόθηκαν από το ΕΔΔ Καλαμών και ενός που αφορά την υπόθεση τριάντα ενός αξιωματικών και οπλιτών του ΕΛΑΣ, που είχαν κατηγορηθεί με βάση το εδάφιο ζ' του άρθρου 1 για πράξεις βίας που στρέφονταν εναντίον Ελλήνων που δρούσαν κατά του εχθρού. Η κατηγορία αφορούσε στη μάχη του ΕΛΑΣ στην Παληόχωρα κατά του τμήματος του ΕΣ υπό τον ίλαρχο Τ. Βρεττάκο, μετά την αποστασία του, που είχε ως κατάληξη τον θάνατο του ίδιου και άλλων αξιωματικών του ΕΣ. Η τακτική της παραπομπής αντιστασιακών στα ΕΔΔ για να δικαστούν ως δωσίλογοι με την κατηγορία της δράσης τους ως εχθρών του Συμμαχικού Αγώνα και υπέρ του Άξονα, αποτελεί μια άλλη πτυχή των διώξεων κατά του εαμικού κόσμου και αποκαλύπτει τη διαφορετική οπτική με την οποία τα Δικαστήρια Δωσιλόγων αντιμετώπιζαν τους οπαδούς του ΕΑΜ και τους οπαδούς των “εθνικοφρόνων” οργανώσεων στη μεταβαρκιζιανή περίοδο. Η θολή, άλλωστε, περιγραφή των οργανώσεων στη Συντακτική Πράξη 6, συλλήβδην, ως συμμαχικών, επέτρεπε, όπως είδαμε, να αναγνωρίζονται οι τελευταίες ως αντιστασιακές οργανώσεις, ενώ ταυτόχρονα, παρείχε την ευχέρεια στα Δικαστήρια να μην κάνουν το ίδιο και για το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ.

Η κατηγορία ήταν αρκετά σοβαρή και βασιζόταν στο ότι ο ΕΛΑΣ στράφηκε εναντίον των αντρών του ΕΣ που διενεργούσαν αντίσταση κατά του εχθρού, με αποτέλεσμα να ζημιωθεί ο Εθνικός και Συμμαχικός αγώνας, παρόλο που είναι γνωστό ότι ο ΕΣ δεν κατέγραψε στο ενεργητικό του την παραμικρή αντιστασιακή ενέργεια.⁷⁷⁶ Στη συγκεκριμένη περίπτωση της Μεσσηνίας το Συμβούλιο, βέβαια, δεν αναγνώρισε υπαιτιότητα των κατηγορουμένων για δωσιλογισμό καθώς αποφάνθηκε πως “*αι πράξεις επραγματοποιήθησαν ως εκ της ακολουθουμένης τακτικής των δραστών κατά παντός πολιτικού αυτών αντιπάλου δυναμένου να αντετεθή εις την πολιτικήν αυτών επικράτησιν και συνεπώς ελλείποντος του*

⁷⁷⁵ Δ. Κουσουρής, ο.π., σελ. 235-236.

⁷⁷⁶ “*Η ξεκάθαρα αντιεαμική στάση της οργάνωσης και η απουσία της από τον αγώνα εναντίον των κατακτητών αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων με τον ΕΛΑΣ, ο ΕΣ\ΕΟΒ δεν έχει να επιδείξει καμία επιχείρηση και πουθενά εναντίον των Γερμανών, ενώ ο ΕΛΑΣ μόνο στη Μεσσηνία δίνει 14 μάχες, διενεργεί 11 δολιοφθορές και ανοίγει 10 αποθήκες για να μοιράσει τρόφιμα στους κατοίκους*”. (Β. Κομπιλάκου, “*Η σύγκρουση ΕΛΑ\ΕΟΒ στη Νότια Πελοπόννησο μέσα από τις αναμνήσεις του Ναπολέοντα Παπαγιαννόπουλου*” στο Γ. Καρακατσιάνη (επιμ.), *Νότια Πελοπόννησος 1935-1950, Αλφειός\Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας*, 2009, σελ. 226.)

στοιχείου τούτου δεν φρονούμεν ότι πρόκειται *δωσιλογικόν αδίκημα*” αλλά παρέπεμψε τους κατηγορούμενους να δικαστούν από ποινικά δικαστήρια.⁷⁷⁷ Δε συνέβαινε, όμως, παντού το ίδιο. Για παράδειγμα η ηγεσία του ΕΑΜ Αχαΐας καταδικάστηκε με βαριές ποινές για δωσιλογισμό, επειδή το 1943 ο ΕΛΑΣ διέλυσε εκεί μια ομάδα του ΕΣ.⁷⁷⁸

Η ουσιωδέστερη, όμως, αλλαγή που επέφερε η ΣΠ 6\1945 ήταν στον τρόπο με τον οποίο ο νέος νόμος αντιμετώπιζε το αδίκημα της συνεργασίας με τον κατακτητή. Με βάση το άρθρο 1 της προηγούμενης Συντακτικής Πράξης *“Περί επιβολής ποινικών κυρώσεων κατά των συνεργασθέντων μετά του εχθρού,”* τιμωρούνταν *“όστις κατά την διάρκειαν της εχθρικής κατοχής συνειργάσθη εκ προθέσεως προδοτικώς μετά του εχθρού.”*⁷⁷⁹ Η νέα Συντακτική Πράξη καταργούσε τη διάταξη της προηγούμενης που εκλάμβανε ως απαραίτητη προϋπόθεση για να χαρακτηριστεί κάποιος συνεργάτης του εχθρού την εκδήλωση πρόθεσης για συνεργασία. Αυτό σήμαινε ότι αντιμετώπιζε πλέον το αδίκημα της συνεργασίας ως ένα *“τυπικό έγκλημα,”* αποσυνδεδεμένο από τις επενδύσεις του: την πρόθεση, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες τελούνταν, ή τις συνέπειες που αυτό προκαλούσε.⁷⁸⁰

Όπως διατυπώνεται στην αιτιολογική έκθεση που συνόδευε τη νέα Συντακτική Πράξη, η αλλαγή αυτή εισήχθη για να καταστεί ευκολότερη η τιμωρία του εγκλήματος της συνεργασίας για τα μέλη των κατοχικών κυβερνήσεων, αφού πλέον θα αρκούσε μόνο η πράξη αυτή καθαυτή για να οριστεί το έγκλημα του δωσιλογισμού, χωρίς να χρειάζεται να αποδειχτεί η πρόθεση, πράγμα που ήταν πολύ δυσκολότερο. Εξάλλου, από μόνη της η φύση των δωσίλογων κυβερνήσεων, ως κυβερνήσεων των κατακτητών και όχι Ελληνικών, με βάση το ισχύον Διεθνές Δίκαιο,⁷⁸¹ καθιστούσε περιττό τον οποιοδήποτε προβληματισμό σχετικά με την εκδήλωση πρόθεσης από πλευράς τους. Ήταν εμφανές ότι το ενδιαφέρον του νομοθέτη μονοπωλούσαν πρωτίστως οι *“Κυβερνήσεις Ξένης Κατοχής,”* για να αποφευχθεί ο κίνδυνος της ατιμωρησίας τους, επειδή σε διαφορετική περίπτωση, σύμφωνα με τον συντάκτη της

⁷⁷⁷ Βούλευμα 484 \ 18-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁷⁷⁸ Τ. Κωστόπουλος, *Η Λευκή Τρομοκρατία*, στο *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 13, Εκδ. Δομή, Αθήνα 2006, σελ. 557-585.

⁷⁷⁹ Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, Τεύχος Πρώτον, αρ. φύλ. 12, 6 Νοεμβρίου 1944.

⁷⁸⁰ Δ. Κουσουρή, ο.π., σελ. 238

⁷⁸¹ Όπως συνάγεται από την εισηγητική έκθεση του συντάκτη του νόμου Ν. Κολυβά, υπουργού δικαιοσύνης της κυβέρνησης Πλαστήρα, με βάση το άρθρο 43 της Σύμβασης της Χάγης (1907) που ορίζει ότι η νόμιμη εξουσία σε μία κατεχόμενη από ξένη δύναμη χώρα περιέρχεται στα χέρια της κατέχουσας δύναμης, κάθε άλλη εξουσία που ασκείται κατά το διάστημα της κατοχής της χώρας δεν ασκείται αυτοτελώς αλλά στηρίζεται στη θέληση της ξένης δύναμης. Ως εκ τούτου οι κυβερνήσεις της Κατοχής ήταν εκ προοιμίου, όργανα των Γερμανών. (Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, Τεύχος Πρώτον, αρ. φύλ. 12, 20 Ιανουαρίου 1945, *Αιτιολογική Έκθεση*.)

έκθεσης, “ θα διατρέχουμε τον κινδυνον να απαλλαγούν πάσης ευθύνης[...] εκ μόνου του γεγονότος ότι δεν αποδεικνύεται δόλος προς προδοσίαν της Πατρίδος.”⁷⁸² Ήταν επιπλέον σαφές, κατά τον συντάκτη, ότι η τιμωρία των υπουργών των δωσίλογων κυβερνήσεων ήταν κεφαλαιώδους σημασίας γιατί αλλιώς κανένας δεν μπορούσε να κατηγορηθεί δικαίως για δωσιλογισμό.⁷⁸³

Όμως, όσο κατάλληλη ήταν η τροποποίηση της διάταξης αυτής για να καταδικαστούν οι ηγεσίες και να τιμωρηθούν οι κυβερνήσεις, τόσο ακατάλληλη ήταν για να επιτευχθεί ο ίδιος στόχος για τους ένοπλους συνεργάτες, τους επιφορτισμένους με “την τήρηση της τάξης”, όπως τα Τάγματα Ασφαλείας, την Αστυνομία και τη Χωροφυλακή. Κι αυτό γιατί με τη νέα διάταξη αφήνονταν ανοικτό το πεδίο να απαλλαγούν από το έγκλημα της προδοσίας οι παραπάνω μηχανισμοί. Αυτό οφείλονταν στην ερμηνεία που δόθηκε κατά την εφαρμογή και στην ελληνική περίπτωση του άρθρου 43 της Συνθήκης της Χάγης, που υιοθετήθηκε και όριζε, όπως είδαμε, το status quo των κατακτημένων κρατών με βάση το Διεθνές Δίκαιο. Σύμφωνα με αυτό το άρθρο, η κατέχουσα δύναμη σε μια χώρα, αφού περιήλθε η νόμιμη εξουσία στα χέρια της, όφειλε “να λάβη όλα τα μέτρα [...] προς τον σκοπόν τού να αποκαταστήση και να εξασφαλίση την τάξιν και την δημόσιαν ζωήν”⁷⁸⁴ και επομένως τα Τάγματα Ασφαλείας, που ήταν επιφορτισμένα με την τήρηση της τάξης και της ασφάλειας, ήταν νόμιμα και μόνο η κατάχρηση της εξουσίας τους θα μπορούσε να καταστήσει υπόλογες τις πράξεις τους, όχι η συνεργασία τους με τους κατακτητές.⁷⁸⁵

Έτσι, με το νέο περιεχόμενο που δόθηκε στον ορισμό της συνεργασίας, καταδικάζονταν αφενός οι κυβερνήσεις που συνεργάστηκαν, με το σκεπτικό ότι δεν περιορίστηκαν μόνο στην υποχρέωση τήρησης της τάξης, ως όφειλαν, αλλά νομοθέτησαν επιπλέον και για πλήθος άλλων περιπτώσεων, αντλώντας τη νομιμότητά τους από τις δυνάμεις κατοχής και μόνο, αφετέρου αφήνονταν ανοικτό το πεδίο στις δικαστικές αρχές να εκλαμβάνουν ως νόμιμη την ίδρυση και την επακόλουθη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας, ως δυνάμεις εγγύησης της τάξης.⁷⁸⁶ Εδώ ακριβώς βρίσκεται και η απάντηση στο ερώτημα που αφορά

⁷⁸² Ο.π.

⁷⁸³ Μ. Μαζάουερ, Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης: Ελλάδα, 1944-1945, ο.π., σελ. 43.

⁷⁸⁴ Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, 20 Ιανουαρίου 1945, ο.π.

⁷⁸⁵ Δ. Κουσουρής, ο.π., σελ. 238-239.

⁷⁸⁶ Ο.π.

την απαλλαγή των ένοπλων συνεργατών, της βάσης, δηλαδή, του δωσιλογισμού, από τις κατηγορίες που τους αποδίδονταν για τη δράση τους με τις κατοχικές δυνάμεις.

Το νομικό πλαίσιο συμπληρώθηκε με μια σειρά τροποποιήσεων στην παραπάνω Συντακτική Πράξη που έδωσε το δικαίωμα στους κατηγορούμενους να λαμβάνουν γνώση της δικογραφίας έγκαιρα για να προετοιμάζουν την υπεράσπισή τους, πράγμα που συνέβαλε, μαζί με άλλους παράγοντες, στην επιβράδυνση της διαδικασίας.⁷⁸⁷ Ήδη, οι καταγγελίες του ΕΑΜ για διορισμό δωσίλογων δικαστών στα επαρχιακά δικαστήρια σε συνδυασμό με καθυστερήσεις στην επάνδρωσή τους, με το ολιγάριθμο προσωπικό, και την έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής είχαν αναβάλει για ένα διάστημα τη σύσταση αρκετών από αυτά.⁷⁸⁸ Αλλά και όταν συστήνονταν, η αδυναμία των ανακριτών να αντεπεξέλθουν στον όγκο των μηνύσεων που υποβάλλονταν, προσέδιδε έναν απελπιστικά αργό ρυθμό στην εκδίκασή τους.

⁷⁸⁷ Ο.π., σελ. 367.

⁷⁸⁸ Ο.π., σελ. 153.

9.2. ΤΟ ΕΙΔΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΩΣΙΛΟΓΩΝ ΝΑΥΠΛΙΟΥ

Η διαφοροποίηση στον τρόπο αντιμετώπισης από τα Ειδικά Δικαστήρια του ζητήματος της ένοπλης συνεργασίας έγινε αισθητή αμέσως μόλις εκδόθηκαν τα πρώτα απαλλακτικά βουλεύματα που αφορούσαν κατηγορούμενους που είχαν καταγγεληθεί για τη δράση τους στα Τάγματα Ασφαλείας. Το ΕΔΔ Αθηνών, για παράδειγμα, πέρα από τον αργό ρυθμό εκδίκασης των υποθέσεων που είχε ως αποτέλεσμα την έκδοση εξήντα μόνο βουλευμάτων από ένα σύνολο 15.000 καταγγελιών στο διάστημα των πρώτων τρεισήμισι μηνών της λειτουργίας του, απάλλαξε με αυτά τους κατηγορούμενους σχεδόν στο σύνολό τους, τη στιγμή που αντίστοιχα ευρωπαϊκά δικαστήρια λειτουργούσαν, τουλάχιστον στις πρώτες δίκες, με την ακριβώς αντίθετη τακτική. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Δ. Κουσουρής, *“το Συμβούλιο του ΕΔΔ Αθηνών λειτουργούσε σαν φίλτρο αυστηρής διαλογής και σαν μηχανισμός διανομής απαλλακτικών βουλευμάτων.”*⁷⁸⁹

Το ίδιο φαίνεται ότι συνέβαινε και με το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Ναυπλίου, ένα από τα πρώτα δικαστήρια που ξεκίνησε χωρίς καθυστέρηση τις εργασίες του, με έδρα το εκεί Εφετείο.⁷⁹⁰ Το συγκεκριμένο Δικαστήριο που εξυπηρετούσε και υποθέσεις που αφορούσαν όμορους νομούς, στους οποίους δεν είχαν συσταθεί ακόμα Ειδικά Δικαστήρια, μεταξύ των οποίων και της Μεσσηνίας, δεν ξέφευγε από τον κανόνα που έθετε το ΕΔΔ της Αθήνας. Άρχισε από νωρίς να εκδίδει σωρεία απαλλακτικών βουλευμάτων για μέλη των Τ\Α, λειτουργώντας με τη σειρά του παραδειγματικά και για άλλα Ειδικά Δικαστήρια, όταν ξεκίνησαν τη λειτουργία τους αργότερα, όπως εκείνο της Μεσσηνίας, που θα παρακολουθήσουμε παρακάτω. Η διαφορά με εκείνο των Αθηνών, όπως διαπιστώσαμε, ήταν στον ρυθμό έκδοσης των βουλευμάτων, που στο Δικαστήριο του Ναυπλίου ήταν ταχύτερος, τουλάχιστον για τα πρώτα 170 βουλεύματα, τα οποία εξετάσαμε και στα οποία περιλαμβάνονταν οι υποθέσεις της Μεσσηνίας που αφορούν στην έρευνά μας. Η έκδοσή τους κάλυπτε ένα χρονικό διάστημα μόλις δυόμισι μηνών, κατά το οποίο εκδόθηκαν διπλάσια βουλεύματα από εκείνα του Ειδικού Δικαστηρίου της Αθήνας στο ίδιο χρονικό

⁷⁸⁹ Ο.π., σελ. 332.

⁷⁹⁰ Η πρώτη δημόσια συνεδρίαση του Δικαστηρίου έγινε στις 16 Μαΐου 1945. (Δίκη 1 \16 -5-1945, ΓΑΚ Αργολίδας.

διάστημα.⁷⁹¹ Συγκεκριμένα, από τους 155 κατηγορούμενους, μεταξύ των οποίων και δεκαεννέα γυναίκες,⁷⁹² που καταγγέλλθηκαν για πράξεις που συνιστούσαν παραβάσεις της ΣΠ 6 και τελέστηκαν στη Μεσσηνία, το αρμόδιο Συμβούλιο του εν λόγω Ειδικού Δικαστηρίου δεν παρέπεμψε κανέναν να δικαστεί ενώπιον ακροατηρίου, καθώς εξέδωσε 133 βουλεύματα, στη συντριπτική τους πλειοψηφία όλα απαλλακτικά.⁷⁹³

Προκαλεί εντύπωση και εγείρει εύλογα ερωτηματικά η πυκνότητα των εκδοθέντων απαλλακτικών βουλευμάτων σε αυτό το σύντομο χρονικό διάστημα, τη στιγμή που και άλλα δικαστήρια, εκτός από αυτό των Αθηνών στο οποίο αναφερθήκαμε, που είχαν τα ίδια χαρακτηριστικά, συστήθηκαν, δηλαδή, από νωρίς σε έδρες περιφερειών για να εξυπηρετούν και τους νομούς που υπάγονταν σε αυτές, όπως το ΕΔΔ Θεσσαλονίκης, χαρακτηρίζονταν από βραδύτερους ρυθμούς.⁷⁹⁴ Το γεγονός αυτό δημιουργεί ανεπιφύλακτα υπόνοιες ότι το ζήτημα της τιμωρίας των δωσιλόγων αντιμετωπίστηκε από το Δικαστήριο του Ναυπλίου περισσότερο ως μία διεκπεραιωτική διαδικασία, με προδιαγεγραμμένη έκβαση, που ολοκληρώθηκε ταχύτατα για τις υποθέσεις της Μεσσηνίας, και όχι ως διαδικασία κάθαρσης, που θα ανταποκρινόταν στις προσδοκίες τις οποίες έτρεφε το κοινό αίσθημα για την τιμωρία των δωσιλόγων και οι οποίες δεν επιβεβαιώθηκαν ούτε στο ελάχιστο.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι η διαδικασία παραπομπής ενός κατηγορουμένου στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων απαιτούσε ένα εύλογο χρονικό διάστημα, κατά το οποίο ο Ειδικός Επίτροπος⁷⁹⁵ του αρμόδιου για κάθε περιοχή Ειδικού Δικαστηρίου διενεργούσε προανάκριση και ελάμβανε καταθέσεις από τους μάρτυρες, μετά το πέρας της οποίας κατέθετε τη δικογραφία που περιελάμβανε το προανακριτικό υλικό, συνοδευόμενη από εισηγητική έκθεση, στο τριμελές Συμβούλιο που είχε οριστεί για να αποφανθεί για τον σκοπό αυτό. Το

⁷⁹¹ Το υπ. αριθ. 1 βούλευμα που εκδίδει το Συμβούλιο του ΕΔΔ Ναυπλίου αφορά τη Μεσσηνία και φέρει ημερομηνία έκδοσης την 18^η Απριλίου 1945, ενώ το τελευταίο που αφορά υπόθεση για τον ίδιο νομό είναι το υπ. αριθ. 170 και εκδίδεται την 30^η Ιουνίου. (Παράρτημα 2β.)

⁷⁹² Βουλεύματα 45, 61, 62, 66, 68, 77, 81, 84, 92, 95, 107, 127, 170\1945, ΑΒΕ 216 ΑΕΕ. 1. 16. 1. Β.1.1, ΓΑΚ Αργολίδας.

⁷⁹³ Βουλεύματα 1-110\1945, 112\1945, 114-116\1945, 123-124\1945, 127-128\1945, 130\1945, 134\1045, `142-145\1945, 147\1945, 149\1945, 154\1945, 158\1945, 161\1945, 166-170\1945, ΑΒΕ 216 ΑΕΕ. 1. 16. 1. Β.1.1., ΓΑΚ Ναυπλίου.

⁷⁹⁴ Η διαπίστωση αφορά τον απελπιστικά αργό ρυθμό της εκδίκασης εκατοντάδων υποθέσεων που εκκρεμούσαν στο εν λόγω Δικαστήριο. (Ελένη Χαϊδιά, Δωσίλογοι: Από την Κατοχή στην Απελευθέρωση, στο Μ. Μαζαούερ (επιμ.), Μετά τον Πόλεμο, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2003, σελ. 55, 63.)

⁷⁹⁵ Αρμόδιος για την άσκηση της ποινικής αγωγής αυτεπάγγελτα ή μετά από υποβολή μήνυσης, ορίζονταν ένας εισεγγελέας ή αντιεισαγγελέας εφετών ή πρωτοδικών ως Ειδικός Επίτροπος. (Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελλάδος, Τεύχος Πρώτον, αρ. φύλ. 12, 20 Ιανουαρίου 1945, Συντακτική Πράξις υπ. αριθ. 6, άρθρα 9,12.)

Συμβούλιο αφού εξέταζε τη δικογραφία, εκτιμώντας και την πρόταση του Επιτρόπου, έκρινε τελικά με βούλευμά του αν η υπόθεση θα έπρεπε να παραπεμφθεί σε δίκη στο ακροατήριο ή αν το συγκεκριμένο Δικαστήριο ήταν ή όχι αρμόδιο να την εκδικάσει, οπότε αναλόγως την παρέπεμπε στα Ποινικά δικαστήρια. Επιπλέον, αποφαινόταν για τη διενέργεια συμπληρωματικής εξέτασης των μηνυτών ή των μαρτύρων, αν έκρινε ότι τα στοιχεία που αντλούνταν από τις καταθέσεις τους δεν ήταν επαρκή για να στοιχειοθετηθούν κατηγορίες. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, στο Συμβούλιο του ΕΔΔ Ναυπλίου, φαίνεται ότι χρειάστηκαν όχι περισσότεροι από τρεις μήνες για να εξεταστούν οι πρώτες 170 υποθέσεις, μεταξύ των οποίων ήταν και οι 133 επίμαχες της Μεσσηνίας, διάστημα πολύ μικρό, κατά τη γνώμη μας, για να διερευνηθούν υποθέσεις τέτοιας βαρύτητας, όπως η συνεργασία με τις κατοχικές δυνάμεις.

Πέρα από την ταχύτητα περαίωσης της διαδικασίας, δεν μπορούμε να μην παρατηρήσουμε και την τυποποίηση που παρουσιάζουν τα βουλεύματα ως προς τη διατύπωση. Εκφράσεις όπως, *“Επειδή εκ της ενεργηθείσης προανακρίσεως δεν προέκυψαν επαρκείς ενδείξεις όπως επιστηρίξωσι δημοσία επ’ ακροατηρίω την προκειμένην κατηγορίαν κατά του...”*, ή *“Προτείνει να μη γίνη κατηγορία κατά του\της κατηγορουμένου\ης,”* που είναι μάλιστα προεπιλεγμένες, τυπωμένες, ήδη, με στοιχεία τυπογραφείου στα φύλλα των βουλευμάτων και όχι συμπληρωμένες χειρόγραφα, αποκαλύπτουν πιθανότατα ότι τα έντυπα προορίζονταν μόνο για απαλλακτικά βουλεύματα.

Με διατυπωμένο το κείμενο της απαλλαγής εκ των προτέρων, η ελλειπτικότητα των πληροφοριών, είναι ένα άλλο στοιχείο που εγείρει βάσιμες υποψίες για την αξιοπιστία του Συμβουλίου που εξετάζει τις υποθέσεις. Πουθενά δεν διατυπώνεται το σκεπτικό της απαλλαγής των κατηγορουμένων, παρά μόνο σε ελάχιστα βουλεύματα και εκεί ακροθιγώς. Σε όλα σχεδόν ελλείπουν παντελώς σημαντικά στοιχεία της προδικασίας που θα φώτιζαν επιπλέον τα κίνητρα των δραστών ή θα ερμήνευαν τις απαλλακτικές αποφάσεις του Συμβουλίου, γεγονός που μας εμποδίζει να προσεγγίσουμε τις υποθέσεις και να αντλήσουμε πληροφορίες για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Πάντως, από τα λίγα στοιχεία που παρέχουν, διαπιστώνουμε ότι στην πλειοψηφία τους τα βουλεύματα αυτά αφορούσαν παραβάσεις των εδαφίων στ’ και ζ της ΣΠ 6\1945, που αναφέρονταν στην κατάδοση στον εχθρό και σε πράξεις βίας που στρέφονταν εναντίον ατόμων ένεκα της δράσης τους κατά του εχθρού, κατηγορίες, δηλαδή, που αποδίδονταν σε όσους καταγγέλλονταν για τη

συμμετοχή τους στα Τάγματα Ασφαλείας, οπότε μπορούμε πιθανότατα να μιλάμε για υποθέσεις ένοπλης συνεργασίας με τις κατοχικές αρχές.

Για να κατανοήσουμε τον τρόπο που τα πρώτα Δικαστήρια έσπευδαν να αντιμετωπίσουν εξ αρχής τις περιπτώσεις ένοπλης συνεργασίας με τους κατακτητές, αρκεί η εξέταση κάποιων από τα λιγοστά βουλεύματα του Ειδικού Δικαστηρίου Ναυπλίου που παρέχουν ίσως κάποιες πληροφορίες περισσότερες από άλλα, όπως εκείνο που αναφέρεται στην υπόθεση του Γ.Ν.Σ. από το χωριό Νομισί Λεύκτρου. Οι κατηγορίες που του αποδίδονταν από τον Λ. Κ., κάτοικο Λεύκτρου επίσης, αφορούσαν πράξεις που ενέπυταν στην παρ. ε του άρθρου 1 της υπ. αριθ. 6\45 ΣΠ και όριζαν ως κολάσιμες πράξεις τη συνειδητή ένταξη στα Τάγματα Ασφαλείας και την άσκηση προπαγάνδας για λογαριασμό του εχθρού. Το Συμβούλιο του ΕΔΔ Ναυπλίου, όμως, με το υπ. αριθ. 88\19-4-1945 βούλευμά του, απάλλαξε τον κατηγορούμενο με το εξής σκεπτικό: *“ διότι η καταγγελλόμενη πράξις δεν φέρει τα στοιχεία αδικήματος τινός της υπ’ αριθ. 6 Συντ. πράξεως εφ’ όσον ο κατηγορούμενος δεν καταγγέλλεται ότι συνειργάσθη μετά του εχθρού, ή εγένετο οπωσδήποτε συνειδητόν όργανον προς εξυπηρέτησιν αυτού αλλ’ απλώς κατετάγη εις τα Ελληνικά Τάγματα Ασφαλείας, τούθ’ όπερ αυτό καθ’ εαυτό δεν είναι αξιόποινος πράξις αφού δεν βαρύνεται με συγκεκριμένας πράξεις εις βάρος Ελλήνων ένεκα της δράσεώς των υπέρ του εθνικού αγώνος.”*⁷⁹⁶ Επομένως, διαπιστώνεται ότι η “απλή” κατάταξη στα Τάγματα δεν αποτελούσε για το Δικαστήριο κολάσιμη πράξη, εκτός αν συνοδεύονταν από καταγγελίες για πράξεις βίας κατά Ελλήνων που αποδεδειγμένα δρούσαν κατά του κατακτητή διενεργώντας “εθνικό αγώνα.”⁷⁹⁷

Σε άλλο βούλευμα που αφορούσε τους Β. Π. Μπ. και Ευ. Αθ. Μπ. από το χωριό Ζευγολατιό της Μεσσηνίας, οι οποίοι είχαν καταγγελθεί για κατάδοση συγχωριανού τους στα Τ\Α, η έκβαση της υπόθεσης είναι πανομοιότυπη με την προηγούμενη, φέροντας την ίδια αιτιολογία. Οι κατηγορούμενοι απαλλάχθηκαν επειδή δεν προέκυψαν επαρκείς ενδείξεις για την παραπομπή τους σε δίκη, *“ καθ’ όσον δεν πρόκειται περί καταδόσεως εις τους Γερμανοϊταλούς αλλά εις τα Τάγματα Ασφαλείας.”*⁷⁹⁸ Η κατηγορία της κατάδοσης θα ευσταθούσε μόνον αν η καταγγελλόμενη πράξη είχε ως αποδέκτες τους Γερμανούς και όχι

⁷⁹⁶ Βούλευμα 88\1945, ΓΑΚ Αργολίδας.

⁷⁹⁷ Είναι δύσκολο να κατανοήσουμε κατά πόσο μπορεί η συμμετοχή και μόνο στα Τάγματα Ασφαλείας να μην αποτελεί κολάσιμη πράξη από τη στιγμή που τα Σώματα αυτά συστήθηκαν με την έγκριση της κατοχικής γερμανικής διοίκησης και από μία κυβέρνηση που δεν αντλούσε τη νομιμοποίησή της παρά μόνο από τη δύναμη κατοχής, η οποία και τα εξόπλιζε.

⁷⁹⁸ Βούλευμα 130\1945, ΓΑΚ Αργολίδας.

τα Τάγματα Ασφαλείας, που με αυτόν τον τρόπο το Δικαστήριο σπεύδει να τα αποκόψει από οποιαδήποτε σχέση μαζί τους. Σε άλλη υπόθεση, το σκεπτικό της απαλλαγής του κατηγορούμενου Θ.Δ. Φρ. από το χωριό Κακόρευμα, εκπλήσσει με την απερίφραστη παραδοχή στη διατύπωσή του από τον συντάκτη του βουλεύματος, ότι δεν προκύπτει από πουθενά *“ότι ο κατηγορούμενος ως στρατιώτης των Ταγμάτων Ασφαλείας συνειργάσθη μετά του εχθρού.”*⁷⁹⁹

Με τις εύγλωττες αυτές διατυπώσεις αποσαφηνίζεται πλήρως η στάση του Ειδικού Δικαστηρίου απέναντι στα Τάγματα Ασφαλείας, τα οποία, με αυτόν τον τρόπο, δεν θεωρούνται εχθρική προς τον απελευθερωτικό αγώνα δύναμη. Αποκρυσταλλώνεται, έτσι, το σκεπτικό που θα κυριαρχήσει σε όλες τις αποφάσεις του Δικαστηρίου που αφορούν τους κατηγορούμενους για ένοπλη συνεργασία με τις κατοχικές αρχές. Ήταν εμφανές πλέον ότι, τόσο με τη ΣΠ 6 και τις τροποποιήσεις που αυτή επέφερε, όσο και με την έκδοση μιας σειράς Αναγκαστικών Νόμων που προσδιόριζαν - ή διέστρεφαν- την εφαρμογή της,⁸⁰⁰ από πολύ νωρίς, πριν εκπνεύσει το 1945 και πριν ακόμα αρχίσουν να λειτουργούν τα περισσότερα επαρχιακά δικαστήρια, είχαν τεθεί οι προϋποθέσεις διαχείρισης του ζητήματος της τιμωρίας των δωσιλόγων με βάση τη νέα κατάσταση που διαμορφωνόταν πολιτικά. Αυτή υπαγόρευε από τη μία την τιμωρία της ηγεσίας του δωσιλογισμού, των δωσίλογων πολιτικών που συνέπραξαν στις κυβερνήσεις “συνεργασίας” ως πρωθυπουργοί και υπουργοί, ώστε να ικανοποιηθεί το κοινό αίσθημα και οι Βρετανοί, και από την άλλη την απαλλαγή της βάσης του δωσιλογισμού, των ένοπλων συνεργατών δηλαδή, ως απαραίτητων πλέον στη νέα κατάσταση για τη στελέχωση των μηχανισμών ασφαλείας.⁸⁰¹

⁷⁹⁹ Βούλευμα 167\1945, ΓΑΚ Αργολίδας.

⁸⁰⁰ Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τον Αναγκαστικό Νόμο 533\3-9-1945 *“Περί τροποποιήσεως συμπληρώσεως και κωδικοποιήσεως της υπ. αριθ. 6\45 Συντακτικής Πράξεως περί επιβολής κυρώσεων κλπ... όπως έχει τροποποιηθεί,”* της κυβέρνησης Βούλγαρη, που έδινε επιπρόσθετα το δικαίωμα παραγραφής κάποιων αδικημάτων, αφού με το άρθρο 7 περιόριζε τα χρονικά πλαίσια εντός των οποίων έπρεπε να ασκηθεί ποινική δίωξη αυτεπάγγελτα ή μετά από μήνυση. Οι προθεσμίες που ορίστηκαν για την υποβολή μηνύσεων ήταν για την Αθήνα η 20^η Ιουλίου 1945, ενώ για την υπόλοιπη χώρα η 31^η Οκτωβρίου, εγείροντας, έτσι, και δικαίως, υποψίες για προσπάθεια από μέρους της κυβέρνησης αμνήστευσης των κατηγορουμένων. (Δ. Κουσουρής, ο.π., σελ. 367-368.)

⁸⁰¹ Ο.π., σελ. 244-245.

9.3. “ΛΕΥΚΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ” ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ ΔΩΣΙΛΟΓΩΝ

Για να κατανοηθεί ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούσαν και εξέδιδαν αποφάσεις τα Ειδικά Δικαστήρια Δωσιλόγων, πέρα από τη συνδρομή στην απαλλαγή των κατηγορουμένων που τους παρείχε το θεσμικό πλαίσιο δίωξης των δωσιλόγων, θα πρέπει να ιδωθεί και μέσα από το κλίμα που είχε διαμορφωθεί στο διάστημα των είκοσι περίπου μηνών που μεσολάβησαν μεταξύ της Συμφωνίας της Βάρκιζας και της έναρξης του εμφυλίου πολέμου, περίοδο που καλούμε “λευκή τρομοκρατία.” Στην περίοδο αυτή δεσπόζει ένα κύριο χαρακτηριστικό: η πάταξη της Αριστεράς και η αποσύνδεσή της από κάθε κοινωνικό και πολιτικό έρεισμα, που της είχε κληροδοτήσει η Αντίσταση. Η κατίσχυση του ΕΑΜ στις συνειδήσεις των πολιτών αποτελούσε εμπόδιο στις βλέψεις των αστικών δυνάμεων για την πολιτική τους επικράτηση μεταπολεμικά και η ανατροπή αυτού του συσχετισμού με πολιτικά μέσα δεν φαινόταν δυνατή. Γι’ αυτό αναζητήθηκαν στηρίγματα στις καινούργιες δυνάμεις που αναδείχθηκαν κατά την κατοχική περίοδο με την εύνοια του δωσίλογου κράτους, που επίσης εχθρεύονταν το ΕΑΜ γιατί η νομιμότητα που αυτό ευαγγελίζονταν στη νέα κατάσταση απειλούσε τα κεκτημένα τους.

Η φύση αυτών των διαμορφωμένων κατά τη διάρκεια της Κατοχής δυνάμεων, προσέδωσε και τα χαρακτηριστικά τους στην μετακατοχική περίοδο. Επρόκειτο για τους “πλουτίσαντες” από τη μαύρη αγορά, τους παντός είδους δωσίλογους, τους άντρες των Ταγμάτων Ασφαλείας και των άλλων κατασταλτικών μηχανισμών του δωσίλογου κράτους, και όσους είχαν συγκρουστεί με το ΕΑΜ, ή είχαν πέσει θύματά του, τους χαρακτηρισμένους από αυτό ως “αντιδραστικούς.”⁸⁰² Τόσο ο αστικός πολιτικός κόσμος όσο και οι νέες αυτές δυνάμεις στοιχήθηκαν γύρω από τον αντικομμουνισμό και την εθνοφροσύνη και νοηματοδότησαν τη σύμπραξή τους με την προστασία του κοινωνικού καθεστώτος που οι κομμουνιστές, κατ’ αυτούς, απειλούσαν. Τα Δεκεμβριανά που μεσολάβησαν, διευκόλυναν τη σχέση αυτών των δυνάμεων μεταξύ τους και της προσέδωσαν νομιμοποιητική βάση. Άμεσος στόχος υπήρξε η μεθοδική εκδίωξη του εαμικού στοιχείου από κάθε χώρο στον οποίο είχε καταφέρει να κυριαρχήσει και προσδοκούσε να συνεχίσει να κυριαρχεί στη μετακατοχική περίοδο.

⁸⁰² Μ. Λυμπεράτος, Στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2006, σελ. 267-268.

Η βία που ασκείται στην κατεύθυνση της εξόντωσης της Αριστεράς με τη διφυή προέλευσή της, την έξω από κάθε νομιμότητα παρακρατική βία και εκείνη του επίσημου κράτους της μεταβαρκιζιανής εποχής, με την αρωγή των Άγγλων που ολιγώρησαν ως προς την αντιμετώπισή της, αν δεν την ενθάρρυναν με την ανοχή τους, αποτέλεσε τον ενδεδειγμένο τρόπο επίτευξης αυτού του στόχου, της αποεαμοποίησης της κοινωνίας.⁸⁰³ Δεν επρόκειτο μόνο για βία υλική με στόχο την εξόντωση του αντιστασιακού κινήματος, αλλά και για βία ηθική, ώστε να καμφθεί το αντιστασιακό φρόνημα που νοηματοδοτούσε το πρόταγμα του ΕΑΜ στη μεταπολεμική κοινωνία.⁸⁰⁴ Φορείς αυτής της βίας υπήρξαν αξιωματικοί του στρατού, εθνοφύλακες, πολιτικές οργανώσεις, χωροφυλακή και ένοπλες συμμορίες σε μια άτυπη, μα αगाστή σύμπραξη, υπό ένα αντικομμουνιστικό δίκτυο, γνωστό ως παρακράτος, έτοιμο να προλειάνει το έδαφος για τις εκλογές και για ένα νόθο δημοψήφισμα, που θα οδηγούσε στην επιστροφή του βασιλιά.⁸⁰⁵

Η αποδόμηση του ΕΑΜ ξεκίνησε αμέσως μετά την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας με εργαλεία τους ίδιους τους όρους της, που ενείχαν και τα σπέρματα της παραβίασής τους. Συγκεκριμένα, ο τρόπος που εφαρμόστηκε το άρθρο 3 που αμνήστευε τα *“πολιτικά αδικήματα τα τελεσθέντα από 3^{ης} Δεκεμβρίου 1944 μέχρι της υπογραφής του παρόντος [14 Φεβρουαρίου 1945]”* και εξαιρούσε *“τα εγκλήματα κατά της ζωής και της ιδιοκτησίας”* άφηγε έξω από τις προϋποθέσεις αμνήστευσης δυνητικά όλους τους οπαδούς του ΕΑΜ πλην των ηγετών του και κατά συνέπεια νομιμοποιούσε τις δικαστικές αρχές να ασκούν διώξεις εναντίον τους για ποινικά αδικήματα που συντελέστηκαν κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης, οι οποίες άρχισαν σχεδόν αμέσως να εκτελούνται.

Αυτό σε συνδυασμό με τη δυνατότητα που έδινε το άρθρο 2 να αναστέλλονται βασικά άρθρα του Συντάγματος σε περιπτώσεις που κρίνονταν ότι απειλούνταν η δημόσια ασφάλεια, καθιστούσε ανενεργά στοιχειώδη ατομικά δικαιώματα, παρόλο που το άρθρο 1 τα κατοχύρωνε, και ενέτεινε την καταστολή. Οι συλλήψεις γίνονταν ακόμα και χωρίς ένταλμα με αποτέλεσμα σε διάστημα δύο μηνών από την εγκατάσταση των νέων αρχών στην Καλαμάτα να έχουν συλληφθεί και εγκλειστεί μόνο στις φυλακές Αλεξανδράκη της

⁸⁰³ Γ. Μαργαρίτης, τ. 1 Α, ο.π. σελ. 173-174.

⁸⁰⁴ Λη Σαράφη, Η “Λευκή Τρομοκρατία” μοχλός σύνθλιψης του αντιστασιακού φρονήματος. Ο νομός Τρικάλων το 1945 στο Ηλ. Νικολακόπουλος, Αλ. Ρήγος, Γρ. Ψαλίδας (επιμ.), *Ο Εμφύλιος Πόλεμος. Από τη Βάρκιζα στον Γράμμο. Φεβρουάριος 1945 - Αύγουστος 1949*, Θεμέλιο, Αθήνα 2003, σελ. 165.

⁸⁰⁵ Ντ. Κλόουζ, ο.π., σελ. 244-245.

πόλης διακόσιοι πενήντα αριστεροί πολίτες.⁸⁰⁶ Μία επίσκεψη στην Πελοπόννησο του C. Woodhouse ήταν αρκετή για να διαπιστωθεί ότι το πρόβλημα δεν ήταν η Αριστερά και η φημολογούμενη εξέγερση που επιχειρούσε να κάνει, όπως του είχε ματαφερθεί, αλλά η Δεξιά, καθώς έβλεπε τους οπαδούς του ΕΑΜ έγκλειστους χωρίς ένταλμα σύλληψης και τους κατηγορούμενους για δωσιλογισμό να κυκλοφορούν ελεύθεροι, επειδή, σύμφωνα με την αντίληψη του εισαγγελέα Καλαμάτας, δεν ήταν ασφαλές να συμβιώνουν με τους πρώην αντάρτες στις φυλακές και επιπλέον δεν ήταν ύποπτοι φυγής σε αντίθεση με τους Αριστερούς.⁸⁰⁷

Όλα αυτά γίνονταν τη στιγμή που ο ΕΛΑΣ, πειθαρχώντας στους όρους της Συμφωνίας, απελευθέρωνε όσους δωσίλογους είχε συλλάβει για να δικαστούν από τα ΕΔΔ. Σε αυτά, εκτός του ότι καθυστέρουσε η λειτουργία τους λόγω ποικίλων εμποδίων που αντικειμενικά ή προσχηματικά ορθώνονταν, όταν άρχισαν να εκδικάζονται οι υποθέσεις, οι περισσότεροι κατηγορούμενοι απαλλάσσονταν από την κατηγορία της συνεργασίας, επικαλούμενοι τον αντικομμουνιστικό αγώνα τους, παρά την εκπεφρασμένη θέση της κυβέρνησης για τιμωρία και κάθαρση.

Την ανησυχία του εαμικού κόσμου για το ότι η κάθαρση από τα δωσιλογικά στοιχεία δεν θα είναι έτσι, όπως αναμένονταν, και τον φόβο για τα μελλούμενα είχαν ήδη αρχίσει να ενισχύουν ειδήσεις για τη μετά θάνατον προαγωγή του Παπαδόγκωνα⁸⁰⁸ ή την απελευθέρωση του Λ. Βρεττάκου τον Μάιο του 1945, μαζί με 153 ταγματасφαλίτες, χωροφύλακες της Ειδικής Ασφάλειας και του μηχανοκίνητου τάγματος του Μπουραντά, που απελευθερώθηκαν επίσης από τις φυλακές Καλλιθέας.⁸⁰⁹ Η παρουσία του μάλιστα, μετά

⁸⁰⁶ εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 5 Μαΐου 1945.

⁸⁰⁷ Μ. Μαζάουερ, *Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης*: Ελλάδα, 1945-46, ο.π., σελ. 46-47.

⁸⁰⁸ Με διάταγμα του πρωθυπουργού και υπουργού στρατιωτικών Πέτρου Βούλγαρη της 13^{ης} Ιουλίου 1945, απονέμονταν τιμητικά δύο βαθμοί στους σκοτωμένους ταγματасφαλίτες, πράγμα που είχε ως συνέπεια την απονομή του βαθμού του αντιστρατήγου μετά θάνατον και στον Δ. Παπαδόγκωνα, που είχε σκοτωθεί από αδέσποτη σφαίρα κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών στις φυλακές Αβέρωφ, όπου είχε εγκλειστεί ως υπόδικος. Η απόφαση στηρίχτηκε σε νομοθετήματα της δωσίλογης κυβέρνησης Ράλλη και προκάλεσε σύσσωμη την αντίδραση της κοινής γνώμης, του Τύπου, επώνυμων αντιστασιακών αλλά και Βρετανών αξιωματικών, που παρενέβησαν έντονα, για τον επιπλέον λόγο ότι στους αξιωματικούς που εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς απονέμονταν μόνον ένας μόνον βαθμός μετά θάνατον. Το διάταγμα ύστερα από τη γενικευμένη κατακραυγή και το αίτημα για άρση της αδικίας, αποσύρθηκε. (Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 90-92) \\\n Στους προαχθέντες μετά θάνατον συγκαταλέγονταν και ο τ/χης Ι. Χριστόφίλος του Τ.Α Καλαμών, όπως επισημαίνει δημοσίευμα της εφημερίδας *Ελευθερία*. (εφ. *Ελευθερία*, 18-8-1945, περιλαμβάνεται στο Π. Πετρίδης, ο.π., σελ. 303)

⁸⁰⁹ Π. Πετρίδης, ο.π., σελ. 275. \\\n Εκεί είχε εγκλειστεί ο Βρεττάκος μετά τη μάχη του Μιστρά και την παράδοση του Τάγματός του, ως κύριος υπεύθυνος για τις εκτελέσεις πολλών πολιτών. (Αρ. Καμαρινός, ο.π., σελ. 54.)

από τρεις μήνες στη λακωνική πρωτεύουσα είχε προκαλέσει τη λαϊκή αγανάκτηση,⁸¹⁰ όπως και η πρόταση του εισαγγελέα Καλαμάτας, που αφορούσε αυτόν και τους συγκατηγορούμενούς του, Κατσαρέα και Κωστόπουλο, να μην προφυλακιστούν για τη δράση τους κατά την εισβολή του Τάγματος “Λεωνίδας” στην Καλαμάτα και του μπλόκου του Ιανουαρίου στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα, παρόλη τη διαφωνία του Ανακριτή Δωσιλόγων του Ειδικού Δικαστηρίου.⁸¹¹ Ανάλογης ασυλίας έχαιρε και ο πρώτος διοικητής του Τάγματος Ασφαλείας Καλαμών, συνυπεύθυνος για το δεύτερο μεγάλο μπλόκο του Φεβρουαρίου του 1944 στην αγορά της πόλης, τ'λχης Αλεξόπουλος, για τον οποίο πολίτες της Καλαμάτας καταμαρτυρούσαν “*ότι ελεύθερος και εν στολή περιφέρεται εν Αθήναις, [...] όστις συνέλαβε με τους υπ’ αυτόν άνδρας 320 Καλαματιανούς και τους παρέδωσεν εις τους Γερμανούς, οι οποίοι και τους εξετέλεσαν εν μια νυκτί άπαντας.*”⁸¹²

Στη Μεσσηνία, ιδιαίτερα, τα γεγονότα που είχαν προηγηθεί κατά τη διάρκεια της Κατοχής με τα μπλόκα, την ομηρία και τις εκτελέσεις πολιτών από τους Γερμανούς και τα Τάγματα Ασφαλείας αλλά και τις εκτεταμένες εκκαθαρίσεις ταγματασφαλιτών, ως αποτέλεσμα των αντεκδικήσεων του πληθυσμού εναντίον τους μετά από τις μάχες με τον ΕΛΑΣ κατά τη φάση της Απελευθέρωσης, είχαν δημιουργήσει έντονα πολωτικό κλίμα. Το ήπιο κλίμα που φαινομενικά διατηρούνταν κατά το εξάμηνης διάρκειας διάστημα της ‘εαμοκρατίας’ ήρθε να φορτίσει κατά τη φάση των Δεκεμβριανών η ομηρία πολιτών, όπως και στην Αθήνα. Παρόλο που η πρόθεση του ΕΑΜ αφορούσε τη χρησιμοποίηση των ομήρων σε μία ενδεχόμενη ανταλλαγή αιχμαλώτων, εντούτοις, η δυσανάλογη έκταση που έδωσε ο αντιστασιακός Τύπος της πόλης στο συμβάν, επηρέασε αρνητικά το ήδη φορτισμένο κλίμα.⁸¹³

Είναι χαρακτηριστική για την πόλη της Καλαμάτας η αποτύπωση της νέας κατάστασης από πολύ νωρίς, κατά τη φάση της μετάβασης από την ‘εαμοκρατία’ στην εγκατάσταση των νέων Αρχών στην πόλη, όταν η διαδήλωση του ΕΑΜ για να χαιρετίσει την άφιξη του

⁸¹⁰ “*Η εμφάνισις του Βρεττάκου, εις βάρος του οποίου εκκρεμούν άνω των 200 μηνύσεων, χαρακτηρίζεται ως πρόκλησις του λαϊκού αισθήματος και προσβολή της μνήμης των νεκρών.*” (δημοσίευμα της εφημερίδας *Καθημερινά Νέα*, 26-8-1945, περιλαμβάνεται στο Π. Πετρίδης, ο.π., σελ. 304)

⁸¹¹ “*Οι Εθνοπροδότες και ο Εισαγγελεύς κ. Καραμούντζος,*” (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 10 Ιανουαρίου 1946.)

⁸¹² εφ. *Ελευθερία*, 13 Σεπτέμβρη 1945. \\\ Ο εν λόγω αξιωματικός συνέχισε την πορεία του μέσα στις τάξεις του Εθνικού στρατού, όπως επισημαίνει δημοσίευμα του μεσσηνιακού Τύπου. (εφ. *Λαϊκή Νίκη*, 19 Μάρτη 1945.)

⁸¹³ Επρόκειτο για έγκλειστους στις Επανορθωτικές Φυλακές Καλαμάτας υπόδικους ή καταδικασμένους στις δίκες του Λαϊκού Δικαστηρίου. Μεταξύ αυτών ήταν και ο τελευταίος διοικητής του Τ\Α Μελιγαλά, Δ. Παπαδόπουλος. (Μ. Αθανασόπουλος, ο.π., σελ. 167-171.)

ελληνικού αντιτορπιλικού 'Σφενδόνη' και ενός Αγγλικού πολεμικού στο λιμάνι της πόλης, προκάλεσε την αντιδιαδήλωση των βασιλοφρόνων που εκτράπηκε γρήγορα σε ένοπλη επίθεση των τελευταίων. Όπως πληροφορούμαστε από δημοσίευμα του εαμικού Τύπου, οι δύο διαδηλώσεις προσφέρονταν και σαν μία αναμέτρηση δυνάμεων του εαμικού με τον αντιαμικό κόσμο, κάνοντας αισθητή την ταξική αντίθεση που επικρατούσε, αλλά με άλλους όρους τώρα, διαφορετικούς από το παρελθόν, καθώς ο εαμικός κόσμος φαινόταν να εξέρχεται από την περίοδο της Κατοχής με αναμφισβήτητη υπεροχή.⁸¹⁴

Ίσως να ήταν και η πρώτη φορά μετά την Απελευθέρωση που στελέχη του δωσιλογικού πυρήνα της πόλης επί Κατοχής εμφανίζονταν δημόσια να διαδηλώνουν κατά του ΕΑΜ και υπέρ της έλευσης του βασιλιά, ενθαρρυμένοι από την αποστράτευση του ΕΛΑΣ που είχε προηγηθεί.⁸¹⁵ Με την τρομοκρατική επίθεση κατά του εαμικού πλήθους δίνονται και τα πρώτα δείγματα γραφής της νέας κατάστασης που ακολούθησε την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας για τη Μεσσηνία. Εκεί εμφανίζονται και τα πρόσωπα που θα δεσπόσουν με την παρουσία τους στη φάση της "λευκής τρομοκρατίας," επανδρώνοντας τις παρακρατικές ομάδες. Μεταξύ αυτών, καταγράφονται από την εφημερίδα πρόσωπα του στενού κύκλου του Περρωτή, στα οποία αναγνωρίζουμε κάποιους από αυτούς που όταν ξεκινήσει τη λειτουργία του το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καλαμών θα απαλλαγούν με βουλεύματα ή θα αθωωθούν, όταν η υπόθεσή τους καταλήξει στο ακροατήριο.⁸¹⁶

Ιδιαίτερη ανησυχία προκαλούσε η ανακύκλωση του κύριου όγκου των ταγματασφαλιτών στην Εθνοφυλακή, σε ένα σώμα που είχε δημιουργηθεί για την εμπέδωση της εσωτερικής ασφάλειας, σε αντικατάσταση της Χωροφυλακής εξαιτίας του στίγματος που έφερε λόγω της

⁸¹⁴ "Για πρώτη φορά μετά το νόθο δημοψήφισμα του 1935 και την επικράτηση 4^η Αυγούστου 1936 δόθηκε η ευκαιρία στο δημοκρατικό λαό της Μεσσηνίας να αναμετρήσει τις τεράστιες δυνάμεις του με την αντιδημοκρατική κίνηση μεσ' τη φωνηά του βασιλισμού, όπως έλεγαν παληότερα την Καλαμάτα, οι αντιδραστικοί." (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 1 Μάρτη 1945.)

⁸¹⁵ Η αποστράτευση του ΕΛΑΣ πραγματοποιήθηκε στην Καλαμάτα, στις 21 Φεβρουαρίου. (Μ. Αθανασόπουλος, ο.π., σελ. 156.) Η παράδοση των περισσότερων όπλων έγινε παρουσία του βρετανικού συντάγματος Hamshire που ήρθε στην πόλη στις 2 Μαρτίου. (St. Aschenbrenner, ο.π., σελ. 129-130.)

⁸¹⁶ Ο ανιψιός του κατοχικού νομάρχη Ν. Περρωτής ή Φασαριάς με συμμετοχή σε μπλόκα και συλλήψεις πολιτών της Μεσσηνίας, που απαλλάχτηκε με το 178 βούλευμα του Συμβουλίου του ΕΔΔ Καλαμών για πράξεις βίας εναντίον πολιτών του ίδιου του χωριού του, ο Αντ. Πετροπουλέας με δράση στη μεσσηνιακή Μάνη που ενέχονταν σε πλήθος πράξεων βίας και καταδόσεις στους Γερμανούς στα χωριά Μηλέα, Λαγκάδα, Σελίνιτσα και Πολιάνα - από όπου και κατάγονταν - στα βουλεύματα 440, 477, 494, ο Εμμ. Βέκος από τους πρώτους που πλαισίωσαν την ομάδα του Περρωτή, που θα αθωωθεί, όπως είδαμε, όταν η υπόθεσή του θα εισαχθεί σε δίκη στο ΕΔΔ Καλαμών στις 13 Νοεμβρίου 1945, η Μ. Γονεάκη που εντοπίσαμε την υπόθεσή της να εξετάζεται από το ΕΔΔ Ναυπλίου και να απαλλάσσεται με υπ. αρ. 61\30-4-1945 βούλευμα, ο Θ. Λεονταρίτης που ήταν και ο δράστης της επίθεσης με όπλο και άλλοι. ("Οι βασιλόφρονες πυροβολούν κατά του λαού," εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 1^η Μάρτη 1945.)

συνεργασίας της με τις κατοχικές δυνάμεις⁸¹⁷ και που κατέληξε να αποτελεί την κύρια δύναμη κρούσης για την κατάλυση της 'εαμοκρατίας' στην πράξη. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γ. Μαργαρίτης, "πριν ακόμα παγιώσει τις νέες συνθήκες η Συμφωνία της Βάρκιζας, η Εθνοφυλακή έγινε ο μηχανισμός μέσα από τον οποίο εντάχθηκαν στο εχθρικό προς τις δυνάμεις της Αντίστασης στρατόπεδο οι δυνάμεις που είχαν οργανωθεί από τους Γερμανούς και τις κατοχικές κυβερνήσεις για να προλάβουν και να καταπολεμήσουν την αριστερή στροφή της ελληνικής κοινωνίας. [...] ταυτόχρονα λύθηκε και το ακανθώδες ζήτημα της αξιόπιστης στελέχωσης του νέου στρατιωτικού σώματος."⁸¹⁸

Με βάση πληροφορίες που αντλήσαμε από τον εαμικό τύπο της Μεσσηνίας, η δράση της Εθνοφυλακής στην Καλαμάτα φαίνεται να εγκαινιάζεται ταυτόχρονα με την έλευση του εκεί τάγματος στις 7 Μαρτίου. Σε άρθρο της εφημερίδας *Λαϊκή Νίκη* με τίτλο "Πώς εφαρμόζεται η Βάρκιζα στη Μεσσηνία" πληροφορούμαστε για την προκλητική είσοδο του τάγματος στην πόλη με εθνικιστικά άσματα και την παρουσία γνωστών πρώην ταγματασφαλιτών ανάμεσά τους, όπως ο Πλατανιάς, ο Καραδημητρόπουλος και ο Π. Κατσαρέας, με τα στελέχη της να αρχίζουν να επιδίδονται σε πράξεις βίας εναντίον πολιτών αμέσως μόλις εξέπνευσε η προθεσμία παράδοσης των όπλων (15 Μαρτίου 1945) και με τα

⁸¹⁷ Το σώμα της Εθνοφυλακής είχε συσταθεί στο διάστημα μεταξύ της Απελευθέρωσης και των Δεκεμβριανών, αντικαθιστώντας τις ένοπλες ομάδες της Αντίστασης και τη Χωροφυλακή, στελεχωμένο με άντρες που δεν είχαν εκτεθεί στην Κατοχή ως συνεργάτες με τον εχθρό, αλλά ούτε και έδρασαν με το ΕΑΜ. (Γ. Μαργαρίτης, ο.π. σελ. 219, 220) \\ Κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών το Σώμα δέχτηκε αθρόες κατατάξεις αξιωματικών και οπλιτών των Ταγμάτων Ασφαλείας και της Ειδικής Ασφάλειας που προηγουμένως είχαν αφοπλιστεί και είχαν κρατηθεί έγκλειστοι ή είχαν εκτοπιστεί, της Χωροφυλακής, μελών ακροδεξιών οργανώσεων ή ατόμων που βαρύνονταν με κατηγορίες για παντός είδους συνεργασία με τους κατακτητές, με αποτέλεσμα να αλλοιωθεί πλήρως η φυσιογνωμία του. Χαρακτηριστικότερη ήταν η ανάκληση στην ενεργό υπηρεσία αρκετών ανδρών της παλαιάς Χωροφυλακής που είχαν απομακρυνθεί με τις εκκαθαρίσεις του Νοεμβρίου και η επάνδρωση με 280 Χωροφύλακες του ενός από τα δύο πρώτα Τάγματα Εθνοφυλακής της Αθήνας την πρώτη εβδομάδα των Δεκεμβριανών για να αντιμετωπιστεί ο ΕΛΑΣ. (Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 276.) \\ Το άλλο Τάγμα επανδρώθηκε με μέλη των Τ\Α και της Χ. Ο ΕΛΑΣ είχε καταφέρει να διαλύσει όλα τα τάγματα της Εθνοφυλακής με την έναρξη των Δεκεμβριανών γι' αυτό και έγινε η ταχύτατη επάνδρωσή τους. (Ι. Μπουγάς, ο.π., σελ. 481, 496) \\ Η επανένταξή τους αυτή τους έδινε μια πρώτης τάξης ευκαιρία για να λύσουν τις διαφορές τους με τον ΕΛΑΣ και να προστατευτούν από τις κυρώσεις που τυχόν τους επιφύλασσαν οι ποινικές και διοικητικές διώξεις για συνεργασία με τον κατακτητή. Παράλληλα είχαν κάθε λόγο να ευνοούνται από τη διατήρηση του κλίματος εναντίον του ΕΛΑΣ, καθώς αυτό τους καθιστούσε αναγκαίους στον κρατικό μηχανισμό και διασφάλιζε την υπηρεσιακή τους συνέχεια. (Δ. Κουσουρής, ο.π., σελ. 192-193.) \\ Η μαζική ένταξη στο Σώμα τον Μάρτιο του 1945 των υπολειμμάτων του ΕΔΕΣ που ο ΕΛΑΣ είχε περιορίσει στην Κέρκυρα κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων του Δεκέμβρη αποτελεί ένα επιπλέον παράδειγμα επίλυσης τέτοιων διαφορών. (Μ. Μαζάουερ, Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης: Ελλάδα, 1944-1945, ο.π., σελ. 35)

⁸¹⁸ Γ. Μαργαρίτης, τ. 1Β, ο.π. σελ. 220-221.

πρώτα περιστατικά βίας να καταγράφονται εκτός από την πόλη της Καλαμάτας, στην Πύλο, τη Μεσσήνη και το χωριό Βελίκα.⁸¹⁹

Σε άλλο άρθρο στο ίδιο φύλλο με τίτλο *“Προς το Χάος;”* που στηλιτεύει αυτήν την ανίερη μετάλλαξη των πρώην ταγματασφαλιτών σε Εθνοφύλακες, διαβάζουμε ότι *“άνθρωποι που δολοφόνησαν εκατοντάδες πατριώτες αγκαλιά με τον κατακτητή[...] άνθρωποι που παρακαλούσαν τους Γερμανούς να τους εντάξουν στα τμήματα που θα καταπολεμούσαν τη Συμμαχική απόβαση (Καραδημητρόπουλος) κυκλοφορούν εν στολή μπροστά στα μάτια των θυμάτων τους. Πιάνουν και βασανίζουν πατριώτες σχεδιάζουν εκκαθαριστικές επιχειρήσει. (Κατσαρέας). Υπογράφουν διαταγές επιστρατεύσεως σαν διοικητές τμήματος Εθνικού Στρατού ενώ πριν ένα χρόνο τέτοια εποχή υπογράφανε διαταγές σαν διοικητές των γερμανόδουλων Ταγμάτων ασφαλείας (Αλεξόπουλος).”*⁸²⁰ Οι περιγραφές είναι γνώριμες, κάνοντας τους συνειρμούς αναπόφευκτους. Ιδιαίτερα η παρουσία του Π. Κατσαρέα και η προαγωγή του σε υπολοχαγό έχει ξεσηκώσει θύελλα διαμαρτυριών που δίνει την ευκαιρία στον εαμικό Τύπο να δημοσιεύσει έναν απολογισμό της δράσης του από τη συμμετοχή του στο πρώτο μεγάλο μπλόκο της πόλης με το Τάγμα του Λ. Βρεττάκου μέχρι τις τελευταίες δολοφονίες που διέπραξε λίγο πριν αφοπλιστεί το Τάγμα Γυθείου τον Σεπτέμβριο του 1944.⁸²¹

Την εφιαλτική εικόνα για τους οπαδούς της Αριστεράς συμπληρώνει ένα πλήθος συμμοριών που ξεπρόβαλαν την επαύριο της συμφωνίας της Βάρκιζας και επιδόθηκαν σε μια συστηματική εξόντωση του εαμικού κόσμου με αρωγούς τις επίσημες αρχές.⁸²² Αυτές οι δεξιές συμμορίες ταυτίζονταν με έναν αρχηγό, που στις περισσότερες των περιπτώσεων κατά τη διάρκεια της Κατοχής συντηρούσε αντικομμουνιστική ομάδα. Όπως επισημαίνει και ο Μ. Λυμπεράτος, *“Επικεφαλής των παρακρατικών ομάδων ήταν πρόσωπα που ως επί το πλείστον είχαν συνδεθεί με τις αρχές κατοχής και για μερικά από τα ειδεχθέστερα εγκλήματα που είχαν διαπραχθεί, μέλη τους είχαν τιμωρηθεί από δικαστήρια δωσιλόγων, είχαν απελευθερωθεί εξαιτίας της κρατικής εύνοιας, δεν μπορούσαν όμως να ενταχθούν*

⁸¹⁹ εφ. *Λαϊκή Νίκη*, αρ. φύλ. 76\19 Μάρτη 1945.

⁸²⁰ Ο.π.

⁸²¹ *“Κατσαρέας, Ο μαύρος εγκληματίας.”* (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, αρ. φύλ. 168.)

⁸²² Ο Αρ. Καμαρινός τις υπολογίζει σε πενήντα σε όλη την Πελοπόννησο κατά την περίοδο της “λευκής τρομοκρατίας.” (Αρ. Καμαρινός, ο.π., σελ. 42.)

οργανικά στο αστικό στρατόπεδο και μέσω των παρακρατικών ομάδων προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν πολιτική ασυλία.”⁸²³

Η επιχειρησιακή τους δράση εκτείνεται εντός συγκεκριμένων περιοχών από όπου κατάγονται συνήθως οι αρχηγοί τους και ως επί το πλείστον και τα μέλη τους. Στη Μεσσηνία αυτή η χωροθέτηση φαίνεται να τηρείται απαρέγκλιτα, σε σημείο που οι περιοχές δράσης τους να εκλαμβάνονται ως χώροι ευθύνης της κάθε συμμορίας, χωρίς να σημαίνει αυτό, βέβαια, ότι σε κάποιες περιπτώσεις δεν επικαλύπτονταν. Τα περισσότερα περιστατικά βίας παρατηρούνται στη μεσσηνιακή ενδοχώρα. Η απομόνωση πολλών περιοχών, μακριά από οδικές αρτηρίες και αστικά κέντρα ενέτεινε την ανασφάλεια, η οποία συνόδευε συνήθως την παραμονή των κατοίκων στην ύπαιθρο, και τους καθιστούσε ευάλωτους. Εκεί, κυρίως, παρατηρούνταν έξαρση των περιστατικών βίας. Σύμφωνα με δημοσίευμα της εφημερίδας *‘Ελεύθερη Μεσσηνία’* μία από τις περιοχές που υφίστατο έντονη τη βία της παρακρατικής δράσης καθ’ όλη τη διάρκεια του 1945 ήταν η περιοχή της Τριφυλίας στα βόρεια του νομού, στην οποία η εφημερίδα εντόπιζε τη δράση τεσσάρων παρακρατικών συμμοριών.⁸²⁴

Στρατολογούσαν τα μέλη τους και από έγκλειστους συνεργάτες των Γερμανών, οι οποίοι με την εμφάνιση των Εθνοφυλάκων σε μια επαρχιακή πόλη απελευθερώνονταν.⁸²⁵ Στις περιπτώσεις αυτές οι συμμορίες ξανάβρισκαν τη συμπαγή δομή που χαρακτήριζε τις αντίστοιχες ομάδες των Ταγμάτων Ασφαλείας στην Κατοχή, καθώς τα μέλη τους ήταν αυτά που τις επάνδρωναν και τώρα, διατηρώντας, μάλιστα, τα ίδια τοπικιστικά και συγγενικά κριτήρια, βάσει των οποίων συσπειρώνονταν και τότε. Για παράδειγμα, μία από τις χαρακτηριστικές περιπτώσεις αυτών των παρακρατικών ομάδων που αποδεικνύει την αδιάσπαστη συνέχεια, ήταν εκείνη από το χωριό Σέλιτσα, στην οποία αναφερθήκαμε προηγουμένως, με αφορμή σχετικό βούλευμα του ΕΔΔ Καλαμών. Αυτή η ομάδα κατονομάζονταν και τώρα από τον εαμικό Τύπο για την τρομοκρατική δράση της με τη

⁸²³ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 273.

⁸²⁴ Μεταξύ αυτών ήταν οι συμμορίες του Μαγγανά και του Κουφοδημήτη στη νότια Τριφυλλία, του Τσουλή και του Καραμέλα στην Κυπαρισσία και τα Φιλιατρά και του Πετρόπουλου σε ένα μεγάλο τμήμα της περιοχής της άνω Μεσσηνίας. (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 10 Γενάρη 1946.)

⁸²⁵ Ντ. Κλόουζ, ο.π. σελ. 240-241\\ Η απελευθέρωση των κρατουμένων ταγματасφαιλιτών από τις φυλακές της Τρίπολης στις 2 Μαρτίου 1945 από τον διοικητή της 8^{ης} ταξιαρχίας Εθνοφυλακής, Θ. Πεντζόπουλο, κατά την είσοδό της στην πόλη, είναι μία από τις χαρακτηριστικότερες. \\ Και στα Τρίκαλα η πρώτη ενέργεια της Εθνοφυλακής μόλις εγκαταστάθηκε στην πόλη ήταν η απελευθέρωση των φυλακισμένων δωσιλόγων. (Λη Σαράφη, ο.π., σελ. 166.

σύμπραξη, μάλιστα, και Εθνοφυλάκων, έχοντας διατηρήσει την ίδια σύνθεση με την αντίστοιχη της ομάδας των Τ\Α επί Κατοχής.⁸²⁶ Μετά από δύο χρόνια ήρθε και η απαλλαγή των μελών της με βούλευμα, από τις κατηγορίες που αφορούσαν την πρότερη δράση των μελών της στην Κατοχή.⁸²⁷

Τα Ειδικά Δικαστήρια με τέτοιες αποφάσεις αποενοχοποιούσαν την κατοχική δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας και ενθάρρυναν ανάλογη δράση των μελών τους και στη μεταβαρκιζιανή περίοδο. Οι συντελεστές της “λευκής τρομοκρατίας” εμφανίζονται να διατηρούν άρρηκτη τη συνέχεια της δράσης τους με την κατοχική περίοδο, ενθαρρυσμένοι επιπλέον από την ενσωμάτωσή τους στους κατασταλτικούς μηχανισμούς της μεταβαρκιζιανής περιόδου, κρατικούς και παρακρατικούς. Δεν θα ήταν υπερβολή να τονίσουμε ότι τα Δικαστήρια με τις αποφάσεις τους, φρόντισαν κατά ένα μέρος να επανέλθει το πρότερο καθεστώς κυριαρχίας των Ταγμάτων Ασφαλείας από το 1943 έως τον Σεπτέμβριο του 1944, συντελώντας με αυτόν τον τρόπο στη διαμόρφωση του κλίματος που εξέθρεψε τη “λευκή τρομοκρατία” και προετοίμασε τον εμφύλιο πόλεμο.

Η περίπτωση του Αλ. Καραδημητρώπουλου από το χωριό Βελίκα, πρώην αρχηγού των Ταγμάτων Ασφαλείας Γυθείου, αποτελεί ένα από τα πολλά δείγματα των σχέσεων “συνέχειας” της δράσης των αντικομμουνιστικών ομάδων της Κατοχής στη μεταβαρκιζιανή περίοδο, στη νέα κατάσταση της “λευκής τρομοκρατίας.” Όπως επισημαίνει ο εαμικός τύπος, έχει ενταχθεί στην Εθνοφυλακή της Κορίνθου, αλλά δρα και στη Μεσσηνία, στην περιοχή της Πυλίας, διενεργώντας μπλόκα και συλλήψεις εαμιτών. Σε ένα από αυτά, στο χωριό Ριζόμυλος κοντά στη γενέτειρά του, προβαίνει σε συλλήψεις πολιτών οι οποίοι απελευθερώνονται μόνο μετά από την έντονη αντίδραση επιτροπής κατοίκων του χωριού που συστήθηκε γι’ αυτόν τον σκοπό.⁸²⁸ Η εμπλοκή του, μεταξύ των άλλων που καταγράφονται στο ενεργητικό του, στη δολοφονία του Ηλ. Μαυρούλη από το χωριό Καρποφόρα Πυλίας στις 22 Σεπτεμβρίου 1945 και λίγο αργότερα της γυναίκας του Αναστασίας, μας δίνει και την ευκαιρία να αναδείξουμε μία από τις πολλές χαρακτηριστικές περιπτώσεις διωκόμενων εαμιτών κατά τη φάση της “λευκής τρομοκρατίας,” για τη δράση τους με το ΕΑΜ κατά των Γερμανών στην Κατοχή.

⁸²⁶ εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 7 Αυγούστου 1945.

⁸²⁷ Βούλευμα 446 \ 18-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁸²⁸ εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, αρ. φύλ. 168.

Η οικογένεια Μαυρούλη από την Καρποφόρα είναι από εκείνες που πλήρωσαν βαρύ φόρο αίματος για την επιλογή των μελών της να δράσουν στην Αντίσταση. Σε επιστολή του στην εφημερίδα "Ελεύθερη Μεσσηνία" ο γιος των δολοφονηθέντων γονέων, αγωνιστής Αγησίλαος Μαυρούλης, έγκλειστος στις φυλακές Καρέλια της Καλαμάτας τον Φεβρουάριο του 1946, αποκαλύπτει: "Στις 6 του μήνα (σημ.: Ιανουαρίου 1946) χίτες της περιφέρειάς ξυλοκόπησαν μέχρι αναισθησίας στο χωριό Σγουρόκαμπο τον αδελφό του πατέρα μου Κων. Θ. Μαυρούλη. [...] Μετά δύο μέρες οι χίτες πήγαν στο χωριό και αφού τον βρήκαν ζωντανό τον σκότωσαν επάνω στο κρεβάτι με πιστόλια. [...] για τη σύλληψη και εξαφάνιση της αδελφής μου Σοφίας Μαυρούλη σας πληροφορώ ότι οι χίτες Γ. Ν. Σαμπαζιώτης, Μιχ. Χορταρέας, Στ. Γεωργ(ι)όπουλος και άλλοι τρεις αφού την ξυλοκόπησαν μέχρι αναισθησίας, την εβίασαν και την εγκατέλειψαν αναίσθητη. Μετά οι ίδιοι πήγαν στο χωριό μου Καρποφόρα και πήραν από το σπίτι μου ένα βόϊδι, ένα χοιρινό και ότι άλλο υπήρχε. Ας σημειωθεί ότι οι ίδιοι προ 6 μηνών σκότωσαν τον πατέρα μου, προ 4 μηνών τη μητέρα μου και την ημέρα των εκλογών έδειραν θάναυσα τη γιαγιά μου Διαμάντω Μαυρούλη 75 χρονών." ⁸²⁹

Η Καρποφόρα υπήρξε ένα από τα χωριά που δοκιμάστηκε σκληρά από τα γεγονότα της δεκαετίας του 1940. Όπως και πολλά άλλα χωριά της Μεσσηνίας, το διαπέρασε το συγκρουσιακό κλίμα της κατοχικής και μετακατοχικής περιόδου. Το χωριό διχάστηκε και έγινε θέατρο βίαιων αντεκδικήσεων μεταξύ των χωρικών, από τη στιγμή που οι κάτοικοι του κλήθηκαν να επιλέξουν πλευρά, παίρνοντας θέση στα μεγάλα διλήμματα που εμφανίστηκαν στη δεκατία του '40. Η στοίχιση μερίδας των κατοίκων με το ΕΑΜ προκάλεσε τη συσπείρωση άλλων, κυρίως φιλομοναρχικών και αντικομμουνιστικών πεποιθήσεων, γύρω από τον Παπαδόγκωνα από το γειτονικό Πεταλίδι, που επηρέαζε μέσω συγγενικών δεσμών αρκετούς από αυτούς, με αποτέλεσμα την ένταξή τους στα Τάγματα. Μετά την αποχώρηση των Γερμανών η ανασφάλεια που περιέβαλε τη μερίδα εκείνη των κατοίκων που είχαν επιλέξει να στρατευθούν στα Τάγματα Ασφαλείας, τους οδήγησε στην Καλαμάτα, αναζητώντας τη σωτηρία στην προσδοκώμενη άφιξη της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας. Εκεί τους βρίσκουμε να υπερασπίζονται το Κάστρο απέναντι στις μονάδες του ΕΛΑΣ κατά τη διάρκεια της μάχης της Καλαμάτας της 9^{ης} Σεπτεμβρίου 1944 και μάλιστα να αντιμετωπίζουν

⁸²⁹ Περιλαμβάνεται στο Π. Πετρίδης, Στη δίνη του Εμφυλίου πολέμου. Σπάνια ντοκουμέντα του ΕΑΜ (1944-1947), ο.π., σελ. 396. \ Γ. Λέφας, ο.π., σελ. 372-373.

ελασίτες συγχωριανούς τους. Στη μάχη και στις εκτελέσεις που ακαλούθησαν τα Λαϊκά δικαστήρια σκοτώθηκαν οκτώ Καρποφορανοί, ανεβάζοντας τον αριθμό εκείνων που έχασαν τη ζωή τους από τον ΕΛΑΣ στους δεκατέσσερις.⁸³⁰

Στη μεταβαρκιζιανή περίοδο περίοδο όταν ο έλεγχος της κατάστασης περνάει στη δεξιά, σχηματίζεται και η συμμορία της Καρποφόρας που αντλεί τα μέλη της από την προηγούμενη ομάδα πέριξ του Παπαδόγκωνα και ξεκινά τον κύκλο των αντιποίνων. Οι βιβλιογραφικές αναφορές για την εκδήλωση αντιποίνων στο χωριό από την πλευρά της δεξιάς παράταξης τοποθετούνται μεταξύ Σεπτεμβρίου 1945 και Ιανουαρίου 1946 και συμπίπτουν χρονικά με τα στοιχεία του Αγ. Μαυρούλη μέσα από την επιστολή του, που είδαμε παραπάνω.⁸³¹

Μεταξύ εκείνων που αναγνωρίστηκαν ότι δολοφόνησαν τη γυναίκα του εαμίτη Ηλία Μαυρούλη στο χωριό Ριζόμυλος στις 3 Ιανουαρίου 1946 ήταν και ο Στ. Γεωργιόπουλος από τη Μεσσήνη,⁸³² ο οποίος την επόμενη χρονιά, μεσούντος του Εμφυλίου, θα απαλλαγεί με βούλευμα από το ΕΔΔ Καλαμών για τη δράση του στην Κατοχή και συγκεκριμένα για τη σύλληψη και την κατάδοση του Π. Σμ. στην Καλαμάτα επειδή ανήκε στο Ε.Α.Μ., με αποτέλεσμα την εκτέλεσή του από τους Γερμανούς στην Τρίπολη. Το Συμβούλιο δεν δέχτηκε ότι ο κατηγορούμενος παρέδωσε το θύμα στους Γερμανούς αλλά μόνο στη διοίκηση των Τ\Α της Καλαμάτας και άρα δεν υφίστατο κατηγορία.⁸³³

Στην ίδια δολοφονία στο χωριό Ριζόμυλος αναγνωρίστηκαν ως δράστες και οι Γ. και Ευ. Σαμπαζιώτης από την Καρποφόρα Πυλίας.⁸³⁴ Ο πρώτος απαλλάχθηκε από όλες τις κατηγορίες που του αποδίδονταν για πράξεις βίας, εμπρησμούς και λεηλασίες, εναντίον κατοίκων των χωριών, Καινούργιο Χωριό Βουφράδος, και Νερόμυλο Πυλίας που τελέστηκαν

⁸³⁰ St. Aschenbrenner, ο.π., σελ. 125-131.

⁸³¹ Ο.π., σελ. 132. \Όταν έγραφε την επιστολή ο Αγησίλαος Μαυρούλης δεν γνώριζε ότι ο κύκλος της μαρτυρικής οικογένειας δεν είχε κλείσει ακόμα. Ο αδερφός του, Θεόδωρος Μαυρούλης, δολοφονήθηκε έξω από τα κρατητήρια της Πύλου όπου κρατούνταν μαζί με άλλους δύο έγκλειστους εαμίτες, από τη συμμορία του Μαγγανά στις 13 Μαΐου 1946. Τέλος ο τρίτος αδερφός Γεώργιος Μαυρούλης πολέμησε με τον Δημοκρατικό Στρατό και φονεύθηκε τον Απρίλιο του 1949. (Γ. Λέφας, ο.π., σελ. 372.)

⁸³² εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 5 Γενάρη 1946.

⁸³³ Ως προς τη συμμετοχή του κατηγορούμενου στα Τ\Α είναι χαρακτηριστικό το σκεπτικό του Συμβουλίου για την απαλλαγή του: "Αι [...] καταθέσεις των εξετασθέντων μαρτύρων διαπιστούσιν το γεγονός της κατατάξεως του κατηγορουμένου εις τα Τα Τάγματα Ασφαλείας, αλλά τούτο δεν δύναται να χαρακτηρισθεί ως ανάληψις υπηρεσίας παρά του εχθρού, διότι απλούστατα τα στρατιωτικά ταύτα σώματα απετέλεσαν την αντίπαλον προς τον Ε.Λ.Α.Σ. δύναμιν." (Βούλευμα 313 \ 31-5-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

⁸³⁴ εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, ο.π.

τον Ιούνιο του 1944,⁸³⁵ ενώ και οι δυό τους απαλλάχθηκαν για τη συμμετοχή τους στην επιδρομή των Ταγμάτων Ασφαλείας στο χωριό Λογγά στις 28 Αυγούστου 1944, και τη σύλληψη και εκτέλεση τριών κατοίκων έξω από το αστυνομικό Τμήμα του χωριού.⁸³⁶ Εντύπωση προκαλεί η ευκολία με την οποία τα μέλη αυτών των ομάδων επιδίδονται σε πράξεις βίας, ενώ είναι υπόδικοι για αντίστοιχες πράξεις κατά τη διάρκεια της Κατοχής, πράγμα που δηλώνει ότι από πολύ νωρίς είχε γίνει αισθητό ένα περιβάλλον προστασίας των ένοπλων συνεργατών με τα δείγματα ανοχής, επιείκειας και ατιμωρησίας που χαρακτήριζαν τις αποφάσεις των Ειδικών Δικαστηρίων Δωσιλόγων.

Από την άλλη πλευρά είχαν αρχίσει να επαναλειτουργούν τα τακτικά κακουργιοδικεία που ακώλυτα εκδίκαζαν καταγγελίες κατά των Αριστερών που συμμετείχαν στα Δεκεμβριανά σχεδόν αμέσως μετά την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας. Για να ικανοποιήσουν μάλιστα, τον φρενήρη ρυθμό μηνύσεων που υποβάλλονταν συστήνονταν διαρκώς περισσότερα - σαράντα πέντε επιπλέον μέχρι το καλοκαίρι του 1945 - τη στιγμή που τότε μόλις άρχιζαν να ιδρύονται τα περισσότερα Ειδικά Δικαστήρια Δωσιλόγων.⁸³⁷ Το αποτέλεσμα ήταν ο αριθμός των κρατουμένων στις φυλακές να κλίνει δυσανάλογα εις βάρος των οπαδών του ΕΑΜ και να προκαλεί έναν άνευ προηγουμένου συνωστισμό.⁸³⁸ Σε όλη τη διάρκεια του 1945 ασκήθηκαν τουλάχιστον 80.000 διώξεις πανελλαδικά εναντίον αγωνιστών του ΕΑΜ και παρόλο που οι περισσότερες από αυτές παρέμειναν ανενεργές, εντούτοις, με τα εντάλματα σύλληψης που εκδίδονταν για τα μέλη των οργανώσεων του ΕΑΜ, ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού διατηρούνταν σε καθεστώς διαρκούς ομηρίας.⁸³⁹

Οι εισαγγελείς και να ήθελαν, δεν μπορούσαν εύκολα να διεξάγουν έρευνες για δωσίλογους. Στην επαρχία, ιδιαίτερα, μετά τους διορισμούς δικαστικών και νομαρχών από την κυβέρνηση την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1945, όταν έφταναν για να αναλάβουν καθήκοντα, βρίσκονταν αντιμέτωποι με ένα διαμορφωμένο κλίμα ανυπακοής των οργάνων της περιφέρειας προς το κέντρο, με το οποίο οι περισσότεροι αναγκάστηκαν να

⁸³⁵ Βουλευμάτα, 174\31-12-1946, 304\12-6-1947, 475\6-11-1947, , ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁸³⁶ Βούλευμα 441\12-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁸³⁷ Δ. Κουσουρήs ο.π., σελ. 187, 220\'' *Με τη 'Βιομηχανία' των μηνύσεων του κόσμου της προδοσίας και με τις ταρίφες των προφυλακίσεων και των καταδικάσεων η δικαιοσύνη τυρράνισε και μαστίγωσε τον λαό μας...* (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, ο.π.)

⁸³⁸ Μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1945 οι κρατούμενοι στις φυλακές της χώρας ήταν επισήμως 17.232, μεταξύ των οποίων ως κομμουνιστές φέρονταν να είναι οι 10.000 και ως δωσίλογοι οι 1.246, αν και ο αριθμός των πρώτων ήταν πραγματικά κατά πολύ μεγαλύτερος, τέτοιος που να αγγίζει στο τέλος του χρόνου τους 48.956. (Μ. Μαζάουερ, ο.π., σελ. 47-48.)

⁸³⁹ Δ. Κουσουρήs, ο.π., σελ. 186.

συμφιλιωθούν. Η παραδοχή ότι στη Μεσσηνία *“θα χρειαζόταν ένας άνδρας που να το λέει η καρδιά του για να αναλάβει καθήκοντα ειρηνοδίκη”* λόγω της ασκούμενης τρομοκρατίας δεν απέχει καθόλου από αυτό που πραγματικά συνέβαινε σε όλη κυρίως την Πελοπόννησο, όπου οι δεξιές συμμορίες δρώντας με την κάλυψη της Αστυνομίας και της Εθνοφυλακής, δημιουργούσαν την κατάλληλη ατμόσφαιρα για την παρεμπόδιση οποιασδήποτε δικαστικής έρευνας κατά δωσιλόγων.⁸⁴⁰

Ιδιαίτερο ρόλο στη νέα κατάσταση που διαμορφωνόταν έπαιξε η αλλαγή των συσχετισμών στη σύνθεση των στελεχών του διοικητικού μηχανισμού, στις υπηρεσίες ασφαλείας και στο στράτευμα, που έγινε με τέτοιο τρόπο ώστε να αποκαθαρθούν από τους οπαδούς του ΕΑΜ. Και εδώ διατηρήθηκε η ίδια μέθοδος, της καταστρατήγησης των όρων της συμφωνίας της Βάρκιζας που αφορούσαν τους συγκεκριμένους θεσμούς. Συγκεκριμένα, ενώ είχε συνομολογηθεί με το άρθρο 5 ότι η κατάταξη των στρατεύσιμων στον Εθνικό στρατό θα γίνονταν με πολίτες των στρατολογημένων κλάσεων, δηλαδή με κανονική στρατολογία, εντούτοις ο στρατός επανδρώθηκε μονομερώς και εξελίχθηκε σε αντικομμουνιστικό όπλο του κράτους με τις ακροδεξιές οργανώσεις του στρατεύματος ΣΑΝ και ΙΔΕΑ⁸⁴¹ να λειτουργούν ως φίλτρα για τους στρατεύσιμους.

Ούτε η εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών και των υπηρεσιών ασφαλείας που όριζαν τα άρθρα 7 και 8 έγινε, όπως είχε συμφωνηθεί, αλλά απεναντίας, μεθοδεύτηκε και εδώ η αποψίλωση των υπηρεσιών από κάθε εαμικό στοιχείο. Η εφαρμογή μιας σειράς Συντακτικών Πράξεων που προβλέπονταν από τη Συμφωνία της Βάρκιζας για να εκκαθαριστεί ο κρατικός μηχανισμός από τους συνεργάτες των κατοχικών δυνάμεων έγινε με τέτοιον τρόπο, ώστε να μη θίγονται διόλου οι συνεργασθέντες με τους κατακτητές, παρόλη τη ρητή διαβεβαίωση που η Συμφωνία παρείχε, αλλά αντιθέτως να διώκεται η εαμική πλευρά. Ακούσε μόνο η εφαρμογή των σχετικών νομοθετημάτων με διαφορετική ερμηνεία από την αρχική πρόθεση

⁸⁴⁰ Μ. Μαζάουερ, ο.π., σελ. 46-47.

⁸⁴¹ Ο Σύνδεσμος Αξιωματικών Νέων (ΣΑΝ) ήταν δημιούργημα νεαρών μοναρχικών αξιωματικών στη Μέση Ανατολή μετά το εκεί κίνημα με στόχο την αντιμετώπιση του κινδύνου που κατ' αυτούς διέτρεχε το στράτευμα από τους κομμουνιστές και τον παραγκωνισμό των αντιμοναρχικών αξιωματικών. Μετά την απελευθέρωση μετονομάστηκε σε Ιερό Δεσμό Ελλήνων Αξιωματικών (ΙΔΕΑ), συμπεριλαμβάνοντας και αξιωματικούς της εν Ελλάδι ακροδεξιάς οργάνωσης Τρίαινα. Βαθμιαία κυριάρχησε στο στράτευμα με τα μέλη του να στελεχώνουν καίριες θέσεις ακόμα και του Υπουργείου Αμύνης σε σύνδεση με τον υπουργό Στρατιωτικών Π. Μαυρομιχάλη. (Σπ. Μαρκέτος, Η Ελληνική άκρα Δεξιά τη Δεκαετία του 1940, ο.π., σελ. 300-301.)

του νομοθέτη για να διωχθεί περίπου το ένα πέμπτο των δημοσίων υπαλλήλων.⁸⁴² Το ίδιο συνέβη και με τα Σώματα Ασφαλείας, την Αστυνομία, τη Χωροφυλακή και τη νεοσύστατη Εθνοφυλακή, που αποψιλώθηκαν σταδιακά από κάθε δημοκρατικό στοιχείο.

Ιδιαίτερη καταστολή επιφύλασσε το μεταβαρκιζιανό κράτος στον εαμικό Τύπο με αποτελέσματα αποδιαρθρωτικά για τη συσπείρωση του εαμικού κόσμου. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι ενώ με βάση το άρθρο 1 της Συμφωνίας της Βάρκιζας η ελληνική κυβέρνηση όφειλε μεταξύ άλλων να διασφαλίζει απρόσκοπτα την ελευθερία του Τύπου, στην πράξη συνέβαινε το ακριβώς αντίθετο. Εθνοφύλακες, Χωροφύλακες και οπαδοί της Άκρας δεξιάς επιδίδονταν σε καταστροφές των εγκαταστάσεων Τύπου και των πιεστηρίων των εαμικών εφημερίδων σε όλη την επαρχία και σε μεθόδους εκφοβισμού των εκδοτών τους.⁸⁴³ Παρεμπόδιζαν και τη μεταφορά των αθηναϊκών εφημερίδων από την Αθήνα, τις μόνες που μπορούσαν να κυκλοφορούν ακόμα πραγματικά νόμιμα,⁸⁴⁴ με μπλόκα που στήνονταν στην είσοδο των νομών ή λίγο έξω από τις πόλεις, κατακρατώντας ή καταστρέφοντας τον αριστερό τύπο.⁸⁴⁵ Τα γραφεία της *Ελεύθερης Μεσσηνίας* στην Καλαμάτα καίγονται δύο φορές - την πρώτη μετά από έκρηξη στις 28 Μαρτίου και τη δεύτερη στις 10 Μαΐου του 1945 - και ο διευθυντής της συλλαμβάνεται λίγους μήνες αργότερα.⁸⁴⁶ Η καταγγελία της εφημερίδας *Λαϊκή Νίκη* τον Μάρτιο του 1945 για την καταστροφή των τυπογραφικών εγκαταστάσεων και των γραφείων αυτής και της εφημερίδας *Ελεύθερη Μεσσηνία* είναι εύγλωττη: "*Μοναρχοφασίστες μπράβοι ανατίναξαν τα γραφεία μας. Η Εθνοφυλακή ήταν ειδοποιημένη.*"⁸⁴⁷ Την ίδια τύχη έχουν και τα γραφεία του ΕΑΜ. Η Εθνοφυλακή δύο μέρες μετά την άφιξή της στην Καλαμάτα είχε απαιτήσει το κλείσιμό τους, κάτι που έγινε επίσης με πιο βίαιο τρόπο μια βδομάδα αργότερα και στη γειτονική

⁸⁴² Πρόκειται για τις Συντακτικές Πράξεις 26 και 31 που αφορούσαν τους συνεργασθέντες με τον εχθρό κατά τη διάρκεια της Κατοχής, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που διορίστηκαν στο δημόσιο από την κήρυξη της δικτατορίας του Μεταξά και μετά και για τη Συντακτική Πράξη 25 η οποία στρέφονταν ανοικτά κατά της Αριστεράς, καθώς αφορούσε τους υπαλλήλους που μετείχαν ή συνήργησαν στα Δεκεμβριανά. Με όμοιο τρόπο μεθοδεύτηκε και η εκκαθάριση των Πανεπιστημίων από τους καθηγητές που σχετίζονταν με το ΕΑΜ. (Π. Παπαστράτης, Η εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών στην Ελλάδα τις παραμονές του εμφυλίου πολέμου, ο.π., σελ. 47,49,50, 53,54.)

⁸⁴³ Τ. Κωστόπουλος, Η Λευκή Τρομοκρατία, στο *Ιστορία των Ελλήνων*, εκδ. Δομή, ο.π. σελ. 557- 585.

⁸⁴⁴ Heinz Richter, Η Συμφωνία της Βάρκιζας και τα Αίτια του Εμφυλίου Πολέμου, στο "*Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε Κρίση*," Ιστορική Βιβλιοθήκη Θεμέλιο, 2006, σελ. 289.

⁸⁴⁵ Σε ένα τέτοιο μπλόκο έξω από τη Μεγαλόπολη, εθνοφύλακας απαίτησε από τον οδηγό του αυτοκινήτου του πρακτορείου εφημερίδων να του παραδοθεί ο κομμουνιστικός τύπος για να τον καταστρέψει, επικαλούμενος άνωθεν εντολή. Η καταστροφή αποτράπηκε με την παρέμβαση του νομάρχη Μεσσηνίας που επέβαινε στο ίδιο αυτοκίνητο. (εφ. *Λαϊκή Νίκη*, 2 Ιούλη 1945.)

⁸⁴⁶ εφ. *Τα Νέα Καλαμών*, 10 Αυγούστου 1945.

⁸⁴⁷ εφ. *Λαϊκή Νίκη*, 29 Μάρτη 1944.

Μεσσήνη, όταν πρώην ταγματασφαλίτες, ως εθνοφύλακες πλέον, θα προβούν στην καταστροφή του.⁸⁴⁸

Η επανασύσταση των Επιτροπών Ασφαλείας τον Μάιο του ίδιου χρόνου, με έργο τον εκτοπισμό χωρίς στοιχεία, όσων η Αστυνομία θεωρούσε επικίνδυνους, και η έγκριση από τη Βουλή του Γ' Ψηφίσματος "περί εκτάκτων μέτρων αφορώντων την δημοσίαν τάξιν και ασφάλειαν" στις 18 Ιουνίου 1946,⁸⁴⁹ έδιναν σαφείς ενδείξεις ότι η κυβέρνηση συνέβαλε με την επικρότηση της "Λευκής Τρομοκρατίας," στη φυσική και ηθική εξόντωση της Αριστεράς και στην έλευση του εμφυλίου πολέμου.

Ίσως περισσότερο από κάθε άλλη περιοχή της χώρας η Πελοπόννησος βίωσε πρόωρα τη δεξιά τρομοκρατία, πριν ακόμα ξεκινήσει ο εμφύλιος πόλεμος, αφού η ακμή της βρίσκεται κατά το έτος 1945. Σε αυτό συνέβαλε τόσο η γειννίαση με την Αθήνα, που προσέδωσε στις κυβερνητικές ή παρακρατικές δυνάμεις δυνατότητες ευχερέστερης ανάμειξης, όσο και τα στηρίγματα που είχε εδώ το δεξιό στρατόπεδο, με τον ένοπλο βραχίονά του, τα Τάγματα Ασφαλείας, στην κοινωνία και τους μηχανισμούς. Επιπλέον, τα προγενέστερα γεγονότα είχαν αφήσει ανεξίτηλο το στίγμα τους, διατηρώντας αδιάσπαστη τη συνέχεια της κατοχικής περιόδου με το τότε παρόν. Τα αντίπαλα στρατόπεδα ήταν εμφανώς διαμορφωμένα και οι κοινωνικές αντιθέσεις έντονα πολιτικοποιημένες από την περίοδο της Κατοχής.⁸⁵⁰ Εκτός από τις σημαντικές απώλειες που είχαν υποστεί τα Τάγματα Ασφαλείας στην Κατοχή, η αντιπαράθεση του ΕΛΑΣ με μέλη των Ταγμάτων που είχαν επανδρώσει ταχύτατα τμήματα της Εθνοφυλακής στη μάχη της Αθήνας, προκάλεσαν έναν νέο κύκλο ρεβανσισμού.⁸⁵¹ Στην ουσία επρόκειτο για έναν μονομερή εμφύλιο πόλεμο. Αν συνυπολογιστεί και η ταχεία υφαρπαγή της εξουσίας μετά τη Βάρκιζα από τους χίτες ή τους Εθνοφύλακες - πιο γρήγορα από οποιαδήποτε άλλη περιοχή της υπαίθρου χώρας - με το επίσημο κράτος να περιορίζεται

⁸⁴⁸ Τ. Κωστόπουλος, Η Λευκή Τρομοκρατία, ο.π.

⁸⁴⁹ "Τα μέτρα αυτά προέβλεπαν την ποινή του θανάτου για συμμετοχή σε οργάνωση που είχε σκοπό τον διαμελισμό του ελληνικού κράτους ή την απόσπαση τμήματος του κράτους, ή για συμμετοχή σε επίθεση κατά των σταθμών Χωροφυλακής ή και για όποια άλλη ανατρεπτική δράση. Αρμόδια για την εκδίκαση των υποθέσεων αυτών ήταν έκτακτα στρατοδικεία, οι αποφάσεις των οποίων δεν υπόκεινταν σε ένδικα μέσα και εκτελούνταν αμέσως." (Β. Κόντης, Η πρώτη φάση του εμφυλίου πολέμου, στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ, σελ. 123.)

⁸⁵⁰ Γ. Μαργαρίτης, τ. 1Β, ο.π., σελ. 513-517.

⁸⁵¹ Όπως συνέβη στο Περιστέρι. (Γ. Μαργαρίτης, τ. 1Β, ο.π. σελ. 515)

σε μια οδυνηρή αδράνεια, σε ρόλο παρατηρητή, κατανοούμε γιατί εδώ η δεξιά τρομοκρατία έλαβε διαστάσεις λουτρού αίματος.⁸⁵²

9.4. ΤΑ ΑΠΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΔΔ ΚΑΛΑΜΩΝ

Υπό αυτό το κλίμα κλήθηκαν να αποδώσουν δικαιοσύνη στο ζήτημα των δωσιλόγων τα Ειδικά Δικαστήρια, ιδιαίτερα εκείνα που ξεκίνησαν καθυστερημένα τη λειτουργία τους, όταν η πραγματικότητα της “λευκής τρομοκρατίας” είχε αρχίσει πλέον να εμπεδώνεται. Το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καλαμών ξεκίνησε να λειτουργεί στις 27 Σεπτεμβρίου 1945, με έδρα το Πρωτοδικείο Καλαμών και λειτούργησε μέχρι το 1953 που φαίνεται να εκδικάζεται και η τελευταία υπόθεση.⁸⁵³ Στο διάστημα που μεσολάβησε από την έναρξη της λειτουργίας του, εξέδωσε τουλάχιστον 497 βουλεύματα, πληροφορία που διατυπώνουμε με επιφύλαξη, καθώς λόγω της απουσίας ενός μεγάλου μέρους των εκδοθέντων βουλευμάτων από το αρχειακό υλικό του Αρχείου Πρωτοδικείου Καλαμών, δεν μας επιτρέπεται να γνωρίζουμε αν το τελευταίο βούλευμα που έχουμε στη διάθεσή μας, το υπ. αριθ. 497\27-11-1947, είναι το ακροτελεύτιο ή ακολουθούν και άλλα. Πάντως, από τα 118 βουλεύματα του ΕΔΔ Καλαμών που είχαμε στη διάθεσή μας και επεξεργαστήκαμε, τα 93 από αυτά περιελάμβαναν απαλλακτικές αποφάσεις - σε έξι από αυτά αναγκαστικά λόγω θανάτου των κατηγορουμένων όταν εκδικάζεται η υπόθεσή τους - ενώ 5 μόνον ήταν παραπεμπτικά σε δίκη. Τα υπόλοιπα αφορούσαν είτε συμπληρωματική εξέταση των υποθέσεων είτε παραπομπή των κατηγορουμένων να δικαστούν από τα ποινικά δικαστήρια.

Παρόλη την αυστηροποίηση του πλαισίου δίωξης των δωσιλόγων που επιχειρήθηκε με τη ΣΠ 6\1945, εντύπωση προκαλεί το αποτέλεσμα της εφαρμογής της από το ΕΔΔ Καλαμών, όπως άλλωστε και στο σύνολο των Ειδικών Δικαστηρίων της χώρας. Η συντριπτική πλειοψηφία όσων καταγγέλλονταν για πράξεις που ενέπιπταν στη Συντακτική Πράξη 6

⁸⁵² “Οι συμμορίες των ταγματασφαλιτών άρχισαν στην αρχή την νύχτα και σε συνέχεια να σκοτώνουν, να ληστεύουν, να βιάζουν. Το επίσημο κράτος δεν έβλεπε, δεν άκουγε, μόνο μάζευε τους κρατούμενους, που τους κουβαλούσαν οι συμμορίτες. Όσο για τους δολοφονημένους και τις βιασμένες γυναίκες, το κράτος δεν είχε ιδέα. Όποιος αντιστεκόταν στους συμμορίτες της δεξιάς αμέσως επικηρύσσονταν σα ληστής. Γέμισαν τα βουνά και οι ρεματιές κυνηγημένους ανθρώπους.” (Κ. Παπακωνσταντίνου - Μπελάς, ο.π., σελ. 165)

⁸⁵³ Ιδρύθηκε με το Β.Δ 2-15 Ιουνίου 1945 “Περί συστάσεως Ειδικού Δικαστηρίου εις Καλάμας”, μαζί με τα Ειδικά Δικαστήρια του Βόλου και του Ηρακλείου. Στην αρμοδιότητά του ενέπιπταν τα αδικήματα που συντελέστηκαν στις περιφέρειες των Πρωτοδικείων Καλαμάτας και Κυπαρισσίας. (ΦΕΚ 152 \ 15-6-1945.) \\ Η πρώτη υπόθεση που εκδικάζεται ενώπιον ακροατηρίου είναι η υπ. αριθ. 1 \ 27-9-1945 και η τελευταία, η υπ. αριθ. 3 \ 12-8-1953, ΓΑΚ Μεσσηνίας. (βλ. Παράρτημα 2α.)

απαλλάχθηκε. Συγκεκριμένα, το Συμβούλιο απάλλαξε 529 κατηγορούμενους, τους δεκατέσσερις αναγκαστικά λόγω θανάτου, και παρέπεμψε στο ακροατήριο μόνον 26, ενώ για 165 κατηγορουμένους επικαλέστηκε αναρμοδιότητα για να εκδικάσει τις υποθέσεις τους, κρίνοντας ότι οι καταγγελλόμενες πράξεις εμπίπτουν στην κοινή ποινική νομοθεσία και δεν φέρουν τα χαρακτηριστικά της συνεργασίας με τον εχθρό, όπως τα όριζε η ΣΠ 6\1945.

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ	ΒΟΥΛΕΥΜΑΤΑ	ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΙ
Παύση δίωξης	93	529
Συμπληρωματική εξέταση	6	23
Αναρμοδιότητα	14	165
Παραπομπή σε δίκη	5	26
Σύνολο	118	743 ⁸⁵⁴

Πίνακας 3: Εκδοθέντα βουλεύματα Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων Καλαμών.

Εντυπωσιακός είναι ο απολογισμός των αποφάσεων του Συμβουλίου ειδικά στην περίπτωση της ένοπλης συνεργασίας με τους Γερμανούς, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που κατηγορούνταν για συνεργασία και με τους δύο κατακτητές, καθώς κανένας δεν παραπέμφθηκε να δικαστεί από το ΕΔΔ, σύμφωνα με τα βουλεύματα που είχαμε στη διάθεσή μας. Συγκεκριμένα απαλλάχθηκαν 387 κατηγορούμενοι που φέρονται να έδρασαν στη Μεσσηνία κατά το διάστημα της γερμανικής Κατοχής, μεταξύ των οποίων κάποιοι και της ιταλικής. Οι μόνοι που παραπέμφθηκαν να δικαστούν για συνεργασία με τους Γερμανούς ήταν δύο από τους έντεκα συνολικά που καταγγέλθηκαν για οικονομικό δωσιλογισμό. Για την ένοπλη συνεργασία με τους Ιταλούς το Συμβούλιο αποδείχτηκε ελαφρώς αυστηρότερο, καθώς παρέπεμψε στο ακροατήριο του ΕΔΔ Καλαμών 10 κατηγορούμενους, και απάλλαξε τους είκοσι - δύο είχαν στο μεταξύ πεθάνει.

⁸⁵⁴ Η αναντιστοιχία στο σύνολο των κατηγορουμένων σε σχέση με το πραγματικό σύνολο των 692 κατηγορουμένων που είδαμε στον πίνακα 1 της σελ. 138, προκύπτει από το ότι σε κάποιους κατηγορούμενους αποδίδονταν περισσότερες από μία κατηγορίες, με αποτέλεσμα για άλλες να απαλλάσσονται και ταυτόχρονα στο ίδιο βούλευμα να παραπέμπονται να δικαστούν με άλλες στα ποινικά δικαστήρια, ή να ζητείται συμπληρωματική εξέταση των υποθέσεών τους. Για παράδειγμα με το βούλευμα υπ. αριθ. 494\27-11-1947 οι 48 κατηγορούμενοι απαλλάσσονται για τις κατηγορίες περί κατάδοσης και οικονομικής συνεργασίας και παραπέμπονται να δικαστούν στα ποινικά δικαστήρια για τις κατηγορίες των φόνων και των εμπρησμών, οπότε τους συμπεριλάβαμε και στις δύο κατηγορίες. Δεν υπολογίσαμε, όμως, με τον ίδιο τρόπο τα βουλεύματα. Επειδή σε κάποια από αυτά, άλλοι κατηγορούμενοι απαλλάσσονταν ενώ άλλοι, είτε παραπέμπονταν είτε το Δικαστήριο αποφαινόταν αναρμοδιότητα προς εκδίκαση των υποθέσεών τους, προς αποφυγή άλλης αναντιστοιχίας, τα εντάξαμε στον παραπάνω πίνακα υπολογίζοντας αναλόγως την επικρατέστερη κατηγορία που αποδόθηκε σε απόλυτο αριθμό κατηγορουμένων.

	Συνεργασία με Γερμανούς			Συνεργασία με Ιταλούς	
Απόφαση	Ένοπλη συνεργασία	Οικονομική συνεργασία	Απροσδιόριστη κατηγορία	Ένοπλη συνεργασία	Οικονομική συνεργασία
Παύση δίωξης	387	9	-	20	113
Αναρμοδιότητα	134	-	31	-	-
Συμπληρωματική εξέταση	21	-	-	-	2
Παραπομπή σε δίκη	-	2	6	10	8
ΣΥΝΟΛΑ	542	11	37	30	123

Πίνακας 4: Αποφάσεις Συμβουλίου Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων Καλαμών

Επρόκειτο για αποφάσεις που αντέβαιναν στο κοινό αίσθημα για κάθαρση και τιμωρία των δωσιλόγων, όπως αυτό είχε εκφραστεί από την Απελευθέρωση και μετά, όχι μόνο από την Αριστερά αλλά και από σύσσωμο τον μετριοπαθή πολιτικό κόσμο.⁸⁵⁵ Αυτό το αίσθημα ήταν που δέσμευε την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας να υλοποιήσει το αίτημα της κάθαρσης, πράγμα, άλλωστε, που είχε υποσχεθεί και εν μέρει είχε αρχίσει να πραγματοποιεί με τη σύνταξη τουλάχιστον, του πρώτου πλαισίου δίωξης των δωσιλόγων, της Συντακτικής Πράξης 1. Μάλιστα, η συγκεκριμένη Πράξη έφερε τόσο έντονα τα χαρακτηριστικά της απόδοσης της Λαϊκής δικαιοσύνης, ώστε τα δικαστήρια που θα δίκάζαν τους δωσιλόγους περιγράφονταν και ως “Λαϊκά.” Φυσικά, η συμμετοχή του ΕΑΜ στην κυβέρνηση και η δύναμή του κατά τη φάση της Απελευθέρωσης έπαιξαν έναν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτού του πλαισίου.⁸⁵⁶

Τα Δεκεμβριανά, όμως, μετέβαλαν την κατάσταση σε σημείο που να θεωρούνται τομή στο ζήτημα της απόδοσης δικαιοσύνης για τους δωσιλόγους. Κι αυτό γιατί, όπως αναφέραμε προηγούμενα, με τη νέα Συντακτική Πράξη, τη ΣΠ 6, όχι μόνο αλλοιώθηκε η πρότερη σύνθεση των Δικαστηρίων Δωσιλόγων, καθώς χάθηκε η λαϊκή εκπροσώπηση, αλλά και η συμμετοχή στα Τάγματα Ασφαλείας δεν συνιστούσε πλέον έγκλημα, όπως παλιότερα την περίοδο του πολέμου, όταν τα Τάγματα καταδικάζονταν μέσα από τις ραδιοφωνικές εκπομπές του Καΐρου, έστω και για λόγους σκοπιμότητας σε μεγάλο βαθμό. Σε αυτό συνέβαλε και η αποδυνάμωση της Αριστεράς με τη μεσολάβηση των Δεκεμβριανών, η οποία έπαψε να παίζει τον ρόλο που είχε όταν συμμετείχε στην κυβέρνηση στο βραχύβιο

⁸⁵⁵ Το αίτημα για την τιμωρία των δωσιλόγων ήταν παλλαϊκό και εκφράστηκε από την πρώτη μέρα της Απελευθέρωσης με κορύφωση τον εορτασμό της επετείου της 28^{ης} Οκτωβρίου, σύμφωνα και με τις εκτιμήσεις των Βρετανών. (Μ. Χαραλαμπίδης, ο.π., σελ. 47.)

⁸⁵⁶ Μ. Μαζάουερ, Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης: Ελλάδα 1944-45, ο.π., σελ. 42-44

διάστημα μέχρι το ξέσπασμα των μαχών της Αθήνας, και το σημαντικότερο, στην περίπτωση της αντιμετώπισης των οπαδών της από τη Δικαιοσύνη, ο εαμικός κόσμος μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας μετατράπηκε από θύμα σε θύτη. Το αποτέλεσμα ήταν να απαλλάσσονται από τις κατηγορίες πρόσωπα που με τη δράση τους στα Τάγματα Ασφαλείας είχαν αναδειχθεί σε μάρτυρα για τον πληθυσμό της μεσσηνιακής χώρας και με την απαλλαγή τους αυτή να ενθαρρύνονται να δράσουν κατά του εαμικού κόσμου και στη μεταβαρκιζιανή περίοδο, ενταγμένοι στα νέα κατασταλτικά σώματα.

Η συνδρομή της Δικαιοσύνης σε αυτήν την εξέλιξη ήταν κάτι παραπάνω από καθοριστική, όπως διατυπώνει και ο συντάκτης του εαμικού Τύπου: *“Δεν είναι υπερβολή να ειπούμε ότι το μισό από το μεταδεκεμβριανό δράμα του Μεσσηνιακού λαού χρωσιέται στις εδώ αρχές της Δικαιοσύνης.”*⁸⁵⁷ Ήδη, το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων των Αθηνών, με τα πρώτα προανακριτικά βουλεύματα του 1945, είχε παράσχει ένα δεδικασμένο, στο οποίο βασίστηκε το έργο των ΕΔΔ σε όλη την Ελλάδα.⁸⁵⁸ Το ΕΔΔ Καλαμών, όταν ξεκίνησε τη λειτουργία του δεν έκανε τελικά τίποτε περισσότερο από αυτό που έκανε και το αντίστοιχο των Αθηνών, όπου στο διάστημα από το φθινόπωρο του 1945 έως τον χειμώνα του 1946, εξέδωσε μια σειρά απαλλακτικών βουλευμάτων που αφορούσαν πρωτίστως ταγματасφαλίτες κυρίως νεαρής ηλικίας.⁸⁵⁹

⁸⁵⁷ εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 10 Γενάρη 1946. \\ Μία από τις χαρακτηριστικές περιπτώσεις αποχαλίνωσης της δράσης των παρακρατικών ομάδων και των αρχηγών τους, ήταν εκείνη του Γ. Καμαρινέα, ο οποίος έχοντας συστήσει συμμορία, δύναμης τουλάχιστον ενός λόχου, με έδρα τους Δολούς της Μεσσηνιακής Μάνης, προβαίνει σε δύο από τις ειδεχθέστερες εγκληματικές ενέργειες κατά τη φάση του Εμφυλίου στον νοτιοπελοποννησιακό χώρο, την εκτέλεση δύο νέων στις 20 Μαΐου 1948, στην πλατεία του χωριού Κάμπος, αφού σύρθηκαν μέχρι εκεί με το τζιπ του από γειτονικό χωριό, και την ομαδική δολοφονία αδιευκρίνιστου αριθμού αριστερών κρατουμένων στο ελαιαστριβείο των Δολών δύο μέρες αργότερα. (εφ. *Σημαία Καλαμών*, 23 Μαΐου 1945.) \\ Το δολοφονικό αμόκ, τα εντάλματα σύλληψης που εκκρεμούσαν εις βάρος του από την Εισαγγελία Καλαμών για φόνους πολιτών και η άρνησή του να υπαχθεί στη στρατιωτική Διοίκηση Καλαμών ή να διαλύσει τις ομάδες του και να παραδώσει τον οπλισμό του στις Στρατιωτικές Αρχές, υποχρέωσαν την κυβέρνηση διά του υπουργού Στρατιωτικών, Γ. Στράτου, να τον επικηρύξει (*“Προκήρυξις του Στρατιωτικού Διοικητού Πελοποννήσου Αλεξ. Τσιγγούνη,”* εφ. *Εμπρός*, 4 Ιουνίου 1948.) \\ Ο Καμαρινέας τέθηκε εκτός νόμου και απέφυγε τη σύλληψη με μία μικρή ομάδα έμπιστων οπλοφόρων του μέχρι τον Μάιο του 1949. (Γ. Λέφας, ο.π., σελ. 332.)

⁸⁵⁸ Από το σύνολο των εξήντα βουλευμάτων που εξέδωσε το ΕΔΔ Αθηνών μέχρι τις 31 Μαΐου 1945, τα 50 ήταν απαλλακτικά για 65 από τους 82 συνολικά κατηγορούμενους. Μόνο σε 6 από αυτούς παρατείνονταν η προφυλάκιση, που εσήμαινε και παραπομπή της υπόθεσής του στο ακροατήριο. Για τους υπόλοιπους κατηγορούμενους το Δικαστήριο επικαλέστηκε αναρμοδιότητα ή περαιτέρω διερεύνηση των υποθέσεών τους. (Δ. Κουσουρής, ο.π., σελ. 333, 386.)

⁸⁵⁹ Ο.π., σελ. 389.

Οι απλοί δικαστές είχαν αναγκαστεί να ευθυγραμμιστούν με τους ιεραρχικά ανωτέρους τους, γνωρίζοντας ότι ενδεχόμενη επιείκεια απέναντι στους κομμουνιστές ή αυστηρή εφαρμογή του νόμου για τους δωσίλογους, θα τους έφερνε αντιμέτωπους με προβλήματα που αφορούσαν την καριέρα τους, αφού οι κρίσεις για προαγωγές ή απολύσεις διέπονταν από αντικομμουνισμό, αλλά και την ίδια τη ζωή τους, όπως συνέβη με τον διορισμένο για τη δίωξη δωσιλόγων στην Κέρκυρα Ειδικό Επίτροπο και εισαγγελέα Πρωτοδικών, Π. Γίδα, που δολοφονήθηκε μετά από βασανισμό από μέλη του ΕΔΕΣ, λόγω του εαμικού παρελθόντος του. Αντικομμουνιστές δικαστές είχαν καταφέρει να κατοχυρώσουν τις θέσεις τους στη νέα κατάσταση, ενώ δικαστές που ανήκαν στο ΕΑΜ ή ήταν απλά συμπαθούντες απολύθηκαν και σε ορισμένες περιπτώσεις συνελήφθησαν και διώχθηκαν από το νέο καθεστώς.⁸⁶⁰

Ήταν στις αρχές του 1946, όταν ο υπουργός Δικαιοσύνης, Γ. Μαύρος, κρίνοντας από το πλήθος των μηνύσεων που είχαν υποβληθεί αμέσως μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας εναντίον εαμιτών, τις οποίες οι δικαστές πρόθυμα εκμεταλλεύτηκαν και εξαπέλυσαν ένα δικαστικό πογκρόμ εναντίον τους, είχε εκτιμήσει ότι εννιά στους δέκα δικαστές ανήκαν στην άκρα Δεξιά.⁸⁶¹ Επιπλέον, εκείνοι που είχαν τεθεί σε διαθεσιμότητα (ΣΠ 8, 27-1-1945) ή είχαν πρόωρα συνταξιοδοτηθεί ή απολυθεί στα πλαίσια της εκκαθάρισης του Σώματος των Δικαστών, είχαν επαναπροσληφθεί. (ΣΠ 84, ΦΕΚ 318 \ 29-12-1945)⁸⁶² Η παρουσία τού μετέπειτα πρωθυπουργού της δικτατορίας των συνταγματαρχών, Κ. Κόλλια, στα ανώτατα κλιμάκια της Δικαιοσύνης, έδινε τον τόνο. Υπήρξε από τους πρώτους που απαλλάχθηκαν από τις κατηγορίες για δωσιλογισμό, για τη συμμετοχή του στην Επιτροπή Ασφαλείας Αττικής κατά τη διάρκεια της Κατοχής και μολοντί ήταν ακόμα υπόδικος, οργάνωσε τη λειτουργία του μηχανισμού των ΕΔΔ και ανελίχθηκε ταχύτατα στη δικαστική ιεραρχία.⁸⁶³

Στο ΕΔΔ Καλαμών, σύμφωνα με την αποδελτίωση που επιχειρήσαμε στα βουλεύματα, διαπιστώσαμε ότι στη σύνθεση του Συμβουλίου που τα εξέδωσε επανέρχονται τα ίδια πρόσωπα, οπότε μπορούμε να μιλάμε ενδεχομένως για τη διατήρηση της ίδιας γραμμής απέναντι στους κατηγορούμενους και για αποφάσεις αναμενόμενες που δεν προκαλούν εκπλήξεις. Το ίδιο συμβαίνει και με τους ενόρκους, όταν οι υποθέσεις έφταναν στο ακροατήριο. Αυτοί επιλέγονταν με κλήρωση πριν από κάθε δίκη, από κατάλογο που είχε

⁸⁶⁰ Δ. Κουσουρή, ο.π., σελ. 230-231. \ Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 293.

⁸⁶¹ Δ. Κουσουρή, ο.π., σελ. 220-221.

⁸⁶² Ο.π., σελ. 233.

⁸⁶³ Ο.π., σελ. 224, 372, 373, 386.

καταρτιστεί από τον πρόεδρο και τον εισαγγελέα του Εφετείου Ναυπλίου, αφού εκεί εκδικάστηκαν οι πρώτες υποθέσεις που αφορούσαν τη Μεσσηνία.

Η διαφοροποίηση της ΣΠ 6 από τη ΣΠ 1 στο ζήτημα της σύνθεσης των ενόρκων πιθανότατα έπαιξε έναν επιπλέον ρόλο στις αποφάσεις των Ειδικών Δικαστηρίων. Στην περίπτωση της Μεσσηνίας, οι ένορκοι που επιλέχτηκαν από το Εφετείο Ναυλίου, φαίνεται ότι δεν εκπροσωπούσαν παρά την ολιγάριθμη τοπική οικονομική ελίτ, αν κρίνουμε από τα επαγγέλματα που ασκούν και το ιστορικό τους στη μεσσηνιακή πρωτεύουσα.⁸⁶⁴ Μεταξύ αυτών βρίσκεται ο διορισμένος επί Μεταξά δήμαρχος της πόλης Χρ. Πάστρας,⁸⁶⁵ ο πρόεδρος του Εμπορικού Συλλόγου Καλαμάτας, πετυχημένος επιχειρηματίας με πλούσιο βιογραφικό, άλλοι δύο επιχειρηματίες εκ των οποίων ένας από τα αδέρφια της γνωστής οικογένειας καπνοβιομηχάνων της Καλαμάτας, τέσσερις γνωστοί γιατροί, με έναν κλινικάρχη ανάμεσά τους και έξι δικηγόροι.⁸⁶⁶

Εντύπωση προκαλεί η παρουσία, ανάμεσα στους ενόρκους, του δικηγόρου Κ. Χρ., ο οποίος σε δίκη το 1950 στο ίδιο Δικαστήριο που του εμπιστεύτηκε την κρίση του σε δίκες Δωσιλόγων προηγούμενα, εμφανίζεται ως συνήγορος υπεράσπισης του διαβόητου Β. Μαγγανά, και μάλιστα αιτείται ανακοπή προηγούμενης απόφασης του Δικαστηρίου με την οποία καταδικάζονταν ο πελάτης του σε θάνατο για τη συμμετοχή του στις μαζικές συλλήψεις στο μπλόκο της αγοράς της πόλης στις 5 Φεβρουαρίου 1944. Το αποτέλεσμα ήταν να επανεξεταστεί η υπόθεσή του και ο καταδικασμένος σε θάνατο Μαγγανάς να αθωωθεί.⁸⁶⁷

Ευρεία χρήση παρατηρήσαμε ότι έκανε το Συμβούλιο του ΕΔΔ Καλαμών του άρθρου 4 που όριζε ότι *“Με φυλάκισιν τουλάχιστον 6 μηνών και με ισόβιον στέρησιν των πολιτικών δικαιωμάτων τιμωρείται επί Εθνική αναξιοσύνη, όστις καίτοι μη υποπεσών εις αδίκημα φέρον*

⁸⁶⁴ Ίδιες διαπιστώσεις για τη σύνθεση του σώματος των ενόρκων εξαγονται και από άλλα Ειδικά Δικαστήρια Δωσιλόγων, όπως αυτό της Πάτρας, όπου στον κατάλογο των ενόρκων δεν εκπροσωπούνται σχεδόν καθόλου τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, με τους περισσότερους ενόρκους να είναι, έμποροι, βιομήχανοι, δικηγόροι εργοστασιάρχες, διευθυντές και υπάλληλοι τραπεζών. (Γ. Νικητόπουλος, Δωσιλόγοι στην Πελοπόννησο, στο Γ. Καρακατσιάνης (επιμ.), *Νότια Πελοπόννησος 1935-1950*, Αλφειός, σελ. 161.)

⁸⁶⁵ Βλ. υποσ. 175, σελ. 69 της παρούσης εργασίας.

⁸⁶⁶ Δίκη 1\27-9-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας, όπου στα πρακτικά περιλαμβάνεται κατάλογος των ενόρκων. \\ Μεσσηνιακό Βιογραφικό Λεξικό, εκδ. Νέστωρ, Καλαμάτα 1962.

⁸⁶⁷ Δίκες 6\1947, 9\22-2-1950, ΓΑΚ Μεσσηνίας. \\ Η παρουσία του ως δικηγόρος υπεράσπισης σε υποθέσεις Δωσιλόγων καταγράφεται από την έναρξη της λειτουργίας του Ειδικού Δικαστηρίου. (Δίκη 51\6-11-1945.) \\ Επιπλέον, ως ιδιοκτήτης - διευθυντής της εφημερίδας ‘Μεσσηνία’ δεν έχανε την ευκαιρία να παρουσιάζει σε αρθρογραφία του μια εξιδανικευμένη εικόνα του Μαγγανά. (Ν. Ι. Ζερβής, τ. Ε, ο.π., σελ. 57.)

άπαντα τα στοιχεία του άρθρου 1, συνειργάσθη μετά του εχθρού κατά τρόπον ανάξιον Έλληνας Πολίτου θίγοντος την Εθνικήν αξιοπρέπειαν και διηυκόλυνεν ούτω το έργον της Κατοχής.” Επρόκειτο για το πολύ ελαφρύτερο αδίκημα της “εθνικής αναξιότητας,” το οποίο αποδίδονταν στους καταγγελλόμενους για πράξεις προπαγάνδισης του έργου του εχθρού ή παροχής διευκολύνσεων από τον εχθρό με αντάλλαγμα πιθανότατα καταδόσεις και πληροφορίες για τη δράση της Αντίστασης, όπως συνέβη με τους 52 καταγγελλόμενους του τελευταίου βουλευματος του ΕΔΔ Καλαμών που τα ονόματά τους βρέθηκαν στη λίστα του γερμανικού Προξενείου και άλλους που αιτούνταν να γίνουν Γερμανοί υπήκοοι.⁸⁶⁸

Δεν ήταν λίγες οι φορές που ο Προανακριτικός Επίτροπος, προς ελάφρυνση της θέσης των κατηγορουμένων, εισηγούνταν στο Συμβούλιο και το Συμβούλιο αποδέχονταν να παραπεμφθούν με βάση αυτό το άρθρο καταγγελλόμενοι ακόμα και για πολύ σοβαρότερα αδικήματα, μετατρέποντας με αυτόν τον τρόπο την εκ των προτέρων βαρύτερη κατηγορία της ενσυνείδητης συνεργασίας με τους κατακτητές που τους είχε αποδοθεί, σε εθνική αναξιότητα να αντισταθούν σε μία συνεργασία που διέπραξαν προς χάριν της ασφάλειας και της επιβίωσης.⁸⁶⁹ Για παράδειγμα, ο Ειδικός Αντεπίτροπος πρότεινε να παραπεμφθεί για να δικαστεί στο ΕΔΔ Καλαμών με βάση το άρθρο 4 ο Η. Μ. από την Πύλο, παρόλο που το αδίκημα που διέπραξε, οι καταδόσεις Ελλήνων πολιτών στον Ιταλό φρούραρχο της Πύλου με τον οποίο διατηρούσε φιλικές σχέσεις, είχε τα χαρακτηριστικά της στ’ παραγράφου του άρθρου 1, της κατάδοσης, δηλαδή, στον εχθρό Ελλήνων ή ξένων υπηκόων που εργάζονται προς χάριν του Εθνικού ή Συμμαχικού αγώνα. Το Συμβούλιο, όμως, φάνηκε ακόμα πιο γαλαντόμο και πλειοδοτώντας στην πρόταση του Αντεπιτρόπου, όχι μόνο μετέτρεψε την κατηγορία προς όφελος του κατηγορούμενου αλλά τον απάλλαξε επειδή δεν προέκυψαν ικανές και αποχρώσεις ενδείξεις για την παραπομπή του.⁸⁷⁰

⁸⁶⁸ Βούλευμα 497 \ 27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁸⁶⁹ Γ. Νικητόπουλος, ο.π., σελ. 162.

⁸⁷⁰ Βούλευμα 322 \ 14-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

9.5. ΟΙ ΑΝΑΙΡΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ

Για να καταδικαστεί πλέον κάποιος για ένοπλο δωσιλογισμό θα έπρεπε να αποδειχθεί ότι, μετέχοντας στα Τ\Α, η δράση του δεν περιορίστηκε στην προστασία της δημόσιας τάξης από “εγκληματικά στοιχεία,” όπως άλλωστε διατείνονταν η δωσίλογη κυβέρνηση που τα δημιούργησε, αλλά εκτράπηκε σε πράξεις βίας κατά εκείνων που μετείχαν στην Αντίσταση κατά του κατακτητή, υπονομεύοντας έτσι με το έργο του τον Εθνικό και Συμμαχικό αγώνα. Αυτό απαιτούσε την επαναβεβαίωση, ενώπιον του Ειδικού Αντεπιτρόπου του ΕΔΔ που διενεργούσε την προανάκριση, των καταθέσεων που είχαν δοθεί από τους μάρτυρες κατηγορίας προηγούμενα, πράγμα που σπάνια συνέβαινε, καθώς πολύ συχνά αυτές αναιρούνταν.

Πολλές από τις καταθέσεις είχαν δοθεί στην Πολιτοφυλακή⁸⁷¹ στο σύντομο διάστημα μετά την απελευθέρωση, για εγκληματικές πράξεις που διέπραξαν μέλη των Ταγμάτων και λοιποί συνεργάτες των κατοχικών δυνάμεων, οι οποίες και παραδόθηκαν από το ΕΑΜ στη νέα Αρχή τον φθινόπωρο του 1944. Αυτές, σχεδόν στο σύνολό τους, δεν λαμβάνονταν καθόλου υπόψη από τα συμβούλια των Ειδικών Δικαστηρίων, είτε για λόγους τυπικούς, επειδή είχαν πολλά κενά ή είχαν σχηματιστεί με συνοπτικές διαδικασίες και δεν προσδιόριζαν επακριβώς τις ευθύνες των κατηγορούμενων,⁸⁷² είτε - πράγμα που ήταν και το σημαντικότερο - επειδή ήταν προϊόν της εαμοκρατίας. Επιπλέον, ακόμα και εκείνοι που τις έδωσαν ως μηνυτές ή μάρτυρες κατηγορίας, τις περισσότερες φορές τις ανακαλούσαν, προφασιζόμενοι κυρίως άσκηση πιέσεων, όταν κατέθεταν. Στην περίπτωση δε, που οι μάρτυρες δεν εμφανίζονταν να καταθέσουν στα εν λόγω Δικαστήρια για να τις επιβεβαιώσουν, υπό τον φόβο της αντεκδίκησης, κάτι που συνηθίζονταν στις συνθήκες της “λευκής τρομοκρατίας,”⁸⁷³ αμφισβητούνταν και ως προς τη γνησιότητά τους.

⁸⁷¹ Η συγκρότηση ειδικού μηχανισμού συλλογής πληροφοριών από τον ΕΛΑΣ και ο σχηματισμός δικογραφιών με βάση επώνυμες καταγγελίες ήταν από τις προτεραιότητες του ΕΑΜ και μαρτυρούσε την καχυποψία του απέναντι στα Σώματα Ασφαλείας για τον τρόπο που θα χειρίζονταν το ζήτημα της τιμωρίας των συνεργατών. Οι καταγγελίες συγκεντρώνονταν στο γραφείο πληροφοριών της διοίκησης του κάθε συντάγματος του ΕΛΑΣ όπου λειτουργούσε γραφείο μηνύσεων και συντάσσονταν σχετικός φάκελος. (Μ Χαραλαμπίδης, ο.π., σελ. 49-50.)

⁸⁷² Δ. Κουσουρή, ο.π., σελ. 334.

⁸⁷³ Οι απειλές κατά μαρτύρων κατηγορίας πολύ συχνά εκτρέπονταν και σε κακοποιήσεις. Σε δίκη των Καλαματιανών δοσιλόγων Γκρίτζαλη και Κουντούρη ήταν οι Εθνοφύλακες εκείνοι που ξυλοκόπησαν άγρια τους μάρτυρες κατηγορίας, φωνάζοντας “αν ο φασισμός αλλού πέθανε, μάθετε ότι στην Ελλάδα ξαναγεννιέται.” (Π. Πετρίδης, ο.π., σελ. 266)

Πρέπει να κατανοήσουμε ότι τα αφηγούμενα συμβάντα που ξεδιπλώνονται μπροστά μας με την ανάγνωση των βουλευμάτων και των πρακτικών των δικών έχουν υποστεί την επίδραση τριών χρόνων, με αποτέλεσμα να έχει αλλοιωθεί η αρχική τους μορφή. Αρχικά, του χρόνου κατά τον οποίο τελέστηκαν, που ήταν η περίοδος της ιταλικής και της γερμανικής Κατοχής στη Μεσσηνία, έπειτα του χρόνου κατά τον οποίο τα συμβάντα αυτά καταγγέλλθηκαν στην τοπική Πολιτοφυλακή κατά την περίοδο των έξι περίπου μηνών της “εαμοκρατίας.” Τέλος, του χρόνου κατά τον οποίο οι καταθέσεις αυτές επικαιροποιήθηκαν, είτε ενώπιον του Προανακριτικού Επιτρόπου στο στάδιο της προδικασίας, είτε ενώπιον του ακροατηρίου, εφόσον η υπόθεση παραπέμπονταν εκεί. Τα γεγονότα διαθλώνται, καθώς περνούν από τον ζοφερό χρόνο της γερμανικής Κατοχής και των Τ\Α, στο ελπιδοφόρο αλλά βραχύβιο διάστημα της “Λαοκρατίας” στη Μεσσηνία, για να καταλήξουν στις αίθουσες του Πρωτοδικείου, υπό συνθήκες που παραπέμπουν και πάλι στην Κατοχή για τον εαμικό κόσμο. Είναι φυσικό, λοιπόν, να έχουν υποστεί την επήρεια του κλίματος της κάθε περιόδου και να εμφανίζονται διαφορετικές αναγνώσεις των συμβάντων ανά περίοδο.

Όταν, λοιπόν, δίνονται οι πρώτες καταθέσεις των μαρτύρων και των μηνυτών στα πλαίσια της προανάκρισης στο ΕΔΔ Καλαμάτας, βρισκόμαστε ήδη στην ακμή της “λευκής τρομοκρατίας” με ένα πλήθος συμμοριών να λυμαίνεται τον νοτιοπελοποννησιακό χώρο. Πιθανότατα κάποιοι από τους μηνυτές και τους μάρτυρες να έχουν υποστεί κακοποιήσεις, διώξεις και γενικευμένες πράξεις βίας ή στην καλύτερη περίπτωση να έχουν γίνει μόνο μάρτυρες αυτών, πράγμα όμως ικανό να τους τρομοκρατήσει. Πολλοί από αυτούς αναγκάζονται να ζουν στο ίδιο χωριό με τους θύτες τους ή στην ίδια γειτονιά της Καλαμάτας ή της Πύλου και να είναι υποχρεωμένοι να συναλλάσσονται καθημερινά μαζί τους, να συνευρίσκονται σε κοινωνικές εκδηλώσεις, πανηγύρεις, γάμους, βαφτίσια κλπ. Για όσους δεν έχουν εγκαταλείψει τη μεσσηνιακή χώρα για να καταφύγουν στην ασφάλεια της Αθήνας, ο συγχρωτισμός με τους δράστες καθιστά την καθημερινότητα αβίωτη.

Χαρακτηριστικά αναφέρουμε την περιοχή της Πυλίας, όπου Επιτροπή κατοίκων του χωριού Πήδαςος σε τηλεγράφημά της που δημοσιεύει η εφημερίδα “Βήμα” πέντε μέρες πριν την έναρξη της λειτουργίας του ΕΔΔ Καλαμών και το απευθύνουν προς πάσα αρχή καταγγέλλουν ότι “*Εκατονταμελής συμμορία από εγκληματίας των ταγμάτων ασφαλείας της επαρχίας Πυλίας, με έδρα το Κορυφάσιον, πλασιωμένοι από την οργάνωσιν Χ, εξαπέλυσαν πρωτοφανή σε αγριότητα τρομοκρατίαν, εκήρυξαν στρατιωτικόν νόμον, απαγορεύουν την*

κυκλοφορίαν πολιτών από χωρίον σε χωρίον, σταμάτησε κάθε εργασία, κουρεύουν γυναίκες, δέρνουν με κανιβαλλική αγριότητα κάθε δημοκρατικό πολίτη, κατάσχονται προϊόντα, απειλούν εκτόπισιν οικογενειών, η στοιχειωδεστέρα έννοια Κράτους έχει καταλυθεί.”⁸⁷⁴ Πολλοί από αυτούς πιθανότατα να βρίσκονται στην πολυπληθή ομάδα του Κορυφασίου,⁸⁷⁵ τη δράση της οποίας παρακολουθήσαμε προηγούμενα στις περιοχές γύρω από την Πύλο. Αυτών οι υποθέσεις θα εκδικάζονταν σε λίγο στο ΕΔΔ Καλαμών.

Είναι εμφανές ότι το πλήθος των απαλλακτικών βουλευμάτων που εξέδωσε το εν λόγω Δικαστήριο οφείλεται, πέρα από τις περιπτώσεις κακοδικίας, και στην αδυναμία των μαρτύρων κατηγορίας να επιβεβαιώσουν τα γενόμενα, απόρροια του δυσμενούς κλίματος εναντίον τους, όταν εξετάζονται οι υποθέσεις τους από το Συμβούλιο του ΕΔΔ Καλαμών. Ακόμα και στην υποθετική κατάσταση μιας δίκαιης δίκης, η άρνηση των μαρτύρων κατηγορίας να καταγγείλουν τα περιστατικά βίας δεν αφήνει περιθώρια στο Συμβούλιο να χειριστεί την υπόθεση επί ίσοις όροις, τη στιγμή που οι καταθέσεις τους είναι οι πλέον καθοριστικές για να εξατομικευθούν οι ευθύνες και να διακριθούν οι κατηγορούμενοι από το σύνολο των καταγγελλόμενων.

Η παρακάτω υπόθεση είναι χαρακτηριστική για να δειχθεί η βαρύτητα που είχαν οι καταθέσεις στον προσδιορισμό της ευθύνης των κατηγορουμένων και η σημασία τους για την έκβαση της υπόθεσης. Σε επιδρομή Γερμανών και Ταγμάτων Ασφαλείας στο χωριό Βελίκα τον Μάρτιο του 1944, στρατιώτες των Ταγμάτων φέρονται να καταδίωξαν την οικογένεια του Γρ. Κ., να λεηλάτησαν την οικία του, να προέβησαν σε εμπρησμούς οικιών και να συνέλαβαν τρεις κατοίκους του χωριού, τους οποίους παρέδωσαν στους Γερμανούς, οι οποίοι και τους εκτέλεσαν στην Καλαμάτα. Κατά την κρίση του Αντεπιτρόπου που διενήργησε την προανάκριση “*δεν προέκυψαν ικαναί και αποχρώσαι ενδείξεις ενοχής κατά των κατηγορουμένων όπως δημοσία και επ’ ακροατηρίω στηρίξωσι την κατ’ αυτών κατηγορίαν*”, γι’ αυτό και η πρότασή του στο Συμβούλιο ήταν να μην απαγγελθεί κατηγορία κατά των οκτώ κατηγορούμενων, μελών των Ταγμάτων Ασφαλείας, καταγόμενων μάλιστα και από το ίδιο χωριό με τα θύματα.⁸⁷⁶

⁸⁷⁴ Π. Πετρίδης, ο.π., σελ. 356, 358-359.)

⁸⁷⁵ Βούλευμα 443\12-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁸⁷⁶ Βούλευμα 442\ 12-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

Ενδιαφέρον έχει να δούμε πώς κατέληξε σε αυτήν την πρόταση ο Αντεπίτροπος. Στην εισηγητική του έκθεση προς το Συμβούλιο, διαπίστωνε ότι από την προανάκριση και τις καταθέσεις των μαρτύρων *“προέκυψεν ότι ναι μὲν ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ παθόντος μηνυτοῦ ἀφηρέθησαν διάφορα εἶδη ρουχισμοῦ, σκευῶν, τροφίμων, ἐπίπλων κλπ. ὑπὸ στρατιωτῶν τῶν Ταγμάτων Ασφαλείας καὶ Γερμανῶν, πλὴν ὅμως δὲν ἀπεδείχθη ὅτι εἰς τὴν πράξιν ταύτην ἔλαβον μέρος οἱ κατηγορούμενοι.”* Ἀν οἱ μάρτυρες δὲν ἐπιβεβαίωναν περιπτώσεις, ὅπως αὐτή, τῆς συμμετοχῆς τῶν κατηγορουμένων σε λεηλασίες ἢ κλοπές, εἶναι ἐξαιρετικά ἀπίθανο νὰ ἀναμένουμε νὰ ἐπαληθεύσουν βαρύτερες καταγγελίες, ὅπως τῆ σύλληψη τῶν τριῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ, τὴν παράδοσή τους στοὺς Γερμανοὺς καὶ τὴν ἐκτέλεσή τους. Ἔτσι, σύμφωνα με τὴν έκθεση τοῦ Ἀντεπιτρόπου *“ἀπεδείχθη ὅτι οἱ παθόντες Ἀντ. Μ., Χρ. Κ. καὶ Λ. Σ. συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ταγμάτων Ασφαλείας εἰς Βελίκαν ὅπου προσκληθέντες παρουσιάσθησαν, οἱ δὲ συλλαβόντες τούτους παρέδωσαν εἰς τοὺς Γερμανοὺς οἵτινες καὶ ἐξετέλεσαν ἐν Καλάμαις, πλὴν ὅμως δὲν ἀπεδείχθη ὅτι τοὺς παθόντας τούτους συνέλαβον καὶ παρέδωσαν εἰς τὸν ἐχθρὸν οἱ κατηγορούμενοι. [...] Οἱ ἐκ τῶν ἐξετασθέντων μαρτύρων Φ. θυγ. Θ. Π. καὶ Στ.Θ. Π. ὅσα κατέθεσαν ὅλως ἀορίστως κατέθεσαν ὅτι ἤκουσαν παρά διαφόρων χωρὶς νὰ κατονομάσωσι παρά τίνων. Επίσης δὲν ἀπεδείχθη ὅτι οἱ δράσται τῶν ἀνωτέρω πράξεων εἰς βάρος τῶν παθόντων, προέβησαν εἰς ταῦτα ἐνεκεν τῆς δράσεώς τῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.”* Τὸ Συμβούλιο ἀποφάνθηκε νὰ μὴ ἀπαγγελεῖ κατηγορία κατὰ τῶν κατηγορουμένων.⁸⁷⁷

Σε ἄλλη υπόθεση, ἡ μάρτυρας, Χρ. Μπ., ἀναίρεσε μπροστὰ στὸν Προανακριτικὸ Ἐπίτροπο τὴν κατάθεση ποὺ εἶχε δώσει τὸν Νοέμβριο τοῦ 1944 ἐνώπιον τῆς Πολιτοφυλακῆς τοῦ χωριοῦ Λογγά, ἀρνούμενη, μάλιστα, τὴ γνησιότητα τῆς υπογραφῆς τῆς καὶ δηλώνοντας ἄγνοια γιὰ τὴν ἐγκληματικὴ δράση τοῦ Χ. Μπ., ἀπὸ τὸ χωριὸ Κακόρευμα τῆς Πυλίας, ποὺ φέρεται νὰ ἔλαβε μέρος μαζί με ἄλλα μέλη τῶν Ταγμάτων Ασφαλείας, στὴ δολοφονία τριῶν εαμιτῶν, στὸ χωριὸ Λογγά τῆς περιοχῆς τοῦ Πεταλιδίου, στις 28 Αὐγούστου 1944. Στὴν περίπτωση δὲ τοῦ Β. Π., ἄλλου μάρτυρα στὴν ἴδια υπόθεση, ἡ κατάθεσή του, ποὺ δόθηκε ἐπίσης στὴν Πολιτοφυλακὴ, κρίθηκε ὡς μὴ γενόμενη, ἐπειδὴ ὁ μάρτυρας δὲν ἐμφανίστηκε νὰ τὴν ἐπαληθεύσει ἐνώπιον τοῦ Ἐπιτρόπου, πράγμα ἀρκετὰ φυσικὸ στις συνθήκες ποὺ ἐπικρατοῦσαν στὴ μεταβαρκιζιανὴ περίοδο γιὰ τοὺς μάρτυρες τῆς εαμικῆς πλευρᾶς. Παρόλο ποὺ κατονομάζονταν στὴν κατάθεσή του ὁ κατηγορούμενος ὡς δράστης ξυλοδαρμῶν,

⁸⁷⁷ Ο.π.

εμπρησμών, λεηλασιών, ζωοκλοπών, απειλών και φόνων κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής στην περιοχή του Πεταλιδίου, εντούτοις κρίθηκε αμφιβόλου γνησιότητας, αναξιόπιστη και μεροληπτική *“από εκείνας τας καταθέσεις τās οποίας [...] χαρακτηρίζει ο τυφλώνων φανατισμός κατά του πολιτικού αντιπάλου του καταθέτοντος.”*⁸⁷⁸

Για την υπόθεση αυτή ζητήθηκε συμπληρωματική έρευνα και επιπλέον εξετάστηκε, εκτός από τη συμμετοχή του Χ. Μπ. στις τρεις δολοφονίες, και η δράση μιας πολυπληθούς ομάδας των Ταγμάτων Ασφαλείας της περιοχής της ανατολικής Πυλίας, τα μέλη της οποίας σύμφωνα με το κατηγορητήριο, που στο νέο βούλευμα είναι περισσότερο αποκαλυπτικό, κατηγορούνταν ότι *“Από κοινού συμφέροντος κινούμενοι συναπεφάσισαν την εκτέλεσιν της επομένης αξιοποιήσιμης πράξεως και ένεκα ταύτης συνομολογήσαντες προς αλλήλους αμοιβαίαν συνδρομήν 1) Εν Λογκά Πυλίας την 28^{ην} Αυγούστου 1944 [...] συνέλαβον τους 1) Ι.Γ.Χρ. 2) Γ. Σ. και 3) Γ. Κ. κατοίκους Λογγάς τους οποίους αφού εβασάνησαν τους εξετέλεσαν έξωθι του Αστυνομικού καταστήματος Λογγάς.”* Από την προανάκριση και από τις καταθέσεις των εξετασθέντων μαρτύρων *“...προέκυψεν μεν ότι κατά μήνα Αύγουστον 1944 εγένετο επιδρομή εις το χωρίον Λογγά εκ μέρους άγνωστων ταγματασφαλιτών πιθανώς δε και Γερμανών οίτινες συνέλαβον τους παθόντας [...] τους οποίους εξετέλεσαν χωρίς να εξάγεται σαφώς αν αι εις βάρος αυτών πράξεις διεπράχθησαν ένεκεν της δράσεώς των κατά του εχθρού, πλήν δέ προέκυψεν ότι μεταξύ των αγνώστων εκείνων δραστήων ήσαν και οι κατηγορούμενοι..”* Και εδώ οι καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας, οι οποίες δεν επαναβεβαιώθηκαν, καθόρισαν το αποτέλεσμα. Το Συμβούλιο με βούλευμά του απάλλαξε τον Χ. Μπ. και άλλους εικοσιέξι συγκατηγορούμενούς του, γιατί δεν προέκυψαν αποχρώσεις ενδείξεις της ενοχής τους.⁸⁷⁹

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κοινωνική γεωγραφία της περιοχής, που αναδεικνύεται στην υπόθεση. Οι δράστες κατάγονται από χωριά πέριξ του Πεταλιδίου, τόπο καταγωγής του Δ. Παπαδόγκωνα, στα οποία ο τελευταίος ασκούσε τεράστια επιρροή, ενώ οι μάρτυρες και τα θύματα από τη Λογγά, την επονομαζόμενη και *“μικρή Μόσχα.”* Η σημασία που αποδίδονταν

⁸⁷⁸ Βούλευμα 319\ 13 6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁸⁷⁹ Βούλευμα 441\ 12-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας. \\\ Σε άλλη υπόθεση που εξέτασε το Συμβούλιο και αφορούσε πάλι τον ίδιο κατηγορούμενο μαζί με άλλους εννέα που κατηγορούνταν για λεηλασίες και εμπρησμούς οικιών στο χωριό Κακόρευμα στις 6 Ιουνίου 1944, άλλοι από τους μάρτυρες κατηγορίας *“κατέθεσαν ότι δεν γνωρίζουσι απολύτως τίποτε ούτε έμαθοντι περί των καταγγελομένων”* και άλλοι ότι *“δεν είναι αληθή τα όσα ισχυρίζεται ο μηνυτής εν τη μηνύσει του.”* Το αποτέλεσμα ήταν να απαλλαγούν όλοι. (Βούλευμα 468\ 31-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας)

στην εντοπιότητα των κατοίκων, ενδεχομένως να έπαιζε μεγάλο ρόλο στη διαμόρφωση των αποφάσεων των δικαστικών αρχών, καθώς η καταγωγή ή η διαμονή σε συγκεκριμένες περιοχές που είχε αναπτυχθεί εαμική δράση, στοχοποιούνταν και αποτελούσε πρόκριμα. Πόσο μάλλον, όταν αναδεικνύονταν στην Κατοχή σε ζήτημα ζωής ή θανάτου και η αναφορά της περιοχής και μόνο, αρκούσε να καταδικάσει κάποιον σε ομηρία, με επακόλουθο τις περισσότερες φορές την εκτέλεση. Η παραπλανητική απάντηση ομήρου στο μεγάλο μπλόκο της Καλαμάτας στις 5-2-1944, ότι κατάγονταν από χωριό της περιοχής του Πεταλιδίου, ενώπιον του Περρωτή που έκρινε ποιος θα απελευθερωθεί και ποιος θα εγκλειστεί στο στρατόπεδο του "9^{ου} Συντάγματος," ήταν αρκετή για να τον απαλλάξει από τη δοκιμασία. Κάτι τέτοιο, όμως, δε συνέβη με άλλον συγκρατούμενό του, που καταγόταν από τη Λογγά.⁸⁸⁰

Για άλλον κατηγορούμενο, τον Γ.Φ.Κ. από την Πύλο δεν κατέστη δυνατή η παραπομπή του σε δίκη, σε καμία από τις δύο περιπτώσεις που καταγγέλθηκε η δράση του. Οι μάρτυρες Γ. Χρ., Ν. Μ. και Στ. Μ. δεν αναγνωρίζουν στο πρόσωπό του εκείνον που περιγράφει η δικογραφία ότι *"υπηρετών εις το Τάγμα Ασφαλείας Πύλου μετέβη εις το χωρίον Μεσοχώριον και διέπρησεν την οικίαν του μηνυτού Γ. Ν. Χρ., ών και έπληξεν διά πυροβόλου όπλου τον Αθ. Ι. Χρ."* Το αποτέλεσμα ήταν να μην προκύψουν *"επαρκείς ενδείξεις προς επιστήριξιν δημοσία και επ' ακροατηρίω κατηγορίας."*⁸⁸¹ Το ίδιο συνέβη και με τους μάρτυρες Κ.Κ., Π.Χρ., Γ. Χρ. όταν κλήθηκαν να καταθέσουν εις βάρος του ίδιου προσώπου για τη συμμετοχή του σε ανάλογες πράξεις στο χωριό Κυνηγού τον Ιούνιο του 1944. Ο Επίτροπος έκρινε ότι *"αι εις τον κατηγορούμενον αποδιδόμεναι πράξεις οφείλονται εις ομαδικήν ενέργειαν ταγματoσφαλιτών χωρίς να δικαιούνται ν' αποδώσουν ταύτας εις ενέργειαν του κατηγορουμένου."*⁸⁸² Και στις δύο περιπτώσεις το Συμβούλιο απάλλαξε τον κατηγορούμενο από τις κατηγορίες.

Είναι φανερό ότι το κρίσιμο σημείο που αναδεικνύεται στη διαδικασία είναι η ταυτοποίηση των προσώπων που προέβησαν στις καταγγελλόμενες πράξεις, αφού μόνο έτσι θα μπορούσε να στοιχειοθετηθεί η κατηγορία. Το τρομοκρατικό κλίμα, όμως, κατά των

⁸⁸⁰ Η μαρτυρία του διασωθέντα ομήρου περιλαμβάνεται στο *"Γρ. Κριμπάς, Η Εθνική Αντίσταση στη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς*, σελ. 103." Ο τριαντατριάχρονος κτηματίας από την Λογγά, Β. Σταυράκης, ήταν ανάμεσα σε αυτούς που εκτελέστηκαν στο στρατόπεδο του "Συντάγματος." (Ν. Καραμπέλας, ο.π., σελ. 453.)

⁸⁸¹ Βούλευμα 176 \ 31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁸⁸² Βουλεύμα 189 \ 31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

οπαδών της Αριστεράς που είχε διαμορφωθεί στη μετά τη Βάρκιζα εποχή, με τη δράση των παρακρατικών ομάδων στην επαρχία, εμπόδιζε την υποβολή μηνύσεων κατά των δραστών και την επιβεβαίωση της ενοχής τους μπροστά στον Προανακριτικό Επίτροπο, σε περίπτωση που κινούνταν διαδικασία έρευνας. Γι' αυτό και πολύ συχνά, στη συντριπτική πλειοψηφία των βουλευμάτων, συναντούμε καταθέσεις μαρτύρων όπου δεν αναγνωρίζονται από τους μάρτυρες οι δράστες ανάμεσα στους κατηγορούμενους. Η αναφορά στη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας και μόνο, χωρίς να επιβεβαιώνεται η παρουσία των κατηγορούμενων μεταξύ τους, δεν αρκούσε για να παραπέμψει τους δράστες σε δίκη.

9.6. Η ΑΠΑΛΛΑΓΗ ΤΩΝ ΕΠΩΝΥΜΩΝ ΤΑΓΜΑΤΑΣΦΑΛΙΤΩΝ

Η κατάσταση ήταν πραγματικά δύσκολη για τους μηνυτές και τους μάρτυρες κατηγορίας, όταν είχαν να καταγγείλουν πράξεις βίας, στις οποίες εμπλέκονταν κάποια από τα ηχηρά ονόματα του χώρου των Ταγμάτων Ασφαλείας, που όταν εξετάζεται η υπόθεσή τους, παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο κατά τη φάση της "λευκής τρομοκρατίας," ή μετέχουν στον Εμφύλιο αργότερα, ενταγμένοι είτε στον Εθνικό Στρατό είτε σε ένοπλα αποσπάσματα.

Στο υπ. αριθ. 308 \14-6-1947 βούλευμα δεν γνωρίζουμε τι είδους πιέσεις, εσωτερικές ή εξωτερικές, ασκήθηκαν στην Αδ. Σ., χήρα του Π. Σ., για να αναιρέσει την κατάθεση που είχε δώσει αρχικά στην Πολιτοφυλακή, με την οποία κατηγορούσε τον Γ. Κ. και άλλους δύο συνεργούς του, τους Σπ. Σ. Κ. και Γ. Ζ., ότι συνέλαβαν οι ίδιοι τον άντρα της στις 8 Ιουνίου 1944 και τον παρέδωσαν στους Γερμανούς, οι οποίοι και τον εκτέλεσαν στις 15 του ίδιου μήνα στην Καλαμάτα. Πάντως στις 13 Νοεμβρίου 1945, ένα χρόνο μετά την πρώτη κατάθεσή της, όταν οι συνθήκες έχουν αλλάξει δραματικά, η εν λόγω μηνύτρια μπροστά στον Προανακριτή Δοσιλόγων *"εβεβαίωσεν ότι πάντα όσα αναγράφει εις την σχετικήν μήνυσίν της τα γνωρίζει εκ πληροφοριών αι οποίαι ως εξηκρίβωσε δεν ήσαν αληθείς."* Το ίδιο συνέβη και με τους άλλους δύο μάρτυρες, την Δ. Ε, αδερφή της μηνύτριας, και τον Θ. Α., που βεβαιώνουν ότι όσα είχαν αρχικά καταθέσει τα είχαν πληροφορηθεί από άλλους. Η πρόταση του Προανακριτή ήταν να μην απαγγελθεί κατηγορία κατά των τριών

κατηγορουμένων επειδή δεν προέκυψαν ενδείξεις ενοχής, αλλά τελικά το Συμβούλιο διέταξε περαιτέρω ανάκριση για να διερευνηθεί περισσότερο η πιθανότητα ενοχής τους.⁸⁸³

Στη συγκεκριμένη περίπτωση η μηνύτρια Αδ. Σ. είχε να αντιμετωπίσει τον ισχυρό άντρα των Ταγμάτων, Γ. Κ., κτηματία από τους Δολούς της μεσσηνιακής Μάνης, που όπως πληροφορούμαστε από σχετική καταγγελία της εφημερίδας 'Λαϊκή Νίκη', μετά την απελευθέρωση είχε ενταχθεί από νωρίς στην Εθνοφυλακή και επιδίδονταν σε πράξεις βίας, όμοιες με εκείνες της Κατοχικής περιόδου.⁸⁸⁴ Επιπλέον κατηγορούνταν και ο Γ.Ζ. που μας απασχόλησε με τη δράση του με τους Σελιτσάνους,⁸⁸⁵ ο οποίος περιγράφεται, σε φύλλο της Ελεύθερης Μεσσηνίας, ως ο εκτελεστής των Τ\Α στην Κατοχή.⁸⁸⁶ Η δράση του Γ.Κ. έβαινε αμείωτη και τότε που εξετάζεται η υπόθεση από το Συμβούλιο του ΕΔΔ. Βρισκόμαστε άλλωστε στο 1947 με τον Εμφύλιο να μαίνεται στην Πελοπόννησο και την τρομοκρατία να έχει αποχαλινωθεί, όπου ακόμα και η καθημερινή μετακίνηση πολιτών μέσα στον ίδιο το νομό γινόταν μετά από την έγκριση των ένοπλων αποσπασμάτων σε μπλόκα που διενεργούσαν, μεταξύ των οποίων και του κατηγορούμενου Γ.Κ.⁸⁸⁷

⁸⁸³ Βούλευμα 308\14-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας. \\\ Από τη διασταύρωση στοιχείων που επιχειρήσαμε προέκυψε ότι η μοναδική εκτέλεση που έγινε στην Καλαμάτα στις 15 Ιουνίου 1944, ήταν αυτή στον Νέδοντα ποταμό. Πρόκειται για την εκτέλεση των είκοσι επτά κομμουνιστών, είκοσι δύο αντρών και πέντε γυναικών ή οποία δεν έγινε, όμως, από Γερμανούς, αλλά από μονάδα των Τ\Α, κάτι που το συγκεκριμένο βούλευμα αποκρύπτει. Αυτό επιβεβαιώνεται από την αναφορά του τ\χη Αντ. Σμυρλή των Τ\Α προς την Γκεστάπο την επόμενη μέρα της εκτέλεσης, στην οποία την αποδίδει "εις αντίποινα διά τον τραυματισμόν του Ταγματάρχου πεζικού Γεωργανά Παναγιώτου," ο οποίος υπέκυψε δύο μέρες αργότερα. (Αρ. Ε.Π. 62, Καλάμαι 16-6-1944, Το Τάγμα Χωροφυλακής Καλαμών προς Την Γερμανικήν Αστυνομίαν, περιλαμβάνεται στο Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 244. \ Βλ. και Παράρτημα 1.γ) \\\ Ανάμεσα στους εκτελεσθέντες στον Νέδοντα ποταμό βρίσκεται και ο σύζυγος της μηνύτριας, ο τριανταεννιάχρονος ασβεστοποιός από τις Φαρές, Π. Σερεμέτης. (Κ. Καράμπελας, ο.π., σελ. 460.) \\\ Η υπόθεση δεν παραπέμφθηκε στο ακροατήριο του ΕΔΔ Καλαμών καθώς δεν συναντήσαμε πρακτικά δίκης που να σχετίζονται με αυτήν. Είναι πολύ πιθανόν οι κατηγορούμενοι να απαλλάχθηκαν με βούλευμα που δεν έχουμε στη διάθεσή μας.

⁸⁸⁴ Η καταγγελία αναφέρεται σε επιδρομή του με Εθνοφύλακες στους Δολούς, όπου "πριν ένα χρόνο ακριβώς έπιασε σε μια επιδρομή που έκανε με τους Γερμανούς 17 πατριώτες και τους έδωσε να τους εκτελέσουν στην Τρίπολη. Φέτος ο ίδιος ντυμένος εθνοφύλακας πήγε και έπιασε 12 πατριώτες και φοβέριζε πως θα τους σκοτώσει." (εφ. *Λαϊκή Νίκη*, αρ. φύλ. 76\ 19-3-1945.) \\\ Δείγματα της ασύδοτης δράσης του είχαν δοθεί από πολύ νωρίς, όταν σε απόπειρα σύλληψής του, στις 11 Ιουνίου 1945, μεσα στη Λέσχη Εθνοκοφρόνων της Καλαμάτας, μετά από ένταλμα του Εισαγγελέα εις βάρος του, σκότωσε τον χωροφύλακα που το επιχειρήσε. (Ριζοσπάστης, 16 Ιούνη 1945.) \\\ Επιπλέον στοιχεία για τη μετέπειτα πορεία του Γ. Κ., βλ. υποσ. 857.

⁸⁸⁵ Βλ. υποσ. 589 της παρούσης εργασίας.

⁸⁸⁶ "Βίος και Πολιτεία Ταγματάρχων." (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 27 Σεπτεμβρίου 1944.)

⁸⁸⁷ Σε δίκη στο ίδιο Δικαστήριο, η οποία φαίνεται να εκδικάζεται μετά από αναβολή λόγω απουσίας μαρτύρων, οι μάρτυρες επικαλούνται την παρεμπόδισή τους από τον Γ.Κ. για την απουσία τους στην πρώτη δίκη καθώς, όπως καταθέτουν, "την ημέρα της ερήμην δίκης ερχόμασταν από τη Γιάννιτσα πολλοί για την Καλαμάτα. Μισή ώρα έξω από τη Γιάννιτσα μας σταμάτησε ο Κ. και μας άφησε ελεύθερους μόνο το μεσημέρι. (Δίκη 14-15\30-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

Σε άλλη υπόθεση η οποία απασχόλησε το Συμβούλιο του ΕΔΔ Καλαμών, με πρωταγωνιστή πάλι τον Γ.Κ, η κατηγορία ήταν ότι συνέλαβε και παρέδωσε στους Γερμανούς Έλληνες υπηκόους, εκ των οποίων δύο εκτελέστηκαν στο Καρβέλι Αλαγωνίας. Για την πράξη του αυτή είχαν εκδοθεί δύο εντάλματα, ένα ένταλμα φυλάκισης από τον Ειδικό Επίτροπο Καλαμών την 1^η Σεπτεμβρίου 1944 και ένα ένταλμα σύλληψης από τον Ειδικό Επίτροπο Ναυπλίου (υπ. αριθ. 24\ 7-6-1945) από τα οποία κανένα δεν είχε εκτελεστεί. Και σε αυτήν την περίπτωση η καταγγελία δεν επιβεβαιώθηκε από κανέναν, ώστε να εξατομικευθεί η ευθύνη που έφερε ο κατηγορούμενος, με αποτέλεσμα το Συμβούλιο να τον απαλλάξει από την κατηγορία της κατάδοσης, διατάζοντας, μάλιστα, την παύση των ενταλμάτων σύλληψης και φυλάκισης που είχαν εκδοθεί. Το Συμβούλιο έκανε αποδεκτό το σκεπτικό της εισήγησης του Ειδικού Επιτρόπου ότι *“δεν προέκυψεν ότι ο κατ\νος κατέδωσεν εις τον εχθρόν τους εν τη δικογραφία φερομένους ως παθόντας αλλ’ ότι ούτοι συνελήφθησαν υπό των Εθνικιστικών ομάδων Βρετάκου εις ας μετείχεν και ο κατ\νος.”*⁸⁸⁸ Με άλλα λόγια μετείχε μεν, αλλά δεν έκανε τίποτα αξιόποιο. Ως προς τις εκτελέσεις στο Καρβέλι, το Συμβούλιο ανέπεμψε τη δικογραφία στον αρμόδιο για ποινικά αδικήματα εισαγγελέα.

Κάτι αντίστοιχο παρατηρήσαμε και σε άλλη υπόθεση στην οποία ενέχονταν έντεκα μέλη του Τ\Α Γυθείου, του λόχου του Κατσαρέα, με τον ίδιο μαζί. Αφορούσε την κατάδοση και την παράδοση στους Γερμανούς είκοσι έξι κατοίκων της περιφέρειας Λεύκτρου το πρώτο δεκαήμερο του Μαΐου και του Σεπτεμβρίου του 1944, καθώς και την εκτέλεση πέντε συνολικά κατοίκων των χωριών Πλάτσα και Νομιτσή της μεσσηνιακής Μάνης και Βοχού Γυθείου στα ίδια χρονικά διαστήματα. Ως προς την κατηγορία της κατάδοσης, χωρίς να είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τι ακριβώς κατέθεσαν οι μάρτυρες ελλείψει του προανακριτικού υλικού, φαίνεται ότι δεν αναγνώρισαν τους δράστες, με αποτέλεσμα να μην εισφέρουν στη διαδικασία κάτι αξιόλογο για να στοιχειοθετηθεί κατηγορία εις βάρος των κατηγορουμένων και αυτοί να απαλλαγούν.⁸⁸⁹ Πιθανότατα, η προστασία που απολάμβανε ο Κατσαρέας από τον ισχυρό πολιτικό άντρα της Μάνης, Π. Μαυρομιχάλη, του οποίου υπήρξε και σωματοφύλακας μέχρι τον Νοέμβριο του 1946, όταν μετά από βρετανικές πιέσεις

⁸⁸⁸ Βούλευμα 447\18-10-1947, ΓΑΚ Καλαμών. \\\ Πρόκειται για το Τάγμα Εθελοντών “Λεωνίδας” του Λ. Βρεττάκου στο οποίο ο κατηγορούμενος είχε ενταχθεί μετά τη διάλυση του ΕΣ και τον θάνατο του Τ. Βρεττάκου.

⁸⁸⁹ Βούλευμα 321\ 14-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

εξαναγκάστηκε σε παραίτηση,⁸⁹⁰ να έπαιξε και τον σημαντικότερο ρόλο στην έκβαση της υπόθεσης.

Στην περίπτωση μιας άλλης απαλλαγής, από το Συμβούλιο του ΕΔΔ Ναυπλίου τώρα, είναι προφανώς η συγγενική σχέση του κατηγορουμένου με τον τελευταίο κατοχικό νομάρχη αλλά και η κοινωνική του θέση που απορρέει επιπλέον, από την ιδιότητά του ως γνωστού δικηγόρου της Καλαμάτας, και μάλιστα, υπεράσπισης κατηγορουμένων για δωσιλογισμό σε αρκετές δίκες του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων, που εμποδίζει τους μάρτυρες και μηνυτές να αναγνωρίσουν στο πρόσωπό του τη συμμετοχή του στις συλλήψεις που έγιναν κατά πάσα πιθανότητα στο μεγάλο μπλόκο της 5^{ης} Φεβρουαρίου στην Καλαμάτα. Έτσι, ο κατηγορούμενος Τ. Π., απαλλάσσεται από την κατηγορία της παράβασης του άρθρου στ' της ΣΠ 6, που αφορούσε την κατάδοση στον εχθρό Ελλήνων ή ξένων υπηκόων και τη συνδρομή του στην ανακάλυψη και σύλληψή τους, *“ιδία εν σχέσει με το γεγονός της συλλήψεως εν Καλάμαις εκατόν πενήκοντα περίπου Ελλήνων πολιτών και παραδόσεως αυτών εις τους Γερμανούς μη βεβαιουμένου ότι εις ταύτας ο κατηγορούμενος οπωσδήποτε είχε αναμιχθή”*⁸⁹¹

Το ίδιο γίνεται και με άλλους δύο συγγενείς του νομάρχη, τους Π. Ι. Π. και Ν. Θ. Π., που ανήκαν στον σκληρό πυρήνα των Τάγματος της Καλαμάτας, οι οποίοι απαλλάχθηκαν από τις κατηγορίες για πράξεις βίας κατά κατοίκων του χωριού Σπερχογεία τον Αύγουστο του 1944 μαζί με τον Ι. Δρ. που ανήκε στον κύκλο των έμπιστων του Περρωτή⁸⁹² και τον Δ. Πλ. που υπηρετεί στην Εθνοφυλακή, όταν εκδίδεται το σχετικό βούλευμα.⁸⁹³ Όπως αποφαίνεται ο συντάκτης του βουλεύματος, από τις καταθέσεις των μαρτύρων δεν προέκυψαν επαρκείς

⁸⁹⁰ Σπ. Μαρκέτος, ο.π. σελ.306 \ \Ντ. Κλόουζ, ο.π. σελ. 297.

⁸⁹¹ Βούλευμα 144 \ 1945, ΓΑΚ Αργολίδας. \ \ Πρέπει να σημειώσουμε ότι ο κατηγορούμενος, Τ. Π., είχε καταδικαστεί σε θάνατο στην τελευταία συνεδρίαση του 'Λαϊκού Δικαστηρίου της Καλαμάτας, αλλά η ποινή του δεν εκτελέστηκε, όπως και των άλλων συγκατηγορουμένων του, λόγω της έλευσης στις 27 Σεπτεμβρίου 1944 στην Καλαμάτα του κυβερνητικού αντιπροσώπου για την Πελοπόννησο, Π. Κανελλόπουλου. (*“Ο κ. Κανελλόπουλος έφθασε στην Καλαμάτα.”* (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 28 Σεπτέμβρη 1944.)

⁸⁹² Από μαρτυρία πληροφορητή, που υπήρξε κρατούμενος του Τ\Α Καλαμών, στον συγγραφέα Γρ. Κριμπά, πληροφορούμαστε ότι πρόκειται για τον *“αρχιταγματасφαλίτη Δρούγα που ήτανε υπασπιστής του Περρωτή.”* (Γρ. Κριμπάς, Η Εθνική Αντίσταση στη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς, ο.π., σελ. 270.) \ \ Το όνομά του βρίσκεται ανάμεσα στα θύματα του λιντσαρίσματος στην κεντρική πλατεία της Καλαμάτας. (Ι. Ζερβής, τ. ΣΤ, ' ο.π., σελ. 263.)

⁸⁹³ Ο συγκεκριμένος βρίσκεται μεταξύ των Εθνοφυλάκων που κατά την παρθενική τους εμφάνιση στην πόλη της Καλαμάτας στις 7 Μαρτίου 1945, πρωτοστατεί στις προκλήσεις μερίδας αυτών που άδουν εθνικιστικά άσματα, ικανοποιώντας μέρος του πλήθους που έχει συγκεντρωθεί και καταφέρεται με ύβρεις κατά του ΕΑΜ και του ΚΚΕ. Σύμφωνα με αναφορά του συντάκτη του άρθρου *“Στο αυτοκίνητο εθεάθη[...] ο εγκληματίας ταγματαλήτης Πλατανιάς.”* (εφ. *Λαϊκή Νίκη*, 19 Μάρτη 1945.)

ενδείξεις για να παραπεμφθεί η υπόθεσή τους σε δίκη στο Ειδικό Δικαστήριο, “καθ’ όσον ουδέν απολύτως συγκεκριμένον στοιχείον προέκυψεν εκ της προανακρίσεως κατά των κατηγορουμένων εις ουδέν των καταγγελλόμενων αδικημάτων”⁸⁹⁴

Βέβαια, δεν είναι μόνο η αδυναμία των μαρτύρων να καταθέσουν εναντίον αυτών των προσώπων αλλά φαίνεται να είναι και η ιδιότυπη ασυλία που οι δικαστικές αρχές παρέχουν στους κατηγορούμενους, όπως φάνηκε σε επόμενη υπόθεση που εκδικάστηκε μάλιστα, ενώπιον ακροατηρίου. Πώς αλλιώς μπορεί να εξηγηθεί και πάλι η αθώωση του Ν.Θ.Π., συγγενή του κατοχικού νομάρχη που είδαμε και στην προηγούμενη υπόθεση, παρόλο που ήταν απών στη δίκη του που έγινε στις 30-6-1947, για υπόθεση που αφορούσε παράβαση της παρ. ζ του άρθρου 1 της ΣΠ 6\45 και συγκεκριμένα τον εμπρησμό της οικίας του Γ. Δάλλα στο χωριό Θουρία, Εθνοσύμβουλου Μεσσηνίας της ΠΕΕΑ ⁸⁹⁵ και μηνυτή. Η απόφαση αποκτά ιδιαίτερη σημασία αν σκεφτούμε ότι το ίδιο Δικαστήριο σε άλλες περιπτώσεις απόντων κατηγορουμένων που δικάζονταν ερήμην, μεταχειρίζονταν τις περισσότερες φορές βαρύτερες ποινές σε σχέση με τους παρόντες κατηγορούμενους, τους οποίους συχνά απάλλασσε.⁸⁹⁶ Επιπλέον, το Δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη του ούτε καν την πρόταση του Ειδικού Επιτρόπου να κηρυχθεί ο κατηγορούμενος ένοχος για παράβαση του ελαφρύτερου αδικήματος της “εθνικής αναξιοτήτος” με βάση το άρθρο 4 της ίδιας Συντακτικής Πράξης.⁸⁹⁷

Η κρίση των δικαστών διαμορφώθηκε και από τις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας, που έχουν μετατραπεί σε μάρτυρες υπεράσπισης. Από τους τέσσερις μάρτυρες κατηγορίας στη δίκη παρίσταντο οι δύο, ο πενήνταεπτάχρονος κτηματίας Π.Μπ. και ο τριαντατριάχρονος Αθ. Μ., από τη Θουρία και οι δύο, και όχι ο μηνυτής, πράγμα αρκετά φυσιολογικό για ένα εαμικό στέλεχος μέσα στις συνθήκες του Εμφυλίου, που μαίνεται στην Πελοπόννησο όταν εκδικάζεται η υπόθεση. Οι μάρτυρες δεν αναγνώρισαν την προσωπική ευθύνη του κατηγορούμενου στην πράξη, ανάμεσα στους πενήντα ταγματασφαλίτες που επιτέθηκαν στο χωριό και έλαβαν μέρος στην πυρπόληση. Δεν παρέλειψαν και οι δύο να καταρρίψουν κάθε υπόνοια συνεργασίας του κατηγορούμενου με τους Γερμανούς και επίσης να υποβαθμίσουν το συμβάν, ανάγοντάς το στη μεταξύ, Ταγμάτων και ανταρτών, σύγκρουση κατά τη διάρκεια

⁸⁹⁴ Βούλευμα 178 \ 31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁸⁹⁵ Ν. Καράμπελας, ο.π., σελ. 91-92.

⁸⁹⁶ Α. Σκούρα, Δίκες Δωσιλόγων στο Ειδικό Δικαστήριο Καλαμών (1945-1953) <http://www.academia.edu/>

⁸⁹⁷ Δίκη 12 \ 30-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας

της Κατοχής, όπου λίγο - πολύ οι μεν έκαιγαν τα σπίτια των δε.⁸⁹⁸ Είναι προφανές ότι η στάση του Δικαστηρίου, συμπεριλαμβανομένων και των ενόρκων σε αυτήν την υπόθεση, επηρεάστηκε, όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις, από το κλίμα του Εμφυλίου και της ακραίας πόλωσης που παρήγαγε.

9.7. Η ΑΠΟΔΟΜΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ ΤΩΝ ΜΗΝΥΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ

Στις περιπτώσεις, τώρα, που οι μάρτυρες επέμεναν στις αρχικές τους καταθέσεις, αναλάμβανε το ίδιο το Συμβούλιο να τις καταρρίψει. Αυτό συνέβαινε, είτε με την αποδόμηση της προσωπικότητας του ίδιου του μάρτυρα είτε του οργάνου στο οποίο δόθηκαν οι αρχικές καταθέσεις, της Πολιτοφυλακής. Στην πρώτη περίπτωση, το Συμβούλιο δεν είχε παρά να εμφανίζει τις καταθέσεις των μαρτύρων ως αναξιόπιστες, μεροληπτικές, κινούμενες από εμπάθεια, τις περισσότερες φορές από προσωπικά μίσση ή πολιτικές αντιθέσεις. Στη δεύτερη, επιχειρούσε να αμφισβητήσει την αξιοπιστία της Πολιτοφυλακής, εμφανίζοντάς την ως έναν μηχανισμό που εξύφαινε κατασκευασμένες κατηγορίες οι οποίες στηρίζονταν σε καταθέσεις που αποσπούσε από τους μάρτυρες τεχνητά, με την άσκηση ψυχολογικής ή σωματικής βίας. Έτσι, με την απαξίωση του θεσμού της Πολιτοφυλακής οι καταγγελτικές για τη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας, εμφανίζονταν ως κακόβουλες και οι κατηγορούμενοι ως θύματα πλεκτάνης.

Σε υπόθεση του Ι.Δ.Π. από το χωριό Κεντρικό, οι πληροφορίες είναι λιγοστές για τη δράση του. Το μόνο που αποκομίζουμε από το βούλευμα είναι ότι κατηγορούνταν *‘επί παρεμποδίσει της Εθνικής και συμμαχικής εν γένει ενεργείας πράξει πραχθείση εν περιφερεία Μελιγαλά κατά τον χρόνον της κατοχής.’* Το σκεπτικό της πρότασης του Αντεπιτρόπου για απαλλαγή του κατηγορούμενου, το οποίο έκανε δεκτό και το Συμβούλιο, βασίζεται στην αντίληψη ότι οι καταθέσεις που δόθηκαν στην Πολιτοφυλακή υπήρξαν προϊόν αντιπαλότητας και φανατισμού και μάλιστα υπό την αιγίδα ενός αμφισβητούμενου θεσμού. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, *“Εκ των ληφθεισών εκ της λεγομένης Εθνικής Πολιτοφυλακής καταθέσεων των μαρτύρων[...] δεν προκύπτει τίποτε άλλο πλὴν του ότι ο κατηγορούμενος είχεν αντιθέτους πολιτικάς πεποιθήσεις από τους οπαδούς του ΕΑΜ. Επειδή*

⁸⁹⁸ Ο.π..

κατά την πρωτοφανή και καταπληκτική αντίληψιν της Οργανώσεως του Ε.Α.Μ. δεν επιτρέπει να έχη τις διαφόρους τούτου ιδέας πολιτικάς, προσήλθον ενώπιον των Εαμικών Αρχών οι εξετασθέντες ως άνων Εαμίται και περιέλουσαν τον κατηγορούμενον “ως ‘γκεσταπίτην’ ‘αντιπατριώτην’ και λοιπάς γνωστάς ύβρεις ας εξετόξευον κατά παντός μη ομοφρονούντος μετ’ αυτών.” Το Συμβούλιο αναγνώρισε ότι “οι εν τη προεκταθείση προτάσει του Αντεπιτρόπου αναφερόμενοι λόγοι εισίν ορθοί νόμιμοι και σύμφωνοι με τα εκ της ενεργηθείσης προανακρίσεως προκύψαντα πραγματικά περιστατικά” και δεν απήγγειλε κατηγορία.⁸⁹⁹

Η αμφισβήτηση του θεσμού της Πολιτοφυλακής επιχειρείται, ήδη, από το Συμβούλιο με τη χρήση της διατύπωσης που επιλέγει για να την ορίσει, αποκαλύπτοντας αφενός τη στάση του απέναντι στους εαμικούς θεσμούς και αφετέρου τη στοίχισή του με την κρατούσα κατάσταση. Έτσι, με την καθόλου αθώα, κατά τη γνώμη μας, διατύπωση της “λεγομένης Εθνικής Πολιτοφυλακής” δεν μπορεί παρά να επιχειρείται η αναφορά σε έναν θεσμό μειωμένης αξιοπιστίας, παρέχοντας έναν εύσημο τρόπο για την αποδόμηση των καταθέσεων, και προκαταλαμβάνοντας αποφάσεις. Η διατύπωση επανέρχεται σε αρκετά βουλεύματα. Όπως και προηγούμενα, έτσι και σε άλλη υπόθεση, διατυπώσεις όπως “...ο εις εκ των τριών εξετασθέντων μαρτύρων Β. Μ. αρνείται διαρρήδην την ενώπιον της λεγομένης Εθνικής Πολιτοφυλακής Διαβολιστίου από 20-11-1944 κατάθεσίν του,” εκ προοιμίου θέτουν υπό αμφισβήτηση την εγκυρότητα των καταθέσεων των μαρτύρων κατηγορίας, που δόθηκαν στην τοπική Πολιτοφυλακή του ΕΑΜ και επομένως και τον ίδιο τον θεσμό που της διενήργησε, ως παράγωγο μιας περιόδου, της οποίας το ιδεολογικό, κοινωνικό και πολιτικό πρόταγμα του υποκειμένου της, του ΕΑΜ, πολλώ απέιχε από το μεταβαρκιζιανό καθεστώς, στα πλαίσια του οποίου εκδικάζονται αυτές οι υποθέσεις.⁹⁰⁰

Στην υπόθεση αυτή, με την αρωγή και του ίδιου του μάρτυρα “ως ενώπιον του Προανακριτού Δοσιλόγων εκθέτει εν τη από 9 Μαΐου 1947 όμοία του ουδέποτε εξητάσθη και κατέθεσε όσα εν τη πρώτη εκτίθενται περαιτέρω δε ουδέν περί της καταδιδομένης πράξεως γνωρίζει,” δεν αφήνονταν περιθώρια για διαφορετική έκβαση. Το αποτέλεσμα ήταν

⁸⁹⁹ Βούλευμα 456\ 29-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁰⁰ Υπάρχουν και περισσότερο εύγλωττες φραστικές διατυπώσεις που αποκαλύπτουν ξεκάθαρα τη στάση του Συμβουλίου απέναντι στον εαμικό κόσμο όπως εκείνη σε άλλο βούλευμα, που αναφέρεται στην παύση της δίωξης του Π.Α. από το χωριό Νεοχώρι που κατηγορούνταν για πράξεις βίας κατά συγχωριανών του, επειδή “απεβίωσε τον Σ\βριον 1944 φονευθείς υπό των αναρχικών.” (Βούλευμα 318\ 29-5-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

ο Επίτροπος να προτείνει να μην ασκηθεί κατηγορία κατά του Γ. Π., ο οποίος στο χωριό Ηλέκτρα το πρώτο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου 1944 φέρεται να κατέδωσε στους Γερμανούς μέσω του Τάγματος Ασφαλείας Μελιγαλά τον Α. Κ. μαζί με τη σύζυγό του, τον γιο τους και άλλον έναν πολίτη για τη δράση τους στο ΕΑΜ, τους οποίους είχε προηγουμένως κακοποιήσει δια ξυλοδαρμού. Οι καταθέσεις των άλλων δύο μαρτύρων της υπόθεσης δεν λήφθηκαν καθόλου υπόψη γιατί *“δεν αφηγούνται ει μη γεγονότα αναγόμενα εις την δράσιν των Ταγμάτων Ασφαλείας και της αντιθέτου εις αυτά οργανώσεως του ΕΑΜ. Τα γεγονότα όμως ταύτα δεν αποτελούσι παραβάσεις των υπό της 6\45 Σ.Π. συνιστωμένων παραβάσεων και εν τοιαύτη περιπτώσει δεν αποτελούσι αδικήματα δι’άτινα αρμόδιον όπως επιληφθή είναι το υμέτερον Συμβούλιον.”*⁹⁰¹

Στην περίπτωση, τώρα, που μηνυτές και μάρτυρες κατηγορίας ήταν υπόδικοι, πράγμα όχι σπάνιο για τους οπαδούς του ΕΑΜ, ένεκα των διώξεων που ασκούσαν εναντίον τους στη μεταβαρκιζιανή περίοδο, η απαλλαγή των κατηγορουμένων ήταν κάτι παραπάνω από βέβαιη. Ο κατηγορούμενος Κ.Κ. από το χωριό Μουζάκι κατηγορούνταν για λεηλασίες εις βάρος Ελλήνων πολιτών στην υπηρεσία του Τάγματος Ασφαλείας Γαργαλιάνων, με βάση τις καταθέσεις δύο μαρτύρων κατηγορίας. Όμως, τις καταγγελίες τις έκαναν *“...αμφότεροι οι μάρτυρες κατηγορίας οίτινες από πολλού ήδη χρόνου κρατούνται εις τας φυλακάς Κυπαρισσίας δι’ εγκληματικές πράξεις εξετασθέντες κατά την περίοδον της Εαμοκρατίας ήτοι κατά μήνα Νοέμβριον 1944 ενώπιον της Πολιτοφυλακής Χώρας.”* Αυτοί λοιπόν *“όλως ασαφώς και αορίστως καταθέτουσιν ότι ο κατηγορούμενος προέβη εις λεηλασίας των οικιών αυτών, γεγονός όπερ συμπεραίνουν διότι ούτος υπηρέτων εις τα Τάγματα Ασφαλείας Γαργαλιάνων εις α τάγματα ούτος κατετάγη διωκόμενος υπό των ανταρτών και δή κατά το χρονικόν διάστημα οι Γερμανοί είχαν αποχωρήσει εκ της επαρχίας Τριφυλίας.”* Για τον κατηγορούμενο δεν προέκυψαν αποχρώσεις ενδείξεις για να παραπεμφθεί η υπόθεσή του στο ακροατήριον. Εξάλλου, ο συνδυασμός δύο ισχυρών υπερασπιστικών στοιχείων, της αναξιοπιστίας των καταθέσεων των μαρτύρων και της πίεσης που του ασκήθηκε από το ΕΑΜ που τον έκανε να ενταχθεί στα Τάγματα, ανέτρεψε το κατηγορητήριο και τον

⁹⁰¹Βούλευμα 320 \10-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

μετέτρεψε από κατηγορούμενο σε κατήγορο, διαμορφώνοντας, έτσι, το κατάλληλο κλίμα για την απαλλαγή του.⁹⁰²

Όμοια και σε άλλες δύο υποθέσεις, αρχικά της κατάδοσης Ελλήνων σε Γερμανούς, όπου ο κατηγορούμενος Α. Τ. από το χωριό Άρις απαλλάσσεται από την κατηγορία *“καθ’ όσον αι καταθέσεις των μαρτύρων επιβαρυντικά διά τον κατηγορούμενον είναι καταθέσεις εν φυλακαίς κρατουμένων ατόμων διά εγκληματικές πράξεις.”* Στην απαλλαγή βοηθά και η στάση άλλου μάρτυρα κατηγορίας *“αμέτοχου των πολιτικών διενέξεων”* ο οποίος διαψεύδει τις επιβαρυντικές καταθέσεις των προηγούμενων μαρτύρων, μετατρεπόμενος, έτσι, σε μάρτυρα υπεράσπισης, *“αλλά και αι καταθέσεις των μαρτύρων υπερασπίσεως μεταξύ των οποίων και η του ιερέως,”* οι οποίοι *“απορούν πώς κατεσκευάσθη τοιούτον ψεύδος”*⁹⁰³

Σε άλλη υπόθεση με έξι κατηγορούμενους από το Καλό Νερό Κυπαρισσίας, που φέρονται να διενήργησαν πράξεις βίας, μεταξύ των οποίων ο βομβαρδισμός της οικίας του μηνυτή Π. Στ., ο Αντεπίτροπος, στην εισηγητική προς το Συμβούλιο έκθεσή του, διαπιστώνει για τις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας ότι δεν προσδίδουν τίποτα το επιβαρυντικό για τους κατηγορούμενους. Το ίδιο διαπιστώνει και για τις καταθέσεις του μηνυτή Π. Στ. και του μάρτυρα Α.Α., με την επισήμανση, όμως, ότι και οι δύο τους είναι κρατούμενοι στη φυλακή της Κυπαρισσίας μετά από μήνυση του κατηγορούμενου Μ.Γ., εναντίον του οποίου στρέφονται συγκεκριμένα. Όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις, οι καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας, που είναι, μάλιστα, και οι ίδιοι παθόντες, αποδυναμώνονται εξαιτίας του ποινικού τους μητρώου. Το Συμβούλιο κάνει δεκτή την πρόταση του Αντεπιτρόπου να απαλλαγούν οι κατηγορούμενοι λόγω ανεπαρκών ενδείξεων για την ενοχή τους.⁹⁰⁴

Για την περίπτωση του καταδότη φοιτητή από την Καλαμάτα Β. Τζ., ο Αντεπίτροπος του ΕΔΔ Καλαμών είχε διενεργήσει συμπληρωματική εξέταση η οποία *“προσεκόμισεν νεώτερον ανακριτικόν υλικόν εξ ου προκύπτει πλέον και δὴ ἐκ τῆς καταθέσεως του αυτόπτου μάρτυρος Θ. Γκ. κ.λ.π. ὅτι ὁ κατηγορούμενος κατέδωσεν εἰς τὸν ἐχθρόν(Γερμανόν) τὸν παθόντα Γ. Χ. [...] καὶ ὅτι συνεπεία τῆς καταδόσεως ταύτης συνελήφθη ὁ παθὼν οὗτος καὶ ὠδηγήθη εἰς φυλακὰς Τριπόλεως ὅπου καὶ ἐξετελέσθη ὑπὸ των Γερμανῶν. Ὁ μάρτυς οὗτος ἐπανεξετασθεὶς κατέθεσεν ὅτι ἰδίῳις ὁμμασιν εἶδεν τὸν κατηγορούμενον τούτον*

⁹⁰² Βούλευμα 197 \31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁰³ Βούλευμα 175 \31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁰⁴ Βούλευμα 183 \31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας

υποδεικνύοντα εις τους Γερμανούς την σύλληψιν του παθόντος τούτου.” Με βάση τη νέα κατάθεση, ο Αντεπίτροπος πρότεινε να παραπεμφθεί ενώπιον του ΕΔΔ Καλαμών ο κατηγορούμενος. Το Συμβούλιο, όμως, δεν συμμερίστηκε την ίδια άποψη “ καθ’ όσον άπαντες οι μάρτυρες πλήν ενός κρατουμένου εις τάς φυλακάς της Αίγινας ως υποδίκου (του Θ. Γκ.) αποκλείουν την ενοχήν του κατηγορουμένου, καταθέτοντας ότι συνελήφθη ο παθών [...] καταδόσει ουχί του κατηγορουμένου αλλά ενός Φλέσσα εκτελεσθέντος ήδη,⁹⁰⁵ αλλά και η χήρα του παθόντος εκ πληροφοριών εκ του κρατουμένου εν Τριπόλει τότε συζύγου της δεν ομιλεί καθ’ ολοκληρίαν εις θάρος τού παθόντος.” Με αυτό το σκεπτικό το Συμβούλιο απάλλαξε τον κατηγορούμενο, βοηθούντων και των μαρτύρων, κάνοντας χρήση και της πάγιας τακτικής της μετάθεσης της ευθύνης σε πρόσωπα που είχαν ήδη αποβιώσει.⁹⁰⁶

Από τη στιγμή που ο αντικομμουνισμός θριάμβευε ως επίσημη κρατική ιδεολογία δεν μπορούσαν παρά να γίνουν αποδεκτά και να καθορίσουν την έκβαση των υποθέσεων επιχειρήματα των κατηγορουμένων που επικαλούνταν την “κομμουνιστική βία,” για να δικαιολογήσουν την καταφυγή τους στα Τάγματα Ασφαλείας, ως μέσο προστασίας. Κάτι τέτοιο ισχυρίστηκαν ότι συνέβη και οι Δ. Λ., Κ. Γ. και Η. Κ., οι οποίοι “ υπηρέτουνεις το εν Μελιγαλά Τάγμα Ασφαλείας, εις όν κατέφυγον εκ του χωρίου των Κορυφάσιον Πυλίας, διωκόμενοι υπό της οργανώσεως ΕΑΜ του χωρίου των συνεπεία των αντιθέτων πολιτικών φρονημάτων αυτών.” Κρίνοντας και από άλλες υποθέσεις το επιχείρημα ήταν αρκετό για να υποβαθμίσει την βαρύτητα των κατηγοριών και να θέσει εν αμφιβόλω την ενοχή των κατηγορουμένων, ώστε να παρουσιάζονται ότι εξαναγκάστηκαν να καταφύγουν στα Τάγματα και ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση “ διαταχθέντες μετέσχον εις τίνα του χωρίου τούτου γενομένην κατά μήνα Αύγουστον 1944 επιδρομήν του Τάγματος καθ’ ήν έλαβον χώραν εμπρησμοί πολλών οικιών διά λόγους αντεκδικήσεως και άλλας αξιόποινας πράξεις.”⁹⁰⁷

Για τη συμμετοχή στα Τάγματα Ασφαλείας, τα προηγούμενα δεδικασμένα δεν άφηναν καμία αμφιβολία για την τύχη κι αυτής της κατηγορίας. Το Συμβούλιο αποφάνθηκε πως “η τοιαύτη κατάταξις των κατηγορουμένων εις το Τάγμα Ασφαλείας δεν δύναται να θεωρηθή καθ’ ημάς ως ανάληψις υπηρεσίας παρά ταις αρχαίς κατοχής και κατά συνέπειαν ελλείπει το ουσιώδες στοιχείον του σχετικού αδικήματος του προβλεπομένου υπό του άρθρου 1 #δ

⁹⁰⁵ Βλ. υποσ. 435, σελ. 154 της παρούσης εργασίας.

⁹⁰⁶ Βούλευμα 480 \ 11-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁰⁷ Βούλευμα 495 \ 27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

της ως άνω Συντ. Πράξης.”⁹⁰⁸ Τα Τάγματα προστάτευαν τον νόμο και την τάξη από τις επιβουλές των ανατρεπτικών στοιχείων και άρα, από τη στιγμή που η συμμετοχή σε αυτά αποτελούσε ένδειξη αντικομμουνιστικής στάσης, εκλαμβάνονταν περισσότερο σαν ελαφρυντικό παρά ως ενοχοποιητικό στοιχείο. Γι’ αυτό και οι κατηγορούμενοι δεν απέκρυπταν τη συμμετοχή τους σε αυτές τις μονάδες, αλλά συνήθως την πρότασαν.

Πολύ συχνά το Δικαστήριο, αφού κάνει δεκτή τη συμμετοχή των κατηγορουμένων στα Τάγματα Ασφαλείας ως αποτέλεσμα άσκησης πιέσεων από το ΕΑΜ, αποδέχεται και τις πράξεις βίας που ασκούνται ως πράξεις αντεκδίκησης για την πρότερη δράση του ΕΑΜ, προσδίδοντάς τους νομιμοποίηση. Στην υπόθεση του κατηγορούμενου Α. Β., διοικητή των Τ\Α Πύλου, και του συγκατηγορουμένου του Α.Δ. επίσης από την Πύλο, το Δικαστήριο όχι μόνο φαίνεται να κάνει δεκτό τον ισχυρισμό των μαρτύρων ότι δεν ήταν το τμήμα του συγκεκριμένου διοικητή εκείνο που προέβει σε εμπρησμούς οικιών στο χωριό Χανδρινού Πυλίας στις 5 Αυγούστου 1944 και ότι οι εμπρησμοί έγιναν “υπό των ανδρών ετέρου τμήματος αφιχθέντος προς ενίσχυσιν του πρώτου,” αλλά, επιπλέον, ότι “εγένετο ως αντίποινα τόσον διά τον υπό των ανταρτών γενόμενον εμπρησμόν δύο οικιών των εθνικιστών, όσον και διά τον κατά την μάχην φόνον δύο ανδρών του Τάγματος Ασφαλείας.” Το αποτέλεσμα ήταν να μην ασκηθεί κατηγορία κατά των κατηγορουμένων.⁹⁰⁹

Με το ίδιο σκεπτικό, οι μάχες με τον ΕΛΑΣ δικαιολογούν και τα έκτροπα των αντρών των Τ\Α, όπως εκείνα κατά των κατοίκων του χωριού Κυνηγού Πυλίας, όπου “ο εμπρησμός των οικιών των μηνυτών [...] εγένετο υπό των ανδρών των Ταγμάτων Ασφαλείας μετά την έξωθεν του χωρίου συναφθείσαν μάχην μεταξύ αυτών και των ανταρτών της οργανώσεως του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.” Και σε αυτή την υπόθεση ο κατηγορούμενος Θ.Ρ., ο οποίος, σύμφωνα με το κατηγορητήριο, “καταταγείς εις το Τάγμα Ασφαλείας Πύλου προέβη εις πράξεις βίας εις βάρος Ελλήνων συμπράξει των οργάνων της Αρχής Κατοχής,” αθωώθηκε ελλείψει στοιχείων. Συγκεκριμένα, φέρεται να έλαβε μέρος σε δύο επιδρομές, ως “επί κεφαλής ομάδος ανδρών των Ταγμάτων Ασφαλείας και ενός Γερμανού” όταν “μετέβη εις το χωρίον Κυνηγού την 5^η Αυγούστου 1944 και έθεσε πυρ εις διάφορας οικίας του χωριού,” πράγμα που είχε κάνει και στις 29 Ιουλίου 1944 όταν είχε μεταβεί στο ίδιο χωριό “μετ’ άλλων ανδρών ανηκόντων

⁹⁰⁸Ο.π.

⁹⁰⁹ Βούλευμα 186 \31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

εις τα Τάγματα Ασφαλείας και ενέπρησεν την οικίαν του Γ.Κ.” Η αθώωση του κατηγορουμένου διευκολύνθηκε και από την αδυναμία των μαρτύρων να επιβεβαιώσουν τη δράση του, καθότι *“ουδείς δε εκ των εξετασθέντων μαρτύρων καταθέτει ότι ο εμπρησμός ούτος εγένετο τη διαταγή ή συμμετοχή του κατηγορουμένου.”*⁹¹⁰

Όπου “αντιμάχονται” ο ΕΛΑΣ και τα Τάγματα Ασφαλείας στις δικαστικές αίθουσες, νικούν τα Τάγματα. Είναι σαν να ζωντανεύουν και πάλι οι μάχες που δόθηκαν σε πραγματικό χρόνο με βέβαιη, όμως, τώρα την έκβαση. Ο Γ. Μπ. από την Κυπαρισσία που υπηρετούσε στα Τάγματα Ασφαλείας κατηγορούνταν για πράξεις βίας εναντίον Ελλήνων υπηκόων και συγκεκριμένα για τον φόνο του Α. Χ. Η εξέταση των μαρτύρων, όμως, κατέδειξε, κατά τον Αντεπίτροπο του Συμβουλίου, ότι *“ο φόνος των παθόντων όντων ανταρτών του ΕΛΑΣ, ” μεταξύ των οποίων και του συγκεκριμένου θύματος, ” οφείλεται εις συμπλοκήν λαβούσαν χώραν έξωθεν του χωρίου Φαρακλάδα την 23^η Αυγούστου 1944 μεταξύ των ανδρών του Τάγματος Ασφαλείας και της ομάδος κρούσεως του ΕΛΑΣ Κυπαρισσίας εις την οποίαν μετείχον οι παθόντες και ουχί εις αυτοπρόσωπον ενέργειαν του κατηγορουμένου.”* Μέχρι εδώ επιχειρείται με επιτυχία η απαλοιφή του προσωπικού δόλου από τον φόνο για να φανεί ότι αυτός τελέστηκε εν θερμώ, σε μάχη, που εκ των πραγμάτων είναι δύσκολο να αποδειχτεί προσωπική ευθύνη στην πράξη, ποιος, δηλαδή, πυροβόλησε ποιον. Για να μη μείνει καμία αμφιβολία για την αθωότητα του κατηγορουμένου ο Αντεπίτροπος του ΕΔΔ, σε θέση αυτόκλητου υπερασπιστή του, κάτι που ουδόλως συνάδει με τις αρμοδιότητές του, αποφάνθηκε επιπλέον ότι *“η θέσις μάλιστα εις ην ευρίσκοντο οι προπορευόμενοι ως ανιχνευταί παθόντες ήτο τοιαύτη, ώστε να μην αποκλείεται και η εκδοχή ότι οι παθόντες εβλήθησαν και διά των πυρών αυτών των ιδίων των ανταρτών.”* Τα πράγματα ήταν πλέον εύκολα για το Συμβούλιο μετά από μια τέτοια υπερασπιστική γραμμή, για να καταλήξει στην απαλλαγή του κατηγορούμενου.⁹¹¹

Με αυτόν τον τρόπο οι κατηγορίες καταπίπτουν πριν καν φτάσουν στο ακροατήριο, ακόμη κι όταν το κατηγορητήριο είναι βαρύτατο. Η ανατροπή του προκύπτει από την συνδυασμένη παράθεση αρκετών από τα παραπάνω ελαφρυντικά για τους κατηγορούμενους. Στην περίπτωση του κατηγορούμενου τ'λχη, Θ. Οι., η αποδεδειγμένη αντιπαλότητά του προς το ΕΑΜ που δικαιολογεί τη συμμετοχή του στα Τάγματα Ασφαλείας, αλλά και τα ποινικά

⁹¹⁰ Βούλευμα 191 \ 31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹¹¹ Βούλευμα 200 \ 31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

χαρακτηριστικά που φέρουν οι μάρτυρες κατηγορίας, όταν εξετάζεται η υπόθεση, που είτε φυγοδικούν είτε είναι, ήδη, έγκλειστοι στις φυλακές, συνθέτουν το κατάλληλο κλίμα για την απαλλαγή του. Ο κατηγορούμενος τ'λχης φέρεται να παρέδωσε στον εχθρό Άγγλους στρατιώτες, να ανέλαβε υπηρεσία τα έτη 1943-1944 στα Τάγματα Ασφαλείας, να προέβει σε πράξεις βίας κατά κατοίκων της Μεσσηνίας, ανάμεσα στις οποίες ήταν και η σύλληψη του συμβολαιογράφου Ηλ. Μ., του Φ. Μπ. και του Π.Ζ., που εκτελέστηκαν, οι δύο πρώτοι στην Αθήνα και ο τελευταίος στην Τρίπολη.⁹¹² Οι κατηγορίες ήταν αρκετά σοβαρές, για τον επιπλέον λόγο ότι ο κατηγορούμενος ήταν αξιωματικός του Ελληνικού στρατού και η νομοθεσία όριζε ρητά, τουλάχιστον για το αδίκημα του εδαφίου στ', της κατάδοσης, δηλαδή, στον εχθρό Ελλήνων ή ξένων υπηκόων που εργάζονται προς χάριν του Εθνικού ή Συμμαχικού αγώνα, για το οποίο, μεταξύ άλλων, κατηγορούνταν, ότι *''Αποτελεί ιδιαιτέραν επιβαρυντικήν περίπτωσιν [...] η ιδιότητα του δράστου ως ανήκοντος εις τας ενόπλους δυνάμεις της χώρας.''*⁹¹³

Παρόλα αυτά, οι καταγγελίες εναντίον του που δόθηκαν στην Πολιτοφυλακή και στήριζαν το κατηγορητήριο, δεν ελήφθησαν καθόλου υπόψη από το Συμβούλιο, καθώς *'' Άπαντες οι παρά της Πολιτοφυλακής Διαβολιτσίου εξετασθέντες μάρτυρες κατηγορούμενοι δι' εγκληματικές πράξεις, φυγοδικούσιν εισέτι, πλήν των εξ αυτών Κ. Αλ. και Γ. Κ., κρατουμένων εις τας φυλακάς, οίτινες εξεταζόμενοι ενώπιον του Ανακριτού, αναφέρονται εις τας προγενεστέρας καταθέσεις αυτών από 1-12-1944 ενώπιον της πολιτοφυλακής κατά του αντιδραστικού κατηγορουμένου μόνιμου αξιωματικού του Τακτικού Ελληνικού Στρατού.''* Ήταν κοινός τόπος για το Δικαστήριο ότι τέτοιου είδους καταγγελίες ήταν κατασκευασμένες, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται οι κατηγορούμενοι ως θύματα δολοπλοκίας περισσότερο, ή τρομοκρατίας και βίας. Η απαλλαγή του ταγματάρχη αποφασίστηκε επειδή *'' η συνεπεία ταύτης (της κατηγορίας) κατά τη διάρκεια της εαμοκρατίας ενεργηθείσα προανάκρισις υπό οργάνων της Πολιτοφυλακής ουδένα άλλον σκοπόν είχεν ει μη μόνον όπως ο κατηγορούμενος εισαχθή εις δίκην ως αντιδραστικός άτε μη προσχωρήσας εις την οργάνωσιν ΕΑΜ- ΕΛΑΣ αλλά εις τας εθνικιστικές ομάδας ΕΣ-ΕΟΒ. Το Συμβούλιο απάλλαξε τον*

⁹¹² Οι δύο εκ των τριών εκτελεσθέντων - πιθανότατα και ο τρίτος - κατάγονταν από το χωριό Διαβολίτσι. Ο πρώτος, ο τριανταεπτάχρονος Ηλίας Μαρκόπουλος, συμβολαιογράφος της Ανδανίας, εκτελέστηκε από τους Γερμανούς και τα Τάγματα Ασφαλείας στην Καισαριανή στις 16-12-1943. Ο τρίτος, ο εικοσάχρονος Περικλής Ζαφειρόπουλος, εκτελέστηκε μαζί με τους πενήντα στην Τρίπολη στις 23-2-1944. (Ν. Καράμπελας, ο.π., σελ.241, 453.)

⁹¹³ Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, Τεύχος Πρώτον, αρ. φύλ. 12, 20 Ιανουαρίου 1945, Συντακτική Πράξις υπ. αριθ. 6, άρθρο 1.

κατηγορούμενο αφού *“και εκ της επανεξετάσεως του αρχικώς ενώπιον της Εθνικής Πολιτοφυλακής εξετασθεντος μάρτυρος Π.Ι.Μ, ου μόνον δεν προέκυψεν νεώτερον τι στοιχείον ενδεικτικόν της ενοχής του κατηγορουμένου, αλλά και αι τυχόν αρχικώς δημιουργηθείσαι κατ’ αυτού υποψίαι ενοχής, εξέλιπον παντελώς.”*⁹¹⁴

Οι καταθέσεις, λοιπόν, των μαρτύρων κατηγορίας διαβάλλονται από τους συντάκτες των βουλευμάτων ως κακόβουλες επειδή *“αύται ούσαι προϊόν φθόνου και εκδικήσεως των αντιθέτων πολιτικών φρονημάτων και διότι έχουσι μηνυθή από τους κατηγορουμένους δι’ εγκληματικές πράξεις,”* όπως συνέβη και στην υπόθεση των δεκατριών κατηγορουμένων από το χωριό Σέλιτσα, οι οποίοι κατηγορούνταν για πράξεις που ενέπιπταν σε τέσσερα τουλάχιστον εδάφια του άρθρου 1 της Συντακτικής Πράξης 6 και αφορούσαν κατηγορίες που περιελάμβαναν από τη συνειδητή ένταξη στο στρατόπεδο του εχθρού και την προπαγάνδα υπέρ αυτού, μέχρι πράξεις βίας και λεηλασίες εναντίον Ελλήνων σε συνεργασία με τους Γερμανούς από τους οποίους και εξοπλίστηκαν. Επιπλέον τους καταλογίζονταν άσκηση πιέσεων στους συγχωριανούς τους να ενταχθούν στα Τάγματα Ασφαλείας και κατάδοση στους Γερμανούς με αποτέλεσμα την εκτέλεση κάποιων από αυτούς και από τους ίδιους. Από τη στιγμή που το Δικαστήριο εκ προοιμίου αποδίδει στις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας δόλο, το βαρύτατο κατηγορητήριο δεν θα σταθεί εμπόδιο για την απαλλαγή των κατηγορουμένων. Σύμφωνα με το σκεπτικό της πρότασης απαλλαγής τους που κατέθεσε ο Αντεπίτροπος στο Συμβούλιο *“ναι μέν υπό των μαρτύρων κατηγορίας κατατίθενται επιβαρυντικά διά τους κατηγορουμένους άπαντας αλλ’ ουχί όμως εξ ιδίας αντιλήψεως αλλ’ εξ ακοής παρά προσώπων άτινα δεν κατονομάζουσι.”*⁹¹⁵

Μετά την αποδόμηση των καταθέσεων των μαρτύρων κατηγορίας, η επίκληση των καταθέσεων των μαρτύρων υπεράσπισης ολοκληρώνει το έργο της απαλλαγής των κατηγορουμένων, καθώς *“αντικρούονται υπό της πληθύος των μαρτύρων υπερασπίσεως”* μία προς μία οι κατηγορίες με αριστοτεχνικό τρόπο. Έτσι, οι μάρτυρες υπεράσπισης κατέθεταν ότι *“οι κατηγορούμενοι ωπλίσθησαν δι’ αγγλικών όπλων, εκ των όπλων των υποχωρούντων το 1941 Άγγλων”* και όχι γερμανικών, επιπλέον *“δεν μετέσχον εις λεηλασίας, ότι τας συλλήψεις και λεηλασίας εξετέλεσαν Γερμανοί και Ταγματасφαλίται του τότε Νομάρχου Περρωτή [...] ότι ο Δ. Γ. συνελήφθη και εξετελέσθη εν Καλάμαις ουχί υπαιτιότητα*

⁹¹⁴ Βούλευμα 470 \ 4-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹¹⁵ Βούλευμα 446 \ 18-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας

*των κατηγορουμένων, ότι τέλος τον Σκ. εξετέλεσαν Γερμανοί εις χωρίον Τρικόστοβον όπου είχαν μεταβή συνοδευόμενοι ουχί υπό των κατηγορουμένων αλλά των επιταχθέντων μετά των ζώων των Β. Κ. και Ι. Πλ. (εκτελεσθέντων ήδη)''*⁹¹⁶

Η απόδοση ευθυνών σε θανόντα πρόσωπα ή στους Γερμανούς αποτελεί, όπως παρατηρήσαμε και σε άλλες υποθέσεις, συνηθισμένη τακτική της υπερασπιστικής γραμμής των κατηγορουμένων, καθώς μετακυλιέται η ευθύνη για την καταγγελλόμενη πράξη, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα να διαψευστεί. Επίσης, χωρίς να γνωρίζουμε περαιτέρω στοιχεία του προανακριτικού υλικού, η παρουσία πολλών μαρτύρων υπεράσπισης στη συγκεκριμένη υπόθεση με τις απαλλακτικές για τους κατηγορούμενους καταθέσεις που δίνουν, πρέπει κατά τη γνώμη μας να ερμηνευθεί και από τη θέση ισχύος που κατέχει αυτή η ομάδα κατά την περίοδο της "Λευκής Τρομοκρατίας." Σύμφωνα με καταγγελίες που αφορούν τα περισσότερα μέλη της, η δράση της ομάδας φαίνεται να συνεχίζεται απρόσκοπτα, με τρομοκρατικές πράξεις κατά οπαδών του ΕΑΜ με τη σύμπραξη της Εθνοφυλακής, όπως είδαμε και προηγούμενα.⁹¹⁷ Η παρακρατική δράση αυτών των ομάδων ιδιαίτερα στην επαρχία, και το κλίμα τρομοκρατίας που διαμόρφωναν, φαίνεται να έπαιζε έναν σημαντικό ρόλο στην εκμαίευση από τους μάρτυρες εκβιαστικά υπερασπιστικών καταθέσεων και στην ευθυγράμμισή τους στη γραμμή της απαλλαγής των κατηγορουμένων.

Δυσχερέστερη εικάζουμε ότι ήταν η θέση των μαρτύρων κατηγορίας σε περιπτώσεις που οι κατηγορούμενοι είχαν θύματα ανάμεσα σε συγγενικά τους πρόσωπα από τη δράση του ΕΛΑΣ, που δικαιολογούσε, έτσι, τη συμμετοχή τους στα Τάγματα Ασφαλείας και τις αδικοπραγίες εναντίον της εαμικής πλευράς. Στις περιπτώσεις αυτές, η απαλλαγή τους ήταν κάτι παραπάνω από βέβαιη. Η επιβεβαίωση από τους μάρτυρες των απωλειών συγγενικών προσώπων της Ε.Κ. από το χωριό Κεντρικό, που κατηγορούνταν *"επί αναλήψει υπηρεσίας παρά τω εχθρώ εν περιφερεία Μελιγαλά"* φαίνεται ότι τους αποθάρρυνε να καταθέσουν με ευκρίνεια ώστε να απαγγελθεί κατηγορία. Συγκεκριμένα *"Εκ των καταθέσεων των εξετασθέντων μαρτύρων Κ. Ζ., Κ. Μ. και Ευ. Π. προέκυψεν ότι της κατηγορουμένης οι αντάρται του ΕΛΑΣ εφόνευσαν δύο αδελφούς ένεκα πολιτικών αντιθέσεων ού ένεκα αύτη μένεα πνέουσα κατετάγη εις τα Τάγματα ασφαλείας χωρίς εννοείται τούτο να φαίνεται πιθανό."* Το αποτέλεσμα ήταν το Συμβούλιο με το σκεπτικό ότι *"Εις την υπηρεσίαν ταύτην*

⁹¹⁶ Ο.π.

⁹¹⁷εφ. Ελεύθερη Μεσσηνία, 7-8-1945.\\ Βλ. και σελ. 266-267.

οι μάρτυρες λέγουσιν ότι έδρασε αλλά ποίαν δράσιν είχεν τι συγκεκριμένως εξετέλεσεν και γενικώς τίνες αξιόποιοι πράξεις την βαρύνουσιν δεν κατατίθεται παρ' ουδενός," να αποφανθεί ότι "Δεν προέκυψαν όθεν παντάπασιν ενδείξεις δυνάμεναι να επιστηρίξωσι δημοσία επ' ακροατηρίω κατηγορίαν." ⁹¹⁸

9.8. Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΑΘΩΩΣΗΣ

Το σκεπτικό που χαρακτήρισε την πρόταση του Αντεπιτρόπου προς το Συμβούλιο του ΕΔΔ για την υπόθεση των Γ.Π.Γ. και Γ.Γκ., που κατηγορούνταν για τη σύλληψη και κράτηση στο Πεταλίδι ανθρώπων, επειδή άνηκαν στο ΕΑΜ αυτοί και οι συγγενείς τους, ήταν χαρακτηριστικό του πώς οι δικαστικές αρχές αντιλαμβάνονταν τη δράση των Ταγμάτων. Η δράση των συγκεκριμένων κατηγορουμένων ενέπιπτε σε μία από τις διατάξεις του νόμου βάσει της οποίας καταγγέλλονταν οι περισσότεροι, του εδαφίου ζ της ΣΠ 6\45, και αφορούσε όσους "προέβησαν εις πράξεις βίας συμπράξει ή μη μετά των οργάνων των Αρχών Κατοχής εις θάρος Ελλήνων ένεκα της δράσεώς των κατά του εχθρού." Τονίζονταν μάλιστα στην Πράξη ότι "Ιδιαίτερα επιβαρυντική περίπτωση θεωρείται ο εξωπλισμός του δράστου παρά των Αρχών Κατοχής." ⁹¹⁹

Σύμφωνα με το βούλευμα, από την προανάκριση και τις καταθέσεις των μαρτύρων, "προέκυψεν ότι κατά την εποχήν καθ' ην αλληλοεμάχοντο αι αντίθετοι πολιτικοστρατιωτικάί μερίδες εν Ελλάδι, τουτέστιν το ΕΑΜ αφ' ενός και αφ' ετέρου τα Εθνικόφρονα σώματα, συνέβησαν να ενεργηθούν εκατέρωθεν συλλήψεις και φυλακίσεις. Ένεκα του λόγου τούτου συνελήφθησαν εν Πεταλιδίω κατά τον χρόνον της κατοχής οι εν τη μηνύσει αναφερόμενοι ως παθόντες διότι είτε αυτοί προσωπικώς είτε συγγενείς των ανήκον εις το ΕΑΜ. Μετά κράτησιν ημερών ούτοι απελύθησαν. Κατά ταύτα το προκείμενον αδίκημα δεν εμπίπτει εις τας διατάξεις της υπ. Αριθ. 6 \45 Συντ. Πράξεως διότι αι κατηγορούμεναι πράξεις δεν εστράφησαν κατά προσώπων ένεκα της δράσεως αυτών κατά του εχθρού." Οι συλληψεις και οι φυλακίσεις, δηλαδή, εαμιτών από τα Τάγματα Ασφαλείας, οφείλονταν, κατά τον Αντεπίτροπο, στην αντιπαλότητα των δύο παρατάξεων και δεν ήταν η αντιστασιακή δράση του ΕΛΑΣ εκείνη που τις προκάλεσε. Την πρόταση του Αντεπιτρόπου να μην απαγγελθούν

⁹¹⁸ Βούλευμα 311 \14-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹¹⁹ Εφ. της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, Τεύχος Πρώτον, αριθμός φύλου 12, 20 Ιανουαρίου 1945, Συντακτική Πράξις 6, άρθρο 1.

κατηγορίες *“λόγω μη υπαρχουσών επαρκών ενδείξεων δυνάμενων να επιστηρίξωσι δημοσία επ’ ακροατηρίω κατηγορίαν κατά των κατηγορουμένων”* ακολούθησε και το Συμβούλιο, το οποίο απάλλαξε τους κατηγορούμενους.⁹²⁰

Είναι εμφανές ότι η σύγκρουση μεταξύ ΕΛΑΣ και Ταγμάτων παρέχει στο Συμβούλιο το βολικό σχήμα απενοχοποίησης των δραστών, το οποίο ασμένως υιοθετείται για να αμφισβητηθεί η ενοχή των κατηγορουμένων και να απαλλαγούν από τις κατηγορίες ή τουλάχιστον να παραπεμφθούν στα αρμόδια ποινικά δικαστήρια, μιας και οι πράξεις τους, όπως διαπιστώνεται στο βούλευμα, δεν στρέφονταν εναντίον προσώπων που διενεργούσαν αντίσταση κατά του εχθρού και άρα δεν είχαν τα χαρακτηριστικά των αξιόμεπτων, σύμφωνα με τη Συντακτική Πράξη 6, πράξεων. Το σκεπτικό που αποκαλύπτεται είναι πλήρως εναρμονισμένο με την αντίληψη που επιφύλασσαν για το ΕΑΜ και τα Τάγματα Ασφαλείας οι επικρατούσες μεταπελευθερωτικά δυνάμεις. Το μεταβαρκιζιανό καθεστώς έχει εξοβελίσει το ΕΑΜ από τις πατριωτικές δυνάμεις, εκείνες που διενήργησαν αγώνα κατά των κατακτητών, με την αιτιολογία ότι το μόνο που έπραξε ήταν αγώνας για την επικράτησή του μεταπολεμικά. Αντιθέτως, οι ‘εθνικόφρονες οργανώσεις’ στις οποίες συγκαταλέγονται και τα Τάγματα Ασφαλείας που εργάστηκαν για την αποσόβηση του κομμουνιστικού κινδύνου, είναι αυτές που καταλαμβάνουν “επάξια” τον πατριωτικό χώρο. Εξάλλου, όταν εκδίδεται το βούλευμα, οι νέοι συσχετισμοί δυνάμεων που έχουν διαμορφωθεί μέσα από το πολωτικό κλίμα του Εμφυλίου επιτρέπουν αυτού του είδους τις αυθαίρετες αφαιρέσεις.

Σε άλλο βούλευμα, ο *“φερόμενος ως παθών”*, Γ. Β., κατήγγειλε τρεις άντρες των Ταγμάτων *“ότι κατά τινα επιδρομήν των Ταγμάτων Ασφαλείας εις χωρίον Κατσαρού οι υπηρετούντες εις τούτο κατηγορούμενοι συνέλαβον τούτον ανήκον εις την οργάνωσιν του Ε.Α.Μ., τον αφώπλισαν και τον εκακοποίησαν.”* Ο χαρακτηρισμός του παθόντος ως “εαμίτη” αρκούσε για να ανατρέψει το κατηγορητήριο και για τον επιπλέον λόγο ότι ήταν ο μοναδικός μάρτυρας κατηγορίας. Το σκεπτικό της πρότασης απαλλαγής των κατηγορουμένων Η.Δ., Α.Κ. και Γ.Γκ., που κατέθεσε ο Αντεπίτροπος στο Συμβούλιο, στηρίζονταν στο ότι *“Η τοιαύτη πράξις των κατηγορουμένων αναγομένη εις τας εκδηλώσεις του εκραγέντος μεταξύ των δύο παρατάξεων πολέμου προφανώς δεν περιέχει τα στοιχεία του άρθρου 1, παρ. ζ της 6\45 Συντακτικής Πράξεως, εφ’ όσον δεν στρέφεται κατά προσώπου ένεκα της δράσεως*

⁹²⁰ Βούλευμα 455 \ 29-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

αυτού κατά του εχθρού ούτε και ένεκα αυτής οι κατηγορούμενοι ενήργησαν ως ανωτέρω κατ' αυτού.”⁹²¹

Από την άλλη πλευρά και μόνο η επίκληση από τους κατηγορούμενους των αντιαμικών αισθημάτων τους αρκούσε πολλές φορές για να τους απαλλάξει από τις κατηγορίες, όπως φαίνεται να συνέβη με τον Π. Π. Ν., κάτοικο Διαβολιτσίου, για τον οποίο το Συμβούλιο του ΕΔΔ Ναυπλίου έκρινε ότι “...ουδεμία ένδειξις προκύπτει ότι ο κατηγορούμενος συνειργάσθη μετά του εχθρού προδοτικώς ή διευκόλυνε το έργο του ή προέβη εις πράξεις άλλας προβλεπομένας υπό της 6 Συντακτικής Πράξεως, η όλη δέ κατηγορία ήτις αποδίδεται είναι ασαφής και αόριστος, επειδή δεν συνεπάθει τον αγώνα του Ε.Α.Μ. Μεσσηνίας.”⁹²²

Αναμφισβήτητα τα πολιτικά φρονήματα των εμπλεκομένων ήταν εκείνα που βάραιναν στις αποφάσεις του Δικαστηρίου. Καταγγελίες ή καταθέσεις που προέρχονταν από τους οπαδούς του ΕΑΜ δεν λαμβάνονταν καθόλου υπόψη από το Δικαστήριο, ενώ οι αντίστοιχες των εθνικοφρόνων θεωρούνταν έγκυρες και αξιοποιούνταν ανάλογα.

Ενδιαφέρον έχει να παρακολουθήσουμε τον τρόπο με τον οποίο απαλλάχθηκαν τρεις κατηγορούμενοι από το χωριό Πιάλα Λεύκτρου, οι Ε. Μ., Ι.Μ. και Ε. Λ., που κατηγορούνταν για πράξεις βίας και κατάδοση στα Τ\Α των Ι.Κ, Π.Π, Β. Α., Η. Κ. και άλλων στο χωριό Σελίνιτσα στις 12 Μαΐου του 1944. Οι πράξεις των κατηγορουμένων ενέπιπταν εκτός από την παρ. ζ του άρθρου 1 της ΣΠ 6\45 και στην παρ. στ' του ίδιου άρθρου που αφορούσε όσους “κατέδωσαν εις τον εχθρόν Έλληνας ή ξένους υπηκόους, εργαζομένους χάριν του Εθνικού ή Συμμαχικού αγώνος ή ενήργησαν διά την ανακάλυψιν ή την σύλληψιν των.” Επιπλέον ορίζονταν από την Πράξη ότι “Αποτελεί ιδιαιτέραν επιβαρυντικήν περίπτωσιν η τυχόν καταδίκη του καταδοθέντος ή συλληφθέντος.” Είναι από τις λίγες φορές που καταγράφεται τόσο ολοκληρωμένα το σκεπτικό της απόφασης ώστε θα μπορούσε να είναι οδηγός για όλες τις αντίστοιχες υποθέσεις, γιατί ανέτρεπε δύο από τα στηρίγματα της νομολογίας για την καταδίκη των κατηγορουμένων, εκείνο που αφορούσε τη συνεργασία τους με τον εχθρό και αυτό της αντιστασιακής δράσης των θυμάτων. Διαβάζουμε λοιπόν ότι “διά τον σχηματισμόν της αντικειμενικής υποστάσεως του αδικήματος της παρ. στ του άρθρου 1 της άνω συντακτικής πράξεως αναγκαίον στοιχείον τυγχάνει η κατάδοσις να εγένετο προς εχθρόν, δηλαδή υπήκοον κράτους ευρισκομένου εις πόλεμον μετά της Ελλάδος,

⁹²¹ Βούλευμα 302 \26-5-1947 ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹²² Βούλευμα 90 \ 19-4-1945, ΓΑΚ Ναυπλίου.

ως τοιαύτη δέ δεν δύναται να νοηθή και αληθής υποτιθέμενη η κατάδοσις προς τα τάγματα ασφαλείας και δέον τω λόγω τούτω να μη γίνη κατηγορία.”⁹²³

Με άλλα λόγια, τα Συμβούλια δεν εκλάμβαναν τα Τάγματα ως εχθρικούς σχηματισμούς, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα να αποδοθούν οι εις βάρος τους κατηγορίες, παρόλο που ως παράγωγα δωσιλογικής κυβέρνησης θα μπορούσαν να εκληφθούν ως τέτοια, όπως ορίζεται ρητά στην αιτιολογική έκθεση του υπουργού δικαιοσύνης της κυβέρνησης Πλαστήρα, Ν. Κολυβά, που αφορά την ΣΠ 6 \45. Στην έκθεση διατυπώνεται απερίφραστα ότι *“αι Κυβερνήσεις της Ξένης Κατοχής δεν ήσαν Ελληνικαί Κυβερνήσεις, αλλά κυβερνήσεις των κατακτητών”* και αλλού ότι *“Αι Ελληνικαί Κυβερνήσεις, εκδίδουσai νόμους ενήργουν ως όργανα της Ξένης Κατοχής, αφ’ ου ο διακατέχων την εξουσίαν δικαιούται να εκδίδη νόμους αφορώντας την δημοσίαν τάξιν”* και *“Εφ’ όσον συνεπώς οι νόμοι θεωρούνται ως νόμοι Ξένης Κατοχής, σαφώς συνάγεται, ότι οι εκδίδοντες τους νόμους τούτους ενήργουν ως όργανα Ξένης Κατοχής.”*⁹²⁴

Σειρά πλέον είχε στην παραπάνω υπόθεση η αναίρεση της δεύτερης κατηγορίας. Με βάση το σκεπτικό του Αντεπιτρόπου, με το οποίο προτάθηκε στο Συμβούλιο η απαλλαγή των κατηγορουμένων, το ΕΑΜ δεν ανήκε στις οργανώσεις εκείνες που δρούσαν κατά των κατακτητών γιατί είχε ως σκοπό του την *“ταξικήν επικράτησιν,”* δηλαδή επιχειρούσε κοινωνικοανατρεπτική επανάσταση: *“Προς τούτοις και διά τον σχηματισμόν της αντικειμενικής υποστάσεως του αδικήματος της ετέρας παραγράφου της παρ. ζ του άρθρου 1 της αυτής ως άνω Συντακτικής πράξεως, απαραίτητον στοιχείον τυγχάνει όπως αι πράξεις βίας είναι συνέπεια της κατά του εχθρού δράσεως των παθόντων, γεγονός όπερ ουδαμού εκ της ανακρίσεως, ουδέ δύναται η έλλειψις αυτή να καλυφθή εκ της τυχόν υπάρχουσας παρά τοις παθούσι ιδιότητος ως μελών της εαμικής οργανώσεως, γνωστού όντος ότι η οργάνωσις αυτή επεδίωκεν και ταξικήν επικράτησιν και δέον κατά ταύτα να μη γίνη κατηγορία.”*⁹²⁵

Το ίδιο παρατηρήσαμε και σε άλλες υποθέσεις, με αποτέλεσμα να καταρρίπτονται οι κατηγορίες από τα Συμβούλια και να απαλλάσσονται οι κατηγορούμενοι. Και στην υπόθεση

⁹²³ Βούλευμα 305, ΑΒΕ 365, Φ.129, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹²⁴ Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, Τεύχος Πρώτον, αρ. φύλ. 12, 20 Ιανουαρίου 1945, Αιτιολογική Έκθεσις.

⁹²⁵ Βούλευμα 305 \ 20-5-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

του ιδρυτή του Τάγματος της Πύλου, Α.Β., και των μελών της, Ι. Α, Δ. Μπ, Θ. Ρ., Γ. Τσ, που κατηγορούνταν για πράξεις βίας, πυρπόληση, εμπρησμούς, κλοπές και ληστεία στο χωριό Κυνηγού Πυλίας κατά δύο εαμιτών, των Ν. και Ι. Αρ., το σκεπτικό πάνω στο οποίο στηρίχτηκε το απαλλακτικό βούλευμα ήταν ότι *“...αι πράξεις βίας δέον να υπήρξαν συνέπεια της κατά των εχθρών δράσεως των παθόντων, γεγονός όπερ ουδαμού εκ της ανακρίσεως προκύπτει, η δε ιδιότης των παθόντων ως μελών της εαμικής οργανώσεως ουδόλως ενέχει και την έννοιαν της δράσεως τούτων κατά του εχθρού, πολλώ δε μάλλον και διότι η οργάνωσις αύτη επεδίωκεν και την ταξικήν επικράτησιν.”* Ως προς τις λοιπές κατηγορίες, που συνόδευαν σχεδόν πάντα τις πράξεις βίας κατά προσώπων, το βούλευμα καταλήγει: *“Θα ηδύνατο να ασκηθεί ποινική αγωγή επί κλοπή και εμπρησμού και ληστεία πλήν αι πράξεις αύται ως εκ του χρόνου της τελέσεώς των και της ανυπαρξίας παρ’ ημίν αρχείου Ποινικού Μητρώου λόγω καταστροφής διά τον έλεγχον της υποτροπής υπέκυψαν εις την υπό του Α.Ν. 753\45 θεσπισθείσαν παραγραφήν και ούτω αλυσιτελής καθίσταται η άσκησις τοιαύτης ποινικής αγωγής.”*⁹²⁶

Είναι σαφές ότι το Συμβούλιο αποκλείει το ΕΑΜ από τις δυνάμεις της Εθνικής Αντίστασης που μάχονταν κατά του εχθρού με αποτέλεσμα οι κατηγορίες για πράξεις βίας εναντίον των μελών και οπαδών του να εξοστρακίζονται από τον νόμο, αφού ο μόνος λόγος για τον οποίο το ΕΑΜ είχε πάρει τα όπλα, κατά το Συμβούλιο, ήταν η κοινωνική ανατροπή. Με αυτόν τον τρόπο τα απαλλακτικά βουλεύματα ευθυγραμμίζονταν με την κρατούσα κατάσταση και ταυτόχρονα παρείχαν νομιμοποίηση στην ιδεολογική γραμμή με την οποία οικοδομήθηκε το αντικομμουνιστικό μπλόκ επί Κατοχής. Το αποτέλεσμα ήταν με τη δικαιολόγηση αναδρομικά της αντικομμουνιστικής δράσης των κατηγορουμένων κατά τη διάρκεια της Κατοχής, να περιορίζεται η σημασία των εγκλημάτων που είχαν διαπραχθεί εναντίον των μελών του ΕΑΜ και να υποβαθμίζεται το κατηγορητήριο.⁹²⁷

⁹²⁶ Βούλευμα 301 \12-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹²⁷ Δ. Κουσουρή, ο.π., σελ. 378-379.

9.9. Η ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΠΟΙΝΙΚΟ ΑΔΙΚΗΜΑ

Στις περισσότερες των περιπτώσεων των βουλευμάτων που αφορούσαν την ένοπλη συνεργασία με τους Γερμανούς στα Τ\Α, το σκεπτικό βάσει του οποίου έπαυε κάθε ποινική δίωξη των κατηγορουμένων από τα ΕΔΔ, ήταν ότι οι κατηγορίες που τους προσήπταν οι μηνυτές είχαν πολιτικά κίνητρα και απουσίαζαν οι αποχρώσεις ενδείξεις για την τέλεση του εγκλήματος, με αποτέλεσμα η δίωξη να κρίνεται αβάσιμη. Από την άλλη πλευρά, για τις πράξεις των κατηγορουμένων, τα Συμβούλια των Ειδικών Δικαστηρίων εφάρμοζαν την τακτική της αποπολιτικοποίησης των υποθέσεων, εκλαμβάνοντας τις πράξεις τους *“ως πράξεις συγκεκριμένων θυτών εις βάρος συγκεκριμένων θυμάτων και όχι ως πράξεις εθνικής προδοσίας.”*⁹²⁸ Επρόκειτο για την πάγια τακτική των Συμβουλίων των Ειδικών Δικαστηρίων, με την οποία οι δικαστές δεν αναγνώριζαν πολιτικά κίνητρα στα εγκλήματα των κατηγορουμένων και εξέταζαν στενά μόνο την ποινική τους διάσταση.⁹²⁹ Βρισκόμαστε δηλαδή μπροστά σε μια επιλεκτική χρήση των όρων δικαίου από το Δικαστήριο, με στόχο την αποδόμηση του κατηγορητηρίου, καθώς από τη μια αναγνωρίζονται πολιτικά και ιδεολογικά κίνητρα στους ενάγοντες, τους οπαδούς του ΕΑΜ, ενώ από την άλλη η δράση των εναγόμενων παρουσιάζεται να στερείται κάθε ιδεολογικού στίγματος.

Μία χρήση του σκεπτικού αυτού, παρακολουθούμε στα βουλεύματα εκείνα τα οποία παραπέμπουν τους κατηγορούμενους να δικαστούν σε ποινικά δικαστήρια, καθώς το Συμβούλιο του Ειδικού Δικαστηρίου επικαλείται αναρμοδιότητα για να εκδικάσει τις υποθέσεις τους. Κυρίως είναι αυτό το σκεπτικό που παρατηρήσαμε ότι χρησιμοποιήθηκε ως επιχείρημα από το Συμβούλιο σε υποθέσεις πράξεων βίας που είχαν ως αποτέλεσμα τον θάνατο των θυμάτων. Ο αποχαρακτηρισμός των αδικημάτων που διέπρατταν τα Τάγματα, κυρίως των φόνων, από *“πράξεις βίας συμπράξει των αρχών κατοχής εις βάρος Ελλήνων ένεκα της δράσεώς των εναντίον του εχθρού,”* σε εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου, μείωνε τη βαρύτητά τους και το σπουδαιότερο, εξασφάλιζε επιεικέστερη αντιμετώπιση για τους κατηγορούμενους, αφού οι υποθέσεις τους θα εκδικάζονταν από δικαστήρια που

⁹²⁸ Δ. Κουσουρή, ο.π., σελ. 387.

⁹²⁹ Το σκεπτικό αυτό στήριξε την απαλλαγή των κατηγορουμένων για δωσιλογισμό στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Αθηνών κατά το δεύτερο εξάμηνο του 1945 και δημιούργησε δεδικασμένα, λειτουργώντας παραδειγματικά και για τα άλλα Δικαστήρια. Το Ειδικό Δικαστήριο Καλαμών φαίνεται ότι το υιοθέτησε κατά γράμμα. (Ο.π., σελ. 370.)

επιφύλασσαν ευνοϊκότερη μεταχείριση, καθώς το πλαίσιο που τα διείπε ήταν λιγότερο αυστηρό.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η συμμετοχή στα Τάγματα δεν αποτελούσε από μόνη της αδίκημα για το οποίο μπορούσε κάποιος να διωχθεί από τα Ειδικά Δικαστήρια Δωσιλόγων, εκτός και αν είχε εκτραπεί σε πράξεις βίας, εναντίον όσων διενεργούσαν αντίσταση κατά του εχθρού και ζημιώνονταν έτσι, ο εθνικός και συμμαχικός αγώνας. Ως προς το σκέλος αυτό, τα Δικαστήρια είχαν υιοθετήσει τη γραμμή της μη συμπερίληψης του ΕΑΜ στις πατριωτικές οργανώσεις με το σκεπτικό ότι δεν διενεργούσε αντιστασιακό αγώνα, αλλά ότι το μόνο που επιδίωκε ήταν η διά των όπλων κοινωνικοανατρεπτική επανάσταση. Έτσι, εμφάνιζαν τη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας ως νόμιμη αντίδραση απέναντι στην προσπάθεια του ΕΑΜ για ταξική επικράτηση. Επρόκειτο για μία επιλεκτική ανάγνωση των συμβάντων, σαφώς υπαγορευμένη από το κλίμα του Εμφυλίου.

Για παράδειγμα, στο δεύτερο σκέλος της κατηγορίας που αποδίδονταν σε έντεκα μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας του λόχου του Π. Κατσαρέα, συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου, και αφορούσε πέντε ανθρωποκτονίες εκ προμελέτης, που φέρονταν ότι διέπραξαν κατά Εαμιτών στα χωριά της μεσσηνιακής Μάνης, Πλάτσα και Νομητοί και στον Βαχό Γυθείου, το Δικαστήριο, όπως φάνηκε από το σκεπτικό της παραπομπής τους, δεν αμφέβαλε ότι έγιναν αυτά, *“αλλά δεν εστρέφοντο κατά των καθ’ ών ένεκα της δράσεως αυτών κατά του εχθρού αλλά κατευθύνοντο εναντίον των πολιτικών αντιπάλων των κατηγορουμένων και υπό τήν έννοιαν ταύτην εξετελέσθησαν διότι είναι βεβαιωμένον ότι οι καθ’ ών αύται δεν είχαν δράσιν κατά του εχθρού αλλά επεδίωκον διά του αναπτυχθέντος αγώνος την εις την επικράτησιν του εαυτών πολιτικού και κοινωνικού συστήματος εν Ελλάδι ου ένεκα εξερράγη η μεταξύ των δύο παρατάξεων εμφύλιος σύρραξις.”* Το αποτέλεσμα ήταν να επικαλεστεί αναρμοδιότητα για τις πράξεις των δολοφονιών και να παραπέμψει τους κατηγορούμενους να δικαστούν από Ποινικά δικαστήρια.⁹³⁰

Με την τακτική, τώρα, της μετάθεσης του κινήτρου του αδικήματος από το πολιτικό στο προσωπικό αποφεύγονταν και το δεύτερο εμπόδιο που ορθώνονταν για την απαλλαγή των κατηγορούμενων. Σε άλλο βούλευμα, το Συμβούλιο δήλωσε αναρμοδιότητα να εκδικάσει την υπόθεσή του κατηγορούμενου Π. Χρ., ο οποίος σε επιδρομή των Ταγμάτων στο χωριό

⁹³⁰ Βούλευμα 321 \ 14-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

Καρνάσιο στις 28 Αυγούστου 1944, φέρεται να φόνευσε τον τραυματισμένο Κ.Χρ.Δ., μετά από μάχη που δόθηκε εκεί, δίνοντάς του, μάλιστα, τη χαριστική βολή. Το σκεπτικό της απόφασης κατέληγε πως η δολοφονία του Κ.Χρ.Δ. *“δεν φέρει κατά την κρίσιν του Συμβουλίου τον χαρακτήρα της παραβάσεως του εδ. ζ της υπ’ αριθμ. 6\45 ΣΠ[...] καθ’ όσον δεν προέκυψεν ότι εγένετο ένεκα της δράσεως του παθόντος κατά του εχθρού, αλλά φέρει τον χαρακτήρα κοινού φόνου.”*⁹³¹ Το ίδιο έγινε και με τον φόνο του Γ. Κοτρώτση στον Μελιγαλά για τον οποίο είχαν κατηγορηθεί εννέα μέλη των Τ\Α, καταγόμενοι κυρίως από το χωριό Κορυφάσιο.⁹³²

Ακόμα και ο φόνος του δεκαεννιάχρονου μαθητή Γ. Φ., από τρία μέλη του Τ\Α Μελιγαλά δεν έγινε κατά το Συμβούλιο ένεκα της αντιστασιακής δράσης του θύματος, αλλά για προσωπικούς λόγους.⁹³³ Ήταν, άλλωστε, η μόνη κατηγορία που απέμενε για να οδηγηθεί η υπόθεση στο δικαστήριο, καθώς αφορούσε πράξεις βίας των κατηγορουμένων εναντίον των θυμάτων για την αντιστασιακή τους δράσης. Συγκεκριμένα, οι κατηγορούμενοι είχαν καταγγεληθεί, εκτός των άλλων, επειδή τον Αύγουστο του 1944 *“μετέβησαν μετ’ άλλων εις την εν χωρίω Κορυφασίω κείμενην οικίαν του παθόντος Γ. Φ. τον ωδήγησαν εις τινά απόστασιν και αμφότεροι οι κατηγορούμενοι εκ συστάσεως εφόνευσαν αυτόν διά των πλήρων πυρίτιδος και σφαιρών πυροβόλων όπλων των”*. Σε αυτό το σημείο οι καταθέσεις των μαρτύρων καθόρισαν περισσότερο από κάθε τι άλλο και την έκβαση της υπόθεσης: *“Ωσαύτως εκ του συνόλου της ενεργηθείσης ανακρίσεως δεν προέκυψαν ότι οι ανωτέρω εμπρησμοί, ο φόνος του μαθητού Γ.Δ.Φ. και η απόπειρα φόνου κατά του Γ. Στρ. και δι’ άς κατηγορούνται οι ως άνω κατηγορούμενοι εγένοντο ένεκα της δράσεως των παθόντων Ελλήνων κατά του εχθρού.”*⁹³⁴

Οι πιέσεις που ενδεχομένως ασκήθηκαν σε μάρτυρες και μηνυτές σε συνδυασμό με το ήδη διαμορφωμένο αντιεαμικό κλίμα, οδήγησαν ακόμα και τη μητέρα του άτυχου μαθητή, να αποδώσει τον φόνο *“εις προσωπικούς λόγους των εκ Κορυφασίου ανδρών του Τάγματος Ασφαλείας, ούς είχαν εναντίον των παθόντων ομοχωρίων των.”* Έτσι, αφαιρέθηκε από την κατηγορία η πολιτική της διάσταση που την καθιστούσε και αξιόμεμπτη από το συγκεκριμένο Δικαστήριο και μετατοπίστηκε στο καθαρά ποινικό πλαίσιο. Η κατάληξη ήταν

⁹³¹ Βούλευμα 444 \ 18-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹³² Βούλευμα 471 \ 6-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹³³ Βούλευμα 495 \ 27 -11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹³⁴ Βούλευμα 495 \ 27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

το Δικαστήριο να μην ασκήσει κατηγορία για τις πράξεις εμπρησμού και να επικαλεστεί αναρμοδιότητα για τον φόνο του μαθητή και την απόπειρα φόνου εναντίον του άλλου συγχωριανού του.⁹³⁵

Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν σε δεκαέξι από τα είκοσι ένα βουλεύματα, που αφορούσαν υποθέσεις ένοπλης συνεργασίας με τους Γερμανούς και οι κατηγορίες που διατυπώνονταν ήταν καθαρά για φόνους που διέπραξαν τα μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας, το Συμβούλιο του ΕΔΔ Καλαμών να επικαλεστεί αναρμοδιότητα να τις εκδικάσει και να τις παραπέμψει στα αρμόδια ποινικά δικαστήρια. Έτσι, παραπέμφθηκαν να δικαστούν εκεί 113 κατηγορούμενοι, ενώ άλλοι 44 απαλλάχτηκαν - οι τρεις αναγκαστικά λόγω θανάτου. Επρόκειτο για τον σκληρό πυρήνα των Ταγμάτων Ασφαλείας που πέρα από τις καταδόσεις και τις συλλήψεις, όπως φάνηκε από τα βουλεύματα, διενεργούσε και εκτελέσεις. Το σημαντικότερο, όμως, στοιχείο που εγγράφεται σε αυτές τις υποθέσεις, ήταν ότι με τις μεθοδευμένες αποφάσεις του Ειδικού Δικαστηρίου καταφέρονταν ένα δεύτερο πλήγμα στα θύματα, ηθικό αυτή τη φορά, καθώς οι ετυμηγορίες των Συμβουλίων μετέτρεπαν το πλεονέκτημα της αντιστασιακής δράσης που τα εξύψωνε, σε μία ταπεινή προσωπική διαφορά που εκτρέπονταν σε ένα έγκλημα του κοινού ποινικού δικαίου.

⁹³⁵ Ο.π.

9.10. Η ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΗ ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΙΤΑΛΟΥΣ

Οι περιπτώσεις παραπομπής σε δίκη των κατηγορουμένων για ένοπλη συνεργασία με τους κατακτητές, αφορούσαν πράξεις συνεργασίας, όπου αποδεδειγμένα είχαν γίνει με πρόθεση προδοσίας και με τρόπο πιεστικό για τον λαό.⁹³⁶ Χωρίς να μπορούμε να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα, λόγω της έλλειψης από την έρευνα ενός μεγάλου μέρους των βουλευμάτων του ΕΔΔ Καλαμών, με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία, το Συμβούλιο φαίνεται να λαμβάνει ως τέτοιες, περισσότερο τις υποθέσεις συνεργασίας με τους Ιταλούς και κάποιες από εκείνες που αφορούσαν την οικονομική συνεργασία με τους κατακτητές. Δεν εξηγείται διαφορετικά η απαλλαγή της συντριπτικής πλειοψηφίας των κατηγορουμένων για ένοπλη συνεργασία με τους Γερμανούς ή η παραπομπή ενός μέρους αυτών να δικαστούν από ποινικά δικαστήρια. Μόνο σε δώδεκα βουλεύματα φάνηκε ότι το Συμβούλιο εξαντλούσε την όποια αυστηρότητα μπορούσε να επιδείξει στις αποφάσεις του, παραπέμποντας να δικαστούν από το ΕΔΔ Καλαμών ένα μέρος των κατηγορουμένων που αναφέρονταν σε αυτά, συνολικά 26, εκ των οποίων οι περισσότεροι κατηγορούνταν για συνεργασία με τις ιταλικές αρχές Κατοχής, για καταδόσεις και εκβιασμούς κατά Ελλήνων και Συμμάχων τους, κυρίως Άγγλων και Κυπρίων στρατιωτών, ενώ κάποιοι λιγότεροι για οικονομική συνεργασία.

Όπως συνάγεται από το προανακριτικό υλικό, περισσεύουν οι υποθέσεις κατάδοσης, σύλληψης, ακόμα και εκτέλεσης Άγγλων στρατιωτών, αποκομμένων στη νότια Πελοπόννησο, από συνεργάτες των Ιταλών που δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι λειτουργούσαν ως “κυνηγοί κεφαλών.” Ο κοινοτάρχης της Αράχωβας, που είδαμε παραπάνω,⁹³⁷ με τους δύο συγκατηγορουμένους του, παραπέμπεται ενώπιον του Ειδικού Δικαστηρίου με κατηγορητήριο για πράξη που χαρακτηρίζεται στο βούλευμα ως “*ατιμωτική και κατάπτυστος ήν εξετέλεσαν οι ως άνω τρεις ανάξιοι ατυχώς Έλληνες την καταγωγήν κατηγορούμενοι και ήτις ωδήγησεν εις την αιχμαλωσίαν, αν μη εις τον θάνατον έναν Υπαξιόν Συμμάχου χώρας όστις ομού μετ’ άλλων συμπατριωτών των εστάλη εις ενίσχυσιν της υπέρ πάντων και εναντίον δύο Αυτοκρατοριών αγωνιζομένης μικράς αλλά ενδόξου πατρίδος ημών.*” Επρόκειτο, όπως είδαμε, για την κατάδοση και σύλληψη Άγγλου στρατιώτη από τους Ιταλούς τον Σεπτέμβριο του 1942 στο χωριό Αράχωβα Λεύκτρου. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ο κοινοτάρχης αυτός

⁹³⁶ Δ. Κουσουρή, ο.π., σελ. 465.

⁹³⁷ βλ. σελ. 71.

απέκτησε το αξίωμά του αφού πρώτα είχε καταδώσει τον τέως πρόεδρο της Κοινότητας Β. Ν. *“ως μόνον τροφοδοτούντα Άγγλους στρατιώτας, ίνα απολυθή των φυλακών”* όπου είχε εγκλειστεί μαζί με αυτόν *“και αναλάβη ούτος την προεδρείαν της κοινότητος, όπερ και εγένετο.”*⁹³⁸

Το ίδιο έγινε και με τους Π. Ευ. Κ., Στ. Δ. Τ. και Γ.Κ.Π. που καταγγέλλθηκαν επίσης, επειδή ανέλαβαν υπηρεσία στις ιταλικές αρχές Κατοχής, διενήργησαν προπαγάνδα για λογαριασμό τους και *“Κατέδωσαν εις τον εχθρόν Έλληνας υπηκόους [...] ως και ξένους υπηκόους, ήτοι Άγγλους αξιωματικούς και στρατιώτας.”* Σύμφωνα με την εισήγηση του Αντεπιτρόπου ο πρώτος κατηγορούμενος σύμψηξε ομάδα μαζί με τους άλλους δύο και *“γενόμενοι επιλήσμονες των προς την πατρίδα καθηκόντων τους, ανέλαβον υπηρεσίαν παρά τω εχθρώ. Εις την υπηρεσίαν ταύτην διατελούντες εξαπέλυσαν αγρίαν τρομοκρατίαν κατά των κατοίκων των χωρίων της περιφερείας του. Εν συνεχεία δε κατεδίωξαν μετά φανατισμού και μίσους πάντα Άγγλον παραμένοντα από τας υποχωρούσας μονάδας του Αγγλικού στρατού, δύο των οποίων κετέδωσεν εις τον εχθρόν και συνελήφθησαν.”* Το Συμβούλιο δεν μπορούσε παρά να παραπέμψει τους κατηγορούμενους σε δίκη, καθώς συλλήβδην οι μάρτυρες επιβεβαίωναν ό,τι διασταυρώσαμε και από σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, ειδικά για τη δράση του πρώτου κατηγορούμενου, ότι, δηλαδή, αποτελούσε μάστιγα για τον τοπικό πληθυσμό και τους Άγγλους διωκόμενους στρατιώτες.⁹³⁹ Η δράση του, μάλιστα, υπήρξε και αφορμή για να δράσει εκεί δυναμικά για πρώτη φορά σε ολόκληρη την Πελοπόννησο, η αντιστασιακή ομάδα της Σαϊδόνας.⁹⁴⁰

Δε συνέβαινε, όμως, το ίδιο με εκείνους που συνεργάζονταν με τους Ιταλούς και συνέχιζαν τη συνεργασία τους με τους Γερμανούς μέσα από τα Τάγματα. Η συμμετοχή τους σε αυτά εξάγνιζε το παρελθόν τους σε σημείο, που δεν θα ήταν παρακινδυνευμένο να πούμε ότι η δράση τους στα Τάγματα Ασφαλείας, λίγο απέιχε από το να εκλαμβάνεται τελικά από το δικαστήριο ως τεκμήριο αθωότητας περισσότερο, παρά ενοχής των κατηγορουμένων για τις συγκεκριμένες υποθέσεις. Ο Π. Χ., κατηγορούνταν μαζί με τον Σπ. Μπ. για τη δράση τους επί ιταλικής κατοχής στο χωριό Δεσσύλα, επειδή τον Φεβρουάριο του 1943 κατέδωσαν στους Ιταλούς τους συγχωριανούς τους, Χρ. Ι. Α., Ευ. Κ., Ν. Μπ. και Γ.

⁹³⁸ Βούλευμα 454 \ 29-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹³⁹ Βούλευμα 481\17-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας, Δίκες 9-15\24-5-1946, 34-35 \ 8-4-1948, ΓΑΚ Μεσσηνίας. \ Π. Μούτουλας, ο.π., σελ. 54.

⁹⁴⁰ βλ. υποσ. 207 της παρούσης εργασίας.

Οι, με αποτέλεσμα τη μακρά φυλάκισή τους στην Τρίπολη και την εκτέλεση του τελευταίου στα Τρίκαλα. Και οι δύο απαλλάχτηκαν με βούλευμα με τη συνήθη αιτιολογία ότι *“δεν προέκυψαν ικαναί και αποχρώσαι ενδείξεις ενοχής των κατηγορουμένων όπως δημοσία στηρίξωσι την κατ’ αυτού κατηγορίαν.”* Το Συμβούλιο πρόθυμα αποδέχτηκε την πρόταση του Αντεπιτρόπου για απαλλαγή των κατηγορουμένων, στην οποία, μεταξύ άλλων, δεν είχε παραλείψει, κατά την πάγια τακτική των Δικαστηρίων, να εκτρέψει το κίνητρο της καταγγελλόμενης πράξης από την προδοσία στην πολιτική αντιπαλότητα, διαπιστώνοντας ότι *“Ο μηνυτής κατεμήνυσε τον κατηγορούμενον προς εκδίκησιν δι’ άλλας αφορμάς, ας έχουσι μεταξύ των λόγω αντιθέτων πολιτικών φρονημάτων.”*⁹⁴¹

Όπως πληροφορούμαστε από άλλα βουλεύματα, ο Π.Χ. ανέπτυξε δράση και με τα Τάγματα Ασφαλείας επί γερμανικής Κατοχής. Ενέχονταν μάλιστα σε δύο δολοφονίες στο χωριό Καρνάσιο, στην πρώτη, όταν στις 28 Αυγούστου 1944 σε επιδρομή των Ταγμάτων ως επικεφαλής αποσπάσματος φόνευσε τον τραυματισμένο Κ.Χρ. Δ., όπως είδαμε προηγούμενα, δίνοντάς του μάλιστα και την χαριστική βολή, και στη δεύτερη κατά του Φ. Τζ. στο πρώτο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου στο ίδιο χωριό. Για τις υποθέσεις αυτές το Δικαστήριο επικαλέστηκε αναρμοδιότητα να τις εκδικάσει, καθώς δεν αναγνώρισε ότι οι δολοφονίες προέκυψαν ένεκα της δράσης των θανόντων κατά του εχθρού αλλά ότι είχαν τα χαρακτηριστικά του κοινού φόνου.⁹⁴² Επιπλέον, την προηγούμενη μέρα από την έκδοση του τελευταίου βουλεύματος κηρύχτηκε αθώος, λόγω αμφιβολιών, σε υπόθεση που κατέληξε στο ακροατήριο, με την κατηγορία της συνεργασίας, αν και δεν παρουσιάστηκε να δικαστεί, όπως θα δούμε πιο αναλυτικά παρακάτω. Η σύνθεση του δικαστηρίου με την εξαίρεση των λαϊκών μελών ήταν ίδια με εκείνη των Συμβουλίων που εξέδωσαν και τα απαλλακτικά βουλεύματα.⁹⁴³

Σε άλλη υπόθεση, ο Αρ. Π. από την Πολιάνα Λεύκτρου κατηγορήθηκε ότι μαζί με τον γνωστό συνεργάτη των Ιταλών, ιερέα Γ. Γαϊτάνη ή παπαγαϊτάνη, *“...κατά τας απαισίας μνήμης έτη της εν Ελλάδι εχθρικής κατοχής φίλα προσκείμενος προς τον εχθρόν (Ιταλούς) εν τω χωρίω Πολιάνα- Λεύκτρου κατέδωσαν εις τον εχθρόν (Ιταλούς) τους κατέχοντας πολεμικά όπλα και τρόφιμα Έλληνας Γ. Π., Σ. Π. και άλλους άγνωστους εισέτι τη ανακρίσει και*

⁹⁴¹ Βούλευμα 472 \ 6-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁴² Βουλεύματα 444 \ 18-10-1947, 487 \ 22-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁴³ Δίκη 44 \ 21-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

ενήργησαν διά την ανακάλυψιν και σύλληψιν αυτών...” επειδή άνηκαν σε ομάδες αντιστάσεως.⁹⁴⁴ Ο Αρ. Π. αργότερα ανέπτυξε αξιοσημείωτη δράση με τα τοπικά Τάγματα Ασφαλείας και φέρεται να συμμετείχε στην ομάδα που καταγγέλθηκε ότι τον Ιανουάριο του 1944 στο χωριό Καλλιανείικα Αβίας κατέδωσε δεκαοκτώ Έλληνες πολίτες στους Γερμανούς που τους εκτέλεσαν. Επιπλέον ενήργησε για τη σύλληψη άλλων πενήντα στην Καλαμάτα την ίδια περίοδο.⁹⁴⁵

Το Συμβούλιο έκρινε ότι δεν συνέτρεχε λόγος να παραπεμφθεί ο Αρ. Π. σε δίκη για καμία από τις κατηγορίες που του αποδίδονταν, ούτε για εκείνη της συνεργασίας με τους Ιταλούς, σε αντίθεση με τον συγκατηγορούμενό του που παραπέμφθηκε. Φαίνεται ότι, μεταξύ άλλων, ελήφθη σοβαρά υπόψη από το Συμβούλιο ο ισχυρισμός του κατηγορούμενου ότι οι μηνυτές του κινήθηκαν από εμπάθεια γιατί “ ούτος εθνοφύλαξ τυγχάνων μετέπειτα κατεδίωξεν τους μάρτυρας τούτους και τους συνέλαβε ως εμπορευμένους κατ’ αυτόν υπό μη Εθνικών φρονημάτων.”⁹⁴⁶ Έτσι αθωώνεται σε δίκη και ο Ι. Σπ. από τη Σαϊδώνα, ανθυπασπιστής του ελληνικού στρατού το 1948, όταν εκδικάζεται η υπόθεσή του που αφορά την κατάδοση στους Ιταλούς δύο συγχωριανών του, του Σ. Ξ. και του Ν. Κλ., με αποτέλεσμα τη φυλάκισή τους. Μαζί με τους συλληφθέντες παραδόθηκε στις ιταλικές αρχές και ένας φάκελος που βρέθηκε επάνω τους και περιείχε προκηρύξεις της ΡΑΦ, που αφορούσαν, δηλαδή, τον κοινό συμμαχικό αγώνα.⁹⁴⁷

Η ενσωμάτωση των κατηγορουμένων για δωσιλογισμό στους κατασταλτικούς κρατικούς μηχανισμούς στη μεταβαρκιζιανή περίοδο εξασφάλιζε βέβαιη ατιμωρησία. Όσοι υπηρετούσαν στον στρατό, στην Εθνοφυλακή, στη Χωροφυλακή ή ακόμα στις παραστρατιωτικές ομάδες που συστήνονταν για τη δίωξη των κομμουνιστών, ήταν βέβαιο ότι απαλλάσσονταν από την οποιαδήποτε κατηγορία, έστω κι αν αυτή αφορούσε αδικήματα που συντελέστηκαν επί ιταλικής Κατοχής. Οι εξόφθαλμες αποφάσεις του Συμβουλίου επιβεβαίωναν την πλήρη αντιστροφή των πραγμάτων στη νέα πραγματικότητα της μεταβαρκιζιανής περιόδου, όπου οι συνεργάτες με τις κατοχικές δυνάμεις, έχοντας ενταχθεί στους κόλπους της

⁹⁴⁴ Βούλευμα 465 \30-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁴⁵ Βούλευμα 493 \27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας. \ Σε άλλο βούλευμα, του αποδίδονταν μία επιπλέον κατηγορία, ότι το τελευταίο δεκαήμερο του Αυγούστου του 1944 συμμετείχε μαζί με άλλους και σε εμπρησμούς στο χωριό Θαλάμες. (Βούλευμα 460 \ 29-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

⁹⁴⁶ Βούλευμα 465, ο.π.

⁹⁴⁷ Δίκη 13\31-1-1948, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

εθνικοφροσύνης, μετατράπηκαν από θύτες σε θύματα που διώκονται άδικα, ενώ τα θύματα, σε αντεθνικώς δρώντες θύτες.

Τα βουλεύματα αυτά προσφέρονται επιπλέον για να δειχθεί και η ιδιαίτερη ευαισθησία με την οποία τα Συμβούλια αντιμετώπιζαν υποθέσεις που αφορούσαν πράξεις βίας κατά Άγγλων στρατιωτών. Εντύπωση προκαλεί η ενδελεχής περιγραφή των συμβάντων που συνιστούν τις καταγγελλόμενες πράξεις κατά των Άγγλων στρατιωτών, κάτι που τις περισσότερες φορές απουσιάζει από τα βουλεύματα που εξετάζουν υποθέσεις πράξεων βίας κατά Ελλήνων υπηκόων από τα Τ.Α., ακόμα κι αν αφορούν την αφαίρεση ζωών. Σε αρκετά τέτοια βουλεύματα είτε δεν αναφέρονται καθόλου τα ονόματα των νεκρών ή αναφέρονται κάποια μόνο, ενώ τα υπόλοιπα καλύπτονται από την διεκπεραιωτική φράση “κλπ.”

Και πάλι, όμως, η ευαισθησία των Συμβουλίων επιδεικνύονταν επιλεκτικά και απουσίαζε όταν εμπλέκονταν σε υποθέσεις κατάδοσης Άγγλων στρατιωτών και κατηγορούμενοι που αργότερα πρωτοστάτησαν με τη δράση τους στα Τάγματα Ασφαλείας, προκειμένου αυτοί να απαλλαγούν. Σε δίκη του Γ.Ι.Σκ. από το χωριό Νομητσί, ενός από τα μέλη των Ταγμάτων που έδρασαν στη μεσσηνιακή Μάνη, ο οποίος κατηγορούνταν ότι κατέδωσε στους Ιταλούς τρεις Άγγλους στρατιώτες το 1941, το Δικαστήριο τον αθώωσε το 1947, παρά την ενοχοποιητική πρόταση του Ειδικού Επιτρόπου.⁹⁴⁸ Ο εν λόγω κατηγορούμενος εμπλέκονταν επιπλέον και σε μια σειρά πράξεων βίας, εμπρησμών, καταδόσεων και φόνων, που είχαν καταγγελθεί κατά κατοίκων χωριών της μεσσηνιακής Μάνης, όπου δρούσε ως μέλος των Τ.Α. Για αυτές, όμως, τις υποθέσεις, τα Συμβούλια του ΕΔΔ τον είχαν παραπέμψει να δικαστεί από ποινικά δικαστήρια, προφασιζόμενα αναρμοδιότητα, με την αιτιολογία ότι οι πράξεις έφεραν τα χαρακτηριστικά των αδικημάτων του κοινού ποινικού δικαίου.⁹⁴⁹

⁹⁴⁸ Δίκη 51 \29-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας

⁹⁴⁹ Βουλεύματα 321 \14-6-1947, 450 \18-10-1947, 460 \29-10-1947, 494 \27-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

Κεφ. 10:**ΔΙΚΕΣ ΔΩΣΙΛΟΓΩΝ ΣΤΟ ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟ**

Εκτός από τα βουλεύματα που εξέδωσε το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καλαμών, εκδίκασε επιπλέον 438 υποθέσεις, από τις οποίες οι 124 αφορούσαν παραβάσεις της ΣΠ 6 \ 1945 *”Περί επιβολής κυρώσεων κατά των συνεργασθέντων μετά του εχθρού.”*⁹⁵⁰ Οι ποινές που επιβλήθηκαν, με την εξαίρεση μιας περίπτωσης που αφορούσε τη δήμευση περιουσιακών στοιχείων, κυμαίνονταν από εξάμηνη φυλάκιση μέχρι την ισόβια κάθειρξη και την ποινή του θανάτου. Η τελευταία, μάλιστα, επιβλήθηκε σε έξι κατηγορούμενους. Στην περίπτωση δύο εξ αυτών, που κατηγορούνταν για τη δολοφονία Άγγλων στρατιωτών, οι ποινές επιβλήθηκαν δις.⁹⁵¹

Μεταξύ των πρώτων που καταδικάστηκαν σε θάνατο ήταν ο Ευ. Μαγγανάς, ερήμην, για τη συμμετοχή του στις καταδόσεις και τις συλλήψεις που έγιναν στο μπλόκο της 5^{ης} Φεβρουαρίου στην Καλαμάτα⁹⁵² και ο εργολάβος Στ. Ραυτόπουλος, για πράξεις που ενέπυταν στις παραγράφους ια' και ιβ' του άρθρου 1 της ΣΠ 6\1945 και αφορούσαν την οικονομική συνεργασία με τους κατακτητές, και συγκεκριμένα την κατασκευή μεγάλων οχυρωματικών έργων και επιτάξεις ιδιών για λογαριασμό των αρχών Κατοχής.⁹⁵³ Επρόκειτο περισσότερο για εκτονωτικές καταδίκες, που σκοπό είχαν να ικανοποιήσουν το κοινό αίσθημα που ανέμενε με ιδιαίτερο ενδιαφέρον την έναρξη των δικών για την τιμωρία των δωσιλόγων. Αυτό, άλλωστε, αποδεικνύεται και από τη συγκέντρωση που παρατηρείται στις περισσότερες καταδικαστικές αποφάσεις κατά τα δύο πρώτα έτη της λειτουργίας του ΕΔΔ - με έμφαση στο πρώτο - και τη φθίνουσα πορεία που ακολουθούν αργότερα. Με τις καταδίκες αυτού του είδους το Δικαστήριο κατάφερνε να μεταθέτει τη βαρύτητα των καταγγελλόμενων πράξεων από την ένοπλη συνεργασία, που ήταν και το ουσιώδες, σε ζητήματα που αφορούσαν είτε την οικονομική συνεργασία - σε υποθέσεις που ήταν, άλλωστε, ελάχιστες στη Μεσσηνία με βάση την αποδελτίωση του συγκεκριμένου υλικού που

⁹⁵⁰ Για τις υποθέσεις αυτές εκδόθηκαν 78 αθωωτικές αποφάσεις και 46 καταδικαστικές. Οι υπόλοιπες δίκες αφορούσαν λιπομαρτυρίες, λιπενορκίες, ανακοπές προηγούμενων αποφάσεων, αιτήσεις ενόρκων για άδεια ή κατηγορουμένων για διακοπή προφυλάκισης κ.α. (βλ. Α. Σκούρα, *Δίκες Δωσιλόγων στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καλαμών (1945 – 1953)*, <http://www.academia.edu/>) Για μία αναλυτική παρουσίαση της δραστηριότητας του Ειδικού Δικαστηρίου Καλαμών με βάση τα πρακτικά των δικών, ο.π.

⁹⁵¹ Δίκες 9-15 \ 24-5-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁵² Δίκες 80-81 \ 23-11-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁵³ Δίκες 53-60 \ 9-11-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

είχαμε στη διάθεσή μας⁹⁵⁴ είτε τη συνεργασία με τις ιταλικές Αρχές Κατοχής που ήταν και οι περισσότερες.⁹⁵⁵ Στην περίπτωση του Μαγγανά, η ευκολία με την οποία το Δικαστήριο επέβαλε την εσχάτη των ποινών, μοναδική άλλωστε βαριά καταδίκη για ένοπλη συνεργασία με τις γερμανικές αρχές Κατοχής, φαίνεται ότι δεν ήταν άσχετη με την απουσία του και την πιθανότητα να μην εκτελεστεί ποτέ, όπως και συνέβη.⁹⁵⁶

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ	1945	1946	1947	1948	1949	1950-53
< έτος	1	-	3	-	-	-
1-5 έτη	4	4	2	1	-	-
5-10 έτη	7	-	1	-	1	-
10-20 έτη	1	3	1	-	5	1
ισόβια δεσμά	1	-	-	2	1	-
θανατική καταδίκη	3	3	-	-	-	-

Πίνακας 5 : Ποινές που επιβλήθηκαν από το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καλαμών.

Οι ποινές αυτές ουδόλως αφορούσαν τους ένοπλους συνεργάτες, που ήταν, άλλωστε, και οι λιγότεροι, καθώς λίγες σε σχέση με το σύνολο ήταν και οι υποθέσεις που αφορούσαν πράξεις βίας, καταδόσεις και συλλήψεις που διαπράχθηκαν από μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας και έφτασαν στην αίθουσα του Εφετείου Καλαμάτας, όπου έδρευε το ΕΔΔ Καλαμών,⁹⁵⁷ αφού οι περισσότεροι κατηγορούμενοι είχαν απαλλαγεί με βουλεύματα ή οι υποθέσεις τους είχαν παραπεμφθεί σε ποινικά δικαστήρια. Οι καταδίκες αφορούσαν κυρίως τους κατηγορούμενους για συνεργασία με τις Ιταλικές κατοχικές αρχές και συγκεκριμένα για καταδόσεις και συλλήψεις Άγγλων στρατιωτών, Ελλήνων αξιωματικών και πολιτών, καθώς και

⁹⁵⁴ Δίκες 29\18-10-1945, 50\6-11-1945, 53-60\9-11-1945, 74\20-11-1945, 1-4\29-5-1947, 32\29-10-1947, 16\14-2-1948, 57-58\28-6-1948, 61-63\1948, 80\28-8-1948, 65\30-8-1949, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁵⁵ Ο εθνικόφρων Τύπος της Μεσσηνίας είχε επικεντρωθεί από πολύ νωρίς στην περίπτωση του κατηγορούμενου εργολάβου - μηχανικού Σταύρου Ραυτόπουλου, σχεδόν δαιμονοποιώντας τον και αποπροσανατολίζοντας με αυτόν τον τρόπο την κοινή γνώμη από τις ουσιαστικότερες υποθέσεις της ένοπλης συνεργασίας. Σε δημοσίευμα της εφημερίδας *Εθνικός Αγών*, πριν ακόμα ξεκινήσει η δίκη του, ούτε καν η λειτουργία του ΕΔΔ Καλαμών διαβάζουμε: *“Η Δικαιοσύνη αυστηρά, ψυχρά και δικαία θα κάμη το καθήκον της, τιμωρούσα δεόντως τον εγκληματίαν. Ο Ραυτόπουλος αφού εισέπραξεν θα πληρώση.”* (*“Ο Δοσίλογος Ραυτόπουλος,”* εφ. *Εθνικός Αγών*, 27 Αυγούστου 1945.)

⁹⁵⁶ Α. Σκούρα, ο.π. σελ. 10, όπου και η διαπίστωση ότι η επιβολή βαρύτερων ποινών από το ΕΔΔ Καλαμών χαρακτήριζε γενικά τις περιπτώσεις απόντων κατηγορουμένων, ενώ για τους παρόντες το Δικαστήριο επιφύλασσε ηπιότερες. \ Το ίδιο συνάγεται και από τη μελέτη των δικών του ΕΔΔ Πατρών με την επισήμανση ότι οι απόντες κατηγορούμενοι ήταν και οι ιδεολογικά ταυτισμένοι με τις κατοχικές δυνάμεις, ανήκαν, δηλαδή, στον σκληρό πυρήνα των δωσιλόγων, που πιθανότατα διέφυγαν μαζί τους, σε αντίθεση με τους μαυραγορίτες και τους καταδότες που παρέμειναν, οι οποίοι καταδικάζονται σε πολύ ηπιότερες ποινές. (Γ. Νικητόπουλος, ο.π., σελ. 161-162.)

⁹⁵⁷ Δίκες 21,22\1945, 33\1945, 39\1945, 48\1945, 68\1945, 72\1945, 73\1945, 80,81\1945, 37\1946, 55\1946, 7-8\1947, 12\1947, 10\1947, 14,15\1947, 11,19,40\1947, 41,42,43\1947, 44\1947, 5\1948, 6\1948, 84\1948, 97,98\1948, 65\1949, 76,77\1949, 8-10\1950, 15\1950, ΑΒΕ 305, Β. 1900 και 1901, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

φόνους Άγγλων, όπως στην περίπτωση των δύο κατηγορουμένων που τους επιβλήθηκε δις η εσχάτη των ποινών.⁹⁵⁸ Κάποιοι λιγότεροι καταδικάζονταν και για οικονομική συνεργασία, ανάμεσα στις λίγες υποθέσεις αυτού του είδους που έφτασαν στο Ειδικό Δικαστήριο. Αυτό που προκαλεί εντύπωση και πάλι, είναι η παρουσία οκτώ στελεχών και απλών μελών του ΕΑΜ, ως κατηγορουμένων σε δίκες του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων, οι οποίοι καταδικάζονται με ποινές που κυμαίνονταν από πέντε έτη έως και την ισόβια κάθειρξη. Πρόκειται για τις ποινές που επιβλήθηκαν τα έτη 1949 και 1950, όπως φαίνεται στον προηγούμενο πίνακα, οι οποίες αποδόθηκαν για λόγους που έκρινε το Δικαστήριο ότι αφορούσαν την εμπλοκή των κατηγορουμένων σε υποθέσεις πράξεων βίας κατά ανταρτών του ΕΣ ή αντιπάλων του ΕΑΜ, εξαιτίας της δράσης τους υπέρ του Συμμαχικού αγώνα.⁹⁵⁹ Η δραστηριότητα του Ειδικού Δικαστηρίου τα τελευταία έτη της λειτουργία του, εκτός από την υποτονικότητα που την χαρακτηρίζει, καθώς εκδικάζονται περισσότερο υποθέσεις ψευδομαρτυρίας, λιπενορκίας, συμψηφισμού ποινών, λιπομαρτυρίας, αναβολών κλπ., φέρει και αυτό το χαρακτηριστικό, της υπαγωγής σε δίκες εαμικών μελών και στελεχών.

Όταν, λοιπόν, οι υποθέσεις που αφορούσαν την ένοπλη συνεργασία έφταναν στο ακροατήριο, οι κατηγορούμενοι αθωνόνταν λόγω αμφιβολιών, όπως έγινε σχεδόν με όλους τους κατηγορούμενους που κατηγορούνταν για πράξεις βίας που συντελέστηκαν κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής συμμετέχοντας στα Τάγματα, για καταδόσεις και συλλήψεις και γενικότερα για υπηρεσίες που προσέφεραν στους Γερμανούς και αφορούσαν

⁹⁵⁸ Φυσικά υπήρχαν και οι εξαιρέσεις και μάλιστα, αρκετές. Σε αυτές υπάγονταν περιπτώσεις, όπως εκείνες των κοινοταρχών των χωριών Μηλέας, Αράχωβας Λεύκτρου και Παπαφλέσα, πρωταγωνιστών της τοπικής διαμεσολάβησης, που είδαμε προηγούμενα να παραπέμπονται να δικαστούν στο ΕΔΔ με τα βουλεύματα υπ. αρ. 478, 454 και 459 του 1947. Τελικά αθωώθηκαν από όλες τις κατηγορίες που τους βάριαν για κλοπές τροφίμων, κακοποιήσεις πολιτών, καταδόσεις και συλλήψεις Άγγλων στρατιωτών που είχαν ως αποτέλεσμα σε ορισμένες περιπτώσεις την εκτέλεσή τους. Η παραπομπή τους με βουλεύματα για να δικαστούν φαίνεται ότι είχε λειτουργήσει, όπως και σε άλλες περιπτώσεις, εκτονωτικά στην αρχή, αλλά αργότερα, μεσούντος του Εμφυλίου, ακυρώθηκε. (Δίκες 19-20 \ 11-3-1948, 21-22 \ 11-3-1948, 18 \ 14-2-1948.) \ \ Ανάλογη στάση κράτησε το Δικαστήριο και απέναντι στους κατηγορούμενους που συνέχιζαν τη δράση τους και επί γερμανικής Κατοχής, όπως ο Γ. Σκ. από το χωριό Νομιστή, ο οποίος αθωνόταν "σκανδαλωδώς" για την πράξη της κατάδοσης στους Ιταλούς τριών Άγγλων στρατιωτών τον Νοέμβριο του 1941, ενώ δεν παρίσταται καν στη συνεδρίαση, φερόμενος επιπλέον ως πρόσωπο αγνώστου διαμονής. Τη δράση του με τα Τ\Α παρακολουθήσαμε μέσα από τα βουλεύματα του ΕΔΔ Καλαμών με αριθμούς 321\ 14-6-1947, 450\ 18-10-1947, 460\ 29-10-1947 και 494\ 27-11-1947. (Δίκη 51 \ 29-11-1947.) \ \ Ίδιας αντιμετώπισης τυγχάνει και ο Κ. Δ. Αλ. από το χωριό Τσουκαλέϊκα, που έδρασε ως καταδότης στην υπηρεσία της Ιταλικής αστυνομίας στον Μελιγαλά και η υπόθεσή του είχε παραπεμφθεί σε δίκη με το υπ' αριθ. 482 \ 24-10-1947 βούλευμα. (Δίκη 17 \ 14-2-1947.)

⁹⁵⁹ Δίκες 17-19\ 10-3-1949, 34\ 31-3-1949, 54-56\ 16-6-1949, 4-6\ 12,13-1-1950, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

αυτού του είδους τη συνεργασία.⁹⁶⁰ Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα, η αθώωσή τους προέκυπτε, ακόμα κι όταν διαβεβαιώνονταν η ενοχή τους από τους μάρτυρες κατηγορίας. Με αυτόν τον τρόπο αθώωθηκαν και οι έξι κατηγορούμενοι άντρες των Τ.Α., όλοι τους κάτοικοι Ζευγολατιού, για τη δολοφονία του Κ. Κ., εαμίτη συγχωριανού τους, μετά από τη σύλληψη και την παράδοσή του στη διοίκηση του Τάγματος Ασφαλείας Μελιγαλά. Συγκεκριμένα η κατηγορία που τους αποδίδονταν ήταν ότι *“ υπό κοινού συμφέροντος κινούμενοι την 30η Μαρτίου 1944 εν Ζευγολατιώ κατέδωσαν εις τον εχθρόν Έλληνα υπήκοον, ήτοι τον Κ.Κ. ενεργήσαντες διά την ανακάλυψιν, σύλληψιν και παράδοσιν εις τον εχθρόν παρ’ ου εξετελέσθη.”* Στη δίκη ήταν παρών μόνον ο ένας από τους κατηγορούμενους, ο Δ. Θ., κι αυτός επειδή εξέτιε ποινή φυλάκισης πέντε ετών και οκτώ μηνών, καταδικασμένος για κλοπή από το 1945. Αυτό δεν εμπόδισε το Δικαστήριο να διεξάγει τη διαδικασία και να εκδώσει αθωωτική απόφαση και για τους άλλους, ερήμην.⁹⁶¹

Όπως συνάγεται από τις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας επρόκειτο για μία στοχευμένη σύλληψη την οποία διενήργησαν *“άνδρες από τα Τ.Α. μεταξύ των οποίων ήταν ο παρών κατηγορούμενος και ο Ν.Ν. με αξιωματικών τους κάποιον Ηλ.”* Σύμφωνα με την κατάθεση του μάρτυρα Σπ. Αλ., *“όταν ο παθών τους είδε έτρεξε να φύγη και τότε διέταξεν ο άνω αξιωματικός τους και τον έπιασαν τον μετέφεραν δε στο Μελιγαλά, όπου τον παρέδωσαν εις τον διοικητήν των Στούπαν τη διαταγή του οποίου εξετελέσθη κατόπιν.”* Για το θύμα μαθαίνουμε από τον ίδιο μάρτυρα ότι *“ προ της συλλήψεώς του υπηρετούσε στο βουνό ως αντάρτης και τελευταία είχε έρθει στο χωριό”* και από άλλον ότι *“Τον έπιασαν επειδή ήταν πριν στο βουνό.”* Το ότι οι άντρες των Ταγμάτων κατάγονταν από το ίδιο χωριό και γνώριζαν πρόσωπα και πράγματα φαίνεται να διευκόλυνε τη σύλληψη η οποία έγινε λίγο μετά την άφιξη του θύματος εκεί. Το ποινικό παρελθόν του παρόντα κατηγορούμενου και οι καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας πιθανότατα δεν ελήφθησαν υπόψη από το δικαστήριο, ούτε οι καταθέσεις δύο μαρτύρων υπεράσπισής του, που ενοχοποιούσαν κάποιους από τους απόντες κατηγορούμενους. Εντύπωση προκαλεί το νεαρό της ηλικίας του κατηγορούμενου, καθώς κατά τον χρόνο τέλεσης του αδικήματος πρέπει να ήταν δεκαοκτώ χρονών.⁹⁶²

⁹⁶⁰ Από τους 32 κατηγορούμενους αθώωθηκαν οι 25, όσοι περίπου φέρονταν ότι ήταν και μέλη των Τ\Α, και καταδικάστηκαν οι 7, μεταξύ των οποίων και τρεις γυναίκες.

⁹⁶¹ Δίκη 5 \ 27-1-1948, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁶² Ο.π.

Τις περισσότερες φορές οι μάρτυρες κατηγορίας ευθέως αμφισβητούσαν τις καταθέσεις που είχαν δώσει στην Πολιτοφυλακή, όταν σε δεύτερο χρόνο, καλούνταν να τις επαναβεβαιώσουν ενώπιον του ακροατηρίου, όπως συνέβαινε, άλλωστε, και στο στάδιο της προανάκρισης ενώπιον του Ειδικού Επιτρόπου. Επιλέξαμε να παρουσιάσουμε μία από τις πρώτες δίκες που έγιναν στο Εφετείο του Ναυπλίου στις 16 Μαΐου 1945, για υπόθεση που αφορούσε τη Μεσσηνία και στην οποία φαίνεται ότι το κλίμα τρομοκρατίας είχε από νωρίς κυριαρχήσει και επηρέαζε κατά πολύ τη στάση των μαρτύρων στο Δικαστήριο. Η υπόθεση που εκδικάζονταν, είχε ως κατηγορούμενο τον Κ. Κ, προφυλακισμένο με την κατηγορία της συνεργασίας με τους Γερμανούς για κατάδοση Ελλήνων, που είχε ως αποτέλεσμα τη σύλληψή τους στο μεγάλο μπλόκο στην αγορά της πόλης το Σάββατο, 5 Φεβρουαρίου 1944, και την εκτέλεσή τους λίγο αργότερα.

Από τις πληροφορίες που λαμβάνουμε για τα πρόσωπα της δίκης μαθαίνουμε ότι ο κατηγορούμενος ήταν πενήντα χρονών κατά τον χρόνο εκδίκασης της υπόθεσης, είχε τέσσερα παιδιά εν ζωή και έναν γιο που είχε εκτελεστεί από τους Γερμανούς. Ο γιος του ήταν ένας από τους γνωστότερους καταδότες της Καλαμάτας, που έδρασε μαζί με τους Φλέσσα, Τζουμάνη και Καλαμαρά στο μπλόκο στην αγορά της πόλης στις 5 Φεβρουαρίου 1944.⁹⁶³ Οι Γερμανοί κατά την αποχώρησή τους ή και νωρίτερα, σύμφωνα με τη συνήθη τακτική τους, σκότωσαν τους περισσότερους καταδότες.⁹⁶⁴ Οι μάρτυρες ήταν κατά δέκα χρόνια νεότεροι από τον κατηγορούμενο και οι δύο από αυτούς ασκούσαν το ίδιο επάγγελμα με αυτόν, αυτό του οπωροπώλη. Πρέπει να σημειώσουμε ότι κατά τον επίμαχο χρόνο της Κατοχής ο κατηγορούμενος ήταν πρόεδρος των οπωροπωλών και με την ιδιότητά του αυτή είχε καλέσει όλους τους οπωροπώλες να παρευρεθούν στην κηδεία φονευθέντων Γερμανών,⁹⁶⁵ πράγμα που, όπως φαίνεται, είχε χρησιμοποιηθεί από τους μάρτυρες κατηγορίας κατά τη φάση της προανάκρισης ως επιπλέον απόδειξη της συνεργασίας του με τους Γερμανούς.

⁹⁶³ Πρόκειται για τον καταδότη Κουντούρη, συνεργάτη της Γκεστάπο. Ο πατέρας του διατηρούσε οπωροπωλείο στην Κεντρική Λαχαναγορά. (Ν.Ι.Ζερβής, τ.Ε', ο.π., σελ. 54.)

⁹⁶⁴ Κάποιοι τους ακολούθησαν, όπως ο καταδότης Χ., σύμφωνα με τη μαρτυρία του επονίτη Στ. Κ. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 224-226.)

⁹⁶⁵ Η κηδεία που αναφέρεται είναι πιθανότατα εκείνη που έγινε στις 19 Φεβρουαρίου 1944 για τα θύματα που είχαν οι Γερμανοί μετά από την επιθεση του ΕΛΑΣ σε φάλαγγα αυτοκινήτων σε ενέδρα που είχε στηθεί στον Άγιο Φλώρο της Μεσσηνίας. Οι επαγγελματικές ενώσεις και τα σωματεία της πόλης είχαν καλέσει τον λαό της Καλαμάτας να παρευρεθεί για να αποτρέψει έτσι, πιθανά αντίποινα. (εφ. *Τα Νέα - Σημαία - Θάρρος*, 22 Μαρτίου 1944.)

Το ενδιαφέρον της υπόθεσης έγκειται στις πανομοιότυπες καταθέσεις που δίνουν οι μάρτυρες κατηγορίας με τις οποίες μετατρέπονται σε μάρτυρες υπεράσπισης, συμβάλλοντας έτσι στην αθώωσή του. Είναι πολύ πιθανό να ακολουθούν μία κοινή υπερασπιστική γραμμή υπαγορευμένη από τον συνήγορο υπεράσπισης. Μάλιστα, σε ερώτηση του προέδρου προς τον κατηγορούμενο και τον συνήγορό του αν έχουν κλητεύσει μάρτυρες υπεράσπισης αυτοί απαντούν αποφαστικά, καταδεικνύοντας, κατά τη γνώμη μας, την εμπιστοσύνη που δείχνει η πλευρά τους ακόμα και στους μάρτυρες κατηγορίας.

Ο Η. Π., πρώτος μάρτυρας κατηγορίας, κατέθετε λοιπόν ότι *“ ο κατηγορούμενος είχε έναν καλό άνθρωπο, αλλά όμως την ατυχία να έχει ένα κακό παιδί, ανεμειγνύετο σε διάφορους παλιοδουλιές. Προσπαθούσε ο κατηγορούμενος να το συγκρατήσει αλλά τίποτε- το έπιασαν κ’ οι αντάρτες αλλά σε λίγο το άφισαν. Κατόπιν έγινε τούτο επίσημο όργανο της Γκεσταπό παρά τις παρακλήσεις κ’ πιέσεις του πατέρα του να μην αναμιχθεί σ’ αυτή την δουλιάν μάλιστα μίαν ημέραν τον εκτύπησαν τον πατέρα του κ’ τράβηξε κ’ περιστροφή να τον σκοτώσει- κ’ ενθυμούμαι ένα Σάββατο οι Γερμανοί έκαναν μπλόκο κ’ συνέλαβαν διάφορους πολίτες, ήτο δε μαζί με τους Γερμανούς κ’ ο υιός του κατηγορουμένου- εν τέλει ο υιός του κατηγορουμένου αργότερα εξετελέσθη παρά των Γερμανών- Ο κατηγορούμενος δεν έκαμεν απολύτως τίποτε, ο υιός του είναι ο υπαίτιος-”*

Με τη διόλου επιβαρυντική για τον κατηγορούμενο κατάθεση του μάρτυρα Η.Π., επιχειρείται η μετατόπιση της ευθύνης για τις συλλήψεις στον νεκρό γιο του. Μόνο που η νέα κατάθεση ήρθε να ανατρέψει την πρότερη που ο ίδιος είχε δώσει στην Πολιτοφυλακή, για την οποία λίγο πολύ λέει ότι άλλα κατέθεσε τότε και άλλα γράφτηκαν: *“...Τα όσα λέγω στη κατάθεσίν μου ενώπιον της Πολιτοφυλακής Καλαμών τα είπα διότι δεν μπορούσα να κάμω αλλιώς, άλλωστε ούτοι ό,τι ήθελαν έγραφαν- επίσης και τά όσα κατέθεσα ενώπιον του Επιτρόπου Καλαμών τα κατέθεσα διότι κ’ τότε ακόμη ήτο η Πολιτοφυλακή του ΕΑΜ εις Καλάμας.”*

Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τι ακριβώς είχε καταθέσει ο μάρτυρας ενώπιον της Πολιτοφυλακής και του Επιτρόπου αφού απουσιάζει το προανακριτικό υλικό, αλλά όπως συνάγεται από την ανάγνωση των πρακτικών της δίκης, τόσο αυτός όσο και οι επόμενοι δύο μάρτυρες κατηγορίας, απαλλάσσουν με τις νέες καταθέσεις τους τον κατηγορούμενο

από τις ευθύνες του για συνεργασία με τους Γερμανούς, διαχωρίζοντας πλήρως τη θέση του από εκείνη του νεκρού πλέον γιού του.

Οι καταθέσεις που δίνουν οι μάρτυρες κατηγορίας προκαλούν ανάμεικτα συναισθήματα και εντυπωσιάζουν επειδή αυτοί που τις δίνουν είχαν και συγγενικά τους πρόσωπα μεταξύ των συλληφθέντων και εκτελεσθέντων, που τα είχαν υποδείξει οι καταδότες. Ο μάρτυρας Χ. Θ. κατέθετε για το μεγάλο μπλόκο ότι *“οι Γερμανοί μαζί με τους έλληνες Γκεσταπίτας έκαμαν μπλόκο κ’ συνέλαβαν διαφόρους πολίτες μεταξύ των οποίων και τον αδελφόν μου ο οποίος καί εξετελέσθη - ως δε έμαθον από τους αφεθέντας ελευθέρους εκ των συλληφθέντων, ο υιός του κατηγορουμένου υπέδειξε και εκρατήθη ο αδελφός μου. Επιπλέον για τον κατηγορούμενο κατέθετε ότι “ κατ’ επανάληψιν έλεγε στον υιόν του να μη κάμη τέτοια πράγματα κ’ να φύγη από την Γκεσταπό αλλά δεν τον ήκουσε μάλιστα ως έμαθον εκ των υστέρων από αξιόπιστον συνάδελφόν μου, μίαν ημέραν ο υιός του κατηγορουμένου τον εκυνήγησε τον πατέρα του να τον σκοτώση με πιστόλι διότι του έκαμε τας συστάσεις αυτάς.”*

Ο τρίτος μάρτυρας Σ. Κ. σε μια προσπάθεια να φιλοτεχνήσει κι αυτός το προφίλ του κατηγορούμενου, καταθέτει τα ίδια ακριβώς για τις συστάσεις που έκανε ο κατηγορούμενος στο παιδί του να μην αναμειγνύεται με τους Γερμανούς και επιβεβαιώνει τη βίαιη συμπεριφορά του γιού απέναντι στον πατέρα κατηγορούμενο. Όπως πληροφορούμαστε, επιπλέον, από την κατάθεσή του, ανάμεσα στους συλληφθέντες που υποδείχτηκαν από τους καταδότες στο μπλόκο της Καλαμάτας, ήταν και ο γιος του μάρτυρα, ο οποίος δραστηριοποιούνταν στο ΕΑΜ. Γι’ αυτόν κατέθετε ότι τον συνέλαβε *“...ο υιός του κατηγορουμένου [...] με την Γκεσταπό και εξετελέσθη,”* και επιπλέον ότι *“ο κατηγορούμενος μου είπε μίαν ημέραν ότι πήγε κ’ του ζήτησε να πληρώση δρ. 10.000.000 ως φόρον για την οργάνωσιν του Ε.Α.Μ. εγώ όμως του είπα του κατηγορουμένου ότι δεν φαντάζομαι το παιδί μου να είναι ανεμεμιγμένο πουθενά.”* Όπως έχουμε δει, στο συγκεκριμένο μπλόκο συλλαμβάνονταν αδιάκριτα πολίτες στην αγορά της πόλης, οι οποίοι μετά τις τυφλές συλλήψεις οδηγήθηκαν στο στρατόπεδο της πόλης. Εκεί ο νομάρχης Περρωτής με υποδείξεις και άλλων καταδοτών αποφάσιζε ποιοι θα απελευθερώνονταν και ποιοι θα κρατούνταν. Ο γιος του μάρτυρα ήταν ανάμεσα σε αυτούς που κρατήθηκαν και εκτελέστηκαν λίγο αργότερα.

Ο τέταρτος μάρτυρας Π. Κ. δεν εμφανίστηκε για να καταθέσει στο δικαστήριο. Διαβάστηκε, όμως, η από την 20^η Νοεμβρίου 1944 κατάθεσή του που είχε δοθεί στον Ειδικό Επίτροπο Καλαμών, χωρίς να καταγραφεί στα πρακτικά. Η απουσία ουσιαστών μαρτύρων κατά τη φάση τόσο της προανάκρισης όσο και της δίκης ήταν συχνό φαινόμενο, αν αναλογιστούμε ότι ιδιαίτερα για τους οπαδούς του ΕΑΜ η παρουσία τους στις αίθουσες των δικαστηρίων απέβαινε μία σκληρή δοκιμασία μέσα στο κλίμα που είχε διαμορφωθεί για αυτούς μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας. Επιπλέον, την παρουσία τους απέτρεπαν και οι διώξεις που είχαν ασκηθεί εναντίον τους, μετά από μηνύσεις που είχαν κατατεθεί, οι οποίες καθιστούσαν πολλούς από αυτούς φυγόδικους.

Κατά την απολογία του, ο κατηγορούμενος αρνείται κάθε ανάμειξη και αποδίδει την εμπλοκή του σε μηχανορραφία που την εξύφανε ο απών μάρτυρας, λόγω αντίθετων πολιτικών φρονημάτων. *“Εγώ δεν έχω κάνει απολύτως τίποτε,”* δήλωνε, *“ο υιός μου τα έκαμε όλα και εν τέλει τον εξετέλεσαν οι Γερμανοί έξω τών στρατώνων Καλαμών - όσον αφορά την πρόσκλησιν που έκαμα για την κηδεία των Γερμανών την έκαμα κατόπιν εντολής του Νομάρχου - όλην την εναντίον μου κατηγορίαν εδημιούργησε ο αρχικομμουνιστής Κ. Π.”* Το δικαστήριο τελικά *“εκήρυξεν αθώνον λόγω αμφιβολιών τον κατηγορούμενον”* και *“Διέταξε την εκ των φυλακών απόλυσιν αυτού”*⁹⁶⁶

Η ευθυγράμμιση των καταθέσεων των μαρτύρων κατηγορίας με εκείνες των μαρτύρων υπεράσπισης υπαγορεύονταν από παράγοντες που είχαν να κάνουν με τη διαχείριση της επόμενης μέρας για του οπαδούς του ΕΑΜ. Το δυσμενές κλίμα της “λευκής τρομοκρατίας” που είχε αρχίσει ήδη να διαμορφώνεται, εμφανώς επηρέαζε τη στάση των μαρτύρων κατηγορίας στο δικαστήριο, όπως φαίνεται ξεκάθαρα και σε άλλη δίκη που εκδικάστηκε στις 20 Νοεμβρίου 1945 με κατηγορούμενο τον Δ. Σπ., κάτοικο Θουρίας. Ο Δ. Σπ. κατηγορούνταν ότι κατέδωσε τρεις Άγγλους στρατιώτες στους Γερμανούς την πρώτη μέρα της εισόδου τους στη Μεσσηνία. Οι μάρτυρες κατηγορίας δηλώνουν άγνοια για το περιστατικό και ο μόνος που επιμένει με την κατάθεσή του στην ενοχή του κατηγορουμένου είναι ο μηνυτής Π. Κ. Μάλιστα, ένας από τους μάρτυρες κατηγορίας, καταλογίζει και δόλο στον μηνυτή λέγοντας: *“Η μήνυση είναι ψευδής. Νόμιζε ο μηνυτής ότι θα καταθέσω ψευδώς εναντίον του κατηγορουμένου επειδή δεν μιλούμαστε.[...] Ο μηνυτής σήμερα το πρωί με απείλησε.”* Η κατάθεση του μηνυτή δεν αφήνει καμία αμφιβολία για τα αίτια αυτής της

⁹⁶⁶ Δίκη 3 \16-5-1945, ΓΑΚ Ναυπλίου.

αλλαγής. Στην κατάθεσή του αναφέρει για τον κατηγορούμενο: *“Στους Γερμανούς φώναζε Χάιλ Χίτλερ. Τώρα είμαι κρατούμενος γιατί πολέμησα τον κατακτητή.”* Ο εγκλεισμός του μηνυτή στη φυλακή λόγω της δράσης του στην εαμική αντίσταση, εκτός από τον ρόλο που φαίνεται να έπαιξε στη μεταστροφή των μαρτύρων κατηγορίας, καθόρισε και το αποτέλεσμα της δίκης, επιβεβαιώνοντας για άλλη μία φορά την πλήρη αντιστροφή των ρόλων στη μεταβαρκιζιανή περίοδο. Ο μηνυόμενος αθωώθηκε και ο μηνυτής καταδικάστηκε σε δύο χρόνια φυλάκιση για συκοφαντική δυσφήμιση.⁹⁶⁷

Δεν χρειάζεται κανείς να ανατρέξει σε πολλές υποθέσεις για να διαπιστώσει τη στάση του Δικαστηρίου απέναντι στα Τάγματα Ασφαλείας, διαμορφωμένη ήδη από νωρίς, από τις πρώτες κιόλας δίκες του ΕΔΔ Καλαμών. Η Μ. Γ., χήρα όταν εκδικάζεται η υπόθεσή της, κατηγορούνταν ότι το έτος 1944 στην Καλαμάτα κατέδωσε στον εχθρό έξι Έλληνες υπηκόους, μεταξύ των οποίων και τρεις γυναίκες, οι οποίοι συνελήφθησαν. Για την πράξη της κατάδοσης τιμωρήθηκε με εξαετή κάθειρξη, αφού πρώτα της αναγνωρίστηκε το ελαφρυντικό της εκτέλεσης της πράξης, *“ενώ δεν ήτο κυρία της χρήσεως του λογικού της ευρισκομένη ένεκα βλακείας εις τοιαύτην κατάστασηιν.”* Για τη δεύτερη κατηγορία που της είχε προσαφθεί στην ίδια υπόθεση, αθωώθηκε. Συγκεκριμένα, πληροφορούμαστε ότι οι εν λόγω συλλήψεις έγιναν κατά τη διάρκεια επιδρομής στο σπίτι του Δ. Κ., από *“άνδρες των ταγμάτων ασφαλείας αγνώστων εισέτι μέχρι τούδε,”* το οποίο και πυρπόλησαν και επιπλέον ότι *“απρομελετήτως και εις βρασμόν ψυχικής ορμής απεφάσισαν και εξετέλεσαν ανθρωποκτονίαν κατά του Β. Δ. Κ.”* Η απορία που γεννάται είναι ποια ήταν η κατηγορία κατά της Μ. Γ. Διαβάζουμε λοιπόν στα πρακτικά της συνεδρίασης ότι *“αύτη εκ προθέσεως παρεκίνει αυτούς εις την εκτέλεσιν των ανωτέρω πράξεων [...] θεοπαίζουσα, παραγγέλλουσα και συμβολεύουσα μετ’ απάτης και φορτικότητος και μεταχειρισθείσα επίτηδες ως έρμαιον το πάθος εις ό ούτοι ευρίσκοντο.”*⁹⁶⁸

Με άλλα λόγια, κατά την εκτίμηση του Δικαστηρίου, οι άντρες του Τ.Α. βρίσκονταν σε αδιέξοδο για το τι έπρεπε να κάνουν σχετικά με τον άτυχο Β. Κ., από το οποίο τους έβγαλε η μηνυόμενη, κάνοντας χρήση όλων των μέσων που διέθετε, κυρίως αθέμιτων. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τι περιεχόμενο αποδίδει ο συντάκτης του πρακτικού της δίκης στο

⁹⁶⁷ Δίκη 75, 76\ 20-11-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁶⁸ Δίκη 48 \ 30 - 10 -1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

“πάθος εις ό ευρίσκοντο” οι ταγματασφαλίτες, που είχε ως αποτέλεσμα να παρασυρθούν από αυτό και να διαπράξουν την ανθρωποκτονία. Πάντως κρίνοντας από το λεκτικό που χρησιμοποιεί για να περιγράψει τα κίνητρα της πράξης της κατηγορούμενης, δεν αφήνονται περιθώρια απόδοσης ευθυνών στους άντρες του Τάγματος, κάτι που φαίνεται να ενδιαφέρει πρωτίστως το Δικαστήριο, καθώς η ευθύνη της πράξης αποδίδεται εξ ολοκλήρου στη μνηνύομενη. Πρέπει να παρατηρήσουμε με αφορμή αυτήν την υπόθεση ότι η τακτική της μετάθεσης της ευθύνης στον ηθικό αυτουργό, και μάλιστα σε μία γυναίκα έστω και αν αθώνεται στην προκειμένη περίπτωση, ώστε να μείνει στο απυρόβλητο η πράξη της φυσικής αυτουργίας, δεν περιποιεί τιμή σε λειτουργούς της δικαιοσύνης, πόσο μάλλον όταν τα όργανά της αποφαίνονται για αυτήν μέσω ενός καταγέλαστου σκεπτικού.⁹⁶⁹

Η παραπάνω περίπτωση μας βοηθά να εξάγουμε πολύτιμα συμπεράσματα και για τη στάση του Δικαστηρίου απέναντι στις γυναίκες κατηγορούμενες. Κρίνοντας από τις αποφάσεις που πάρθηκαν για τις υποθέσεις στις οποίες ενέχονταν και οι οποίες αφορούσαν σχεδόν αποκλειστικά πράξεις κατάδοσης στον εχθρό Ελλήνων και Άγγλων υπηκόων, θα μπορούσε αυτή να χαρακτηριστεί μεροληπτική και για έναν επιπλέον λόγο: Από τις 10 γυναίκες κατηγορούμενες που παραπέμφθηκαν να δικαστούν στο ΕΔΔ Καλαμών, καταδικάστηκαν οι έξι και μάλιστα, με ποινές κάθειρξης που κυμαίνονταν από 1 έως 8 έτη. Το ποσοστό είναι πολύ υψηλό σε σχέση με την εκπροσώπησή τους στο σύνολο των κατηγορούμενων και δυσανάλογο προς αυτό των αντρών που παραπέμφθηκαν σε δίκη και καταδικάστηκαν - μόλις οι 40 σε σύνολο 175 - πολύ πιο κάτω, δηλαδή, από τους μισούς, μολονότι τους βάραιναν πολύ βαρύτερα αδικήματα από αυτό της κατάδοσης.⁹⁷⁰ Στις επτά από αυτές τις υποθέσεις γυναικών συνεργατών, η συνεργασία συντελέστηκε κατά τη διάρκεια της ιταλικής κατοχής της Μεσσηνίας⁹⁷¹ και στις τρεις επί γερμανικής.⁹⁷²

Οι υποθέσεις αυτές μας επιτρέπουν να τονίσουμε και κάτι ακόμα, ειδικά εκείνες που αφορούσαν τη συνεργασία με τους Γερμανούς: ενώ το Δικαστήριο αθώωσε όλους σχεδόν τους κατηγορούμενους για ένοπλη συνεργασία και συμμετοχή στα Τ/Α, καταδίκασε μόνον

⁹⁶⁹ Ο.π.

⁹⁷⁰ Παρόλο που οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν το 8% των κατηγορούμενων συνολικά, καταδικάζονται σε ποσοστό 60% στο σύνολο των γυναικών κατηγορούμενων, αντίθετα με τους άντρες που ενώ αντιπροσωπεύουν το 92% των κατηγορουμένων, καταδικάζονται σε ποσοστό 22,8% στο αντίστοιχο σύνολο.

⁹⁷¹ Δίκες 18\ 12-10-1945, 48\29-10-1946, 71-72 \ 14-12-1946, 22\ 7-10-1947, 34-35\ 30-10-1947, 51\29-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁷² Δίκες 22 \ 12-10-1945, 33\ 18-10-1945, 48 \ 30-10-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

επτά, μεταξύ των οποίων οι τρεις ήταν γυναίκες, με την κατηγορία της κατάδοσης και οι τρεις άντρες, επειδή ζήτησαν να γίνουν Γερμανοί υπήκοοι με αίτησή τους στον Γερμανό πρόξενο της Καλαμάτας. Οι τελευταίοι μάλιστα, καταδικάστηκαν σε χαμηλότερες ποινές από εκείνες των τριών γυναικών.⁹⁷³ Ήταν οι μοναδικές υποθέσεις μαζί με εκείνη του Μαγγανά, που αφορούσαν συνεργασία με τους Γερμανούς - εκτός της οικονομικής - και παραπέμφθηκαν από το Συμβούλιο του Ειδικού Δικαστηρίου στο ακροατήριο και στις οποίες υπήρξαν καταδικαστικές αποφάσεις. Η συμμόρφωση του Δικαστηρίου στη λαϊκή απαίτηση για κάθαρση και τιμωρία των δωσιλόγων εξαντλήθηκε, όπως φαίνεται και στην Καλαμάτα, σε ανώδυνες περιπτώσεις, αφήνοντας τον σκληρό πυρήνα των ένοπλων δωσιλόγων ατιμώρητο. Μοναδική εξαίρεση τιμωρίας αποτέλεσε αρχικά η περίπτωση του Μαγγανά, η οποία όμως, όπως θα δούμε παρακάτω, οδηγήθηκε και αυτή προοδευτικά στην απαλλαγή.

Εντύπωση προκαλεί σε άλλη υπόθεση η οκταετής κάθειρξη που επιβλήθηκε στην κατηγορούμενη Β. Α. από την Καλαμάτα, που κατηγορούνταν ότι έπραττε προς διευκόλυνση του έργου της Κατοχής, *“ήτοι έχουσα συνάψη φιλικάς και στενάς σχέσεις μετά της ενταύθα Γερμανικής υπηρεσίας Γκεσταμπό καί δή του υπηρετούντος εις αυτήν Γερμανού Ζοζέφ”*⁹⁷⁴ *εσύχναζε τακτικώς εις τα Γραφεία ταύτης συνεργαζόμενη μετά των εχθρών προσφέρουσα διαφόρους υπηρεσίας μεταξύ των οποίων και ο μετά του Ζοζέφ από κοινού έλεγχος και έρευνα εις οικίας ενταύθα Ελλήνων πολιτών.”*⁹⁷⁵ Φαίνεται ότι σε μια τέτοια περίπτωση ενεργοποιήθηκε η ευαισθησία του Δικαστηρίου απέναντι στα θύματα, σε αντίθεση με τις περιπτώσεις των κατηγορουμένων για ένοπλη συνεργασία με τους Γερμανούς, που οι πράξεις τους, οι οποίες στρέφονταν εναντίον *“Ελλήνων πολιτών”* πάλι, είχαν αφήσει τους δικαστές ασυγκίνητους, παρόλο που αφορούσαν τη συμμετοχή στα Τάγματα. Πιθανότατα, η σχέση που είχε αναπτύξει η κατηγορούμενη με τον Γερμανό λοχία να αξιολογήθηκε επιπλέον και να έπαιξε έναν παραπάνω ρόλο στην έκβαση της υπόθεσης, καθορίζοντας και το ύψος της ποινής. Κάτι τέτοιο συνάδει και με τη συνολική στάση του Δικαστηρίου απέναντι στις γυναίκες κατηγορούμενες, που τη χαρακτηρίζει η απουσία ελαφρυντικών, πλην εκείνου της τέλεσης της πράξης *“ένεκα βλακείας”* και *“εν μετρία συγχύσει”*, που

⁹⁷³ Πρόκειται για ποινές φυλάκισης τριών ετών στη μία περίπτωση, έξι μηνών στην άλλη και ενός έτους στην τρίτη. (Δίκες 70\ 16-11-1945, 7-8 \ 31-5-1947, 41-43 \ 21-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

⁹⁷⁴ Πρόκειται για τον λοχία των Ες -Ες που είδαμε να πρωτοστατεί και στην επιλογή των ομήρων στο στρατόπεδο του 9^{ου} Συντάγματος, μετά το μπλόκο της 5^{ης} Φεβρουαρίου 1944 στην πόλη της Καλαμάτας. Οι μαρτυρίες τον φέρουν ως πρόσωπο που ασκούσε μεγάλη επιρροή στη γερμανική διοίκηση, αναντίστοιχη προς τον βαθμό του. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 192.)

⁹⁷⁵ Δίκη 33 \ 18-10-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

αποδίδονταν σχεδόν σε όλες. Αντίθετα, σε αντίστοιχες περιπτώσεις αντρών κατηγορούμενων για συνεργασία με τους Γερμανούς, τα ελαφρυντικά παρέχονταν αφειδώς, χωρίς να χρειάζεται η καταφυγή στην *“έν μετρία συγχύσει”* τέλεση της πράξης. Επρόκειτο, άλλωστε, για τη συμμετοχή τους στα Τάγματα Ασφαλείας, δηλαδή, σε *“εντεταλμένα”* όργανα που είχαν συσταθεί για την τήρηση του νόμου, της τάξης και της δημόσιας ασφάλειας που απειλούνταν από εγκληματικά στοιχεία.

10.1. ΟΤΑΝ Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΕΙΣΒΑΛΕΙ ΣΤΙΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΙΘΟΥΣΕΣ

Για την υπόθεση του σαραντατριάχρονου συνταξιούχου χωροφύλακα από τη Μεθώνη Α. Χ., χρειάστηκε να γίνουν τρεις δίκες μέχρι να βγει τελικά η απόφαση για την αθώωσή του. Στην πρώτη δίκη που έγινε στις 30 Ιουνίου 1947, απουσίαζαν οι τρεις μάρτυρες κατηγορίας και παρίστατο μόνο ο μηνυτής Π. Α. από την κατηγορούσα πλευρά, ο οποίος κατέθετε ότι *“την 1^η- Ιουλίου- 1944 [...] ο κατηγορούμενος φορών παλαιόν χιτώνιον Γερμανικόν [...] ήλθε σπίτι μου με Δέκα ή δεκατρείς Γερμανούς στρατιώτες [...] και τους είπεν ότι εγώ έχω αδελφόν παρτιζιάνον, εις ερώτησίν μου δε ‘τι τρέχει Α’, ούτος μου απήντησε ‘πού είναι η φωτογραφία του αδελφού σου;’ και ήρχισεν με αγριεμένο ύφος και νευρικότητα να ψάχνη στο σπίτι να βρή τη φωτογραφία αυτή του αδελφού μου. Κατόπιν με έπιασαν και με φυλάκισαν στην Πύλο. [...] Την ημέρα της συλλήψεώς μου έπιασαν και άλλους και όλοι θεωρούν γι’ αυτό υπεύθυνον τον κατηγορούμενον, έχω δε πεποίθησιν ότι αυτός έφερε τους Γερμανούς στο σπίτι μου να με πιάσουν, γιατί συνειργάζετο με αυτούς και μάλιστα τότε οι Γερμανοί του έδιναν συσσίτιο επήγε δε μαζί με τους Γερμανούς 15 μέρες προ της άνω συλλήψεώς μου.”*⁹⁷⁶

Οι μάρτυρες υπεράσπισης επιβεβαιώνουν τη συμμετοχή του κατηγορούμενου στα Τάγματα, αλλά διαψεύδουν τη συνεργασία του με τους Γερμανούς στις συλλήψεις. Ο ένας από τους δύο μάλιστα, ο τριαντάχρονος κτηματίας από την Πύλο Αντ. Φρ., βεβαιώνει επιπλέον, ότι ο κατηγορούμενος *“ουδέποτε φορούσε Γερμανική στολή ή πηλίκιο γιατί η υπηρεσία των Ταγμάτων δεν έδιδε σε κανέναν τέτοια.”* Προς επίρρωση των λεγομένων του, κατέθετε επιπλέον ότι *“ο κατηγορούμενος υπηρετούσε στα τάγματα Ασφαλείας στην Πύλο όπου υπηρετούσα και εγώ και τότε τον ε γνώρισα.”* Δεν παραλείπεται, βέβαια, να τονιστεί

⁹⁷⁶ Δίκη 11\30-6-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

από τους μάρτυρες ότι το κίνητρο της κατάταξης του κατηγορούμενου στα Τάγματα Ασφαλείας ήταν οι διώξεις που του ασκούσαν από τον ΕΛΑΣ: *“εξηναγκάσθη εις τούτο διότι τον κυνηγούσαν οι αντάρτες,”* και ότι ο κατηγορούμενος *“Πρό της εις τα Τάγματα Ασφαλείας κατατάξεώς του ήτο φιλήσυχος πολίτης.”* Και το σημαντικότερο, *“Με την κατάληψη της Πύλου από τους αντάρτες συνελήφθη υπ’ αυτών και απελύθη αμέσως, αν όμως ήτο αληθής η εναντίον του κατηγορία, ασφαλώς θα τον εκτελούσαν οι αντάρτες.”* Η δίκη αναβλήθηκε γιατί κρίθηκε σημαντική η παρουσία των τριών μαρτύρων κατηγορίας που δεν είχαν παραστεί, οι οποίοι και τιμωρήθηκαν με τη σχετική ποινή.⁹⁷⁷

Όταν εκδικάζεται η υποθεση για δεύτερη φορά, μοναδικός μάρτυρας κατηγορίας που παρίσταται στη δίκη του σαραντατριάχρονου συνταξιούχου χωροφύλακα, είναι ο εικοσιτριάχρονος εργάτης, Α. Δ., κάτοικος Μεθώνης επίσης, ο οποίος κατέθετε ότι *“Ο κατηγορούμενος επί κατοχής και όταν αι οργανώσεις του ΕΑΜ ήτο εις την ακμήν της ηναγκάσθη πιεζόμενος απ’ αυτήν να εγκαταλείψη το χωρίον μας και να μεταβή εις Πύλον ένθα και κατετάγη εις τα τάγματα Ασφαλείας. Μετά πάροδον ολίγων ημερών επιστρέψας εις το χωρίον μας είχεν διαταγάς να συλλάβη ορισμένους, μεταξύ των οποίων και εμέ. Μεταφέρθημεν εις Πύλον ένθα και εφυλακίσθημεν δι’ ολίγας ημέρας χωρίς όμως κάν να μας κακοποιήσουν. Επειδή όμως δεν είχαν ενοχοποιητικά εις βάρος μας στοιχεία αφέθημεν ελεύθεροι. Ο κατηγορούμενος μετά την κατάληψιν της Πύλου υπό των ανταρτών αφέθη υπό τούτων ελεύθερος διότι δεν τον εβάρυνον εγκληματικάί πράξεις.”*⁹⁷⁸

Η δεύτερη μάρτυρας, η τριανταπεντάχρονη οικοκυρά Κ. Σ., δεν εμφανίσθηκε στο δικαστήριο. Μετά από πρόταση του Ειδικού Επιτρόπου η δίκη αναβλήθηκε πάλι επ’ αόριστον *“διά κρείσσονας αποδείξεις [...] όπως προσέλθωσιν προς εξέτασιν άπαντες οι μάρτυρες κατηγορίας,”*⁹⁷⁹ πράγμα που έγινε στις 15 Νοεμβρίου του ίδιου χρόνου. Τότε εμφανίστηκε η μάρτυρας, η οποία δήλωσε ότι *“την ενώπιον της Πολιτοφυλακής κατάθεσίν μου αρνούμαι τελείως. Διότι με επέσαν και υπέγραψα. Εγώ ουδέποτε κατέθεσα εναντίον του [...] διότι είναι ένας καλός άνθρωπος. [...] Η κατάθεσής μου ενώπιον του ειρηνοδίκου δεν είναι ακριβής. Διότι την εποχήν εκείνην είχαν ειπωθεί πολλά και δεν εννόησα καλώς τι ακριβώς*

⁹⁷⁷ Ο.π..

⁹⁷⁸ Δίκη 19 \ 30-9-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁷⁹ Ο.π.

*με ρωτούσε. Τελικά αυτόν ουδέποτε είδα να φορή γερμανικήν στολήν. Είναι φυματικός άνθρωπος με οικογένεια”.*⁹⁸⁰

Είναι εμφανής η προσπάθεια των μαρτύρων κατηγορίας να συνδράμουν στην απαλλαγή του κατηγορούμενου, είτε με τον τρόπο που δικαιολογείται από τον πρώτο η κατάταξή του στα Τάγματα, ως αποτέλεσμα πίεσης του ΕΑΜ, είτε με την αναίρεση της κατάθεσης που έδωσε η δεύτερη μάρτυρας, αρχικά στην Πολιτοφυλακή και αργότερα στον ειρηνοδίκη που διενεργούσε την προανάκριση. Εντύπωση προκαλεί στην κατάθεση του πρώτου μάρτυρα η παρουσίαση του κατηγορούμενου ως άμοιρου ευθυνών για κάθε πράξη του, ακόμα και για τη σύλληψη που διενήργησε εις βάρος του, που την αποδίδει σε αναγκαστική πειθάρχηση σε διαταγή ανωτέρων αλλά και η σχεδόν ειδυλλιακή εικόνα του ολιγοήμερου εγκλεισμού του στα κρατητήρια της Πύλου, που πολλώ απέχει από τη διάχυτη σε όλους αλγεινή εντύπωση που προκαλούν παρόμοιες περιγραφές. Η υπογράμμιση της θετικής στάσης του ΕΛΑΣ απέναντι στον κατηγορούμενο είναι κάτι που επικαλούνται όλοι οι μάρτυρες, προς ενίσχυση της απαλλακτικής γραμμής που έχει ήδη χαραχτεί για αυτόν. Το σκεπτικό είναι ότι, αν είχε διαπράξει αδικήματα εις βάρος του πληθυσμού, πρώτα το ΕΑΜ θα τον είχε τιμωρήσει. Η έλλειψη ενδιαφέροντος από τον ΕΛΑΣ για να τον συλλάβει ως δωσίλογο κατά την Απελευθέρωση, ενισχύει τα διαπιστευτήρια της αθωότητάς του.

Ήδη, έχει αρχίσει να διαγράφεται το ευνοϊκό κλίμα για τον κατηγορούμενο, όταν έρχεται η σειρά τριών νέων μαρτύρων, της υπεράσπισης αυτή τη φορά, να καταθέσουν. Οι καταθέσεις τους κινούνται στο ίδιο πνεύμα με τις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας, σε σημείο που να καθίσταται περιττή η παρουσία τους. Ο σαρανταεπάχρονος έμπορος από την Πύλο, Δ. Μπ., μεταξύ άλλων κατέθετε ότι ο κατηγορούμενος “*πιεζόμενος από τους αντάρτες και την Εαμικήν οργάνωσιν του χωρίου του ηναγκάσθη να καταταγή εις τα τάγματα ασφαλείας Πύλου εις τα οποία ήμουν και εγώ αξιωματικός,*” ενώ άλλος μάρτυρας, γραμματέας της κοινότητας Μεθώνης, επαναλάμβανε ότι “*η ζωή του κατηγορουμένου διέτρεχε κίνδυνο επειδή δεν ήτο κομμουνιστής,*” και ότι “*Ουδέποτε εθεάθη φορώντας Γερμανική στολή. Εις τα Τάγματα που ήτο δεν διέπραξε αδικήματα και γι’ αυτό οι Αντάρται τον άφησαν ελεύθερον.*” Στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκε και η κατάθεση του τρίτου μάρτυρα του τριανταοκτάχρονου κτηματία Κ. Στ. Η ταύτιση των καταθέσεων των μαρτύρων υπεράσπισης

⁹⁸⁰ Δίκη 40 \15-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

με τις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας είναι απόλυτη, ώστε δύσκολα ξεχωρίζει κανείς την προέλευση της καθεμιάς.⁹⁸¹

Δύο από τους μάρτυρες υπεράσπισης του κατηγορούμενου, όπως είδαμε, υπηρετούσαν επίσης, κατά δήλωσή τους, στο Τάγμα Ασφαλείας της Πύλου, και μάλιστα ο ένας ήταν αξιωματικός, ήδη εμπλεκόμενος σε τουλάχιστον δύο υποθέσεις πράξεων βίας κατά κατοίκων των χωριών Κυνηγού και Πετροχώρι Πυλίας, όπως πληροφορούμαστε από σχετικά βουλεύματα.⁹⁸² Αρκετές φορές, όπως παρατηρήσαμε, κλητεύονταν ως μάρτυρες υπεράσπισης των κατηγορούμενων άτομα που ήδη είχαν κατηγορηθεί για αντίστοιχες πράξεις, συμμετέχοντας με τους κατηγορούμενους στα Τάγματα Ασφαλείας. Παρόλο που τέτοιου είδους καταθέσεις όφειλαν να ελέγχονται για την αξιοπιστία τους, φαίνεται ότι το Δικαστήριο τις ελάμβανε κανονικά υπόψη του για να καταλήξει στην αθώωση των κατηγορούμενων. Από την άλλη πλευρά, μέσα σε αυτό το κλίμα η θέση των μαρτύρων κατηγορίας ήταν πολύ δύσκολη. Ενώ η προσέλευση μαρτύρων υπεράσπισης γίνεται ακώλυτα, δεν συμβαίνει το ίδιο με τους μάρτυρες κατηγορίας. Κανένας δεν παρέστη στην πρώτη δίκη για την παραπάνω υπόθεση, ενώ στην περίπτωση της μάρτυρος Κ. Σ., χρειάστηκε να διεξαχθούν δύο δίκες για να εμφανιστεί και να καταθέσει.

Η απροκάλυπτη δήλωση των μαρτύρων υπεράσπισης ότι υπηρετούσαν στα Τάγματα Ασφαλείας, αφενός εντυπωσιάζει με την κυνικότητά της, αφετέρου μας υποβάλλει στο κλίμα της εποχής, όπου η συμμετοχή στα Τάγματα δεν φαίνεται πλέον να αποτελεί στίγμα. Η δημόσια ομολογία για κάτι τέτοιο δείχνει πιθανότατα ότι τα Τάγματα Ασφαλείας σταδιακά αποενοχοποιούνταν και στη συνείδηση του κόσμου. Από τα Δεκεμβριανά και έπειτα, άλλωστε, η ενσωμάτωση των ένοπλων συνεργατών στην εθνικόφρονα παράταξη, αποτέλεσμα της στράτευσής τους στις ένοπλες ομάδες που αντιμετώπισαν το ΕΑΜ, υπαγόρευε αυτήν την αλλαγή, που οδηγούσε και τους κατηγορούμενους για ένοπλο δωσιλογισμό σε βέβαιη ατιμωρησία. Το αποτέλεσμα ήταν ότι, όσο προχωρούσε ο Εμφύλιος, τόσο το ζήτημα της τιμωρίας των 'συνεργατών' φαινόταν όλο και πιο μακρινή υπόθεση.

Αφού τα Τάγματα Ασφαλείας δεν εκλαμβάνονταν από τα Ειδικά Δικαστήρια ως προδοτικοί σχηματισμοί που συνεργάζονταν με τον εχθρό, κατά συνέπεια όλο το βάρος της τεκμηρίωσης της συνεργασίας έπεφτε στο αν οι κατηγορούμενοι ήταν οργανικά ενταγμένοι

⁹⁸¹ Ο.π.

⁹⁸² Βουλεύματα 301\3-5-1947, 479\25-10-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

σε γερμανικές μονάδες. Η μετατόπιση της κατηγορίας από τη συμμετοχή στα Τάγματα Ασφαλείας στην ένδυση της γερμανικής στολής, υποβάθμιζε το κατηγορητήριο και το καθιστούσε εύκολα αναιρέσιμο. Έτσι μπορεί να εξηγηθεί η εμμονή των μαρτύρων, είτε της κατηγορίας είτε της υπεράσπισης, στο ότι ο κατηγορούμενος δεν ήταν ντυμένος με γερμανική στολή. Το αποτέλεσμα ήταν να κηρυχτεί αθώος λόγω αμφιβολιών.⁹⁸³

Για να γίνει κατανοητή η αναίρεση των καταθέσεων των μαρτύρων κατηγορίας που ουσιαστικά αθώωναν τον κατηγορούμενο, πρέπει να ιδωθούν μέσα στο πολωτικό κλίμα που εξέτρεφε ο Εμφύλιος πόλεμος, που είχε ήδη αρχίσει. Σε αυτό το κλίμα ενέπλεκαν οι μάρτυρες τους κατηγορούμενους επικαλούμενοι συχνά την πολιτική τους τοποθέτηση για να επιβεβαιώσουν τους ισχυρισμούς τους, είτε ότι οι μηνυτές ανήκαν στο ΕΑΜ και τις συναφείς οργανώσεις του, είτε ότι οι εγκαλούμενοι μετέχοντες στα Τάγματα ήταν αντίθετων πολιτικών φρονημάτων από αυτούς και γι' αυτό αδίκως κατηγορούνταν. Τόσο κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου όσο και κατά το προοίμιό του, τη φάση της “λευκής τρομοκρατίας”, η αντίθεση “πατριώτες- προδότες” που κυριαρχούσε κατά την κατοχική περίοδο και απομόνωνε τους συνεργάτες των Γερμανών από τον λαό και την εθνική προσπάθεια της αντίστασης κατά του κατακτητή, σταδιακά υποχωρούσε και έδινε τη θέση της στο αντιθετικό σχήμα “εθνικόφρονες - κομμουνιστές.”

Σε δίκες δε, που γίνονται κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, η ένταξη πολλών από τους κατηγορούμενους στον Εθνικό Στρατό ή στα ένοπλα αποσπάσματα ΜΑΥ- ΜΑΔ φαίνεται να επηρεάζει το Δικαστήριο στις αποφάσεις του και να λειτουργεί ως ισχυρό υπερασπιστικό όπλο. Έτσι, ο Π. Αγγ. από το χωριό Κορυφάσιο που υπηρετεί ως ανθυπασπιστής στο ΙΧ Σύνταγμα Αναγνωρίσεως, όταν στις 29-1-1948 εκδικάζεται η υπόθεση στην οποία ενέχεται ως κατηγορούμενος, αθώνεται. Είχε κατηγορηθεί ότι *“μετ’ άλλων εν Κορυφασίω κατά τον μήνα Ιούλιον 1944 προέβησαν εις πράξιν βίας άνευ συμπράξεως μετά των αρχών κατοχής εις βάρος Έλληнос ένεκα της δράσεώς του κατά του εχθρού, ήτοι συνέλαβον τον Γ. Κ. και μετέφερον αυτόν εις Πύλον.”* Η αθώωσή του και εδώ διευκολύνθηκε από τους μάρτυρες κατηγορίας, μεταξύ των οποίων ήταν και ο αδερφός του συλληφθέντος, Α. Κ., που κατέθετε ότι *“σας βεβαιώνω ότι όσα κατέθεσα ενώπιον της Πολιτοφυλακής τα κατέθεσα κατόπιν βίας και δεν είναι αληθή, αλλ’ αληθή είναι όσα εκ των υστέρων επείσθην, ότι όταν οι άνδρες*

⁹⁸³ Ο.π.

των Τ.Α. συνέλαβαν τον αδελφόν μου υπό τη διοίκησιν του Βασιλόπουλου, δεν ήταν εκεί ο κατηγορούμενος.”⁹⁸⁴

Πρέπει να σημειώσουμε ότι ο συλληφθείς Γ.Κ. τον Ιούλιο του 1944 μετά την Πύλο μεταφέρθηκε στον Μελιγαλά, όπου και εκτελέστηκε από τα Τ\Α.⁹⁸⁵ Στην εκτέλεση εμπλέκονταν ο κατηγορούμενος μαζί με άλλους οκτώ από την πολυπληθή ομάδα του Κορυφασίου. Ο λόγος για τον οποίο οδηγήθηκε στο ακροατήριο η υπόθεση της σύλληψης μόνο και όχι της δολοφονίας, ήταν επειδή για την πράξη της δολοφονίας το Συμβούλιο του ΕΔΔ Καλαμών είχε αποφανθεί ότι δεν ήταν αρμόδιο να την εκδικάσει και την είχε παραπέμψει στα ποινικά δικαστήρια, κρίνοντας ότι η πράξη είχε τα χαρακτηριστικά του κοινού φόνου.⁹⁸⁶

Όσο μαίνεται ο εμφύλιος πόλεμος και πολώνεται το κλίμα, τόσο πιο εύκολη γίνεται η απαλλαγή των κατηγορουμένων από την κατηγορία της συνεργασίας με τους κατακτητές, με την αρωγή και των μαρτύρων, οι οποίοι σε κάθε περίπτωση δεν παραλείπουν να υπερτονίζουν την εθνικιστική δράση των κατηγορουμένων. Η στενή συνεργασία του Ι. Χ. από το Διαβολίτσι με τους Γερμανούς, ενδείξεις της οποίας είχε αποκαλύψει η σχετική λίστα του Γερμανού πρόξενου στην οποία συμπεριλαμβάνονταν, όπως προηγούμενα αναφέραμε,⁹⁸⁷ φαίνεται να αποτελεί πλέον μια μακρινή ανάμνηση όταν γίνεται η δίκη του στις 30 Αυγούστου 1949, την επόμενη μέρα της ήττας του ΔΣΕ στον Γράμμο. Έτσι, οι μάρτυρες από τη μια επιβεβαιώνουν στο Δικαστήριο την οικονομική συνεργασία του κατηγορούμενου με τους Γερμανούς προς όφελός του και εις βάρος του λαού, από την άλλη όμως ξετυλίζουν τις περγαμηνές της εθνικιστικής του δράσης. “Μετά το 1943 υπηρετούσε εις τάς εθνικάς ομάδας,” κατέθετε ο συγχωριανός του, μάρτυρας Στ. Δ. και “Είναι μεγάλος εθνικιστής. Μετά το κίνημα των Αθηνών (σημ.: Δεκεμβριανά) τραυματίσθη από τους κομμουνιστάς.” Τα ίδια κατέθετε και ο μάρτυρας Μ. Δ., ότι, δηλαδή, στις εθνικές ομάδες “έδειξε μεγάλη δράση” και “στο κίνημα των Αθηνών τραυματίστηκε από τους αντάρτες.”⁹⁸⁸

Η ένταξη του κατηγορούμενου στο στρατόπεδο της εθνοφροσύνης λειτούργησε εξαγνιστικά για την πρότερη δωσίλογη δράση του. Όπως πληροφορούμαστε από την

⁹⁸⁴ Δίκη 6 \ 29-1-1948, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁸⁵ βλ. σελ. 184.

⁹⁸⁶ Βούλευμα 471 \ 6-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁸⁷ βλ. σελ. 158-159.

⁹⁸⁸ Δίκη 65 \ 30-8-1949

κατάθεση άλλου μάρτυρα, του Η. Λ., *“Από το 1945 υπηρετεί στις Εθνικές δυνάμεις ως υπολοχαγός και είναι εθνικιστής.”*⁹⁸⁹ Ο κατηγορούμενος που φαίνεται να ήταν ένας από τους πολλούς που έσπευσαν να καταταγούν στη νεοσύστατη Εθνοφυλακή αμέσως μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας, και μάλιστα ως αξιωματικός, αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της επανεγκόλπωσης των δωσιλόγων στους μηχανισμούς του κράτους και επιβεβαιώνει, κατά τη γνώμη μας, την άρρηκτη συνέχεια του δωσιλογισμού της κατοχικής περιόδου με την εθνικοφροσύνη της μεταβαρκιζιανής περιόδου. Η συμμετοχή αυτού, όπως και πολλών άλλων, στα Δεκεμβριανά, του παρείχε διαπιστευτήρια εθνικοφροσύνης και έθετε τις βάσεις για την αθώωσή του. Η συνεργασία με τους κατακτητές είχε “ξεπλυθεί” με τον αντικομμουνισμό.

Στην περίπτωση του συντοπίτη του, Α. Π., από το Διαβολίτσι, που εντάσσονταν κι αυτός στη λίστα του Γερμανού πρόξενου, η ετυμηγορία του δικαστηρίου τον ενοχοποίησε επειδή *“συνειργάσθη μετά του εχθρού, των Γερμανών, κατά τρόπον ανάξιον Έλληνος πολίτου θίγοντα την εθνικήν αξιοπρέπειαν διευκολύνον το έργον της κατοχής, ήτοι απέστειλεν δύο αιτήσεις εις το εν Καλάμαις Γερμανικόν Προξενείον και φρουραρχείον δι’ ήν εξήτει να καταταγή εις τον Γερμανικόν στρατόν και πολεμήση κατά των Συμμάχων έτι δε και να αποκτήση την γερμανικήν υπηκοότητα, διαδήλου δε και την αγάπην του και τον θαυμασμόν του προς τον κατακτητήν διευκολύνων ούτω το έργον αυτού.”*⁹⁹⁰ Σε επόμενη απόφαση, όμως, που αφορά σε δίκη του ίδιου, την ίδια μέρα, και ακόμη ενός, του Π. Χ., απόντα κατά τη διαδικασία, με την κατηγορία ότι *“κατά την διάρκεια της ξενικής κατοχής ανέλαβον υπηρεσίαν παρά ταις αρχαίς κατοχής [...] ήτοι ανέλαβον υπηρεσίαν παρά τω Γερμανικώ στρατώ, του εκ τούτων μάλιστα Α.Μ. ενδυθέντος και στολήν Γερμανού στρατιώτου,”* το δικαστήριο κήρυξε και τους δύο κατηγορούμενους αθώους λόγω αμφιβολιών. Είναι σαφές ότι η κατηγορία ευθέως παρέπεμπε σε συμμετοχή στα Τ.Α.⁹⁹¹

Οι καταθέσεις των δύο μαρτύρων υπεράσπισης στην παραπάνω υπόθεση μας διαφωτίζουν σχετικά με το σκεπτικό της απαλλαγής των κατηγορουμένων και μας κάνουν να κατανοήσουμε και το περιρρέον κλίμα, που ενθάρρυνε την έκδοση ανάλογων αποφάσεων. Ο πρώτος μάρτυρας, ο Π. Αθ., κατέθεσε ότι *“Εγώ και ο κατηγορούμενος*

⁹⁸⁹ Ο.π.

⁹⁹⁰ Δίκη 43\ 21-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁹¹ Δίκη 44\ 21-11-1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

κατετάγημεν εις τα Τάγματα Ασφαλείας Μελιγαλά κατ' Αύγουστον 1944, οι μάρτυρες δε της κατηγορίας, οίτινες καταθέτουν ότι ο κατηγορούμενος πήγε εις τους Γερμανούς ψευδώς λέγουσι τούτο [...] Ο κατηγορούμενος ουδέποτε ενεδύθη γερμανικήν στολήν.” Το ίδιο καταθέτει και ο άλλος μάρτυρας, ο Θ. Αν., λέγοντας ότι ” Ο κατηγορούμενος ποτέ δεν πήγε εις τους Γερμανούς ει μη εις τα Τάγματα Ασφαλείας [...] ουδέποτε ο κατηγορούμενος ενεδύθη γερμανικήν στολήν.” Είναι σαφής ο διαχωρισμός που επιχειρούν να κάνουν οι μάρτυρες μεταξύ της συμμετοχής του κατηγορούμενου στα Τάγματα και της ένταξης στον γερμανικό στρατό. Το ίδιο σκεπτικό μοιράστηκε και το Δικαστήριο στην απόφασή του. Δεν είναι αξιόμεμπτη πράξη η συμμετοχή στα Τάγματα, παρά μόνο η συμμετοχή στις δυνάμεις της Βέρμαχτ. Προς επίρρωση του ισχυρισμού τους αποδομούν και την αξιοπιστία των μαρτύρων κατηγορίας λέγοντας ο πρώτος, “Ο μηνυτής και όλοι οι μάρτυρες είναι μεγάλοι κομμουνισταί και εγκληματίαι και σήμερον ευρίσκονται εις τας φυλακάς” και ο άλλος για τον κατηγορούμενο ότι “Οι αντάρται έχουν σκοτώσει πέντε δικούς του ανθρώπους.”⁹⁹²

Αυτό που προκύπτει με σαφήνεια από τις δύο αποφάσεις είναι ότι το Δικαστήριο δεν εκλαμβάνει τη συμμετοχή στα Τάγματα Ασφαλείας ως συνεργασία με τους κατακτητές. Γι’ αυτό και οι μάρτυρες υπεράσπισης σπεύδουν να ξεκαθαρίσουν ότι ο Α. Π. ουδέποτε φόρεσε γερμανική στολή, πράγμα που θα στοιχειοθετούσε μια τέτοια κατηγορία. Έτσι, στην πρώτη υπόθεση, με μια ανώδυνη καταδίκη “επί εθνική αναξιοσύνη,” με βάση το άρθρο 4 της ΣΠ 6\ 1945, το δικαστήριο καταδικάζει την πρόθεση του κατηγορουμένου να ενταχθεί στον γερμανικό στρατό και ταυτόχρονα στη δεύτερη υπόθεση τον απαλλάσσει από τη βαριά κατηγορία της συνεργασίας με τον εχθρό και της δράσης του εναντίον του λαού, ως στρατιώτη των Ταγμάτων Ασφαλείας. Επιπλέον, η ευθεία αναφορά και από τους δύο μάρτυρες υπεράσπισης στον μηνυτή και τους μάρτυρες κατηγορίας ως κομμουνιστές και εγκληματίες, εισάγει την υπόθεση στο πολωτικό εμφυλιακό κλίμα, οριοθετεί τους δύο αντίπαλους χώρους και διευκολύνει τους δικαστές στη στάση που θα λάβουν.⁹⁹³

⁹⁹² Ο.π.

⁹⁹³ Ο.π.

10.2. Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Η επίδραση που ασκούσε ο Εμφύλιος για όσο διάστημα μαίνονταν, όπως και το αποτέλεσμα του, φαίνεται ότι βάραιναν στις αποφάσεις του Δικαστηρίου, σε σημείο που να αναιρούνται καταδικαστικές αποφάσεις που είχαν εκδοθεί πριν από την έναρξή του, παρόλο που και τότε είχαν ληφθεί σε ένα δυσμενές για τους μηνυτές κλίμα. Αποκαλυπτική για την αλλαγή της στάσης του Δικαστηρίου ήταν η δίκη του Β. Μαγγανά που έγινε στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων στις 22 Φεβρουαρίου 1950, όταν ο Εμφύλιος έχει πλέον λήξει με νίκη της εθνικόφρονος παράταξης. Πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι ο Μαγγανάς είχε καταδικαστεί ερήμην, αρχικά σε ισόβια και με διόρθωση της ποινής του σε θάνατο, με την κατηγορία της κατάδοσης και σύλληψης Ελλήνων υπηκόων στο μεγάλο μπλόκο της 5^η Φεβρουαρίου 1944 στην αγορά της πόλης της Καλαμάτας, με αποτέλεσμα την εκτέλεση πολλών μετά από επιλογή στο στρατόπεδο του “Συντάγματος,” μία εβδομάδα αργότερα.⁹⁹⁴ Πέντε χρόνια μετά την ερήμην καταδίκη του από το Δικαστήριο, εκδικάζεται πάλι η ίδια υπόθεση μετά από αίτημα ανακοπής της προηγούμενης απόφασης που κατατέθηκε διά των συνηγόρων του Μαγγανά, Α. Σχινά και Κ. Χρυσομάλλη.⁹⁹⁵ Πρέπει να σημειώσουμε ότι στη δίκη αυτή παρίσταται ο Μαγγανάς, σε αντίθεση με την προηγούμενη που ήταν απών.

Το αίτημα κατατέθηκε εκπρόθεσμα και όχι σε διάστημα ενός μήνα από την ανακοίνωση της απόφασης, όπως ο νόμος όριζε. Το εμπόδιο αυτό ξεπεράστηκε από τον ίδιο τον νόμο που έδινε το δικαίωμα στους κατηγορούμενους σε περιπτώσεις ερημοδικίας να επικαλεστούν λόγους ανωτέρας βίας, “*ειδικώς ητιολογημένης*,” για τη μη εμπρόθεσμη κατάθεση του αιτήματος. Σε αυτό το σημείο ήρθε το ίδιο το Δικαστήριο να κρίνει αν η αιτιολογία γίνεται αποδεκτή, αποκαλύπτοντας και την επιλεκτική αντιμετώπιση που επιφύλλασσε στον κατηγορούμενο. Πράγματι, έγινε δεκτός ο ισχυρισμός του Μαγγανά “*ότι εξ ανωτέρας βίας απώλεσε την προθεσμίαν ασκήσεως της ανακοπής και ειδικώτερον διότι από του έτους 1945 συνεχώς μέχρι 1950 ηγείτο αντισυμμοριακής ομάδος ευρισκόμενος εις τα βουνά διαφόρων περιφερειών και ούτω εξ ανωτέρας βίας ημποδίσθη εις την*

⁹⁹⁴ “Ο Λήσταρχος Μαγγανάς σε ισόβια.” (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 24 Νοέμβρη 1945.) \ \ Δίκες 80, 81 \ 23-11-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.)

⁹⁹⁵ Ο πρώτος υπήρξε υποψήφιος βουλευτής στις εκλογές του 1946 με το κόμμα της Ένωσης Εθνικοφρόνων του Θ. Τουρκοβασίλη, αλλά δεν εξελέγη. Ο δεύτερος ήταν γνωστός δικηγόρος και δημοσιογράφος της Καλαμάτας, ένας από τους καταδικασμένους σε θάνατο από το Λαϊκό Δικαστήριο της πόλης στην τελευταία του συνεδρίαση, που, όπως είδαμε, οι ποινές που επιβλήθηκαν έμειναν ανεκτέλεστες. Επιπλέον είχε απαχθεί ως όμηρος από την ΟΠΛΑ κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών στην Καλαμάτα. (Μεσσηνιακό Βιογραφικό Λεξικό, σελ. 330, 429 \ \ Μ. Αθανασόπουλος, ο.π., σελ. 167.)

εκπρόθεσμον ενέργειάν του.” Με άλλα λόγια, το Δικαστήριο έκανε αποδεκτό τον ισχυρισμό του Μαγγανά ως βάσιμο, γιατί διενεργούσε “αντισυμμοριακό αγώνα” και “δεν ήσκησε εμπρόθεσμον ανακοπήν [...] εκ νομίμου κωλύματος,” καθώς “ήτο ανέφικτον εις αυτόν η ενώπιον του αρμοδίου Γραμματέως εμφάνισίς του και άσκησης της εν λόγω ανακοπής.”⁹⁹⁶

Σε αυτό συνέδραμαν και οι ίδιοι οι μάρτυρες κατηγορίας, όπως ο τριανταπεντάχρονος έμπορος από την Καλαμάτα Ι. Κ., που βεβαίωνε με την κατάθεσή του ότι “ο κατηγορούμενος από το έτος 1945 είχε ένοπλον αντισυμμοριακήν ομάδα και γύριζε εις τα βουνά διαφόρων περιφερειών επομένως δεν ηδύνατο να λάβη γνώσιν της δίκης,” προσθέτοντας επιπλέον ότι “ο κατηγορούμενος έχει εν ζωή μόνον την μητέρα του και δεν ήρχετο εις επικοινωνίαν μαζί της.” Τα ίδια κατέθετε και ο εικοσιοκτάχρονος Ν.Γ.Γκ. από το χωριό Χατζή, όταν μεταξύ άλλων έλεγε για τον Μαγγανά ότι “γύριζε εις τα βουνά προς καταδίωξιν των ανταρτών και εκ τούτου δεν ηδύνατο να έχη μόνιμον κατοικίαν.”⁹⁹⁷ Είναι προφανές ότι οι καταθέσεις και των δύο μαρτύρων έχουν υπαγορευτεί από τους συνήγορους της υπεράσπισης για να γίνει αποδεκτό το αίτημα της ανακοπής που είχε κατατεθεί. Μόνο που δεν χρειάστηκε να προσπαθήσει ιδιαίτερα η υπεράσπιση για να πείσει το Δικαστήριο, αφού αυτό ασμένως αποδέχτηκε την εγκυρότητα των λεγομένων των μαρτύρων, σε σημείο που να τα εντάξει σχεδόν αυτολεξεί στο σκεπτικό της απαλλαγής του. Όπως παρατηρήσαμε και σε άλλες περιπτώσεις, το Δικαστήριο όχι μόνον δεν εξέταζε την αξιοπιστία των καταθέσεων των μαρτύρων, όταν αυτές ήταν θετικές και συνέβαλαν στην αθώωση των κατηγορουμένων, αλλά τις υιοθετούσε άκριτα και μάλιστα, τις ενέτασσε αυτούσιες στο σκεπτικό της απόφασης. Η επιβεβαίωση από τους μάρτυρες του κωλύματος που προφασίζονταν η υπεράσπιση για τον κατηγορούμενο, συνέβαλε και στην αποδοχή από το Δικαστήριο του αιτήματος της ανακοπής.

Η αποδοχή του αιτήματος από το Δικαστήριο, προδίκαζε και τη στάση που θα ακολουθούσε απέναντί του στη δίκη που ακολούθησε. Σε αυτό συνέδραμαν και οι ίδιοι οι μάρτυρες κατηγορίας που δεν καταλόγισαν ευθύνη στον Μαγγανά για την κατηγορία που του αποδίδονταν, με αποτέλεσμα να αθωωθεί λόγω αμφιβολιών. Ο τριανταπεντάχρονος κτηματίας Ν. Γ. Γκ. από το χωριό Χατζή ήταν κατηγορηματικός: “Δεν γνωρίζω τίποτα δια την συμμετοχήν του κατηγορουμένου εις την πράξιν δι’ ην κατηγορείται. Άκουσα μόνον ότι ο

⁹⁹⁶ Δίκη 8 \ 22-2-1950, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

⁹⁹⁷ Ο.π.

παθών Ρ. εξετελέσθη υπό των Γερμανών. Δεν άκουσα μέχρις σήμερα από κανέναν ότι ο κατηγορούμενος ήτο εις Καλάμας κατά την εποχήν των συλλήψεων των παθόντων.” Τα ίδια κατέθετε και η τριανταπεντάχρονη οικοκυρά Ε. Κ. Μπ., και μάλιστα με βεβαιότητα, καθώς, όπως έλεγε, “εις τας γενομένας συλλήψεις συνελήφθην και εγώ δεν άκουσα να γίνεται λόγος τότε περί του κατηγορουμένου ούτε ήτο εις τας συλλήψεις.”⁹⁹⁸

Η επόμενη μάρτυρας ήταν πιο διαφωτιστική, αλλά όχι για τον Μαγγανά: “Όταν έγιναν οι συλλήψεις των παθόντων είδα μαζί με τους Γερμανούς τους Κουντούρη, Καλαμαράν και Τζουμάνη. Ο παρών κατηγορούμενος δεν ήτο εκεί, ούτε άκουσα τίποτα μέχρις σήμερα διά τον παρόντα κατηγορούμενον.” Ακόμα και η χήρα Ελ. Π., που ο άντρας της ήταν ανάμεσα στους εκτελεσθέντες απέδωσε την ευθύνη όχι στον Μαγγανά, για τον οποίο δήλωσε άγνοια, όπως είχε κάνει, άλλωστε, και στην πρώτη δίκη, αλλά στους καταδότες που είχαν στο μεταξύ εκτελεστεί από τους Γερμανούς.⁹⁹⁹ Εξάλλου, ο μοναδικός μάρτυρας κατηγορίας που είχε συντελέσει με την κατάθεσή του στην πρότερη καταδίκη του Μαγγανά το 1945, ο γεωπόνος Αθ. Λαφαζάνος, είχε στο μεταξύ δολοφονηθεί στην επίθεση των παρακρατικών ομάδων του Μαγγανά στην Καλαμάτα τον Ιανουάριο του 1946.¹⁰⁰⁰

Μία σύντομη αναδρομή στην πορεία του Μαγγανά από την Απελευθέρωση και μετά ίσως μας βοηθήσει να ερμηνεύσουμε τα τεκταινόμενα, αναφορικά, με τη στάση του Δικαστηρίου. Όπως αναφέραμε προηγούμενα, μετά τη σύλληψή του στη μάχη της Καλαμάτας, ακολούθησε η δίκη του στο ανταρτοδικείο της πόλης και η καταδίκη του σε θάνατο ή οποία δεν εκτελέστηκε.¹⁰⁰¹ Μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας απελευθερώνεται και καταφεύγει στην Αθήνα, από όπου επανέρχεται σύντομα στη Μεσσηνία με την έλευση της Εθνοφυλακής και αρχίζει να οργανώνει τα “Χίτικα,” όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται από τους κατοίκους της περιοχής της Πυλίας.¹⁰⁰² Η περιοχή της Πυλίας παρουσιάζει από πολύ νωρίς, συγκριτικά με τις άλλες περιοχές της Μεσσηνίας, έξαρση της παρακρατικής δράσης¹⁰⁰³ και στο επίκεντρο των επεισοδίων που γενικεύονται τον μήνα Απρίλιο του 1945

⁹⁹⁸ Ο.π.

⁹⁹⁹ Ο.π.

¹⁰⁰⁰ βλ. υποσ. 422 της παρούσης εργασίας.

¹⁰⁰¹ Γρ. Κριμπάς, Η Εθνική Αντίσταση στη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς, ο.π., σελ. 356.

¹⁰⁰² Ν. Μπάλα, ο.π., σελ. 178 κ.ε., όπου δίνεται μια εικόνα της δράσης του Μαγγανά στην Πυλία με βάση μαρτυρίες κατοίκων του χωριού Φουρτζή, γειτονικού προς το χωριό Κρεμμύδια, από όπου ο ίδιος καταγόταν.

¹⁰⁰³ “Οι Ταγματασφαλίτες δημιουργούν επεισόδια στην Πυλία - Προγραφές δημοκρατικών πολιτών” (εφ. Ελεύθερη Μεσσηνία, 8 Μάρτη 1945.)

βρίσκεται ο Μαγγανάς. Τότε είναι που συστήνει ένοπλη ομάδα από πρώην ταγματασφαλίτες, η οποία συνεργάζεται ανοικτά με την Εθνοφυλακή και τη Χωροφυλακή.¹⁰⁰⁴

*“Μεγάλο κύμα τρομοκρατίας ξέσπασε σ’ όλη την Πυλία τις τελευταίες μέρες. Τα μπλόκα, οι συλλήψεις, οι ξυλοδαρμοί, οι κλεισιές είναι στην ημερήσια διάταξη απaráλλαχτα όπως και επί κατοχής. Οι κάτοικοι μιας ολόκληρης περιφέρειας της Βουφράδας έχουν πάρει τα βουνά εγκαταλείποντας σπίτια και περιουσίες στον Σούρλα της Πυλίας Μαγγανά. Ο Μαγγανάς γνωστός ταγματασφαλίτης μαζί άλλους ομοίους του περιφέρεται στα χωριά και ξυλοκοπεί, συλλαμβάνει και κατατρομοκρατεί τον κόσμο.”*¹⁰⁰⁵

Συλλαμβάνεται από το επίσημο κράτος για να δικαστεί για τη δωσιλογική δράση του και δραπετεύει μέσα από τη διοίκηση της Χωροφυλακής Μεσσηνίας.¹⁰⁰⁶ Δικάζεται και καταδικάζεται ερήμην στην εσχάτη των ποινών, όπως είδαμε, από το ΕΔΔ Καλαμών, για τη συμμετοχή του στην κατάδοση και σύλληψη πολιτών στο μεγάλο μπλόκο της Καλαμάτας τον Φεβρουάριο του 1944.¹⁰⁰⁷ Χαρακτηριστικό της ασύδοτης δράσης του είναι το γεγονός ότι προβαίνει στη δολοφονία δύο πολιτών στο χωριό Κακόρευμα Πυλίας, την ίδια μέρα που δικάζεται ερήμην από το ΕΔΔ Καλαμών.¹⁰⁰⁸ Η ασυλία που απολάμβανε, του επιτρέπει να εμφανίζεται προκλητικά στην πόλη της Καλαμάτας, αν και διωκόμενος.

Στο μεταξύ η κυβέρνηση Σοφούλη για να αντιμετωπίσει την ιλιγγιώδη αύξηση του αριθμού των φυλακισμένων καθόλη τη διάρκεια του 1945, χορηγεί με τον νόμο του Δεκεμβρίου 730\1945, μερική αμνηστία σε 3.000 φυλακισμένους, μεταξύ αυτών και αριστερών προερχόμενων από την Πελοπόννησο - 82 από αυτούς από την Καλαμάτα - που είχαν κατηγορηθεί για επιθέσεις εναντίον δεξιών πριν από τη Συμφωνία της Βάρκιζας.¹⁰⁰⁹ Πρέπει να σημειώσουμε ότι η συμφόρηση των φυλακών είχε προκύψει από τις αθρόες συλλήψεις μελών του ΕΑΜ μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας με σαθρά κατηγορητήρια, σε πολλές περιπτώσεις χωρίς ένταλμα και με κατασκευασμένες μηνύσεις που υποβάλλονταν εκτός από ιδιώτες και από την Χωροφυλακή μαζί με βεβαιώσεις για δήθεν εγκλήματα που

¹⁰⁰⁴ εφ. Ριζοσπάστης, 22-1-1946.

¹⁰⁰⁵ “Οπλισμένοι μοναρχικοί και εθνοφύλακες οργιάζουν στην ύπαιθρο.” (εφ. Λαϊκή Νίκη, 4 Ιούνη 1945)

¹⁰⁰⁶ Γρ. Κριμπάς, Εμφύλιος, τ. Α, ο.π., σελ. 278-279.

¹⁰⁰⁷ Δίκη 80-81 \23-11-1945, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

¹⁰⁰⁸ Γ. Λέφας, ο.π., σελ. 372\ \ εφ. Ριζοσπάστης, 25-11-1945.

¹⁰⁰⁹ Ντ. Κλόουζ, ο.π. σελ. 249

είχαν διαπράξει.¹⁰¹⁰ Η προηγούμενη απόπειρα αποσυμφόρησης των φυλακών από την κυβέρνηση Βούλγαρη είχε αποτύχει καθώς πέρα από το γεγονός ότι ευνοήθηκαν περισσότερο ποινικοί κρατούμενοι παρά πολιτικοί, ο αριθμός των απολυόμενων δεν ξεπερνούσε αυτόν των νέων συλληφθέντων, καθότι οι συλλήψεις συνεχίζονταν με αμείωτο ρυθμό. Στις φυλακές δε, της Καλαμάτας, Σπάρτης και Κυπαρισσίας σχεδόν κανένας εαμίτης δεν είχε απολυθεί.¹⁰¹¹

Η εμφάνιση μερικών από τους αποφυλακισθέντες αριστερούς στις πόλεις προκάλεσε έναν κύκλο αντιποίνων ανάμεσα σε δεξιούς και αριστερούς. Η δολοφονία του προέδρου της οργάνωσης Χ Λακωνίας, Γρ. Κοντοβουνήσιου, και του γιού του, από τρεις διωκόμενους αριστερούς στο δρόμο από τις Κροκεές προς τη Σπάρτη στις 16 Ιανουαρίου 1946, λειτούργησε ως θρυαλλίδα.¹⁰¹² Η πράξη αυτή, μεμονωμένη και χωρίς συνέχεια, προκάλεσε τη δολοφονία ενός αδιευκρίνιστου αριθμού ατόμων τις επόμενες μέρες ως αντεκδίκηση. Στην ουσία επρόκειτο για ένα τυφλό πογκρόμ κατά αριστερών, αγωνιστών της Αντίστασης ή συγγενών τους.

Στην Καλαμάτα, όμως, η κατάσταση ξέφυγε από κάθε έλεγχο. Το βράδυ της Παρασκευής 18 Ιανουαρίου, ένοπλοι παρακρατικοί επιτέθηκαν με όπλα και χειροβομβίδες στο κατάμεστο εκείνη την ώρα - περί τα 100 άτομα - καφενείο του Ν. Κατσαρού, που σύχναζαν αριστεροί και στο οποίο είχαν εμφανιστεί πρόσφατα πρώην κρατούμενοι που είχαν απελευθερωθεί, σκότωσαν τον ίδιο και τον εαμίτη γεωπόνο Θαν. Λαφαζάνο και τραυμάτισαν σοβαρά άλλους τέσσερις.¹⁰¹³ Την επόμενη μέρα οι οργανώσεις της Αριστεράς, το Εργατικό Κέντρο και η Ένωση Επαγγελματοβιοτεχνών αντέδρασαν με απεργία και διαδηλώσεις και με την πάνδημη συμμετοχή περίπου 4.000 ατόμων στην κηδεία των θυμάτων.¹⁰¹⁴ Υπό τον φόβο των

¹⁰¹⁰ Το προηγούμενο των συγκρούσεων στις μάχες της Αθήνας μεταξύ ΕΛΑΣ και Χωροφυλακής, καθώς και η μάχη του Μελιγαλά, είχαν ανοίξει έναν κύκλο εκδίκησης. (Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 270.)

¹⁰¹¹ Ο.π. σελ. 280,281,284,285.

¹⁰¹² Η εκτέλεση αποφασίστηκε από τον Γραμματέα του ΚΚΕ Λακωνίας, Βαγγέλη Ρογκάκο, για να ανακόψει τη δράση των παρακρατικών οργανώσεων στη Λακωνία. Ήταν η πρώτη ενέργεια του ΚΚΕ που ξέφευγε από τη γραμμή της Συμφωνίας της Βάρκιζας, προκάλεσε σωρεία αντιποίνων και όξυνε το εμφυλιοπολεμικό κλίμα όχι μόνο στη Νότια Πελοπόννησο, αλλά και σε ολόκληρη την Ελλάδα (Ι. Καρακατσιάνης, ο.π., σελ. 34-36.)

¹⁰¹³ Αρ. Καμαρινός, ο.π., σελ. 78-79, όπου περιγράφεται η επίθεση από τον ίδιο τον συγγραφέα, παρόντα στο καφενείο εκείνη την ώρα. \\\ Επικεφαλής των χιτών που επιτέθηκαν με χειροβομβίδες και όπλα στο κατάμεστο εκείνη την ώρα καφενείο ήταν ο “ζωοκλέφτης” από τον Μελιγαλά Φ. Ζαμπάρας. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 241. \\\ Γ. Λέφας, Χιλιάδες Τέσσερις Σταυροί στο Μαρτυρικό Μωριά, Αλφειός, Αθήνα 2007, σελ. 317,318.)

¹⁰¹⁴ Η Διακομματική Επιτροπή του ΕΑΜ σε ανακοίνωσή της μετά την επίθεση και πριν την εκδήλωση του πραξικοπήματος ζητούσε πέρα από τη σύλληψη των ενόχων, την αντικατάσταση των διοικητών Ασφαλείας,

παρακρατικών και του κινδύνου που συνεπάγονταν η αθέτηση της Συμφωνίας της Βάρκιζας, οι αντιδράσεις παρέμειναν σε ήπια πλαίσια, με εξαίρεση κάποιες κακοποιήσεις υπόπτων που συνοδεύτηκαν από την παράδοσή τους στην Αστυνομία.¹⁰¹⁵ Ένοπλοι χίτες είχαν, ήδη, αρχίσει να μαζεύονται έξω από την πόλη, στήνοντας μπλόκα, στα οποία δολοφονήθηκαν τρεις αριστεροί πολίτες.¹⁰¹⁶

Το απόγευμα της Κυριακής, 20 Ιανουαρίου 1946, ο Μαγγανάς εισβάλλει στην πόλη της Καλαμάτας, επικεφαλής χιλίων περίπου ενόπλων, και προβαίνει σε αυθαίρετες συλλήψεις ομήρων, καταστροφές γραφείων του ΕΑΜ και στην απελευθέρωση τριάντα δύο κρατουμένων για δωσιλογισμό ή φόνους αριστερών πολιτών, μεταξύ των οποίων και εκείνων που εμπλέκονταν στην επίθεση στο καφενείο του Κατσαρού και είχαν συλληφθεί από διαδηλωτές του ΕΑΜ την προηγούμενη μέρα.¹⁰¹⁷ Παράλληλα, προσπάθησαν να καταστρέψουν δικογραφίες σε βάρος δοσιλόγων και Χιτών, φτάνοντας, μάλιστα, να απειλήσουν και τη ζωή του εισαγγελέα, εισέβαλαν σε σπίτια δημοκρατικών πολιτών και μάλιστα, δολοφόνησαν και έξι από αυτούς.¹⁰¹⁸ Και σε όλα αυτά χωρίς να συναντήσουν την αντίδραση της Χωροφυλακής ή της Εθνοφυλακής.¹⁰¹⁹ Στις προθέσεις των παρακρατικών ήταν και η εισβολή στις φυλακές, όπου κρατούνταν αριστεροί κρατούμενοι για να τους σκοτώσουν. Στις φυλακές της Καλαμάτας, Σπάρτης, Κυπαρισσίας για να περιοριστούμε μόνο

Χωροφυλακής, τον αφοπλισμό και τη διάλυση των οργανώσεων της Χ και την ανάληψη δράσης από την Εθνοφυλακή για την τήρηση της τάξης. (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, αρ. φύλ. 434.)

¹⁰¹⁵ Γ. Μαργαρίτης, ο.π. σελ. 520. \\ Η αδράνεια της Αστυνομίας να συλλάβει τους ενόχους οδήγησε τα μέλη των οργανώσεων της Καλαμάτας στη σύλληψη εικοσιπέντε από αυτούς. Χαρακτηριστικό της απροκαύπτης αδιαφορίας, αν όχι συνέργειας των Αρχών ήταν η προκλητική παρουσία του Ζαμπάρα την επόμενη μέρα κάτω από το κτήριο της Εισαγγελίας με προστασία Χωροφύλακα και η διαφυγή του μετά από επίθεση που κατάφερε εναντίον πολιτών που τον αναγνώρισαν. (Γρ. Κριμπάς, ο.π. σελ. 241-243)

¹⁰¹⁶ Ένας εξ αυτών ήταν ο δικηγόρος και στέλεχος του Αγροτικού κόμματος, από τους πρωταγωνιστές των μεγάλων συλλαλητηρίων των σταφιδοπαραγωγών της Μεσσηνίας τον Αύγουστο του 1935, Θ. Κορμάς. Φονεύθηκε από τον χίτη Δ. Λεονταρίτη και τον χωροφύλακα Πηνιώτη, ενώ κατευθύνονταν με το λεοφωρείο από την Αθήνα στην Καλαμάτα, στο ύψος της Θουρίας, πολύ κοντά στο αστυνομικό τμήμα, την βοήθεια του οποίου επικαλέστηκε χωρίς ανταπόκριση. Την ίδια τραγική τύχη είχε και ο συνοδός του αυτοκινήτου των αθηναϊκών εφημερίδων, Διον. Κακολύρης, κατερχόμενος κι αυτός από την Αθήνα. Την επόμενη μέρα, 20\1\44, δολοφονήθηκε από τη συμμορία του Φ. Ζαμπάρα και ο ξάδερφος του Θ. Κορμά, Χρ. Κορμάς. (Γ. Λέφας, ο.π., σελ. 317, 351 \\ Ριζοσπάστης, 22-1-1946 \\ εφ. *Θάρρος Καλαμάτας*, 22 και 25-1-1946 \\ Β. Βουρνά, ο.π., σελ. 307-308)

¹⁰¹⁷ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 247-264, όπου δίνονται εκτενείς περιγραφές για το πραξικόπημα και την ομηρία από τον Μαγγανά 83 πολιτών, μεταξύ των οποίων και 13 γυναικών

¹⁰¹⁸ Γ. Μαργαρίτης, ο.π., σελ. 520-521 \\ Ντ. Κλόουζ, ο.π. σελ. 249 \\ Σπ. Μαρκέτος, ο.π. σελ. 306.

¹⁰¹⁹ Ο διοικητής της Χωροφυλακής, τ'χης Αλεξίου, ήταν και ο τοπικός αρχηγός της Χ. (Ριζοσπάστης, 22-1-1946) \\ Έτσι είναι εξηγήσιμη και η αδράνεια του εν λόγω διοικητή απέναντι στις καταγγελίες δημοκρατικών πολιτών για την προκλητική δράση του Μαγγανά, λίγες μέρες πριν εκδηλωθεί το πραξικόπημα, που μεταξύ άλλων είχε στήσει φυλάκιο στο χωριό της Πυλίας, Ριζόμυλο, κακοποιώντας και ληστεύοντας περαστικούς. (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 4 Γενάρη 1946.)

στη νότια Πελοπόννησο, παρά τα μέτρα αποσυμφόρησης των φυλακών από τις κυβερνήσεις Βούλγαρη και Σοφούλη, εξακολουθούσαν να παραμένουν έγκλειστοι πάρα πολλοί εαμίτες.

Στις φυλακές “Καρέλια” της Καλαμάτας κρατούνταν 535 αριστεροί, και άλλοι 300 στις φυλακές “Ζέρβα- Αλεξανδράκη”. Το σχέδιο της εισβολής δεν τελεσφόρησε, λόγω της έγκαιρης αντίδρασης των αριστερών,¹⁰²⁰ αλλά και της αποφασιστικής επέμβασης του μοίραρχου της Χωροφυλακής, Χριστοδούλου, που έσπευσε προς προστασία των εγκλείστων μπλοκάροντας τους δρόμους περίξ των φυλακών Καρέλια, ενεργώντας πλέον αυτόβουλα και αντίθετα προς τις εντολές του διοικητή του, Αλεξίου που συνιστούσε αδράνεια και παραμονή των Χωροφυλάκων στα τμήματα.¹⁰²¹ Το ίδιο με τον μοίραρχο έπραξε και ο σ\χης Δρακουλαράκος, διοικητής του Συντάγματος Καλαμάτας, που ενίσχυσε με στρατιωτική δύναμη τις φρουρές των άλλων φυλακών. Επιπλέον, οι στασιαστές επιτέθηκαν και στη ναυτική βάση της πόλης, χωρίς να καταφέρουν να την καταλάβουν, λόγω της αντίστασης που πρόβαλαν οι ναύτες.

Επρόκειτο για μια εξόφθαλμη κατάλυση των αρχών της πόλης, η οποία καταλήφθηκε για δύο μέρες, ώστε χρειάστηκε η άμεση επέμβαση του Κράτους με την αποστολή στρατού και ενός αντιτορπιλικού και την επιβολή στρατιωτικού νόμου στη Μεσσηνία και τη Λακωνία. Ταυτόχρονα το εγχείρημα μαρτυρούσε την απόλυτη κυριαρχία της άκρας Δεξιάς και στους δύο νομούς και επιπλέον, η έκταση της δράσης της και το συγκεκριμένο γεγονός της απόπειρας κατάληψης του ναυστάθμου ήταν ενδείξεις ότι υπήρχε προετοιμασία και μάλιστα με βλέψεις επικράτησης όχι μόνο σε τοπικό επίπεδο με σκοπό πιθανότατα την κατάλυση του Κράτους.¹⁰²² Η μαρτυρία του Νομάρχη Μεσσηνίας στη δίκη που διεξήχθη από

¹⁰²⁰ “ αποφασίσαμε να βγάλουμε δέκα άντρες και ένα πολυβόλο και να πιάσουμε το δρομάκι που οδηγούσε στις φυλακές [...] το πολυβόλο στη μέση του δρόμου και οι υπόλοιποι, με τις χάνσες, πιάσαμε τις δύο άκρες του δρόμου. Έτσι, όταν οι Μαγγανάδες αντιληφθήσαν ότι θα αντιμετωπίζαν τα ντουφέκια μας, δεν τόλμησαν να επιτεθούν στις φυλακές και οι φυλακισμένοι αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης σώθηκαν.” (Κ. Παπακωνσταντίνου - Μπελάς, ο.π. σελ. 181)

¹⁰²¹ Ο εν λόγω μοίραρχος, που ήταν διοικητής του Α΄ Αστυνομικού τμήματος, στην ευθύνη του οποίου υπάγονταν οι φυλακές, καταδικάστηκε αργότερα ως υπεύθυνος για τα γεγονότα της Καλαμάτας και αποτάχτηκε με το αιτιολογικό της “εγκατάλειψης θέσεως” και της παράβασης στρατιωτικής εντολής. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 255, 256, 270 \ \ Αρ. Καμαρινός, ο.π., σελ. 82-83 \ \ Γ. Μαργαρίτης, ο.π., σελ. 521) \ \ Στη δίκη του αποκαλύφθηκε ότι η Χωροφυλακή δεν είχε πάρει κανένα μέτρο για την αντιμετώπιση του πραξικοπήματος παρόλο που η ατμόσφαιρα ήταν ήδη ηλεκτρισμένη. Στην απολογία του μεταξύ άλλων ανέφερε ότι σε επανειλημμένες ερωτήσεις του προς τον διοικητή της Χωροφυλακής Καλαμών, Αλεξίου, για το ενδεχόμενο εισβολής των χιτών έλαβε την απάντηση: “Κύριε Χριστοδούλου, οι χίτες δεν πρόκειται να μπουκ στην πόλη.” Όταν πια μπήκαν, ο Αλεξίου επικαλέστηκε αδυναμία αντίδρασης. (εφ. Ελεύθερη Μεσσηνία, 18 Φλεβάρη 1946.)

¹⁰²² Σπ. Μαρκέτος, ο.π. σελ. 306

Στρατοδικείο και στην οποία κατηγορούνταν 33 άτομα για τη συμμετοχή τους στα έκτροπα, διαβεβαίωνε την ύπαρξη οργανωμένου σχεδίου στο οποίο, σύμφωνα με καταθέσεις μαρτύρων που υπέστησαν την ομηρία, μερίδα των Σωμάτων Ασφαλείας συνέπραττε με την ανοχή που επιδείκνυε, όπως ο ανθυπομοίραρχος Σπύρου, ένας από τους κατηγορούμενους, για τον οποίο μάρτυρας κατέθετε ότι μετά την εν ψυχρώ δολοφονία του Θ. Κορμά, στην οποία ήταν παρών, δεν έκανε τίποτα για να συλλάβει τους δράστες με τους οποίους μάλιστα θεάθηκε να συζητά φιλικά μαζί τους.¹⁰²³

Η συμμορία του Μαγγανά αναγκάστηκε να υποχωρήσει παίρνοντας μαζί της 76 - κατά άλλους 150 - ομήρους, από τους τελευταίους αριστερούς που βρήκε, αρκετούς από τους οποίους πρόλαβε να σκοτώσει - έξι κατά την Εθνοφυλακή, δεκατέσσερις ως σαράντα κατά το ΕΑΜ ¹⁰²⁴- πριν οι συνδυασμένες προσπάθειες Άγγλων, Κυβέρνησης, Εκκλησίας και στρατιωτικών πετύχουν την απελευθέρωσή τους τμηματικά από το χωριό Γαρδίκι που είχαν οδηγηθεί μετά από εξαντλητική πορεία, κατόπιν διαβίβασης στον Μαγγανά αυστηρού τελεσιγράφου του στρατιωτικού διοικητή των δυνάμεων που αφίχθησαν στην Καλαμάτα, σ/χη Ν. Παπαδόπουλου, για επέμβαση με όλα τα μέσα αν δεν απελευθερώνονταν.¹⁰²⁵ Ο Μαγγανάς έμεινε ασύλληπτος για τρεις και πλέον μήνες, αρκετούς για να επιδοθεί και σε άλλα εγκλήματα, αν και διωκόμενος μετά τη δεύτερη εις θάνατον καταδίκη του, από το Στρατοδικείο της Καλαμάτας τώρα, για τα γεγονότα της εισβολής.¹⁰²⁶ Το αποτέλεσμα των εκλογών της 31 Μαρτίου 1946 φαίνεται να ενθάρρυνε τη δράση του καθώς από εκεί και πέρα οι προκλητικές εμφανίσεις του, που συνοδεύονται από βιαιοπραγίες κατά εαμιτών, πληθαίνουν, πράγμα που προδίδει ένα περιβάλλον ανοχής γύρω του.¹⁰²⁷ Συλλαμβάνεται

¹⁰²³ Στην απολογία του κατέθετε ότι *“Τον Κορμά τον σκότωσε η διαγωγή του και η γλώσσα του γιατί επί κατοχής και εαμοκρατίας ήταν υπέρ της Λαοκρατίας”* (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, αρ. φύλ. 434.)

¹⁰²⁴ Η εφημερίδα *Θάρρος* της Καλαμάτας στο φύλλο της 28^{ης} Ιανουαρίου αναφέρει 125 συλληφθέντες εκ των οποίων εκτελέστηκαν οι 12. Η *Ελεύθερη Μεσσηνία* καταμετρά δεκατέσσερις μαζί με τους δύο δολοφονηθέντες στο καφενείο του Κατσαρού. (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 31 Γενάρη 1946.)\ Πιθανότατα τα θύματα να ήταν περισσότερα. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 290.)

¹⁰²⁵ Συστήθηκε μία επιτροπή διαπραγμάτευσης με τον Μαγγανά, αποτελούμενη από τον Μητροπολίτη Μεσσηνίας Χρυσόστομο, τον Δήμαρχο Παλαμάρα, τον σ/χη Κετσέα, τον Περιφερειακό διευθυντή της UNRA Λούη και τον Βρετανό αξιωματικό Αλεξάντερ. Στις διαπραγματεύσεις ενεπλάκη και ο αδερφός του κατοχικού νομάρχη Περρωτή, ο δικηγόρος Τάκης Περρωτής, από τους ηγέτες της Χ Μεσσηνίας, κομίζοντας τους όρους του Μαγγανά. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 256, 257.)

¹⁰²⁶ *“ Το στρατοδικείο άρχισε χθές τη δίκη για τα γεγονότα του πραξικοπήματος”*, (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 26 Φλεβάρη 1946)\ *“ Η δεύτερη μέρα της δίκης για τα γεγονότα του πραξικοπήματος*, (εφ. *Ελεύθερη Μεσσηνία*, 27 Φλεβάρη 1946.)

¹⁰²⁷ Εκτός από τους δεκατέσσερις αιχμαλώτους που εκτελέστηκαν κατά τη διάρκεια της διήμερης ομηρίας της πόλης, χαρακτηριστικά αναφέρουμε τη σύλληψη είκοσι πολιτών στο χωριό Πεδίο (Διόδια), από τους οποίους σκότωσε τρεις ύστερα από φρικτά βασανιστήρια. Τους άλλους, αφού τους κακοποίησε απάνθρωπα, τους άφησε

τυχαία στις 22 Μαΐου 1946, όταν αναγνωρίστηκε από έναν αξιωματικό της Χωροφυλακής και έναν Βρετανό της στρατιωτικής αποστολής κοντά στην Καλαμάτα¹⁰²⁸ και μεταφέρεται στην Αθήνα στις φυλακές Αβέρωφ.¹⁰²⁹

Η επιείκεια με την οποία η αμιγώς φιλομοναρχική κυβέρνηση των Λαϊκών του Τσαλδάρη, που προέκυψε από τις εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου του '46, αντιμετώπισε το κίνημα του Μαγγανά και τις σφαγές, προδίκασε τα μελλούμενα. Στο ήδη υπάρχον καθεστώς ατιμωρησίας των παρακρατικών ομάδων, ενδεικτικό της ανοχής με την οποία τις αντιμετώπιζαν οι δικαστικές αρχές, έρχονταν να προστεθούν δηλώσεις, ακόμα και υπουργών της νέας κυβέρνησης που είχε προκύψει από τις εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946, για τη συμβολή αυτών των ομάδων στη διατήρηση της τάξης. Τον τόνο έδινε ο μέντορας των παρακρατικών ομάδων της Πελοποννήσου και ηγέτης της ακροδεξιάς αντιπολίτευσης, Θ. Τουρκοβασίλης, όταν, στη συζήτηση που έγινε στη Βουλή για τη δράση του Μαγγανά στις 17-6-1946, ξεσήκωσε ένα κύμα αλληλεγγύης υπέρ του από τους βουλευτές της κυβερνητικής πλειοψηφίας, πρωτόγνωρο για τα κοινοβουλευτικά ήθη.¹⁰³⁰

Το πραξικόπημα του Μαγγανά μπορεί μεν να απέδειξε την αδυναμία της άκρας Δεξιάς να επιβληθεί με μοναδικούς συμμάχους τις τοπικές αρχές και την ανάγκη συνεργασίας της

ελεύθερους. (εφ. *Θάρρος Καλαμών*, 5-2-1946) \\\ Στον συνοικισμό Γιαννιτσάνικα της Καλαμάτας “τριακονταμελής συμμορία του Ε. Μαγγανά ενεφανίσθη εις το χωρίον με στρατιωτικές στολάς” και δολοφόνησε δύο πολίτες στις 2 Απριλίου 1946. (εφ. *Θάρρος Καλαμών*, 4 Απριλίου 1946.) \\\ Στην Πύλο, όπου αυτοανακηρύχθηκε και φρούραρχος της πόλης επέδραμε με 150 περίπου ένοπλους κατά του Αστυνομικού τμήματος, απέσπασε τρεις κρατούμενους από τα κρατητήρια και τους εκτέλεσε στην πλατεία των Τριών Ναυάρχων στις 13 Μαΐου 1946. Επρόκειτο για τον δεκαεννιάχρονο Κ. Ανεστόπουλο, τον Γ. Καρβέλα και τον Θ. Μαυρούλη, ενταγμένοι και οι τρεις τους στην ένοπλη ομάδα που είχε δημιουργήσει ο καπετάν Γρίβας (Κωστόπουλος) μετά το πραξικόπημα Μαγγανά για να αντιμετωπίσει την κατάσταση. Την τύχη της οικογένειας Μαυρούλη παρακολουθήσαμε προηγούμενα. (Γ. Λέφας, ο.π., σελ. 372 \\\ βλ. σελ. 268 της παρούσης εργασίας.)

¹⁰²⁸ “Ανακοινωθέν του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως διά την χθεσινήν σύλληψιν του Ευάγγελου Μαγγανά.” (εφ. *Τα Νέα Καλαμών*, Πέμπτη 23 Μαΐου 1946.)

¹⁰²⁹ Ντ. Κλόουζ, ο.π. σελ. 250 \\\ εφ. *Εμπρός*, 23 Μαΐου 1946.

¹⁰³⁰ Σπ. Μαρκέτος, ο.π. σελ. 307-308 \\\ “[...] η κυβερνητική πλειοψηφία ετάχθη αλληλέγγυος προς τον Μαγγανά, τον οποίον εξητρωκράυγασεν ως εθνικόν ήρωα.” (εφ. *Θάρρος Καλαμών*, 19-6-1946.) \\\ Στην κυβέρνηση αυτή συμμετείχε ένας υπουργός με αδιαμφισβήτητες σχέσεις με τους συνεργάτες των Γερμανών, ο Πέτρος Μαυρομιχάλης, ως υπουργός Στρατιωτικών - Ναυτικών - Αεροπορίας και άλλοι που διοικούσαν Σώματα συνεργατών των Γερμανών στην Κατοχή ως βουλευτές της, όπως ο Λεωνίδας Βρετάκος και ο Ν. Καράμπελας. Επιπλέον στην ίδια Βουλή είχε εκλεγεί και ο Ναπολέων Ζέρβας, εκπρόσωπος της δεξιάς αντιπολίτευσης, ο οποίος από τη θέση του υπουργού Δημοσίας Τάξης πίεζε για τη λήψη αυταρχικότερων μέτρων που γρήγορα εφαρμόστηκαν. Εκκλήσεις για αυτοσυγκράτηση στα πλαίσια αυτής της Βουλής, φαίνεται ότι φάνταζαν τουλάχιστον περιθωριακές (Ντ. Κλόουζ, ο.π. σελ. 291 \\\ Ι. Καρακατσιάννης, ο.π., σελ. 28,29)

με τις κεντρικές για την ευόδωση ενός μελλοντικού σχεδίου,¹⁰³¹ αλλά ταυτόχρονα έδειχνε ότι το κράτος, με τη στάση ανοχής που επιδείκνυε απέναντι στις ακρότητες των παρακρατικών, αξιοποιώντας τους προς όφελός του, θα πετύχαινε αυτό που οι επίσημες κατασταλτικές δυνάμεις πραγματικά επιθυμούσαν, την κατατρομοκράτηση των οπαδών της Αριστεράς, χωρίς, όμως, να χρεώνεται το ίδιο την ευθύνη της καταστρατήγησης της Συμφωνίας της Βάρκιζας ή την κατακραυγή της διεθνούς κοινής γνώμης.¹⁰³²

Ο Μαγγανάς θα εκτίσει ποινή δυόμιση ετών, μετά την καταδίκη του από το Α' Κακουργοδικείο Πειραιά το 1947. Το ίδιο δικαστήριο θα τον αθωώσει τον Μάιο του 1948,¹⁰³³ όπως θα γίνει και τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου σε άλλη δίκη στο Ναύπλιο.¹⁰³⁴ Με την έκτιση της ποινής του επανέκαμψε με ανακοίνωση στον Τύπο της Αργολίδας και της Μεσσηνίας, όπου καλεί τους κατοίκους σε συστράτευση κατά αυτών που *“μολύνουν τα άγια χώματά μας και κατασφάζουν τον λαό μας. [...] Σκοπός μας να συντρίψωμεν τον Σλαυοκομμουνισμόν.”*¹⁰³⁵ Μετά την τελευταία του απόπειρα να εισέλθει με ένοπλο απόσπασμα που είχε συστήσει στην Καλαμάτα, συλλαμβάνεται στις 9 Απριλίου του 1949 σε εκτέλεση διαταγής για άμεση σύλληψή του, που είχε εκδοθεί από τον στρατηγό Τσακαλώτο τον Ιανουάριο του 1949, μετά την αναίρεση της τελευταίας αθωωτικής του απόφασης.¹⁰³⁶ Η ποινή που εξέτισε τελικά ήταν πολύ μικρή.

Μεταξύ αυτών που συμμετείχαν στο πραξικόπημα Μαγγανά και καταδικάσθηκαν σε ποινές κάθειρξης από το Στρατοδικείο της Καλαμάτας, συναντούμε αρκετούς από εκείνους που πρωτοστάτησαν στα Τάγματα της Μεσσηνίας και απασχόλησαν το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων, όπως ο ανιψιός του θανόντος νομάρχη, Ν. Π. ή Φασαρίας, από τους πρώτους που έφυγαν για την Αθήνα μετά την ήττα του Βρεττάκου στην Παληόχωρα και ανέμεναν τη σύσταση του Τάγματος Καλαμών για να επιστρέψουν και να το επανδρώσουν. Είχε αναπτύξει δράση με τα υπόλοιπα μέλη του Τάγματος στο μεγάλο μπλόκο της Καλαμάτας και μεταξύ άλλων είχε κατηγορηθεί στο Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων για πράξεις βίας κατά Εαμιτών, όπως και για την πυρπόληση του σπιτιού του Εθνοσύμβουλου της ΠΕΕΑ για

¹⁰³¹ Σπ. Μαρκέτος, ο.π., σελ. 306

¹⁰³² Μ. Λυμπεράτος, ο.π. σελ. 270, 278

¹⁰³³ εφ. *Εμπρός*, 25 Μαΐου 1948.

¹⁰³⁴ Την τελευταία στιγμή διαβιβάστηκε στο Δικαστήριο εντολή του υπουργού Δημοσίας Τάξης να κρατηθεί περαιτέρω ο Μαγγανάς, αλλά είχε προλάβει να αποχωρήσει. (εφ. *Ελευθερία*, 23 Σεπτεμβρίου 1948.)

¹⁰³⁵ εφ. Τα Νέα Καλαμών,

¹⁰³⁶ εφ. *Ελευθερία*, 21 Ιανουαρίου 1949 \\\ εφ. *Εμπρός*, 12 Απριλίου 1949.

τη Μεσσηνία, Γ. Δάλλα, στη Θουρία, όπως είδαμε προηγούμενα, σε συνεργασία με άντρες του Τάγματος Ασφαλείας Καλαμών και Γερμανούς στρατιώτες, τον Μάρτιο και Απρίλιο του 1944. Το δικαστήριο τον έκρινε αθώο χωρίς να παρίσταται στη δίκη,¹⁰³⁷ πιθανότατα ως φυγόποινος που ήταν, ένεκα της ποινής δεκατετραετούς κάθειρξης που του είχε επιβληθεί στις 27-8-1946 από το έκτακτο Στρατοδικείο για τη συμμετοχή του στο πραξικόπημα.¹⁰³⁸

Ανάμεσά τους βρίσκονται και ταγματασφαλίτες από τον πυρήνα του χωριού Βελίκα με εκτεταμένη δράση, όπως οι Π. Μπουρίκας¹⁰³⁹ και Ζολώτας, που καταδικάζονται σε μικρότερες ποινές, έξι μηνών ο πρώτος και δύο ετών και οκτώ μηνών ο δεύτερος, ο Αγγελόπουλος από το Κορυφάσιο σε φυλάκιση δύο ετών και ο Ι. Νικολόπουλος, από το χωριό Λεϊκά, σε φυλάκιση δεκαεννέα ετών, ο οποίος ηγείτο και μονάδας Τ\Α, όταν μαζί με τους αποβιώσαντες, Φλέσσα και Γεωργανά, συνέλαβαν στις 17 Ιανουαρίου 1944 τον Χρ. Γ. και τον παρέδωσαν στους Γερμανούς, με αποτέλεσμα την εκτέλεσή του στην Τρίπολη.¹⁰⁴⁰ Εκτός από τον Μαγγανά, η ποινή του θανάτου επιβλήθηκε και στον Φ. Ζαμπάρα, που είχε συστήσει στο μεταξύ δεκαμελή συμμορία μετά τη Βάρκιζα με δράση στην άνω Μεσσήνη, αλλά έμεινε ανεκτέλεστη, καθώς δολοφονήθηκε σε ενέδρα εαμιτών την προηγούμενη μέρα του δημοψηφίσματος του 1946, λίγες μόλις μέρες μετά την ανακοίνωση της απόφασης του Έκτακτου Στρατοδικείου.¹⁰⁴¹ Οι ποινές κάθειρξης που επιβλήθηκαν σε όσους ενεπλάκησαν στο πραξικόπημα ήταν εικονικές και στην ουσία κανείς δεν διώχθηκε.¹⁰⁴²

Η στράτευση του Μαγγανά στις “αντισυμμοριακές ομάδες,” του παρείχε τα αναγκαία εύσημα εθνοφροσύνης με τα οποία ενσωματώθηκε στον “εθνικό κορμό”, όπως συνέβη, βέβαια, και με πολλούς άλλους που είχαν κατηγορηθεί για ένοπλη συνεργασία με τους κατακτητές. Τόσο τα Δικαστήρια όσο και οι μάρτυρες κατηγορίας υπήρξαν δέσμιοι του εμφυλιοπολεμικού κλίματος και σε περιπτώσεις, όπως αυτές του Μαγγανά και άλλων

¹⁰³⁷ Δίκη αρ. 12 \30 - 6- 1947, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

¹⁰³⁸ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 290.

¹⁰³⁹ Τον συγκεκριμένο κατηγορούμενο τον συναντούμε, ανθυπολοχαγό του Εθνικού Στρατού το 1949, ως κατηγορο, όταν διεξάγεται στην Κόρινθο η δίκη των Εαμιτών για τις εκτελέσεις των καταδικασμένων σε θάνατο από το Λαϊκό Δικαστήριο της Καλαμάτας.(βλ. υποσ. 547, σελ. 187.)

¹⁰⁴⁰ Βούλευμα 168 \ 31-12-1946, ΓΑΚ Μεσσηνίας.

¹⁰⁴¹ Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 355-358.

¹⁰⁴² Ανάμεσα σε αυτούς που καταδικάστηκαν ήταν κάποιοι που πρωτοστατούσαν στην άσκηση τρομοκρατίας στη μεσσηνιακή ύπαιθρο κατά τη φάση της “Λευκής Τρομοκρατίας” και θα συνεχίσουν να πρωτοστατούν και μετά την καταδίκη τους, όπως ο Δ. Κουλόπουλος που καταδικάστηκε σε ισόβια, οι χίτες Σταυρέας, Καλαμπαλίκης, Μπενέτος και Κουρελιάς σε ποινές κάθειρξης 19 και 20 ετών και οι Κουρνιώτης, Χρηστέας και Λύρας σε μικρότερες. Αθώοι κρίθηκαν ο ανθυπομοίραρχος Σπύρου, ο Μεσσήνιος υπολοχαγός της Εθνοφυλακής Παπαμικρούλης, ο πρώην ταγματασφαλίτης Πλατανιάς. κ.α. (Γρ. Κριμπάς, ο.π., σελ. 290.)

επώνυμων κατηγορούμενων, βρίσκονταν απέναντι σε πρόσωπα που είχαν δεδομένη πολιτική κάλυψη.¹⁰⁴³ Δεν είναι τυχαίο ότι αυτοί που πρωτοστατούν μαζί του σε επεισόδια κατά τη φάση της “Λευκής Τρομοκρατίας,” στην περιοχή της Πυλίας από όπου κατάγεται, και μάλιστα σε εκείνα στα οποία κρατική και παρακρατική δράση συμπλέκονται, χωρίς να γίνεται αντιληπτή εύκολα η μεταξύ τους διάκριση, τυγχάνουν και αμέριστης επιείκειας από το Δικαστήριο Δωσιλόγων.¹⁰⁴⁴

Μαζί του βρίσκονται άντρες των Ταγμάτων Ασφαλείας, οι οποίοι είχαν δράσει στις ίδιες περιοχές κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής και χρησιμοποιούνται τώρα από τους Εθνοφύλακες σε μπλόκα, συλλήψεις, κακοποιήσεις πολιτών και σε επιδρομές που γίνονται με το πρόσχημα της αναζήτησης κρυμμένων όπλων, όπως συνέβη σε μία επίθεση στην πόλη της Πύλου, την οποία *“μπλοκάρισαν με γκεσταπίτικη μέθοδο αφού έστησαν πολυβόλα στα επικάιρα σημεία.”* Όπως επισημαίνει το δημοσίευμα του φιλοεαμικού τύπου *“Οδηγητής αυτής της τρομοκρατικής εκστρατείας που μας θυμίζει τους Γερμανούς ήταν ο Βασιλόπουλος Αντρέας πρώην ιδρυτής και αρχηγός των ταγμάτων ασφαλείας Πυλίας σφαγιαστής και εμπρηστής πολλών σπιτιών και καλά καταρτισμένος από τους δασκάλους του Γερμανούς.”*¹⁰⁴⁵ Η συμμετοχή του Βασιλόπουλου αρχικά στην Εθνοφυλακή και η ένταξή του στον Εθνικό Στρατό αργότερα με τον βαθμό του ανθυπολοχαγού, αποτελούν δείγματα της πλήρους ενσωμάτωσης των ένοπλων συνεργατών στην εθνικόφρονα παράταξη. Αυτό του εξασφάλισε και τη βέβαιη ατιμωρησία του από το ΕΔΔ Καλαμών.¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴³ Η παρουσία της οργάνωσης Χ στη δίκη του Μαγγανά στο Ναύπλιο, που έγινε διά των συνηγόρων της και εν μέσω ενός κατάμεστου ακροατηρίου διακοσίων οπαδών της, δεν άφηναν περιθώρια στο Δικαστήριο για διαφορετική απόφαση, πέρα από την αθωωτική. Έτσι, με την αμέριστη συμπαράσταση της οργάνωσης και την απουσία των μαρτύρων κατηγορίας, οι οποίοι υπό το κλίμα τρομοκρατίας που είχε δημιουργηθεί δεν εμφανίστηκαν, το Δικαστήριο κατέληξε στην αθωωτική απόφαση. (εφ. *Ελευθερία*, 23 Σεπτεμβρίου 1949.)

¹⁰⁴⁴ Η εμφανής συνεργασία μεταξύ κράτους και παρακρατικών που συντελούνταν με την αθρόα προσχώρηση πρώην στελεχών των Ταγμάτων Ασφαλείας στον στρατό και τα Σώματα Ασφαλείας, γίνεται από τα μέσα του 1946, όταν το κόμμα των Λαϊκών έχει αναλάβει την εξουσία. (Μ. Λυμπεράτος, ο.π., σελ. 278.)

¹⁰⁴⁵ εφ. *Ελευθέρη Μεσσηνία*, 13 Απρίλη 1945.

¹⁰⁴⁶ Πρόκειται για πρόσωπο που ξεκίνησε τη δράση του ως διερμηνέας και καταδότης των Ιταλών και αργότερα πρωτοστάτησε στη ίδρυση των Τ\Α της Πύλου των οποίων υπήρξε διοικητής μέχρι τον Αύγουστο του 1944. Καταγγέλθηκε για πράξεις βίας και εμπρησμούς σε χωριά της Πυλίας αλλά το ΕΔΔ Καλαμών στο οποίο παραπέμφθηκαν οι υποθέσεις που τον ενέπλεκαν τον απάλλαξε με βουλεύματα. Στη δίκη που έγινε το 1949 για τη συνεργασία του με τους Ιταλούς αθωώθηκε. (Βουλεύματα 186 \31-12-1946, 301 \12-6-1947, 479 \11-11-1947, Δίκη 76-77\15-10-1949, ΓΑΚ Μεσσηνίας.) \ Για περισσότερα βλ. σελ. 83-85 της παρούσης εργασίας.

10.3. Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΤΕΜΦΥΛΙΑΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Η ανεπάρκεια της εθνικόφρονος παράταξης να αντιπαρατεθεί στρατιωτικά με το εαμικό κίνημα κατά τη φάση της Απελευθέρωσης ήταν και η κύρια αιτία της ενσωμάτωσης των Ταγμάτων Ασφαλείας στον “εθνικό κορμό.” Η μάχη της Αθήνας άνοιξε τον δρόμο στην αποκατάσταση των μελών των Ταγμάτων Ασφαλείας στα νεοσύστατα Τάγματα Εθνοφυλακής και στις ένοπλες δυνάμεις αργότερα, παρέχοντας ταυτόχρονα αποδεδειγμένη ατιμωρησία από τα ΕΔΔ για τα γενόμενα κατά τη διάρκεια της Κατοχής.¹⁰⁴⁷ Η συμβολή των Βρετανών σε αυτό ήταν κάτι παραπάνω από καθοριστική. Με τη στρατιωτική τους επέμβαση στην Αθήνα νομιμοποίησαν την αναδιοργάνωση και τη δράση των αντικομμουνιστικών παραστρατιωτικών ομάδων που μέχρι πρότινος καταδίκάζαν, έστω και ασαφώς, και με την επιμονή τους να απορρίπτουν κάθε πιθανότητα επανένταξης του ΕΑΜ στους κόλπους της κυβέρνησης κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων μέχρι την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας, ώστε να ομαλοποιηθεί η κατάσταση, ενθάρρυναν τη δράση αυτών των ομάδων στην ύπαιθρο συμβάλλοντας στο ξέσπασμα του κύματος της “λευκής τρομοκρατίας.”¹⁰⁴⁸

Οι αξιωματικοί των Ταγμάτων θα ακολουθήσουν ευδόκιμη θητεία στο στράτευμα μέχρι τη συνταξιοδότησή τους. Όπως πληροφορούμαστε από τις εκθέσεις που συνέταξαν κάποιοι από αυτούς για τη συγγραφή από το ΓΕΣ ‘Ιστορίας της Εθνικής Αντιστάσεως,’ σχετικής με τη συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας, οι αξιωματικοί των Ταγμάτων σε διάστημα μιας δεκαετίας προήχθησαν κατά τουλάχιστον τρεις και πλέον βαθμούς.¹⁰⁴⁹ Ο

Καραδημητρώπουλος, ανθυπολοχαγός το 1944, από τους ιδρυτές του Τάγματος Ασφαλείας Γυθείου και έπειτα Εθνοφύλακας, είναι αντισυνταγματάρχης το 1955, οι τότε ταγματάρχες Διον. Παπαδόπουλος - ο τελευταίος διοικητής του Τ\Α Μελιγαλά - και Παν. Δεμέστιχας, έχουν προαχθεί σε ταξίαρχο ο πρώτος και συνταγματάρχη ο δεύτερος, ενώ ο αν\χης Κωστόπουλος, διοικητής του Τ\Α Σπάρτης, από τους πρώτους αξιωματικούς που πλαισίωσαν τον Λ. Βρεττάκο στο Τάγμα Εθελοντών του κατά την έλευσή του στην Καλαμάτα τον Ιανουάριο του 1944 μαζί με τον Δεμέστιχα, έχει γίνει υποστράτηγος.¹⁰⁵⁰ Στο βαθμό του

¹⁰⁴⁷ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 63, 72, 73.

¹⁰⁴⁸ Δ. Κουσουρής, ο.π., σελ. 173, 180.)

¹⁰⁴⁹ ΓΕΣ\ΔΙΣ, Φ. 915\Α\12α-η

¹⁰⁵⁰ ΓΕΣ\ΔΙΣ, Φ.915\Α\9, Ν. Καραμπέλλας, *Περίληπτική ιστορική Έκθεση περί συγκροτήσεως του Τάγματος Ασφαλείας Γυθείου*, 27-12-1954.

υποστρατήγου θα φτάσει μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '60 και και ο λ\γός του Τ\Α Γυθείου, Ι. Τσιόμπος, ενώ στον ίδιο βαθμό συναντάμε νωρίτερα και τον επιτελάρχη του Παπαδόγκωνα, Στ. Ταβουλάρη, από τ\χης που ήταν, έχοντας αναλάβει και διοίκηση Μεραρχίας το 1955.¹⁰⁵¹

Σε υποστράτηγο έχει προαχθεί και ο Ν. Κουρκουλάκος, διοικητής του Α' Αρχηγείου Χωροφυλακής στην Κατοχή με έδρα την Πάτρα και υπεύθυνος για τη συγκρότηση των Τ\Α Πατρών και Πύργου και σε μικρότερους βαθμούς οι άλλοι διοικητές των Τ\Α του Ναυπλίου, της Κορίνθου και του Αργινίου. Μάλιστα, ο Κουρκουλάκος είναι από αυτούς που ανταμείφθηκαν για τις υπηρεσίες τους και με διοικητική θέση μετά την αποστράτευσή τους, καθώς διορίστηκε από το καθεστώς των Συνταγματαρχών διοικητής της Αγροτικής Τράπεζας. Ανάλογα εύσημα έλαβε και ο υποδιοικητής του Τάγματος της Εύβοιας, σ\χης Γερακίνης, ο οποίος διορίστηκε υποδιοικητής της Σχολής Ευελπίδων από το μεταβαρκιζιανό καθεστώς και διετέλεσε ακόμα και υπουργός Συγκοινωνιών στην κυβέρνηση Παπάγου το 1954.¹⁰⁵² Όσον αφορά τον Παπαδόγκωνα, σκοτώθηκε από αδέσποτη σφαίρα στις φυλακές Αβέρωφ, όπου κρατούνταν κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών.¹⁰⁵³ Παρόμοια τύχη είχε και ο Κατσαρέας, ο οποίος θα σκοτωθεί σε ενέδρα στο χωριό Γεράκι της Λακωνίας από αντάρτες του ΔΣΕ, τον Μάρτιο του 1947, αφήνοντας ως παρακαταθήκη της παρακρατικής του δράσης στη Λακωνία το δημιούργημά του, την οργάνωση ΕΑΟΚ (Εθνικές Αντικομμουνιστικές Ομάδες Κυνηγών), που θα δρα μέχρι το τέλος του Εμφυλίου, ενταγμένη επίσης και στις μονάδες του Εθνικού Στρατού στην τελευταία του φάση.¹⁰⁵⁴

Τέλος, οι πολιτικοί ταγοί των Ταγμάτων εμφανίζονται και στα έδρανα της Βουλής. Είναι γνωστή η κοινοβουλευτική θητεία του Λ. Βρεττάκου ως βουλευτή Λακωνίας, αρχικά με το κόμμα των Εθνικοφρόνων του Θ. Τουρκοβασίλη και έπειτα με το Λαϊκό, όπως και του δικηγόρου από το Γύθειο, Ν. Καραμπέλα, βουλευτή Λακωνίας επίσης στη Βουλή του 1946 με το Λαϊκό κόμμα στην Ηνωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων, ο οποίος υπήρξε ένας από τους συντάκτες των σχετικών Εκθέσεων προς το ΓΕΣ για την ιστορία των Ταγμάτων Ασφαλείας.¹⁰⁵⁵ Μια γεύση της συνέχειας του αντικομμουνιστικού αγώνα που είχε εξαπολύσει

¹⁰⁵¹ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 73-74.

¹⁰⁵² Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 74

¹⁰⁵³ Ι. Καρακατσιάνης, ο.π., σελ. 243.\ Τ. Κωστόπουλος, ο.π., σελ. 90.

¹⁰⁵⁴ Σπ. Τριανταφύλλου, Οι αετοί της Μάνης, εκδ. Λόγχη, σελ. 35,36, 57.

¹⁰⁵⁵ Τ. Κωστόπουλος, ο.π. σελ. 100-102.

ο τελευταίος μέσω της *“Επιτροπής διαφωτίσεως”* που είχε συστήσει στη Σπάρτη στην Κατοχή, παίρνουμε από τις κοινοβουλευτικές συζητήσεις στη Βουλή που είχε προκύψει από τις εκλογές του Μαρτίου του 1946, όπου ξιφουλκεί μαζί με άλλους του κόμματος των Εθνικοφρόνων, για την αποκατάσταση των Ταγμάτων.¹⁰⁵⁶ Η *“συνέχεια”* της αντικομμουνιστικής ρητορείας και δράσης διατηρήθηκε άρρηκτη τουλάχιστον για μια τριαντακονταετία και πλέον. Οι ένοπλοι *“συνεργάτες”* απαλλάχθηκαν από όποια ποινική εκκρεμότητα τους βάραινε από τα Ειδικά Δικαστήρια, αποκαταστάθηκαν με την παροχή συντάξεων σε ιδιαίτερες κατηγορίες, και σιωπηρά επανεντάχθηκαν στο μεταπολεμικό κράτος.¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵⁶ Ο.π., σελ. 102-106.

¹⁰⁵⁷ Ο.π., σελ. 84-89.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Μεσσηνία υπήρξε από τους νομούς που σημαδεύτηκε από την Ιστορία κατά την κατοχική περίοδο και μάλιστα σε διάστημα συντομότερο από οποιαδήποτε άλλη περιοχή της κατεχόμενης χώρας. Πράγματι, υπήρξε ο νομός με την πιο σύντομη Κατοχή, καθώς ήταν ο τελευταίος της ηπειρωτικής χώρας που καταλήφθηκε από τους Γερμανούς, τα ξημερώματα της 29^{ης} Απριλίου 1941, και ο πρώτος μαζί με την γειτονική Ηλεία που απελευθερώθηκε, όταν έληξε η διάρκεια μιας ημέρας μάχη μεταξύ των δυνάμεων των Ταγμάτων Ασφαλείας και του ΕΛΑΣ το βράδυ της 10^{ης} Σεπτεμβρίου 1944.¹⁰⁵⁸ Το ίδιο συνέβη με μία μικρή καθυστέρηση και με τις άλλες πόλεις της Μεσσηνίας, ώστε όλος ο νομός να έχει απελευθερωθεί από τους 'συνεργάτες' των Γερμανών μόλις στις 22 Σεπτεμβρίου 1944, όταν παραδόθηκε στον ΕΛΑΣ και το τελευταίο τμήμα των Ταγμάτων Ασφαλείας στην Πύλο.

Τα μαζικά αντίποινα των Γερμανών, οι πρόωρες εμφύλιες συρράξεις, οι καταδόσεις, η ομηρία, οι εκτελέσεις, οι αντεκδικήσεις του πληθυσμού για όσα είχε υποστεί από τους Γερμανούς και τα Τάγματα Ασφαλείας, άφησαν ανεξίτηλα τα σημάδια τους στις περιόδους που ακολούθησαν. Φαντάζει, έτσι, ως ιστορικό παράδοξο το γεγονός ότι αυτή η περιοχή, σε αυτό το απομακρυσμένο άκρο του ηπειρωτικού Ελλαδικού χώρου, παρήγαγε τόσο ιστορία κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '40, δυσανάλογη με τον χώρο της αλλά και με τον χρόνο που διήρκεσε η Κατοχή εδώ. Μέσα σε αυτόν συμπυκνώθηκε δραματικά ένα πλήθος γεγονότων που επέδρασε καταλυτικά στην ιστορική εξέλιξη.

Ο πόλεμος και η Κατοχή όξυναν και εδώ τις προπολεμικές κοινωνικές ή ταξικές αντιθέσεις και διαιρέσεις, οι οποίες επιπλέον υποδαυλίστηκαν από τις γερμανικές αρχές Κατοχής με την αξιοποίηση των ένοπλων συνεργατών.¹⁰⁵⁹ Έτσι, η κατοχική πραγματικότητα αποκάλυψε με ενάργεια τις διαχωριστικές γραμμές που είχαν χαραχθεί αδρά μέσα στην ελληνική κοινωνία και που είχαν σχηματιστεί με κριτήρια ταξικά, οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά. Αυτή η σύγκρουση των δύο κόσμων μέσα στην Κατοχή, που απέκτησε σαφή πολιτικά χαρακτηριστικά, κατέληξε να ξεπεράσει τον αρχικό χαρακτήρα της και να

¹⁰⁵⁸ Στην πρωτεύουσά του, την Καλαμάτα, δόθηκε η τελευταία μάχη επί ελληνικού ηπειρωτικού εδάφους από τους υποχωρούντες Άγγλους, Αυστραλούς και Νεοζηλανδούς στρατιώτες εναντίον των Γερμανών στο λιμάνι της πόλης, πριν αιχμαλωτιστούν μαζικά, αλλά και μία από τις πρώτες - προηγήθηκε κατά μία ημέρα εκείνη του Πύργου - μετά την αποχώρηση των γερμανικών δυνάμεων, με τις συνεργαζόμενες με τους Γερμανούς δυνάμεις των Ταγμάτων Ασφαλείας.

¹⁰⁵⁹ Μ. Χαραλαμπίδης, Η εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης, ο.π., σελ. 24.

μετασχηματιστεί σε μία κοινωνική επανάσταση. Ο ζόφος της Κατοχής γεννούσε αποστροφή για το παρελθόν και προσδοκίες για ένα καλύτερο μέλλον. Οι εκλωβισμένοι στα πελατειακά δίκτυα ψηφοφόροι ριζοσπαστικοποιούνται και αποδεσμεύονται κάτω από τις πρωτόγνωρες συνθήκες που βιώνουν στην Κατοχή. Ο ριζοσπαστισμός, που ξεπηδούσε μέσα από την Κατοχή, και εκφράστηκε από το ΕΑΜ, μοιραία προσέκρουε στις δυνάμεις της αντίδρασης που έβλεπαν σε αυτό την απειλή των κεκτημένων τους στη μεταπολεμική Ελλάδα, με αποτέλεσμα οι τελευταίες να μη διστάσουν να ταυτιστούν με τα κατοχικά Τάγματα Ασφαλείας για να αποσοβήσουν τον κίνδυνο και να διασωθούν. Οι όροι του Εμφυλίου που ακολούθησε είχαν, ήδη, διαμορφωθεί από την κατοχική περίοδο.

Η συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας αποτέλεσε σχέδιο της αξιοποίησης από τους Γερμανούς των αντικομμουνιστικών αισθημάτων ενός μέρους του πληθυσμού ώστε να εναντιωθεί στο μέρος εκείνο που αντιστέκονταν και ήταν και το πολυπληθέστερο. Το εγχείρημα στήριξαν στην Ελλάδα οι δωσιλογικές κυβερνήσεις οι οποίες, πάσχιζαν να διατηρήσουν την προπολεμική τάξη πραγμάτων εμφανιζόμενες ως προστάτιδες του κοινωνικού καθεστώτος κατά των κομμουνιστών που το απειλούσαν. Έτσι, ο δωσίλογος πρωθυπουργός Ράλλης συμπράττει σε ένα κοινό αντικομμουνιστικό μέτωπο με τους Γερμανούς, δίνοντας διαστάσεις εμφυλίου πολέμου σε έναν εθνικό πόλεμο.

Την ίδια αγωνία μοιράζονταν και οι Βρετανοί, που έβλεπαν να αναδεικνύεται μέσα από την Κατοχή μία σημαντική πολιτική και στρατιωτική δύναμη, ως εμπόδιο στις μεταπολεμικές επιδιώξεις τους στην Ελλάδα, την οποία ταύτιζαν με τα γεωστρατηγικά τους συμφέροντα στην περιοχή. Η αποτυχία του εγχειρήματος των Βρετανών να συγκροτήσουν μία αξιόλογη αντιστασιακή δύναμη ως αντίβαρο στον ΕΛΑΣ, σε συνδυασμό με τη ματαίωση των σχεδίων τους για απόβαση συμμαχικών δυνάμεων στα Βαλκάνια που θα επέτρεπε και την απρόσκοπτη έλευση του βασιλιά και της εξόριστης κυβέρνησης στην Ελλάδα, ενέτειναν τις ανησυχίες τους, καθώς απομακρύνονταν η πιθανότητα άσκησης πίεσης στο ΕΑΜ με στρατιωτικά μέσα. Είναι η απομάκρυνση από τη στρατιωτική λύση που τους υποχρέωσε στην επιλογή της πολιτικής, με τη δημιουργία κυβέρνησης εθνικής ενότητας στην οποία επιδιώχθηκε η συμμετοχή του ΕΑΜ, απαραίτητη για την έλευση της κυβέρνησης. Η δυσπιστία που τρέφουν οι Βρετανοί προς το ΕΑΜ συντηρεί τους φόβους τους για μια πιθανή κατάληψη της εξουσίας από αυτό κατά τη φάση της απελευθέρωσης. Η διαπίστωση αυτή τους στρέφει ακόμα και στην εξέταση της λύσης της χρησιμοποίησης των

νεοσυγκροτηθέντων από τη δωσίλογη κυβέρνηση Ράλλη και τους Γερμανούς, Ταγμάτων Ασφαλείας, ως δύναμης κρούσης εναντίον του.

Η υπόθαλψη της ενδοελληνικής σύγκρουσης που επιχειρούσαν οι Γερμανοί ενισχύονταν και από τα μαζικά αντίποινα που στρέφονταν κατά του άμαχου πληθυσμού. Τα Τάγματα Ασφαλείας συνέπρατταν σε αυτά, παίρνοντας, άλλοτε, και την πρωτοβουλία. Η εγκατάλειψη από τους Γερμανούς της τακτικής των τυφλών αντιποίνων και η στόχευσή τους πλέον με αυτά μόνον στους κομμουνιστές, σχεδόν συμπίπτει χρονικά με τη δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας. Και τα δύο μαζί εγκαινιάζουν τον κοινό αντικομμουνιστικό αγώνα Γερμανών και Ταγμάτων Ασφαλείας. Ταυτόχρονα, με τη νέα τακτική που δοκιμάζεται στα αντίποινα, ενεργοποιούνται τα αντικομμουνιστικά αντανakλαστικά του πληθυσμού, δοκιμασμένα ήδη από τον Μεσοπόλεμο και παρέχεται η ευκαιρία στα μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας και στην κυβέρνηση Ράλλη που τα στήριζε, να εμφανίζονται ως υπέρμαχοι του αντικομμουνιστικού αγώνα, απεκδυόμενοι με αυτόν τον τρόπο και το στίγμα της προδοσίας που συνεπάγονταν η συνεργασία τους με τους Γερμανούς.

Στη γραμμή της διατήρησης από τις δωσίλογες κυβερνήσεις του κοινωνικού καθεστώτος συμπορεύτηκε εξ αρχής μία μερίδα του Σώματος των αξιωματικών που αποτέλεσε και τη μαγιά των Ταγμάτων Ασφαλείας αργότερα. Για τους ανώτερους αξιωματικούς, φιλομοναρχικούς ή μη, ήταν αρκετή η προϋπηρεσία τους στις τάξεις εκείνες που κλήθηκαν να προασπίσουν την κοινωνική ιεραρχία που απειλούνταν από τους κομμουνιστές στις δεκαετίες του Μεσοπολέμου, για να παίξουν τον ίδιο ρόλο και τώρα. Η μεταξύ τους, άλλοτε, αντίθεση για το πολιτειακό, αποδείχτηκε μία ενδοαστική διαφορά που παραμερίστηκε, αν όχι εξαλείφθηκε, μπροστά στον κοινό κομμουνιστικό κίνδυνο που αναδύονταν μέσα από την Κατοχή. Για τους κατώτερους αξιωματικούς, πέρα από τη φιλομοναρχική τους τοποθέτηση, ήταν περισσότερο οι σχέσεις εξάρτησης που ανέπτυξαν με τις δωσίλογες κυβερνήσεις, απόρροια της πρόσδεσής τους στις κρατικές υπηρεσίες από τους πρώτους μήνες της Κατοχής, που συνέβαλε αποφασιστικά στη στελέχωση των Ταγμάτων Ασφαλείας.

Στην περίπτωση της Πελοποννήσου οι αντιστατικές δυνάμεις εκφράζονται αρχικά μέσα από τον ΕΣ. Τόσο οι αστικοί κύκλοι της Αθήνας όσο και οι Βρετανοί θορυβούνται από την ανάπτυξη του ΕΛΑΣ και βλέπουν στον ΕΣ το αντίπαλο δέος στο ΕΑΜ, που θα συντελούσε στην αποτροπή του κινδύνου να καταλάβει την εξουσία μετά την Απελευθέρωση. Η

αναπόφευκτη σύγκρουση του ΕΣ με τον ΕΛΑΣ - από τις πρώιμες εμφύλιες διαμάχες μέσα στην Κατοχή- λειτούργησε καταλυτικά στη μετάβαση αρκετών αξιωματικών της οργάνωσης στα Τάγματα Ασφαλείας. Με τα Τάγματα Ασφαλείας η σύγκρουση αυτή μετασχηματίζεται καθώς τώρα, απέναντι από τον ΕΛΑΣ, βρίσκονται δυνάμεις που συνεργάζονται απροκάλυπτα με τους Γερμανούς. Το ένστικτο αυτοσυντήρησης του αστικού πολιτικού κόσμου απέκλεισε την αρνητική αντιμετώπιση των Ταγμάτων Ασφαλείας, ιδιαίτερα από τότε που ο ΕΛΑΣ ενδυναμώνεται και μονοπωλεί τον αντιστασιακό αγώνα.

Στον νοτιοπελοποννησιακό χώρο η συγκρότηση ένοπλων αντικομμουνιστικών ομάδων δεν εντάσσεται αρχικά στους σχεδιασμούς της δωσίλογης κυβέρνησης και υπαγορεύεται από την ανάγκη των τοπικών ελίτ να αντιπαρατεθούν από νωρίς με το ΕΑΜ. Η Λακωνία πρωτοστατεί στη συγκρότηση ένοπλου αντικομμουνιστικού τμήματος, ενώ η Μεσσηνία ακολουθεί με καθυστέρηση, αφού πρώτα η ντόπια ηγεσία το απαιτήσει επιτακτικά από την κυβέρνηση Ράλλη. Η συνδρομή δύο προσώπων αποβαίνει καθοριστική για τη Μεσσηνία: του σ'χη Παπαδόγκωνα ως στρατιωτικού ηγέτη των Ταγμάτων Ασφαλείας και του κατοχικού νομάρχη Περρωτή ως πολιτικού. Η συμμετοχή στα Τάγματα, αρχικά ισχνή, καταλήγει στο τέλος της Κατοχής εντυπωσιακή. Η αποφυγή της δημόσιας καταδίκης τους από την κυβέρνηση εθνικής ενότητας έπαιξε έναν σημαντικό ρόλο σε αυτό, ενδεχομένως και κάποιες υπερβάσεις του ΕΑΜ, αποτέλεσμα της οξύτατης σύγκρουσης.

Η σύγκρουση μεταξύ ΕΛΑΣ και Ταγμάτων Ασφαλείας και Γερμανών εξελίσσεται σε έναν σκληρό ταξικό πόλεμο στον οποίο εμπλέκονται ολοένα και περισσότεροι άμαχοι. Οι Γερμανοί με την εφαρμογή της τακτικής των αντιποίνων καινοτομούν με πρωτοφανή για τακτικό στρατό τρόπο με στόχο την κατατρομοκράτηση του αντιπάλου και του πληθυσμού που τον στηρίζει και η σύμπραξη των Ταγμάτων σε αυτά δημιουργεί αγεφύρωτο χάσμα με την κοινωνία. Εδώ, επιβεβαιώνεται με τον τραγικότερο τρόπο η διαπίστωση ότι ο πόλεμος αυτός στον οποίο ενεπλάκη και η Ελλάδα δεν ήταν μόνον ένας πόλεμος στα πεδία των μαχών αλλά και μέσα στην ίδια την κοινωνία.¹⁰⁶⁰ Ποτέ άλλοτε, δεν είχε εμπλακεί ο πληθυσμός στο σύνολό του, και μάλιστα ο άμαχος, σε τέτοιας έκτασης καταστροφή με τη βία και την τρομοκρατία να αποτελεί καθημερινό φαινόμενο με τη μορφή των εκτελέσεων, δίκην αντιποίνων, ή των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων. Και ποτέ πριν δεν είχε λάβει μέρος σε αυτόν έξω από τις επίσημες στρατιωτικές δυνάμεις, όπως συνέβη εδώ, είτε με τη

¹⁰⁶⁰ Μ. Χαραλαμπίδης, ο.π., σελ. 17.

συμμετοχή του στα αντιστασιακά κινήματα είτε στις ένοπλες δωσιλογικές αντικομμουνιστικές ομάδες που συνέπρατταν με τις κατοχικές δυνάμεις.

Ακόμα και οι απλές για την ειρηνική περίοδο στάσεις απόκτησαν χαρακτήρα πολιτικό. Για παράδειγμα, το διατροφικό ζήτημα και η εξασφάλιση της επιβίωσης μέσα στις συνθήκες της Κατοχής, υπήρξαν αιτία να εκφραστούν δύο εκ διαμέτρου αντίθετες επιλογές, που μπορεί να εκκινούσαν από την ίδια αφετηρία, το πώς θα διασφαλιστεί η πρόσβαση σε τρόφιμα και σε στοιχειώδη αγαθά, κατέληγαν, όμως, σε διαφορετικές στάσεις: είτε στη συμπόρευση με το ΕΑΜ μέσω της Εθνικής Αλληλεγγύης με αποτέλεσμα την ριζοσπαστικοποίηση μιας μεγάλης μερίδας του πληθυσμού, που όμοιά της δεν είχε καταγραφεί ποτέ νωρίτερα στην ιστορία, είτε στη συνεργασία με τους ισχυρούς της νέας κατάστασης, που εκφράστηκε με την ένταξη στους δωσιλογικούς μηχανισμούς που είχαν συγκροτηθεί από τις κυβερνήσεις των συνεργατών. Με άλλα λόγια, η πείνα και η φτώχεια κινητοποίησαν τον κόσμο που ταυτίστηκε με την Αντίσταση, ταυτόχρονα, όμως, έσπρωξαν και πολλούς να υπηρετήσουν υπό τις εντολές των Γερμανών στα Τάγματα Ασφαλείας, για τον μισθό, την ένδυση, το πλιάτσικο, χωρίς αυτό βέβαια, να νομιμοποιεί την επιλογή τους, η οποία ακόμα και αν δεν ήταν για κάποιους ξεκάθαρα πολιτική εξαρχής, απόκτησε πολιτικά χαρακτηριστικά στη συνέχεια.

Η στοίχιση με το μέρος της μιας ή της άλλης πλευράς καθορίστηκε από παράγοντες, όπως η ταξική θέση κάποιου, ο χαρακτήρας του, οι ιδεολογικές του αναφορές ή και από κάποια τυχαία περιστατικά. Δεν είναι λίγοι αυτοί που ανέφεραν στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων ως λόγο της ένταξής τους στα Τάγματα τις πιέσεις που τους ασκούσαν από τον ΕΛΑΣ ή την απώλεια συγγενικού τους προσώπου. Αξιωματικοί του ελληνικού στρατού, καταγόμενοι από το ίδιο χωριό, με κοινές αρχικές επιλογές διαφοροποιούνται μπροστά στο κρίσιμο δίλημμα. Από τη Βρωμόβρυση της άνω Μεσσήνης κατάγεται ο διοικητής του Ταγματος Ασφαλείας Μελιγαλά, τ'χης Δ. Παπαδόπουλος, που υπερασπίζονταν την κωμόπολη του Μελιγαλά μέχρι τέλους, από το ίδιο χωριό και ο "πορθητής" της, ο ανθ'λγός του ελληνικού στρατού, Κ. Μπασακίδης. Ο πρώτος υπηρέτησε τον δωσιλογισμό, ενώ ο δεύτερος, παρόλη τη διαδρομή του μέσα από τον ΕΣ, την κρίσιμη στιγμή προβαίνει στην επιλογή της συμπόρευσης με το ΕΑΜ, την οποία τηρεί απαρέγκλιτα μέχρι τέλους, όταν σκοτώνεται στον Εμφύλιο στις γραμμές του ΔΣΕ.

Ούτε η κοινωνική θέση εξηγεί εύκολα τις επιλογές που πάρθηκαν. Εύπορους κτηματίες είχαν και οι δύο πλευρές, όπως και μικροϊδιοκτήτες γης ή ανθρώπους και οικογένειες που επλήγησαν από τη διατροφική κρίση. Έυπορος κτηματίας ήταν ο γέρο πατέρας Α.Μ. από την Κάτω Μέλπεια που επέλεξε τη στοίχιση με την πλευρά των Ταγμάτων Ασφαλείας. Εύπορος ήταν και ο αξιωματικός του ΕΛΑΣ, Κ. Κανελλόπουλος, από το χωριό Καλλιρρόη, και η οικογένειά του ανάμεσα στις πλουσιότερες της Μεσσηνίας. Τι ήταν εκείνο που ώθησε τον πρώτο σε αυτήν την επιλογή με αποτέλεσμα να εγκλειστεί ένοπλος με τα τρία παιδιά του στον Μελιγαλά πριν πολιορκηθεί από τον ΕΛΑΣ, και να βρούν και οι τέσσερις τον θάνατο εκεί; Και τι διαφορετικό συνέβη στον Κ. Κανελλόπουλο, αξιωματικό του ελληνικού στρατού, όταν εντάχθηκε από τους πρώτους στον ΕΛΑΣ και ακολούθησε με αυταπάρνηση τα βήματα του κομμουνιστικού κινήματος σε όλη την πορεία του από την Κατοχή και έπειτα, και ως αξιωματικός του ΔΣΕ στον Εμφύλιο, όπου έδωσε και τη ζωή του;

Η απάντηση πιθανότατα πρέπει περισσότερο να αναζητηθεί, αφενός στις ιδεολογικές επιλογές και αφετέρου στην επίδραση που άσκησαν τα άμεσα ή ευρύτερα περιβάλλοντα. Στη Μεσσηνία εξέλιπαν οι έντονες κοινωνικές αντιθέσεις, με αποτέλεσμα οι συνέπειες της Κατοχής να πλήττουν εξίσου όλες τις κοινωνικές ομάδες, άλλους με περισσότερη και άλλους με λιγότερη ένταση. Στις σχετικά ομοιογενείς κοινωνίες που ελλείπουν οι έντονες οικονομικές διαφορές, η αναζήτηση των παραγόντων που διαμόρφωναν τέτοιου είδους επιλογές φαίνεται να οδηγεί κατά ένα μέρος στο πολιτικό ή ιδεολογικό πεδίο και λιγότερο στο οικονομικό. Η ύπαρξη μιας κοινωνικής διαστρωμάτωσης στα χωριά, αποτέλεσμα της διαφοράς της αγροτικής περιουσίας, δεν φαίνεται να αναιρεί την παραπάνω πιθανότητα.

Ανάλογη επίδραση φαίνεται να άσκησαν τα συγγενικά και τοπικιστικά δίκτυα, αν λάβουμε υπόψη μας ότι ο θεσμός της οικογένειας, στη στενή και την ευρύτερη εκδοχή της, διατηρούσε ακόμα έντονα αρκετά από τα αρχετυπικά χαρακτηριστικά του, όπως την έκφραση αλληλοϋποστήριξης και αλληλοβοήθειας, όταν, μάλιστα, το αιματοσυγγενικό σύστημα δεν είχε επηρεαστεί ακόμα από τις ταξικές σχέσεις. Αφετέρου το χωριό, έκφραση συλλογικής συνείδησης για πολλά χρόνια ως κοινωνικό κύτταρο, συντάσσεται ομόθυμα σε αρκετές περιπτώσεις με επιλογές που καθορίζονται είτε βάσει μιας πολιτιστικής ή πολιτικής παράδοσης, υπακούοντας συχνά σε επιταγές των πελατειακών δικτύων, είτε από συγκυρίες

της Κατοχής, όπως κατοχικά πλήγματα, ομηρίες, αντίποινα και εκτελέσεις, που βαραίνουν όλα ή αρκετά από τα μέλη του.¹⁰⁶¹

Σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες στην Ελλάδα οι δωσίλογοι δεν τιμωρήθηκαν. Ένα πλήθος αθωωτικών αποφάσεων, ιδιαίτερα για αυτούς που εντάχθηκαν στον ένοπλο δωσιλογισμό, εμπλέκει άμεσα σε αυτήν την κατάληξη, που αποτελεί ευρωπαϊκή πρωτοτυπία, τα Ειδικά Δικαστήρια Δωσιλόγων. Η εξέλιξη πάνω σε αυτό το ζήτημα είχε ήδη προοικονομηθεί από νωρίς, όταν ο πρωθυπουργός Παπανδρέου υποβάθμιζε το ζήτημα της συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις στην Ελλάδα, εμφανίζοντάς το να υπολείπεται αρκετά από άλλες περιπτώσεις της Ευρώπης. Οι πολιτικές εξελίξεις που ακολούθησαν το επιβεβαίωσαν. Η ενσωμάτωση των δωσιλόγων στο μεταπολεμικό κράτος, μέσω της εγκόλπωσής τους στην νικηφόρα εθνικόφρονα παράταξη, είχε ήδη συντελεστεί με έναρξη τη δεκεμβριανή σύγκρουση και κατάληξη τον Εμφύλιο. Με αυτόν τον τρόπο οι δωσίλογοι εξαγνίστηκαν, καθώς έγιναν πλέον μέρος του κρατούντος μεταπολεμικού πολιτικού συστήματος.¹⁰⁶²

Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε σε αυτήν την εργασία στο ζήτημα της τιμωρίας των δωσιλόγων, που απασχόλησε κατά τη φάση της απελευθέρωσης, σύσσωμες τις πολιτικές δυνάμεις της χώρας, καθώς αποτελούσε τη βασική προϋπόθεση για να μεταβεί η χώρα στη νέα περίοδο. Με τεκμήριο το αρχειακό υλικό των Ειδικών Δικαστηρίων Δωσιλόγων, παρακολουθήσαμε τον τρόπο με τον οποίο επιτελέστηκε στη μεταβαρκιζιανή περίοδο αυτή η πλήρης αντιστροφή της πραγματικότητας, αναφορικά με τους δωσίλογους που θα κρίνονταν και τις δυνάμεις της Αντίστασης που προσδοκούσαν την κάθαρση.

Προϊόντος του χρόνου η στάση του μεταπολεμικού πολιτικού κόσμου απέναντι στην τιμωρία των δωσιλόγων μεταβλήθηκε σταδιακά, με κατάληξη την ατιμωρησία. Ιδιαίτερα στην ένοπλη εκδοχή του δωσιλογισμού ήταν που συντελέστηκε η πλήρης ανατροπή, καθώς οι μέχρι πρότινος “συνεργάτες,” ως χρήσιμοι πλέον στο μεταβαρκιζιανό καθεστώς για να επανδρώσουν το αντικομμουνιστικό μπλόκ, μετατράπηκαν από θύτες σε θύματα. Όσο για το

¹⁰⁶¹ Χαρακτηριστικά αναφέρουμε την περίπτωση του χωριού Σκάλα Μεσσηνίας που κανονιοβολήθηκε από τους Γερμανούς και κατακάηκε, σε αντίποινα για την ενέδρα του ΕΛΑΣ στον Άγιο Φλώρο. Σύμφωνα με έκθεση στα αρχεία του ΚΚΕ, ο πληθυσμός του χωριού ήταν που πρωτοστάτησε στη σφαγή των ταγματασφαλιτών του Μελιγαλά. (στο “Μ. Λυμπεράτος, Τα γερμανικά αντίποινα, τα Τάγματα Ασφαλείας και ο ΕΛΑΣ, ο.π., σελ. 93.)

¹⁰⁶² Πρόλογος στο Ι. Μιχαηλίδης, Ηλ. Νικολακόπουλος, Χ. Φλάϊσερ (επιμ.), *Εχθρός εντός των τειχών. Όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006, σελ. 18-19.

ΕΑΜ που εξήλθε από την Κατοχή ως η κυρίαρχη αντιστασιακή δύναμη στις συνειδήσεις της μεγαλύτερης μερίδας του πληθυσμού, αμαυρώθηκε. Οι ανατροπές που είχαν συντελεστεί στην πολιτική κατάσταση με τη μεσολάβηση των Δεκεμβριανών, τη συμφωνία της Βάρκιζας και τον Εμφύλιο που ακολούθησε, είχαν καταστήσει την προσδοκία της τιμωρίας των δωσιλόγων φρούδα, ώστε μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '40, τότε που λαμβάνουν χώρα και οι τελευταίες δίκες δωσιλόγων, η υπόθεση της τιμωρίας των δωσιλόγων να έχει ξεχαστεί.

Οι συντελεστές της δράσης των Ταγμάτων Ασφαλείας στη Μεσσηνία, μετά από ένα σύντομο διάλειμμα, επανακάμπτουν και συνεχίζουν απτόητοι την παρακρατική τους δράση. Στην Κατοχή ήταν η δωσίλογη κυβέρνηση που τους ενίσχυε, έπειτα οι μεταβαρκιζιανές κυβερνήσεις που σιωπηρά επικουρούσαν το έργο τους. Η παρουσία πολλών πρώην μελών των Ταγμάτων στους κόλπους τους και η εκκίνηση της απροκάλυπτης τρομοκρατικής δράσης τους, τη στιγμή που είχαν καταγγεληθεί και μηνυθεί από θύματα και συγγενείς τους για ανάλογη δράση και στην Κατοχή, επιβεβαιώνουν το πλέγμα ασφαλείας που είχε υφανθεί γύρω τους. Καθ' όλη τη διάρκεια του 1945 επιχειρούν τρομοκρατικές επιθέσεις με ιδιαίτερη έξαρση στα τέλη Δεκεμβρίου και στις αρχές Ιανουαρίου, στοιχείο που προοιωνίζονταν το πραξικόπημα στην Καλαμάτα που παρακολουθήσαμε. Για τις πράξεις τους ουδέποτε λογοδότησαν, πόσο μάλλον όταν δεν είχαν τιμωρηθεί από το ΕΔΔ Καλαμών για εκείνες που τους καταλογίζονταν ως μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας. Το ΕΔΔ Καλαμών, όπως και τα άλλα Ειδικά Δικαστήρια, έφερε με την ανοχή που επιδείκνυε ακέραια την ευθύνη, στο μέτρο που του αναλογούσε, για την ατιμωρησία των δωσιλόγων και την ανατροφοδότηση του ένοπλου δωσιλογισμού μετά τη Βάρκιζα με τη μορφή των κρατικών και παρακρατικών συμμοριών.

Το μεταβαρκιζιανό κράτος αναπαρήγαγε τη βία, κρατική και παρακρατική, στηριζόμενο στις ίδιες δυνάμεις που την ανέδειξαν κατά την κατοχική περίοδο και που κατά τραγική σύμπτωση είχαν διασωθεί από τον ίδιο τον ΕΛΑΣ κατά τη φάση της Απελευθέρωσης. Η ακροδεξιά βία, δοκιμασμένη ήδη στην Κατοχή με τα Τάγματα Ασφαλείας, έβρισκε στη "Λευκή Τρομοκρατία" την εφαρμογή της κατά του εσωτερικού εχθρού με ιδιαίτερη επιτυχία, καθώς βασίστηκε στις μεθόδους που οι παρακρατικές ομάδες είχαν αποκομίσει από τη μαθητεία τους κοντά στις δυνάμεις της Βέρμαχτ. Η μη διάκριση αθώων - ενόχων, η δολοφονία πολλαπλάσιων αμάχων, γυναικών, παιδιών, γερόντων, άφησε ανεξίτηλα στίγματα και καταδίκασε τα Τάγματα και τις παρακρατικές ομάδες στην κοινή συνείδηση. Η ένταση

με την οποία βιώθηκαν όλα αυτά στην Πελοπόννησο και ιδιαίτερα στον νοτιοπελοποννησιακό χώρο, κατέστησαν αναπότρεπτη την έναρξη του Εμφυλίου πολέμου, που στη συγκεκριμένη περίπτωση, της Πελοποννήσου, ξεκίνησε πρόωρα, ήδη από το καλοκαίρι του 1946. Αντίθετη ήταν η αντιμετώπιση που έτυχαν από το κράτος, αφού σχεδόν αμέσως τα στελέχη τους επανεντάχθηκαν στον μηχανισμό του και μάλιστα σε θέσεις που είχαν διαπρέψει ως “συνεργάτες.”

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχεία

Γενικά Αρχεία του Κράτους, παράρτημα Μεσσηνίας, Βουλευμένα Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων (ΑΒΕ 365, φ. 129) και Αποφάσεις Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων (ΑΒΕ 305, Β. 1900 και 1901.)

Γενικά Αρχεία του Κράτους, παράρτημα Αργολίδας, Βουλευμένα και δίκες δωσιλόγων (ΑΒΕ 216, ΑΕΕ. 1.16.1., Β.1.1. και ΑΒΕ 216, ΔΙΚ 1.16.1., Β.2.2.

ΓΕΣ \ Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού ΔΙΣ \ 915\ Α, και 915\ Β.

ΕΛΙΑ, Αρχείο 12^{ου} Συντάγματος ΕΛΑΣ, ΚΟΥΤΙ 3, φ. 10, Στρατιωτική Διοίκησης Πατρών, 1^{ου} Γραφείου, Αριθ. Πρωτ. Ε.Π. 107

ΕΛΙΑ, Αρχείο Ηλία Λαγάκου, Κυβερνητικός Αντιπρόσωπος Γυθείου προς τον Πρόεδρο της Ελληνικής Κυβερνήσεως.

Βιβλία

Αθανασόπουλος Μάριος, Όψεις των Δεκεμβριανών στην Επαρχία: Η “λαοκρατία” στη Μεσσηνία, στο Π. Βόγλης Ι. Αθανασοπούλου Τ. Σακελλαρόπουλος Μ. Χαραλαμπίδης (επιμ.) *“Δεκέμβρης 1944. Το Παρελθόν και οι χρήσεις του,”* εκδ. αλεξάνδρεια, Αθήνα 2017.

Αλεξάκης Π. Ελευθέριος, Τα γένη και η οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1980.

Ascenbrenner Stanley, Ο Εμφύλιος από την οπτική ενός μεσσηνιακού χωριού, στο L. Baerentzen, Γ. Ιατρίδης, Ole Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον Εμφύλιο 1945-1949*, Ολκός, Αθήνα 1992.

Βουγιουκλάκης Σπύρος, Οι Πρωτοπόροι του Αγώνα. Η Εθνική Αντίσταση στη Λακωνία, Τροχαλία, Οκτώβριος 2000.

Βουρνά Βάγγιω, Όραμα και μνήμες, εκδ. Διογένης, Αθήνα 2001.

Βόγλης Πολυμέρης, Η Ελληνική Κοινωνία στην Κατοχή 1941-1944, δεύτερη έκδοση,

αλεξάνδρεια, Αθήνα 2017.

Baerentzen Lars, Η Απελευθέρωση της Πελοποννήσου, Σεπτέμβριος 1944, στο Γιάννης Ιατρίδης (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950: Ένα έθνος σε κρίση*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984.

Γεροζήσης Τριαντάφυλλος, Το Σώμα των αξιωματικών και η θέση του στη σύγχρονη κοινωνία 1821 - 1975, τ. Β, Δωδώνη, Αθήνα - Γιάννινα 1996.

Gerolymatos Andre, Ο ρόλος των αξιωματικών του ελληνικού στρατού στην Αντίσταση, στο Φλάϊσερ - Σβορώνος (επιμ.), *Ελλάδα 1936-1944. Δικτατορία – Κατοχή – Αντίσταση*, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, Αθήνα 1989.

Δορδανάς Στράτος, Έλληνες Εναντίον Ελλήνων, Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη 1941-1944, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006.

Δουατζής Γιάννης, Οι Ταγματасφαλίτες, εκδ. Τολίδη,

Ελεφάντης Αγγελος, Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης. ΚΚΕ και αστισμός στον μεσοπόλεμο, Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία - Εκδόσεις Ολκός.

Ζάϊκος Νίκος, Διεθνές Δίκαιο και συνεργασία με τον εχθρό. Η περίπτωση των κυβερνήσεων “ανδρεικέλων” κατά το Β Παγκόσμιο Πόλεμο, στο Ι. Μιχαηλίδης - Η. Νικολακόπουλος - Χ. Φλάϊσερ (επιμ.) *Έχθρός εντός των Τειχών. Όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής*, Ελληνικά Γράμματα, 2006.

Ζερβής Νίκος, Καλαμάτα, Κατοχή - Αντίσταση - Απελευθέρωση, τ. Ε κ' ΣΤ, Καλαμάτα 2005, 2007.

Καμαρινός Αρίστος, Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Πελοπόννησο (1946-1949), έκτη έκδοση, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2015.

Καπελλάκος Λευτέρης, Αντάρτης στον Ταΰγετο. Στο 8^ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ, Αθήνα 1995.

Καρακατσιάνης Ιωάννης, Η Μεταβαρκιζιανή Πολιτική Κατάσταση στο Νοτιοπελοποννησιακό χώρο στο Γ. Καρακατσιάνης (επιμ.), *Νότια Πελοπόννησος 1935-1950*, Αλφειός\Σύνδεσμος φιλολόγων Μεσσηνίας, 2009.

Καραλής Κώστας, Ιστορία των δραματικών γεγονότων της Πελοποννήσου 1943-1949, Πρώτος και δεύτερος τόμος, Αθήνα 1958.

Καράμπελας Νίκος, Μεσσηνιακό Βιογραφικό Λεξικό, εκδ. Νέστωρ, Καλαμάτα 1962.

Καρκάνης Νίκος, Οι Δοσίλογοι της Κατοχής, Τρίτη έκδοση, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1983.

Κέδρος Αντρέας, Η Ελληνική Αντίσταση 1940-1944, τ. Α, Β, δ' έκδοση, Θεμέλιο, Αθήνα 1983.

Κεπέσης Νίκανδρος, Ο Δεκέμβρης του 1944, δεύτερη έκδοση, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1980.

Κλόουζ Ντέιβιντ, Οι Ρίζες του Εμφυλίου πολέμου, φιλίστωρ, Αθήνα 2003.

Κομπιλάκου Βασιλική, Η σύγκρουση ΕΛΑΣ-ΕΟΒ στη νότια Πελοπόννησο μέσα από τις αναμνήσεις του Ναπολέοντα Παπαγιαννόπουλου, στο Γ. Καρακατσιάνης (επιμ.), *Νότια Πελοπόννησος 1935-1950*, Αλφειός \ Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, Αθήνα 2009.

Κουσουρής Δημήτρης, Δίκες των Δωσιλόγων, 1944-1949. Δικαιοσύνη, Συνέχεια του Κράτους και Εθνική Μνήμη, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2014.

Κριμπάς Γρηγόρης, Η Εθνική Αντίσταση στη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς, Β' Έκδοση, α.ε. Καλαμάτα.

Κριμπάς Γρηγόρης, Εμφύλιος Γενική εικόνα - Γεγονότα απ' το Μοριά, Τόμος Α, Β Έκδοση, Καλαμάτα 2012.

Κριμπάς Γρηγόρης, Πέρδικας, Ε' έκδοση, Αθήνα 1997.

Κριμπάς Γρηγόρης, Βαλτεσίνικο. Τα Παραλειπόμενα τ. Α, Καλαμάτα 2008.

Κωστόπουλος Τάσος, Η αυτολογοκριμένη μνήμη. Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνοφροσύνη, Φιλίστωρ, Αθήνα 2005.

Κωστόπουλος Τάσος, Η Λευκή Τρομοκρατία, στο *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 13^{ος}, Εκδόσεις Δομή, Αθήνα 2006

Λέφας Γιάννης, Χιλιάδες Τέσσερις Σταυροί στο Μαρτυρικό Μωριά, Εκδόσεις Αλφειός, Αθήνα 2007.

Λούλος Κωνσταντίνος, Διαρθρωτικές τομές και συνέχειες σε βασικούς μηχανισμούς εξουσίας διά μέσου των "εκκαθαρίσεων", 1936-1946 στο Χ. Φλάισερ (επιμ.), *Η Ελλάδα '36-'49*, Πέμπτη έκδοση, Καστανιώτης, Αθήνα 2003.

Λυμπεράτος Μιχάλης, Οι οργανώσεις της Αντίστασης στο Χρ. Χατζηϊωσήφ και Πρ. Παπαστράτης (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, Τόμος Γ2, Βιβλιόραμα, Αθήνα. 2007.

Λυμπεράτος Μιχάλης, "Τα Γερμανικά Αντίποινα. Τα Τάγματα Ασφαλείας και ο ΕΛΑΣ," στο Γιάννη Καρακατσιάνη (επιμ.), *Νότια Πελοπόννησος 1935-1950*, Αλφειός \ Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, Αθήνα 2009.

Λυμπεράτος Μιχάλης, Στα Πρόθυρα του Εμφυλίου πολέμου, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2006.

Μάγερ Χέρμαν Φράνκ, Από τη Βιέννη στα Καλάβρυτα, Εστία, Αθήνα 2003.

Μαζάουερ Μαρκ, Στην Ελλάδα του Χίτλερ. Η εμπειρία της Κατοχής, Αλεξάνδρεια, Δεύτερη έκδοση.

Mazower Mark, Συνεργασία: το ευρωπαϊκό πλαίσιο, στο Ι. Μιχαηλίδης - Η. Νικολακόπουλος -

Χ. Φλάϊσερ (επιμ.), *Έχθρός εντός των Τειχών. Όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής*, Ελληνικά Γράμματα, 2006.

Μαζάουερ Μαρκ, Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης: Ελλάδα, 1944-1945, στο Μ. Μαζάουερ (επιμ.) *Μετά τον Πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004.

Μαθιόπουλος Βάσος, Το νομικό καθεστώς των κυβερνήσεων της Κατοχής, στο Φλάϊσερ - Σβορώνος (επιμ.), *Ελλάδα 1936-1944. Δικτατορία- Κατοχή- Αντίσταση*, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, Αθήνα 1989.

Μαργαρίτης Γιώργος, Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949, τ. 1, Βιβλιόραμα 2002.

Μαρκέτος Σπύρος, Η Ελληνική Άκρα Δεξιά τη δεκαετία του 1940 στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Δ2, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009.

Μαυρογορδάτος Γιώργος, Εθνικός Διχασμός και Μαζική Οργάνωση. 1. Οι επίστρατοι του 1916, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1996.

Μούτουλας Παντελής, Πελοπόννησος 1940-1945. Η περιπέτεια της επιβίωσης του διχασμού και της απελευθέρωσης, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2004.

Μπάλτα Νάση, "Τότε με τα 'Χίτικα' δεν κόταγες να πείς ούτε τ' όνομά σου": Μαρτυρίες για τον Εμφύλιο σε ένα χωριό της Πυλίας," στο Ηλ. Νικολακόπουλος, Αλ. Ρήγος, Γρ. Ψαλλίδας (επιμ.), *Ο Εμφύλιος Πόλεμος, Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο, Φεβρουάριος 1945 - Αύγουστος 1949*, Θεμέλιο, Αθήνα 2002.

Μπουγάς Ιωάννης, Ματωμένες Μνήμες 1940-1945. Κόκκινη Τρομοκρατία, Κατοχικός Εμφύλιος, Κόκκινη Απελευθέρωση, "Λευκή Τρομοκρατία" στη Νοτιοδυτική Πελοπόννησο (Γαργαλιάνοι- Καλαμάτα- Μελιγαλάς- Πύλος- Πύργος), Εκδόσεις Πελασγός, Β' Έκδοση, Αθήνα 2009.

Μπρούσαλης Κωνσταντίνος, Η Πελοπόννησος στο πρώτο αντάρτικο. Απελευθερωτικός αγώνας και εμφύλια διαμάχη, εκδ. Επικαιρότητα, Β' έκδοση, Αθήνα 1997.

Νικητόπουλος Γιώργος, Δωσίλογοι στην Πελοπόννησο, στο Γ. Καρακατσιάνης (επιμ.) *Νότια Πελοπόννησος 1935-1950*, Αλφειός\ Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, Αθήνα 2009.

Ξιάρχος Γ. Σπύρος, Η Αλήθεια για τον Μελιγαλά (Πρό - κατά και μετά τη μάχη), Καλαμάτα, Μάης του 1982.

Ξυδέας Μιχάλης, Μανιάτικη Αντίσταση, Έρευνα: Παναγιώτης Καπετανέας, εκδόσεις Αδούλωτη Μάνη, Αερόπολη 2006.

Παπακόγκος Κωστής, Αρχείο Πέρσον Κατοχικά Ντοκουμέντα του Δ.Ε.Σ. Πελοποννήσου, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1977.

Παπακωνσταντίνου Κωνσταντίνος (Μπελάς), *Η Νεκρή Μεραρχία*, τ. Α', Γ' Έκδοση, Αλφειός, Αθήνα 2002.

Παπαναστασίου Νίκος, Δωσίλογοι εναντίον μεταξικών "δωσιλόγων και καταχραστών." Η θεσμική ασυνέχεια της κατοχικής κυβέρνησης Τσολάκογλου, στο Ι. Μιχαηλίδης, Η. Νικολακόπουλος, Χ. Φλάισερ (επιμ.), *"Εχθρός" Εντός των Τειχών. Όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής*, γ' έκδοση, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006.

Παπανδρέου Γεώργιος, Η απελευθέρωση της Ελλάδος, εκδ. Μπίρης, Αθήνα 1964.

Παπαστεριόπουλος Ηλίας, Ο Μωρηάς στα όπλα, τόμοι α - στ, Εκδόσεις Έρευνα και Κριτική της Νεοελληνικής Ιστορίας, Αθήνα 1965.

Παπαστράτης Προκόπης, Ο Παπανδρέου και το Συνέδριο του Λιβάνου, στο Γ. Ιατρίδης (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα Έθνος σε Κρίση*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984.

Παπαστράτης Προκόπης, Οι Κυβερνήσεις Εξορίας: ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο, στο Χρ. Χατζηιωσήφ και Πρ. Παπαστράτης (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, Τόμος Γ1, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.

Παπαστράτης Προκόπης, Η εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών στην Ελλάδα τις παραμονές του εμφυλίου πολέμου, στο Lars Baerentzen, Γιάννης Ιατρίδης, Ole L. Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949*, Ολκός, Αθήνα, 1999

Παπαστράτης Προκόπης, Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση, στο Μ. Μαζάουερ (επιμ.), *Μετά τον πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της Οικογένειας, του Έθνους και του Κράτους στην Ελλάδα, 1943 – 1960*, εκδ. Αλεξάνδρεια.

Πετρίδης Παύλος, Στη δίνη του Εμφυλίου Πολέμου. Σπάνια Ντοκουμέντα του ΕΑΜ (1944-1947), Β' Έκδοση, εκδ. Προσκήνιο, Αθήνα 1998.

Δήμητρα Σωτήρη Πέτρουλα, *"Πού 'ναι η μάνα σου, μωρή;"* Κέδρος, 2007.

Πριόβολος Γιάννης, Εθνικιστική "αντίδραση" και Τάγματα Ασφαλείας [1943-1944], Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2018.

Richter Heinz, Η Συμφωνία της Βάρκιζας και τα Αίτια του Εμφυλίου Πολέμου, στο *"Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε Κριση,"* Ιστορική Βιβλιοθήκη Θεμέλιο, 1984,

Ροζάκης Ντίνος, Σαραντάχρονη Πορεία. Ταΰγετος- Γράμμος- Τασκένδη 1936-1976, Αθήνα 2008.

Rodogno Davide, *"Η Ιταλική Κατοχή"*, στο Χ. Χατζηιωσήφ και Π. Παπαστράτης (επιμ.),

Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, τ. Γ 1, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.

Σακελλαρόπουλος Τάσος, Το Σώμα των Ελλήνων Αξιωματικών στον πόλεμο και στην πολιτική, στο Χρ. Χατζηιωσήφ και Πρ. Παπαστράτης (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, Τόμος Γ1, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.

Σαράφη Λη, Η “Λευκή Τρομοκρατία” μοχλός σύνθλιψης του αντιστασιακού φρονήματος. Ο νομός Τρικάλων το 1945, στο Ηλίας Νικολακόπουλος, Άλκης Ρήγος, Γρηγόρης Ψαλίδας (επιμ.), *Ο Εμφύλιος Πόλεμος. Από τη Βάρκιζα στον Γράμμο. Φεβρουάριος 1945 - Αύγουστος 1949*, Θεμέλιο, 2003.

Σβορώνος Νίκος, Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας, Θεμέλιο, Αθήνα 1976.

Σβορώνος Νίκος – Φλάισερ Χάγκεν, (επιμ.), Ελλάδα 1936-1944 *Δικτατορία – Κατοχή – Αντίσταση*, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, Αθήνα 1989.

Σπηλιωτοπούλου Μαρία - Παπαστράτης Προκόπης, Χρονολόγιο γεγονότων 1940-1944. Από τα έγγραφα του Βρετανικού Υπουργείου των Εξωτερικών. Foreign Office 371, τόμος Β΄, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 2004.

Τόμπρος Νίκος, Ψωμάς Πέτρος, Πανταζόπουλος Σταύρος, “Ο δημαρχιακός θώκος και οι κάτοχοί του (1934-1951) Συγκριτική μελέτη σε Καλαμάτα και Πάτρα”, στο Γ. Καρακατσιάνης (επιμ.), *Νότια Πελοπόννησος 1935-1950*, Αλφειός \ Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, Αθήνα 2009.

Τριανταφύλλου Σπύρος, Οι αετοί της Μάνης, εκδ. Λόγχη, Αθήνα 2014.

Φλάϊσερ Χάγκεν, Στέμμα και σβάστικα. Η Ελλάδα της κατοχής και της αντίστασης, τ. 1 , 2, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995.

Φλάϊσερ Χάγκεν, Κατοχή και Αντίσταση 1941-1944, στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ΄, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000.

Φλάϊσερ Χάγκεν, Επαφές μεταξύ των γερμανικών αρχών κατοχής και των κυριοτέρων οργανώσεων της ελληνικής αντίστασης. Ελιγμός ή συνεργασία; στο Γ. Ιατρίδης (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984.

Φραδέλλος Κώστας, Κατοχικές Κυβερνήσεις και Έθνος, στο Χ. Χατζηιωσήφ - Π. Παπαστράτης (επιμ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ 2, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.

Woodhouse Chris, Το Μήλο της Έριδος, Η Ελληνική Αντίσταση και η Πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων, Εξάντας, 1976.

Χανδρινός Ιάσοντας, Το τιμωρό χέρι του λαού. Η δράση του ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ στην κατεχόμενη πρωτεύουσα 1942-1944, Θεμέλιο, Αθήνα 2012.

Χαραλαμπίδης Μενέλαος, Δεκεμβριανά 1944 Η μάχη της Αθήνας, εκδ. αλεξάνδρεια, Β' έκδοση.

Χατζηϊωσήφ Χρήστος, Διαμάχες για το παρελθόν. Η δεκαετία του '40 ανάμεσα στη δημόσια ιστορία και την ιστοριογραφία, στο συλλογικό *Η μακρά σκιά της δεκαετίας του '40*.

Πόλεμος- Κατοχή- Αντίσταση- Εμφύλιος, εκδ. αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015.

Χατζής Θανάσης, Η νικηφόρα Επανάσταση που χάθηκε (1941-1945), τόμος Γ, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 1979.

J. L. Hondros, Η Μ. Βρετανία και τα ελληνικά Τάγματα Ασφαλείας, 1943-1944, στο Χ. Φλάισερ - Ν. Σβορώνος (επιμ.) *Ελλάδα 1936-1944. Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση*, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, Αθήνα 1989.

Άρθρα

Κατσούδας Κώστας, *Εθνικιστές και Εθνικόφρονες* στο 'Η Ακροδεξιά στο φως της Ιστορίας', Αρχαιοτάξιο, τ. 16, Νοέμβριος 1914, Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Εκδ. Θεμέλιο.

Λούλος Κωνσταντίνος, *Δωσιλογισμός 1941 – 1944*, περιοδικό Ιστορικά τ. 80, "1941 – 1944 Γερμανική κατοχή," εκδ. Εφημερίδας Ελευθεροτυπία, 26 Απριλίου 2001.

Παπαστράτης Προκόπης, *Η ανάπτυξη της Αντίστασης και ο συμμαχικός παράγων*, περιοδικό Τετράδια πολιτικού διαλόγου έρευνας και κριτικής, τ. 64, χειμώνας - άνοιξη 2014.

Σκούρα Αμαλία, *Δίκες Δωσιλόγων στο Ειδικό Δικαστήριο Καλαμών* (1945-1953) [http : // www.academia.edu](http://www.academia.edu).

Φλάϊσερ Χάγκεν, *Νέα Στοιχεία για τη Σχέση Γερμανικών Αρχών Κατοχής και Ταγμάτων Ασφαλείας*, περιοδικό Μνήμων 8^{ος} τόμος, 1980-1982.

Συντακτική ομάδα Ιού Ελευθεροτυπίας, *Η νέα δεξιά ιστοριογραφία. Οι Ταγματασφαλίτες δικαιώνονται*, [http ://www.lospress.gr/](http://www.lospress.gr/)

Διδακτορικές Διατριβές

Καρακατσιάνης Ιωάννης, *Η Μάνη στον Πόλεμο: κατοχή, αντίσταση και εμφύλιος*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Σχολή Φιλοσοφική. Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, 2010, <http://hdl.handle.net/10442/hedi/29972>

Εφημερίδες

<i>Ελεύθερη Μεσσηνία</i>	(Καλαμάτα)
<i>Εθνικός Αγών</i>	(Καλαμάτα)
<i>Εμπρός</i>	(Αθήνα)
<i>Λαϊκή Νίκη</i>	(Καλαμάτα)
<i>Μεσσηνιακός Κήρυξ</i>	(Καλαμάτα)
<i>Νεανική Φλόγα</i>	(Καλαμάτα)
<i>Νέα Σημαία Θάρρος</i>	(Καλαμάτα)
<i>Ριζοσπάστης</i>	(Αθήνα)
<i>Σημαία</i>	(Καλαμάτα)
<i>Θάρρος</i>	(Καλαμάτα)

Εφημερίδα της Κυβέρνησης του Βασιλείου της Ελλάδος, τεύχος 1, αρ. φύλ. 12, 6 Νοεμβρίου 1944 κ' τεύχος 1, αρ. 12, 20 Ιανουαρίου 1945.

Προφορικές μαρτυρίες - Συνεντεύξεις

Προφορική μαρτυρία Π. Κακκαβά, Καλαμάτα, 27-28 Απριλίου 2018.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1.α.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

1. εγκλημάτων και καταστροφών στην Πελοπόννησο που γίναν απ' τους Γερμανούς και τους εθνοπροδότες

-Επίσημη στατιστική της Εθνικής Αλληλεγγύης

Περιοχές	Δολοφονίες	Όμηροι	Καμμένα σπίτια
Αργολοδοκορινθία	950	15	831
Αρκαδία	957	300	2.225
Αχαΐα	1.545	170	2.481
Ηλεία	904	100	1.063
Λακωνία	978	104	1.945
Μεσσηνία	1.641	148	1.977
Σύνολον:	6.975	837	10.882

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Τα στοιχεία για τις δολοφονίες και τα καμένα σπίτια είναι απόλυτα εξακριβωμένα. Ο αριθμός των ομήρων δεν είναι ολοκληρωμένος. Στοιχεία για τους ανάπηρους και τους λαβωμένους που είναι αναρίθμητοι, λείπουν.

Τα περισσότερα απ' τα εγκλήματα και τις καταστροφές, ιδιαίτερα στη Λακωνία και στη Μεσσηνία, γίναν απ' τους ίδιους τους εθνοπροδότες ή σε συνεργασία με τους Ναζιστές. Και βρίσκονται ακόμα Έλληνες που στριγγλίζουν, επειδή τιμωρήθηκαν κάμποσα από τα καθάρματα, και προσπαθούν με κάθε μέσο να σώσουν τους επίλοιπους''

(Παρατίθεται στο Κωστής Παπακόγκος, Αρχείο Πέρσον ΚΑΤΟΧΙΚΑ Ντοκουμέντα του Δ.Ε.Σ. Πελοποννήσου, Εκδόσεις Παπαζήση, 1977, σελ. 110)

1. β.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

I. Καθιστώμεν γνωστόν ότι εις περίπτωσιν κατά την οποίαν η κομμουνιστική οργάνωσις διατάσσει τον εμπρησμόν οικιών ή διαρπαγήν περιουσιών των κατατασσομένων εις τα Τάγματα Ασφαλείας τα υπ' εμέ Τάγματα θα διατάσσωσι αντίποινα άνευ άλλης διαταγής μου.

II. Εν περιπτώσει καθ'ην η κομμουνιστική οργάνωσις προβαίνει εις δολοφονίας Αξιωματικών ή Υπαξιωματικών των υπ' εμέ Ταγμάτων ή των συγγενών αυτών δι' έκάστον δολοφονούμενον θα εκτελούνται δέκα εκ των κρατουμένων κομμουνιστών κατά προτίμησιν των μόλις αναμεμιγμένων και επικινδύνων.

III. Εάν η Κομμουνιστική Οργάνωσις εκτελή ή απαγάγη μέλη οικογενείας των υπηρετούντων εις τα Τάγματα Ασφαλείας οι διοικηταί των Ταγμάτων θα διατάσσουν την σύλληψιν μελών εκ των αυτουργών ή των υποκινητών.

IV. Τα ανωτέρω αντίποινα θα εφαρμόζονται κατά προτίμησιν εναντίον των διανοουμένων κομμουνιστών, οίτινες υποδεικνύουσιν και την εκτέλεσιν των ανωτέρω εγκληματικών πράξεων.

V. Τέλος οι συλλαμβανόμενοι επ' αυτοφώρω διαπράττοντες τάς ανωτέρω εγκληματικάς πράξεις θα τυφεκίζονται επί τόπου άνευ διαδικασίας.

Ο αρχηγός Β Αρχηγείου Χωροφυλακής

Παπαδόγκωνας Διονύσιος

Συν'χης Πεζικού.

(Εφ. Νέα - Σημαία - Θάρρος, Καλαμών, αρ. φύλ. 57 \ 28- 4 -1944)

1.γ. Αναφορά του Ταγματάρχη Σμυρλή στην Γκεστάπο για την εκτέλεση των 27 πατριωτών στις 15-6-1944 στο ποτάμι.

Αριθ. Ε.Π. 62

Καλάμαι 16-6-1944

Το

Τάγμα Χωροφυλακής Καλαμών

Προς

Την Γερμανικήν Μυστικήν Αστυνομίαν.

Ενταύθα

Λαμβάνω την τιμήν ν' αναφέρω υμίν ότι εις αντίποινα διά τον τραυματισμόν του Ταγματάρχου πεζικού Γεωργανά Παναγιώτου, εξετελέσθησαν εχθρές και περί ώραν 23.15 πρωϊνήν 27 εν όλω κομμουνισταί, ήτοι 22 άνδρες και 5 γυναίκες.

Ο Διοικητής του Τάγματος

(υπογραφή) Α. Σμυρλής

(εφημερίδα *Λαϊκή Νίκη*, αρ. φύλλου 12, 29 Σεπτέμβρη 1944.)

1.δ. Προκήρυξη του Τάγματος Ασφαλείας Μεσσηνίας

“Μεσσήνιοι,

[...] Σε μας έδωσε τα όπλα η πατρίς για τον εσωτερικόν εχθρόν και μόνον εσωτερικόν (Κομμουνισμόν).

Σας λέγω ότι συνεργαζόμεθα με τους Γερμανούς. Ναι. Μας παρέχουν οπλισμόν διά την καταπολέμησιν του Κομμουνισμού και μόνον και μας συντρέχουν εις την καταπολέμησιν της γάγγραινας αυτής...

Λαέ της Μεσσηνίας, σας εξορκίζομεν, ελάτε μαζί μας, ελάτε στο πλευρόν μας, πλαισιωθήτε στον συγκροτούμενον Ελληνικόν στρατόν για να μας ενισχύσετε στον αγώνα που αναλάβομεν, ίνα εκ των ερειπίων ανορθώσωμεν την δεινώς χειμαζομένην πατρίδα Ελλάδα.”

Ο Δ\τής του Τάγματος

Στούπας Παναγιώτης

(Εφ. Τα Νέα - Σημαία - Θάρρος, Καλαμών (μεσ. Έκδ.) αρ. φύλ. 87, 30 Μαΐου 1944.)

1.ε. Διαταγή του Τάγματος Ασφαλείας Μελιγαλά.

Β ΑΡΧΗΓΕΙΟΝ ΧΩ)ΚΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Τάγμα Μελιγαλά

ΤΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ ΕΠΙΕΙΚΕΙΑΣ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ

Εντέλλομαι όπως πάντες οι αναμεμιγμένοι εις πολιτικές οργανώσεις παύσωσιν αυτομάτως εις το εξής ν’ αναμιγνύωνται εν αυτοίς.

Πάς συνεχίζων το ως άνω ανία(ε)ρον και αντιπατριωτικόν έργον κηρύσσεται από της κοινοποίησεως της παρούσης εκτός Νόμου και συλλαμβανόμενος θα τυφεκίζεται επί τόπου.

Διά κάθε σύλληψιν υπό των αναρχικών μελών οικογενειών στρατιωτών ανηκόντων εις το Τάγμα ή δι’ οίανδήποτε άλλην αφορμήν θα ευθύνεται εξ ολοκλήρου ή Οργάνωσις του χωρίου ή πόλεως εις ήν εγένετο η σύλληψις.

Η παρούσα αποτελεί το τέρμα της επιεικειάς ήν μέχρι σήμερον εφηρμόσαμεν.

Εν Μελιγαλά τη 8-6-1944

Ο Δ)τής του Τάγματος

ΣΤΟΥΠΑΣ ΠΑΝ.

(εφ. Τα Νέα – Σημαία – Θάρρος, Καλαμών (μεσ. έκδ.) αρ. φύλλου 98, 13 Ιουνίου 1944.)

2.α. ΒΟΥΛΕΥΜΑΤΑ ΕΙΔΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΩΣΙΛΟΓΩΝ ΚΑΛΑΜΩΝ

α\α	ΚΑΤ\ΝΟΙ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ	ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	ΑΠΟΦΑΣΗ
167\	Δ.Μ.Γ.	Κορώνη	Ναύτης Β.Ν.	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Αόριστα στοιχεία		Απαλλαγή
168\	Ι. Ν. Δ. Γ. Ι.Φλ.	Λεϊκά	Τ.Α. αποβιώσας αποβιώσας	>>	Σύλληψη και παράδοση στους Γερμανούς του Χρ. Π. και εκτέλεσή του στην Τρίπολη στις 17-1-1944.	‘εν Καλάμαις την 15 ^{ην} Δεκεμβρίου 1943[...] ηγούμενος Τ.Α.’	Απαλλαγή
169\31-12-1946	Ε. Π.	Μελιγαλάς				Αναίρεση καταθέσεων στην Πολιτοφυλακή	Απαλλαγή
170\31-12-1946	Α. Κ.	Καλαμάτα				Απεσβεσμένη η πράξη της κατάδοσης	Απεβίωσε
171\31-12-1946	Κ. Ε. Μ.	Ερμούπολη		Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Κατάδοση καταλόγου κομμουνιστών στον διοικητή Χωροφυλακής Φραγκουδάκη.	Αναίρεση καταθέσεων στην Πολιτοφυλακή.	Απαλλαγή
172\31-12-1946	Σπ. Π.	Μεσσήνη		>>	Κατάδοση σε Ιταλούς	Αναίρεση καταθέσεων στην Πολιτοφυλακή.	Απαλλαγή
173\31-12-1946	Π. Σπ.	Ασπρόχωμα			Οικονομική συνεργασία με Γερμανούς		Απαλλαγή
174\31-12-1946	Γ. Ν. Γ. Π.Γ. Μπ. Χ.Ι.Ζ. Γ.Ν.Ζ. Ν.Ι.Α. Στ.Θ.Π. Γ.Ν.Σ.	Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Καρποφόρα	Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Λεηλασία, πυρπόληση οικίας και καταστήματος του Δ.Π. στο Καινούργιο Χωριό Βουφράδος Πυλίας στις 12-8-1944 μαζί με Γερμανούς.	Οι μάρτυρες βεβαιώνουν ότι οι κατ\νοι ανήκουν στα Τ.Α., αλλά δεν τους αναγνωρίζουν ως τους συγκεκριμένους δράστες των πράξεων.	Απαλλαγή όλων
175\31-12-1946	Α.Τ.	Άρις		Άρθρο 1, παρ. στ, ΣΠ 6\45	Κατάδοση Ελλήνων υπηκόων στους Γερμανούς με αποτέλεσμα τη σύλληψή τους.	Αναξιόπιστοι οι μάρτυρες κατηγορίας, γιατί είναι έγκλειστοι .	Απαλλαγή
176\31-12-1946	Γ.Κ.	Πύλος	Τ.Α Πύλου	Άρθρο 1, παρ. στ, ΣΠ 6\45	Εμπρησμός της οικίας του Γ. Χ. και τραυματισμός του Α. Χ. στο	Δεν βεβαιώθηκαν οι κατηγορίες.	Απαλλαγή

					Μεσοχώρι Πυλίας τον Αύγουστο του 1944.		
177\31- 12-1946	A.M.	Πύλος		Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Αφαίρεση ειδών ματισμού του μηνυτή Η. Ντ. στο Μεσοχώρι Πυλίας το τρίτο 10\μερο Ιουλίου 1944	“ουδείς απολύτως καταθέτει τι εις βάρος το κατηγορουμένου.”	Απαλλαγή
178\31- 12-1946	Π.Ι.Περ. Ν.Θ.Περ. Ι. Γ.Δρ. Γ.Μ. Δ.Λ. Α.Λ. Γ.Δ. Θ.Δ. Δ.Πλ. Ν.Σ.	Καλαμάτα Σπερχογεία Σπερχογεία Σπερχογεία Σπερχογεία Σπερχογεία Σπερχογεία Σπερχογεία Λείκα Λείκα	(Τ.Α) (Τ.Α) (Τ.Α) (Τ.Α) (Τ.Α) (Τ.Α) ιερέας (Τ.Α) (Τ.Α) (Τ.Α)	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας τον Αύγουστο του 1944 στο χωριό Σπερχογεία.	“ουδέν απολύτως συγκεκριμένον στοιχείον προέκυψεν εκ της προανακρίσεως κατά των κατηγορουμένων εις ουδέν των καταγγελλομένων αδικημάτων.”	Απαλλαγή όλων
179\31- 12-1946	B. K.	Κορώνη	Πρώην ΕΠΟΝ, έπειτα Τ.Α.	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Εμπρησμοί οικών, καταδόσεις και συλλήψεις πολιτών στο χωριό Χαροκοπιό Πυλίας.	Οι μάρτυρες κατηγορίας είναι “ιδεολογικώς αντιτιθέμενοι”	Απαλλαγή
180\31- 12-1946	Γ.Αδ. Γ.Αλ.	Κορυφάσιο	(Τ.Α) (Τ.Α)	ΣΠ 6\45	Δεν δίνονται στοιχεία	Δεν προέκυψαν στοιχεία παραπομπής.	Απαλλαγή
181\31- 12-1946	Π. Γ. Α. Κ.Γ. Η.Κ. Δ.Λ. Γ.Α.Αδ. Γ. Α.Α.	Κορυφάσιο Κορυφάσιο Κορυφάσιο Κορυφάσιο Κορυφάσιο	(Τ.Α) (Τ.Α) (Τ.Α) (Τ. Α) (Τ.Α) (Τ.Α)	ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας κατά του Χ.Κ. την 30 ^η Αυγούστου 1944.	Δεν προέκυψαν στοιχεία παραπομπής.	Απαλλαγή όλων
182\31- 12-1946	Α. Γ. Μπ. Α.Α. Μπ. Α.Α.	Τσουκαλέϊκα Τσουκαλέϊκα Τσουκαλέϊκα		ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας κατά του Α. Α. κατόικου Τσουκαλέϊκων την 4 ^η Ιουλίου 1944	Οι μάρτυρες δεν αναγνωρίζουν τους δράστες.	Απαλλαγή όλων
183\31- 12-1946	Μ. Γ. Β.σύζ.Μ.Γ. Α. Α. .Θ. Ι.Δ.Θ. Ι.Α.Θ.	Καλό Νερό Καλό Νερό Καλό Νερό Καλό Νερό Καλό Νερό		Άρθρο 1, παρ. στ, ζ, ΣΠ 6\45	Βομβαρδισμός της οικίας του μηνυτή. ‘τό δέ υπό των μαρτύρων Π. Στ., Α. Α. κρατουμένων εις φυλακήν Κυπαρισσίας κατόπιν μηνύσεως του... κατ\νου Μ. Γ. κατατιθέμενον ειδικώς διά τον κατηγορούμενον τούτον δεν παράγει....’	Δεν προέκυψε τίποτα επιβαρυντικό για τους κατηγορούμενους από τις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας.	Απαλλαγή όλων

184\31-12-1946	A. Φ.	Πύλος		Άρθρο 1, παρ. ζ, άρθρο 4, ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας κατά του Η. Ντ. στο Μεσοχώρι Πυλίας τον Ιούλιο του 1944.	“οι πλείστοι των μαρτύρων δεν γνωρίζουν ούτε καν κατ’ όψιν” τον κατ\νο	Απαλλαγή
185\31-12-1946	B. Κ.	Πύλος	T.A (υποδηματοποιός)	Άρθρο 1, παρ. δ, στ, ζ, ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας κατά τεσσάρων πολιτών, μεταξύ των οποίων δύο γυναικών, των Ι. Κ. και Α. Κ. σε Γιάλοβα, Πύλο, Κυνηγού, Χανδρινού.	Η μάρτυρας Κ.Α. ανακαλεί την επιβαρυντική κατάθεση που έδωσε στην Πολιτοφυλακή, ενώ η παθούσα Α. Κ. αρνείται ότι τη συνέλαβε ο κατ\νος.	Απαλλαγή
186\31-12-1946	A. Β. Α. Δ.	Πύλος Πύλος	διοικητής T.A Πύλου T.A	Άρθρο 1, παρ. ζ, Άρθρο 5, ΣΠ 6\45	Εμπρησμοί οικιών στο χωριό Κυνηγού την 5 ^η Αυγούστου 1944.	Δεν έγιναν από το τμήμα του Α.Β. αλλά από άλλο τμήμα των T.A ως αντίποινα.	Απαλλαγή και των δύο
187\31-12-1946	X.X	Καλαμάτα		Επί Εθνική αναξίοτητα	Οικονομική συνεργασία . (Πώληση τροφίμων στο Γερμανικό Προξενείο Καλαμάτας)	Δεν θεωρήθηκε ποινικώς κολάσιμη πράξη.	Απαλλαγή
188\31-12-1946	Γ. Σ.	Πύλος		Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Πράξη βίας κατά της Κ. Γ. και άλλων αγνώστων στην Πύλο.	Ανάκληση των ενώπιον της Πολιτοφυλακής καταθέσεων μαρτύρων.	Απαλλαγή
189\31-12-1946	Γ. Κ.	Πύλος	T.A	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας στο χωριό Κυνηγού Πυλίας στο τέλος Ιουνίου 1944 κατά του Ν.Χ. και άλλων.	Δεν αποδείχθηκε η συμμετοχή του σε βιαιοπραγίες.	Απαλλαγή
190\31-12-1946	Π.Μ. Κ.Γ. Λ.Τ.	Μπάλα Μπάλα Μπάλα	T.A	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας, εμπρησμοί την 24 ^η Απριλίου 1944 στο χωριό Μπάλα.	Δεν αναγνωρίστηκαν από τους μάρτυρες οι κατ\νοι.	Απαλλαγή όλων
191\31-12-1946	Θ. Ρ.	Κυνηγού	T.A Πύλου	Άρθρο 1, παρ. στ, ζ, ΣΠ 6\45	Εμπρησμοί οικιών στο χωριό Κυνηγού την 5 ^η Αυγούστου και 24 ^η Ιουλίου 1944.	Δεν αναγνωρίστηκε ως δράστης των εμπρησμών από τους μάρτυρες.	Απαλλαγή
192\31-12-1946	Η. Ψ.	Καινούργιο Χωριό Πυλίας	(T.A)	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας και συνεργασία με τις αρχές Κατοχής.	Οι μάρτυρες δεν βεβαιώνουν τον κατ\νο αλλά τις αρχές Κατοχής.	Απαλλαγή
193\31-12-1946	Λ.Ψ.	Μαγκανιακό	Πρόεδρος Κοινότητας	Άρθρο 1, παρ. γ, Άρθρο 4, ΣΠ 6\45	Συνεργασία με Ιταλούς		Απαλλαγή
194\31-12-1946	Χ.Γ.Π.	Χώρα	Πρόεδρος Κοινότητας	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Οικονομική συνεργασία, πράξεις βίας εις βάρος των	Έμερίμνησε να ελαφρύνει την εις βάρος των κατοίκων πίεσιν των αρχών	Απαλλαγή

					κατοίκων της κοινότητας	κατοχής μεθ' ων ουδέποτε συνειργάσθη'	
195\31-12-1946	N. Δ. Α.Δ. Κ.Δ. Π.Β. Δ.Δ. Σ.Χ. Χ.Α. Ε.Κ. Γ.Ν.	Γαργαλιάνοι >> >> >> >> >> >> >> >>		ΣΠ 6\45	“Παρεμπόδιση δι’ οιοιδήποτε μέσου εθνικής εν γένει ενεργείας πραχθείσης εν Γαργαλιάνοις την 17 Αυγούστου 1944”	“ουδεμίαν συνεργασίαν μετά των αρχών κατοχής είχαν ουδέ κατέδωσαν εις αυτούς ”	Απαλλαγή όλων
196\31-12-1946	Α.Π. Ο.Γ. Γ.Τ.	Γαργαλιάνοι >> >>	Τ.Α Τ.Α Τ.Α	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	“την 25 ^{ην} Αυγούστου 1944 μετέβησαν ομού μετά Γερμανών εις κατοικίαν του Π. Β. ην και ελεηλάτησαν.”	“ουδείς απολύτως μάρτυς καταθέτει εις βάρος των κατηγορουμένων αφού δεν αναγνώρισαν ποίοι εκ των ανδρών των Τ.Α. διέπραξαν τας εν τη μηνύσει πράξεις.”	Απαλλαγή όλων
197\31-12-1946	Κ.Κ.	Μουζάκι	Τ.Α Γαργαλιάνων	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Λεηλασίες οικιών	“...αμφότεροι οι μάρτυρες κατηγορίας οίτινες από πολλού ήδη χρόνου κρατούνται εις τας φυλακάς Κυπαρισσίας δι’ εγκληματικές πράξεις, εξετασθέντες κατά την περίοδον της Εαμοκρατίας ήτοι κατά μήναν Νοέμβριον 1944 ενώπιον της Πολιτοφυλακής της Χώρας.”	Απαλλαγή
198\31-12-1946	Γ. Λ.	Αρσινόη		Άρθρο 1, παρ. στ, ΣΠ 6\ 45	Έδρασε εις βάρος Ελλήνων και συμμάχων Άγγλων υπηκόων τον Φεβρουάριο του 1942 στην Αρσινόη.	“και οι πέντε εξετασθέντες μάρτυρες κατηγορίας ουδέν απολύτως γνωρίζουσι [...] τινές μάλιστα αυτών απορούσι διότι επροτάθησαν υπό του μηνυτού.”	Απαλλαγή
199\31-12-1946	Χ. Κ.	Μοναστήρι Αετού		ΣΠ 6\45	Κατάδοση στους Ιταλούς τεσσάρων Ελλήνων υπηκόων επειδή κατείχαν όπλα		Απεβίωσε
200\31-12-1946	Γ. Μπ.	Κυπαρισσία	Τ.Α Κυπαρισσίας	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\ 45	Φόνος του Α.Χ σε συμπλοκή Τ.Α - ΕΛΑΣ στην Φαρακλάδα στις 23 Αυγούστου 1944.	“ούτε η αποδιδομένη εις τον κατηγορούμενον πράξις ούτε και η πράξις των φόνων εγένετο υπό του	Απαλλαγή

						κατηγορουμένου"	
301	Ι. Α. Δ. Μπ. Θ. Ρ. Γ. Τσ. Α. Β. Ν. Κ.	Κυνηγού Κυνηγού Κυνηγού Πύλος	Τ.Α Πύλου Τ.Α Πύλου Τ.Α Πύλου Τ.Α Πύλου Τ.Α Πύλου (αποβιώσας)	Άρθρο 1, παρ. β, δ, στ, ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας στο χωριό Κυνηγού στις 5-6-1944 κατά δύο εαμιτών.	"Οι πράξεις βίας δέον να υπήρξαν συνέπεια της κατά των εχθρών δράσεως των παθόντων, γεγονός όπερ ουδαμού της ανακρίσεως προκύπτει ..."	Απαλλαγή όλων
302 \26- 5-1947	Η. Δ. Α.Κ. Γ.Γκ.	Κατσαρού Κατσαρού Κατσαρού	Τ.Α Τ.Α Τ.Α	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Σύλληψη και κακοποίηση του Γ.Β. σε επιδρομή των Τ.Α. στο χωριό Κατσαρού.	"Η τοιαύτη πράξις [...] αναγομένη εις τας εκδηλώσεις του εκραγέντος μεταξύ των δύο παρατάξεων [...] <u>πολέμου.</u>	Απαλλαγή όλων
303 \12- 6-1947	Στ. Σ.	Καρποφόρα		ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας κατά του μηνυτή, Ι.Β.	Παύση δίωξης	Απεβίωσε
304\12- 6-1947	Π. Γ.Μπ. Γ. Ν.Γ. Γ.Ν.Ζ. Χ.Ν. Ζ. Ν.Η.Γ. Ν.Ι.Α. Κ.Δ.Γ. Γ.Ν.Σ.	Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Καρποφόρα		Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Εμπρησμοί και ληηλασίες οικιών εις βάρος του Σ. Στ. και άλλων στο χωριό Νερόμυλος Πυλίας στις 16-6- 1944.	Πρόταση Αντεπιτρόπου: "δεν προέκυψαν κατά την ημετέραν κρίσιν ικαναί και αποχρώσαι ενδείξεις ενοχής των κατηγορουμένων[...] <u>και δέον να μη γίνη κατ' αυτών κατηγορία."</u>	Περαιτέρω ανάκριση
305\14 -6- 1947	Ευ. Π.Μπ. Ι. Π. Μπ. Ευ. Α. Α.	Πιάλα Λεύκτρου Πιάλα Λεύκτρου Πιάλα Λεύκτρου	εργάτης 38 ετών στρατιώτης 25 ετ.	Άρθρο 1, παρ. στ,ζ, ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας κατά των Ι.Κ., Ι.Κ., Π.Π., Β. Α. και άλλων στην Σελίνιτσα στις 12- 5-44	Τα Τ.Α δεν είναι σηματισμοί του εχθρού, άρα δεν έχει ισχύ η μήνυση για κατάδοση.	Απαλλαγή όλων
306\14- 6-1947	Φ. Α.Δ. Κ.Θ.Κ. Α. Κ. Π.Μ. Φ.Κ. Δ.Δ.Κ. Θ.Κ.Ζ.	Κρεμμύδια Κουκουνάρα Βρωμόβρυση Χατζή Γκρούστεσι Πύλος Πύλος	κτηματίας 26 ετ. έμπορος 47 ετ.	Άρθρο 1, παρ. στ, Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45 >> >> >>	Πράξεις βίας κατά κατοίκων του χωριού Κουκουνάρα Πυλίας τον Απρίλιο του 1944.	Ούτε οι πράξεις βίας έγιναν ένεκα της δράσης των παθόντων κατά του εχθρού, ούτε οι παθόντες ανήκαν σε οργάνωση (ΕΑΜ) που αποσκοπούσε μόνο στην κατά του εχθρού δράση, καθότι επιδίωκε και ταξική επικράτηση	Απαλλαγή όλων
307\14- 6-1947	Π.Γ. Μπ. Γ. Ν.Γ. Γ.Ν.Ζ. Χ.Ι.Ζ. Κ.Δ.Ζ. Ν.Η.Γ. Ν.Ι.Α. Στ. Κ.	Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα		ΣΠ 6\45	Καταδίωξη της οικογένειας του μηνυτή Γρ. Κ. και ληηλασία της οικίας του στη Βελίκα τον Μάρτιο του 1944 και κατάδοση στους Γερμανούς και σύλληψη των	"...πλήν όμως δεν απεδείχθη ότι τους παθόντας τούτους συνέλαβον και παρέδωσαν εις τον εχθρόν οι κατηγορούμενοι."	Περαιτέρω ανάκριση

					Αντ. Μ., Χρ. Κ. και Ι. Σπ., οι οποίοι και εκτελέστηκαν στην Καλαμάτα.		
308\14-6-1947	Γ. Χ. Κ. Σπ. Κ. Γ. Ζ.	Δολοί Καλαμάτα Σέλιτσα	κτηματίας, 33 ετ. ασβεστοποιός, 37	ΣΠ 6\45	Σύλληψη και παράδοση του Π.Σ. στους Γερμανούς "οίτινες και τον εξετέλεσαν την 15 ^{ην} Ιουνίου 1944 εν Καλάμαις."	Οι μάρτυρες, μεταξύ των οποίων και η χήρα του εκτελεσθέντος, καταθέτουν ότι όσα είπαν προηγούμενα τα πληροφορήθηκαν από άλλους.	Περαιτέρω ανάκριση
309\14-6-1947	Γ. Τσ.	Κυνηγού		Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	"...την 5 ^{ην} Αυγούστου 1944 μετέβη εις χωρίον Κυνηγού και ενέπρησεν την οικίαν του μηνυτού Ι.Κ."	"Ουδείς εκ των εξετασθέντων μαρτύρων [...]κατέθεσεν ότι ο κατηγορούμενος[...] διέπραξεν τας εν τη μηνύσει πράξεις βίας"	Απαλλαγή
310\14-6-1947	Α. Σπ. Ν. Γ. Μπ.	Κυνηγού Πύλος		Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Κατάδοση στους άντρες των Τ.Α στην Πύλο .	"..ουχί οι κατηγορούμενοι αλλά άγνωστοι ήσαν εν τη ανακρίσει άνδρες Ταγμάτων Ασφαλείας συνέλαβον τον παθόντα Ν. Α".	Απαλλαγή
311\14-6-1947	Ε. Θυγ. Δ.Κ	Κεντρικό		Άρθρο 1, παρ. δ, ΣΠ 6\45	"επί αναλήψει υπηρεσίας παρά τω εχθρώ"	"Οι αντάρται του ΕΛΑΣ εφόνευσαν δύο αδερφούς της ένεκα πολιτικών αντιθέσεων..."	Απαλλαγή
312\14-6-1947	Δ. Λ.	Νομισί	(Τ.Α)	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Σύλληψη του Κ. Κ. στην Πλάτσα και εγκλεισμός του σε κρατητήριο του χωριού.	Δεν προέκυψε από τις καταθέσεις των μαρτύρων κάτι επιβαρυντικό.	Απαλλαγή
313\14-6-1947	Στ. Γ.	Μεσσήνη	Τ.Α	Άρθρο 1, παρ. δ, στ, ΣΠ 6\45	"επί αναλήψει υπηρεσίας παρά τω εχθρώ και καταδόσει εις αυτόν[...] εν Μεσσήνη και άλλοις χωρίοις κατά μήνα Απρίλιον 1944 και εντεύθεν" δύο Ελλήνων υπηκόων εκ των οποίων ο ένας εκτελέστηκε από τους Γερμανούς.	Ο κατηγορούμενος απλώς συνέλαβε το θύμα. Την ευθύνη φέρει αυτός που τον παρέδωσε στους Γερμανούς. Τα Τ\Α δεν είναι εχθρικός σχηματισμός " διότι απλούστατα τα στρατιωτικά ταύτα σώματα απετέλεσαν την αντίπαλον προς τον ΕΛΑΣ δύναμιν."	Απαλλαγή
314\14-6-1947	Η.Γ. Κ.	Κορυφάσιο	Τ.Α	ΣΠ 6\45	Εμπρησμός της οικίας του μηνυτή Γ.Κ. στο Κορυφάσιο.	Ο μηνυτής κατέθεσε ότι δεν γνωρίζει αν ο κατ'νος συμμετείχε στους εμπρησμούς, ή στη δολοφονία του νεαρού Γ.Φ., ούτε έχει να προτείνει μάρτυρες.	Απαλλαγή

315\14-6-1947	Β. Θυγ. Π. Ρ.	Κακόρεμα			Έμπρησμός της οικίας του Κ. Ν. Μπ. στο Κακόρεμα.	Η οικία ενεπρήσθη, άγνωστο όμως από ποιους, αφού ούτε οι μάρτυρες ούτε ο μηνυτής βεβαιώνουν την ανάμειξη της κατηγορούμενης.	Απαλλαγή
316\14-6-1947	Α. Σ.	Μεθώνη		Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας, λεηλασίας κλοπής ζωκλοπής και ληστείας κατά των κατοίκων της Μεθώνης.	"...ουδαμού εκ της ανακρίσεως προκύπτει ότι αι γενόμεναι πράξεις βίας [...] υπήρξαν συνεπεία της κατά του εχθρού δράσεως των παθόντων[...] αι προκύπτουσαι πράξεις δι' ας θα ηδύνατο να γίνη δίωξις υπέκυψαν εις [...] παραγραφήν [...] εκ της ανυπαρξίας παρ' ημίν (λόγω καταστροφής) αρχείου ποινικού μητρώου."	Απαλλαγή
317\14-6-1947	Γ. Ν. Κ. Ν. Π. Κ. Π. Ν.Κ. Ν. Β.Κ. Π. Γ.Κ. Φ. Ζ.	Πύλος Πύλος Πύλος Πύλος Πύλος		ΣΠ 6\45	Κλοπή τροφίμων και ενδυμάτων	"...εκ των εξετασθέντων μαρτύρων δεν προέκυψεν ότι οι κατηγορούμενοι προέβησαν εις πράξεις βίας και αφήρεσαν τα εν τη μηνύσει τρόφιμα και πράγματα των μηνυτών [...] ουδέ ότι εις την πράξιν των προέβησαν ένεκα της δράσεώς των κατά του εχθρού."	Απεβίωσε ο πρώτος. Απαλλαγή των υπολοίπων
318\29-5-1947	Π.Α.	Νεοχώρι Ιθώμης	Τ.Α	ΣΠ 6\45	"επί πράξει βίας παραχθείση εν τη περιφέρεια Μελιγαλά κατά την διάρκειαν της κατοχής εις βάρος κατοίκων[...] του χωρίου Νεοχωρίου Ιθώμης."	"ο κατηγορούμενος απεβίωσεν τον Σ\βριον 1944 φονευθείς υπό των αναρχικών..."	Παύση δίωξης
319\13-6-1947	Χ. Π. Μπ.	Κακόρευμα	Τ.Α	ΣΠ 6\45	"επί πράξει βίας και φόνους πράξεσι παραχθείσαις εν τη περιφέρεια Πεταλιδίου κατά την διάρκειαν της εχθρικής κατοχής"	Αναίρεση κατάθεσης που δόθηκε στην Πολιτοφυλακή. Την κατάθεση άλλου μάρτυρα χαρακτηρίζει "ο τυφλώνων φανατισμός."	Περαιτέρω ανάκριση

320\14-6-1947	Γ. Κ. Π.	Κεντρικό	Μαραγκός, ετών 43, Τ.Α	ΣΠ 6\45	Κατάδοση στους Γερμανούς Ελλήνων υπηκόων μέσω του Τ\Α Μελιγαλά, τους οποίους συνέλαβε και κακοποίησε, λόγω της δράσης τους στο ΕΑΜ.	“γεγονότα αναγόμενα εις την δράσιν των Ταγμάτων Ασφαλείας [...] δεν αποτελούσι αδικήματα δι’ άτινα αρμόδιον όπως επιληφθή είναι το υμέτερον Συμβούλιον.”	Περαιτέρω ανάκριση
321\14-6-1947	Γ.Ι. Σκ. Π.Ν.Δρ. Λ.Π.Π. Π.Κ.Κ. Σπ.Κ.Μ. Π.Η.Κ. Β.Ι.Μ. Θ.Π.Λ. Π.Χρ.Γρ. Ν.Κ.Σ. Δ.Ι.Λ.	Νομητοί Πολιανή Πολιανή Πολιανή Πολιανή Κουτήφαρι Κουτήφαρι Νομητοί Νομητοί Νομητοί	Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α	ΣΠ 6\45	“ε κ συστάσεως εκ προμελέτης απεφάσισαν και εσκεμμένως εξετέλεσαν ανθρωποκτονία α) την 8ην “Μαΐου 1944 εν Πλάτση κατά των Π.Γ. και Π.Π. β) το πρώτον 10\μερον Σ\θρίου 1944 εν τω χωρίω Νομητοί κατά του Στ. Γ. γ) κατά τον αυτόν ως άνω χρόνον εν τω χωρίω Βοχώ της περιφερείας Γυθείου κατά των Ν. Ε. Κ. και Ε. Ι. Κ”. Επιπλέον “επί καταδόσει εις τον εχθρόν Ελλήνων υπηκόων και ενεργήσας διά την ανακάλυψιν και σύλληψιν των[...] εν τη περιφερεία του τέως δήμου Λεύκτρου την 7 ^η Μαΐου 1944 και το πρώτον 8μερον Σ\θρίου 1944 εις βάρος...” (ακολουθούν 26 ονόματα.)	“προέκυψαν μεν αυτά αλλά δεν εστρέφοντο κατά των καθ’ ων ένεκα της δράσεως αυτών κατά του εχθρού αλλά κατευθύνοντο εναντίον των πολιτικών αντιπάλων των κατηγορουμένων[...] διότι είναι βαβαιωμένοι ότι οι καθ’ ων αύται δεν είχαν δράσιν κατά του εχθρού αλλά επεδίωκον την εις την επικράτησιν του εαυτών πολιτικού και κοινωνικού συστήματος εν Ελλάδι ου ένεκα εξεράγη η μεταξύ των δύο παρατάξεων εμφύλιος σύρραξις.”	Αναρμόδιο το Δικαστήριο για τις ανθρωποκτονίες, απαλλαγή των κατηγορουμένων για τις κατά-δόσεις.
322\14-6-1947	Η. Μ.	Πύλος		Άρθρο 1, Παρ. στ, ΣΠ 6\45, Άρθρο 4, ΣΠ 6\45	“...κατά το έτος 1942είχε συνάψει φιλικάς σχέσεις και συνειργάζετο μετά του Ιταλού φρουράρχου εκθειάζοντας τους Ιταλούς και απειλών πάντα έλληνα όστις ήθελεν αντιδράσει εις	Ο Ειδικός Αντεπίτροπος προτείνει να παραπεμφθεί “ουχι δι’ ην κατηγορείται πράξιν της καταδόσεως εις τον εχθρόν Ελλήνων υπηκόων αλλ’ επί εθνική αναξίότητι .” Το Συμβούλιο αποφαίνεται ότι δεν	Απαλλαγή

					το έργον αυτών.”	υπήρξαν ικανές και αποχρώσεις ενδείξεις για παραπομπή.	
323\14-6-1947	Ι. Π. Κ. Γ.Θ.Π. Π.Κ., Γ.Κ.Κ. Σ.Π.Β. Γ.Π.Χ. Θ..Κ., Α. Κ.	Αθήνα, Χίος Κορώνη Καλαμάτα Καλαμάτα Σελίνιτσα Καλαμάτα Καλαμάτα Καλαμάτα	έμπορος, ετ. 49		Οικονομική συνεργασία με τους Γερμανούς.	Ο κατ\νος Ι.Π.Κ. “Εκ των τοιούτων ανόμων εργασιών του εκέρδισεν πολλά και συγχρόνως ουσιωδώς ωφέλησε την πολεμικήν προσπάθειαν του εχθρού.”	Παραπομπή για τον πρώτο. Απαλλαγή για τους υπόλοιπους
324\14-6-1947	A.N.K.	Καλαμάτα	υδραυλικός, ετών 20, Τ\Α	ΣΠ 6\45	“ Εν Μεσσηνία κατά το έτος 1944 προέβη εις πράξεις βίας εν συμπράξει μετά των οργάνων κατοχής εις βάρος Ελλήνων[...] ήτοι συνέλαβεν Έλληνας πολίτας και εξετέλεσεν τον εκ τούτων Δ.Μ.”	“Δεν είναι δυνατόν δράστης τοιούτου εγκλήματος αδικαιολογήτου να αφηγήται τούτο εις άγνωστών του πρόσωπον. Μάλλον φαίνεται ότι πρόκειται περί φανταστικής ιστορίας.”	Απαλλαγή
438\12-10-1947	Δ. Α. Λ. Κ.Ν.Γ. Γ. Αδ. Χ.Αδ.	Κορυφάσιο Κορυφάσιο Κορυφάσιο Κορυφάσιο	Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α	Άρθρο 1, Παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Δολοφονία του Γ. Φ. στο χωριό Κορυφάσιο τον Αύγουστο του 1944 και εμπρησμοί οικιών, λόγω της δράσης των παθόντων κατά του εχθρού.	“οι κατηγορούμενοι προέβησαν εις τας πράξεις ταύτας εκ προσωπικών διαφορών.” Πρόταση Αντεπιτρόπου: να παραπεμφθούν οι δύο πρώτοι	Αναρμόδιο το Δικαστήριο για τους δύο πρώτους. Απαλλαγή για τους άλλους.
439\12-10-1947	Γ. Φ. Π.Μ. Α. Μ.	Πλατάνια Πλατάνια Πλατάνια	γεωργός, ετών 40	Άρθρο 1, παρ. θ, ΣΠ 6\45	Κατάδοση στους Γερμανούς και σύλληψη του Α. Κ. στην Αθήνα.	Παραπομπή της υπόθεσης στις ανακριτικές αρχές του ΕΔΔ Αθηνών.	Αναρμόδιο το Δικαστήριο
440\12-10-1947	Π. Στ. Α.Π.Π. Π. Δρ. Π.Χ.Γρ.	Οίτυλο Πολιανή Πολιανή Νομηταί	Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α		Σε επιδρομή των Τ\Α στο χωριό Μηλέα στις 9-5-1944 “επυροβολήθησαν υπό των επιδραμόντων ο μνηστής και τινές άλλοι χωρικοί, τινές δε συνελήφθησαν υπό των Γερμανών και εξετελέσθησαν υπ’ αυτών ...”	Οι δράστες είναι άγνωστοι.	Απαλλαγή όλων
441\12-10-1947	Χ. Π. Μπ. Ι. Π. Μπ. Γρ.Α.Μπ. Δ.Π. Ψ. Β.Π.Ψ. Γ.Κ.Ρ.	Κακόρρεμα Κακόρρεμα Κακόρρεμα Κακόρρεμα Κακόρρεμα Κακόρρεμα	Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α	ΣΠ 6\45	Σύλληψη και εκτέλεση έξω από το Αστυνομικό κατάστημα του χωριού Λογγάς	Από την προανάκριση και από τις καταθέσεις των εξετασθέντων μαρτύρων “...προέκυψεν μεν	Απαλλαγή όλων

	Α.Π.Π. Φ.Ι.Π. Γ.Μ.Π. Φ.Μ.Π. Π.Μ.Π. Δ.Π.Π. Π.Π.Π. Γ.Ν.Σ. Ι.Σ. Ευ.Σ. Ε. Θυγ Ι.Μ Γ.Χ.Α. Ελ.Χ.Α. Γ.Ν.Γ. Γ.Ν.Ζ. Χ.Ι.Ζ. Ι.Γ.Μ. Κ.Γ.Σ. Α.Ν.Σ. Α.Γ.Γκ. Π.Γ.Μπ.	Βίγκλα Πυλίας Αγνάντι Πυλίας Καλαμάτα Πανυπέρι Πανυπέρι Πανυπέρι Καρποφόρα Καρποφόρα Καρποφόρα Μίσκα Πυλίας Πεταλίδι Πεταλίδι Βελικά Βελικά Βελικά Κουφού Πυλίας Λογγά Λογγά Λογγά Βελικά	T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A		Πυλίας των Ι. Χρ., Γ.Σ. και Τ.Κ. σε επιδρομή των Τ\Α στις 28 Αυγούστου 1944.	ότι κατά μήνα Αύγουστον 1944 εγένετο επιδρομή εις το χωρίον Λογγά εκ μέρους άγνωστων ταγματасφαλιτών πιθανώς δε και Γερμανών οίτινες συνέλαβον τους παθόντας [...] τους οποίους εξετέλεσαν χωρίς να εξαγγελται σαφώς αν αι εις βάρος αυτών πράξεις διεπράχθησαν ένεκεν της δράσεώς των κατά του εχθρού, πλην δέ προέκυψεν ότι μεταξύ των αγνώστων εκείνων δραστών ήσαν και οι κατηγορούμενοι..”		
442\12- 10-1947	Π.Γ.Μπ. Γ.Ν.Γ. Στ.Γ.Κ. Κ.Δ.Ζ. Γ.Ν.Ζ. Ν.Ι.Α. Ν.Η.Γ. Χ.Ι.Ζ.	Βελικά Βελικά Βελικά Βελικά Βελικά Βελικά Βελικά Βελικά	T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A	ΣΠ 6\45	Καταδίωξη της οικογένειας του Γρ. Κ., λεηλασία της οικίας του, σύλληψη των Αντ.Μ., Χρ. Κ. και Λ. Σπ. Παράδοσή τους στους Γερμανούς και εκτέλεσή τους στην Καλαμάτα.	Δεν αποδείχθηκε από τις καταθέσεις των μαρτύρων ότι στις καταγγελλείσες πράξεις προέβησαν οι κατηγορούμενοι. (" ... πλὴν όμως δεν απεδείχθη ότι τους παθόντας τούτους συνέλαβον και παρέδωσαν εις τον εχθρόν οι κατηγορούμενοι.”)	Απαλλαγή όλων	
443\12- 10-1947	Π.Γ.Α. Γ.Α.Α. Δ.Α.Μ. Ι.Α.Α. Χ.Α.Α. Δ.Χ.Κ. Γ.Χ.Κ. Γ.Α. Η.Γ.Α. Χ.Γ.Α. Δ.Α.Λ. Κ.Ν.Γ. Π.σύζ.Κ.Γ. Α.Κ.Γ. Π.ιερ. Κ. Η.Γ.Κ. Τ.Π.Κ. Λ.Δ.Μ. Χ.Δ.Χ. Ι.Λ.Μ. Γ.Κ.Στ. Ευ.Σπ. Λ. Η.Π. Στ. Γ. Κ. Αγγ. Π. Στ. Ευ.Β.	Κορυφάσιο >>	T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A T.A		ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας, εμπρησμών οικιών και κλοπής κατά κατοίκων του χωριού Κορυφάσιο το πρώτο δεκαήμερο του Αυγούστου 1944.	“Εκ των καταθέσεων των ενόρκως εξετασθέντων μαρτύρων [...] ουδέν προκύπτει εις βάρος των κατηγορουμένων καθ’ όσον άπαντες ούτοι δεν είναι εις θέσιν να γνωρίζωσι ποίοι εξετέλεσαν τας εν τη μηνύσει ιστορούμενας πράξεις πραχθείσας υπό ομάδος αγνώστων εις αυτούς Ταγματασφαλιτών. [...]επί πλέον δεν προέκυψεν ότι αι εις βάρος των παθόντων πράξεις διεπράχθησαν εκ μέρους των αγνώστων εκείνων δραστών ένεκεν της δράσεως των	Απαλλαγή όλων

	Χ.Γ.Μ. Ι.Α.Δ.Μ. Ι.Α.Μ. Π.Κ. Χ.Π.Π. Α.Γ.Μ. Ν.Α. Ι.Χ.Φ. Ν.Ι.Χ. Η.Χρ. Τ. Θ.Στ., Α.Γ.Μ. Η.Α. Δ.Σ. Π.Μπ. Μ.Μπ. Ι.Μ. Θ.Κ.	>> >> >> >> >> >> >> >> >> >> >> >> Πετροχώρι Πυλίας	Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α			παθόντων κατά του εχθρού.”	
444\18- 10-1947	Π.Χρ.	Δεσύλλα	Τ.Α	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Σε επιδρομή των Τ.Α στο χωριό Καρνάσιο στις 28 Αυγούστου 1944, ο κατηγορούμενος φόνευσε τον τραυματισμένο Κ. Χρ. Δ., μετά από μάχη που δόθηκε, δίνοντάς του τη χαριστική βολή. Επιπλέον το 1942 είχε ενεργήσει για τη σύλληψη και την εκτέλεση από τους Γερμανούς των Γ. Οί., Ν. Μπ. και Κ. Μπ. στο χωριό Δεσύλλα και είχε προβεί σε εμπρησμούς οικιών και πράξεις βίας κατά των κατοίκων του ίδιου χωριού.	Η πράξη του φόνου του Κ. Χρ. Δ. “ δεν φέρει κατά την κρίσιν του Συμβουλίου τον χαρακτήρα της παραβάσεως του εδ. ζ της υπ’ αριθμ. 6\45 ΣΠ[...] καθ’ όσον δεν προέκυψεν ότι εγένετο ένεκα της δράσεως του παθόντος κατά του εχθρού, αλλά φέρει τον χαρακτήρα κοινού φόνου.”	Αναρμόδιο για την πρώτη κατηγορία . Απαλλαγή για τη δεύτερη.
445\18- 10-1947	Ν.Ι.Α. Μ.Π.Ξ. Η.Τσ. Π. Κ.Π.Μπ. Π.Ν. Στ. Κ. Π.Δ. Β.Π.			ΣΠ 6\45	“ επί φόνω εμπρησμών και ληστεία πράξεσι πραχθείσαις εν Καλάμαις κατ’ Ιούνιον 1944 εις βάρος των παθόντων Φ.(αγνώστου ονόματος), Β. Λ., Μ. Τσ.”	Πρόκειται για αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου και δεν εμπίπτουν στις διατάξεις της νομοθεσίας που διέπει το ΕΔΔ.	Αναρμόδιο το Δικαστή- ριο. Παραπο- μπή στα αρμόδια ποινικά δικαστή- ρια.
446\18- 10-1947	Γ.Π.Κ., Η.Π.Κ. Ι.Π.Κ. Γ.Ευ.Κ. Γ.Η.Κ.	Σέλιτσα Σέλιτσα Σέλιτσα Σέλιτσα Σέλιτσα	Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α	Άρθρο 1, παρ. δ, ε, στ, ζ κλπ. ΣΠ 6\45	“εκ συστάσεως από του Ιανουαρίου 1944 μέχρι τέλους Μαρτίου 1944 εν	“...ναι μέν υπό των μαρτύρων κατηγορίας κατατίθενται επιβαρυντικά διά	Απαλλαγή

	Ι.Κ.Φ. Γ.Ι.Π. Ευ.Π.Π. Π.Τζ.Χ. Δ.Ι.Π. Δ.Κ.Π. Ευ.Κ. (Γ) Χ.Π.Χ.	Σέλιτσα Σέλιτσα Σέλιτσα Σέλιτσα Σέλιτσα Σέλιτσα Σέλιτσα	Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α		τω χωρίω Σέλιτσα ανέλαβον υπηρεσίαν παρά ταις αρχαίς κατοχής και ενήργησαν κατά τρόπον πειστικόν διά τον λαόν και διευκόλυναν το έργον της Κατοχής ταυτοχρόνως εγένετο συνειδητά όργανα του εχθρού προς διάδοσιν της προπαγάνδας του εξαίροντες το έργον του κατακτητού και προκαλούντες την ηττοπάθειαν παρά των Ελληνικώ λαώ ταυτοχρόνως κατέδωσαν εις τον εχθρόν Έλληνας υπηκόους[...]	τους κατηγορουμένους άπαντας, αλλ' ουχί όμως εξ ιδίας αντιλήψεως αλλ' έξ ακοής παρά προσώπων άτινα δεν κατονομάζουσιν άλλως τε αι καταθέσεις αύται ούσαι προϊόν φθόνου και εκδικήσεως των αντιθέτων πολιτικών φρονημάτων και διότι έχουσι μηνυθεί από τους κατ'νους δι' εγκληματικές πράξεις..."	
447\18-10-1947	Γ.Χ.Κ.	Δολοί Αβίας	Τ.Α	Άρθρο 1, παρ. στ, ΣΠ 6\45	“εν Δολοίς Αβίας κατέδωσαν εις τους εχθρούς Έλληνας υπηκόους και ενήργησαν διά την ανακάλυψιν και σύλληψίν των, ήτοι τους 1)Θ.Μ., 2) Β.Χ., 3)Π. Ντ., 4)Ν. Κ. και άλλους” Δύο μάλιστα “εξετελέσθησαν εν Καρβελίω Αλαγωνίας”	“ δεν προέκυψεν ότι ο κατ'νος κατέδωσαν εις τον εχθρόν τους εν τη δικογραφία φερομένους ως παθόντας αλλ' ότι ούτοι συνελήφθησαν υπό των Εθνικιστικών ομάδων Βρετάκου εις ας μετείχεν και ο κατ'νος ”	Απαλλαγή από την κατηγορία της κατάδοσης . Αναπομπή της υπόθεσης των εκτελέσεων στον Εισαγγελέα για να ασκηθεί ποινική δίωξη .
448\18-10-1947	Γ. Κ.				Φόνος δύο προσώπων αγνώστων επωνύμων και εμπρησμός μιας οικίας αγνώστου στη Μηλέα και αλλού το 1944.	“...δεν προέκυψαν ότι αύται έλαβον χώραν κατά των παθόντων λόγω της δράσεως αυτών κατά του εχθρού...”	Αναρμόδιο το Δικαστήριο
449\18-10-1947	Ι. Κ.			ΣΠ 6\45	“...κατηγοριών των φόνων της Ελ. Κ. και του Ν. Κ. και κλοπών κατά των Π. Κ., Π.Ν., και Λ.Α. πράξεσι λαβουσών	>> >>	Αναρμόδιο το Δικαστήριο

					χώραν, εν Λαγκάδα τον Αύγουστον 1944, εν Πολιάνα κατά τον αυτόν χρόνον.”		
450\18- 10-1947	Δ.Σ.Ρ. Γ.Σκ. Θ.Λ.	Μηλέα Μηλέα Μηλέα			“...κατηγοριών του φόνου του Δ.Γ. πραχθείση κατά Σεπτέμβριον 1944 εις θέσιν Λοσανά Πλάτσης”	>> >>	Αναρμόδιο το Δικαστή- ριο
451\18- 10-1947	Ι. Μ. Δ.Σ.Ρ. Γ. Σκ. Θ.Λ.	Μηλέα Μηλέα Μηλέα Μηλέα		ΣΠ 6\45	“...κατηγοριών επί φόνω του Στ. Γ. πραχθέντι εν Λουκό – Πλάτσης τον Σ\βριον 1944 και πράξεσι βίας κατά της Β. Β. και κλοπή και εμπρησμού οικιών αγνώστων κατοίκων Πλάτσης και του Γ.Π. κατά τον ως άνω τρόπον και χρόνον.”	>> >>	Αναρμόδιο το Δικαστή- ριο
452\18- 10-1947	Π. Γ. Ν.Κ. Θ.Κ. Δ.Χ.Μ.	Αθήνα Κων\πολη Αθήνα Καρύταινα	Αρχιτέκτων, ετ.42 Μηχανικός, ετ.75 Επιχειρηματίας,44	Άρθρο 1, ια,ιβ και Άρθρο 4, ΣΠ 6\45	Οικονομική συνεργασία με τις ιταλικές στρατιωτικές αρχές Κατοχής στην Καλαμάτα, Μεγαλούπολη, Αθήνα.	Ο .Π.Γ.” ήτο όργανον κατασκοπείας του Γενικού Συμμαχικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής.”	Απαλλαγή
453\20- 10-1947	Γ.Σπ. Μ.	Κέρκυρα, Αθήνα	Δ\ντής Λιγνιτωρυχείου Νέας Κορώνης	Άρθρο 1, παρ. στ, ια, ιβ, ΣΠ 6\45	“..κατά τον χρόνον της εχθρικής κατοχής από του έτους 1941 μέχρι της αποχωρήσεως των κατακτητών συνειργάσθη μετά του εχθρού[...]. ήτοι υπό την άνω ιδιότητά του εφέρετο θανάτους, σκαιώς και πιεστικώς προς τους εργαζομένους εις αυτό εργάτας , εξηνάγκαζε τούτους απειλών ότι θα τους παραδώση εις τους κατακτητάς, να εργάζωνται υπερανθρώπως και υπέρ τας κεκανονισμένας	Η πρόταση του Αντεπιτρόπου “ ...ο κατηγορούμενος ουδόλως ηνοχλήθη παρά των ανταρτών της Οργανώσεως Ε.Α.Μ. κατά την πρόσκαιρον επικράτησιν των , ενώ εάν έστω και πόρρωθεν είχοντο αληθείας τα υπό του μηνυτού[...] αναφερόμενα, ή και μέρος τούτων, ασφαλώς δεν θα ηριθμείτο σήμερα μεταξύ των ζώντων ο κατ\νος ή τουλάχιστον θα διενεργείτο αυτεπαγγέλτως ανάκρισις, όπερ όμως δεν εγένετο.”	Να γίνει κατηγορία με βάση όμως το άρθρο 4” επί εθνική αναξιότη- τι”.

					ώρας ίνα παράγη περισσότερας ποσότητας λιγνίτου όστις παρεδίδετο εις τους εχθρούς.”		
454\29-10-1947	Γ.Π.Ζ. Π.Αν. Ν. Γ.Ν.Α.	Καρνοβάνιο Αράχωβα Λεύκτρου Αράχωβα Λεύκτρου	Κτηματίας, ετ. 70	Άρθρο 1, παρ. στ, ΣΠ 6\45	“επί καταδόσει εις τον εχθρόν ξένων υπηκόων.” Κατέδωσαν στις ιταλικές αρχές Κατοχής Άγγλο επιλοχία , ο οποίος και συνελήφθη.		Να γίνει κατηγορία
455\29-10-1947	Γ.Π.Γ. Γ. Γκ.	Πειραιάς Αχλαδοχώρι	Τ.Α Τ.Α	ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας κατά κατοίκων των χωριών Πεταλίδι και Αχλαδοχώρι τον Αύγουστο του 1944.	“...αι κατηγορούμεναι πράξεις δεν εστράφησαν κατά προσώπων ένεκα της δράσεως αυτών κατά του εχθρού...”	Απαλλαγή
456\29-10-1947	Ι.Δ.Π.	Κεντρικό		ΣΠ 6\45	“επί παρεμποδίσει της Εθνικής και συμμαχικής εν γένει ενεργείας πράξει πραχθείση εν περιφέρειά Μελιγαλά κατά τον χρόνον της κατοχής.”	“...δεν προκύπτει τίποτε άλλο πλην του ότι ο κατ\νος είχεν αντιθέτους πολιτικές πεποιθήσεις από τους οπαδούς του ΕΑΜ.	Απαλλαγή
457\29-10-1947	Ο. (αγνώστου ονόματος) Α. Π. Π.	Κ. Φυγάλεια, Κόρινθος	Μοίραρχος υποδιοικήσεως Χ\κής Πυλίας Απόστρατος Ανθ\ρχος, ετ. 44	Άρθρο 1, παρ. δ, στ, ζ, ΣΠ 6\45	Συλλήψεις των Δ. Π. Κ., Δ.Π., Β.Π., Α. σύζ. Δ.Κ., Π.Κ. και Δ.Κ. την 6 ^η και 9 ^η Αυγούστου 1941.	“Επειδή η γενομένη απόπειρα συλλήψεως κατά του μηνυτού ως και αι πραγματοποιηθείσαι συλλήψεις των Π. κλπ ουδαμώς εκ της ανακρίσεως προκύπτει ότι έλαβον χώραν συνεπεία της δράσεως των παθόντων κατά του...”	Απαλλαγή
458\29-10-1947	Ι. Π. Κ.	Αθήνα		Άρθρο 1, παρ. ια , ιβ, ΣΠ 6\45	“επί οικονομική συνεργασία[...] εμπόριον μεγάλης εκτάσεως σύκων και σταφίδας [...] διά τας ανάγκας του Γερμανικού στρατού.”	“...ο κατηγορούμενος εκέρδισε πολλά και συγχρόνως ουσιωδώς ωφέλησεν την πολεμικήν προσπάθειαν του εχθρού...”	Να γίνει κατηγορία
459\29-10-1947	Π.Ν.Φ. Κ.Φ. Γ.Φ.	Καλαμάτα Καλαμάτα Καλαμάτα	Πρόεδρος κοινότητας Παπαφλέσσα	ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας και κατάδοσης στους Ιταλούς κρυπτόμενων Άγγλων στρατιωτών και πολιτών που κατείχαν όπλα	“ Πλείστοι δε επίσης είναι οι καταπιέσεις τας οποίας υπέστησαν οι συμπολίται του κατ\νου [...] εκ μέρους των Ιταλών εξ αιτίας του	Να γίνει κατηγορία για τον πρώτο. Να απαλλαγούν οι άλλοι δύο.

						κατ\νου προθύμου να παράχη εις αυτούς πάσαν εξυπηρέτησιν και διευκόλυνσιν.”	
460\29-10-1947	Π.Η.Κ. Π.Η.Κ. Π.Χρ. Γρ. Χρ. Κ. Γ.Ι. Σκ. Αρ. Π. Σπ. Α. Μπ.	Θαλάμες Θαλάμες Νομητοί Νομητοί Πολιάνα Πλάτσα			Πυρπόληση οικιών στις Θαλάμες το τελευταίο δεκαήμερο του Αυγούστου 1944.		Απαλλαγή
461	Αντ. Σ.	Πισπίσια		ΣΠ 6\45	“...επί πράξεσι βίας μετά συμπράξεως των οργάνων των αρχών Κατοχής εις βάρος των Ελλήνων Κ. Μ. και Κ. Σφ. πράξει πραχθείσι εν Κορυφασίω τη 26 ^η Απριλίου 1944.”	“...δεν προέκυψαν ικαναί και αποχρώσαι ενδείξεις δυνάμεναι να επιστηρίξωσι δημοσία επ’ ακροατηρίω την κατηγορίαν...”	Απαλλαγή
462\30-10-1947	Ι. Δ. Λ. Ευ.Ι. Λ. Δ.Ι.Λ.	Νομητοί Νομητοί Νομητοί	Τ.Α Τ.Α		“...κατέδοσαν εις τον εχθρόν Έλληνας υπηκόους και ενήργησαν διά την ανακάλυψιν και σύλληψιν των ήτοι των Π.Γ., Φ.Φλ., Κ. Κ. και Ι. Μπ. και Π. Τρ. όστις εξετελέσθη παρά των Γερμανών πράξει πραχθείση εν τη περιφερεία Πλάτσης κατά το έτος 1944.”	“ οι κατ\νοι ανήκοντες εις την αντίθετον προς τους μάρτυρας πολιτικήν παράταξιν κατετάγησαν εις τα Τάγματα Ασφαλείας[...] Η εις βάρος δέ του Δ.Λ. κατάθεσις ενώπιον της Πολιτοφυλακής σχετικής με την κατάδοσιν του Π. Τρ. ανακαλείται υπ’ αυτού...”	Απαλλαγή
463\30-10-1947	Αθ. Δ. Θ. Τ. Γ.Θ.(γ)	Μελιγαλάς Χριστοφιλέϊκα-, Σκάλα	Οικοκυρά, ετ. 53	Άρθρο 1, παρ. στ, ΣΠ 6\45	Κατάδοση έξι κρυπτόμενων Άγγλων στρατιωτών στους Γερμανούς με αποτέλεσμα τη σύλληψή τους και την εκτέλεση ενός τον Μάϊο του 1941 στον Μελιγαλά.	Πρόταση Αντεπιτρόπου:“...δέον να παραπεμφθώσι ενώπιον του ΕΔΔ Καλαμών ίνα δικασθώσιν...” Εκτίμηση Συμβουλίου: “ουδεμία ένδειξις ενοχής κατά των κατηγορουμένων προκύπτει.”	Απαλλαγή
464\30-10-1947	Ι. Κ.	Ίσαρι Μεγαλούπολης		Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας κατά των Κ.Δ.Κ., Λ.Λ.,Ν.Π., Α. Ν., Π. Ντ.	“ουχί ο κατ\νος αλλ’ άλλοι άγνωστοι εισέτι τη ανακρίσει άνδρες των ταγμάτων Ασφαλείας ενέπληρσαν την οικίαν του μηνυτού.”	Απαλλαγή

465\30-10-1947	Αρ. Π. Γ.Γ. Γ.	Πολιάνα Κουτήφαρι	Καφφεπώλης\κτηματίας, ετ. 36 Ιερέας, ετ. 38	ΣΠ 6\45	Κατάδοση στους Ιταλούς “τους κατέχοντας πολεμικά όπλα και τρόφιμα Έλληνας Γ.Π. Σ.Π. και άλλους”, διενέργεια κατ’ οίκον ερευνών καιδέσμευση τροφίμων και σφαγίων για λογαριασμό των Ιταλών, μέρος των οποίων κατακρατούσαν.	Πρόταση Αντεπιτρόπου: Να παρατεμφθούν “Επειδή οι κατηγορούμενοι προέβησαν εις τας ως άνω πράξεις εις βάρος των παθόντων ένεκεν της δράσεώς των κατά του εχθρού καθ’ όσον αυτοί άνηκον εις την ομάδα αντιστάσεως” Εκτίμηση Συμβουλίου: Δεν προέκυψαν ικανές και αποχρώσεις ενδείξεις για παραπομπή του πρώτου κατ\νου.	Απαλλαγή του πρώτου κατ\νου, παραπομπή του δεύτερου.
466\30-10-1947	Ν.Ι.Κ. Π.Ευ.Κ, Ευ. Π. Γ.Δ.Χ. Δ.Χρ.Μπ. Β.Ι.Π.	Σέλιτσα Πηγάδια Καλαμάτα Πηγάδια Σέλιτσα		ΣΠ 6\45	Για τις κατηγορίες που τους προσάπτονται το Συμβούλιο παραπέμπει στο 359\1947 βούλευμα, το οποίο δεν το έχουμε στη διάθεσή μας.	Πλην του πρώτου κατηγορούμενου οι υπόλοιποι “δεν περιελήφθησαν προφανώς εκ παραδρομής” στους παρατεμπτέους και κρίθηκαν απολυτέοι. Να διαταχθεί “ η σύλληψις των λουπών τεσσάρων κατηγορουμένων και εν επιτεύξει ταύτης η προφυλάκισις των άχρις της οριστικής εκδικάσεως της προκειμένης κατ’ αυτών κατηγορίας..”	Να γίνει κατηγορία
467\30-10-1947	Αλ. Δ. Αλ. Σ.Χ.Κ. Στ. Δ. Ν.Αλ. Σπ. Γ Δ. Η. Χρ. Δ. Αλ. Γ. Π. Φ. Ζ.	Τσουκαλέϊκα Στενύκλαρος Μουζούστα Τσουκαλέϊκα Μάντζαρι	Τ.Α Μελιγαλά Τ.Α >> Τ.Α >> Τ.Α >> Τ. Α, Διερμηνέας των Γερμανών. Χωροφύλακας Τ.Α (Αποβιώσας) Τ.Α (Αποβιώσας) Τ.Α (Αποβιώσας)		“Πράξεις βίας τη συμπράξει μετά των οργάνων των Αρχών Κατοχής εις βάρος Ελλήνων ένεκα της δράσεώς των κατά του εχθρούτους μήνας Απρίλιον και Μάϊον 1944 εν τω χωρίω Ανθούση και εν Μελιγαλά.” Σύλληψη της Ασπ. Γ. Ξ. και εκτέλεσή της μαζί με άλλους από	“Ο διαφυγών ως εκ θαύματος την εκτέλεσιν μάρτυς (μηνυτής) Β. Χ[...] εξετασθείς ενώπιον του Ανακριτού άλλα πρόσωπα αποτελούντα το εκτελεστικόν απόσπασμα κατονομάζει εις την πρώτην του κατάθεσιν και άλλα εις την δευτέραν.” Δεν προέκυψαν σαφείς ενδείξεις ενοχής των κατ\νων.	Πρόταση Αντεπιτρόπου: Να απαλλαγεί ο χωροφύλακας, να παρατεμφθούν οι υπόλοιποι. Απόφαση Συμβουλίου: Παύση δίωξης των θανόντων. Απαλλαγή

					μεικτό εκτελεστικό απόσπασμα Γερμανών και Τ\Α στον Μελιγαλά στις 2 Μαΐου 1944		για τους υπόλοι- πους.
468\31- 10-1947	Ι. Μπ. Χ.Π.Μπ. Ι.Π.Μπ. Γ.Π.Ρ. Στ.Η.Ρ. Α.Π.Π. Φ.Π. Δ.Π.Π. Π.Μ.Π. Π.Π.Π.	Κακόρεμμα Κακόρεμμα Κακόρεμμα Κακόρεμμα Βίγκλα Πυλίας Πανυπέρι Πανυπέρι Πανυπέρι Πανυπέρι		ΣΠ 6\45	“Την 6 ^{ην} Ιουνίου 1944 εν Κακορέμματι τη συμπράξει των Αρχών Κατοχής [...]προέβησαν εις την λεηλασίαν και πυρπόλησιν δύο οικιών του μηνυτού Κ.Μ. μετά των εν αυτή υπαρχόντων [...] καθ’ όν χρόνον ούτος κατεδιώκετο υπό του κατακτητού [...] έβαλον πύρ εις οικήματα τα οποία κατωκούντο” και ενήργησαν πράξεις βίας κατά κατοίκων της κοινότητας Κακορέμματος, εκ των οποίων τρεις εκτελέστηκαν.	Οι μάρτυρες κατέθεσαν “ότι δεν γνωρίζουσι απολύτως τίποτε ούτε έμαθαν τι περί των καταγγελλομένων,” ενώ άλλοι “ ότι δεν είναι αληθή τα όσα ισχυρίζεται ο μηνυτής εν τη μηνύσει του.”	Απαλλαγή όλων.
469\31- 10-1947	Β.Α.Π. Σ.Α.Π. Ν.Π. Ι.Π.	Καλαμάτα Καλαμάτα Αθήνα Αθήνα	Έμπορος >> >> >>		“επί οικονομική συνεργασία μετά του εχθρού πράξει πραχθείση εν Καλάμαις κατά το έτος 1942.”	“Είναι άπορον πως εδημιουργήθη η παρούσα δικογραφία ήτις αποτελεί επισφράγισιν των πικριών των κατηγορουμένων...”	Απαλλαγή όλων.
470\4- 11-1947	Θ. Οι.	Αθήνα	Ταγματάρχης Πυροβολικού	Άρθρο 1, παρ. δ, στ, ζ, ΣΠ 6\45	Κατάδοση στους Γερμανούς τριών Ελλήνων υπηκόων εκ των οποίων οι δύο εκτελέστηκαν στην Αθήνα και ο ένας στην Τρίπολη.	“Άπαντες οι παρά της Πολιτοφυλακής Διαβολιτίσιου εξετασθέντες μάρτυρες κατηγορούμενοι δι’ εγκληματικές πράξεις, φυγοδικούσιν εισέτι...”	Απαλλαγή.
471\6- 11-1947	Δ.Α.Λ. Κ.Ν.Γ. Ι.Α.Α. Π.Γ.Α. Γ.Α. Η.Γ.Α. Δ.Α.Μ. Αντ.Σ. Π.Κ.	Κορυφάσιο Κορυφάσιο Κορυφάσιο Κορυφάσιο Κορυφάσιο Κορυφάσιο Μυρσινοχώρι Μυρσινοχώρι			Φόνος του Γ.Κ. τον Ιούλιο του 1944 στον Μελιγαλά.		Αναρμόδιο το Δικαστή- ριο.

472\6-11-1947	Π. Χρ. Σπ. Μπ.	Δεσσύλα Δεσσύλα		ΣΠ 6\45	Πράξεις βίας κατά τη διάρκεια της ιταλικής κατοχής (9-10\2\1943) εναντίον των κατοίκων του χωριού Δεσσύλα οι οποίοι καταδικάστηκαν από το ιταλικό Στρατοδικείο Τρίπολης και ο ένας εξ αυτών εκτελέστηκε στα Τρίκαλα.	“Ο μηνυτής κατεμήνυσε τον κατηγορούμενον προς εκδίκησιν δι’ άλλας αφορμάς, ας έχουν μεταξύ των λόγω αντιθέτων πολιτικών φρονημάτων.”	Απαλλαγή.
473\6-11-1947	Α. Γ.	Κεντρικό		ΣΠ 6\45	Εκτέλεση του Π. Ντ. και της Κ. Α. στο χωριό Κεντρικό και εμπρησμοί οικιών στο Δασοχώρι	“Είναι αληθές ότι οι δύο ανωτέρω παθόντες εφονεύθησαν αλλά δεν προκύπτει ουδεμία ένδειξις ότι ούτοι εφονεύθησαν υπό του κατηγορουμένου ή υπό άλλων μετέχοντος και αυτού.”	Απαλλαγή.
474\6-11-1947	Κ.Γ.Κ	Γκρούστεσι Πυλίας		Άρθρο 1, παρ. στ, ζ, ΣΠ 6\45	Κατάδοση του Στ. Στ. στους Ιταλούς επειδή έκρυβε στο σπίτι του δύο Άγγλους στρατιώτες, με αποτέλεσμα τον εγκλεισμό του στις φυλακές Ζέρβα στην Καλαμάτα.	Για τον εξετασθέντα μάρτυρα Κ.Κ. ο Αντεπίτροπος επισημαίνει ότι “ποιος ήταν ο καταδότης δεν γνωρίζει ούτε κατ’ όψιν.”	Απαλλαγή
475\6-11-1947	Π.Γ. Μπ. Γ.Ν.Γ. Γ.Ν.Ζ. Χ.Ν.Ζ. Ν.Η.Γ. Ν.Ι.Α. Κ.Δ.Γ. Γ.Ν.Σ.	Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Βελίκα Καρποφόρα		Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Εμπρησμοί και λεηλασίες σε επιδρομή των Τ\Α στο χωριό Νερόμυλος Πυλίας στις 16 Ιουνίου 1944 εις βάρος του παθόντος Στ. Στ. και άλλων.	Από τις καταθέσεις των εξετασθέντων μαρτύρων προέκυψε “ότι ούτε εξ ιδίας αντιλήψεως ούτε εξ ακοής γνωρίζουν τι επί των όσων αναφέρει εν τη μηνύσει του ο μηνυτής.”	Απαλλαγή όλων.
476\7-11-1947	Χρ. Ν.	Αθήνα	Πρώην ενωμοτάρχης και νυν ανθυπομοίραρχος Χ\κής.		Κατάδοση Άγγλου στρατιώτη στους Ιταλούς.	Από εκδικασθείσα υπόθεση για το ίδιο θέμα με κατ\νο τον Α. Μ. διερμηνέα των Ιταλών αποδείχθηκε ότι η κατάδοση ήταν έργο του ήδη φονευθέντος από τους αντάρτες Ν.Μ. μηχανικού της καπνοβιομηχανίας Καρέλια.	Απαλλαγή

477\7-11-1947	Γ.Μ.Κ. Γ.Π.Κ. Ι.Π.Μπ. Ι.Γ.Μ. Ν.Ε.Μπ. Ε.σύζ. Ν.Μπ. Π.Κ. Η.Β.Κ. Δ.Σ.Ρ. Κ.Φ. Σπ.Γ.Ρ. Π.Π.Λ. Σπ.Κ.Μ. Ν.Π.Δ. Αντ.Π.Π. Λ.Π.Π.	Κάτοικοι Μηλέας, Νομητσί και Πολιάνας			“...κατά το τελευταίον δεκαήμερον Αυγούστου 1944 εν Λαγκάδα Λεύκτρου επί πράξει βίας κατά των Ι.Μ., Ι.Λ., Ν.Κ., Μ.Ν., Ελ. θυγ. Ι.Κ. β) το α 10ήμερον Σ\θρίου 1944 εν Πολιάνα επί πράξει βίας κατά της Στ. σύζ. Δ. Δ και του θυγατρίου της(σημ: Μαριάννης)). Π.Κ., Π.Ν., Α.Λ., Κ.Π., Β. Ν., Κ.Κ., Λ.Κ., Κ.Γ. και Δ. Τζ.” Αλλού “επί φόνους εκ συστάσεως εν Λαγκάδα Λεύκτρου εν Πολιάνα εις βάρος της Στ. και Μ. Δ. κλπ. ”	Οι πράξεις κατά των παθόντων δεν έλαβαν χώρα λόγω της δράσης τους κατά του εχθρού, αλλά αποτελούν αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου.(“Επειδή τα πραγματικά περιστατικά ως εκτίθενται υπό των εξετασθέντων μαρτύρων δεν συνιστούν την έννοιαν αδικήματος τινός εκ των αριθμουμένων εν τοις άρθροις 1 και 4 της υπ. Αριθ. 6\45 Σ.Π. αλλά κατ’ ορθώτερον χαρακτηρισμόν τοιούτου αδικήματος του Κοινού Ποινικού Νόμου και δή την του (φόνου)...”	Αναρμοδιότητα του Δικαστηρίου. Παραπομπή στα Ποινικά Δικαστήρια.
478\11-11-1947	Στ.Ρ. Γ.(Ι.)Γ. Η.Κ. Χρ. Κ. Θ.Ν.Μ. Δ.Κ. Π.Ι.Μπ.	Μηλέα Μηλέα Μηλέα Μηλέα Μηλέα Μηλέα	Πρόεδρος της κοινότητας Μηλέας. Ιερέας.	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	Παρακράτηση τροφίμων των κατοίκων του χωριού, που έπρεπε να αποδίδονται στους Ιταλούς. Για τον δεύτερο κατ\νο: “έγινεν όργανον συνειδητώς των Ιταλικών Αρχών κατοχής Μηλέας-Λεύκτρου κατά τα έτη 1941-1943 και ενήργησε πράξεις επιτάξεως τροφίμων εις βάρος των κατοίκων [...]διά της βίας και υπό την απειλή των Ιταλικών Αρχών κατοχής ελάμβανε παρά των κατοίκων Μηλέας – Λεύκτρου διάφορα τρόφιμα [...] ως και όπλα”	“επειδή κατά ταύτα η πράξις ην εξετέλεσε ο εκ των κατ\νων Στ.Ρ. φέρει χαρακτηρισμόν τα στοιχεία του αδικήματος της Εθνικής αναξιοτήτος και ουχί του της αναλήψεως υπηρεσίας παρά ταις Αρχαίς Κατοχής [...] δέον να παραπεμφθή ίνα δικασθή επί τη ανωτέρω πράξει, προβλεπομένη και τιμωρουμένη υπό του άρθρ. 4”	Να γίνει κατηγορία για τον πρώτο με βάση το άρθρο 4 “επί εθνική αναξιοτήτι.” Να παύσει η δίωξη για τον δεύτερο λόγω καταδίκης του ήδη για τις ίδιες πράξεις από άλλη ποινική αγωγή. Να απαλλαγούν οι υπόλοιποι.

479\11-11-1947	Δ.Μπ. Μ.Π. Κ.Κ. Α. Β. Ηλ.Α. Ηλ.Κ. Π. Α. Δ.Λ. Ι.Β. Α.Δ.	Πύλος Πύλος Πύλος Πύλος Κορυφάσιο Κορυφάσιο Κορυφάσιο Κορυφάσιο Ρωμανού Πετροχώρι		ΣΠ 6\45	"... κατά τους μήνες Ιούλιον και Αύγουστον 1944 εις βάρος των Χ.Ν., Αχ. Α., Κ.Μ., Τ. Αλ., Θ.Μ. επί πράξεσι βίαςπραχθείσαι εν τω χωρίω Πετροχωρίω"	"...ως προς τας πράξεις της βίας ας κατηγορούνται οι κατηγορούμενοι, εκ της ενεργηθείσης προανακρίσεως δεν προέκυψεν ότι αύται έλαβον χώραν κατά των παθόντων λόγω της δράσεως αυτών κατά του εχθρού ώστε να επιπτώσιν εις τας διατάξεις της εν αρχή συντακτικής πράξεως.."	Αναρμόδιο το Δικαστήριο.
480\11-11-1947	Β. Τζ.	Καλαμάτα	Φοιτητής, ετ. 25	Άρθρο 1, παρ. στ, ΣΠ 6\45	"...κατέδωσεν εις τον εχθρόν τον Έλληνα υπήκοον Γ. Χρ. Και Β. Αθ. Και κατόπιν της καταδόσεώς του ταύτης ο εξ αυτών Χρ. Χρ. Συλληφθείς[...] υπό των Γερμανών εξετελέσθη υπό τούτων εις Τρίπολιν τη 23 ^{ην} Φεβρουαρίου 1944."	"...άπαντες οι μάρτυρες πλην ενός Θ. Γκ. κρατουμένου εις τας φυλακάς Αιγίνης ως υποδίκου αποκλείουν την ενοχήν του κατηγορουμένου..." Πρόταση Αντεπιτρόπου: Να δικαστεί.	Να μη γίνει κατηγορία "ελλείπει ενδείξεων"
481\17-11-1947	Π.Ευ.Κ. Στ.Δ. Τ. Γ.Κ.Π. Γ.Δ.Ρ. Π.Δ.Μπ. Ι.Κ.Π.	Καστάνια Ζελίνα Λακωνίας Καστάνια Καστάνια Καστάνια Καστάνια		Άρθρο 1, παρ. δ,ε,στ, ΣΠ 6\45 και άρθρο 4.	"υπό κοινού συμφέροντος κινούμενοι συναπεφάσισαν την εκτέλεσιν των επομένων αξιοποιώνων πράξεων[...] Κατέδωσαν εις τον εχθρόν Έλληνας υπηκόους[...] ως και ξένους υπηκόους, ήτοι Άγγλους αξιωματικούς και στρατιώτας ..."	"δέον όπως παραπεμφθώσι ενώπιον του ΕΔΔ Καλαμών ο μέν Π.Κ. επί αναλήψει υπηρεσίας παρά ταις αρχαίς κατοχής και επί καταδόσει Ελλήνων και ξένων υπηκόων εις τον εχθρόν, οι δέ Στ. Τ. κ' Γ.Π. επί εθνική αναξιοτήτι"	Να γίνει κατηγορία για τους τρεις πρώτους. Απαλλαγή των τριών τελευταίων.
482\17-11-1947	Κ.Δ.Α. Αλκ. Α. Ι.Α. Χρ. Α.	Τσουκαλέϊκα Τσουκαλέϊκα Τσουκαλέϊκα Τσουκαλέϊκα	Αποβιώσας	Άρθρο 1, παρ. δ, ζ, ΣΠ 6\45	Ο πρώτος κατ'νος "κατά τα έτη 1941, 1942 και 1943 εν τη περιφέρειά Μελιγαλά Α) ανέλαβεν υπηρεσίαν παρά τοις αρχαίς κατοχής ήτοι τη Ιταλική Αστυνομία Μελιγαλά[...] β) Κατέδωσεν εις τον εχθρόν	"...δεν προέκυψαν τα εν τημηνύσει εκτιθέμενα περί λεηλασιών οικιών, καταδόσεων, πράξεων βίας εις βάρος Ελλήνων και δή ένεκεν της δράσεώς των κατά του εχθρού..." Πρόταση Αντεπιτρόπου: Να μη γίνει κατηγορία κατά των κατ'νων.	Να γίνει κατηγορία για τον πρώτο, να απαλλαγούν οι επόμενοι δύο, να παυθεί η δίωξη για τον αποβιώσαντα.

					Έλληνας και ξένους υπηκόους..."		
483\18-11-1947	Στ. Ρ. Γ.Α. Ευ. Π. Σπ.Μ. Ευ.Δ.Φ. Π.Μ. Κ.Κ.	Αθήνα(Σμύρνη) Αθήνα(Σμύρνη) Αθήνα(Καλάμαιο) Αθήνα Αθήνα Καλαμάτα Καλαμάτα	Εργολάβος δ.εργ. Εργολάβος δ.εργ. Εργολάβος δ.εργ. Εργολάβος Μηχανικός		" εν Καλάμαις κατά το χρονικόν διάστημα της εχθρικής κατοχής, εκμεταλλευθέντες την μετά του εχθρού (Ιταλών και Γερμανών) οικονομικήν συνεργασίαν προεκάλεσαν ζημίας εις τον Ελληνικόν Λαόν Μεσσηνίας αποκομίσαντες ωφελήματα." Επιπλέον ανέλαβαν την κατασκευή οχυρωματικών έργων και αεροδρομίου , υποβοηθώντας την πολεμική προσπάθεια του εχθρού."	Δύο ομάδες κατ'ων 105 εν συνόλω : α.)Αυτοί που ανέλαβαν διάφορα έργα στρατιωτικής φύσης για λογαριασμό των Αρχών κατοχής β.)Αυτοί που άσκησαν εμπόριο είτε για λογαριασμό των Αρχών κατοχής είτε για προσωπικό πλουτισμό.	Απαλλάχθηκαν όλοι εκτός των αναγραφόμενων στην πρώτη στήλη.
484\18-11-1947	Σπ. Δ. Τσ. Δ.Π.Μ. Η. Α. Κ. Αν. Β. Αν. Ι.Δ.Β. Αν. Ν. Κ. Ν. Γ. Κ. Ν. Ευ. Κ. Θ.Αλ.Κ. Ι.Φρ. Ι.Κ. Κ.Κ. Ι. Δ.Π. Ευ.Ν.Π. Ηλ. Ι. Θ. Ι. Ν.Π. Ηλ.Ν.Π. Π.Θ. Α.Γ.Σ. Γ.Λ. Κ.Α.Κ. Ηλ. Κ. Γ.Ν.Ν. Αντ. Π. Αρ. Κ. Ι.Σ. Α.Β, Κ. Π.Γ.Κ. Σ.Β. Π.Π.	Πύλος, Αθήνα Κάμπος Καλαμάτα, Αθήνα Καρβέλι Αλαγωνίας Καλαμάτα Κάμπος	Αν\χης, ε.α.,ετ. 52 Κτηματίας Ανθ\ρχος, ετ. 30 Λ\γός, ετ. 37 πτ. Αν. Εμπ. Σχ. ετ. 33, φοιτητής	Άρθρο 1, παρ. ζ, ΣΠ 6\45	"Εν Παληοχώρα Αβίας Καλαμάων από της 25-27 Οκτωβρίου 1943 προέβησαν εις πράξεις βίας άνευ συμπράξεως των οργάνων των αρχών κατοχής εις βάρος Ελλήνων ένεκα της δράσεως αυτών κατά του εχθρού ήτοι επετέθησαν διά πολεμικών πυροβόλων όπλων κατά τμήματος του ΕΣ (Ελληνικού Στρατού) τελούντος υπό την ηγεσίαν του Ιλάρχου Τηλεμάχου Βρεττάκου και εφόνευσαν τους αξιωματικούς του τμήματος τούτου..." και επίσης " ...εξετέλεσαν	"διά την θεμελίωσιν του αδικήματος[...] αναγκάιον στοιχείον τυγχάνει όπως αι πράξεις λάθωσι χώραν ένεκα της κατά του εχθρού δράσεως του παθόντος γεγονός όπερ εκ της γενομένης ανακρίσεως ουδόλως συνάγεται[...] αλλ' αντιθέτως αι πράξεις επραγματοποιήθησαν ως εκ της ακολουθουμένης τακτικής των δραστών κατά παντός πολιτικού αυτών αντιπάλου δυναμένου να αντιτεθή εις την πολιτικήν αυτών επικράτησιν και συνεπώς ελλείποντος του στοιχείου τούτου δεν φρονούμεν ότι πρόκειται δοσιλογικόν αδίκημα	Αναρμοδιότητα.

					τους εν τη μάχη Παληοχώρας συλληφθέντας αιχμαλώτους αξιωματικούς Τ.Βρ., Π.Π. τον αρχιμανδρίτην Χρ. Κ....”	αλλά του κοινού ποινικού νόμου”	
485\18-11-1947	Π.Γ.Αγγ. Κ.Ν.Γ. Γ.Αθ. Αγγ. Χ. Δ.Κ. Γ.Αδ.	Κορυφάσιο Κορυφάσιο Κορυφάσιο Κορυφάσιο		Άρθρο 1, παρ. ζ, στ ΣΠ 6\45	Πράξεις φόνων των Γ. Κ. στον Μελιγαλά τον Ιούνιο του 1944, και Γ.Φ. στο Κορυφάσιο στις 30 Αυγούστου 1944, καθώς και εμπρησμοί οικιών και κλοπές την ίδια μέρα.	Πρόκειται περί αδικημάτων που δεν εμπίπτουν στις διατάξεις του σχετικού νόμου αλλά στο κοινό ποινικό δίκαιο.	Αναρμόδιο το Δικαστήριο
486\22-11-1947.	Στ. χήρα Γ. Φ.	Μηλιά		Άρθρο 1, παρ. στ, ΣΠ 6\45	“την 24 ^{ην} Φεβρουαρίου 1943 κατέδωκεν εις τον εχθρόν (Ιταλούς) Έλληνας υπηκόους ήτοι τους Γ. και Β. Ν. ότι κατείχον πολεμικά όπλα και ενήργησεν διά την ανακάλυψιν και σύλληψιν των .”	Η κατ'νη, θέλοντας να εκδικηθεί τον θάνατο του συζύγου της από τον αδερφό του κατ'νου Λ.(Ν.), κατέδωσε στους Ιταλούς ότι έχει όπλα.	Απαλλαγή
487\22-11-1947	Π.Χρ.	Δεσύλλα		ΣΠ 6\45	Φόνος των Κ. Δ. και Φ. Τζ. στο χωριό Καρνάσιο στις 28 Αυγούστου και στο πρώτο δεκαήμερο Σεπτεμβρίου 1944 αντίστοιχα. Κατάδοση στον εχθρό των Γ. Οι. και Ν. Μπ. και εμπρησμοί οικιών.	“δεν προέκυψεν εκ της ενεργηθείσης προανακρίσεως και δή εκ των καταθέσεων των μαρτύρων [...] ότι αυτή φέρει τα στοιχεία της παραβάσεως της υπ’ αριθ. 6\45 Συντακτικής Πράξεως[...] καθ’ όσον δεν προέκυψαν ότι εγένετο ένεκα της δράσεως των παθόντων κατά του εχθρού αλλά φέρει τον χαρακτήρα κοινού φόνου”	Αναρμόδιο το Δικαστήριο για τις πράξεις των φόνων. Να μη γίνει κατηγορία για τις πράξεις της κατάδοσης και των εμπρησμών λόγω δεδικασμένου.
488\22-11-1947	Αν. Γ.Ζ. Ι. Π. Γκ. Μ. (αγν. ονόματος) Π.Κ.	Καλαμάτα, Καλαμάτα Καστάνια	Ναυτικός πράκτωρ, ετ. 38 Σωφέρ, ετ. 43		“Κατά τα έτη 1941-1944 κατέδωσαν εις τον εχθρόν Έλληνας υπηκόους [...] και ενήργησαν διά την ανακάλυψιν και σύλληψιν των...”		Απαλλαγή

489\27-11-1947	Ηλ. Ευ. Κ.	Καστάνια			Κατάδοση ξένων υπηκόων	Δεν είναι αυτός αλλά ο αδερφός του Π.Κ. ο δράστης.	Να συλληφθεί ο αδερφός.
490\	Στ. Π. Ρ. Κ.Κ.				Οικονομική συνεργασία με τον εχθρό, "επί σκοπώ πλουτισμού," υποβοήθηση της πολεμικής προσπάθειας του εχθρού. (Κατασκευή οχυρωματικών έργων στην Καλαμάτα και στην Πύλο για λογαριασμό Ιταλών, Γερμανών.	Πρόταση Αντεπιτρόπου: Να γίνει κατηγορία.	Περαιτέρω ανάκριση μάρτυρα.
491\27-11-1947	Στ. Γρ. Χρ. Β.Κ. Χρ.Γρ. Χρ. Φ. σ. Χρ.Χρ. Αν..Χρ.(γ) Ηλ. Χρ. Γρ. Χρ. Ελ.Χρ.(γ) Δ. Γ. Σ. Μ.Δ.Σ.	Σελίνιτσα Σελίνιτσα Σελίνιτσα Σελίνιτσα Σελίνιτσα Σελίνιτσα Σελίνιτσα Σελίνιτσα Σελίνιτσα	Ναυτικός, ετ. 49 , Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α Τ.Α	ΣΠ 6\45	Κατάδοση στους Ιταλούς Άγγλων στρατιωτών και οικονομική συνεργασία μαζί τους για τον πρώτο. Συμμετοχή όλων σε πράξεις βίας κατά των κατοίκων των χωριών Καρδαμύλη, Σελίνιτσα, Τραχήλα και Στούπα σε συνεργασία με τους Γερμανούς "ανήκοντες εις τα Τάγματα Ασφαλείας" τον Ιούνιο του 1944. Παρεμπόδιση εθνικής ή συμμαχικής ενέργειας.	"Επειδή εκ της ενεργηθείσης ανακρίσεως και δή εκ των καταθέσεων των εξετασθέντων μαρτύρων κατηγορίας[...] δεν προέκυψαν επαρκείς ενδείξεις προς επιστήριζιν δημοσία και επ' ακροατηρίω κατηγορίας κατά του ως άνω κατηγορουμένου καθ' όσον ουδείς εκ της πληθύος των εξετασθέντων μαρτύρων καταθέτει τι το συγκεκριμένον και μετά λόγου γνώσεως εις βάρος του κατηγορουμένου..."	Να μη γίνει κατηγορία στον πρώτο κατ'νο για την οικονομική συνεργασία λόγω δεδικασμένου και την κατάδοση. Απαλλαγή όλων για τις υπόλοιπες πράξεις.
492\27-11-1947	Π. Α. Γ.(γ)	Κων\πολη, Αθήνα	Οικοκυρά, ετ. 31	ΣΠ 6\45	"επί αναλήψει υπηρεσίας παρά τω εχθρώ εν Καλάμαις κατά το έτος 1944," συγκεκριμένα για κατάδοση στον εχθρό δύο Ελλήνων υπηκόων εκ των οποίων ο ένας εκτελέστηκε από τους Γερμανούς στην Τρίπολη. Επιπλέον " εγένετο συνειδητόν	"Εκ των καταθέσεων της μακράς σειράς εξετασθέντων μαρτύρων [...] παν άλλο προέκυψεν ή ότι η κατ'νη ανέλαβεν υπηρεσίαν παρά τω εχθρώ, ότι εξετέλεσεν πράξεις βίας κατά Ελλήνων ένεκα της δράσεώς των κατά του εχθρού και εγένετο όργανον του εχθρού διαδίδουσα την προπαγάνδα αυτού. Τουναντίον	Απαλλαγή

					όργανον του εχθρού προς διάδοσιν της προπαγάνδας του εξαίρουσα το έργο του κατακτητού [...]παρέσχεν συστηματικώς εις τον εχθρόν πληροφορίας περί κινήσεων ατόμων και οργανώσεων εργαζομένων διά τον εθνικόν ή συμμαχικόν αγώνα.”	προέκυψεν ότι εμφορείτο υπό υγιεστάτων εθνικών ιδεών μισούσα θανασίμως τον κατακτητήν...”	
493\27-11-1947	α) Αντ. Π. Ν.Δρ. Λ.Δρ. Ι.Κ. Γ.Ν. Π.Δρ. Αρ. Π. Παπαγαϊ-τάνης. β) Αντ. Π. Π.Δρ. Π.Γρ. Γ.Ν.Τσ. Λ.Δρ. Φ. Ν. Θ.Π. Ν.Δρ. Ι.Κ.	Πολιάνα Πολιάνα Πολιάνα Πολιάνα Πολιάνα Πολιάνα		Άρθρο 1, παρ. β, στ, ΣΠ 6\45	α) Κατάδοση στις αρχές κατοχής δεκαοκτώ Ελλήνων πολιτών τον Ιανουάριο του 1944 στα Καλλιανέϊκα Αβίας, οι οποίοι εκτελέστηκαν, και άλλων πενήντα στην Καλαμάτα το ίδιο διάστημα. Κατάδοση επιπλέον στις αρχές κατοχής των Σ. και Κ. Π. στην Πολιανή. β) ”...επί φόνους εις βάρος των παθόντων Κ. αγνώστου ονόματος, Στ. και Μ. Δρ., Ελπ. Κ., Ν.Κ. (σημ : μεταξύ των πέντε, οι τρεις γυναίκες) πράξεσιπραχθείσαι εν Πολιανή κατ’ Αύγουστον 1944” και επιπλέον κλοπές και ληστείες κατά το ίδιο διάστημα στο ίδιο χωριό.	α) ”...κατά την κρίσιν ημών δεν προέκυψαν ικαναί και αποχρώσαι ενδείξεις ενοχής κατά των κατηγορουμένων..” Β) ”...εκ της ενεργηθείσης προανακρίσεως δεν προέκυψαν ότι αυτά έλαβον χώραν κατά των παθόντων λόγω της δράσεώς των κατά του εχθρού ώστε να εμπίπτωσιν εις τας διατάξεις της εν αρχή συντακτικής πράξεως...”	α) Απαλλαγή όλων για την πρώτη υπόθεση. β) Αναρμόδιο το Δικαστήριο για τη δεύτερη υπόθεση.
494\27-11-1947	Π.Κ.Κ. Αντ.Π.Π. Π.Ν.Δρ. Ν.Π.Δρ. Λ.Π.Π. Σπ.Κ.Μ. Π.Ηλ.Κ. Π.Γρ. Γ.Ι. Σκ. Ηλ.Ε.Κ. Στ.Γρ. Χρ.	Πολιάνα Πολιάνα Πολιάνα Πολιάνα Κουτήφαρι Νομιτσι Νομιτσι Καστάνια Σελίνιτσα		Άρθρο 1, παρ. ζ, στ, ΣΠ 6\45 και	”Επί φόνους εμπρησμούς και κλοπαις, πράξεσι πραχθείσαις εν Σελινίτση κατά Μάϊον και Δεκέμβριον 1944 ..” Συγκεκριμένα: “Α) ...επί φόνους των Ευ. θυγ. Ν.Κ.,		Αναρμόδιο το Δικαστήριο για τις πρώτες κατηγορίες.

[illegible]

2.β. ΒΟΥΛΕΥΜΑΤΑ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΙΔΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΩΣΙΛΟΓΩΝ ΝΑΥΠΛΙΟΥ (1945)

α\α	ΚΑΤ\ΝΟΙ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ	ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΠΑΡΑΒΑΣΗ Άρθρου 1, ΣΠ 6\1945	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	ΑΠΟΦΑΣΗ
1\18-4	Γ.Β.Στ.	Μικρομάνη		παρ. ζ.		Κατάργηση ισχύος του από 1944 εντάλματος σύλληψης.	Απαλλαγή
2\18-4	Α.Α.Κ.	Σπερχογεία		>>		>>	Απαλλαγή
3\18-4	Δ.Κ.	Θουρία		παρ. δ		>>	Απαλλαγή
4\18-4	Π.Δρ.	Σπερχογεία		παρ. ζ		>>	Απαλλαγή
5\18-4	Ι. Δρ.	Σπερχογεία		παρ. ζ		>>	Απαλλαγή
6\18-4	Π.Π.	Τραχύλα		παρ. ζ		>>	Απαλλαγή
7\18-4	Η.Π.	Σπερχογεία		παρ. στ		>>	Απαλλαγή
8\18-4	Β.Μπ.	Σπερχογεία		παρ. ζ		>>	Απαλλαγή
9 \18-4	Δ.Ι.Π.	Σπερχογεία		παρ. ζ			Απαλλαγή
10\18-4	Β.Τζ.	Καλαμάτα		παρ. ζ		Κατάργηση του από το 1944 εντάλματος σύλληψης	Απαλλαγή
11\18-4	Γ.Τρ.	Καλαμάτα				>>	Απαλλαγή
12\17-4	Α.Ψ.	Αθήνα				>>	Απαλλαγή
13\17-4	Δ.Α.Θ.	Ζευγολατιό		παρ. ζ			Απαλλαγή
14\17-4	Ν.Π.Χ.	Μελιγαλάς		παρ. ζ			Απαλλαγή
15\17-4	Δ.Ι.Αθ.	Μελιγαλάς		παρ. ζ			Απαλλαγή
16\17-4	Κ.Π.	Μαγούλα	ιερέας	παρ. στ			Απαλλαγή
17\17-4	Α.Α.Θ.	Ζευγολατιό		παρ. ζ			Απαλλαγή
18\17-4	Α.Αλ.	Ζευγολατιό		παρ. ζ			Απαλλαγή
19\19-4	Γ.Δ.Χρ.	Μελιγαλάς		παρ. στ, ζ			Απαλλαγή
20\17-4	Π.Α.Στ.	Ζευγολατιό		παρ. ε			Απαλλαγή
21\17-4	Ν.Τσ.	Μελιγαλάς		παρ. ζ			Απαλλαγή

22\17-4	Γ.Ζ.	Μελιγαλάς		παρ. ζ			Απαλλαγή
23\17-4	Ι.Π.Γ.	Ανθούσα		παρ. στ			Απαλλαγή
24\17-4	Στ. Μ.	Μελιγαλάς		παρ. ζ			Απαλλαγή
25\17-4	Δ.Κ.	Μελιγαλάς		παρ. ζ			Απαλλαγή
26\17-4	Α.Μπ.	Μελιγαλάς		παρ. ζ			Απαλλαγή
27\17-4	Π.Στ.	Ζευγολατιό		παρ. ζ			Απαλλαγή
28\17-4	Γ.Α.	Ζευγολατιό		παρ.			Απαλλαγή
29\17-4	Ι.Γ.	Μελιγαλάς		παρ. ζ			Απαλλαγή
30\17-4	Δ.Ευ.Αλ.	Ζευγολατιό		παρ. ζ			Απαλλαγή
31\17-4	Μ.Π.	Μελιγαλάς		παρ. ζ			Απαλλαγή
32\17-4	Γ.Π.Δ.	Μελιγαλάς		παρ. ζ		Κατάργηση ισχύος του από 1944 εντάλματος φυλάκισης	Απαλλαγή
33\17-4	Π.Γ.Πλ.	Μελιγαλάς		παρ. στ, ζ		>>	Απαλλαγή
34\17-4	Γ.Κλ.	Μελιγαλάς		παρ. ζ		>>	Απαλλαγή
35\17-4	Π.Στ.	Μελιγαλάς		παρ. ζ			Απαλλαγή
36\17-4	Αντ.Ι. Ν.	Ζευγολατιό		παρ. ζ			Απαλλαγή
37\17-4	Π. Π.	Αριστομένης		παρ. στ, ζ			Απαλλαγή
38\17-4	Σπ.Μπ.	Πιπερίτσα		παρ. ζ			Απαλλαγή
39\17-4	Θ.Α.Κ.	Γαργαλιάνοι		παρ. ζ			Απαλλαγή
40\17-4	Φ.Ν.	Ανδρούσα		παρ. ζ			Απαλλαγή
41\17-4	Αντ. Π. Μ.	Ζευγολατιό		παρ. ζ			Απαλλαγή
42\17-4	Γ.Ι.Αλ.	Καλαμάτα		παρ. ζ		Κατάργηση του από Δεκ. 1944 εντάλματος φυλάκισης.	Απαλλαγή
43	Ι.Α.Π.	Καλαμάτα		παρ. στ			Απαλλαγή
44	Ηλ. Γ. Μ.	Καλαμάτα		παρ. στ.			Απαλλαγή
45\17-4	Π.Ι.Γ. Α. Βλ. (Γ) Δ.Βλ.(Γ)	Μαγούλα Μαγούλα Μαγούλα		παρ. στ παρ.στ παρ.στ			Απαλλαγή όλων

	Ελ. Βλ.(Γ) Αγγ. Π.(Γ)	Μαγούλα Μαγούλα		παρ.στ παρ.στ			
46\30-4	Φ.Κ.	Καλαμάτα		παρ. δ,στ			Απαλλαγή
47\30-4	Α.Μπ. Π.Π.	Καλαμάτα Καλαμάτα		παρ. ιβ παρ. ιβ			Απαλλαγή
48\30-4	Θ.Μπ.	Ναζήρι		παρ. δ			Απαλλαγή
49\30-4	Ι.Σ.	Καλαμάτα		παρ. δ			Απαλλαγή
50\30-4	Μ. Κ.	Ανάληψις		παρ. θ			Απαλλαγή
51\30-4	Π.Ν.Σπ.	Λαδός		-			Απαλλαγή
52\30-4	Δ.Κ.Σ.	Μεθώνη		-			Απαλλαγή
53\30-4	Κ.Ν.Μπ.	Μεθώνη		-			Απαλλαγή
54\30-4	Μ.Γ. Αν.	Ανάληψις		-			Απαλλαγή
55\30-4	Χρ.Τρ.	Πύλος		παρ. δ			Απαλλαγή
56\30-4	Ι.Π. Π.	Καλαμάτα		παρ. δ			Απαλλαγή
57\30-4	Ι.Κ.	Ανάληψις		-			Απαλλαγή
58\30-4	Μ.Ηλ.	Τουρκόβρυση					Απαλλαγή
59\30-4	Ι.Μπ.	Ζευγολατιό					Απαλλαγή
60\30-4	Στ.Κ.	Καλαμάτα					Απαλλαγή
61\30-4	Μ. Γ. (Γ)	Καλαμάτα				Κατάργηση του από το 1944 εντάλματος σύλληψης.	Απαλλαγή
62\30-4	Ελ. Αλ.(Γ)	Ζευγολατιό					Απαλλαγή
63\30-4	Π. Μπ.	Ανάληψις		παρ. ζ			Απαλλαγή
64\30-4	Ευ.Κ.	Ανάληψις					Απαλλαγή
65\30-4	Σπ.Π.	Διαβολίτσι		παρ. ζ			Απαλλαγή
66\30-4	Ελ. Μ.(Γ)	Καλαμάτα		παρ. στ			Απαλλαγή
67\30-4	Ι.Σ	Μελιγαλάς		παρ. δ			Απαλλαγή
68\30-4	Αγγ. Π.(Γ)	Νεοχώρι Ιθώμης		παρ. δ			Απαλλαγή
69\30-4	Κ. Αρ.	Μαγούλα		παρ. δ			Απαλλαγή

70\30-4	Κ.Δρ.	Ανθούσα		παρ. δ			Απαλλαγή
71\30-4	Μ. Στ. Ελ.Π. Ηλ. Μ. Αθ. Μ. Στ. Αλ. Δ. Ν. Αντ. Σ.	Ζευγολατιό >> >> >> >> >> >>		παρ. ε παρ.ε παρ.ε παρ.ε παρ.ε παρ.ε			Απαλλαγή όλων
72\30-4	Αν.Μ.	Μελιγαλάς		παρ. ζ			Απαλλαγή
73\30-4	Ι.Κ.	Καλαμάτα		παρ.δ			Απαλλαγή
74\30-4	Α.Α. Κ.	Μελιγαλάς		παρ. δ			Απαλλαγή
75\30-4	Κ.Δ.	Μελιγαλάς		παρ. ζ			Απαλλαγή
76\30-4	Π.Θ.	Καλαμάτα		παρ. στ			Απαλλαγή
77\30-4	Π.Αντ. Στ. Χρ. Π.Θ. Ελ.Μ. (Γ) Β. Μ. (Γ) Κ. Μ.(Γ) Ι.Κ.	Καλαμάτα >> >> >> >> >> >>		παρ.στ παρ.στ παρ.στ παρ.στ παρ.στ παρ.στ			Απαλλαγή όλων
78\30-4	Κ.Γ.	Νεοχώρι		παρ. η			Απαλλαγή
79\30-4	Β.Χ.	Ζευγολατιό		παρ.ζ.			Απαλλαγή
80\30-4	Π.Μ.	Μεσσήνη		παρ. δ			Απαλλαγή
81\30-4	Ελ. Κ. (Γ)	Μεσσήνη		παρ. η			Απαλλαγή
82\30-4	Γ.Δ.Η.	Καλαμάτα		παρ. στ			Απαλλαγή
83\30-4	Δ.Γ.Η.	Καλαμάτα		παρ. στ			Απαλλαγή
84\30-4	Ντ. Ξ.(Γ)	Καλαμάτα		παρ. ζ			Απαλλαγή
85\30-4	Αρ. Δ.Κ.	Καλαμάτα		παρ.δ			Απαλλαγή
86\30-4	Αθ. Κ.	Διαβολίτσι		παρ. ζ			Απαλλαγή
87\30-4	Ηλ.Ξ.	Κουτήφαρι					Απαλλαγή
88	Γ. Ν. Σ.	Λεύκτρο		παρ . ε			Απαλλαγή
89	Δ.Β.	Διαβολίτσι					Απαλλαγή
90	Π.Ν.	Διαβολίτσι		παρ. δ			Απαλλαγή

91	Γ.Φ.	Διαβολίτσι		παρ. δ			Απαλλαγή
92	Χ.(Θυγ.)Γ.Μπ. (Γ)	Καλαμάτα				Κατάργηση του από το 1944 εντάλματος σύλληψης.	Απαλλαγή
93	Κ.Ι.Αλ.	Καλαμάτα		παρ. ζ			Απαλλαγή
94	Αθ. Ι. Π.	Σπερχογεία		παρ. ζ			Απαλλαγή
95	Στ.Θυγ.Γ.Μπ. (Γ)	Καλαμάτα		παρ. στ			Απαλλαγή
96	Π. Ντ.	Καλαμάτα		παρ. στ			Απαλλαγή
97	Ν. Στ.	Λείκα		παρ. στ			Απαλλαγή
98	Δ.Σ.	Καλαμάτα		παρ. στ			Απαλλαγή
99	Θ.Α.Δ.	Σπερχογεία		παρ. ζ		Κατάργηση του από το 1944 εντάλματος σύλληψης	Απαλλαγή
100	Β.Ι.Π.	Σπερχογεία		παρ. ζ		>>	Απαλλαγή
101	Γ. Α. Μπ.	Σπερχογεία		παρ. ζ		>>	Απαλλαγή
102	Χρ. Μ.	Σπερχογεία		παρ. ζ		>>	Απαλλαγή
103	Τ. Π.	Κατσαρού		παρ. στ			Απαλλαγή
104	Θ.Π.Κ.	Μερόπη		παρ. στ			Απαλλαγή
105	Αθ.Ευ.Μπ	Μερόπη		παρ. στ			Απαλλαγή
106	Αθ. Π. Δρ.	Κατσαρού		παρ. στ			Απαλλαγή
107	Ευ. Ζ. (Γ) Β.Ι.Μ. Ν. Μπ. Σ. Γ.	Ανάληψις Ανάληψις Μεσσήνη Καλαμάτα		παρ. ια			Αναρμοδιό τητα Απαλλαγή Απαλλαγή Απαλλαγή
108	Γ.Π.Κ.	Μηλέα		παρ. ζ			Απαλλαγή
109	Στ. Γ. Ρ.	Νομητοί		παρ. ζ			Απαλλαγή
110	Ηλ.Γ.Τρ.	Μηλέα		παρ. η			Απαλλαγή
112	Γ.Κ.Ρ.	Καλαμάτα		παρ. στ			Απαλλαγή
114	Δ.Κ.Σπ.	Μεσσήνη		παρ. στ			Απαλλαγή
115	Μ.Δ.Λ.	Καλαμάτα		παρ. η			Απαλλαγή
116	Ελ.Γρ. Κ.	Πεταλίδι		παρ. η			Απαλλαγή

123	Γ.Ηλ. Κ.	Καλαμάτα		παρ. δ, στ			Απαλλαγή
124	Σπ. Κ.	Γιαννιτσάνικα		παρ. στ			Απαλλαγή
127	Τ.(Θ)Δ.Λ.	Καλαμάτα		παρ. δ,η			Απαλλαγή
128	Σπ. Γ.	Καλαμάτα		παρ.ε,θ			Απαλλαγή
130	Β.Μπ. Ευ.Μπ.	Ζευγολατιό Ζευγολατιό		παρ. στ			Απαλλαγή Απαλλαγή
134	Αν. Δρ.	Καλαμάτα		παρ. στ			Απαλλαγή
142\1-6	Γ.Μπ.	Καλαμάτα		παρ. στ			Απαλλαγή
143\1-6	Γ.Τσ	Καλαμάτα		παρ. ιβ			Απαλλαγή
144\1-6	Τ.Π.	Καλαμάτα		παρ. ιβ			Απαλλαγή
145\1-6	Στ. Μ.	Καλαμάτα		παρ. στ			Απαλλαγή
147\1-6	Β.Ι.Π.	Μελιγαλάς		παρ. στ			Απαλλαγή
149\1-6	Μ.Φ.	Καλαμάτα		παρ. στ, ιβ			Απαλλαγή
154\1-6	Στ. Ρ.	Μηλέα					Απαλλαγή
161\30-6	Β.Β.	Μεθώνη					Απαλλαγή
166\30-6	Π.Γ.Αν.	Νέα Κορώνη		παρ. ε ,θ			Απαλλαγή
167\30-6	Θ.Δ. Φρ.	Κακόρευμα		παρ. γ			Απαλλαγή
168\30-6	Π.ΑΘ.Π.	Βίγλα		παρ. γ			Απαλλαγή
169\30-6	ΑΘ.Γ.Ρ.	Κακόρευμα		παρ. γ			Απαλλαγή
170\30-6	Ο. Μπ.(Γ)	Πανυπέρι					Απαλλαγή

3. ΧΑΡΤΕΣ

Εικόνα 4: Ο νομός Μεσσηνίας με τη διοικητική διαίρεση του 1845 (νόμος ΚΕ, 8 Δεκεμβρίου 1845, ΦΕΚ Α 32/ 1845) όταν περιελάμβανε τις επαρχίες Τριφυλίας, Ολυμπίας, Μεσσηνίας, Πυλίας και Καλαμών.

Εικόνα 5 : Χάρτης Μεσσηνίας με τις επαρχίες Καλαμών, Μεσσήνης, Πυλίας και Τριφυλίας.

